STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 09946

GEGENZAYTIGE HILF BAY HAYES UN MENSHEN

Petr Alekseevich Kropotkin

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

גענענזייטיגע הילף

ביי חיות און מענשען

אלס א פאקטאר פון ענטוויקלונג

פון

פעטער קראפאטקין

איבערזעצט אין אידיש פון

דר. י. א. מעריסאן

מיט א ספעציעלער פארעדע פון פערפאסער
צו דער אידישער אויסגאבע

ניו יארק, 1913.

ארויסגעגעבען פון דער
„קראפאטקין ליטעראטור־געזעלשאפט“.

אינהאלטס־פערציכניס

פון די ארויסגעבער .... ז. VI.

פון דעם איבערזעצער .... ז. VII.

דעם פּראָפעסאָר׳ס פאָררעדע צו דער אידישער אויסגאַבע.............................VIII.—XIV

איינלייטונג .... ז. 5—18

קאַפּיטעל I

געגענזייטיגע הילף ביי חיות................. ז. 19—54

„דער קאַמפּף פאַר עקזיסטענץ". — געגענזייטיגע הילף אַלס נאַטור־געזעץ און הויפּט פאַקטאָר פון פּראָגרעסיווער ענטוויקלונג. — די ניט־רוקענבייניגע חיות. — מוראַשקעס און ביענען. — פויגלען: זייערע פעראייניגען פאַר געיעג און פיש־פאַנג. — זייער געזעלשאַפט־ליכקייט. — געגענזייטיגע בעשיצונג ביי קליינע פויגלען. — בושלען; פּאַפּאַגייען.

קאַפּיטעל II

געגענזייטיגע הילף ביי חיות (פאָרטגעזעצט)........ ז. 55—190

די וואַנדערונגען פון די פויגלען. — געמיינשאַפטען אויסצובריהען די יונגע. — די הערבסט־געזעלשאַפטען. — זויגטהיערען: די קליינע צאָהל פון ניט־געזעלשאַפטליכע טהיערען. — די געיעג־פעראייניגונגען פון וועלף און אַנדערע. — די געזעלשאַפטען פון גריזונעס און אַפּפען. — די געגענזייטיגע הילף אין קאַמפּף פאַר׳ן לעבען אין די גרעניצען פון דעם מין. — די נאַטירליכע שטערונגען פון אַ צו־גרויסער פערמעהרונג. — וועגען דער פערניכטונג פון די צווישען־רינגען. — די בעזייטיגונג פון דער קאָנקורענץ אין דער נאַטור.

קאפּיטעל III

געגענזייטיגע הילף ביי די ווילדע .... ז. 110—158

די השערה פון אַ מלחמה פון יעדערן אַנטקעגען אַלעמען. — דער שטאַם אַלס אורשפּרונג פון דער מענשליכער געזעלשאַפט. — דאָס שפּעטערע אויפטרעטען פון דער בעזונדער פאַמיליע. — בושמענער און האָטענטאָטען. — אויסטראַליער, פּאַפּואַסען, עסקימאָזען, אלעאוטען. — דאָס לעבען פון די ווילדע איז פאַר אייראָפּעער שווער צו פערשטעהן. — דער בעגריף פון גערעכטיגקייט ביי די דאַיאַקס. — דאָס געמיין־רעכט.

קאפּיטעל IV

געגענזייטיגע הילף ביי די באַרבאַרען .... ז. 159—203

די גרויסע וואַנדערונגען. — די נויטיגקייט פון אַ נייער אָרגאַניזאַציע: די דאָרף־געמיינדע. — געמיינדע־אַרבייט. — די געריכטס־פאָרמען. — רעכט־פערהעלטניסען צווישען די שטאַמען. — אילוס־טראַציעס פון היינטיגען לעבען. — די בוריאַטען. — די קאַבילען. — די קאַווקאַזישע בערג־פעלקער. — די אַפריקאַנער בערג־פעלקער.

קאפּיטעל

אין דער מיטעלאַלטערליכער שטאָדט .... ז. 204—224

דער וואוקס פון אויטאָריטעט אין דער באַרבאַרישער געזעלשאַפט. — די לייבאייגענשאַפט אין די דערפער. — דער אויפשטאַנד פון די פעסטונגס־שטעדט: זייער בעפרייאונג, זייערע פּריוויליגיעס־פּאַפּיערען. — די גילדען. — דער דאָפּעלטער אורשפּרונג פון דער פרייער מיטעלאַלטערליכער שטאָדט. — אויטאָנאָמע יוריסדיקציע און זעלבסט־פערוואַלטונג. די בכבוד׳ע לאַגע פון אַרבייט. — האַנדעל דורך דער גילדע און דורך דער שטאָדט.

קאפּיטעל VI

אין דער מיטעלאַלטערליכער שטאָדט (פאָרטגעזעצט)..ז. 245—287

עהנליכקייט און פערשיידענקייט צווישען די מיטעלאַלטערליכע שטעדט. — די האַנדווערקער־גילדען: שטאַאַט־אייגענשאַפטען ביי יעדערער פון זיי. די האַלטונג פון דער שטאָדט געגענאיבער די פּויערים; די פּראָבעס זיי צו בעפרייען. — די פעאָדאַלע פּריצים. — וואָס די מיטעלאַלטערליכע שטאָדט האָט אויפגעטהאָן אויף די געביעטען פון קונסט און וויסענשאַפט. — די אורזאַכען פון זייער אונטערגאַנג.

קאַפּיטעל VII

געגענזייטיגע הילף אין היינטיגער געזעלשאַפט ....ז. 228—332

פאָלקס־אויפשטאַנדען אין אָנהויב פון דער שטאַאַט־פּעריאָדע. — געגענזייטיגע הילף־אינסטיטוציעס אין אונזער צייט. — די דאָרף־געמיינדע: איהר קאַמפּף מיט דעם שטאַאַט, וואָס זוכט זי צו פערניכטען. — די מנהגים וואָס שטאַמען פון דער דאָרף־געמיינדע זיינען פערבליבען אין אונזערע היינטיגע דערפער. — די שווייץ, פראַנקרייך, דייטשלאַנד, רוסלאַנד.

קאַפּיטעל VIII

געגענזייטיגע הילף אין היינטיגער געזעלשאַפט.......ז. 338—368
(פאָרטגעזעצט)

דאָס ענטשטעהען פון אַרבייטער־יוניאָנס, נאָכדעם ווי די גילדען זיינען פערניכטעט געוואָרען דורכ'ן שטאַאַט. — זייערע קאַמפּפען. — געגענזייטיגע הילף אין סטרייקס. — קאָאָפּעראַציעס. — פרייע פעראייניגונגען פאַר פערשיעדענע צוועקען. — זעלבסטאָפּפערונג. — אונצעהליגע פעראיינען פיר צוזאַמענוווירקען אויף אַלע מעגליכע געביעטען. — געגענזייטיגע הילף אין לעבען פון די אָרימסטע קוואַרטאַלען. — פּערזענליכע הילף.

שלום־וואָרט .... ז. 369—376

אנהאנג .... ז. 377—422

אנצייגער און וואָרט־ערקלערער ....ז. 423—433

פון די ארויסגעבער

דער „יובילעאום קאָמיטעט“, וועלכער האָט פאָריגען יאָהר ארויסגעבראַכט, לכבוד געג. פּ. קראָפּאָטקין'ס 70־יעהריגען יובי־לעאום, א נייע אידישע אויסגאַבע פון זיינע „מעמוארען פון א רעוואָלוציאָנער“, האָט זיך רעאָרגאַניזירט און איז אויסגעוואַקסען אין א ברייטערער אָרגאַניזאַציע אונטער'ן נאָמען „די קראָ־פּאָטקין ליטעראַטור געזעלשאַפט“ — די איצטיגע ארויסגעבער פון אָט דעם בוך.

די האָפענונג, וואָס איז דאַמאָלסט אויסגעדריקט געוואָרען פון דעם קאָמיטעט, צו קאָנען אינגיכען ארויסגעבען אין אידיש פּ. קראָ־פּאָטקין'ס „געגענזייטיגע הילף“, איז איצט צו אונזער פרייד פערווירקליכט געוואָרען אין אָט דער שעהנער פאָרם. וועלכע, מיר זיינען זיכער, וועט צופריעדען שטעלען דעם לעזער אין אַלע הינזיכטען. עס בלייבט אונז נאָר איבער צו ווינשען, אז די צאָהל פון אונזערע מיטגליעדער זאָל זיך פיעל פערגרעסערען, כדי מיר זאָלען מיט ווייניגער שוועריגקייט קאָנען פאָרטזעצען אונזער אַרבייט צו שאַפען א סאָציאַל־וויסענשאַפטליכע ליטעראַטור אין אידיש, און ארויסגעבען א חוץ קראָפּאָטקין'ס ווערק — דער נעכסטער אויפ'ן פּראָגראַם איז זיין בוך „פעלדער, פאַבריקען און ווערק־שטעפער“ — אויך די ווערק פון אונזערע בעריהמטע קלאַסיקער, ווי גאָדווין, פּרודאָן, באַקונין און אַנדערע.

מיר דריקען אויס אונזער טיעפסטע דאַנקבאַרקייט דעם פּערפאַסער, אונזער לעהרער און גענאָסע, פּעטער קראָפּאָטקין, פאַר דער זעהר פאַסיגער פאָררעדע, וואָס ער האָט געשריבען ספּעציעל צו אונזער אידישער אויסגאַבע פון זיין אָנערקענטען מייסטער־ווערק, ווי אויך פאַר זיינע סימפּאַטישע בעציהונגען צו דער אַרבייט פון אונזער געזעלשאַפט בכלל.

די קראָפּאָטקין ליטעראַטור געזעלשאַפט.

ניו יאָרק, 1913.

פון דעם איבערזעצער

איך נעהם מיר די געלעגענהייט צו מאכען אייניגע בעמער־קונגען וועגען דער איבערזעצונג פון „געגענזייטיגע הילף“, וואס ליעגט דא פאר׳ן לעזער. ווי אין מיינע פריהערדיגע איבערזעצונגס־ארבייטען, אזוי האב איך אויך דא זיך געהאלטען בכלל אן דער מעטאדע פון פינקטליכקייט און טרייהייט צום אריגינאל. איך מוז אבער בעמערקען, אז אין אט דעם פאל האב איך געהאט פאר זיך צוויי אריגינאל־טעקסטען — דעם ענגלישען און דעם רוסישען, — און וואו עס האט זיך געפונען א חלוק אין גירסא צווישען זיי, האב איך, נאטירליך, געמוזט וועהלען איינם פון דיביידע.

אין זיין פארווארט צו דער רוסישער אויסגאבע, וועלכע איז ארויסגעקומען אין יאהר 1907, מיט 5 יאהר שפעטער איידער די ענגלישע, זאגט דער פערפאסער, אז ער האט גענוי איבערגעקוקט דעם גאנצען (ענגלישען) טעקסט, האט פעררירכט קליינע טעות׳ן און מוסיף געווען, אויף גרונדען פון אייניגע נייע ווערק, געוויסע פונק־טען, דערהויפט אין דעם אנהאנג. איך האב דריבער זיך געהאלטען אין אלע שטעלען, וואס זיינען מיר פארגעקומען ווי פערבעסערונ־גען, נעהענטער צו דעם רוסישען טעקסט און האב אויך אריבערגע־נומען פון איהם אלע נייע אנהאנג־הוספות, וועלכע פעהלען אין דער ענגלישער אויסגאבע. דער לעזער קריגט אויף דעם אופן אין אט דער אידישער איבערזעצונג אלע הוספות און אויסבעסערונגען, וואס געפינען זיך אין דער שפעטיגערער רוסישער אויסגאבע, מיט אלע מעלות אין סטיל פון דעם ענגלישען טעקסט, וועלכען דער פער־פאסער אליין ציהט פאר, ווי ער האט מיר פערזענליך געשריבען וועגען דעם.

דעם אנצייגער צום סוף בוך האב איך, פערשטעהט זיך, אליין צונויפגעשטעלט, ניט איבערזעצט, און האב אריינגעגעבען אין איהם די בעדייטונג פון אייניגע פרעמד־ווערטער, וועלכע מען בעגעגענט ניט אפט אין דער אידישער ליטעראטור.

ניו־יארק, דעצעמבער 1913.

דר. י. א. מעריסאן.

פּערפּאַסער'ס פּאָררעדע

צו דער אידישער אויסגאַבע פון „געגענזייטיגע הילף“.

מעהר ווי צעהן יאָהר איז שוין פאָראיבער זינט די ערשטע אויסגאַבע פון אָט דעם בוך איז ערשיענען אין ענגליש. דער געדאַנק, אַז געגענזייטיגע הילף און שטיצע שטעלט מיט זיך פאָר אַ וויכטיגען פאַקטאָר פאַר דער פּראָגרעסיווער ענטוויקלונג פון די מינים, וועלכער איז אין אָנהויב אויפגענומען געוואָרען מיט מיסטרויען, ווערט איצט, ווי עס זעהט אויס, אָנגענומען פון פיעלע ביאָלאָגען. אין די מעהרסטע הויפּט ווערק וועגען עוואָלוציע, וואָס זיינען ערשיענען די לעצטע צייט אין דייטשלאַנד, ווערט שוין אָנערקענט, אַז מען מוז אונטערשיידען צוויי פערשיעדענע זייטען פון דעם קאַמפּף פאַר'ן לעבען: דער קאַמפּף פון יעדען מין, אָדער פון גרויסע אָבטיילונגען פון דעם מין, אַנטקעגען צו־ווידערדיגע נאַטירליכע אומשטענדען און געגנערישע מינים; און דער קאַמפּף צווישען די איינצעלנע אין דעם מין גופא. מיט אַנדערע ווערטער: אויסערליכע קריעג־פיהרונג און אינערליכע מלחמות. אין דער זעלביגער צייט הויבט מען שוין אויך אָן צו אָנערקענען, אַז דער קאַמפּף פאַר'ן לעבען אינצווישען דעם מין איז פיעל איבערטריבען געוואָרען, און אַז די געגענזייטיגע הילף איז וועניגסטענס, פּונקט אַזוי פיעל אַ פונדאַמענטאַלער פּרינציפּ אין דער נאַטור, ווי דער געגענזייטיגער קאַמפּף; בעת פאַר דער פּראָגרעסיווער ענטוויקלונג איז די געגענזייטיגע הילף גאָר קיין ספק ניט דער העכסט וויכטיגער פּרינציפּ פון דיביידע.

די וויכטיגקייט פון אָט דער אָנערקענונג קאָן ניט אַוועקגעמאַכט ווערען מיט'ן האַנד. דאַרווין האָט דאָס שוין איינגעזעהען. גיט מען איינמאָל צו, אַז דער געזעלשאַפטליכער אינסטינקט איז אַ

דויערהאַפטיגער און שטאַרקער אינסטינקט ביי יעדען מין פון די בעלי חיים און נאָך מעהר ביים מענשען, קאָנען מיר דאַן בויען דעם פונדאַמענט פון דער עטהיק (פון דער געזעלשאַפטליכער מאָראַל) אויף דעם פעסטען גרונד פון נאַטור־בעאָבאַכטונגען און דאַרפען עס ניט זוכען אין איבערנאַטירליכע ענטפּלעקונגען. די אידעע, וואָס בעקאַן, גראָטיוס, געטהע און דאַרווין אליין (אין זיין צווייטען ווערק, „די אָבשטאַמונג פון מענשען") האָבען פערטיידיגט, געפינט אויף דעם אופן אַ פּאָלשטענדיגע בעשטעטיגונג, אַזוי באַלד ווי מיר נעהמען בעטראַכטען דעם ערך וויפיעל געגענזייטיגע הילף עס קומט פאָר אין דער נאַטור. מיר זעהען גלייך איין, וואָס פאַר אַ שטאַרקע וואָפען דאָס שטעלט מיט זיך פאָר אפילו פאַר דעם שוואַכסטען מין אין זיין קאַמפּף אנטקעגען די צו־ווידערדיגע נאַטור־אומשטענדען, ווי עס פערזיכערט די איינצעלנע מיט אַ לאַנגען לעבען, מיט אָנ־קלייבען ערפאַהרונג און מיט דער ענטוויקלונג פון העכערע אינ־סטינקטען און פערנונפט, וואָס עס מאַכט מעגליך עס זאָל אָנוואַק־סען אין דעם מין.

בעווייזען די וויכטיגקייט פון דעם געזעלשאַפטליכען אינ־סטינקט, אַלס אַ באַזיס פאַר דער עטהיק, איז די ארבייט, מיט וועלכער איך בין איצט פערנומען.

נאָך אַ וויכטיגע בעטראַכטונג, צו וועלכער עס פיהרט אונז די פאָרשונג פון געגענזייטיגער הילף אין דער נאַטור, איז וואָס עס גיט אונז די מעגליכקייט צו קאָנען בעסער בעגרייפען, וויפיעל די ענטוויקלונג פון יעדען לעבעדיגען מין, און נאָכמעהר, די ענט־וויקלונג פון מענשליכע געזעלשאַפטען און בעזונדערע איינצעלנע, הענגט אָב פון די **אומשטענדען פון לעבען, אונטער וועלכע זיי ענטוויקלען זיך**. אָט די אידעע, וועלכע איז אַזוי קרעפטיג פערטיידיגט געוואָרען פון די פראַנצויזישע ענ־ציקלאָפּעדיסטען צום סוף פון 18טען יאָהרהונדערט און פון זייערע סאָציאַליסטישע און אַנאַרכיסטישע נאָכפאָלגער אין דעם נעקסטען

יאהרהונדערט — אנהויבענדיג מיט גאדווין, פוריע און ראבערט אוועז — ווערט מיט פערביסענקייט בעקעמפפט פון די פערטיי־דיגער פון קאפיטאליזם און דעם שטאאט, ווי אויך פון די רעליגיעזע פרעדיגער. און מיר ווייסען אלע, וואס פאר א נוצען זיי האבען געמאכט פון דעם „קאמפף אומס לעבען"־געדאנק פאר דער פער־טיידיגונג פון זייער פאזיציע — ברענגענדיג ביז צו פערצווייפלונג דארווינען אליין.

איצטער, ווען מיר זעהען, אז דער געדאנק פון א אינערליכען קאמפף אינצווישען פון דעם מין איז גראב איבערטריבען געווארען פון דארווין'ס נאכפאלגער, פערשטעהען מיר, אז בעת ער האט אין זיינע שפעטיגערע ווערק נאך דעם בוך „די אבשטאמונג פון די מינים". (אין זיין „אבשטאמונג פון מענשען" און ספעציעל אין זיין ווערק „ענדערונגען ביי חיות און מענשען") צוגעשריבען אלע מעהר וויכטיגקייט צו דער ווירקונג פון אויסערליכע אומשטענדען אויף דעם גאנג פון דער ענטוויקלונג פון אלע לעבעדיגע וועזענס, האט ער דערמיט ניט געמאכט קיין הנחות צו זיינע געגנער, ווי אייניגע פון זיינע ענגלישע נאכפאלגער דערצעהלען אונז. ער האט איינפאך צונויפגערעכענט די רעזולטאטען פון די אונגעהויערע פארשונגען בנוגע די אורזאכען פון וואריאציעס, וואס ער האט געמאכט נאכ־דעם, ווי ער האט אבגעדרוקט אין יאהר 1859 זיין ערשטען עפאכע מאכענדען ווערק, די „אבשטאמונג פון די מינים".

איצטער קאן מען שוין שטודירען די ווירקונגען פון דער סביבה אויף דער ענטוויקלונג אי פון געזעלשאפטען אי פון איינ־צעלנע, גאנץ געגוי און אהן ליידענשאפטען, און אזא שטודיום וועט זיכער עפענען נייע און וויכטיגע אויסזיכטען וועגען עוואלוציע אין אלגעמיין. עס וועט אין דער זעלביגער צייט אויך בעפרייען דעם גע־זעלשאפט־רעפארמאטאר פון די ספיקות, וואס ער וואלט געקאנט פיהלען בנוגע זיין ארבייט, וואס ער ווענדט אן צו ענדערען אפריהער די היינטיגע לעבענס־אומשטענדען פון דער מענשהייט, און

זיין בעהויפּטונג וואָס ער מאַכט, אַז די בעסערע אומשטענדען פון געזעלשאַפטליכען לעבען, וואָס וועט זיין געבויט אויף געגענזייטיגער שטיצע און גלייכהייט, וועט שוין במילא אויפהויבען דעם מענשענ'ם מאָראַלע בעגריפען צו אַזאַ הויך, וואָס זיי האָבען קיינמאָל ניט געקאָנט דערגרייכען אונטער דעם היינטיגען סיסטעם פון שקלאַפעריי און עקספּלואַטאַציע.

אַ דריטער פּונקט, אויף וועלכען די פאָרשונגען, וואָס זיינען געמאַכט געוואָרען אין אַט דעם בוך, קאָנען וואַרפען אַ נייע ליכט, איז — **דער אורשפּרונג פון דעם שטאַאט**. איינינגע געדאַנקען וועגען דעם ענין, וואָס זיינען אַרויסגעפיהרט געוואָרען פון די פאָרשונגען וועגען דער ענטוויקלונג פון דער געזעלשאַפט, און וואָס געפינען זיך אין דעם בוך „געגענזייטיגע הילף", האָב איך צונויפגעפאַסט אין אַ בראָשור אונטער'ן נאָמען „דער שטאַאט און זיין היסטאָרישע ראָליע". וועגען דעם ענין וואָלט מען אָבער געקאָנט זאָגען פיעל מעהר, און ווי יעדער פאָרזיכטיגער לעזער קאָן אַליין איינזעהען, עפענען אויף די קאַפּיטלען, וואָס איך האָב אָבגעגעבען אין דעם בוך צו דער „געגענזייטיגער הילף אין די מיטעלאַלטערליכע שטעדט" און פריהער צו די דאָרף־געמיינדען, גאַנץ נייע ליניען פון פאָרשונגען, וועלכע קאָנען פיהרען צו וויכטיגע פּראַקטישע רעזולטאַטען. צום אומגליק שטעהט די פערגעטערונג פון דעם רוימישען צענטראַליזירטען שטאַאט און דעם רוימישען געזעץ, וועלכע הערשט איבער אַלץ אין אונזערע אוניווערזיטעטען, אין וועג פון אַזוינע מעגליכע פאָרשונגען. דערהויפּט נאָך דערפאַר, וואָס אַזוינע פאָרשונגען, ווען מען זאָל זיי נאָר מאַכען, וואָלטען געדיענט אַלס אַ שטיצע פאַר די געדאַנקען, וואָס וואַקסען איצטער אין די ראָמאַנישע און אַנגלאָ־זאַקסישע געמיינדען, בנוגע דער נויטיגקייט פון זעלבסטשטענדיגקייט אָדער „האָם רול" ניט נאָר פאַר בעזונדערע נאַציאָנאַליטעטען, נאָר אויך פאַר יעדער געאָגראַפיש־אָבגעטיילטער טעריטאָריע, פאַר יעדער געמיינדע און יעדען בעצירק.

אזא זעלבסטשטענדיגקייט — הויבט שוין אָן איצט צו ווערען קלאָהר — וואָלט געווען דער איינציג־ריכטיגער וועג איינצופיהרען אַן אמת'ע פעראייניגונג צווישען די פערשיעדענע טיילען פון א טעריטאָריע, אָנשטאָט דעם געמאכטען צוזאמענבונד, וואָס ווערט איצט אויף זיי ארויפגעצוואונגען דורך זייער אלעמענס אונטערוואָרפענקייט אונטער א געוויסער אויסערליכער אויטאָריטעט.

אין איינציגע איבערבליקען איבער אָט דעם בוך איז אויסגעדריקט געוואָרען די מיינונג, אַז איך האָב אין א געוויסער מאָס מגזם געווען די גוטע שטריכען פון די מיטעלאַלטערליכע פרייע רעפובליקען. ווען דאָס בוך אָבער וואָלט ניט געווען געשריבען פאר'ן אלגעמיינעם לעזער און איך וואָלט געקאָנט אריינברענגען אין איהם די אונגעהויערע מאַסע מאַטעריאַל, וואָס איך האָב צונויפגעקליבען פון צופערלעסיגע קוועלען פון יענע צייטען און ערנסטע מאָדערנע ווערק וועגען דעם ענין, וואָלט יעדער געקאָנט זעהען, אַז אָנשטאָט צו האָבען מגזם געווען, בין איך, פערקעהרט, גאָר געווען געצוואונגען צו ב ע ג ר ע נ י צ ע ן מיינע בעלייכטונגען ביז צו א גאַנץ קליינעם טייל פון די פונקטען, וואָס איך האָב געקענט געבען. די ביישפיעלען אליין, וועלכע זיינען געבליבען אין מיינע מאַנוסקריפט־נאָטיצען, וואָלטען קלעקען אויף א צווייטען באַנד.

איצטער, אַז מיר זעהען צווישען די ארבייטער פון אייראָפּא און אַמעריקא אזא גרויסע בעוועגונג אליין אויסצואַרבייטען די פאָרמען, וועלכע די פּראָדוקציאָן און אויסטויש דאַרף אָננעהמען אין א געזעלשאַפט, וואָס האָט זיך בעפרייט פון דעם יאָך פון קאַפּיטאַל און שטאַאַט, ראַטה איך גאַנץ ערנסט די דאָזיגע ארבייטער, וועלכע דענקען שוין אין דער ריכטונג, אריינצוטראַכטען זיך אין די פאַקטען, וואָס מיר ווייסען וועגען די ערשטע צוויי יאָהרהונדערטען פון אונאַבהענגיגען לעבען אין די מיטעלאַלטערליכע שטעדט, נאָכדעם, ווי זיי האָבען ארונטערגעוואָרפען דעם יאָך פון די פעאָדאַלע באַראָנען, בישאָפען און קעניגע, און האָבען אָנגעהויבען א נייע ענט־

וויקלונג אויף די ליניען פון פרייהייט און פעדעראציע. עס פער־שטעהט זיך, מיר טאָרען ניט זוכען נאָכצואהמען די פערגאנגענהייט, — די געשיכטע ווידערהאָלט זיך ניט; און איך האב אָנגעוויזען אין אָט דעם בוך די פעהלערען, וואָס די מיטעלאַלטערליכע שטעדט האָבען געמאכט, בעת זיי האָבען אויסגעארבייט זייערע פרייהייט־חארטען. וואָס מיר דארפען טהאָן איז נאָכצוזעהן, צי די פּרינ־ציפּען פון אואבהענגיגקייט און פרייע פע־דעראציעס וואָלטען ניט אונענדליך בעסער געפּיהרט צו וואויל־זיין און א העכערער גייסטיגער ענטוויקלונג, איידער דאָס אונטער־ווארפען זיך צו אויסערליכע אויטאָריטעטען און דאָס פערקנעכטען זיך צו דער קירך און דעם שטאאט, וואָס האָט כאראקטעריזירט די עפּאָכע, וועלכע איז געקומען נאָך דעם אונטערגאנג פון די פרייע שטעדט און האָט געמאכט די התחלה פון דעם וואוקס פון די מילי־טער־שטאאטען.

דאָס זיינען די בעמערקונגען, וועלכע איך קאָן מאכען פאר דער נייער אויסגאבע פון אָט דעם בוך. דערביי וויל איך זאָגען, אז עס איז מיר דאָס גרעסטע פערגעניגען צו זעהען אָט דאָס ווערק מיינס ארויסקומענדיג אין אידיש. ביי דער איצטיגער צייט איז די אידעע פון צענטראליזאציע און צענטראליזירטע שטאאטען אזוי פיעל אין מאָדע, אפילו צווישען סאָציאליסטען, אז מיר הערען גאנץ אָפט מענשען זאָגענדיג אז די קליינע נאציאָנאליטעטען האָבען קיין גרונד ניט צו עקזיסטירען; אז וואָס גיכער זיי וועלען איינגעשלונ־גען ווערען פון די גרעסערע נאציאָנען, וואָס שנעלער זיי וועלען פערגעסען זייער מוטער־שפּראך — אלץ בעסער וועט זיין.

די ערפאהרונג פון מיין גאנצען לעבען האָט מיר געלערענט אקוראט פערקעהרט. אלץ, וואָס איך האב געלערענט אין מיין לע־בען, האָט מיך, אדרבא, איבערצייגט, אז דער זיכערסטער וועג, ווי אזוי אריינצוברענגען א הארמאָניע פון בעשטרעבונגען צווישען די פערשיידענע נאציאָנען, איז — אז יעדער טייל פון דער מענשהייט

זאָל אַלץ ווייטער ענטוויקלען און רייכער מאַכען די שפּראַך, וואָס ווערט גערעדט פון די מאַסען פון דעם דאָזיגען טייל פון דער מענש־הייט. דאָס וועט אויך זיין דער זיכערסטער וועג, ווי אזוי אָט די אַלע טיילען וועלען איינשטימען צווישען זיך מכח דער איין שפּראַך, אָדער די צוויי שפּראַכען, וואָס וועלען שפּעטער אָנגענומען ווערען אַלס דאָס הויפּט מיטעל פון דעם אינטערנאַציאָנאַלען פערקעהר. דערהויפּט נאָך, אז אויסלערנען זיך נאָך אַ שפּראַך אַ חוץ די איי־גענע איז אַ גאַנץ לייכטע זאַך צו דערגרייכען, דורך די פּערפעקל־קאָמטע מעטאָדען פון לערנען שפּראַכען, וועלכע זיינען שוין איצט אויסגעאַרבייט.

אַ חוץ דעם איז דאָס אויך דער זיכערסטער וועג, ווי אזוי צו סטימולירען יעדע נאַציאָנאַליטעט צו ענטוויקלען דאָס בעסטע, וואָס זי האָט אויסגעאַרבייט אין פערלויף פון יאָהרהונדערטען אין איהר אייגענער סביבה. עס איז דער זיכערסטער וועג צו בערייכערען אונ־זער אַלגעמיינע ירושה מיט אַלע יענע נאַציאָנאַלע שטריכען, וועלכע האָבען אַ ספּעציעלען ווערטה פאַר די פילאָסאָפיע בעגריפען, דער פּאָעזיע און קונסט.

אָט דערפאַר פיהל איך מיך ספּעציעל אזוי אָנגענעהם צו זעהן „די געגענזייטיגע הילף“ געדרוקט אין אַ שפּראַך, וואָס ווערט גערעדט פון אַ היבשען טייל פון דער מענשהייט און וואָס האָט־שוין אַן אייגענע אָריגינעלע ליטעראַטור, וועלכע טראָגט אריין זיינע אייגענע נאַציאָנאַלע שטריכען אין די אַלגעמיינע אוצרות פון דער מענשהייט.

פּ. קראָפּאָטקין.

ברייטאָן, ענגלאַנד,

נאָוועמבער, 1913.

געגעזייטיגע הילף

איינלייטונג

צוויי זייטען פון טהיערען־לעבען האָבען אויף מיר געמאַכט דעם גרעסטען איינדרוק, בעת איך האָב אין מיין יוגענד ארומגערייזט אין מזרח־סיביר און צפון־מאַנדזשוריע. ערשטענס, די מורא׳דיגע שווערקייט פון׳ם קאַמפּף פאַר עקזיסטענץ, וואָס די מעהרסטע מינים חיות מוזען פיהרען קעגען דער גרויזאַמער נאַטור, מיט דער אונגעהויערער לעבען־פערניכטונג, וואָס קומט פּעריאָדיש פאָר פון נאַטירליכע סבות, און ממילא די שפּאַרעוודיגקייט פון דער בעפעלקערונג איבערן גאַנצען געביעט, וועלכען איך האָב בעאָבאכטעט. און צווייטענס, דער פאַקט, וואָס איך האָב אַפילו אין די עטליכע פּלעצער, וואו לעבעדיגע ברואים זיינען געווען לרוב, ניט געקענט געפינען, הגם איך האָב עס פלייסיג געזוכט, יענעם ביטערן קאַמפּף פאַר די מיטלען פון עקזיסטענץ צווישען די בעלי חיים, וואָס געהערן צו איין מין, וועלכען די מייסטע דאַרווינניסטען (אָבוואויל ניט אַלעמאָל דאַרווין אליין) האָבען בעטראַכט פאַר דעם הערשענדען כאַראַקטער־שטריך פון לעבענס־קאַמפּף און פאַר דעם הויפּט־פאַקטאָר פון ענטוויקלונג.

די שרעקליכע שנעע־שטורעמס, וועלכע טראָגען זיך איבער דעם צפון־טייל פון אַזיע אין סוף ווינטער, מיט די אייזיגע פרעסט, וואָס קומען אָפּט נאָכדעם; די פרעסט און שנעען, וואָס קעהרען זיך אום יעדען יאָהר אין מיטען מאַי, ווען די בוימער שטעהען שוין אין פולען בליהען און די אינזעקטען שווימבלען און גריבלען איבעראל; די פריהצייטיגע פרעסטלעך און אָפטמאָל די טיעפע שנעען, וואָס פאַלען ארויס שוין אין יולי און אויגוסט, אַפילו אין די גראָזסטעפּעס פון מערב־סיביר, און פערניכטען מיט איין קלאַפּ מיליאָנען אינזעקטען, ווי אויך די צווייטע אויסבריהונגען פון די פויגלען; די שלאַקס־רעגענס — א פּאָלגע פון די מאָנסון־ווינטען — וואָס הויבען אָן גיסען אין אויגוסט און געדויערן וואָכען נאָכאַנאַנד אין די מילדערע געגענדען פון דעם אַמור און אוססורי, ברייננענדיג אין די נידערלענדער פון אַמור און סונגאַרי אַזוינע פערפלייצונגען,

וועלכע זיינען נאָר בעקאַנט אין אַמעריקאַ און אין מזרח־סיביר, און וועלכע פערוואַנדלען אונגעהויערע שטרעקען פון הויכע פלאַכ־לענדער, די גרויס ווי גאַנצע אייראָפּעאישע מדינות, אין זומפּיגע בלאָטעס; און ענדליך די טיפע שנעען, וואָס פאַלען אָפטמאָל ארויס אָנהויב אָקטאָבער, פערדעקענדיג אַ שטח, די גרויס ווי פראַנקרייך אָדער דייטשלאַנד, און אָבשניידענדיג לחלוטין די חיונה פון אלע מעלי גרה'דיגע בהמות, וועלכע קומען טאַקע אום דאמאָלסט אין די טויזענדער — אָט דאָס זיינען די אומשטענדען, אונטער וועלכע די טהיערען־וועלט האָט צו קעמפפען פאַר'ן לעבען אין צפון־אזיע.

אָט די אומשטענדען האָבען שוין דעמאָלט געצויגען מיין אויפ־מערקזאַמקייט אויף דער אונגעהויערער וויכטיגקייט אין דער נאַטור פון דער דאָזיגער רייה ערשיינונגען, וועלכע דאַרווין רופט אָן „די נאַטירליכע אָבהאַלטונגען פון צופיעל־פערמעהרונג“, — אין פער־גלייך מיט דער וויכטיגקייט פון דעם אונדערבאַרמליכען קאַמפּף פאַר די מיטלען פון עקזיסטענץ, וועלכער קאָן דאָ און דאָרט פאָר־קומען צווישען די איינצעלנע פון דעמזעלבען מין, אָבער אַלעמאָל נישט מעהר ווי אין אַ בעגרענצטער מאָס, און איז קיינמאָל ניט אזוי וויכטיג ווי דער פריהער דערמאָנטער פאַקטאָר. ניט איבערבעפעלקערונג, נאָר פערקעהרט, אַ שפּאָרעוודיגקייט אין בעפעלקערונג איז דער כאַראַקטער־שטריך פון יענעם אונגעהויערן טייל פון ערדקוגעל, וועלכען מיר רופען אָן צפון־אזיע. דאָס זיינען געווען די רעזולטאַטען פון מיינע בעאָבאַכטונגען, און שוין פון דענסטמאָל אָן האָב איך אָנגעהויבען צו האָבען שטאַרקע ספיקות — וועלכע האָבען זיך שפּעטער טאַקע בעשטעטיגט — וועגען דעם דאָזיגען כלומר'שט־שרעקליכען קאַמפּף פאַר די לעבענסמיטלען צווישען די מיטגליעדער פון דעמזעלבען מין, וועלכער איז געוואָרען אָן אמת'ער „אני מאמין“ ביי די מייסטע דאַרוויניסטען. אזוי האָב איך שוין דאַמאָלסט אויך אָנגעהויבען צווייפלען אין דעם הער־שענדען איינפלוס, וואָס אָט דער סאָרט קאַמפּף האָט, לויט דער מיינונג פון די דאַרוויניסטען, אויף דער ענטוויקלונג פון נייע מינים.

פון דער אַנדער זייט ווידער, וואו מיר איז נאָר אויסגעקומען צו זעהען אַ קאָכיג, צאָהלרייך טהיערען־לעבען, ווי צום ביישפּיעל פריהלינגצייט ביי די אָזערעס, וואו מיליאָנען פויגלען פון צעהנדליגע

מינים קומען זיך צונויף אויסצובריהען זייערע יונגע, אָדער אין די בעפעלקערטע קאָלאָניעס פון די גריזונגעס, אָדער אין דער צייט פון די פויגעל־וואַנדערונגען, וואָס איז דאַמאָלסט פאָרגעקומען אויף אַן עכט אַמעריקאַנישען מאַסשטאַב אין די טהאָלען פון דעם אוססורי, אָדער בעת אַ געוויסער גרויסער וואַנדערונג פון דאַם־הירשען, וועלכע מיר איז אויסגעקומען צו בעאָבאַכטען אויפ'ן אמור, ווען צעהנדליגע טויזענדער פון די דאָזיגע קלוגע חיות זיינען ענטלאָפען פון אַ גרויסער טעריטאָריע צו ראַטעווען זיך פון די ארויסגעפאַלענע טיעפע שנעען, און האָבען זיך צוזאַמענגעקליבען אין גרויסע סטאַדעס, כדי אריבערצושווימען דעם אמור וואו ער איז אם שמעלסטען, אין קליין־כינגאַן — אין אַט די אַלע סצענעס פון טהיערען־לעבען, וואָס האָבען זיך אָבגעשפּיעלט פאַר מיינע אויגען, האָב איך געזעהן אַזוי פיעל פאַקטען פון געגענזייטיגער הילף און געגענזייטיגער שטיצע, אַז איך האָב ניט ווילענדיג זיך געמוזט פערטראַכטען וועגען דער זעהר גרויסער בעדייטונג, וואָס זיי מוזען האָבען פאַר דער ערהאַלטונג פון לעבען, פאַר דעם קיום המין און פאַר זיין וויטערדיגער ענטוויקלונג.

ענדליך איז מיר אויסגעקומען צו בעמערקען צווישען די האַלבווילדע רינדער און פערד אין טראַנסבאַיקאַל, און אומעטום צווישען די וועווערקעס און ווילדע חיות בכלל, אז ווען עס איז זיי אויסגעקומען צו קעמפּפען אנטקעגען אַ דוחק אין שפּייז, מחמת איינער פון די פריהער דערמאָנטע סבות, פלעגט דאָס *גאַנצע* טייל פון דעם מין, וועמען דאָס אומגליק האָט געטראָפען, ארויסקומען פון קאַמפּף אַזוי געבראָכען אין כחות און געזונד, אַז עס איז אונמעגליך צו גלויבען, אַז *אַ פּראָגרעסיווע ענטוויקלונג פון די מינים זאָל קאָנען זיין בעגרינדעט אויף אַזעלכע פעריאָדען פון שאַרפער קאָנקורענץ*.

שפּעטער, ווען די שיכות'ן צווישען דאַרוויניזם און סאָציאָלאָגיע האָבען געצויגען מיין אויפמערקזאַמקייט, האָב איך צוליעב אָט די אָנגעוויזענע אורזאַכען ניט געקענט איינשטימען מיט קיינע ניט פון די זעהר פיעלע ווערק, וועלכע בעהאַנדלען אויף פערשיידענע אופנים די דאָזיגע העכסט וויכטיגע פראַגע. זיי אַלע האָבען געזוכט צו בעווייזען, אַז דער מענש מיט זיין הויכען שכל און וויסען

קען מילדערן די שטרענגקייט פון דעם לעבענסקאמפף צווישען מענשען; אין דערזעלבער צייט אבער האבען זיי אלע אנערקענט, אז דער קאמפף פאר די עקזיסטענץ־מיטלען פון יעדער חיה אנט־קעגען אלע איבעריגע חיות פון איהר מין און דער קאמפף פון יעדען איינצעלנעם מענשען אנטקעגען אלע מענשען איז א „געזעץ פון דער נאטור“. איך האב ניט געקענט איינשטימען מיט אזא בליק, ווייל איך בין שוין פריהער געוועזן איבערצייגט, אז אויב מען זאל גלויבען אין אן אונדערבארעמליכען קאמפף פאר עקזיסטענץ אין די גרעניצען פון יעדען מין און בעטראכטען אזא מלחמה אלס א בעדינג פון פראגרעס, וואלט עס געהייסען, אז מען נעהמט אן עפעס אזוינס, וואס איז ניט נאר נאך ניט בעוויזען געווארען, נאר וואס עס ווערט פשוט ניט בעשטעטיגט דורך דירעקטע בעאבאכטונגען.

דאגעגען, ווען איך האב זיך בעקענט מיט דער לעקציע „וועגען דעם געזעץ פון געגענזייטיגער הילף“, וואס דער בעריהמטער זאאלאג, פראפעסאר קעססלער, דער דאמאלטיגער דעקאן פון דעם פעטערבורגער אוניווערזיטעט, האט געהאלטען פאר דעם רוסישען קאנגרעס פון נאטורפארשער אין יאנואר 1880, האב איך דערזעהן, אז ער ווארפט גאר א ניי ליכט אויף דער גאנצער פראגע. לויט קעססלער׳ס מיינונג עקזיסטירט אין דער נאטור א חוץ דעם געזעץ פון געגענזייטיגען קאמפף נאך א געזעץ פון געגענזייטיגער הילף, וועלכער שפיעלט א סך א וויכטיגערע ראליע אין דעם ערפאלג פון לעבענס־קאמפף און ספע־ציעל אין דער פראגרעסיווער ענטוויקלונג פון די מינים, איידער דאס געזעץ פון קאמפף. אט די מיינונג, וועלכע איז אין אמת׳ן נישט מעהר ווי א ווייטערדיגע ענטוויקלונג פון די אידעען, וואס דארווין אליין האט ארויסגעזאגט אין זיין „אבשטאמונג פון מענ־שען“, האט זיך מיר אויסגעוויזען, איז אזוי ריכטיג און האט אזא גרויסע וויכטיגקייט, אז פון יענער צייט אן, וואס איך האב זיך בעקענט מיט איהר, (אין 1883) האב איך אנגעהויבען זאמלען מאטעריאל פאר דער ווייטערדיגער ענטוויקלונג פון דער דאזיגער אידעע, וועלכע קעססלער האט נאר לייכט אנגעריהרט אין זיין רעדע און האט ניט געהאט די מעגליכקייט זי ווייטער צו ענטוויקלען, אזוי ווי ער איז געשטארבען אין 1881טען יאהר.

נאר אין איין פונקט האב איך ניט געקענט אינגאנצען איינ־

שטימען מיט קעססלער'ס אנזיכטען. ער האט גערעדט וועגען „די געפיהלען פון עלטערן" און דער זארג פאר'ן נייען דור (זעה ווייטער, קאפיטעל I), ווי וועגען דעם קוואל פון וואנען עס נעהמט זיך ביי חיות די געגענזייטיגע גענויגטקייט פון איינעם צום אנדערן. איך דענק אבער, אז די פראגע, וויפיעל אט די צוויי געפיהלען האבען ווירקליך מיטגעווירקט אין דער ענטוויקלונג פון די געזעלשאפטליכע אינסטינקטען ביי חיות, און וויפיעל אנדערע אינסטינקטען האבען אויך געווירקט אין דער אייגענער ריכטונג, געהערט צו א גאנץ בעזונדערען ענין און איז אזא פערוויקעלטע פראגע, אויף וועלכער מיר זיינען דערווייל נאך קוים אימשטאנד צו געבען אן ענטפער. ערשט נאכדעם אז מיר וועלען ריכטיג פעסטשטעלען די פאקטען גופא פון געגענזייטיגער הילף ביי פערשיידענע קלאסען חיות, ווי אויך זייער וויכטיגקייט פאר דער ענטוויקלונג, וועלען מיר קענען אבטיילען דאס, וואס געהערט אין דער ענטוויקלונג פון די געזעלשאפטליכע אינסטינקטען צו די עלטערנליכע געפיהלען און דאס, וואס געהערט צו דער געזעלשאפטליכקייט אליין; און דערביי וועט מסתמא אויסקומען צו זוכען די אבשטאמונג פון דער לעצטער אין גאר די ערשטע שטופען פון דער ענטוויקלונג פון טהיערען־וועלט — אפשר גאר אין די „קאלאניאלע שטופען" 1). איך האב דעריבער די הויפט אויפמערקזאמקייט אבגעגעבען פריהער פאר אלץ אויף פעסטצושטעלען די וויכטיגקייט פון געגענזייטיגער הילף אלס פאקטאר פון עוואלוציאן, און האב איבערגעלאזען פאר ווייטערע פארשונגען די פראגע וועגען דער אבשטאמונג פון די אינסטינקטען פון געגענזייטיגער הילף.

די וויכטיגקייט פון דעם פאקטאר פון געגענזייטיגער הילף — „וועז מען זאל נאר קענען בעווייזען זיין אלגעמיינע אנווענדונג" — איז ניט פרעמד געוועז געטהע'ן, ביי וועמען עס האט זיך אזוי קלאר

1) איך האב דא אין אויג יענע שטופען, ווען די גאנץ נידעריגסטע טהיערען פעראייניגען זיך אין גרופען. זעה וועגען דעם אגוסט קאנט, אבהאנדלונג „ביאלאגיע" אין זיין „פאליטיק פאזיטיוו", וואו ער רעזומירט זיין פאזיטיווע פילאסאפיע; ספענסער'ס „פרינציפען פון ביאלאגיע", און בעזונדערס דאס ווערק איבער „טהיערען־קאלאניען" פון פעריע.

אַרויסגעוויזען דער זשעניע פון אַ נאַטורפאָרשער. ווען עקערמאַן האָט אַמאָל דערצעהלט געטהע׳ן — דאָס איז געווען אין 1827טען יאָהר — אַז ער האָט געפונען די צוויי יונגינקע קעניג־פויגעלעך, וואָס זיינען פון איהם אַנטלאָפען נאָכדעם ווי ער האָט געשאָסען זייער מוטער, אין דעם נעסט פון אַ רויט־העלזעל, וועלכע האָט געקאָרמעט די פרעמדע פויגעלעך צוגלייך מיט איהרע אייגענע, איז געטהע שטאַרק נתפעל געוואָרען פון דער מעשה. ער האָט אין דעם געזעהן אַ בעשטעטיגונג פון זיינע פאַנטעאיסטישע אַנזיכטען איבער דער נאַטור און האָט געזאָגט: „אויב עס איז אמת, אַז אַזאַ אַרט קאָרמענען פרעמדע קומט פאָר אין דער גאַנצער נאַטור, ווי עפּעס וואָס טראָגט דעם כאַראַקטער פון אַן אַלגעמיינעם געזעץ, דאַן וואָלטען פיעלע רעטענישען געלעזט געוואָרען“. דעם נעקסטען טאָג האָט ער זיך ווידער אומגעקעהרט צו דער פראַגע און האָט שטאַרק געבעטען עקערמאַנען (וועלכער איז, ווי בעקאַנט, געווען אַ זאָאָלאָג) ער זאָל ספּעציעל שטודירען דעם געגענשטאַנד, צולעגענדיג אַז ער וועט אויף דעם אופן אודאי דערגרייכען „גאָר גרויסע, אונשעצבאַרע רעזולטאַטען“. (געשפּרעכע, אויסגאַבע 1848, דריטער באַנד, ז. 219, 221.) לײדער איז אַזאַ שטודיום קיינמאָל ניט אונטערנומען געוואָרען, הגם עס איז זעהר מעגליך אַז ברעהם, וועלכער האָט צונויפגעקליבען אין זיינע ווערק אַזוינע רייכע מאַטעריאַלען וועגען געגענזייטיגער הילף ביי חיות, איז אַרויפגעפיהרט געוואָרען אויף דעם געדאַנק דורך געטהע׳ס בעמערקונג.

אין משך פון די יאָהרען 1872—1886 זיינען געדרוקט געוואָרען אייניגע וויכטיגע ווערק וועגען דעם גייסטיגען לעבען און דער פערנונפט פון טהיערען, (די ווערק ווערען דערמאָנט אין אַ הערה צום ערשטען קאַפּיטעל), דריי פון וועלכע האָבען אַ מעהר נאָהענטע שייכות צו דער פראַגע, וואָס אינטערעסירט אונז דאָ. זיי זיינען: „די געזעלשאַפטען פון חיות“ פון עספּינאַס, (פּאַריז 1877), „דער קאַמפף פאַר עקזיסטענץ און די פעראייניגונג פאַר׳ן קאַמפף“, אַ לעקציע פון ל. לאַנעסאַן (אַפּריל 1881), און לודוויג ביכנער׳ס בוך „ליעבע און ליעבעסלעבען אין דער טהיערוועלט“, וואָס איז צום ערשטען מאָל ערשיענען אין 1881 אָדער 1882, און אַ צווייטע, פיעל פערגרעסערטע אויפלאַגע, איז ערשינען אין 1885. אָבער אונגעאַכטעט אויף די אויסגעצייכענטע מעלות פון יעדען

איינעם פון די דאָזיגע ווערק, לאָזען זיי פון דעסטוועגען איבער א ברייטען פּלאַץ פאר א ווערק, אין וועלכען די גענענזייטיגע הילף זאָל בעטראַכט ווערען ניט נאָר ווי אַן ארגומענט צו גונסטען פון דער לעהרע, אַז די מאָראַלע אינסטינקטען זיינען עלטער פאר׳ן מענשען, נאָר אויך ווי א נאַטור־געזעץ און א פאַקטאָר פון עוואָלו־ציאָן. עספּינאַס האָט אויפמערקזאַם געמאַכט אויף אַזוינע געזעל־שאַפטען פון חיות (מוראַשקעס און ביענען), וועלכע זיינען בעגרינדעט אויף פיזיאָלאָגישע חלוקים פון געבוי אין פערשיידענע מיטגליעדער פון דעמזעלבען מין, און אויף א פיזיאָלאָגישער טיילונג פון דער ארבייט צווישען זיי. אָבער אָבוואויל זיין ארבייט גיט אויסגע־צייכענטע אָנדייטונגען אין אַלערליי מעגליכע ריכטונגען, איז זי דאָך געשריבען געוואָרען אין א צייט, ווען די ענטוויקלונג פון די מענשליכע געזעלשאַפטען האָט ניט געקענט בעהאַנדעלט ווערען ווי מיר קענען זי איצטער בעהאַנדלען, א דאַנק דער סומע וויסענשאַפט, וואָס האָט זיך אָנגעקליבען פון יעמאָלט אָן. לאַנעסאַן׳ס לעקציע טראָגט גיכער דעם כאַראַקטער פון א גלענצענד־אָנגעצייכענטען אַלגעמיינעם פּלאַן פאר אַן ארבייט, אין וועלכער די געגענזייטיגע שטיצע זאָל בעהאַנדעלט ווערען, אָנהויבענדיג פון די פעלזען אויפ׳ן ים און אויסלאָזענדיג מיט דער וועלט פון פלאַנצען, חיות און מענשען. און וואָס געהערט ביכנער׳ס ווערק, איז הגם עס דייטעט אָן אויף דער ראָליע פון געגענזייטיגער הילף אין דער נאַטור, און איז רייך אין פאַקטען, קען איך אָבער ניט איינשטימען מיט זיין הויפּט אידעע. דאָס בוך פאַנגט זיך אָן מיט א לויבגעזאַנג צו דער ליעבע, און כמעט אַלע זיינע ביישפּיעלען האָבען דעם צוועק צו בעווייזען די עקזיסטענץ פון ליעבע און סימפּאַטיע ביי חיות. אָבער ארונטערברייינגען דעם סאָציאַלען טריעב פון חיות צו ליעבע און סימפּאַטיע, מיינט אייגענטליך צו פערשמעלערן זיין אַלגעמיינהייט און וויכטיגקייט; פּונקט ווי די מענשליכע עטיק, וועלכע איז בעגרינדעט בלויז אויף ליעבע און פערזענליכער סימפּאַטיע, פיהרט צו א פערשמעלערונג פון דעם בעגריעף פון מאָראַלען געפיהל בכלל. עס איז ניט דער געפיהל פון ליעבע צו מיין נאָכבאַר, וועלכען איך קען אָפטמאָל גאָרניט, וואָס בעוועגט מיך צו כאַפּען אַן עמער וואַסער און לויפען לעשען זיין הויז, וואָס שטעהט אין פלאַמען, בעת מיין אייגען הויז שטעהט ניט אין קיין סכנה פון פייער: מיך

בעוועגט אַ סך אַ ברייטערער, הגם ניט אַזאַ קלאָרער, געפיהל, אָדער ריכטיגער געזאָגט, אַן אינסטינקט פון מענשליכער סאָלידאַריטעט און געזעלשאַפטליכען צוזאַמענלעבען. דאָזעלבע בעמערקען מיר אויך ביי חיות. עס איז ניט ליעבע, און עס איז אפילו ניט סימ־פּאַטיע, אין ריכטיגען זין פון די ווערטער, וואָס עס בעוועגט אַ סטאַדע בהמות אָדער פערד אויסצושטעלען זיך אין אַ קרייז, כדי צו בעשיצען זיך פון אַן אָנפאַל פון וועלף; און עס איז זיכער ניט ליעבע, וואָס בעוועגט די וועלף זיך צו פעראייניגען אין מחנות צוליעב געיעג. אַזוי אויך איז עס ניט ליעבע, וואָס מאַכט אַז די קעצעלעך אָדער שעפּסעלעך זאָלען זיך שפּיעלען איינע מיט די אַנדערע, און ניט די ליעבע פיהרט צוזאַמען די יונגע הערבסט־פויגעלעך, וועלכע פערברייננגען אינאיינעם גאַנצענע טעג כמעט דעם גאַנצען הערבסט. ענדליך קען מען ניט צושרייבען, ניט צו ליעבע, ניט צו פּערזענליכער סימפּאַטיע דעם אומשטאַנד, וואָס פיעלע טויזענדער דאָם־הירשען, צעוואָרפענע איבער אַ שטח די גרויס ווי פראַנקרייך, קלייבען זיך צונויף אין צעהנדליגע בעזונדערע סטאַדעס און מאַרשירען צו אַ בעשטימטען פונקט, כדי אַריבערצושווימען דאָרט׳ן אַ טייך. אין אַט די אַלע פעלען שפּיעלט די הויפּט־ראָליע אַ געפיהל, וועלכער איז ניט אַן ערך ברייטער איידער ליעבע אָדער פּערזענליכע סימפּאַטיע; — דאָ טרעט אַרויס אַן אינסטינקט פון געמיינשאַפטליכקייט, וועלכער האָט זיך לאַנגזאַם ענטוויקעלט ביי חיות און מענשען אויף די פריהעסטע שטופען פון זעהר אַ לאַנגער פעריאָדע פון ענטוויקלונג, און וועלכער האָט אויסגעלערנט אי די חיות, אי די מענשען צו בעגרייפען די קראַפט וואָס זיי בעקומען, פּראַקטיצירענדיג געגענזייטיגע הילף און שטיצע, ווי אויך די פרייד, וואָס מען קען געפינען אין געזעלשאַפטליכען לעבען.

די וויכטיגקייט פון דעם אונטערשיעד וועט קענען לייכט אָבשאַצען יעדער איינער, וואָס שטודירט די פּסיכאָלאָגיע פון חיות און דערהויפּט די מענשליכע עטיק. ליעבע, סימפּאַטיע און זעלבסט־אָפּפערונג שפּיעלען גאַנץ געוויס אַ זעהר גרויסע ראָליע אין דער פּראָגרעסיווער ענטוויקלונג פון אונזערע מאָראַלע געפיהלען; די מענשליכע געזעלשאַפט אָבער איז גאָר ניט געבויט אויף ליעבע און אויך ניט אפילו אויף סימפּאַטיע. זי איז געבויט אויפ׳ן בעוואוסטזיין — זאָל עס זיין אפילו נישט מעהר ווי אינסטינקטיוו

— פון סאָלידאַריטעט און געגענזייטיגער אָבהענגיגקייט פון מענשען. די מענשליכע געזעלשאַפט איז בעגרינדעט אויף דער אונבעוואוסטזיניגער אָדער האַלב־בעוואוסטזיניגער אָנערקענונג פון דער קראַפט, וואָס יעדער מענש שעפּט פון דער געגענזייטיגער הילף; אויף דעם איינזעהן, אַז יעדען איינעמס גליק הענגט אָב פון אַלעמענס גליק, און אויף דעם געפיהל פון גערעכטיגקייט אָדער יושר, וואָס איז גורם דעם יחיד צו בעטראַכטען, אַז יעדער אַנדערער האָט די זעלבע רעכט ווי ער אַליין. — די פראַגע אָבער טרעט אַריבער די גרעניצען פון אָט דעם ווערק און דעריבער וועל איך דאָ בלויז אָנווייזען אויף מיין פּאָרטראַג „גערעכטיגקייט און מאָראַל", וועלכער איז געווען אַן ענטפער אויף האָקסלי'ס „עטיק", וואו איך האָב בעהאַנדעלט די פראַגע מעהר אויספיהרליך 1).

צוליעב אָט דעם אַלעם האָב איך גערעכענט, אַז אַ בוך וועגען „געגענזייטיגער הילף אַלס נאַטורגעזעץ און פאַקטאָר פון עוואָלוציאָן" וואָלט געקענט פערענטפערן אַ זעהר וויכטיגע נויט. ווען האָקסלי האָט אַרויסגעלאָזען זיין „מאַניפעסט" (אין 1888) וועגען דעם קאַמפּף פאַר עקזיסטענץ („קאַמפּף פאַר עקזיסטענץ און זיין שייכות צום מענשען"), וועלכער איז נאָך מיין מיינונג געווען אַ זעהר ניט־ריכטיגע פאָרשטעלונג פון די נאַטור־ערשיינונגען, ווי מיר זעהען זיי אין פעלד און וואַלד, האָב איך זיך געווענדעט צום רעדאַקטאָר פון „ניינטינטה סענטיורי" און איהם געבעטען מיר געבען פּלאַץ אין זיין זשורנאַל פאַר אַן אויספיהרליכער קריטיק אויף די אַנזיכטען פון איינעם פון די אָנגעזעהענסטע דאַרווינכיסטען; און מר. דזשיימס נאָולז האָט זיך פערהאַלטען צו מיין פאָרשלאַג מיט דער גרעסטער סימפּאַטיע. איך האָב אויך גערעדט וועגען דעם מיט וו. בעיטס, — דעם גרויסען „נאַטורפאָרשער אויף דער טייך אַמאַזאָן", וועלכער האָט, ווי בעוואוסט, געזאַמעלט מאַטעריאַל פאַר וואָליים און דאַרווין, און וועמען דאַרווין האָט גאַנץ ריכטיג כאַראַקטעריזירט אין זיין אויטאָביאָגראַפיע אַלס איינעם פון די קליגסטע מענשען, וואָס ער האָט בעגעגענט. „יאָ, געוויס. דאָס

1) זעה אויך דעם ערשטען קאַפּיטעל פון מיין אַרבייט וועגען עטיק, וואָס איז אונלענגסט ערשיענען אין „ניינטינטה סענטיורי": „די אויפגאַבען פון דער עטיק" און „זיטליכקייט אין דער נאַטור".

איז דער אמת׳ער דארוויניזם!" האט בעיטם אויסגעשריען. „עס איז פשוט א שרעק וואס זיי האבען געמאכט פון דארווינען. שרייבט נאר אייערע ארטיקלען, און ווען זיי וועלען זיין געדרוקט, וועל איך אייך אנשרייבען א בריעף, וועלכען איהר וועט קענען פערעפענטליכען". — ליידער האט די צוזאמענשטעלונג פון מיינע ארטיקלען מיר גענומען כמעט זיעבען יאהר, און ווען דער לעצטער ארטיקעל איז געווען אבגעדרוקט, איז בעיטס שוין מעהר ניט געווען צווישען די לעבעדיגע.

נאכדעם ווי איך האב בעטראכט אין מיינע ארטיקלען די וויכטיגקייט פון גענענזייטיגער הילף צווישען פערשיידענע קלאסען חיות, בין איך נאטירליך געווען געצוואונגען צו בעאורטיילען די וויכטיגקייט פון דעמזעלבען פאקטאר אין דער ענטוויקלונג פון מענשען. דאס איז געווען נאך מעהר נויטיג דערפאר, ווייל עס זיינען פאראן עוואלוציאניסטען, א שטייגער ווי הערבערט ספענסער, וועלכע זיינען גרייט אנצוערקענען די וויכטיגקייט פון גענענזייטיגער הילף ביי חיות, אבער לייקענען עס אב בנוגע צום מענשען. פאר דעם פרימיטיווען מענשען, בעהויפטען זיי, איז דער קריעג פון אלע אנטקעגען אלעמען געווען דאס העכסטע געזעץ פון לעבען. אויף וויפיעל אט די בעהויפטונג, וועלכע ווערט מיט גרויס חשק ווידער־האלט אהן א געהעריגער אונטערזוכונג זינט האבב׳ס צייטען, שטימט מיט די פאקטען, וואס מיר ווייסען וועגען די ערשטע פאזען פון דער מענשליכער ענטוויקלונג, האב איך זיך בעמיהט צו אונטער־זוכען אין די קאפיטלען וועגען דעם לעבען פון די ווילדע און בארבארען.

די צאהל און די וויכטיגקייט פון די אינסטיטוציעס פון גענענ־זייטיגער הילף, וואס דער שאפענדער גייסט פון די ווילדע און האלב־ווילדע מאסען האט ענטוויקעלט אין די צייטען, ווען דער שטאם איז געווען די פארם פון דער געזעלשאפט, און נאך מעהר שפעטער, אין די צייטען פון דער דארף־געמיינדע; ווי אויך דער אונגעהויערער איינפלוס, וואס אט די אינסטיטוציעס האבען אויס־געאיבט אויף דער ווייטערדיגער ענטוויקלונג פון דער מענשהייט ביז אויף היינטיגע צייטען, האט מיך בעוואויגען אויסצובררייטערן מיינע אונטערזוכונגען אויך אויף די נאך־שפעטערע, היסטארישע פעריאדען. דערהויפט האב איך זיך אבגעשטעלט אויף דער העכסט־

אינטערעסאַנטער עפּאָכע פון די פרייע רעפּובליקען־שטעדט פון מיטעלאַלטער, ווייל זייער אַלגעמיינהייט און זייער איינפלוס אויף אונזער מאָדערנער ציוויליזאַציע זיינען נאָך ביז היינט ניט אָבגע־שאַצט געוואָרען ווי געהעריג איז. ענדליך האָב איך אויך פּרובירט אָנוויייזען אין קורצען אויף דער וויכטיגער ראָליע, וואָס די געוועהנ־הייטען פון געגענזייטיגער שטיצע, וועלכע די מענשהייט האָט געקריגען בירושה אין משך פון איהר לאַנגער ענטוויקלונג, שפּיעלען אפילו איצטער, אין דער היינטיגער געזעלשאַפט, וואָס איז כלומרשט געבויט אויפ׳ן פּרינציפּ פון „יעדערער פאַר זיך און דער שטאַאט פאַר אַלעמען" — א פּרינציפּ, פערבייגעהענדיג בעמערקט, וועלכען די מענשליכע געזעלשאַפטען האָבען קיינמאָל ניט אינגאַנצען גע־פאָלגט און וועלכער וועט אויך קיינמאָל ניט פערווירקליכט ווערען.

מען קען מיר אפשר אויפוואַרפען, אַז אין דעם בוך ווערען סיי די מענשען, סיי די חיות פאָרגעשטעלט אין א צו־גינסטיגען ליכט: אַז זייערע געזעלשאַפטליכע מעלות ווערען צופיעל ארויסגעשטעלט, בעת זייערע אַנטי־סאָציאַלע נייגונגען און עגאָאיסטישע אינסטינקטען ווערען קוים בעמערקט. דאָס איז אָבער על כל פּנים געווען אונפערמיידליך. מיר האָבען זיך אזוי פיעל אָנגעהערט די לעצטע צייט וועגען דעם „גרויזאַמען, אונדערבאַרעמליכען קאַמפּף פאַר׳ן לעבען", וואָס יעדע חיה פיהרט כלומרשט אַנטקעגען יעדער אַנדער חיה, יעדער ווילדער אַנטקעגען אַלע איבעריגע ווילדע און יעדער ציוויליזירטער מענש אַנטקעגען זיינע אַלע מיטבירגער — אַזעלכע בעהויפּטונגען זיינען געוואָרען א מין דאָגמאַ, א רעליגיע, אין דער געבילדעטער געזעלשאַפט — אַז עס איז געוואָרען נויטיג פריהער פאַר אַלץ אַוועקצושטעלען אַנטקעגען דעם א לאַנגע רייה פאַקטען, וואָס מאָלען דאָס לעבען פון חיות און מענשען פון א גאַנץ אַנדער זייט. עס איז געווען נויטיג אַפריהער צו בעווייזען די וויכטיגערע ראָליע, וואָס די סאָציאַלע געוועהנהייטען שפּיעלען אין דעם לעבען פון דער נאַטור און אין דער פּראָגרעסיווער עוואָלוציאָן ביי די מינים פון חיות, ווי ביי די מענשליכע וועזענס. מען האָט גע־דאַרפט דערווייזען, אַז זיי גיבען די לעבעדיגע ברואים א בעסערן שוטץ אַנטקעגען זייערע פיינד, אַז זיי מאַכען זיי גרינגער צו בעקומען שפּייז (אָבצולעגען א פאָרראַט פאַר׳ן ווינטער, איבער־וואַנדערן, אַוועקשטעלען וועכטער א. ד. ג.), אַז זיי פערלענגערן

זייער לעבען און פערלייכטערן ממילא די ענטוויקלונג פון די גייסטיגע פעהיגקייטען; אַז זיי האָבען געגעבען די מענשען אַ חוץ דעם אַלעם די מעגליכקייט אויסצואַרבייטען די אינסטיטוציעס, וואָס האָבען געהאָלפען דער מענשהייט איבערלעבען דעם שווערען קאַמפּף מיט דער נאַטור און זיך פערפאָלקאָמענען טראָץ אַלע געשיכטליכע שטערונגען. עס איז אַ בוך וועגען דעם געזעץ פון געגענזייטיגער הילף, וואָס בעטראַכט איהם אַלס איינעם פון די הויפּט־פאַקטאָרען פון עוואָלוציאָן — ניט פון אַלע פאַקטאָרען פון עוואָלוציאָן אין דעם ערך פון יעדערנס בעזונדערן ווערטה; און אַזאַ בוך האָט געמוזט געשריבען ווערען פריהער, איידער די ווייטערע פאָרשונג קען זיין מעגליך.

איך בין געוויס דער לעצטער, וואָס זאָל אונטערשעצען די ראָליע, וואָס די זעלבסט־בעהויפּטונג פון יחיד האָט געשפּיעלט אין דער ענטוויקלונג פון דער מענשהייט. די פראַגע אָבער פאָדערט נאָך מיין מיינונג אַ פיעל טיעפערע בעהאַנדלונג, איידער זי האָט ביז איצטער געקריגען. אין דער געשיכטע פון דער מענשהייט האָט די זעלבסט־בעהויפּטונג פון יחיד אָפט פאַרגעשטעלט מיט זיך, און שטעלט אויך איצט פאָר, עטוואָס גאַנץ פערשיעדענעס, עטוואָס ברייטערעס און טיעפערעס איידער די קליינליכע, נאַרישע קורצזיכטיגקייט, וואָס די מעהרסטע שריפטשטעלער גיבען אַרויס אַלס „אינדיווידואַליזם“ און „זעלבסט־בעהויפּטונג“. אַזוי אויך זיינען די יחידים־בעוועגער פון דער געשיכטע ניט בלויז די, וועלכע די היסטאָריקער שטעלען אונז פאָר אַלס די העלדען. איך האָב דעריבער בדעה, אויב די אומשטענדען וועלען נאָר ערלויבען, צו בעהאַנדלען אין אַ בעזונדער ווערק די ראָליע, וואָס די זעלבסט־בעהויפּטונג פון יחיד האָט געשפּיעלט אין דער פּראָגרעסיווער ענטוויקלונג פון דער מענשהייט. דערווייליע וויל איך נאָר מאַכען די פאָלגענדע אַלגעמיינע בעמערקונג: —

ווען די אינסטיטוציעס פון געגענזייטיגער הילף — דער שטאַם, די דאָרף־געמיינדע, די גילדען, די מיטעלאַלטערליכע שטאָדט — האָבען אָנגעהויבען, אין פערלויף פון דער געשיכטע, צו פערלירען זייער אורשפּרינגליכען כאַראַקטער; ווען עס האָט זיך אין זיי אָנגעהויבען בעווייזען פּאַראַזיטישע געוויקסען און זיי זיינען געוואָרען אויף דעם אופן שטערונגען צום פּראָגרעס, האָט דער ווידער־

שטאַנד פון די איינצעלנע אַנטקעגען די דאָזיגע אינסטיטוציעס אַלע מאָל אָנגענומען צוויי פערשיידענע פאָרמען. א טייל האָט גע־שטרעבט אָבצושאַפן די אַלטע אינסטיטוציעס, פון די פרעמדע עלעמענטען, אָדער אויסצואַרבייטען העכערע פאָרמען פון א פרייען געמיינשאַפטליכען לעבען, וועלכע זאָלען זיין געבויט אויף דיזעלבע פּרינציפּען פון געגענזייטיגער הילף. זיי האָבען פּרובירט צ. ב. ש. איינפיהרען דעם פּרינציפּ פון „קאָמפּענסאַציע“ (פערגיטיגונג) אָנ־שטאָט דעם „לעקס טאַליאָנים“ (געזעץ פון ראַכע), און שפּעטער — די פערצייהונג פון אומרעכטען, אָדער נאָך א העכערן אידעאַל פון גלייכהייט פאַר דעם מענשליכען געוויסען, אָנשטאָט די „קאָמ־פּענסאַציע“, וואָס איז געווען פערשיידען לויט דעם קלאַסען־שטאַנד פון דעם גע׳עולה׳טען. אין דערזעלבער צייט אָבער האָט אַנאַנדער טייל פון די רעבעלירענדע איינצעלנע געשטרעבט צו צערשטערען די בעשיצענדע אינסטיטוציעס פון געגענזייטיגער שטיצע, מיט דער פּשוט׳ער כונה כדי צו פערשטאַרקען זייער פּערזענליכע מאַכט און פערגרעסערן זייער רייכטום. אין אָט דעם דרייפאַכען קאַמפּף — צווישען די צוויי קלאַסען רעבעלירענדע איינצעלנע און די קאָנסער־וואַטיווע פערטיידיגער פון דער אַלטער אָרדנונג — ליעגט די ווירק־ליכע טראַגעדיע פון דער געשיכטע. עס וואָלט אָבער גענומען וועניגסטענס אַזוי פיעל צייט צו שילדערן דעם קאַמפּף און עהרליך אויסשטודירען די ראָליען, וואָס אָט די דריי קרעפטען האָבען גע־שפּיעלט אין דער ענטוויקלונג פון דער מענשהייט, וויפיעל עס האָט מיר גענומען אָנשרייבען אָט דעם בוך.

פון די ווערק, וועלכע בעהאַנדלען אונגעפעהר דעמזעלבען ענין, וואָס זיינען ערשיענען נאָכדעם ווי מיינע אַרטיקלען וועגען געגענ־זייטיג הילף ביי חיות זיינען געדרוקט געוואָרען, מוז איך דער־מאָנען „די לאָועל לעקציעס וועגען דעם אויפשטייגען פון מענשען“ פון הענרי דרוממאָנד (לאָנדאָן 1894) און „דער אורשפּרונג און וואוקס פון מאָראַלען אינסטינקט“ פון א. סאָדערלאַנד (לאָנדאָן 1898).ביידע זיינען אין א גרויסען ערך געבויט אויף דעם זעלבען פּלאַן ווי ביכנער׳ס בוך: אין דעם צווייטען ווערק איז דאָס עלטערן־און פאַמיליען־געפיהל אַלס דער איינציגער פאַקטאָר אין דער ענט־וויקלונג פון די מאָראַלע געפיהלען בעהאַנדעלט געוואָרען גאַנץ אויס־פיהרליך. א דריטעס ווערק, וואָס בעשעפטיגט זיך מיט׳ן מענשען

און איז געשריבען אויפ'ן זעלבען פלאן, איז פראפעסאר גידדינג'ס בוך „די פרינציפען פון סאציאלאגיע", וואס איז ערשיענען אין דער ערשטער אויפלאגע אין ניו יארק און לאנדאן אין 1896, און די הויפט אידעען פון וועלכען זיינען אנגעצייכענט געווארען פון דעם פערפאסער אין א בראשורע אין יאהר 1894. איך מוז אבער איבערלאזען פאר דער קריטיק די אויפגאבע אויסצוגעפינען, אין וועלכע פונקטען די דאזיגע ווערק שטימען איין, קומען זיך צוזאמען, אדער געהען זיך פאנאנדער, מיט מיין ארבייט.

די פערשיידענע קאפיטלען פון דעם בוך זיינען צוערשט געווען געדרוקט אין דער „ניינטינטה סענטיורי" („געגענזייטיגע הילף ביי חיות" אין סעפטעמבער און נאוועמבער 1890; „געגענז. הילף ביי ווילדע" אין אפריל 1891; "געגענז. הילף ביי בארבארען" אין יאנואר 1892; „געגענז. הילף אין דער מיטעלאלטערליכער שטאדט" אין אויגוסט און סעפטעמבער 1894, און „געגענז. הילף אין הייגטי־גער געזעלשאפט" אין יאנואר און יוני 1896). ארויסגעבענדיג די ארטיקלען אין בוך־פארם איז מיין ערשטע כונה געווען צוצוגעבען אין אן אנהאנג די גאנצע מאסע מאטעריאלען, וועלכע איך האב געמוזט ארויסלאזען אין די זשורנאל־ארטיקלען. עס האט זיך אבער ארויסגעשטעלט, אז אזא אנהאנג וואלט פערדאפעלט די גרויס פון בוך, און איך בין געווען געצוואונגען אויפצוגעבען, אדער וועניגסטענס, אבצולעגען עס אויף אנאנדער געלעגענהייט. דער איצטיגער אנהאנג ענטהאלט נאר די בעהאנדלונג פון עטליכע פונקטען, וועגען וועלכע עס איז אנגעגאנגען א וויסענשאפטליכע דיסקוסיאן אין פערלויף פון די לעצטע עטליכע יאהר; און אין דעם טעקסט גופא האב איך צוגעגעבען נאר ע ט ו ו א ס, וואס האט זיך געלאזט אריינשטעלען, ניט ענדערענדיג דעם אלגעמיינעם געבוי פון דעם ווערק.

איך בענוץ זיך מיט דער געלעגענהייט אויסצודריקען דעם ארויסגעבער פון דער „ניינטינטה סענטיורי" מיין בעסטען דאנק פאר זיין ליעבענסווירדיגער גאסטפריינדליכקייט, וואס ער האט אנגענומען אין זיין זשורנאל מיין ארבייט, אזוי באלד ווי ער האט זיך בעקאנט מיט איהר אלגעמיינעם געדאנק, ווי אויך פאר דער געפעליגער ערלויבניש, וואס ער האט מיר געגעבען איבערצודרוקען די ארטיקלען אין בוך־פארם.

קאפיטעל I.

געגענזייטיגע הילף ביי חיות

„דער קאמפף פאר עקזיסטענץ“. — געגענזייטיגע הילף אלס נאטור־געזעץ און הויפט פאקטאר פון פראגרעסיווער ענטוויקלונג. — די ניט־רוקענבייניגע חיות. — מוראשקעס און ביענען. — פויגלען: זייערע פעראיינען פאר געיעג און פיש־פאנג. — זייער געזעלשאפטליכקייט. — געגענזייטיגע בעשיצונג ביי קליינע פויגלען. — בושלען; פאפוגייען.

דער בעגריף פון א קאמפף פאר עקזיסטענץ אלס פאקטאר פון ענטוויקלונג, וואס איז אריינגעבראכט געווארען אין דער וויסענשאפט דורך דארווין און וואלליים, האט אונז געגעבען די מעגליכקייט צונויפצופאסען אין איין אלגעמיינעם געדאנק אן אונגעהויער גרויסע מאסע ערשיינונגען; און אט דער אלגעמיינער געדאנק איז פון יעמאלט אן געווארען די גרונדלאגע פון אלע אונזערע פילאסאפישע, ביאלאגישע און סאציאלאגישע טעאריען. אן אונצעהלבארע מענגע פון די פערשיידענארטיגסטע פאקטען, וועלכע מיר פלעגען פריהער דערקלערן דורך פערשיידענע אורזאכען, יעדען פאקט בעזונדער, איז א דאנק דארווינ'ען איצטער אומגעפאסט געווארען אין איין ברייטען אלגעמיינעם בעגריף. די צופאסונג פון די לעבעדיגע וועזענס צו זייער סביבה, זייער פראגרעסיווע אנאטאמישע און פיזיאלאגישע ענטוויקלונג, דער גייסטיגער פארטשריט און אויך די מאראלישע פערפאלקאמענונג — אט די אלע ערשיינונגען האבען זיך אונז אנגעהויבען פארשטעלען ווי טיילען פון איין אלגעמיינעם פראצעס. מיר האבען זיי אנגעהויבען צו פערשטעהן ווי א רייה אונאויפהערליכע אנשטרענגונגען — ווי א „קאמפף“ אנטקעגען פערשיידענע אונגינסטיגע אומשטענדען, וואס האט געפיהרט צו דער ענטוויקלונג פון אזעלכע פערזאנען, ראסען, מינים און געזעלשאפטען, וועלכע זאלען קענען פערווירקליכען די גרעסטע פולקייט,

די מעהרסטע פערשיידענארטיגקייט און די העכסטע אינטענסיווי־טעט פון לעבען.

עס איז גאנץ מעגליך, אז אין אנהויב פון זיין ארבייט איז דארווינ׳ען אליין ניט גאר קלאר געווען די גאנצע בעדייטונג און אלגעמיינקייט פון דעם פאקטאר — דעם קאמפף פאר עקזיסטענץ — וועלכען ער האט ארויסגערופען, כדי צו דערקלערען בלויז איין רייה פאקטען — די אנזאמלונג פון אינדיווידועלע שנוים און די בילדונג פון נייע מינים. ער האט אבער איינגעזעהן, אז דער אויס־דרוק, וועלכען ער האט איינגעפיהרט אין דער וויסענשאפט, וועט פערלירען זיין פילאסאפישע ריכטיגע בעדייטונג, אויב מען וועט איהם פערשטעהן בלויז אין זיין ענגען זין, ד. ה. אין דעם זין פון א קאמפף צווישען די איינצעלנע פאר די מיטלען פון עקזיסטענץ. דעריבער האט ער גלייך אין אנפאנג פון זיין בעריהמטען ווערק וועגען דער אבשטאמונג פון די מינים בעטאנט, אז דער „קאמפף פאר עקזיסטענץ“ מוז פערשטאנען ווערען „אין זיין ברייטען מעטא־פארישען (בדרך משל׳דיגען) זין, וואס שליסט איין די אבהענגיג־קייט פון איין לעבעדיג וועזען פון די אנדערע און — וואס איז נאך וויכטיגער — ניט נאר די ערהאלטונג פון דעם איינצעלנעמס לעבען, נאר די מעגליכקייט צו לאזען נאך זיך א נייעם דור“. 1)

הגם, הייסט עס, דארווין אליין האט פאר זיין ספעציעלען צוועק געברויכט די ווערטער „קאמפף פאר עקזיסטענץ“ דאס רוב אין זייער ענגען זין, האט ער אבער געווארענט זיינע נאכפאלגער ניט צו בעגעהען דעם פעהלער (וואס ער אליין האט ווי עס שיינט צו איין צייט בעגאנגען) פון איבערשעצען דעם דאזיגען ענגען זין. אין זיין שפעטיגערן ווערק „די אבשטאמונג פון׳ם מענשען“ האט ער אפילו אבגעגעבען עטליכע שעהנע, שטארקע בלעטלעך, כדי צו דערקלערען דעם אמת׳ן, ברייטען זין פון דעם דאזיגען קאמפף. ער האט בעוויזען, ווי ביי זעהר פיעלע געזעלשאפטען פון חיות **פערשווינדט איינגאנצען** דער קאמפף פאר עקזיסטענץ צווישען זייערע איינצעלנע מיטגליעדער, און ווי אנשטאט דעם **קאמפף** בעוויזט זיך די **מיטווירקונג** (קאאפעראציע), וועלכע פיהרט צו אזא ענטוויקלונג פון די גייסטיגע פעהיגקייטען

---

1) „דער אורשפרונג פון די מינים“, אנהויב דריטען קאפיטעל.

און זיטליכע מעלות, וואָס פערזיכערט פאַר דעם געוויסען מין די בעסטע שאַנסען צו לעבען און זיך פערמעהרען. ער האָט אויף דעם אופן אָנגעוויזען, אַז אין אַזוינע פעלען זיינען די פּאַסיגערע ניט די, וואָס זיינען פיזיש שטאַרקער, געשייטער אָדער פלינקער פאַר אַנדערע, נאָר די, וועלכע קענען זיך בעסער פעראייניגען און אונ־טערשטיצען איינע די אַנדערע — די שטאַרקערע ווי די שוואַכע — צום וואוילזיין פון דער גאַנצער געמיינשאַפט. „יענע געזעל־שאַפטען", האָט ער געשריבען, „וועלכע ענטהאַלטען די גרעסטע צאָהל מיטגליעדער, וואָס סימפּאַטיזירען איינער מיט דעם אַנדערען, וועלען געדייהען אַם בעסטען און לאָזען נאָך זיך אַ גרעסערע צאָהל קינדער." (די צווייטע ענגלישע אויפלאַגע, ז. 163).

דער אויסדרוק, וועלכען דאַרווין האָט געבאָרגט פון מאַלטוס'עס פאָרשטעלונג וועגען אַ קאַמפּף פון אַלע אַנטקעגען אַלעמען, האָט אויף דעם אופן פערלאָרען זיין שמאַלקייט, ווען ער איז איבער־געאַרבייט געוואָרען אין קאָפּ פון אַ מענשען, וואָס האָט טיעף פער־שטאַנען די נאַטור.

ליידער זיינען די דאָזיגע בעמערקונגען, וועלכע וואָלטען גע־קאָנט ווערען די גרונדלאַגע פאַר העכסט פרוכטבאַרע פאָרשונגען, פערשטעלט געוואָרען פון אַ מאַסע פאַקטען, וואָס זיינען צונויפ־געקליבען געוואָרען צו בעווייזען אַ ווירקליכען קאַמפּף פאַר די מיטלען פון עקזיסטענץ צווישען די איינצעלנע. דערצו האָט דאַר־ווין פערפעהלט צו שטעלען אונטער אַ גענויערע אונטערזוכונג די פערגלייכענדע וויכטיגקייט און לפי ערך'דיגע פערשפּרייטקייט פון די צוויי פאָרמען פון לעבענס־קאַמפּף אין דער טהיערען־וועלט: פון דעם **דירעקטען** קאַמפּף פון בעזונדערע אינדיווידומען צווישען זיך, און דעם **געמיינשאַפטליכען** קאַמפּף פון פיעלע אינדיווידומען צוזאַמען; און ער האָט אויך ניט געשריבען דאָס ווערק, וואָס ער האָט געהאַט בדעה צו שרייבען, וועגען די נאַטירליכע מניעות פון אַ צו־שטאַרקער פערמעהרונג פון לעבעדיגע וועזענס, ווי אויסטריקענונגען, פערפלייצונגען, פּלוצלונגדיגע קעל־טען, עפּידעמישע קראַנקהייטען א. ד. ג. אַזאַ אונטערזוכונג איז אָבער גראָד געווען נויטיג, כדי צו בעשטימען דעם ריכטיגען ערך און בעדייטונג אין דער נאַטור פון חיות פון דעם איינצעלנעם קאַמפּף צווישען די מיטגליעדער פון דעמזעלבען מין, אין פערגלייך מיט

דעם קאמפף פון א גאנצער געמיינשאפט אנטקעגען די נאטירליכע שטערונגען און אנטקעגען די פיינד פון אנדערע מינים. נאך מעהר, אין דעם זעלבען בוך וועגען דער אבשטאמונג פון מענשען, וואו ער האט געשריבען די פריהער דערמאנטע שטעלען, וואס לייקענען אב דעם שמאלען מאלטוזיאנישען בעגריף פון „קאמפף“, שווימט ווידער ארויף דער אלטער מאלטוזיאנישער גיפט — צום ביישפיעל דארט, וואו ער האט זיך געשטעלט די פראגע: צי איז כדאי אויפ־צוהאלטען דאס לעבען פון די „גייסטיג און קערפערליך שוואכע“ אין אונזערע ציוויליזירטע געזעלשאפטען? (קאפיטעל 5) אזוי ווי די טויזענדע „קערפערליך־שוואכע“ פאעטען, וויסענשאפטסמענער, ערפינדער און רעפארמאטארען, ווי אויך די אזוי גערופענע „גייסטיג־שוואכע ענטוזיאסטען“ וואלטען גאר ניט געווען די שטארקסטע וואפען פון דער מענשהייט אין איהר לעבענס־קאמפף — אין דעם קאמפף דורך גייסטיגע און מאראלע וואפען, וואס דארווין אליין האט אזוי שעהן בעשריבען זייער בעדייטונג אין די זעלביגע קאפיטלען פון זיין בוך!

מיט דארווין׳ס טעאריע האט פאסירט דאס אייגענע, וואס פאסירט מיט אלע טעאריען, וועלכע האבען א שיכות צום מענשליכען לעבען. זיינע נאכפאלגער האבען ניט נאר ניט ברייטער געמאכט זיין טעאריע, אין איינקלאנג מיט זיינע אנדייטונגען, נאר פערקעהרט, זיי האבען זי נאך פערשמעלערט. און אין דערזעלבער צייט, וואס הערבערט ספענסער, ארבייטענדיג אונאבהענגיק אין דער אייגענער ריכטונג, האט געזוכט ביז א געוויסען גראד אויסצוברייטערן די פארשונג פון דער פראגע: „ווער זיינען די מעהרצוגעפאסטע?“ (בעזונדערס אין דער ביילאגע צו דער דריטער אויפלאגע פון זיין „דאטא אוו עטהיקס“), האבען די צאהלרייכע נאכפאלגער פון דארווין פערשמעלערט דעם בעגריף פון קאמפף פאר עקזיסטענץ ביז זיינע ענגסטע גרעניצען. זיי האבען גענומען אויסמאלען די טהיערען־וועלט, ווי א וועלט פון שטענדיגען קאמפף צווישען אייביג־פערהונ־גערטע ברואים, וואס דארשטען איינער נאך דעם אנדערנס בלוט. זיי האבען אנגעפילט די מאדערנע ליטעראטור מיט די געשרייען פון „וועה צו די בעזיגטע!“ און האבען ארויסגעגעבען אט דעם קריעגס־רוף אלס דאס לעצטע ווארט פון דער וויסענשאפט פון לעבען. דעם „אונדערבארעמליכען“ קאמפף פאר פערזענליכע נוצען

האָבען זיי דערהויבען צו דער הויך פון א פּרינציפּ, פון א ביאָלאָגישען געזעץ, צו וועלכען דער מענש מוז זיך אונטערוואַרפען, אויב ער וויל ניט אומקומען אין דער דאָזיגער וועלט, וואָס איז געבויט אויף געגענזייטיגער פערניכטונג. שוין ניט רעדענדיג פון די פּאָליטישע עקאָנאָמען, וועלכע ווייסען פון דעם גאַנצען געביעט פון נאַטור־וויסענשאַפט געוועהנליך נישט מעהר ווי עטליכע איינפאַכע פראַזען, און דאָס אויך געבאָרגט ביי ביליגע פּאָפּולאַריזאַטאָרען, מוז מען מודה זיין, אז אפילו די מעהר אָנערקענטע פאָרשטעהער פון דאַרווין'ס אָנזיכטען טהוען אַלעס מעגליכע אויפצוהאַלטען אָט די פאַלשע אידעען. ווען מיר נעהמען צ. ב. ש. האַקסלי, וועלכער רעכענט זיך אָהן צווייפעל פאַר איינעם פון די בעסטע פאָרשטעהער פון דער ענטוויקלונגס־טעאָריע, געפינען מיר, ווי ער לערנט אונז, אין זיין אַרטיקעל „דער קאַמפּף פאַר עקזיסטענץ און זיין בעדייטונג פאַר'ן מענשען", אז „פון דעם מאָראַליסט'ס שטאַנדפּונקט שטעהט די טהיערען־וועלט אויפ'ן זעלבען שטאַנד, ווי דער קאַמפּף פון גלאַדיאַ־טאָרען. די חיות ווערען גוט געפיטערט און אַרויסגעפיהרט אויפ'ן געפעכט: די שטאַרקסטע, פלינקסטע און מעהר געשייטע בלייבען לעבען נאָך א מאָל צו פעכטען. דער צושויער דאַרף אפילו ניט אַרונטערבויגען דעם גראָבען פינגער אַלס א צייכען פון אונדערבאַ־רעמליכקייט: דאָ גילט קיין רחמנות ניט."

אין דעמזעלבען אַרטיקעל זאָגט האַקסלי ווייטער, אז ביי חיות ווי ביי פּרימיטיווע מענשען „זיינען די שוואַכסטע און נאַרישעסטע אומגעקומען, בעת די שטאַרקסטע און געשייטסטע, די וואָס זיינען בעסער געווען צוגעפּאַסט איינצולעבען זיך אין זייערע אומשטענדען, אָבער ניט די בעסטע אויף קיין אַנדער אופן, זיינען געבליבען לעבען. דאָס לעבען איז געוועזן א בעשטענדיגער אָפענער קאַמפּף און, א חוץ די בעשרענקטע און צייטווייליגע פאַמיליען־בעציהונגען, איז די „האָבעזישע" מלחמה פון יעדען אַנטקעגען אַלעמען געווען דער נאָרמאַלער צושטאַנד פון לעבען."1)

אויף וויפיעל אַזא בליק אויף דער נאַטור האָט א ווירקליכען גרונד, וועט מען קענען זעהן פון די פאַקטען, וואָס ווערען געבראַכט

1) „ניינטינטה סענטורי" פאַר פעברואַר 1888, ז. 165; אויך איבער־געדרוקט אין זיינע „עססייס".

הא אין בוך אי פון דער טהיערען־וועלט, אי פון׳ם לעבען פון פרימי־
טיווען מענשען. מיר קענען אבער שוין גלייך בעמערקען, אז
האקסלי׳ס בליק אויף דער נאטור איז פונקט אזוי ווייניג בערעכטיגט
צו הייסען א וויסענשאפטליכער שלוס, ווי דער געגענגעזעצטער
בליק פון רוססא, וועלכער האט נאר געזעהן אין דער נאטור ליעבע,
פריעדען און הארמאניע, ביז וואנען דער מענש איז געקומען און
געמאכט פון דעם א תל. דער אמת איז, אז דער ערשטער שפאציער
אין וואלד, די ערשטע בעאבאכטונג פון א וועלכער עס איז געזעל־
שאפט פון חיות, אדער אפילו א בעקאנטשאפט מיט א וועלכען עס
איז ערנסטען ווערק וועגען דעם לעבען פון חיות (א שטייגער
ד׳ארביני, אדיבאן, לע־וואליאן) מוז דעם נאטורפארשער צווינגען
צו פערטראכטען זיך וועגען דער ראליע, וואס דאס געזעלשאפטליכע
לעבען שפיעלט אין דער וועלט פון חיות, און מוז איהם פערהיטען
פון צו בעגרייפען די נאטור ווי אן אלגעמיינעם שלאכטפעלד, פונקט
ווי פון דעם פערקעהרטען עקסטרעם, וואס זעהט אין דער נאטור
דורכאוים הארמאניע און פריעדען. רוססא׳ס טעות איז בעשטאנען
אין דעם, וואס ער האט אינגאנצען ארויסגעלאזען פון אויג דעם
קאמפף מיט די „צייהן און נעגעל”; און האקסלי איז בעגאנגען
דעם פערקעהרטען פעהלער. אבער ניט רוססא׳ס אפטימיזם און
ניט האקסלי׳ס פעסימיזם קענען אנגענומען ווערען אלס אן אונפאר־
טייאיש־וויסענשאפטליכע אויסטייטשונג פון דער נאטור.

אזויבאלד ווי מיר הויבען אן שטודירען די חיות — ניט נאר
אין לאבאראטאריען און מוזעען, נאר אויך אין וואלד און אויפ׳ן
פעלד, אין די סטעפעס און אויף די בערג — אזוי בעמערקען מיר
גלייך, אז אבוואויל קאמפף און אויסראטונג קומען פאר אין א זעהר
גרויסען ערך צווישען די פערשיעדענע מינים, און בעזונדערס צווישען
פערשידענע קלאסען חיות, איז אבער אין דערזעלבער צייט פאראן
פונקט אזוי פיעל, אדער אפשר נאך מעהר, געגענזייטיגע שטיצע,
געגענזייטיגע הילף און געגענזייטיגע פערטיידיגונג ביי חיות, וואס
געהערען צו דעם זעלבען מין, אדער וועניגסטענס ביי די, וואס
געהערען צו דערזעלבער געמיינשאפט. די געזעלשאפטליכקייט איז
פונקט אזויפיעל א נאטור־געזעץ, ווי דער געגענזייטיגער קאמפף.
עס פערשטעהט זיך, עס וואלט געווען זעהר שווער אנצוגעבען
אין ציפער, אפילו נאר אונגעפעהר, די לפי ערך׳דיגע בעדייטונג

פון אַט דיביידע רייהען ערשיינונגען. ווען מיר זאָלען אָבער מאַכען א אינדירעקטע פּראָבע און א פרעג טהאָן די נאַטור: „וועלכע צייגען זיך ארויס אַלס די מעהר צו־געפּאַסטע, די וואָס פיהרען שטענדיג מלחמות איינער אנטקעגען אנדערן, אָדער פערקעהרט די, וועלכע שטיצען איינע די אַנדערע?" — ווילען מיר גלייך איינזעהן, אז יענע חיות, וואָס האָבען זיך ערוואָרבען די געוועהנהייטען פון געגענזייטיגער הילף, זיינען גאָר אָהן א שום ספק די מעהר־צוגעפּאַסטע. זיי האָבען מעהר שאַנסען צו בלייבען לעבען אי אַלס איינצעלנע, אי אַלס מין, און זיי גרייכען, יעדערער אין זיין קלאַס (אינזעקטען, פויגלען, זויגטהיערען), די העכסטע גייסטיגע און קערפּערליכע ענטוויקלונג. ווייטער, ווען מען זאָל נעהמען אין בעטראַכט די אונצעהליגע פאַקטען, וואָס רעדען אַלע צוגונסטען פון דעם בליק, דאַן קען מען זאָגען מיט זיכערקייט, אז די געגענזייטיגע הילף איז פונקט אזא געזעץ פון טהיערען־לעבען, ווי דער געגענזייטיגער קאַמפּף. נאָך מעהר ווי דאָס. אַלס א פאַקטאָר פון עוואָלוציע, ד. ה. אַלס א בעדינג פון ענטוויקלונג בכלל, האָט זי לויט אַלע וואהרשיינליכקייטען א פיעל גרעסערע בעדייטונג איידער דער געגענזייטיגער קאַמפּף, דערפאַר ווייל זי העלפט דער ענטוויקלונג פון אזוינע געוועהנהייטען און אייגענשאַפטען, וועלכע פערזיכערן די דערהאַלטונג און ווייטערע ענטוויקלונג פון דעם מין, געבענדיג אין דערזעלבער צייט די איינצעלנע דאָס מעהרסטע וואוילזיין און לעבענס גענוס ביי דעם וועניגסטען אונניצליכען פערברויך פון זייער ענערגיע און קראַפט.

דער ערשטער, ווי ווייט איך וויים, פון דאַרווין'ס וויסענשאַפט־ליכע נאָכפאָלגער, וועלכער האָט געזעהן אין דער געגענזייטיגער הילף די נויטווענדיגקייט פון א נ א ט ו ר ג ע ז ע ץ און א ה ו י פּ ט פ א ק ט א ָ ר פ ו ן ע ו ו א ָ ל ו צ י ע, איז געוועזן דער גוט־בעקאַנ־טער רוסישער זאָאָלאָג, דער געוועזענער דעקאַן פון פּעטערבורגער אוניווערזיטעט, פּראָפעסאָר ק. פ. קעססלער. ער האָט ענטוויקעלט אַט דעם געדאַנק אין א פּאָרטראַג, וואָס ער האָט געהאַלטען אין יאַנואַר 1880, עטליכע מאָנאַט פאַר זיין טויט, אויף א קאָנגרעס פון רוסישע נאַטורפאָרשער. אָבער אזוי ווי א סך אַנדערע גוטע זאַכען, וואָס זיינען געדרוקט געוואָרען נאָר אין רוסיש, איז אויך

יענער מערקווירדיגער פאָרטראַג געבליבען כמעט אינגאַנצען אונ־בעקאַנט.1)

אלס אַן אַלטער זאָלאָג, האָט קעססלער געזאָגט, פיהלט ער זיך פערפליכטעט צו פּראָטעסטירען אַנטקעגען דעם מיסגעברויך פון

1) ניט רעכענענדיג די פאַר־דאַרוויניסטישע שרייבער, ווי טוסענעל, פעע און פיעלע אַנדערע, זיינען פערעפענטליכט געוואָרען פריהער איידער קעססלער׳ס אַרבייט איניגע ווערק, וועלכע האָבען ענטהאַלטען אַ סך אויפ־פאַלענדע ביישפיעלען פון גגעגענזייטיגער הילף — דער עיקר אָבער צו בעווייזען דעם פערשטאַנד פון חיות. פון די דאָזיגע ווערק קען איך דערמאָנען: הוזאָ, „די גייסטיגע פעהיגקייטען פון חיות (פראַנצויזיש) צוויי בענדער, בריסעל 1872; ל. ביכנער׳ס „אויס דעם גייסטעס לעבען דער טהיערע“ (דייטש) 2טע אויפלאַגע, 1877, און מאַקסימיליאַן פעטרי׳ס „איבער דאָס זעעלענלעבען דער טהיערע“ (דייטש), לייפציג 1876. עספינאַס האָט פערעפענטליכט זיין העכסט מערקווירדיג ווערק „די געזעלשאַפטען פון חיות“ (פראַנצ.) אין 1877, וואו ער האָט אָנגעוויזען אויף דער וויכטיגקייט פון די טהיערען־געזעלשאַפטען און זייער ווירקונג אויפ׳ן קיום פון די מינים, געבענדיג דערביי זעהר ווערטהפולע אָנדייטונגען וועגען דעם אורשפרונג פון דער געזעלשאַפט בכלל. אין אָט דעם בוך איז פּאַקטיש ענטהאַלטען אַלץ וואָס איז ביז דאַן געשריבען געוואָרען וועגען געגענזייטיגער הילף, אַ חוץ אַ סך אַנדערע פונקטען. דאָך דערמאָן איך דאָ ספּעציעל קעססלער׳ס פּאָרטראַג, ווייל ער האָט די געגענזייטיגע הילף דערהויבען צו דער הויך פון אַ געזעץ, וואָס האָט אַ פיעל גרעסערע בעדייטונג פאַר דער עוואָלוציע איידער דאָס געזעץ פון געגענזייטיגען קאַמפף. דיזעלבע אידעען זיינען בעאַרבייט געוואָרען דעם נעקסטען יאָהר (אַפּריל 1881) פון זש. לאַנעסאַן אין א לעקציע געדרוקט אין 1882 אונטער דעם נאָמען „דער קאַמפף פאַר עקזיסטענץ און די פעראייניגונג פאַר׳ן קאַמפף.“ (פראַנצ.) ג. ראָמיינעס׳ גרויסעס ווערק „דער פערשטאַנד ביי טהיערען“ (ענגליש) איז ערשיענען אין 1882 און אַ יאָהר שפּעטער — זיין „גייסטיגע ענט־וויקלונג ביי חיות.“ אַרום דערזעלבער צייט (1883) האָט ביכנער פער־עפענטליכקייט אַנאַנדער ווערק „ליעבע און ליעבעס לעבען אין דער טהיער־וועלט,“ פון וועלכען עס איז ערשיענען אַ צווייטע אויפלאַגע אין 1885.

ווי מען קען דערפון זעהען, האָט זיך די אידעע געטראָגען אין דער לופט.

דעם אויסדרוק „קאמפף פאר עקזיסטענץ“, וואס מען האט ענטנומען פון דער זאאלאגיע: וועניגסטענס, אנטקעגען דער איבערשעצונג פון זיין וויכטיגקייט. „אויף יעדען טריט, דערהויפט אין דער זאאלאגיע און אין די וויסענשאפטען, וועלכע גיבען זיך אב מיט'ן אלזייטיגען שטודיום פון מענשען“, האט קעססלער געזאגט, „ווייזען זיי אן אויף דעם גרויזאמען געזעץ פון קאמפף פאר עקזיסטענץ און לאזען אפט אינגאנצען ארויס פון אויג, אז עס איז פאראן אנאנדער געזעץ, וועלכען מען קען אנרופען דאס געזעץ פון געגענזייטיגער הילף, און וועלכער איז וועניגסטענס בנוגע צו חיות כמעט וויכטיגער איידער דאס געזעץ פון קאמפף פאר עקזיסטענץ.“1) דערצו האט קעססלער אנגעוויזען, ווי די נויט צו לאזען נאך זיך א נייעם דור פיהרט אונפערמיידליך די חיות צו א פעראייניגונג, און „וואס נעהענטער די מיטגליעדער פון א געוויסען מין האלטען זיך איינע צו די אנדערע, וואס מעהר נעגענזייטיגע הילף זיי ווייזען ארויס, אלץ זיכערער איז דער קיום פון מין און אלץ מעהר שאנסען האט ער צו געהן ווייטער אין זיין ענטוויקלונג און צו פערפאלקאמענען זיך אויך גייסטיג.“ „חיות פון אלע קלאסען פראקטיצירען געגענזייטיגע הילף, דערהויפט אבער די העכערע קלאסען,“ זאגט ער ווייטער (זייט 131), און ער בעפעסטיגט זיין געדאנק מיט ביישפיעלען, גענומען פון דעם לעבען פון די קברנים-זשוקעס, פון געזעלשאפטליכען לעבען פון די פויגלען און אייניגע זויגטהיערען. ער האט קיין פיעלע ביישפיעלען ניט געגעבען — פון א קורצען פארטראג האט מען מעהר ניט געקענט דערוואַרטען — די הויפט פונקטען אבער זיינען געוועזען קלאר אוועקגעשטעלט. דערמאנענדיג ווייטער, אז אין דער ענטוויקלונג פון דער מענשהייט האט די געגענזייטיגע הילף געשפיעלט נאך א וויכטיגערע ראליע, האט פראפ. קעססלער געשלאסען זיין רעדע מיט די פאלגענדע בעמערקונגען:

„איך לייקען, פערשטעהט זיך, ניט אב דעם קאמפף פאר עקזיסטענץ; איך בעהויפט נאר, אז די פראגרעסיווע ענטוויקלונג פון טהיערען-רייך, און ספעציעל פון דער מענשהייט, בעקומט מעהר הילף

1) פארטראג „וועגען געזעץ פון געגענזייטיגער הילף“ אין „די ארבייטען פון דער פעטערבורגער געזעלשאפט.“ באנד XI, 1880, זייטען 129—128.

פון דער געגענזייטיגער שטיצע אוידער פון דעם געגענזייטיגען קאַמפּף.... אַלע לעבעדיגע וועזענס האָבען צוויי גרינדליכע נויטען — די נויט צו קריגען נאַהרונג און די נויט צו פאָרטזעצען דעם מין. די ערשטע נויט פיהרט זיי צום קאַמפּף פאַר די מיטלען פון עקזיס־טענץ און צו אַ געגענזייטיגער אויסראָטונג, בעת די אַנדער נויט פון דערהאַלטען דעם מין פיהרט זיי זיך נעהענטער צו בעגעגענען און צו שטיצען געגענזייטיג איינער דעם אַנדערן. אויף דער ענט־וויקלונג אָבער פון דער אָרגאַנישער וועלט, אויף דער ענדערונג פון די לעבענספאָרמען, איז קיין ספק ניט, אַז די דערנעהענטערונג צווישען די איינצעלנע פון איין מין האָט אַ גרעסערע ווירקונג איידער דער קאַמפּף צווישען זיי."1)

די מעהרסטע רוסישע זאָאָלאָגען, וואָס זיינען געווען אַנוועזענד אויפ'ן קאָנגרעס, האָבען איינגעזעהן די ריכטיגקייט פון די דאָזיגע מיינונגען, און סיעווערצאָוו, וועמעס פאָרשונגען זיינען גוט בעקאַנט צווישען די אָרניטאָלאָגען (נאַטורפאָרשער פון פויגלען) און געאָגראַ־פען, האָט זיי אונטערשטיצט און בעלויכטען מיט נאָך אייניגע ביישפּיעלען. ער האָט דערמאָנט וועגען אייניגע מינים סאָקאָלען (פאַלקען), וועלכע „זיינען בעשאַנקען פון דער נאַטור מיט כמעט דעם בעסטען געבוי פאַר דעם צוועק פון רויב", און דאָך שטאַרבען זיי אויס, בעת אַנדערע מינים סאָקאָלען, וועלכע פּראַקטיצירען געגענ־זייטיגע הילף, זיינען אין אַ בליהענדען צושטאַנד. „פון דער אַנדער זייט — האָט ער געזאָגט — נעהמט אַזאַ געזעלשאַפטליכען פויגעל ווי די ענטיל: אין אַלגעמיין איז זי זעהר שלעכט געבויט, זי פּראַק־טיצירט אָבער געגענזייטיגע שטיצע, און ווען מען זאָל אורטיילען פון איהרע אונצעהליגע מינים און וואַריעטעטען, שטרעבט זי פּאָזי־טיוו צו פערשפּרייטען זיך איבער דעם גאַנצען ערד־קוגעל."

וואָס די רוסישע זאָאָלאָגען זיינען געווען גרייט אָנצונעהמען קעססלער'ס אידעען, דערקלערט זיך גאַנץ נאַטירליך דערמיט, ווייל זיי האָבען כמעט אַלע געהאַט די געלעגענהייט צו שטודירען די וועלט פון חיות אויף די ברייטע, ניט־בעפעלקערטע געגענדען פון צפון־אזיע אָדער מזרח־רוסלאַנד. איך געדענק דעם איינדרוק, וואָס די טהיערען־וועלט פון סיביר האָט אויף מיר געמאַכט, בעת איך האָב אויסגע־פאָרשט די אָלעקמין־וויטימער בערג־געגענדען, אינאיינעם מיט אַזאַ

1) דאָרט גופא, ז. 135 און 136.

בעגאבטען זאָאָלאָג, ווי מיין פריינד איוואן סעמיאָנאָוויטש פאָליאַקאָוו איז געווען. מיר זיינען ביידע געווען אונטער דעם פריש־ען איינדרוק פון דארווין'ס „אורשפרונג פון די מינים"; מיר האָבען אָבער אומזיסט געזוכט די שארפע קאָנקורענץ צווישען חיות פון דעמזעלבען מין, וועלכע מיר זיינען געווען גרייט צו געפינען, לעזענ־דיג דארווין'ס ווערק — שוין נעהמענדיג אפילו אין בעטראכט זיין בעמערקונג צום דריטען קאפיטעל פון בוך (אויף דער זייט 54).

— „וואו־זשע איז פּאָרט דער קאמפף?" — פלעג איך איהם פרעגען. מיר האָבען געזעהן א סך צופּאסונגען פאר קאמפף, גאנץ אָפט פאר אן אלגעמיינעם קאמפף, אנטקעגען פיינדליכע קלימאטישע אומשטענדען, אָדער אנטקעגען פערשיידענע שונאים, און פּאָליאַקאָוו האט אָנגעשריבען עטליכע אויסגעצייכענטע זייטלעך וועגען דער געגענזייטיגער אָבהענגיגקייט פון די רויב־טהיערען, פיה און גריזונעס אין זייער געאָגראפישער פערטיילונג. פון דער אנדער זייט האָבען מיר געזעהן א היבשע צאָהל פאקטען פון געגענזייטיגער שטיצע, דערהויפּט ביי פויגלען און פיה אין דער צייט פון זייער וואנדערן; אָבער אפילו אין די אַמור און אוזורי געגענדען, וואו דאָס טהיער־לעבען איז אונגעהויער רייך אין צאָהל, איז מיר זעהר זעלטען פאָר־געקומען צו בעמערקען צווישען די העכערע טהיערען פון דעמזעלבען מין ווירקליכע פאקטען פון קאָנקורענץ און קאמפף, אָבוואויל איך האָב אזוינע פאקטען פלייסיג געזוכט. דעם אייגענעם איינדרוק קען מען ארויסטראָגען פון די ווערק פון די מייסטע רוסישע זאָאָלאָגען, און דאָס איז וואהרשיינליך די ערקלערונג ווארום קעססלער'ס אידעען זיינען אזוי פריינדליך אויפגענומען געוואָרען פון די רוסישע דארוויניסטען, בעת ביי די נאָכפאָלגער פון דארווין אין מערב איירָאפּאַ האָבען אזוינע אידעען קיין גאנג ניט געהאט.

די ערשטע זאך וואָס פערוואונדערט אונז, ווי נאָר מיר הויבען אָן צו שטודירען דעם קאמפף פאָר עקזיסטענץ, סיי אין דעם דירעק־טען, סיי אין דעם מעטאפארישען זין פון דעם אויסדרוק, איז דער איבערפלוס פון פאקטען פון געגענזייטיגער הילף, וועלכע ווערט פראַקטיצירט ניט נאָר פאר דעם צוועק פון ערציהען א נייעם דור, ווי דאָס האָבען אָנדערקענט די מעהרסטע עוואָלוציאָניסטען, נאָר אויך כדי צו בעשיצען די איינצעלנע און זיי העלפען בעקומען די

נויטיגע נאהרונג. געגענזייטיגע הילף איז דער רעגעל ביי א סך גרויסע אַבטיילונגען פון טהיערען־קעניגרייך. מען בעגעגענט עס אַפילו ביי די גאנץ נידעריגע חיות, און מען קען דערוואַרטען צו הערען ווען עס איז פון די, וואָס שטודירען דאָס לעבען פון מיקראָסקאָפּישע חיה׳לעך אין די שטעהעדיגע וואַסערן, וועגען פאַקטען פון אַן אונבעוואוסטזיניגער געגענזייטיגער שטיצע אפילו צווישען די גאַנץ קלענסטע מיקראָ־אָרגאַניזמען.

אונזערע ידיעות וועגען דעם לעבען פון די ניט־רוקענביינינגע ברואים, מיט דער אויסנאַהם פון די טערמיטען, מוראַשקעס און ביענען, זיינען נאַטירליך גאַנץ בעשרענקט; דאָך קאָנען מיר ברייננגען אייניגע פאַקטען פון גאַנץ זיכערער געגענזייטיגער הילף אַפילו פון דעם לעבען פון די נידעריגסטע חיות. די אונצעהליגע געמיינשאַפטען פון היישעריקען, שמעטערלינגען — בעזונדערס די וואַנעסען־שמעטערלינגען — גרילען, זשוקעס (ציצינדעלען) א. ד. ג. זיינען פאַקטיש נאָך גאַר ניט אויסגעפאָרשט; אָבער דער פאַקט אַליין, וואָס אַזעלכע געמיינשאַפטען עקזיסטירען, בעווייזט, אַז זיי מוזען זיין געבויט אונגעפעהר אויף דיזעלבע גרונדלאַגען, ווי די צייטווייליגע געמיינדען פון מוראַשקעס און ביענען פאַר די צוועקען פון מיגראַציאָן 1). וואָס געהערט די זשוקעס, האָבען מיר גאַנץ ריכ־טיג־בעאָבאַכטעטע פאַקטען פון געגענזייטיגער הילף צווישען דעם מין, וועלכער הייסט די טויטען־גרעבער (נעקראָפּהאָרוס). אָט די זשוקעס מוזען האָבען עפּעס א פוילען אָרגאַנישען קערפּער, אין וועל־כען צו לעגען זייערע אייעלעך און צו פערזאָרגען די לאַרווען מיט נאַהרונג, אָבער דער דאָזיגער שטאָף מוז ניט פוילען צו־שנעל. זיי בעגראָבען דעריבער אין דער ערד די טויטע קערפּער פון אַלערליי חיה׳לעך, וואָס זיי געפינען צופעליג ליעגענדיג אויף זייער וועג. אין אַלגעמיין לעבען זיי אַן אָבגעזונדערט לעבען, נאָר ווען איינער פון זיי געפינט די נבילה פון א מויז אָדער א פויגעל, וועלכע ער קען אַליין ניט בעגראָבען, רופט ער צונויף נאָך עטליכע זשוקעס (אַמאָל קומען זיי זיך צוזאַמען זאַלבע זעקסט), כדי אָבצוטהאָן די ארבייט מיט פער־אייניגטע קרעפטען. ווען נויטיג, שלעפּען זיי אַריבער די נבילה אויף א פּאַסיגען אָרט, וואו די ערד איז ווייכער. בכלל ווערט די ארבייט

1) זעה אָנהאַנג I.

אָבגעטהאָן אויף אַ זעהר אויסגערעכענטען אופן, אָהן שום מחלקת מכח דער פראַגע, ווער פון זיי זאָל האָבען די פּריווילעגיע צו לעגען די אייעלעך אין דעם פערגראָבענעם קערפּער. ווען גלעדיטש האָט צוגעבונדען אַ טויטען פויגעל צו אַ קרייץ, וואָס ער האָט געמאַכט פון צוויי שטעקלעך, אָדער ער האָט אַרויפגעהאַנגען אַ פראָש אויף אַ שטעקען, וואָס ער האָט אַריינגעשטעקט אין דער ערד, האָבען די טויטען־גרעבער אויף דעם פריינדליכסטען אופן אָנגעשטרענגט זייערע פעראייניגטע מוחות, כדי בייצוקומען דעם מענשענס קונציגע איינפעלען. דיזעלביגע פעראייניגונג פון קרעפטען קען מען אויך בעמערקען ביי די מיסט־זשוקעס.

אָבער אפילו ביי ברואים, וואָס שטעהען אויף נאָך אַ נידעריגערער שטופע פון געבוי, קענען מיר אויך געפינען אַזוינע ביישפּיעלען. אייניגע לאַנד־קרעבסען פון וועסט אינדיע און צפון־אַמעריקאַ פעראייניגען זיך אין זעהר גרויסע מחנות, ווען זיי וואַנדערן צום ים, כדי צו לעגען דאָרט זייערע איקרע, און אַזאַ וואַנדערונג זעצט אונבעדינגט פאָראויס אַ געוויסע געגענזייטיגע פערשטענדיגונג אויסצופיהרען אַ געמיינשאַפטליכע אַרבייט, און געגענזייטיגע שטיצע. וואָס געהערט צו די גרויסע מאַלוקקאַ־קרעבסען (לימולוס), בין איך ערשטוינט געוואָרען, בעמערקענדיג אין דעם אַקוואַריום אין ברייטאָן (1882) וויפיעל הילף די דאָזיגע אומגעלומפּערטע ברואים זיינען קאַפּאַבעל צו געבען אַ חבר אין אַ פאַל פון נויט. עס האָט זיך געטראָפען, אַז איינער פון זיי איז געפאַלען אויפ'ן רוקען אין אַ ווינקעל פון דעם גרויסען וואַסער־קאַסטען וואו זיי האַלטען זיך אויף, און האָט בשום אופן זיך ניט געקענט אומדרעהען צוריק צו זיין נאַטירליכער פּאָזע, צוליעב זיין שווערען רוקען־שילד, וואָס זעהט אויס ווי אַ מין גרויסער טאָפּ. דערצו איז אין יענעם ווינקעל גראָד געווען אַן אייזערנע גראַטע, וועלכע האָט נאָך שווערער געמאַכט די אַרבייט פון איבערדרעהען זיך. זיינע חברים זיינען איהם גלייך געקומען צו הילף, און אַ פולע שעה צייט האָב איך זיך צוגעקוקט ווי זיי האָבען זיך געמאַטערט צו העלפען זייער געפאַנגענעם חבר. פון אָנהויב האָבען זיך בעוויזען צוויי קרעבסען און האָבען גענומען שטופען זייער פריינד פון אונטען, ביז עס האָט זיך זיי איינגעגעבען נאָך גרויסע אָנשטרענגונגען איהם אויפצושטעלען גלייך, די אייזערנע גראַטע אָבער האָט זיי ניט געלאָזען פערענדיגען זייער רעטונגס אַרבייט און

דער קרעבס איז ווידער שווער ארונטערגעפאלען אויפ'ן רוקען. נאך עטליכע אזוינע פראבעס איז איינער פון די רעטער אוועקגע־גאנגען און געבראכט מיט זיך נאך צוויי קרעבסען, וועלכע האבען מיט פרישע כחות פון דאס־ניי זיך גענומען אויפהויבען און אונטער־שטופען זייער אונבעהאלפענעם חבר. מיר האבען פערבראכט אין אקוואריום העכער ווי צוויי שטונדען, און אוועקגעהענדיג, זיינען מיר צוגעגאנגען נאך אמאל א קוק טהאן אויפ'ן וואסער־קאסטען: די רעטונגס־ארבייט איז נאך אלץ אנגעגאנגען! זינט איך האב דאס צוגעזעהן, איז מיר ניט שווער צו גלויבען די בעאבאכטונג, וואס עראזמוס דארווין האט דערמאנט, אז „די געוועהנליכע קרעבסען, בעת עס בענייט זיך ביי זיי די שאל, שטעלען אוועק אויפ'ן וואך אזעלכע, וואס האבען נאך זייער אלטע שאל, אדער וואס זייער נייע איז שוין גענוג הארט, כדי צו בעשיצען די איבעריגע, וועלכע זיינען אין א נאקעטען צושטאנד, פון אן אנפאל פון זייערע שונאים פון ים.“1)

די פאקטען פון געגענזייטיגער הילף ביי טערמיטען, מוראשקעס און ביענען זיינען אזוי גוט בעקאנט, דערהויפט דורך די פאפולערע ווערק פון ראמיינעס, ל. ביכנער און סער דזשאהן לובבאק, אז איך קען זיך בעגוגענען מיט נאר עטליכע בעמערקונגען.2) ווען מיר בעטראכטען א נעסט פון מוראשקעס, זעהען מיר, אז ניט נאר אלערליי סארטען ארבייט — האדעווען קינדער, אנזאמלען שפייז, בויען נעס־טען, האלטען זויג־חיה'לעך, א. ד. ג. — ווערען אויסגעפיהרט לויט די פרינציפען פון פרייוויליגער געגענזייטיגער הילף, נאר מיר מוזען

---

1) ג. ראמיינעס, „אנימאל אינטעלידזשענס“, 1סטע אויפלאגע, ז. 233.

2) פיערע הובער „פארשונגען וועגען די מוראשקעס“ (פראנצ.) זשענעווא 1810, איבערגעדרוקט אין 1861; פארעל, „וועגען די מוראשקעס פון דער שווייץ“ (פראנצ.) ציריך 1874, און דזש. ט. מאגגרידזש "הארוועסטינג אנטס ענד טראפדאר ספיידערס,“ לאנדאן 1873. אט די ביכער וואלט מען געדארפט געבען לעזען יעדען קינד. זעה אויך בלאנשארד „מעטאמארפאזען פון אינזעקטען“ (פראנצ.) פאריז 1868; זש. ה. סאבר „ענטאמאלאגישע ערינערונגען“ (פראנצ.) פאריז 1886; עבראַרד „עטיודען פון די מנהגים פון די מוראשקעס“ (פראנצ.) זשענעווא 1864; סער דזשאהן לאבבאק „מוראשקעס, ביענען און וועספען“ (ענגליש), און אנדערע.

אויך אָנמערקען, אינאיינעם מיט פּאַרעל, אַז דער הויפּט גרונדשטריך פון דעם לעבען פון פיעלע מינים מוראַשקעס איז דער פאַקט, וואָס יעדע מוראַשקע טיילט זיך, און איז מחויב צו טיילען זיך, מיט איהר שפּייז, וועלכע זי האָט שוין אַרונטערגעשלונגען און טיילווייז פערדייהט, מיט יעדען מיטגליעד פון דער געמיינדע, וואָס פערלאַנגט עס פון איהר. ווען צוויי מוראַשקעס, וועלכע געהערן אָן צוויי בעזונדערע מינים אָדער צוויי פיינדליכע נעסטען, בעגעגענען זיך צופעליג, מיידען זיי אויס איינע די אַנדערע. אָבער צוויי מוראַשקעס, וועלכע געהערן צו דעמזעלבען נעסט, אָדער צו דערזעלבער קאָלאָניע, וועלען אַלע מאָל צוגעהן איינע צו דער אַנדערער און מאַכען אַ פּאָר בעגריסונג־בעוועגונגען מיט זייערע פיהל־הערעלעך, און „אויב איינע פון זיי איז הונגעריג אָדער דאָרשטיג און די אַנדערע האָט אַ פולען מאָגען, וועט די ערשטע גלייך בעטען שפּייז“. די מוראַשקע ביי וועמען מען בעט שפּייז, וועט קיינמאָל ניט אָבזאָגען: זי צועפּענט איהרע קינבאַקען, שטעלט זיך אַוועק אין אַ געוויסער פּאָזע און ברייגנט אַרויס אַ טראָפּען פליסיגקייט, וועלכען די הונגעריגע לעקט באַלד אויס. אַרויסברעכען שפּייז צו קאָרמענען אַנדערע איז אַזאַ וויכטיגער שטריך אין לעבען פון די מוראַשקעס (אין פרייהייט) און ווערט שטענדיג אַזוי זיכער פּראַקטיצירט, סיי צו שפּייזען הונגעריגע חברים, סיי אויסצוקאָרמענען די לאַרווען, אַז נאָך פּאַרעל׳ס מיינונג נאָך, בעשטעהען זייערע פערדייהונגס־אָרגאַנען פון צוויי פערשיידענע טיילען: איין טייל, דאָס הינטערשטע, איז בעשטימט פאַר דעם ספּעציעלען געברויך פון דעם אינדיווידום אַליין, און דאָס אַנדערע, דאָס פּאָדערשטע טייל, הויפּטזעכליך פאַר די נוצען פון דער געמיינדע. ווען אַ מוראַשקע, וועלכע האָט אַ פולען מאָגען, וואָלט זיך אַרויסגעצייגט עגאָאיסטיש און ניט אָנגעקאָרמעט אַ הונגעריגען חבר, וואָלט מען זיך מיט איהר בעגאַנגען ווי מיט אַ פיינד אָדער נאָך ערגער. און ווען דער אָבזאָג וואָלט געשעהן בעת איהרע האַלטען מלחמה מיט אַנאַנדער מין, אָדער מיט אַ פרעמדען נעסט, וואָלטען די אייגענע אַרויפגעפאַלען אויף דעם גייציגען מיטגליעד מיט אַ גרעסערער אכזריות איידער אפילו אויף די שונאים גופא. אויב אָבער אַ מוראַשקע וואָלט זיך ניט אָבגעזאָגט אָנצוקאָרמענען אַנאַנדערע, וואָס געהערט אָן דעם פיינדליכען לאַגער, דאַן וואָלטען יענערס קרובים זיך בעגאַנגען מיט איהר ווי מיט אַ פריינד. דאָס אַלץ ווערט

בעשטעטיגט דורך העכסט פּינקטליכע בעאָבאַכטונגען און עקספּערימענטען, וועלכע לאָזען ניט איבער דעם מינדסטען ספק, ניט אין דערווירקליכקייט פון די פאַקטען גופא, ניט אין דער ריכטיגקייט פון זייער אויסטייטשונג.1)

מיר זעהען, הייסט עס, אז אין אַט דער אונגעהויער־גרויסער אָבטיילונג פון טהיערען־רייך, וועלכע נעהמט אַרום מעהר ווי טויזענד מינים און איז אַזוי צאָהלרייך, אַז בראַזיליע, ווי די בראַזיליאַנער בעהויפּטען, געהערט ניט די מענשען נאָר די מוראַשקעס — עקזיסטירט לחלוטין ניט קיין קאַמפּף אָדער אָנגריף פאַר שפּייז צווישען די מיטגליעדער פון דעמזעלבען נעסט אָדער פון דערזעלבער קאָלאָניע פון נעסטען. ווי שרעקליך די מלחמות זאָלען ניט זיין צווישען די פערשיידענע מינים מוראַשקעס און זייערע פערשיידענע נעסטען, און ווי גרויס די רציחות זאָלען ניט זיין אין דער צייט פון מלחמה — אין דער געמיינדע איז די גענענזייטיגע הילף און די זעלבסט פערלייקענונג צוליעב די אַלגעמיינע נוצען געוואָרען אַ געוועהנהייט, און די זעלבסטאויפאָפּפערונג פון דעם איינצעלנעם לטובת הכלל — אַן אַלגעמיינער רעגעל. די מוראַשקעס און די טערמיטען האָבען זיך, הייסט עס, אָבגעזאָגט פון דעם „האָבבעזישען קריעג" און האָבען דערביי דוקא פיעל געוואונען. זייערע וואונדערבאַרע נעסטען, זייערע געביידען, וועלכע שטייגען אַריבער פערהעלטניסמעסיג די הויך פון די מענשליכע געביידען; זייערע געפלאַסטערטע וועגען און געוועלבטע גאַלערעען צווישען די נעסטען; זייערע גערוימיגע זאַאלען און תבואה־שפּייכלערס, זייערע קאָרן־פעלדער, זייער תבואה־שניידען און זייער „פערמאַלצען" די קערנער 2); די וואונדערבאַרע „גער־

---

1) פּאָרעל, „אונטערזוכונגען" זייטען 278, 275, 244. די אויסגעצייכענטע בעשרייבונג פון אַט דעם אויפפיהר געהערט הובערט'ן; איהם געהערט אויך די אָנדייטונג וועגען דעם מעגליכען אורשפּרונג פון דעם אינסטינקט (פּאלקס אויסגאַבע, זייטען 160, 158). — זעה אויך דעם אָנהאַנג II צום סוף בוך.

2) די אַגריקולטור פון די מוראַשקעס איז אויף אַזוי פיעל וואונדערבאר, אַז מען האָט אַ לאנגע צייט גאָרניט געוואָלט גלויבען אין דעם. די פאַקטען זיינען איצטער גאַנץ זיכער פעסטגעשטעלט דורך די ארבייטען פון מאָגגרידזש, דר. לינצעקום, מאַק קוק, קאָרנעל סייקס און דר. דזשער־

טנער" פון די „שירעם-מוראשקעס", וועלכע בייסען אן בלעטער און בעמיסטיגען שטיקלעך ערד מיט קייקלעך פון צוקאיטען בלאט, וואס דורכדעם וואקסט אין די דאזיגע גערטנער נאר איין סארט שוועמלעך און אלע אנדערע סארטען ווערען אויסגעראטעט; זייערע ראציאנאלע מעטאדען אויפצופאסען אויף די אייעלעך און די לאר־ווען; דאס בויען פון בעזונדערע נעסטען און שטעלכלעך צו האדעווען די בלאט-לייז, וועלכע ליגנע האט אזוי טרעפליך אנגערופען „די מוראשקעס' קיה," און ענדליך זייער מוטה, דרייסטקייט און הויכע גייסטיגע ענטוויקלונג — דאס אלעס איז דער נאטירליכער רעזולטאט פון דער געגענזייטיגער הילף, וואס זיי פראקטיצירען אויף יעדען טריט פון זייער טהעטיגען און ארבייטזאמען לעבען. די געזעלשאפט־ליכקייט פון די מוראשקעס האט אויך געפיהרט צו דער ענטוויקלונג פון נאך א וויכטיגען שטריך אין זייער לעבען — פון א שטארקער אינדיווידועלער איניציאטיווע, וועלכע האט פון איהר זייט מיטגע־בראכט די ענטוויקלונג פון אזוינע הויכע און פערשיידענארטיגע גייסטיגע פעהיגקייטען ביי די מוראשקעס, אז זיי רופען ארויס די ענטציקונג און פערוואונדערונג פון יעדען בעאבאכטער. 1)

ווען מיר וואלטען ניט געווען בעקאנט מיט קיינע אנדערע פאקטען פון טהיערען-לעבען א חוץ מיט די פאקטען, וואס מיר וויסען וועגען די מוראשקעס און טערמיטען, וואלטען מיר שוין דערפון אליין קענען בעשליסען, אז די געגענזייטיגע הילף, (וועלכע

דאן, און עס איז מעהר קיין צווייפעל ניטא וועגען דעם. זעה די אויס־געצייכענטע זאמלונג פון בעווייזען אין ראמיינעס' ווערק. זעה אויך „די פילצגארטען איניגער זיד-אמעריקאנישען אמייזען" פון אלפרעד מעללער אין שימפער'ס „באטאנישע מיטטהיילונגען אויס דען טראפען", באנד 6, 1893.

1) אט דער צווייטער פרינציפ איז ניט גלייך אנערקענט געווארען. די פריהערדיגע פארשער פלעגען אפט רעדען וועגען „קעניגע", „קעני־גינען", „פיהרער" א. ד. ג. זינט אבער הובער און פארעל האבען פער־עפענטליכט זייערע גענויע און אויפריכטיגע בעאבאכטונגען, קען שוין מעהר קיין ספק ניט זיין, אז אין אלץ וואס די מוראשקעס טהוען, (אפילו אין זייערע מלחמות) האט יעדער יחיד א פרייען רוים ארויסצו-ווייזען זיין פערזענליכע איניציאטיווע.

פיהרט צו א געגענזייטיגען צוטרוי, וואס איז דער ערשטער בעדינג פון מוטהיגקייט) און די אינדיווידועלע איניציאטיווע (דער ערשטער בעדינג פון גייסטיגען פארטשריט) זיינען די צוויי בעדינגען, וועלכע זיינען ניט דער ערך וויכטיגער אין דער ענטוויקלונג פון דער טהיערען־וועלט איידער דער געגענזייטיגער קאמפף. דער פאקט איז, אז די מוראשקעס געדייהען, אבוואויל זיי האבען ניט קיין איינע פון די פערטיידיגונגס־מיטלען, אהן וועלכע קיין איינציגע פוי די חיות, וואס פיהרען אן איינזאם לעבען, קען זיך ניט בעגעהן. זייערע פיינד קענען זיי לייכט בעמערקען דורך זייער קאליר, און די הויכע נעסטען פון א סך מינים ציהען אויף זיך אלעמענס אויפמערקזאמקייט אין די וועלדער און אויף די לאנקעס. די מוראשקע האט ניט קיין הארטע שאל, און איהר שטאך, ווי געפעהרליך ער זאל ניט זיין ווען הונדערטע מיט אמאל שטעכען זיך אריין אין קערפער פון א חיה, האט גאר א קנאפען ווערטה פאר דער אינדיווידועלער פערטיידיגונג. אין דערזעלבער צייט זיינען די אייעלעך און די לארוען פון די מוראשקעס א געשמאקער ביסען פאר פיעלע איינוואוינער פון די וועלדער. און דאך, ניט קוקענדיג וואס זיי זיינען אזוי צאהלרייך, ווערען זיי ניט פיעל פערניכטעט פון די פויגלען, אדער אפילו פון די מוראשקעס־פרעסער, נאר פערקעהרט, זיי ווארפען אן א שרעק אויף אנדערע אינזעקטען, וואס זיינען פיעל שטארקער פאר זיי. ווען פארעל האט אויסגעשאטען אויף א לאנקע א זעקעל פול מיט מוראשקעס, האט ער געזעהן ווי „די גרילען זיינען זיך צולאפען און געלאזען זייערע נארעס פאר די מוראשקעס צו פלינדערן; די שפינען און זשוקעס האבען אוועקגעווארפען זייערע קרבנות אוים מורא אליין ניט צו ווערען קיין קרבנות; די מוראשקעס האבען אפילו פערכאפט די נעסטען פון די פערד־פליעגען, נאך א געשלעג, אין וועלכער פיעלע פון זיי זיינען אומגעקומען פאר דעם וואוילזיין פון דער געמיינדע. אפילו די פלינקסטע אינזעקטען האבען ניט בעוויזען זיך צו ראטעווען, און פארעל'ן איז אפט אויסגעקומען צו זעהן, ווי די מוראשקעס פלעגען פלוצלונג בעפאלען און דער'הרג'נען שמעטערלינגען, קאמארעס, פליעגען און דערגלייכען. זייער קראפט בעשטעהט אין דער געגענזייטיגער שטיצע און אין דעם צוטרויען, וואס זיי האבען איינע

צו די אנדערע. און אויב די מוראשקע — שוין ניט צו רעדען פון די נאָך מעהר ענטוויקעלטע טערמיטען — שטעהט לויט איהרע גייסטיגע פעהיגקייטען אויפ'ן רעכטען שפּיץ פון גאנצען אינזעקטען־קלאס; אויב מען קען זי פערגלייכען אין מוטהיגקייט מיט די פיעל שטארקערע רוקען־ביינינגע חיות, און אויב איהר מארך — רעדענדיג מיט דארווין'ס ווערטער — שטעלט מיט זיך פאָר איינעם פון די וואונדערבארסטע אטאָמען פון מאטעריע אין דער וועלט, וואונדערליכער אפילו איידער דעם מענשען'ס מארך — דארף זי ניט פאר דאָס אלץ פערדאנקען דעם פאקט, וואָס די געגענזייטיגע הילף האָט לחלוטין אָבגעשאפט דעם געגענזייטיגען קאמפף אין איהרע געמיינשאפטען?

דאָס אייגענע איז אויך ריכטיג בנוגע צו די ביענען. אָט די קליינינקע אינזעקטען, וועלכע וואָלטען אזוי לייכט געקענט ווערען די רויב פון אונצעהליגע פויגלען, וואָס זייער האָניג ציהט־צו אלע קלאסען חיות, פון דעם זשוק ביז'ן בער, — האָבען אויך ניט קיין איינציגע פערטיידיגונגס־אייגענשאפט, ניט אין געבוי, ניט אין מימיקרי, 1) אָהן וועלכע אינזעקטען, וואָס פיהרען אַן אָבגעזונדערט לעבען, קענען קוים האָבען א קיום. און דאָך, א דאנק דעם וואָס זיי פּראקטיצירען געגענזייטיגע הילף, האָבען זיי זיך פערשפּרייט ווייט און ברייט איבער'ן גאנצען ערדקוגעל, בעזיצען זיי א וואונדערבארען פערשטאנד און האָבען אויסגעארבייט וואונדערליכע פאָרמען פון געמיינזאמען לעבען.

דערמיט וואָס זיי ארבייטען געמיינשאפטליך, פערפיעלפאכען זיי אין אַן אונגלויבליכען ערך זייערע אינדיווידועלע קרעפטען, און דורכדעם וואָס זיי פיהרען איין א צייטווייליגע צוטיילונג פון דער ארבייט — וועלכע נעהמט ניט אוועק פון דעסטוועגען די פעהיגקייט פון יעדער ביען צו טהאָן אלערליי ארבייט ווען נויטיג — דערגרייכען זיי אזא הויכע שטופע פון וואוילשטאנד און זיכערקייט, וואָס

1) מימיקרי — נאָכאַהמונג — רופט מען אָן דעם פאַקט, וואָס פיעלע לעבעדיגע וועזענס נעהמען אָן דעם קאָליר פון דער סביבה, אין וועלכער זיי לעבען, און דאָס ראַטעוועט זיי פון די פערפאָלגונגען פון זייערע פיינד. די ביענען ווי די מוראַשקעס האָבען ניט אַזאַ מיטעל. זייער שוואַרצער קאָליר העלפט זיי ניט אויסצובעהאַלטען זיך פון זייערע פיינד.

קיין איזאָלירטע חיה, ווי שטאַרק און גוט־בעוואָפענט זי זאָל ניט זיין, קען קיינמאָל ניט האָפען צו דערגרייכען. די ביענען שטייגען אַריבער אין זייערע געמיינשאַפטליכע פיהרונגען אָפטמאָל אַפילו דעם מענשען, בעת ער פערנאַכלעסיגט די נוצען פון אויסגערעכענטער געגענזייטיגער הילף. אזוי צום ביישפיעל, ווען אַ שוואַרם פון ביענען קלייבט זיך צו פערלאָזען דעם ביענשטאָק, כדי צו גרינדען אַ נייע געמיינדע, פליהט אַפריהער אַוועק אַ געוויסע צאָהל ביענען אויסצופאָרשען די אַרומיגע געגענד, און אויב עס גיט זיך זיי איין צו ענטדעקען אַ פּאַסיגען פּלאַץ פאַר אַ וואוינונג — למשל אַן אַלטע קאָרב, אָדער עפּעס דערגלייכען — נעהמען זיי עס צו רייניגען און היטען עס אָפטמאָל אַ גאַנצע וואָך נאָכאַנאַנד, ביז וואַנען דער שוואַרם קלייבט זיך אַריבער און קומט זיך בעזעצען אויף דעם אויסגעקליבענעם נייעם אָרט. וויפיעל מאָל אָבער קומען מענשען אום בעת'ן איבערוואַנדערן פון איין פּלאַץ אויף דעם אַנדערן, נאָר דערפאַר וואָס די איבערוואַנדערער האָבען ניט פערשטאַנען די נויטיגקייט פון פעראייניגען זייערע קרעפטען! מיט זייער פעראייניגטען פערשטאַנד קענען די ביענען אָפטמאָל בייקומען אונגינסטיגע אומשטענדען, אַפילו ווען די אומשטענדען זיינען אונגעוועהנליכע און גאָר ניט קיין פאָראויסגעזעהענע, ווי עס האָט פּאַסירט צ. ב. ש. מיט די ביענען אויף דער פּאַריזער אויסשטעלונג, וואו זיי האָבען מיט זייער קלעע פערקלעפּט די לאָדען פון אַ פענסטער, וואָס איז געווען איינגעבויט אין זייער ביענשטאָק. 1) דערצו האָבען זיי גאָר ניט אַזעלכע בלוטדורשטיגע נייגונגען און אַזאַ לוסט צו אומזיסטע געשלעגע, ווי פיעלע שרייבער רעדען אַזוי גערן אָן אויף אַלע חיות. די היטער, וואָס שטעהען אויפ'ן וואַך

---

1) מען האָט זיי געהאַלטען אין אַ ביענשטאָק, וואָס האָט געהאַט אַ גלעזערנעם פענסטער, דורך וועלכען מען האָט געקענט אריינקוקען וואָס עס טהוט זיך אינעווייניג. דאָס פענסטער האָט זיך פערמאַכט פון דרויסען מיט אַ לאָדען. אַזוי ווי די ביענען האָבען וואהרשיינליך ניט געקענט פערטראָגען דאָס ליכט, וואָס איז אויף זיי געפאַלען יעדעס מאָל, ווען די בעזוכער פון דער אויסשטעלונג פלעגען עפענען די לאָדען, האָבען זיי אין עטליכע טעג צוגעקלעפּט די לאָדען מיט אַזאַ קלעפּיגען שטאָף, וואָס הייסט ביענען־קלעע אָדער פּראָפּאָליס.

ביים אריינגאנג אין ביענשטאָק, דער'הרג'נען אַלע רויבער־ביענען, וועלכע ווילען זיך אריינכאַפּען אינעווייניג; פרעמדע ביענען אָבער, וועלכע קומען צו לויפען על פי טעות, דערהויפּט ווען זיי זיינען בעלאָדען מיט געזאַמעלטע בלומען־פּאָלען, און יונגע, וואָס האָבען פערבלאָנדזשעט און קענען ניט געפינען זייער היים — די טהוען ווי קיין שלעכטס ניט. זייער קריעג־פיהרונג איז אויף דעם אופן בעשרענקט נור אויף דאָס שטרענג־נויטיגסטע.

די געזעלשאַפטליכקייט פון די ביענען איז דערמיט נאָך מעהר לעהררייך, וואָס עס שטעקט נאָך אין זיי רויבערישע אינסטינקטען און פוילקייט, וועלכע צייגען זיך ארויס יעדעס מאָל, ווען די אומ־שטענדען זיינען גינסטיג דערצו. עס איז בעקאַנט, אַז עס געפינט זיך שטענדיג אַ געוויסע צאָהל ביענען, וועלכע ווילען בעסער פיהרען אַ רויבער־לעבען, איידער דאָס טהעטיגע לעבען פון אַן ארבייטס־ביהן; און אין צייטען פון מאַנגעל, ווי אין די צייטען פון גרויסער שפע, וואַקסט די צאָהל פון די רויבער־ביענען זעהר שנעל. ווען די שניט־צייט איז געענדיגט און עס בלייבט ווענייג מאַטעריאַל אויף אונזערע פעלדער און לאָנקעס פון וואָס אויסצואַרבייטען דעם האָניג, בעוויזען זיך די רויבער־ביענען אין אַ גרויסער צאָהל; פון דער אנדער זייט ווידער, ווערט רויבעריי, פוילקייט און זעהר אָפט שכרות אַ געוועהנליכע ערשיינונג צווישען די ביענען, אויף די צוקער־פּלאַנטאַציעס פון וועסט־אינדיע, ווי אויך אין די צוקער־פאַבריקען אין איירפּאַ. מיר זעהען אויף דעם אופן, אַז ביי די ביענען עקזיסטירען נאָך אַנטי־סאָציאַלע אינסטינקטען; אָבער די נאַטירליכע צוכטוואַהל מוז זיי וואָס ווייטער, אַלץ מעהר אויס־ראָטען, היות ווי די סאָלידאַריטעט ווייזט זיך ארויס פיעל ניצליכער פאַר דעם מין, איידער די ענטוויקלונג פון אַזוינע איינצעלנע, וועלכע האָבען רויבערישע נייגונגען. „די געשייטערע און די וואָס שטעלען זיך פאַר קיין זאַך ניט אָב“, וועגען וועלכע האַקסלי האָט גערעדט, ווערען פערניכטעט, כדי צו מאַכען פּלאַץ פאַר אַזוינע, וואָס פערשטעהען די נוצען פון אַ געמיינשאַפטליכען לעבען און נעגענזייטיגער שטיצע.

געווים האָבען זיך ניט דערהויבען, ניט די מוראַשקעס, ניט די ביענען, און אפילו ניט די טערמיטען, צו דעם בעגריף פון אַ העכערער סאָלידאַריטעט, וואָס זאָל ארומנעהמען זייער גאַנצען מין.

אין דעם פּרט איז קלאָר, אַז זיי האָבען ניט דערגרייכט אַזא שטופּע פון ענטוויקלונג, וועלכע מיר געפינען נאָך ניט אַפילו צווישען די פּאָליטישע, וויסענשאַפטליכע און רעליגיעזע פיהרער פון דער מענש־הייט. זייערע געזעלשאַפטליכע אינסטינקטען געהען כמעט ניט אריבער די גרעניצען פון דעם מוראַשקען־נעסט אדער דעם ביענשטאָק. פונדעסטוועגען האָט פּאָרעל בעשריבען קאָלאָניעס פון מוראַשקעס אויפ׳ן מאָן־טאַנדר און מאָן סאַלעוו, וואָס האָבען ענטהאַלטען ניט ווייניגער ווי צוויי הונדערט נעסטען, און די מיטגליעדער האָבען אָנגעהערט צו צוויי בעזונדערע מינים (פּאָרמיקאַ עקזעקטאַ און פּ. פּרעססילאַבריס). פּאָרעל בעהויפּטעט דערביי, אַז יעדעס מיטגליעד פון די קאָלאָניעס דערקענט אַלע איבעריגע מיטגליעדער, און אַז זיי אַלע נעהמען אָנטייל אין דער אַלגעמיינער פּערטיידיגונג. מאַקוק האָט בעאָבאַכטעט אין פּענסילוואַניע אַ גאַנצע נאַציאָן פון מוראַשקעס, וועלכע איז בעשטאַנען פון 16 ביז 17 הונדערט נעסטען, וואָס האָבען געלעבט צווישען זיך אין פולשטענדיגער איינשטימונג; און בעיטס האָט בעשריבען גרויסע שטרעקען אין די סטעפּעס פון בראַזיליע, וועלכע זיינען בעדעקט מיט בערגלעך פון טערמיטען, וואו עטליכע נעסטען האָבען געדיענט אַלס ענטרינונגס־פּלעצער פאַר צוויי אָדער דריי פערשיידענע מינים, און די מעהרסטע נעסטען זיינען געוועזען פעראייניגט דורך געוועלבטע גאַלערעען און געדעקטע אַרקאַדען. 1) אַט אַזוי בעגעגענען מיר אייניגע פּראָבעס פון פּער־איינינונג ביי גרויסע אָבטיילונגען פון דעם מין פאַר די צוועקען פון גענענזייטיגער אונטערשטיצונג און געזעלשאַפטליכען לעבען אַפילו צווישען די ניט־רוקענביינינע ברואים.

אריבערגעהענדיג איצטער צו די העכערע חיות, געפינען מיר נאָך מעהר ביישפּיעלען פון בלי ספק־בעוואוסטזיניגער גענענזייטיגער הילף, וואָס ווערט פּראַקטיצירט פאַר אַלערליי צוועקען — הגם מיר מוזען דאָ גלייך בעמערקען, אַז אונזערע ידיעות וועגען דעם לעבען אַפילו פון די העכערע חיות זיינען נאָך אַלץ ווייט ניט פּאָלקאָמען. אַ גרויסע צאָהל פאַקטען פון דעם סאָרט זיינען צונויפגעזאַמעלט געוואָרען פון ערשטער קלאַסע זאָאָלאָגען, עס זיינען נאָך אָבער

1) וו. ה. בייטס, „דהי נאַטוראַליסט אָן דהי ריווער אַמאַזאָן“, באַנד 3, ז. 59 און ווייטער.

פאראנען גאנצע אָבטיילונגען פון טיערען־דייך, וועגען וועלכע מיר ווייסען נאָך אזוי גוט ווי גאָרניט.

דערהויפט האָבען מיר ווענינ זיכערע ידיעות וועגען די פיש — טיילווייז, ווייל די בעאָבאכטונגען זיינען פערבונדען מיט שוועריג־קייטען, און טיילווייז מחמת מען האָט דעם ענין ביז איצט ניט געשאָנקען די נויטיגע אויפמערקזאמקייט. וואָס געהערט די זויג־טהיערען, האָט שוין קעססלער בעמערקט, ווי ווענינ בעקאַנט מיר זיינען מיט זייער לעבען. פיעלע פון זיי געהען ארוים פון זייערע נאָרעס נאָר ביינאַכט, אנדערע בעהאַלטען זיך אונטער ד׳ערד, און די מעלי־גרה׳דיגע, וועמעס געזעלשאַפטליך לעבען און וואנדערונגען זיינען אזוי שטארק אינטערעסאַנט, לאָזען ניט דעם מענשען צוקומען נאָהענט צו זייערע סטאַדעס. די בעסטע ידיעות האָבען מיר וועגען די פויגלען, דאָך בלייבט אונז דאָס געזעלשאַפטליכע לעבען פון זעהר פיעל מינים גאָר ווינציג בעקאַנט. בכלל אָבער האָבען מיר זיך ניט צו קלאָגען, אז עס פעהלען אונז ריכטיג פעסטגעשטעלטע פאַקטען, ווי מיר וועלען עס זעהען פון דאָס וואָס קומט ווייטער.

איך האָב דאָ ניט נויטיג זיך אָבצושטעלען אויף די פער־איינינונגען צווישען די זכרים און נקבות פאַר דעם צוועק פון ערציהען זייערע יונגע און בעזאָרגען זיי מיט שפייז די ערשטע צייט פון זייער לעבען, ווי אויך כדי צו פליהען צוזאמען אויף געיעג; אָבוואויל מען קען דערמאָנען, אז אזוינע פאמיליען־אסאָציאציעס זיינען שטארק פערשפרייט אפילו ביי די ווייניגער־געזעלשאַפטליכע פלייש־עסענדע חיות און רויב־פויגלען, און דער פאַקט איז דערהויפט אינטערעסאַנט דערמיט, וואָס אָט די פאמיליען־פעראייניגונג שאַפט א סביבה, אין וועלכער עס ענטוויקלען זיך די צארטערע געפיהלען אפילו ביי חיות, וואָס זיינען אויסערסט גרויזאם אין אלע אנדערע הינזיכטען. מען קען אויך צולעגען, אז די זעלטענקייט פון אזוינע פעראייניגונגען צווישען די פלייש־עסער און רויב־פויגלען, וואָס זאָלען אריבער־שטייגען די גרעניצען פון דער פאמיליע, מעג טאקע אין די גרעסטע צאָהל פעלען זיין א פועל יוצא פון דער ארט ווי אזוי זיי קריגען זייער נאָהרונג; עס קען אָבער ביז א געוויסען גראַד אויך דערקלערט ווערען אלס א פאָלגע פון די ענדערונגען, וואָס זיינען פאָרגעקומען אין דער טהיערען־וועלט דורך די שנעלע פערמעהרונג פון דער

מענשהייט. אַלענפאַלס שאַדט ניט צו בעמערקען, אַז עס זיינען פאַראַן מינים, וועלכע פיהרען אַ פאַלשטענדיג־איינזאַם לעבען אין געדיכט בעפעלקערטע געגענדען, בעת דיזעלבע מינים, אָדער נאָהענטע קרובים זייערע, לעבען סטאַדעס־וויִיז אין די ערטער, וואָס זיינען ניט בעוואוינט פון מענשען. אַלס ביישפּיעל קען מען אָנווייזען אויף וועלף, פוקסען און איניגע רויב־פויגלען.

על כל פנים, די פעראייניגונגען וואָס שטייגען ניט אַריבער די גרעניצען פון דער פאַמיליע, האָבען פאַר אונז אַ פערהעלטנים־מעסיג קנאַפּען אינטערעס; דערהויפּט דערפאַר, וואָס מיר ווייסען פון אַ סך אַנדערע פעראייניגונגען, וועלכע טראָגען אַ פיעל־אַלגע־מיינערען כאַראַקטער, ווי צ. ב. ש. די אַסאָציאַציעס, וואָס אַ סך חיות שטעלען צונויף צוליעב געיעג, געגענזייטיגער שטיצע, אָדער פּשוט צוליעב דער הנאה פון לעבען. אָדיבאָן האָט שוין אָנגעוויזען, אַז אָדלערס פליהען זיך אָפטמאָל צונויף אין אַ חברותא, און זיין בעשרייבונג וועגען די צוויי פיש־אָדלערס, אַן ער און אַ זי, וואָס האָבען געטריבען יאַגד אויף'ן מיסיסיפּי, איז וואויל בעקאַנט אַלס אַ קונסטאַרבייט. אָבער איינע פון די העכסט איבערצייגענדע בעאָבאַכטונגען פון דער אַרט געהערט סיעווערצאָוו'ן. שטודירענדיג די פאונאַ פון די רוסישע סטעפּעס, האָט ער איינמאָל דערזעהן אַן אָדלער, וואָס האָט געהערט צו אַ געזעלשאַפטליכען מין (אַ וויים־עקיגער, האַליאַעטאָס אַלביצילאַ) פליהענדיג הויך אין הימעל. אַ האַלבע שטונדע נאָכאַנאַנד האָט דער אָדלער שווייגענדיג בעשריבען זיינע ווייטע קרייזען, ביז עס האָט זיך פּלוצלונג געלאָזט הערען זיין הילכיגער געשריי. אויף דעם געשריי האָט באַלד אָבגעענטפערט דער געשריי פון נאָך אַן אָדלער, וואָס איז צוגעפלויגען צו דעם ערשטען; נאָך איהם איז געקומען אַ דריטער, אַ פערטער א. אז. וו. ביז וואַנען עס האָבען זיך צונויפגעקליבען אַרום ניין אָדער צעהן זייערע, וועלכע זיינען באַלד פערשוואונדען. נאָכמיטאָג איז סיעווערצאָוו אוועקגעגאַנגען צו יענעם פּלאַץ, וואו ער האָט בעמערקט אַז די אָדלערס זיינען אוועקגעפלויגען; זיך בעהאַלטענדיג אונטער אַ בערגעל אויף דער סטעפּע, איז ער צוגעקומען נאָהענט צו דער מחנה און האָט דערזעהן, אַז זי האָט זיך אַרומגעקליבען אַרום דער נבילה פון אַ פערד. די אַלטע, וועלכע בדרך כלל עסען אָב פריהער — אַזאַ רעגעל איז שוין אין דער אָדלער־געזעלשאַפט — זיינען

שוין געזעסען אויף די דערבייאיגע סטאַגעס היי אַלס וועכטער, בעת די יונגע האָבען נאָך געגעסען, ארומגערינגעלט פון מחנות קראָהען. פון אָט דער און אַנדערע אזוינע בעאָבאַכטונגען איז סיעווערצאָוו געקומען צום שלוס, אז די וויס־עקיגע אָדלערס פעראייניגען זיך צוליעב געיעג; ווען זיי הויבען זיך אויף גאַנץ הויך, לאָמיר זאָגען, זאַלבע צעהנט, קענען זיי איבערבליקען א שטרעקע פון ווענינסטענס 50 קוואדראַט ווערסט, און ווי נאָר איינער פון זיי ענטדעקט עפּעס, לאָזט ער גלייך וויסען וועגען דעם זיינע חברים. 1)

מען וואָלט נאַטירליך געקענט זאָגען, אז דער אינסטינקטיווער געשריי פון דעם ערשטען אָדלער בעת ער האָט דערזעהען די רויב, אָדער פּשוט זיין בעוועגונג אליין, האָט געקענט צוציהען די אַנדערע; אין דעם אויבענגעבראַכטען פאַל אָבער איז דאָ א שטאַרקער בעוויז, אז דאָס איז געווען א געגענזייטיגע וואָרנונג, ווארים די אָדלערס זיינען זיך פריהער צונויפגעפלויגען, איידער זיי האָבען זיך אראָב־געלאָזען אויף דער נבילה פון טויטען פערד. א חוץ דעם האָט סיעווערצאָוו איינינע מאָל שפּעטער געהאַט די געלעגענהייט זיך צו איבערצייגען, אז די וויס־עקיגע אָדלערס פליהען זיך אַלע מאָל צוזאמען, עטליכע אינאיינעם, ביי א נבילה, און אז איינינע פון זיי (אין אָנהויב מאָלצייט, די יונגע) האַלטען שטענדיג די וואָך, בעת די איבעריגע עסען. דער פאַקט איז, אז דער וויס־עקיגער אָדלער — איינער פון די מוטהיגסטע און בעסטע יעגער — איז בכלל א געזעלשאַפטליכער פויגעל, און ברעהם זאָגט, אז אין געפאַנגענשאַפט ווערט ער שנעל צוגעבונדען צו מענשען.

די געזעלשאַפטליכקייט בעווייזט זיך אַלס אַן אַלגעמיינער שטריך אויך ביי זעהר פיעל אַנדערע רויב־פויגלען. דער בראַזיליאַנער קאַרשון (קאראקארא), איינער פון די אונפערשעהמ־טעסטע רויבער, איז פון דעסטוועגען זעהר געזעלשאַפטליך. זיינע געיעג־חברותות זיינען בעשריבען געוואָרען פון דאַרווין און אַנדערע נאַטורפאָרשער, און עס איז א פאַקט, אז ווען ער כאַפּט א צו גרויסע רויב, רופט ער צונויף פינף אָדער זעקס חברים כדי דאָס אוועקצו־שלעפּען צוזאמען. אין אָוועגד, ווען אָט די קאַרשונעס, וואָס זיינען

---

1) סיעווערצאָוו, „פּעריאָדישע ערשיינונגען אין לעבען פון זויג־טהיערען, פויגלען און רעפּטיליען פון וואָראָנעזשער גובערניע" (רוסיש).

אימער אין בעוועגונג, ווילען זיך אָברוהען נאָך אַ גאַנצען טאָג ארומפליהען, זעצען זיי זיך אוים אויף אַן איינזאַמען בוים אין דער סטעפּע און קלייבען זיך צוזאַמען אין ניט־גרויסע מחנות, אַן וועלכע עס שליסען זיך אַן די פּערקנאָפּטערען, אַזוינע קליינע דונקעלפליגעל־דיגע קאָרשונעס, וואָס זיינען עהנליך צו קראָהען — „זייערע אמת'ע פריינד", ווי ד'אָרביני זאָגט. 1) אין דער אַלטער וועלט, אין די טראַנסקאַספּישע סטעפּעס, האָבען די קאָרשונעס, לויט זארודני'ס בעאָבאַכטונגען, דיזעלבע געוועהנהייט צו בויען זייערע נעסטען עטליכע צוזאַמען אויף איין אָרט. די „געזעלשאַפטליכע גריפען" (אָטאָגיפּס אָוריקולאַריס) — איינער פון די שטאַרקסטע מינים קאָרשונעס — האָבען געקריגען זייער נאָמען צוליעב זייער ליעבע צו געזעלשאַפט. זיי לעבען אין זעהר גרויסע מחנות, און מען טרעפט אין אפריקאַ בערג, וואו יעדער פרייער פּלאַץ איז בוכשטעבליך בעדעקט מיט זייערע נעסטען. זיי זיינען זיך פּשוט מחיה מיט דעם געזעלשאַפטליכען לעבען און קלייבען זיך צונויף אין זעהר גרויסע חברותות צו מאַכען הויכע אויספלוגען לשם ספּאָרט. „זיי לעבען צווישען זיך אין גרויסער פריינדשאַפט", זאָגט לע־וואַליאַן, און „איך האָב אָפּט געפונען אין איין העהל ביז דריי נעסטען." 2) די אָרובו־קאָרשונעס פון בראַזיליען זיינען פּונקט אַזוי געזעלשאַפטליך, אויב ניט מעהר, ווי די קראָהען, זאָגט בעיטס. 3) די קליינע עגיפּטישע קאָרשונעס (פּערקנאָפּטערוס סטערקאָראַריוס) לעבען אויך אין גרויסער פריינדשאַפט. זיי שפּיעלען זיך מחנות־ווייז אין דער לופט, פערברייגגען אינאיינעם די נאַכט, און אויף מאָרגען פריה לאָזען זיי זיך אוועק אין חברותא זוכען זייער שפּייז, און עס קומט צווישען זיי קיינמאָל ניט פאָר אפילו די קלענסטע מחלקת, לויט די עדות פון ברעהם, וועלכער האָט געהאַט די בעסטע מעגליכקייט צו בעאָבאַכטען זייער לעבען. דעם רויטברוסטיגען

1) ד'אָרביני, „רייזע אין צענטראל אמעריקאַ" (פראַנצ.), באַנד 4, ברעהם, פויגלען, באַנד 3.

2) לע־וואַליאַן, „נאַטורגעשיכטע פון די פויגלען אין אַפריקאַ", (פראַנצ.) 1795, באַנד 1, ז. 70, פון וואַנען ברעהם נעהמט אַרוים אַ גרויסען אויסשניט. ברעהם „טהיערלעבען", דריטע אויפלאַגע, באַנד 6, ז. 449.

3) בעיטס, „אַ נאַטורפאָרשער אויפ'ן אמאַזאָן", (ענגליש), ז. 151.

פאלק־פויגעל בעגעגענט מען אויך אין גרויסע מחנות אין די בראזילישע וועלדער, און אזוי פערזאמעלט זיך אין גרויסע געזעל־שאפטען אויך דער טורעם־פאלק (טיננונקולוס צענכרים), בעת ער פערלאזט אייראפא און גרייכט די סטעפּעס און וועלדער פון אזיע, אין ווינטער. ער פיהרט (אדער ריכטיגער געזאגט: ער האט געפיהרט) אזא געזעלשאפטליך לעבען אין די סטעפּעס פון דרום־רוסלאנד, אז נארדמאן האט איהם געזעהן אין גרויסע מחנות צוזאמען מיט אנדערע פאלקען (פאלקא טיננוקולוס, פ. אעסולאן און פ. סובבוטעא), וועלכע פלעגען זיך אין שעהנע טעג פערזאמלען ארום 4 א זייגער נאכמיטאג און פערברייגגען אין ארומפליהען ביז שפעט אין דער נאכט. זיי פלעגען געוועהנליך פליהען אלע צוזאמען אין א גאנץ גלייכער ליניע ביז א געוויסען בעשטימטען פונקט, פון וואנען זיי פלעגען זיך גלייך אומקעהרען צוריק אויף דערזעלבער ליניע, און דערנאך ווידערהאלען דעמזעלבען מארשרוט. 1)

אזעלכע אויספלוגען מחנות־וויז צוליעב דעם פערגעניגען גופא פון פליהען איז א געוועהנליכע זאך ביי אלע סארטען פויגלען. טש. דיקסאן דערצעהלט, אז סוף אויגוסט בעווייזען זיך אפט, ספּעציעל אויף די בלאטעס ארום טייך הומבער, צאהלרייכע מחנות פון רויטבריסטלעך, וועלכע בלייבען דארט איבער ווינטער. די אויספלוגען פון די דאזיגע פויגלען זיינען אויסערסט אינטערעסאנט: צונויפקומענדיג זיך אין א גרויסער מחנה, פליהען זיי אין קרייזען אין דער לופט, דערנאך צושפּרייטען זיי זיך און קלייבען זיך ווידער אמאל צונויף, דורכמאכענדיג די מאנעוורע מיט דער פּינקטליכקייט פון גוט־מושטירטע סאלדאטען. עס געפינען זיך דורכגעמישט

---

1) „קאטאלאג רעזאנע דעז אואזא דע לא פאן פאנטיק", און דעמידאוו'ס „וואיאזש". אויסצוגען ביי ברעהם, באנד 3, ז. 360. — אין דער צייט פון וואנדערן קלייבען זיך די רויבפויגלען אויך צוזאמען אין מחנות. איין מחנה, וועלכע ה. זעעבאהם האט בעאבאכטעט, בעת זי איז דורכגעפלויגען די פּירענעען, האט פארגעשטעלט א זאנדערבארע חברה פון 9 קארשונעס, איין בושעל און איין וואנדער־פאלק. זעה „די פויגלען פון סיביר" (ענגליש), 1901, ז. 417.

צווישען זיי פיעלע ברוסט־קאַלירטע פון אנדערע מינים, ווי אויך זאַמד־לויפער און רעגענפייפער. 1)

אויסרעכענען דאַ אַלע פערשיידענע גע־יעג־פעראייניגונגען פון די פויגלען איז פּשוט אונמעגליך. מען מוז אַבער וועניגיסטענס דערמאָנען די פישער־געמיינשאַפטען פון די פעליקאַנעס, וואו די דאָזיגע אומגעלומפּערטע פויגלען ווייזען אַרויס אַ מערקווירדיגע אָרגאַניזאַציע און פערנינפטיגקייט. זיי געהען צום פיש־פאַנג אַלע מאָל אין גרויסע מחנות, און ווען זיי האָבען אויסגעזוכט די פּאַסענדע בוכטע, שטעלען זיי זיך אויס אין אַ ברייטען האַלב־קרייז מיט'ן פּנים צום ברעג; ביסלעכווייז ווערט דער האַלב־קרייז ענגער, וואָס נעהענטער זיי קומען צו צום ברעג, און אויף דעם אופן פאַנגען זיי אויס אַלע פיש, וואָס געפינען זיך אין דעם האַלב־קרייז. אויף שמאָלע טייכען און קאַנאַלען צוטיילען זיי זיך זאָגאַר אויף צוויי פּאַרטייען, וועלכע שטעלען זיך אויס אין האַלב־קרייזען יעדער בעזונדער און שווימען איינע אַנטקעגען די אַנדערע, פּונקט ווי צוויי פּאַרטייען מענשען וואָלטען געגאַנגען איינע אַנטקעגען די אַנדערע מיט צוויי לאַנגע נעצען, כדי אריינצוכאַפּען די פיש, וואָס געפינען זיך צווישען די צוויי נעצען. ווען די נאַכט קומט אָן, פליהען די פעליקאַנעס אַוועק צו זייער רוה־פּלאַץ — יעדע מחנה האָט זיך שטענדיג איהר בעזונדער אָרט — און קיינער האָט קיינמאָל ניט געזעהן, עס זאָל ביי זיי ווען עס איז פאָרקומען מחלוקות איבער דעם פּלאַץ פון פיש־פאַנג אָדער פאַר דעם פּלאַץ פון אָברוה. אין דרום־אַמעריקאַ קלייבען זיך די פעליקאַנעס צוזאַמען אין מחנות פון 40 ביז 50 טויזענד, און בעת איין טייל שלאָפט, שטעהט אַ צווייטער טייל אויפ'ן וואַך און אַ דריטער טייל געהט כאַפּען פיש. 2)

ענדליך וואָלט איך בעגאַנגען אַ גרויס אומרעכט אַנטקעגען אונזערע פיעל־פערלוימדעטע שפּערלינגען (וואָראָבייטשיקעס), ווען איך זאָל ניט דערמאָנען, ווי עהרליך יעדערער פון זיי טיילט יעדעס געפונענע שטיקעל שפּייז מיט אַלע איבעריגע מיטגליעדער פון דער געזעלשאַפט, צו וועלכער ער בעלאַנגט. דער פאַקט איז שוין געווען

1) דיקסאָן, „בוירדס אין דהי נאָרטהערן שוירס“, ז. 207.

2) מאַקס פּעטרי, „איבער דאָס זעעלענלעבען דער טהיערע“ (לייפּציג 1876), ז. 87 און 103.

גוט בעקאַנט די אַלטע גריעכען, און מיר האָבען בקבלה, ווי אַ גריכישער אָראַטאָר האָט אַמאָל אויסגעשריען (איך ציטיר פון זכרון): — „בעת איך רעד דאָ צו אייך, איז דערווייל געקומען צו פליהען אַ שפּערלינג אָנזאָגען די אַנדערע שפּערלינגען, אַז אַ קנעכט האָט אויסגעשאָטען אַ זאַק מיט קאָרן, און זיי זיינען אַלע אַוועקגעפלויגען אויספּיקען די קערנער". עס איז דעריבער אַ נחת רוח ווען מען קען געפינען אַ בעשטעטיגונג פאַר אָט דער בעאָבאַכטונג פון די אַלטע אין אַ היינטיגען ביכעל פון גורנעי, ביי וועמען עס איז קיין ספק ניט, אַז די שפּערלינגען לאָזען וויסען איינער דעם אַנדערן, ווען מען קען כאַפּען וואו עס איז אַ ביסען. ער זאָגט אַזוי: „ווי ווייט פון הויף מען זאָל ניט האָבען געדראָשען די תבואה, די שפּערלינגען אויפ'ן פאַרם האָבען אימער געהאַט זייערע וואָליעס אָנגעשטאָפּט מיט קערנער". 1) אמת, די שפּער־לינגען פּאַסען זעהר שטאַרק אויף, אַז קיין פרעמדער זאָל זיך ניט אריינכאַפּען אויף זייער געביעט; אַזוי צ. ב. ש. אין ליוקסעמבורג־גאָרטען אין פּאַריז, פּאַלען אָן די שפּערלינגען מיט גרויס רציחה אויף אַלע אַנדערע שפּערלינגען, וואָס זוכען אויך אַמאָל הנאה צו האָבען פון גאָרטען און פון דער גוטהערציגקייט פון די דאָרטיגע בעזוכער. דערפאַר אָבער פּראַקטיצירען זיי געגענזייטיגע אונטער־שטיצונג צווישען זייערע אייגענע געמיינשאַפטען אָדער גרופּען גאָר אויף אַ גרויסען אופן, אָבוואויל עס געהט ניט אַלעמאָל דורך גאָר אָהן עפּעס אַ מחלוקת, ווי עס פּאַסירט אָפטמאָל אַפילו צווישען די בעסטע פריינד. 2)

געהן אויף געיעג און עסען צוזאַמען מחנות'וויז איז אויף אַזוי פיעל אַ געוועהנליכע זאַך אין דער פויגעל־וועלט, אַז עס איז קוים נויטיג צו ברייגגען נאָך ביישפּיעלען: מען מעג עס בעטראַכטען אַלס אַ גאַנץ זיכער־פעסטגעשטעלטען פאַקט. וואָס געהערט דער קראַפט, וועלכע אַזוינע פעראייניגונגען גיבען די פויגלען, איז עס גאַנץ קלאָר פון אויבען אויף. די שטאַרקסטע רויב־פויגלען זיינען מאַכטלאָז אַנטקעגען די אַסאָציאַציעס פון די קלענסטע פויגלען. אַפילו די אָדלערס — אַפילו דער מעכטיגער און שרעקליכער שטיין־

1) ג. ה. גורנעי, „דהי האָוז ספּאַרראָו" (לאָנדאָן, 1885) ז. 5.

2) זעה אָנהאַנג III.

אָדלער, אָדער דער קעניג־אָדלער, וועלכע האָבען אזא גבורה, אז זיי קענען אוועקטראָגען אין זייערע נעגעל א האָז אָדער א יונגען אנטעלאָפּ, — מוזען אמאָל אָבלאָזען זייער רויב צו די באַנדעס בעטלער, די קאָרשונעס, וועלכע לאָזען זיך אוועק אויפ'ן אָדלער אין אַן עכטען געיעג, ווען זיי בעמערקען אַז ער האָט געכאַפּט א גוט שטיק רויב. די קאָרשונעס יאָגען זיך אויך נאָך דעם שנעלען פיש־אָדלער און רויבען ביי איהם אוועק די פיש, וואָס ער האָט געפאַנגען; קיינעם אָבער איז ניט אויסגעקומען צו בעמערקען, אַז די קאָרשונעס זאָלען זיך שלאָגען צווישען זיך פאַר דעם רויב, וואָס זיי האָבען אויף דעם אופן געכאַפּט. דר. קועס האָט געזעהן אויף דער קער־געלען־אינזעל ווי דער בופהאגוס (פון דער פאַמיליע סטאַר־פויגלען, אָדער דאָס ים־היהנדעל, ווי די זעע־לייט רופען עס אָן) פערפאָלגט די מעוועס (טשייקאָס), כדי זיי צו צווינגען אויסשפּייען זייער שפּייז; אָבוואויל פון דער אַנדער זייט טרייבען אוועק די מעוועס צוזאַמען מיט די ים־שוואַלבען דאָס ים־היהנדעל, ווי נאָר עס וויל צוקומען נאָהענט צו זייערע ערטער, דערהויפּט אין דער צייט פון נעסטען־בויען. 1) די קליינע, אָבער זעהר פלינקע, קיביצער (וואַנעלוס קריסטאַטוס) אטאַקירען מוטהיג די רויב־פויגלען. „די אטאַקע פון קיביצער אויף א בוזארד, א קאָרשון, א ראָב אָדער אַן אָדלער, איז איינס פון די העכסט־אינטערעסאַנטע אָנבליקען. מען פיהלט, אַז זיי זיינען זיכער מיט זייער זיעג און מען זעהט דעם פערצווייפעלטען כעס פון דעם רויב־פויגעל. אין אַזוינע פעלען שטיצען די קיביצער פאָלשטענדיג איינע די אַנדערע, און וואָס גרעסער זיי זיינען אין צאָהל, אַלץ מוטהיגער ווערען זיי". די קיביץ האָט פאָלשטענדיג פערדיענט דעם צונאָמען „גוטע מוטער", וואָס די גריכען האָבען איהר געגעבען, דען זי זאָגט זיך קיינמאָל ניט אָב צו פערטיידיגען אַנדערע וואַסער־פויגלען אַנטקעגען די אָנגריפען פון זייערע פיינד. אָבער אפילו דער קליינער איינוואוינער פון אונזערע גערטנער, דער ווייסער עק־פאָכער (מאָטאַצילאַ אַלבאַ), וואָס איז אינגאַנצען 8 צאָל

1) דר. עלליאָט קועס, „פויגלען פון דער קערגעלען אינזעל" (ענגליש) אין „סמיטסאָניען מיססעלענאָס קאָלעקשענס", באַנד 13, 2, ז. 11.

2) ברעהם, 3טע אויפלאַגע, באַנד 6, ז. 59.

די לענג, צווינגט אָפּטמאָל דעם שפּאַרבער אָבצולאָזען זיין רויב. „איך פלעג אָפּט ענטציקט ווערען פון זייער מוטה און געשיקטקייט — האָט געשריבען דער אַלטער ברעהם — און איך בין איבערצייגט, אז נאָר דער פאַלק אליין איז בכח צו כאַפּען דעם עק־פּאַכער. ווען א מחנה פון די קליינע פויגלען צווינגט א וועלכען עס איז רויב־פויגעל צו ענטלויפען, פערקלינגען זיי די לופט מיט זייער פרייד־קוויטשעריי און לויפען זיך דערנאָך פונאנדער". אין דעם פאַל קלייבען זיי זיך צוזאמען צוליעב דעם ספּעציעלען צוועק צו יאָגען זיך נאָכ'ן שונא, ווי מיר זעהען די אייגענע זאַך, ווען די גאַנצע פויגעל־בעפעלקערונג פון וואלד הויבט זיך מיט איינמאָל אויף, דערהערענדיג אז ס'איז אָנגעקומען א נאַכט־פויגעל, און אַלע — די רויב־פויגלען ווי די קליינע, אונשולדיגע זינג־פויגעלעך — הויבען זיך אָן יאָגען נאָך דעם פרעמדען, ביז זיי צווינגען איהם סוף כל סוף זיך אומצוקעהרען אין זיין נאָרע.

וואָס פאַר אַן אונגעהויערער חלוק צווישען די כחות פון א קאָרשון, א בוזזארד אָדער א שפּאַרבער, און אַזעלכע קליינע פויגעלעך ווי די עק־פּאַכערס פון די לאָנקעס! און דאָך, א דאַנק זייער געמיינשאַפטליכען און מוטהיגען ווירקען, זיינען די דאָזיגע קליינע פויגעלעך גובר די רויבער, וועלכע בעזיצען אזא מעכטיגען פליה־אויס און זיינען אזוי אויסגעצייכענט בעוואָפענט פאַר אַן אַטאַקע. אין איירָאָפּאַ יאָגען זיך אָט די עק־פּאַכערס ניט נאָר נאָך רויב־פויגלען, וועלכע קענען זיין געפעהרליך פאַר זיי, נאָר אפילו נאָך די פיש־אָדלערס — „גיכער צום שפּאַס, איידער מיט דער כונה איהם צו טהאָן שאָדען", זאָגט ברעהם. אין אינדיע, לויט די עדות פון דר. דזשערדאָן, יאָגען זיך נאָך די גאַלקעס נאָך די קאָרשונעס „פּשוט פון פערגעניגען וועגען". פּרינץ וויעד דערצעהלט, אז מחנות טוקאַנעס און קאַססיקס (פויגלעך וואָס זיינען נאָהענטע קרובים פון אונזערע קראָהען) רינגלען אָפּטמאָל ארום דעם בראַזיליאַנער אָדלער אורוביטינגאַ און רייצען זיך מיט איהם. „דער אָדלער — זאָגט וויטער וויעד — פערהאַלט זיך געוועהנליך צו אַזעלכע בעלעסטיגונגען גאַנץ רוהיג, אָבער פון צייט צו צייט כאַפּט ער דאָך איינעם פון זיי." אָט אזוי זעהען מיר אין די אַלע פעלען (און מען וואָלט געקענט בריינגען צעהנדליגע אַזוינע ביישפּיעלען) ווי קליינינקע פויגלעך, ניט דער ערך שוואַכער פאַר'ן רויב־פויגעל,

ציינען זיך ארויס שטארקער פון איהם, נאָר אַ דאַנק דעם, וואָס זיי ווירקען אין איינעם. 1)

די מערקווירדיגסטע רעזולטאַטען פון געמיינשאַפטליכען לעבען, — אין דעם זין פון פערהיטען דעם איינצעלנעם פון געפאַהר, פערזיכערען איהם גענוס פון לעבען און ענטוויקלונג פון די גייסטיגע פעהיגקייטען — האָבען דערגרייכט צוויי גרויסע פויגעל־פאַמיליען: די בושלען און די פּאַפּאַגייען. די בושלען זיינען אויסערסט געזעלשאַפטליך און זיי לעבען אין אויסגעציי־כענטע בעציהונגען ניט נאָר מיט זייערע קרובים, נאָר אויך מיט די מייסטע וואַסערפויגלען. זייער פאָרזיכטיגקייט איז ניט ווייניגער וואונדערבאַר איידער זייער פערשטאַנד. זיי אָריענטירען זיך שנעל אונטער נייע אומשטענדען און פּאַסען זיך צו צו די נייע פאָדע־רונגען. זייערע וועכטער געפינען זיך אַלעמאָל אויפ'ן וואַך, בעת די מחנה עסט אָדער רוהט זיך אָב, און יעגער וויסען פון ערפאַהרונג ווי שווער עס איז צוצוקומען צו זיי. ווען אַ מענשען געלינגט אַמאָל זיי צו איבערראַשען, אויף אַ געוויסען פּלאַץ, וועלען זיי שוין מעהר זיך ניט אומקעהרען אויף יענעם אָרט, איידער זיי וועלען ניט ארויסשיקען אפריהער איין מרגל און גלייך נאָך איהם אַ גאַנצע פּאַרטיי מרגלים; און ווען די פּאַרטיי מרגלים קעהרט זיך אום

1) וואָס געהערט די שפּערלינגען, בעשרייבט דער ניוזעעלאַנדער פּאָרשער ט. וו. קירק אַן אַטאַקע פון אַט די „אונפערשעמטע" פויגלעך אויף דעם „אומגליקליכען" שפּאַרבער, ווי פאָלגט: „איינמאָל האָט ער דער־הערט אַן אונגעוועהנליכען טומעל, אַזוי ווי אַלע קליינע פויגלען פון גאַנצען געגענד וואָלטען פערפיהרט אַ קאָלאָסאַלען קריעג. ארויסגעהענדיג אַ קוק טהאָן וואָס דער מעהר איז, האָט ער דערזעהן אַ גרויסען שפּאַרבער (דעם וואָס נעהרט זיך פון נבלות), וועלכען אַ מחנה שפּערלינגען האָבען ארומגערינגעלט פון אַלע זייטען. דער אומגליקליכער שפּאַרבער איז געווען פאָלשטענדיג אָהנמעכטיג זיך צו וועהרען אַנטקעגען זיינע אַנגרייפער. ענדליך דערזעהענדיג אַ שטרויך, האָט ער זיך אַ לאָז געטהאָן צו איהם און זיך דאָרט בעהאַלטען צווישען די צווייגען; אָבער די גרופּע שפּערלינגען האָט ניט אָבגעלאָזען, זיי האָבען ארומגערינגעלט דעם שטרויך און ניט אויפגעהערט צו צוויטשערן און לאַרעמען". (פון אַ פּאָרטראַג אין ניוזעעלאַנד אינסטיטוט, נייטשור, 10טען אָקטאָבער, 1891.)

מיט דער ידיעה, אז עס זעהט זיך ניט קיין סכנה, ווערט אפריהער ארויסגעשיקט א צווייטע פארטיי מרגלים צו בעשטעטיגען דעם בעריכט פון דער ערשטער פארטיי, איידער די גאנצע מחנה בע־שליסט זיך צו ריהרען פון ארט. מיט פערוואנדטע מינים טרעטען די בושלען אריין אין אן אמת'ער פריינדשאפט, און אין געפאנ־גענשאפט איז ניטא נאך אזא פויגעל — מיט דער אויסנאהם פון דעם ניט וועניגער געזעלשאפטליכען און פערשטענדיגען פאפאגיי — וואס זאל אריינטרעטען אין אזאווירקליכר פריינדשאפט מיט'ן מענשען. „דער בושעל זעהט אין דעם מענשען ניט נאר דעם בעל־הבית, נאר אויך א פריינד, און ער זוכט עס ארויסצו־ווייזען אויף אלערליי אופנים", זאגט ברעהם, און זיין מיינונג איז בעגרינדעט אויף פערזענליכער ערפאהרונג. פון פריהמארגען ביז שפעט אין דער נאכט איז דער בושעל אלעמאל טהעטיג. אויף זוכען שפייז, וואס בעשטעהט דערהויפט פון פלאנצען, גיט ער אב בלויז עטליכע שטונדען אין דער פריה, די איבעריגע צייט גיט ער אב דעם געזעל־שאפטליכען לעבען. „ער כאפט פון דער ערד קליינע שטיקלעך האלץ אדער שטיינדלעך, שליידערט זיי אין דער לופטען און זוכט זיי צוריק צו כאפען; בויגט אויס דעם האלז, לאזט פונאנדער די פליעגלען, טאנצט, שפרינגט אונטער, לויפט ארום און דריקט אויס אויף אלערליי אופנים זיין פרייד פון לעבען, און בלייבט אימער גראציעז, אימער שעהן."[1] אזוי ווי ער לעבט שטענדיג אין געזעל־שאפט, האט ער כמעט גאר קיין שונאים ניט, און אבוואויל ברעהם האט אמאל געזעהן ווי א קראקאדיל האט געפאנגען א בושעל, דאך בעהויפטעט ער, אז אויסער דעם קראקאדיל ווייס ער ניט פון קיינעם, וואס איז דעם בושעל'ס א שונא. דעם בושעל'ס פארזיכ־טיגקייט, וואס איז שוין געווארען א שפרוכווארט, היט איהם אויס פון אלע פיינד, און ער דערגרייכט בכלל א טיעפען עלטער. עס איז דעריבער ניט קיין וואונדער, וואס דער בושעל דארף ניט האדעווען קיין גרויסע פאמיליע כדי צו דערהאלטען זיין מין, און ער לעגט געוועהנליך ניט מעהר ווי צוויי אייער. וואס געהערט דער הויכער ענטוויקלונג פון זיין פערשטאנד, איז גענוג צו בעמערקען, אז אלע פארשער אנערקענען איינשטימיג, אז די גייסטיגע פעהיגקייטען

---

1) ברעהם, באנד 5, ז. 678, דריטע אויפלאגע.

פון דעם בושעל דערמאָנען זעהר שטאַרק אָן די פעהיגקייט פון דעם מענשען.

אַנאַנדער אויסערסט־געזעלשאַפטליכער פויגעל, דער פּאַפּאַגיי, שטעהט, ווי בעוואוסט, לויט דער ענטוויקלונג פון זיינע גייסטיגע פעהיגקייטען, אויפ'ן שפּיץ פון דער גאַנצער געפעדערטער וועלט. ברעהם האָט אַזוי פּאַרטרעפליך בעשריבען די לעבענסגעוואוהנהייטען פון די פּאַפּאַגייען, אַז עס איז גענוג איבערצוגעבען דעם פאָלגענדען אויסשניט אַלס די בעסטע כאַראַקטעריסטיק:

„די פּאַפּאַגייען לעבען אין זעהר צאָהלרייכע געזעלשאַפטען אָדער מחנות, אַחוץ אין דער צייט פון בריהען. זיי קלייבען זיך אויס פאַר זייער וואוין־פּלאַץ אַן אָרט אין וואַלד, פון וואַנען זיי געהען אַוועק יעדען פריהמאָרגען אויף זייערע געיעג־עקספּעדיציעס. די מיטגליעדער פון יעדער מחנה זיינען זעהר צוגעבונדען איינער צום אַנדערען און טיילען צווישען זיך אַלע פריידען אוןליידען. אַלע אינדערפריה לאָזען זיי זיך צוזאַמען אַוועק אין פעלד אָדער אין גאָרטען אָדער אויף וועלכען עס איז פרוכט־בוים, כדי אָנצוועסען זיך מיט די פרוכטען אָדער תבואה. זיי שטעלען אויס היטער צו בעשיצען די גאַנצע מחנה און פאָלגען גענוי זייערע וואָרנונגען. אין פאַל פון געפאַהר, איילען זיך אַלע צו ענטלויפען, העלפענדיג איינע די אַנדערע ווי ווייט מעגליך, און קעהרען זיך אום אין אבענד אַלע אין איין צייט צו זייער רוה־פּלאַץ. אין קורצען געזאָגט: זיי לעבען אַלעמאָל אין אַן ענגען, פריינדליכען פערבאַנד.“

זיי געפינען אויך פערגעניגען אין דער געזעלשאַפט פון אַנדערע פויגלען. אין אינדיען, זאָגט לאַטאַרד, קומען צופליהען די העהער און די קראָהען פון מיילען אַרום, כדי צו פערברענגען די נאַכט מיט די פּאַפּאַגייען אין די באַמבו־שטרויכען. ווען זיי געהען אויף געיעג, צייגען די פּאַפּאַגייען אַרויס ניט נאָר אַ וואונדערבאַרע פערשטענדיגקייט און פאָרזיכטיגקייט, נאָר אויך די פעהיגקייט זיך צוצופּאַסען צו די אומשטענדען. אַזוי צ. ב. ש. איידער אַ מחנה ווייסע פּאַפּאַגייען אין אויסטראַליע נעהמט זיך פּלינדערן אַ פעלד פון תבואה, שיקט זי אונבעדינגט אַרויס אַפריהער אַ פּאַרטיי מרגלים, וועלכע זעצען זיך אויס אויף די העכסטע בוימער אין דער נאַכבאַרשאַפט פון דעם אָנגעמערקטען פעלד, בעת אַנדערע מרגלים זעצען זיך אַוועק אויף די צווישענדיגע בוימער, צווישען וואַלד און פעלד, און גיבען איבער סיגנאַלען. אויב די סיגנאַלען לאָזען וויסען

אז „ס׳איז אלץ אין ארדנונג“, טיילען זיך אב א צעהנדליג פאפא־גייען פון דער מחנה, פליהען ארום עטליכע קרייזען אין דער לופט און לויפען צו צו די נעהענטסטע בוימער נעבען פעלד. אט די פארטייי פון איהר זייט אונטערזוכט אויך די נאכבארשאפט א היבשע צייט, און ערשט נאך אזא אונטערזוכונג גיט זי דעם סיגנאל, אלע זאלען זיך אויפהויבען — די גאנצע מחנה גיט זיך דאן א נעהם מיט איינמאל און זיי קלייבען ארום אויף שנעל דאס גאנצע פעלד. די אויסטראלישע קאלאניסטען האבען די גרעסטע שוויריגקייט אריבערצוקליגען די פארזיכטיגקייט פון די פאפאגייען; אבער ווען עס גיט זיך איין דעם מענשען מיט זיין גאנצער שלוי־הייט און אלע זיינע וואפען צו דער׳הרג׳ענען עטליכע פאפאגייען, ווערען זיי נאכדעם אזוי פארזיכטיג און וואכזאם, אז עס העלפט שוין ניט אנטקעגען זיי קיין עצה און תחבולה פון זייערע פיינד.1)

עס קען קיין צווייפעל ניט זיין, אז נאר א דאנק דעם געזעל־שאפטליכען כאראקטער פון זייער לעבען האבען די פאפאגייען געקענט דערגרייכען די הויכע ענטוויקלונג פון פערשטאנד און די געפיהלען, וואס איז כמעט נאהענט צו דער מענשליכער מדרגה, וועלכע מיר בעגעגענען ביי זיי. זייער הויכער פערשטאנד האט מיטגעבראכט די בעסטע נאטורפארשער אנצורופען אייניגע פון זייערע מינים — דערהויפט די גרויע פאפאגייען — „פויגעל־מענשען“. און וואס געהערט זייער געגענזייטיגער צוגעבונדענקייט, איז בעוואוסט, אז ווען איינער פון זייער מחנה ווערט געטויטעט פון א יעגער, הויבען די איבעריגע אן ארומצופליהען ארום דעם קערפער פון זייער חבר מיט בענומענע געשרייען און „פאלען אליין א קרבן פון זייער פריינדשאפטליכער צוגעבונדענקייט“ — ווי אדיבאן האט געשריבען. און ווען צוויי געפאנגענע פאפאגייען, אפילו אז זיי געהערען צו צוויי בעזונדערע מינים, ווערען בעפריינ־דעט צווישען זיך, און איינער פון זיי שטארבט צופעליג, געהט אפט דער אנדערער אויך אוים פון אומעט און טרויער נאך דעם געשטארבענעם פריינד.

עס איז אויך ניט ווניגער קלאר, אז די פאפאגייען געפינען אין זייערע געמיינשאפטען ניט דער ערך א גרעסערע בעשיצונג פון

1) ר. לענדענפעלד אין „דער זאאלאגישע גארטען“, 1889.

פיינד, איידער זיי וואָלטען עס געקענט האָבען ביי דער בעסטער ענטוויקלונג פון „שנאָבעל און נעגעל". ווען יג רויבפויגלען און זויג־טהיערען האָבען דעם מוטה אָנצופאַלען אויף די פּאַפּאַגייען — און דאָס אויך נאָר אויף די קלענערע סאָרטען — און ברעהם איז פּאָל־שטענדיג גערעכט, ווען ער זאָגט וועגען די פּאַפּאַגייען, אַז זיי, ווי די בושלען און די געזעלשאַפטליכע אפּען, האָבען כמעט ניט קיין אנדער פיינד אחוץ דעם מענשען. דערביי לעגט ער צו: „עס איז זעהר וואהרשיינליך, אַז די גרעסערע פּאַפּאַגייען שטאַרבען פון אלטהייט און ניט פון די נעגעל פון זייערע פיינד." נאָר דער מענש אליין, א דאנק זיין העבערען פערשטאַנד און זיינע וואפען — וועלכע זיינען אויך א רעזולטאַט פון זיין געזעלשאַפטליכען לעבען — האָט בכח ביז א געוויסער שטופע צו אויסראָטען די פּאַפּאַגייען. זייער לאַנג לעבען גופא צייגט זיך אויף דעם אופן ארויס אלס א רעזולטאַט פון זייער געזעלשאַפטליכקייט. און דאָס אייגענע מעג מען גאַנץ וואהרשיינליך אויך זאָגען וועגען זייער וואונדערבאַרען זכרון, וועלכער האָט בלי ספק צו פערדאַנקען זיין ענטוויקלונג דער געזעלשאַפטליכקייט, ווי אויך דעם לאַנגען לעבען, וואָס זיי פער־ברענגען ביי זייערע פולע קערפּערליכע און גייסטיגע פעהיגקייטען ביז אין טיעפען עלטער.

עס איז קלאָר פון אלץ וואָס איז ביז אהער געזאָגט געוואָרען, אַז דער קאַמפּף פון אלע אנטקעגען אלעמען איז דורכאויס ניט דאָס העכסטע געזעץ פון דער נאַטור. געגענזייטיגע הילף איז פּונקט אזויפיעל א נאַטור־געזעץ ווי דער געגענזייטיגער קאַמפּף; און דאָס וועט אונז ווערען נאָך קלערער, ווען מיר וועלען בעטראַכטען נאָך אנדערע געזעלשאַפטען פון פויגלען און דאָס געזעלשאַפטליכע לעבען פון די זויג־טהיערען. אייניגע שנעלע אָנדייטונגען וועגען דער בעדייטונג פונ'ם געזעץ פון געגענזייטיגער הילף פאַר דער ענטוויקלונג פון טהיערען־רייך זיינען שוין געגעבען געוואָרען אויף די פריהערדיגע זייטען; זייער בעדייטונג אָבער וועט נאָך קלערער ווערען, ווען מיר וועלען זיין אימשטאַנד, אויף גרונדען פון נאָך ווייטערע פאַקטען, צו ציהען אונזערע שלוסען.

קאַפּיטעל II.

געגענזייטיגע הילף ביי היות

(פאָרטזעצונג)

די וואַנדערונגען פון די פויגלען. — געמיינשאַפטען אויסצובריהען די יונגע. — די הערבסט־געזעלשאַפטען. — זויגטהיערען: די קליינע צאָהל פון ניט־געזעלשאַפטליכע טהיערען. — די געיעג־פעראייניגונגען פון וועלף און אנדערע. — די געזעלשאַפטען פון די גריזונעס און אַפפען. — די געגענזייטיגע הילף אין קאמפף פאַר'ן לעבען. — דאַרווין'ס אַרגומענטען אויף צו בעווייזען דעם קאַמפף פאר'ן לעבען אין די גרעניצען פון דעם מין. — די נאַטירליכע שטערונגען פון א צו־גרויסער פערמעהרונג. — וועגען דער פערניכטונג פון די צווישען־רינגען. — די בעזייטיגונג פון דער קאָנקורענץ אין דער נאַטור.

אזוי באַלד ווי דער פריהלינג קומט אָן אין דעם טעמפעראַטור־מעסיגען ערד־פּאַס, קלייבען זיך צונויף מיליאָנען פויגלען, וואָס זיינען געוועזען צושפּרייט אין די ווארעמע דרום־געגענדען, אין אונצעהליגע מחנות, און פול מיט פרייד און ענערגיע איילען זיי זיך צו די צפון־לענדער — צו ברענגען א נייעם דור אויף דער וועלט. יעדע העק, יעדעם וועלדעל, יעדער פעלזען אויף די ברעגעס פון ים, יעדע אָזערע אָדער טייך, וועלכע זיינען צעוואָרפען איבער נאָרד־אַמעריקא, נאָרד־אייראָפּא און נאָרד־אַזיע, וואָלטען אונז אין אָט דער צייט פון יאָהר געקענט דערצעהלען, וואָס די געגענזייטיגע הילף שטעלט מיט זיך פאָר אין דעם לעבען פון די פויגלען: וואָס פאַר א קראַפט, וואָס פאַר אָן ענערגיע און וויפיעל שוטץ זי גיט יעדען לעבעדיגען בעשעפענים, ווי שוואך און שוטצלאָז דאָס בעשעפענים זאָל זאָנסט ניט זיין. נעהמט צום ביישפּיעל איינע פון די אונצעהליגע אָזערעס פון די רוסישע אָדער סיבירישע סטעפּעס,

אַנהויב פריהלינג. איהרע ברעגעס זיינען בעפעלקערט פון מיליאָנען וואַסער־פויגלען, וועלכע געהערען וועניגסטענס צו צוואַנציג פערשיידענע מינים, און דאָך לעבען אַלע אין פאָלשטענדיגען פריעדען, שטיצענדיג שטענדיג איינער דעם אַנדערען. אָט ווי סיעווערצאָוו בעשרייבט איינע פון אַזעלכע אָזערעס: —

„טונקעל זעהט זיך אָן די אָזערע צווישען דעם געלב־רויטליכען זאַמד און די טונקעל־גרינע וואַסער־בוימער און ראָהרען.... עס שווירבעלט מיט פויגלען. דער קאָפּ דרעהט זיך פון דעם גערודער... די לופט איז פול מיט די פיש־כאַפּער (לאַרוס רודיבונדוס און סטערנאַ הירונדאַ) און ציטערט פון זייער הילכיגען געשריי. טויזענדער זאַמדלויפער דרעהען זיך אַרום ביים ברעג און פייפען אונטער. ווייטער, כמעט אויף יעדען וואַל וויעגט זיך און קוואַקעט אַן ענטיל. אין דער הויך ציהט זיך אַ מחנה ווילדע גענז; אביסעל נידעריגער פליהען אַלע ווייסע אָן קליינע אָדלערלעך (אַקווילאַ קלאַנגאַ) און זומפּען־קאָרשונעס, נאָך וועלכע עס יאָגט זיך באַלד נאָך אַ טומעל־דיגע מחנה פיש־כאַפּער... איך האָב ניט געוואוסט וואוהין פריהער צו קוקען."[1]

אומעטום איז פול מיט לעבען. אָבער אָט זיינען אויך די רויב־טהיערען — „די שטאַרקסטע און געשייטסטע", ווי האַקסלי רופט זיי אָן און „די אמבעסטען צוגעפּאַסטע אַנצופאַלען", ווי סיעווערצאָוו זאָגט. און איהר הערט זייערע הונגעריגע, גייציגע, פערביטערטע געשרייען, ווי זיי וואַרטען שטונדען־לאַנג אויף אַ גינסטיגע געלעגענהייט אַרויסצורייסען פון אָט דער מאַסע לעבעדיגע בעשעפעניסען כאָטש איין ניט־בעשיצט חיה'לע. אָבער אַזוי שנעל ווי זיי קומען נאָר צו נעהנטער, לאָזען שוין וויסען וועגען זיי צעהנדליגע פריייוויליגע וואַך־היטער און הונדערטע מעווען און ים־שוואַלבען הויבען אָן יאָגען דעם רויבער. אָן אויפגערייצטער פון הונגער, פערגעסט ער ענדליך זיין געוועהנליכע פאָרזיכטיגקייט און וואַרפט זיך פּלוצלינג אַרויף אויף דער לעבעדיגער מאַסע פויגלען; אָבער, אַזוי ווי ער ווערט אַטאַקירט פון אַלע זייטען, איז ער ווידער געצוואונגען אָבצוטרעטען. אַ פערצווייפעלטער וואַרפט ער זיך

1) ה. א. סיעווערצאָוו, „פעריאָדישע ערשיינונגען אינ'ם לעבען פון חיות", מאָסקווע 1855, ז. 251.

ארויף אויף די ווילדע ענטלעך; אָבער די פערשטענדיגע געזעל־שאַפטליכע פויגלען קלייבען זיך שנעל צונויף אין זייער מחנה און פליהען אַוועק, אויב דער רויבער איז אַ פיש־אָדלער; אויב עס איז אַ פאַלק לאָזען זיי זיך אַרונטער אין אָזערע, איז עס אָבער אַ קאָר־שון — הויבען זיי אויף אַ וואָלקען פון וואַסער־שפּריי, אַזוי אַז דער רויבער ווערט איינגאַנצען אַ צוטומעלטער.1) און בעת דאָס לעבען אויף דער אָזערע שוויבעלט און גריבעלט ווי פריהער, פליהט אַוועק דער רויבער מיט אַ צאָרנדיגען געשריי און זוכט אַ נבילה, אָדער אַ וואַסער עס איז יונג פויגעלע, אָדער אַ פעלד־מייזעל, וועלכעס האָט זיך נאָך ניט אויסגעלערנט צו פאָלגען אין צייט די וואָרנונגען פון זיינע חברים. אין אָנגעזיכט פון אָט דעם גאַנצען קאָכיגען לעבען מוז זיך דער בעסטענס־בעוואָפענטער רויבער בענוגענען מיט די ברעקלעך אָבפאַלען פון לעבען!

נאָך ווייטער צו צפון, אין די אַרקטישע אַרכיפּעלאַגען, „קענט איהר שווימען גאַנצע מיילען אין דער לענג פון ברעג און איהר וועט זעהן, אַז אַלע ריפּפען, אַלע פעלזען און ווינקלען פון די משופּע'דיגע בערג, פון צוויי ביז פינף הונדערט פוס הויך, זיינען בוכשטעבליך בעדעקט מיט ים־פויגלען, אַזוי אַז פון זייערע ווייסע בריסטלעך, וואָס טיילען זיך אויס אויפ'ן שטח פון די טונקעלע פעלזען, דוכט זיך אויס ווי די פעלזען וואָלטען געווען בעשפּריצט מיט קאַלך. פון נאָהענט און ווייט איז די לופט אָנגעפילט מיט פויגלען.2)

יעדערער פון אַזוינע „פויגעל־בערג“ שטעלט מיט זיך פאָר אַ לעבעדיגען ביישפּיעל פון געגענזייטיגער הילף, ווי אויך אַן אונ־ענדליכע פערשיידענאַרטיגקייט פון כאַראַקטערען, פון די איינצעלנע ווי פון די מינים, וועלכע קומט אַלס אַ רעזולטאַט פון געזעלשאַפט־ליכען לעבען. אַזוי צ. ב. ש. איז דער אַיסטער־פאַנגער (העמאַטאָ־פּוס) בעריהמט דערמיט, וואָס ער איז גרייט צו אַטאַקירען יעדען רויב־פויגעל. דער זומפּ־לויפער (לימאָזאַ) איז בעקאַנט פאַר זיין

1) זייפערליטץ, ציטירט פון ברעהם, באַנד 6, ז. 637.

2) „די אַרקטישע רייזען פון א. ע. נאָרדענסקיאָלד“ (ענגליש), לאָנדאָן 1879, ז. 135. זעה אויך דיקסאָן'ס שטאַרקע בעשרייבונג פון די קילדי אינזלען (ציטירט פון זעעבאָהם), און אויך אייגענטליך די בע־שרייבונג פון וועלכער עס איז אַרקטישער רייזע.

פאַרזיכטיגקייט און פעהיגקייט צו ווערען אַ פיהרער פון פריעדלי־
כערע פויגלען. דער מאַרינעל, אַ קרוב פון זומפּ־לויפער, ווען ער
געפינט זיך צווישען חברים, וואָס געהערען צו שטאַרקערע מינים,
לאָזט ער זיי זיך זאָרגען וועגען דער פערטיידיגונג פון דער געמיינ־
שאַפט און ווערט אַליין גאָר אַ פּחדן; קומט איהם אָבער אויס צו
זיין צווישען קליינע פויגעלעך, נעהמט ער אויף זיך, אין אינטע־
רעס פון דער געזעלשאַפט, די פליכטען פון אַ וועכטער און פאַרערט
פאַר זיך געהאָרכזאַמקייט — דערצעהלט ברעהם. דאָ קענט איהר
בעאָבאַכטען די געוועלטיגענדע שוואַנען, און אין איין רייה מיט זיי
— די אויסערסט־געזעלשאַפטליכע און עדעלע איסלאַנדישע מעווען,
צווישען וועלכע, ווי היימאַן זאָגט, עס טרעפען זעהר זעלטען
מחלוקות, און קיינמאָל ניט אויף לאַנג. איהר זעהט די רייצענדע
פּאַלאַרע לוממען, וועלכע זיינען שטענדיג צערטליך איינע צו די
אַנדערע; די עגאָאיסטישע גענז, וועלכע לאָזען איבער אויף גאָט'ס
בעראָט די יתומים פון זייער אַ דער'הרג'עטער פריינדין, און אין
איין רייה מיט זיי — אַנדערע גענז, וועלכע זאָרגען זיך וועגען אַזוינע
יתומים און שווימען, ארומגערינגעלט פון אַ 50—60 יונגע, אויף
וועמען זיי פּאַסען אויף, אַקוראַט ווי זיי וואָלטען אַלע געווען זייערע
לייבליכע קינדער. זייט ביי זייט נעבען די פּינגווינען, וועלכע
גנב'ענען איינע ביי די אַנדערע די אייער, וועט איהר זעהן די
מאַרנעללען, וועמעס פאַמיליען־בעציהונגען זיינען אַזוי „רייצענד און
ריהרענד", אַז אַפילו ליידענשאַפטליכע יעגער בעשליסען זיך ניט
צו שיסען אַ זי, וואָס זיצט ארומגערינגעלט פון איהרע קליינע;
אָדער די איידער־ענטען, צווישען וועלכע (אַזוי ווי ביי די סאַמעט־
ענטלעך אָדער די „קאַראַיאַס" פון די סאַוואַנאַס) איינינע זי'ען
זיצען אויס די אייער אין איין נעסט; אָדער די לוממען, וועלכע
(ווי עס בעהויפּטען פערטרויענסווערטהע בעאָבאַכטער) בייטען־אָב
איינע די אַנדערע בעת'ן אויסזיצען. די נאַטור איז די פערשיידענ־
אַרטיגקייט אַליין, און זי ברענגט אַרויס אַלערמעגליכע שאַטירונגען
פון כאַראַקטערען ביז צו די העכסטע: דעריבער טאַקע קען מען זי
ניט אָבשילדערען מיט איין אַלגעמיינער בעהויפּטונג. נאָך וועניגער
קען מען זי אורטיילען פון דעם שטאַנדפּונקט פונ'ם מאָראַליסט,
דען די מיינונגען פון דעם מאָראַליסט זיינען אַליין אַ רעזולטאַט —

מעהרסטענטיילס אן אונבעוואוסטזיניגער — פון די בעאָבאַכטונגען אויף דער נאַטור.1)

די געוועהנהייט זיך צוזאַמענצוקומען אין דער צייט פון נעסטען־בויען איז אַזאַ אַלגעמיינע ביי די מייסטע פויגלען, אַז עס איז קוים נויטיג צו ברענגען נאָך מעהר ביישפּיעלען. די שפּיצען פון אונזערע בוימער זיינען בעקרוינט מיט גרופּען פון קראָהען־נעסטען, די ראַנד־בוימער זיינען פול מיט נעסטען פון קליינע פויגעלעך, אויף די פּארמען נעסטלען זיך קאָלאָניעס שוואַלבען, אין די אַלטע טורעמס און גלאָקען־הייזער האַלטען זיך אויף הונדערטער־טויזענדער פויגלען, און עס וואָלט לייכט געווען אָנצופילען גאַנצע ביכער מיט העכסט בעצויבערענדע בעשרייבונגען פון פריעדען און האַרמאָניע, וואָס מען בעגעגענט כמעט אין אַט די אַלע פויגעלשע נעסטען־געמיינשאַפטען. וואָס איז שייך דער בעשיצונג, וואָס די שוואַכסטע פויגלען בעקומען פון אַזוינע פעראייניגונגען, זעהט מען עס גאַנץ קלאָר פון אויבען־אויף. אַזאַ אויסגעצייכענטער בעאָבאַכטער ווי דער אַמעריקאַנער דר. קועס, האָט געזעהן, צום ביישפּיעל, ווי די קליינע שוואַלבען האָבען אויסגעבויט זייערע נעסטען האַרט נעבען דעם פּלאַץ פון דעם פּרעירי־פאַלק (פאַלקאָ פּאָליאַרגוס). דער פאַלק האָט אויסגעפּלאַכטען זיין נעסט אויף'ן שפּיץ פון איינער פון די ליימענע מינאַטורען, וועלכע זיינען פאַראַן אַזוי פיעל אין די קאַניאָנען פון קאָלאָראַדאָ, און די שוואַלבען־קאָלאָניע האָט געוואוינט גלייך אונטער איהם. די קליינע פריעדענסליעבענדע פויגלען האָבען קיין מורא ניט געהאַט פאַר זייער רויבערישען שכן: זיי האָבען איהם פשוט ניט צוגעלאָזען נאָהענט צו זייער קאָלאָניע. ווען ער האָט פּרובירט צוקומען, האָבען זיי איהם גלייך אַרומגע־רינגעלט און אָנגעהויבען טרייבען, אַזוי אַז ער האָט אויף שנעל געמוזט ענטלויפען.2)

---

1) זעה אָנהאַנג III.

2) עלליאָט קועס אין „בולעטין יונ. סט. געאָלאָג. סורוועי אָוו טעריטאָריעס" IV נומער 7, ז. 556, 579 און ווייטער. — ביי די מעווען (לאַרוס אַרגענטאַטוס) האָט פּאָליאַקאָוו בעאָבאַכטעט אין די זומפּען פון צפון־רוסלאַנד, אַז די ערטער וואו עס געפינען זיך די נעסטען פון א גרויסער צאָהל פון אַט די פויגלען, פלעגען ווערען בעוואַכט פון

דאָס לעבען אין געזעלשאַפטען הערט ניט אויף אויך נאָכדעם ווי עס איז אַריבער די צייט פון אויסזיצען די אייער אין די נעסטען: עס נעהמט נאָר אָן אַ נייע פאָרם. די יונגע קומען זיך צוזאַמען צווישען זיך אין געמיינשאַפטען, אין וועלכע עס געפינען זיך צו עטליכע פערשיידענע מינים. דאָס געזעלשאַפט-לעבען ווערט אָנגעפיהרט דער עיקר צוליעב דעם פערגעניגען דערפון, און טייל-ווייז אויך צוליעב דער זיכערקייט. אַזוי געפינען מיר אין אונזערע וועלדער, אין הערבסט צייט, געזעלשאַפטען פון יונגע נוס-קנאַקערס (סיטטאַ קאַעזיאַ) צוזאַמען מיט מייז-פויגלען, בוכפינקען, צוינ-קעניגלעך, קריכערס און גרינע האָלץ-פיקערס.1) אין שפּאַניען בעגעגענט מען שוואַלבען אין געזעלשאַפט מיט טורעם-פאַלקען, פליעגענ-כאַפּער און אפילו טויבען. ווייט אין מערב-אַמעריקאַ לעבען די יונגע הויבען-לערכען אין גרויסע געזעלשאַפטען צוזאַמען מיט אַנאַנדער מין, די פעלד-לערכען, מיט די סאַוואַנאַ-שפּערלינגען און עטליכע מינים שפּיער-שוואַלבען.2) אין דער ווירקליכקייט וואָלט אַ סך

אַן „ער“, וועלכער האָט געוואָרענט די גאַנצע קאָלאָניע, ווען עס האָט זיך געמאַכט עפּעס אַ סכנה. אין אַזאַ פאַל פלעגען זיך אויפהויבען אַלע פויגלען מיט אַמאָל און מיט גרויס קראַפט זיך ארויפוואַרפען אויפ'ן פיינד. די „זי'ען“, וועלכע האָבען געהאַט פינף אָדער זעקס נעסטען אין אַ רייה אויף יעדען בערגעל פון זומפּ, פלעגען זיך האַלטען אָן אַ געוויסען סדר, ביים פערלאָזען די נעסטען אויף צו זוכען שפּייז. די יונגינקע, גאַנץ שוצלאָזע פויגעלעך, וועלכע וואָלטען לייכט געקאָנט פערצוקט ווערען פון די רויב-פויגלען, „זיינען קיינמאָל ניט איבערגעלאָזען געוואָרען אַליין אָהן בעשיצונג“. („הויזליכע מנהגים ביי די וואַסער-פויגלען“, אין די בעריכטען פון דער זאָאָלאָגישער אָבטיילונג פון פּעטער-בורגער נאַטורפאָרשער-געזעלשאַפט, דעצ. 17, 1874.)

1) דער עלטערער ברעהם, ציטירט פון א. ברעהם, באַנד 4, ז. 190. זעה אויך „ווהייט'ס נאַטיורעל היסטאָרי אָוו סעלבאָרן“, עלפטער בריעף. אויפ'ן טייך אָב האָט הערר דעריוגין בעגעגענט קריך-פויגלען (סיטטאַ אוראַלעניז) צוזאַמען מיט וואַנערענדע מחנות פויגלען פון דעם מין פּאָעצילע צינקטאַ. (בעריכטען פּעטערב. נאַטור-פאָרשער געזעל., 1898.)

2) דר. קועס, „פויגלען פון דאַקאָטאַ און מאָנטאַנאַ“, אין בולעטין ונייטעד סטייטס סורוועי אָוו טעריטאָריעס, באַנד 4, נומ. 7.

גרינגער געווען צו בעשרייבען אַלע מינים, וואָס פיהרען אַן אָבגעזונדערט לעבען, איידער אָנרופען נאָר מיט'ן נאָמען די מינים, וואָס זייערע יונגע בילדען הערבסט־געזעלשאַפטען, גאָר ניט מיט דעם צוועק פון געיעג אָדער אייער־אויסזיצען, נאָר נישט מעהר ווי הנאה צו האָבען פון געזעלשאַפטליכען לעבען און פערברענגען די צייט אין שפּיעלען און ספּאָרט נאָך די עטליכע שטונדען, וואָס זיי מוזען אָבגעבען אויף צו זוכען זייער שפּייז.

צום שלום האָבען מיר נאָך אַן אונגעהייער גרויסען געביעט פון געגענזייטיגער הילף ביי פויגלען, אין דער צייט פון זייערע וואַנדערונגען. דער געביעט איז אַזוי גרויס, אַז איך קען זיך קוים דערוועגען צו דערמאָנען אָט דעם גרויסען פאַקט פון דער נאַטור מיט עטליכע ווערטער. עס איז גענוג צו זאָגען, אַז פויגלען, וועלכע האָבען ביז דאַן געלעבט גאַנצע חדשים אין קליינע מחנות, צושפּרייט אויף א גרויסען שטח, הויבען זיך אָן צונויפצוקלייבען אין פריהלינג אָדער הערבסט טויזענדערווייז. עטליכע טעג כסדר, אמאָל א וואָך אָדער נאָך מעהר, פליהען זיי זיך צוזאַמען אויף איין בעשטימטען אָרט, איידער זיי לאָזען זיך אַוועק אין וועג, און עס זעהט אויס, אַז זיי בעקלערען די פּרטים פון דער רייזע, וואָס שטעהט זיי פאָר. עטליכע מינים מאַכען יעדער פאַרנאַכט איבונגען אין פליהען, זיך צוגרייטענדיג צו דער וויטער רייזע. אַלע וואַרטען אויף זייערע פערשפּעטיגטע קרובים און ענדליך, אין איין שעהנעם טאָג ווערען אַלע פערפאַלען צוזאַמען — ד. ה. זיי פליהען אַוועק אין א בעוואוסטער, ריכטיג־געוועהלטער ריכטונג, וואָס זיי געפינען אויס אָהן צווייפעל דורך דער אָנגעקליבענער קאָלעקטיווער ערפאַהרונג. די שטאַרקסטע פון זיי פליהען בראש פון דער מחנה, זיך בייטענדיג לויט א בעשטימטען סדר צוליעב אָט דער שווערער אויפגאַבע. אויף דעם אופן פליהען זיי אַריבער אפילו ברייטע ימים אין גרויסע מחנות, וואָס בעשטעהען פון גרויסע און קליינע פויגלען; און ווען זיי קעהרען זיך אום דעם קומענדען פריהלינג אין דעמזעלבען געגענד, פליהט יעדער פויגעל צו דעם אייגענעם גוט־בעקאַנטען אָרט, און אין די מייסטע פעלען פערנעהמט יעדעס פּאָרעל אַפילו דאָסזעלבע נעסט, וואָס עס האָט אַליין פעררכיכט אָדער אויסגעבויט דעם פאָריגען יאָהר.1)

1) עס איז אָפט אַרויסגעזאָגט געוואָרען די השערה, אַז די גרעסערע

דער ענין פויגעל־וואנדערונגען איז זעהר א ברייטער, און דאך אזוי וועניג אויסגעפארשט. עס שטאמען פון דעם אזוי פיעל וואונדערבארע געוועהנהייטען פון געגענזייטיגער הילף, וואס וואלטען נעדארפט ספּעציעל בעארבייט ווערען, אזוי גוט ווי דער פאקט פון די וואנדערונגען גופא, אז איך מוז זיך צוריקהאלטען פון געבען וויטערדיגע איינצעלהייטען. איך וויל נאר דערמאנען וועגען די צאהלרייכע און לעבהאפטיגע פערזאמלונגען פון פויגלען, וואס קומען פאר פון יאהר צו יאהר אויף דעם זעלבען ארט, איידער זיי הויבען אן זייער וויטע רייזע צו צפון אדער דרום; ווי אויך וועגען יענע פערזאמלונגען, וועלכע מען קען זעהן אין צפון — צ. ב. ש. אויפ׳ן טייך יעניסיי, אדער אפילו אין די צפונ׳דיגע גראפשאפטען פון ענגלאנד — ווען די פויגלען קומען צופליהען פון דרום אין זייערע געוועהנטע פלעצער וואו זיי מאכען די נעסטען, איידער זיי האבען זיך נאך אוועקגעזעצט אויף די אייער. פיעלע טעג כסדר, און אמאל א גאנצען חודש, קלייבען זיי זיך צונויף יעדען פריהמארגען און פערברענגען צוזאמען ארום א שעה צייט, איידער זיי פליהען זיך פונאנדער צו זוכען זייער שפייז — מעגליך, אז דאס בעראטען זיי זיך וועגען די ערטער וואו זיי קלייבען זיך בויען זייערע נעסטען.1) און אויב עס טרעפט זיך, אז אין דער צייט פון וואנדערען האט זיי געפאקט א שטורם־ווינד, דאן פעראייניגט דאס אלגעמיינע אומגליק די פערשיידענסטע מינים פויגלען אין איין פער־

פויגלען ט ר א ג ע ן וואהרשיינליך אריבער די קלענערע, בעת זיי דארפען אריבערפליהען דעם מיטעללענדישען ים; די פאקטען וועגען דעם אבער בלייבען נאך דערווייל אין ספק. פון דער אנדער זייט ווידער, איז גאנץ פעסטגעשטעלט, אז איניגע קלענערע פויגלען שטעהען צו אין דער צייט פון איבערוואנדערען צו די גרעסערע מינים. אט דער פאקט איז מעהרערע מאל בעמערקט געווארען און דא ניט לאנג איז ער בעשטעטיגט געווארען פון ל. בוקסבוים אין רוינהיים. ער האט געזעהן עטליכע פארטייען בושלען, מיט וועלכע עס זיינען מיטגעפלויגען אין מיטען און ביי די זייטען קעלבען־פויגלעך. (דער „זאאלאגישע גארטען“, 1886, ז. 133.) זעה אויך אנהאנג V

1) ח. זעעבאהם און טש. דיקסאן דערמאנען ביידע וועגען דער געוועהנהייט.

באנד. עס איז פשוט צום ערשטוינען וויפיעלערליי מינים פויגלען, געכאפטע פון שטורעם אויף דער רייזע, שלאָגען אָב די שויבען פון די לייכט־טורעמס אין ענגלאַנד. מען דארף אויך בעמערקען, אז די ניט־שנעלע פליהערס, — ד. ה. די אזוי אָנגערופענע שלעפּעדיגע פויגלען, וועלכע ציהען זיך איבער לאנגזאם צו צפון אָדער צו דרום, לויט די צייטען פון יאָהר, — מאכען אויך דורך זייער רייזע אין מחנות. זיי ציהען זיך ניט איבער איינציגווייז, כדי צו בעזאָרגען זיך אויף דעם אופן יעדערער בעזונדער מיט די בעסטע שפּייזען און מיט דעם בעסטען פלאַץ אין דער נייער געגענד, נאָר זיי וואַרטען־צו איינער אויף דעם אנדערען און קלייבען זיך צונויף אין מחנות, איידער זיי הויבען אָן זייער לאַנגזאַמע שלעפּענים צו צפון אָדער צו דרום.1)

אריבערגעהענדיג איצטער צו די זויגטהיערען, איז די ערשטע זאַך, וואָס ציהט אונזער אויפמערקזאַמקייט אין אָט דעם ברייטען קלאַס חיות, דער פאַקט, וואָס די געזעלשאַפטליכע מינים שטייגען אריבער אין אַן אונגעהייערער צאָהל די ווייניגע רויבער־מינים, וועלכע לעבען פאַרזיך. די הויכע פּליינען, די בערג־לענדער, די סטעפּעס און ניעדעריגע שטרעקען פון דער אַלטער און נייער וועלט, זיינען בוכשטעבליך פול מיט סטאַדעס הירשען, אַנטעלאָפּען, גאַזעלען, בופעלאָקסען, ווילדע ציגען און ווילדע שעפּסען — ד. ה. אַלץ געזעלשאַפטליכע חיות. ווען די אייראָפּעער האָבען אָנגעהויבען אריינדרינגען אין די פּרעריעס פון נאָרד־אַמעריקא, האָבען זיי געפונען יענע געגענדען אזוי געדיכט בעפּעלקערט מיט בופעלאָקסען, אַז די פּיאָנערען האָבען זיך אָפט געמוזט אָבשטעלען, אויף אַ לענגערע צייט, ווען אַ קאָלאָנע פון איבערציהענדע בופעלאָקסען האָט איבערגעהאַקט זייער וועג. אזא מאַרש פון אַ געדיכטער קאָלאָנע

1) דער פאַקט איז גוט בעקאַנט יעדען נאַטורפאָרשער, וואָס שטודירט דאָס נאַטור־לעבען. וועגען ענגלאַנד קען מען געפינען אייניגע ביישפּיעלען אין דיקסאָנ'ס ווערק „אַמאָנג דהי בוירדס אין נאָרטהערן שיירס“. די בוכפינקען קומען צופליהען ווינטערצייט אין גרויסע מחנות; אין נאָוועמבער קומען די בערגפינקען. די דראָסלען בעזוכען אויך די דאָזיגע ערטער, „אין פונקט אַזוינע גרויסע חברותות“, א. אז. וו. (ז. 165, 166.)

בופעלאָקסען פלעגט אָפּט דויערען צוויי און דריי טעג; און ווען די רוסען האָבען איינגענומען סיביר, האָבען זיי דאָרט געפונען אַזאַ אונגעהייער גרויסע צאָהל הירשען, אַנטעלאָפּען, ווילדע ציעגען, וועווערקעס און אנדערע געזעלשאפטליכע חיות, אז די הויפּט עראָ־בערונג פון סיביר איז פאַקטיש געווען אַ גרויסע־עקספּעדיציע, וואָס האָט אָנגעהאַלטען צוויי הונדערט יאָהר. די גראָז־סטעפּעס פון מזרח־אפריקא זיינען ביז היינטיגען טאָג איבערפילט מיט סטאַדעס זעברעס און אַלערליי מינים אַנטעלאָפּען.1)

ביז דאָ גאָר ניט לאַנג זיינען די קליינע טייכען פון צפון־אמעריקאַ און צפון־סיביר נאָך געווען בעפעלקערט מיט ביבער־קאָלאָניעס, און דער גאַנצער צפון־טייל פון אייראָפּעאישען רוס־לאַנד איז נאָך אין 17טען יאָהרהונדערט אויך געווען בעדעקט מיט אַזעלכע קאָלאָניעס. די פלאַכלענדער פון פיער גרויסע קאָנטינענטען זיינען ביז היינטיגען טאָג נאָך געדיכט בעזעצט מיט קראָטען, מייז, „ערד־וועווערקעס", מירמעלטהיערען און אַנדערע גריזונעס. אין די נידעריגערע ברייט־ליניען פון אַזיע און אַפריקאַ זיינען די וועלדער נאָך עד היום דער אויפהאַלטסאָרט פון צאָהלרייכע פאַמיליען פון עלעפאַנטען, רהינאָצעראָס, היפּאָפּאָטאַמוס און אונצעהליגע געזעל־שאַפטען פון אַפּען. אין ווייטען צפון קלייבען זיך די הירשען צוזאַמען אין צאָהללאָזע סטאַדעס, און נאָך ווייטער צו צפון געפינען מיר סטאַדעס פון מאַסק־אָקסען און אונצעהליגע געזעלשאַפטען פון פּאָלאַרע פוקסען. די ברעגעס פון אָקעאַן זיינען בעלעבט מיט סטאַ־דעס ים־קעלבער און וואַלראָסען, און זיינע וואַסערען זיינען פול מיט סטאַדעס געזעלשאַפטליכע חיות, וואָס געהערען צו דער פאַמיליע וואַלפיש. אפילו אין די וויסטעניישען פון די הויכע בערגפלאַכען פון צענטראַל־אזיע געפינען מיר סטאַדעס ווילדע פערד, ווילדע עזלען, ווילדע קעמלען און ווילדע שעפּסען. די אַלע זויגטהירען לעבען אין געזעלשאַפטען און פעלקערשאַפטען, וועלכע צעהלען אָפּטמאָל הונדערטע טויזענדער מיטגליעדער, אָבוואויל איצטער, נאָך דריי יאָהרהונדערטען פון פולווער־ציוויליזאַציע, געפינען מיר נאָר אָרימע איבערבלייבען פון יענע אונצעהליגע טהירען־געזעלשאַפטען, וועלכע האָבען עקזיסטירט אין אַמאָליגע צייטען.

---

1) זעה אָנהאַנג VI

ווי ווינציג איז אין פערגלייך מיט זיי די צאָהל פון די רויב־טהיערען! און ווי פאַלש איז דעריבער דער שטאַנדפּונקט פון די, וועלכע רעדען וועגען דער טהיערען־וועלט, אַזוי ווי זי וואָלט אינגאַנצען בעשטאַנען נאָר פון לייבען און היענען, וואָס פערצוקען זייער רויב מיט פערבלוטיגטע ציינער! דאָס איז אַלץ איינס, ווי מיר וואָלטען אָנגעהויבען בעהויפּטען, אַז דאָס גאַנצע לעבען פון דער מענשהייט געהט אַוועק אין מלחמות און געשלעגן.

פעראייניגונג און געגענזייטיגע הילף קומט פאָר ביי די זויג־טהיערען ווי א כלל, ניט ווי אַן אויסנאַהם. מיר געפינען געזעל־שאַפטליכע געוועהנהייטען אפילו ביי די רויבטהיערען, און אין דעם דאָזיגען גאַנצען גרויסען קלאַס חיות קענען מיר נאָר איין פאַמיליע, די קעצישע (לייבען, טיגערן, לעמפּערטען א. ד. גל.), וואָס איהרע מיטגליעדער ציהען ווירקליך פאָר צו לעבען איינזאַם אָנשטאָט געזעלשאַפטליך, און וועלכע מען בעגעגענט זעלטען — איצטער ווענינגסטענס — אין קליינע גרופּען. און דאָך, אפילו ביי לייבען „איז א גאַנץ געוועהנליכע זאַך צו געהן אויף געיעג גרופּען־ווייז" — זאָגט דער בעקאַנטער יעגער ס. בייקער.[1]) און דאָ ניט לאַנג האָט ה. שיללינגס, וואָס האָט געטריבען געיעג אויפ'ן עקוואַטאָר־פּאַס אין מזרח־אפריקא, אפילו אראָבגענומען א פאָטאָ־גראַפיע — ביי נאַכט ביים שנעלען פלאַם פון מאַגניז־ליכט — פון לייבען, וועלכע זיינען געגאַנגען אין גרופּעס פון דריי דערוואַקסענע און געטריבען געיעג אינאיינעם. אויף מאָרגען האָט ער אָנגעצעהלט ביים טייך, וואו א סטאַדע זעברעס איז געקומען זיך אָנטרינקען ביינאַכט, די שפּורען פון נאָך א גרעסערע צאָהל לייבען — ביז דרייסיג — וועלכע זיינען געקומען כאַפּען די זעברעס; און דערביי, פערשטעהט זיך, האָט קיינער קיינמאָל ניט געהערט, אַז די לייבען זאָלען זיך שלאָגען אָדער קריעגען צווישען זיך פאָר דער חלוקה פון דעם רויב.[2]) וואָס איז שייך די לעמפּערטען און די דרום־אַמעריקאַנישע פּומען (אַזאַ מין קליינער לייב), איז זייער געזעלשאַפטליכקייט גאַנץ גוט בעקאַנט.

---

1) ס. וו. בייקער, „ווייילד ביסטס עטצ.", באַנד 1, ז. 316.

2) ס. ג. שיללינגס „וויטה פלאַשליוט ענד רייפעל אין עקוואַטאָ־ריאַל איסט אַפריקאַ" 1906.

אין דער פאמיליע פון ציבעט־קעץ (וויווערידיא) — רויב־טהיערען וואס שטעהען אונגעפעהר צווישען קעץ און מארדערן — און אין דער מארדער־פאמיליע (מארדער, הערמעלין, וויעזעל, טחוירען און אנדערע) הערשט אויך מעהר דאס איינזאמע ארט לעבען. מען קען אבער רעכענען אלס גאנץ פעסטגעשטעלט, אז ניט ווייטער ווי אין סוף 18טען יאהרהונדערט איז די געוועהנליכע וויעזעל געווען מעהר געזעלשאפטליך איידער איצטער; מען האט זי בעגעגענט אין גרעסערע גרופען אין שאטלאנד און אין קאנטאן אונטערוואלדען אין דער שווייץ.1)

וואס איז שייך דער גרויסער פאמיליע פון הינט (הינט, וועלף, שאקאלען, פוקסען, פאלארע פוקסען), קען מען בעטראכטען זייער געזעלשאפטליכקייט און זייערע געמיינשאפטען צוליעב די צוועקען פון געיעג אלס א שטריך, וואס איז כאראקטעריסטיש פאר אלע צאהלרייכע מינים פון אט דער פאמיליע. עס איז אלגעמיין בעקאנט, ווי וועלף קלייבען זיך צוזאמען אין מחנות צו געהן אויף געיעג, און דער נאטורפארשער פון די אלפען־בערג, טשודי, האט אונז געלאזען א פארטרעפליכע בעשרייבונג, ווי זיי שטעלען זיך אוים אין א האלבען קרייז ארום א קוה, וואס פיטערט זיך אויפ'ן ארונטער פון א בארג, און ווי זיי שפרינגען פלוצלינג ארוים מיט א גרוים בילעריי, אזוי אז די קוה דערשרעקט זיך און פאלט אראב אין אבגרונד.2) אדיבאן, אין די 30גער יאהרען פון פאריגען יאהרהונדערט, האט אויך געזעהן ווי לאבראדאר־וועלף האבען געפיהרט געיעג מחנות'ווייז, און ווי איין מחנה האט זיך נאכגעיאגט נאך א מענשען הארט ביז זיין הויז און האט צוריסען זיינע הינט. אין שטרענגע ווינטערן ווערען די וועלף־מחנות אזוי צאהלרייך, אז זיי ווערען געפעהרליך פאר דער מענשליכער בעפעלקערונג, ווי דאס האט פאסירט אין פראנקרייך אין די 40גער יאהרען. אין די רוסישע סטעפעס פאלען זיי אן אויף די פערד ניט אנדערש ווי מחנות'ווייז, און אפט האבען זיי אויסצושטעהן א ביטערען קאמפף, ווען די

1) טשודי („טהיערלעבען דער אלפען־וועלט") און יאהן פראנקלין („דאס לעבען פון טהיערען", פראנצ.), ציטירט ביי ברעהם 1, ז. 620.

2) טשודי „טהיערלעבען דער אלפען־וועלט", ז. 404.

פערד (לויט די עדות פון קאהל) נעהמען זיי אטאקירען אנשטאט זיך בלויז צו פערטיידיגען; אין אזוינע פעלען, אויב די וועלף ציהען זיך ניט שנעל צוריק, ריזיקירען זיי ארומגערינגעלט צו ווערען פון די פערד, וועלכע דער׳הרג׳ענען זיי מיט זייערע קאפי־טעס. עס איז אויך בעקאנט, אז די אמעריקאנער פרעירי־וועלף (קאניס לאטראנס) קלייבען זיך צונויף אין מחנות פון 20 און 30 שטיק צו אטאקירען א בופעלאקס, וועלכער האט זיך צופעליג אבגע־ריסען פון זיין סטאדע.1) די שאקאלען, וועלכע זיינען זעהר מוטהיג און מעגען זיך רעכענען פאר די קליגסטע פארשטעהער פון דער פאמיליע הינט, פיהרען געיעג שטענדיג מחנות׳ווייז, און זייענדיג פעראייניגט האבען זיי קיין מורא ניט פאר די גרעסטע רויב־טהיערען.2) וואס געהערט די ווילדע הינט פון אזיע (די כאלזומס אדער דהאלעס), האט וויליאמסאן געזעהן, ווי זייערע גרויסע מחנות האבען אטאקירט אלע גרויסע חיות אויסער דעם עלפאנט און רהינאצעראס, און ווי זיי בעזיעגען אפילו בערען און טיגערען, ביי וועמען, ווי בעקאנט, זיי רויבען שטענדיג אוועק די קינדער.

היענען לעבען אלעמאל אין געזעלשאפטען און פיהרען געיעג מחנות׳ווייז, און קעממינג לויבט זעהר שטארק די ארגאניזאציעס פון די געפלעקטע היענען (ליקאאן). אפילו די פוקסען, וועלכע לעבען אין אונזערע ציוויליזירטע לענדער אונבעדינגט איינזאם, קלייבען זיך אויך אפטמאל צוזאמען אויף געיעג, לויט די בעווייזען פון איינינע בעאבאכטער.3) דער פאלאר פוקס וויעדער איז איינער פון די געזעלשאפטליכסטע חיות, וועניגסטענס אזוי איז ער געווען אין סטעלער׳ס צייטען, אין דער ערשטער העלפט פון 17טען יאהר־הונדערט. לייענענדיג סטעלער׳ס דערצעהלונג וועגען דער מלחמה, וואס בערינג׳ס אומגליקליכע קאמפאניע האט געהאט צו פיהרען מיט אט די קליינע קלוגע חיה׳לעך, ווייס מען ניט אויף וואס זיך

---

1) הוזא׳ס „עטיודען“ (פראנצ.), 2, ז. 463.

2) וועגען זייערע געיעג־פעראייניגען זעה סער ע. טענאנט׳ס „נאטוראל היסטאריע אוו סעילאן“, ציטירט אין ראמיונעס׳ „אנימאל אינטעלי־דזשענס“, ז. 432.

3) זעה עמיל גאטער׳ס בריעף אין ביכנער׳ס „ליעבע“.

מעהר צו וואונדערן: צי אויף דעם אויסערגעוועהנליכען שכל פון די פיקסלעך און אויף זייער געגענזייטיגער שטיצע, וואס זיי האבען ארויסגעוויזען אויפגראבענדיג די שפייז, וואס איז געווען בעהאלטען אונטער די שטיינער אדער אויף די שפיצען פון די סלופעס, (איין פוקס פלעגט ארויפקריכען אויפ׳ן שפיץ פון סלופ און ארונטערוואר־פען די שפייז צו די חברים וואס האבען געווארט אונטען); צי אויף דער גרויזאמקייט פון די מענשען, וועלכע זיינען געבראכט געווארען ביז צו פערצווייפלונג פון די צאהלרייכע מחנות פון די פוקסען. אפילו אייניגע בערען לעבען אין געמיינשאפטען אין אזוינע פלע־צער, וואו דער מענש שטערט זיי ניט. אזוי האט סטעלער געזעהן די שווארצע בערען פון קאמטשאטקא אין צאהלרייכע מחנות, און די אייז־בערען געפינט מען אויך מאנכעסמאל אין קליינע גרופען. אפילו די ניט־גאר־פערשטענדיגע אינזעקטען־פרעסער פעראכטען אויך ניט אלעמאל די פעראייניגונג.1)

אבער די מעהר ענטוויקעלטע פארמען פון געגענזייטיגער הילף געפינען מיר דערהויפט ביי די גריזונעס, די הופ־טהיערען און די מעלה־גירה׳דיגע. די וועווערקעס זיינען ביז א הויכען גראד אינדי־ווידואליסטקעס. יעדערע פון זיי בויט זיך איהר אייגענעם בעק־וועמען נעסט און זאמעלט אן איהר אייגענעם שפייז־אוצר. זיי האבען א נייגונג צום פאמיליען־לעבען, און ברעהם האט געפונען, אז זיי זיינען בעזונדערס גליקליך, ווען די צוויי געבורטען פון דעם זעלבען יאהר קענען וואוינען צוזאמען מיט זייערע עלטערן אין א וועלכען עס איז פערשטעקטען ווינקעל אין וואלד. פון דעסטוועגען האלטען די וועווערקעס אויף געזעלשאפטליכע בעציהונגען. די איינ־וואוינער פון בעזונדערע נעסטען געפינען זיך אין נאהענטע געגענ־זייטיגע פערבינדונגען, און ווען עס הויבען אן פעהלען אין וואלד, וואו זיי וואוינען, די טאנען־בערעלעך, וואנדערן זיי אויס אין גאנץ גרויסע גרופען צוזאמען. די שווארצע וועווערקעס פון וויטען מערב אין אמעריקא צייכענען זיך אויס דערהויפט מיט זייער געזעל־שאפטליכקייט. מיט דער אויסנאהם פון עטליכע שטונדען א טאג, וואס זיי פערברענגען צו זוכען זייער שפייז, קלייבען זיי זיך צוזא־מען אין גרופען און פערברענגען זייער לעבען אין שפיעלען. ווען

1) זעה אהנאנג VII

זײ פֿערמעהרען זיך צו־שנעל אין אַ געװיסען געגענד, װי עס איז געװען דער פֿאַל צ. ב. ש. אין פּענסילװײניאַ, אין יאָהר 1749, קלײַבען זײ זיך צוזאַמען אין מחנות, אַזוי צאָהלרײך כמעט װי די הײשעריקען, און װאַנדערן צו דרום־מערב, פֿערװיסטענדיג אויפ׳ן װעג די װעלדער, פֿעלדער און גערטנער; דערבײ, װי געװעהנליך, געהען־נאָך זײערע געדיכטע מחנות פֿוקסען, טחוירען, פֿאַלקען און פֿערשײדענע נאַכט־פֿויגלען, װעלכע לעבען אויף די אײנצעלנע, װאָס שטעהען אָב פֿון דער מחנה. אַ קרוב פֿון דער געװעהנליכער װעװערקע, די ערד־װעװערקע, איז נאָך מעהר געזעלשאַפֿטליך. זי איז אַ גרויסע קמצנ׳טע און זאַמעלט אויף אין איהרע אונטער־ערדישע געװעלבען גרויסע אוצרות פֿון עסבאַרע װאָרצלען און ניס, װעלכע די מענשען רויבען געװעהנליך אװעק אין הערבסט. אײניגע בעאָבאַכטער זײנען אפֿילו פֿון דער מײנונג, אַז די ערד־װעװערקע פֿיהלט ביז אַ געװיסען גראַד די פֿרײדען פֿון דעם גײציגען. און פֿון דעסטװעגען בלײבט זי שטענדיג אַ געזעלשאַפֿטליכע חיה. זי לעבט אימער אין גרויסע קאָלאָניעס, און אָדיבאָן, װעלכער האָט אויפֿגע־עפֿענט עטליכע נאָרעס פֿון דער אַמעריקאַנער ערד־װעװערקע אין װינטער, האָט געפֿונען צו עטליכע װעװערקעס אין אײן װאוינונג. די אוצרות זײנען װאַהרשײנליך אָנגעזאַמעלט געװאָרען אין די דאָזיגע נאָרעס דורך געמײנשאַפֿטליכע כחות.

די גרויסע פֿאַמיליע מירמעלטהיערען, אין װעלכער עס געהען אַרײן דרײ ברײטע גאַטונגען: די מירמעלטהיערען, די סוסליקעס און די אַמעריקאַנער פּרעירי־הינט (אַרקטאָמיס, ספּערמאָפֿהילוס און צינאָמוס) איז נאָך מעהר געזעלשאַפֿטליך און נאָך מעהר אינ־טעליגענט. אַלע פֿאָרשטעהער פֿון דער פֿאַמיליע ציהען פֿאָר צו האָבען יעדערער זײן אײגענע װאוינונג, זײ לעבען אָבער אין גרויסע קאָלאָניעס. די שרעקליכע פֿײנד פֿון די תבואה־פֿעלדער אין דרום רוסלאַנד, די סוסליקעס, װאָס דער מענש אַלײן הרג׳עט פֿון זײ אוים אַרום צעהן מיליאָן אַ יאָהר, לעבען אין אונצעהליגע קאָלאָ־ניעס; און בעת די זעמסטװאָס זיצען ערנסט פֿערטראַכט אויסצו־געפֿינען מיטלען װי אַזוי פּטור צו װערען פֿון אָט דעם „פֿײנד פֿון דער געזעלשאַפֿט“, שפּיעלען זײ זיך אַרום אין די טױזענדער און האָבען אײנפֿאַך הנאה פֿון לעבען. די שפּיעלען פֿון די סוסליקעס זײנען אַזוי בעצױבערענד שעהן, אַז יעדער אײנער װאָס זעהט זײ,

מוז אויסדריקען זיין ענטציקונג און דערצעהלען וועגען זייערע מעלאָדישע קאָנצערטען, וואָס בעשטעהען פון א שאַרפען פייף פון דעם „ער“ און א מעלאַנכאָלישען פייפען פון דער „זי“ — אָבער פלוצלינג דערמאָנט זיך דער צושויער אָן זיינע בירגערליכע פליכטען און זעצט זיך אַוועק אויסזוכען אַלערליי טייוועלשע מיטלען ווי אַזוי אויסצוראָטען אָט די קליינע רויבערלעך. אַזוי ווי די פערשיידענע מינים רויבפויגלען און טהיערען, וואָס מען האָט צוגעצויגען צו קעמפפען אַנטקעגען די סוסליקעס, האָבען קיין איינדרוק ניט גע־מאַכט, איז איצטער דאָס לעצטע וואָרט פון דער וויסענשאַפט אין דער מלחמה מיט זיי — אָנשטעקען זיי מיט כאָלעריע!

די קאָלאָניעס פון די פרעירי־הינט אין אַמעריקא שטעלען מיט זיך פאָר איינס פון די רייצענדסטע בילדער. אויף וויפיעל דאָס אויג קען אַרומנעהמען דעם שטח פון דער פרעירי, זעהט מען איבעראַל קליינע בערגלעך ערד און אויף יעדען איינעם פון זיי שטעהט א חיה׳לע און פיהרט א לעבהאַפטען געשפרעך מיט זיינע שכנים דורך אָבגעהאַקטע קלאַנגען, ווי א מין בילען. ווי נאָר ווער עס איז גיט א סיגנאַל, אַז א מענש קומט, טוקען זיי זיך אַלע אַריין אין זייערע לעכער אין איין מינוט, ווי דורך א כשוף. אַזוי באַלד אָבער ווי די געפאַהר איז פאָראַיבער, קריכען די חיה׳־לעך ווידער אַרויס. גאַנצע פאַמיליען קריכען אַרויס פון זייערע לעכער און הויבען זיך אָן שפּיעלען. די יונגע דראַפּען און רייסען איינע די אַנדערע, קריגען זיך, שטעלען זיך אויף גראַציעז אויף די הינטערסטע פיסלעך, בעת די אַלטע שטעהען אויפ׳ן וואך. גאַנצע משפחות געהען צו־גאַסט איינע צו די אַנדערע, און די גוט־דורכגע־טראָטענע שטעגלעך צווישען די ערד־בערגלעך בעווייזען, אַז אַזוינע בעזוכען קומען פאָר גאַנץ אָפט. אין קורצען, איינינע פון די בעסטע בלעטלעך פון אונזערע בעסטע נאַטורפאָרשער זיינען געווידמעט דער בעשרייבונג פון די פרעירי־הינט־געזעלשאַפטען אין אַמעריקא, פון די מירמעלטהיערען אין דער אַלטער וועלט און פון די פאָלאַרע מירמעלטהיערען אין די אַלפען־געגענדען. פונדעסטו־וועגען קומט מיר אויס צו מאַכען דיזעלבע בעמערקונג וועגען די מירמעלטהיערען, וואָס איך האָב געמאַכט וועגען די ביענען. זיי האָבען ניט פערלאָרען זייערע קריעגערישע אינסטינקטען, וועלכע ווייזען זיך אַרויס בעת זיי לעבען אין געפאַנגענשאַפט. אין זייערע

גרויסע געמיינשאַפטען אָבער, אין בעריהרונג מיט דער פּרייער נאַטור, האָבען די אַנטי־סאָציאַלע אינסטינקטען קיין באָדען ניט וואו זיך צו ענטוויקלען, און דער אַלגעמיינער רעזולטאַט איז פריע־דען און האַרמאָניע.

אפילו אַזעלכע אונרוהיגע בעשעפעניסען ווי די ראַצען, וועלכע רייסען זיך אייביג אַרום צווישען זיך אין אונזערע קעלערען, זיינען גענוג קלוג, ניט נאָר זיך ניט צו קריעגען ווען זיי רויבען אונזערע שפּייז־קאַמערען, נאָר אויך צו העלפען איינע די אַנדערע, בעת זיי לאָזען זיך אַוועק אויף רויב־עקספּעדיציעס און בעת זיי וואַנדערען איבער פון איין אָרט אויף דעם אַנדערען. עס איז בעקאַנט, אַז אָפּטמאָל שפּייזען זיי אפילו זייערע שוואַכע און קראַנקע. דאַגעגען זיינען די ביבער־ראַצען און ביזאַם־ראַצען פון קאַנאַדאַ זעהר שטאַרק געזעלשאַפטליך. אַדיבאָן רעדט מיט ענטציקונג וועגען זייערע „פריעדליכע געמיינדען, וועלכע דאַרפען נישט מעהר כדי צו זיין גליקליך, ווי נאָר מען זאָל זיי לאָזען צו־רוה". ווי אַלע געזעלשאַפט־ליכע חיות, זיינען זיי לעבענסלוסטיג, האָבען ליעב צו שפּיעלען זיך, פעראייניגען זיך לייכט מיט אַנדערע מינים חיות און מען קען אויף זיי זאָגען בכלל, אַז זיי האָבען דערגרייכט אַ הויכע שטופע פון גייסטיגער ענטוויקלונג. בויענדיג זייערע קאָלאָניעס, וועלכע זיי לעגען אַלעמאָל אוים ביי די ברעגעס פון אָזערעס און טייכען, נעה־מען זיי, ווי עס שיינט, אריין אין רעכענונג, זאָגט אַדיבאָן, דעם פאַקט, וואָס די הויך פון׳ם וואַסער בייט זיך אין פערשיידענע צייטען. זייערע געוועלבטע הייזער, צונויפגעקלאַפּט פון ליים און שילפראָהר, האָבען בעזונדערע ווינקלען פאַר׳ן שמוץ, און זייערע גרויסע צימערען זיינען אין ווינטערצייט גוט אויסגעבעט מיט בלעטער און גראָז, זיינען וואַרעם און צו דערזעלבער צייט גוט ווענטילירט. וואָס געהערט די ביבערס, וועלכע בעזיצען, ווי בע־וואוסט, אַן אויסערגעוועהנליכען סימפּאַטישען כאַראַקטער, זיינען זייערע מערקווירדיגע וואַסער־דאַמען און דערפער, אין וועלכע עס לעבען און שטאַרבען גאַנצע דורות, ניט קענענדיג קיין אַנדערע פיינד אחוץ דעם אָטטער און דעם מענשען, וואונדערליכע ביישפּיע־לען פון דאָס, וואָס די געגענזייטיגע הילף קען אויפטהאָן פאַר אַ חיה אין פרט פון קיום המין, פון אויסאַרבייטען געזעלשאַפטליכע געוועהנהייטען און ענטוויקלען די גייסטיגע פעהיגקייטען. די

וואַסער־דאַמען און דערפער פון די ביבערס זיינען גוט בעקאַנט יעדען, וואָס אינטערעסירט זיך מיט דעם לעבען פון חיות, און דעריבער וועל איך זיך ניט אָבשטעלען אויף זיי לענגער. איך וויל נאָר בעמערקען, אַז ביי די ביבערס, די ביזעם־ראַצען און ביי אייניגע אַנדערע גריזונעס געפינען מיר שוין דעם שטריך, וועלכער איז אויך כאַראַקטעריסטיש פאַר די מענשליכע געזעלשאַפטען, און דאָס איז — די *געמיינשאַפטליכע אַרבייט*.

איך לאָז דורך צוויי גרויסע פאַמיליען, צו וועלכע עס געהערען די שפרינג־מייז, די טשינטשילאַס, דער וויסקאַטשאַ (אַן אַמעריקאַנער ערד־האָז) און דער טושקאַנטשיק (אַן ערד־האָז פון דרום־רוסלאַנד), אָבוואויל די זיטען פון אַט די אַלע קליינע גריזונעס וואָלטען געקענט דיענען פאַר אַן אויסגעצייכענטען ביישפיעל פון די פריידען, וואָס די חיות שעפען פון דעם געזעלשאַפטליכען לעבען.1) איך זאָג די *פריידען*, ווייל עס איז זעהר שווער צו בעשטימען וואָס עס ברענגט אָט די חיות צוזאַמען: צי די בעדערפניש פון געגענזייטיגער בעשיצונג, צי פשוט די פרייד פון פיהלען זיך אַרומגערינגעלט פון אייגענע פריינד. יעדענפאַלס אונזערע געוועהנליכע האָזען, וועלכע קומען זיך ניט צונויף צו לעבען געמיינשאַפטליך, און זיינען אפילו ניט בעשאָנקען מיט איבעריג־שטאַרקע עלטערנ׳ס געפיהלען, קענען פון דעסטוועגען ניט לעבען

1) וועגען די וויסקאַטשעס דאַרף מען פערצייכענען דעם זעהר אינטערעסאַנטען פאַקט, אַז ניט נאָר לעבען אָט די זעהר־געזעלשאַפטליכע קליינע חיה׳לעך גאַנץ פריעדליך צוזאַמען אין זייערע קאָלאָניעס, נאָר זיי בעזוכען אויך זייערע שכנים גאַנצע קאָלאָניעס׳וויִיז ביינאַכט. די געזעלשאַפטליכקייט בעציהט זיך אויף דעם אופן אויפ׳ן גאַנצען מין און ניט נאָר אויף אַ געוויסער געמיינשאַפט אָדער פאָלק, ווי מיר זעהען עס ביי די מוראַשקעס. ווען אַ פאַרמער פערניכטעט אַ נאָרע פון די וויסקאַטשעס, בעגראָבענדיג די איינוואוינער פון דער נאָרע אונטער אַ הויפען ערד, „קומען אַנדערע וויסקאַטשעס — ווי הודסאָן דערצהלט — פון גאַנץ ווייטע פלעצער צו העלפען אויסגראָבען די לעבעדיג בעגראָבענע“. („אַ נאַטוראַליסט אין לאַ פלאַטאַ“, 1892, ז. 311) דער פאַקט, וואָס איז אַלגעמיין בעקאַנט אין לאַ פלאַטאַ, ווערט בעשטעטיגט פון דעם פראָפעסאָר׳ס אייגענער ערפאַהרונג.

וואו זיי זאָלען זיך ניט צונויפקומען פאַר געמיינשאַפטליכע שפּיעלען. דיטריך דע ווינקעל, וועלכער רעכענט זיך פאַר דעם בעסטען קענער פון דעם לעבען פון די האָזען, בעשרייבט זיי אַלס ליידענשאַפטליכע שפּיעלער, וועלכע ווערען אַזוי בערוישט פון דעם פראַצעס פון שפּיעל, אַז עס איז בעוואוסט אַ פאַל, ווען שטאַרק־צושפּיעלטע האָזען האָבען אָנגענומען אַ פוקס, וואָס האָט זיך צו זיי ארייגגע'גנב'עט, פאַר אַ שפּיעל־חבר.1) וואָס געהערט די קראַ־ליקעס, לעבען זיי שטענדיג אין געזעלשאַפטען און זייער גאַנצעס פאַמיליען־לעבען איז געבויט אויף די גרונדלאַגען פון דער אַלטער פאַטריאַרכאַלישער פאַמיליע: די יוגענד איז פאָלשטענדיג אונ־טערוואָרפען דעם ווילען פון פאָטער און אפילו פון זיידען.2) אין דעם פאַל קען מען פערצייכענען זעהר אַן אינטערעסאַנטען פונקט: אָט די צוויי זעהר נאָהענטע מינים, די האָזען און די קראָליקעס, קענען איינער דעם אַנדערן ניט אריבערטראָגען — ניט דערפאַר, וואָס זיי ערנעהרען זיך אויף דיזעלבע שפּייז, ווי עס איז אָנגענומען געוועהנליך צו דערקלערען אַזוינע פעלען, נאָר גיכער פאַר אַלץ דער־פאַר, וואָס דער ליידענשאַפטליכער האָז, וועלכער איז דערצו אַ גרויסער אינדיווידואַליסט, קען ניט פיהרען קיין פריינדשאַפט מיט אַזוינע רוהיגע, שטילע און אונטערטעניגע בעשעפעניסען ווי די קראָליקעס. זייערע טעמפּעראַמענטען זיינען צופיעל פערשיידען, עס זאָל זיין מעגליך אַ פריינדשאַפט צווישען זיי.

דאָס געזעלשאַפטליכע לעבען איז אויך דער רעגעל ביי דער גרויסער פערד־פאַמיליע, אין וועלכער עס געהען אריין די ווילדע פערד און ווילדע עזלען פון אַזיע, די זעבראַס, די מוסטאַנגס, די צימאַררענעס פון די פּאַמפּאַסען און די האַלב ווילדע פערד פון מאָנגאָליע און סיביר. די דאָזיגע אַלע מינים לעבען אין צאָהלרייכע טאַבונעס, וועלכע בעשטעהען פון פיעלע גרופּען, וואָס האָבען צו עטליכע קליאַטשעס אונטער דער פיהרערשאַפט פון אַ יונגען פערד. אָט די אונצעהליגע איינוואוינער פון דער אַלטער און נייער וועלט,

---

1) „האַנדבוך פאַר יעגער“, ציטירט פון ברעהם באַנד 2, ז. 624, (דייטשע אויסגאַבע).

2) בופפאָן, „נאַטור געשיכטע“ (פראַנצ.).

וועלכע זיינען בכלל גערעדט גאנץ שוואך ארגאניזירט פאר'ן קאמפף אנטקעגען זייערע צאהלרייכע פיינד, ווי אויך אנטקעגען די אונ־גינסטיגע אומשטענדען פון קלימאט, וואלטען גיך פערשוואונדען פון דער אויבערפלעך פון דער ערד, ווען ניט זייער געזעלשאפטלי־כער גייסט. ווען א רויבטהיער קומט צו זיי צו, פעראייניגען זיך גלייך עטליכע גרופען און ווערען זיך אנטקעגען, אדער פערקעהרט, פאלען גאר אליין אן אויפ'ן רויבער; א וואלף אדער א בער אדער אפילו א לייב איז דעריבער ניט בכח אוועקצוכאפען א פערד אדער א זעברא, כל זמן עס האט זיך ניט אבגעטיילט פון זיין גרופע. א דאנק זייער אונגעוועהנליכער גרופען־פארזיכטיגקייט און זייער בעווארענען זיך צו אונטערזוכען די געגענד דורך ערפאהרענע מיט־גליעדער, קען די זעברא געהן אפילו ביינאכט זיך אנטרינקען צום טייך, ניט מורא האבענדיג פאר די לייבען, וואס ליעגען פערשטעקט אין די שטרויכען.1) ווען א טרוקען וועטער ברענט אויס דאס גראז פון די פרעיריעס, קלייבען זיך צונויף די גרופען פערד און זעבראס אין טאבונעס, וואס גרייכען אפטמאל ביז צעהן טויזענד שטיק אין צאהל, און וואנדערן אויס אין נייע ערטער. און ווען עס יאגט א שנעע־שטורעם אין אונזערע אזיאטישע סטעפעס אום ווינטער, האלטען זיך די גרופעס נאהענט איינע צו די אנדערע און זוכען צוזאמען א בעשיצונג אין א וועלכען עס איז הייהל. ווען אבער עס פערשווינדט צוליעב וועלכער עס איז סבה דאס געגענזייטיגע צו־טרויען צווישען זיי, אדער א פאניק כאפט ארום א גרופע און זיי צולויפען זיך, דאן ווערט דער גרעסטער טייל פון זיי פערניכטעט, און די וואס בלייבען, געפינט מען נאכ'ן שטורעם האלב טויט פון מיעדקייט. די פעראייניגונג צייגט זיך ארויס אויף דעם אופן אלס זייער הויפט וואפען אין קאמפף פאר עקזיסטענץ, און דער מענש — זייער הויפט פיינד. אבטרעטענדיג דעם וועג פאר דער וואקסענדער צאהל פון אט דעם שונא, האבען די אורעלטערען פון אונזערע הויזליכע פערד (וועלכע פאליאקאוו רופט אן עקוואוס פרזעוואלסקיי) פארגעצויגען אוועקצוואנדערן אין די ווילדעסטע און ניט־צוגענגליכע טיילען פון דער הויכער פלאטא ביי די גרעניצען

1) דאס קען מען גאנץ גוט ארויסזעהן פון שיללינג'ס סקיצען אין דעם אויבענדערמאנטען בוך.

פון טיבעט, וואו זיי זיינען געבליבען לעבען ביז היינטיגען טאָג — ארומגערינגעלט, טאקע אמת, פון רויבטהיערען, און אין א קלימאַט, וואָס איז ניט ווייניגער רויה איידער אין די ארקטישע געגענדען, אָבער דערפאר אן אָרט, וואו דער מענש קען ניט צוקומען.1)

מען וואָלט אויך געקענט נעהמען פיעלע וואונדערליכע ביי־שפּיעלען פון געזעלשאפטליכקייט פון דעם לעבען פון די הירשען, און בעזונדערס פון דער גרויסער אָבטיילונג די מעלה־גירה׳דיגע, אין וועלכער מען קען אריינרעכענען די הירש־קיה, די אַנטעלאָפּען, די גאַזעלען, די שטיין־בעק א. ד. ג. — פאַקטיש פון דעם לעבען פון אַלע דריי צאָהלרייכע פאַמיליען: די אַנטעלאָפּען, ציגענבעק און שעפּסען־שטאַמען. די וואַכזאַמקייט, מיט וועלכער זיי היטען אָב זייערע סטאַדעס פון די אָנפאַלען פון רויבטהיערען; די אַנגסט וואָס א סטאַדע געמזען ציינט ארויס איידער זי איז זיכער, אַז אַלע מיט־גליעדער זיינען בשלום אריבער אַ געפעהרליכען טייל פון א פעלזען־קליף; די אַדאָפּטירונג פון יתומים; די פערצווייפלונג פון דער גאַזעלע, ווען איהר לעבענס־שותף אָדער אַזוי א חבר איז דער־הרג׳עט געוואָרען; די שפּיעלען פון די יונגע, און פיעלע אַנדערע שטריכען וואָלט מען געקענט ברענגען צו כאַראַקטעריזירען זייער

1) בנוגע דער פערד־פאַמיליע איז אויך ווערטה צו בעמערקען, אַז די קוואַגאַ־זעבראַ, וועלכע קומט זיך קיינמאָל ניט צונויף מיט דער דאַאו־זעבראַ, לעבט דוקא אין אויסגעצייכענטע בעציהונגען ניט נאָר מיט די שטרויסען, וועלכע ערפילען זעהר גוט די פליכטען פון וואַך־היטער, נאָר אויך מיט די גאַזעלען, מיט אייניגע מינים אַנטעלאָפּען און גנוס. מיר האָבען דאָ, הייסט עס, אַ ביישפּיעל פון גגעגענזייטיגער אָבנייגונג צווישען די קוואַג און די דאַאו, וועלכע מען קען ניט דערקלערען דורך דער סבה פון קאָנקורענץ צוליעב שפּייז. שוין דער פאַקט אַליין, וואָס די קוואַגאַ לעבט צוזאַמען מיט די מעלה־גירה׳דיגע, וואָס פיטערען זיך אויף דיזעלבע גראָזען, שליסט אויס אַזאַ השערה, און מיר מוזען זוכען די ער־קלערונג אין דער פערשיידענקייט פון זייערע כאַראַקטערען, אַ שטייגער ווי אין די בעציהונגען פון דעם האָז צום קראָליק. — פערגלייכט אונ־טער אַנדערע קלייוו פיליפּס־וואָלעי׳ס „ביג גיים שוטינג“ (אין באַד־מינגטאָן לייבראַרי), וועלכע ענטהאַלט אויסגעצייכענטע ביישפּיעלען פון צוזאַמענלעבען צווישען פערשיידענע מינים אין מזרח־אַפריקאַ.

געזעלשאַפטליכקייט. אָבער אפשר דעם שטאַרקסטען ביישפּיעל פון געגענזייטיגער שטיצע גיבען אונז די צופעליגע וואַנדערונגען פון די הירש־קיה, ווי איך האָב זיי איינמאָל געזעהן אויפ׳ן אַמור.

ווען איך האָב דורכגעשניטען דאָס הויכע פּלאַטאָ פון מזרח־אַזיע און זיינע גרעניץ־בערג, דעם גרויסען כינגאַן, אויפ׳ן וועג פון טראַנסבאַיקאַליע אין מערגען, און בין דערנאָך געפאָהרען ווייטער איבער די הויכע פּליינען פון מאַנדזשוריע צום אַמור, האָב איך געהאַט די געלעגענהייט זיך צו איבערצייגען ווי אָרים־בעפעלקערט מיט הירש־קיה די דאָזיגע אונבעוואוינטע ערטער זיינען געוועזן.[1] צוויי יאָהר שפּעטער בין איך געפאָהרען רייטענדיג פון אויבען איבערן אַמור, און ענדע אָקטאָבער האָב איך געגרייכט דעם אונטערסטען ברעג פון דעם וואונדערשעהנעם שמאָלען די כגאַנג, וואו דער אַמור רייסט זיך דורך דעם דוססע־אַלין (קליינעם כינגאַן), איידער ער גרייכט די נידערלענדער, וואו ער פערייניגט זיך מיט׳ן סונגאַרי. דאָ אין די דערפער, וואָס זיינען צעוואָרפען אין דעם טייל פון קליינעם כינגאַן, האָב איך געפונען די קאָזאַקען אין דער גרעסטער אויפרעגונג, ווייל ווי עס האָט זיך אַרויסגעוויזען, האָבען דעמאָלט טויזענדער און טויזענדער הירשען אַריבערגעשוואומען איבער דעם אַמור, אין דעם שמאָלסטען פּלאַץ פון דער גרויסער טייך, כדי אַריבערצוקלייבען זיך אין די סונגאַרישע נידערלענדער. עטליכע טעג נאָכאַנאַנד, אויף אַ שטרעקע פון אַן ערך זעכציג ווערסט אַרויף־טייך, האָבען די קאָזאַקען אָהן אויפהער געהרג׳עט די הירשען, וואָס האָבען געשוואומען איבער׳ן אַמור, אויף וועלכען עס איז שוין ביי יענער צייט געלאָפען אַ סך אייז. טויזענדער פון זיי זיינען דער׳הרג׳עט געוואָרען יעדען טאָג, אָבער דער שטראָם פון די הירשען האָט ניט אויפגעהערט. אַזאַ וואַנדערונג איז ניט געהערט

---

1) אַ טונגוז־יעגער, וועלכער האָט אונז בעגליים, האָט זיך געקליבען חתונה האָבען און האָט דעריבער געזעהן צו בעקומען וואָס מעהר הירשען־פעל (אָבצוצאָהלען נדן פאַר זיין ווייב). די גאַנצע צייט, וואָס אונזער קאַראַוואַן האָט זיך געשלעפּט אונטען אין טהאָל, פלעגט ער זיך אַרומיאָגען גאַנצענע טעג רייטענדיג אַרויפבאַרג נאָך הירשען, און עס פלעגט טרעפען, אַז פאַר אַ גאַנצען טאָג פלעגט ער ניט כאַפּען קיין איינציגע הירש־קוה; און ער איז דוקא געוועזן אַן אויסגעצייכענטער יעגער.

געווארען, ניט פריהער ניט נאכדעם, און די ערקלערונג דערפון איז ווארשיינליך געווען דאס, וואס אויפ'ן גרויסען כינגאן און ארונטער זיינע בערג צו מזרח־זייט האט דעמאלט געמוזט ארויספאלען א פריהער, טיעפער שנעע, וועלכער האט געצוואונגען די הירשען צו פרובירען די ריזיקאלישע אונטערנעהמונג אריבערצוקלייבען זיך אין די מזרח־זייטיגע נידערלענדער פון קליינעם כינגאן. אין דער ווירקליכקייט האב איך עטליכע טעג שפעטער, ווען איך בין דורכגעפאהרען אט די לעצטע בערג, געפונען אז זיי זיינען געווען פערשאטען מיט א וייכען שנעע, פון צוויי ביז דריי פוס טיעף.

וועגען אט דער וואנדערונג פון די הירשען איז כדאי זיך צו פערטראכטען. מען דארף זיך פארשטעלען פון וואס פאר א גרויסער טעריטאריע, (ארום צוויי הונדערט ווערסט אין דער ברייט און א ווערסט 700 אין דער לענג) עס האבען זיך געדארפט צונויפקלייבען די צעווארפענע גרופען הירשען, כדי אנצוהויבען א וואנדערונג, וועלכע זיי האבען געמוזט אונטערנעהמען אונטער דעם דרוק פון גאנץ אונגעוועהנליכע אומשטענדען. דערצו דארף מען זיך פארשטעלען די שוועריגקייטען, וואס די הירשען האבען געמוזט ביי־קומען, איידער זיי זיינען געקומען צו דעם אלגעמיינעם געדאנק, אז עס איז נויטיג אריבערצוגעהן דעם אמור — און ניט וואו עס וועט זיך מאכען, נור דוקא מעהר צו דרום, וואו זיין פלוס איז צונויפגעקוועטשט דורך דער בארג־קייט; און דוקא אין אזא ארט, וואס אז זיי וועלען איהם אריבערשווימען, וועלען זיי פאר איינס שוין האבען איבערגעהאקט די בארג־קייט און ארויסקומען אין דיווארעמע פלאכלענדער. און דאן, ווען מען שטעלט זיך דאס אלץ דייטליך פאר, איז אונמעגליך ניט צו פיהלען א טיעפע בעוואונדערונג פון דעם גראד און דעם כח פון דער געזעלשאפטליכקייט, וואס אט די קלוגע חיות האבען אין דעם פאל ארויסגעוויזען. ניט ווייניגער וואונדערליך, אין דעם זין פון דער פעהיגקייט צו פעראייניגען זיך און האנדלען געמיינשאפטליך, זיינען אויך די וואנדערונגען פון די בופעלאקסען, וואס קומען פאר אין נארד־אמעריקא. אמת, די בופעלאקסען האבען זיך געוועהנליך געפיטערט אין גרויסע מאסען אויף די פרעיריעס, אבער די דאזיגע מאסען זיינען בעשטאנען פון אן אונענדליכער צאהל קליינע סטאדעס, וועלכע האבען זיך קיינמאל ניט געמישט איינע מיט די אנדערע. און אט די אלע

קליינע גרופּען, ווי צעוואָרפען זיי זיינען ניט געוועזען אויף אַ זעהר גרויסער טעריטאָריע, זיינען אין פאַל פון אַ נויט זיך צונויפגעקומען און האָבען געבילדעט יענע אונגעהייערע קאָלאָנען פון הונדערטער טויזענד שטיק, וועגען וועלכע איך האָב שוין פריהער דערמאָנט.

איך וואָלט אויך געדאַרפט זאָגען וועניגסטענס עטליכע ווערטער וועגען די „פאַמיליען־פערבינדונגען“ פון די עלפאַנטען, וועגען זייער געגענזייטיגער צוגעבונדענקייט, וועגען דער אויסרעכענונג, מיט וועלכער זיי שטעלען אויס זייערע וואַך־האַלטער, און וועגען די געפיהלען פון סימפּאַטיע, וואָס ענטוויקלען זיך צווישען זיי אונטער דעם איינפלוס פון אַ לעבען, וואָס איז פול פון נאָהענטער געגענזייטיגער אונטערשטיצונג.[1] איך וואָלט אויך געקענט דערמאָנען די געזעלשאַפטליכע געפיהלען, וואָס עקזיסטירען ביי די ווילדע שוויינען, וועלכע האָבען זאָנסט ניט קיין גרויסען שם טוב, און וואָלט זיי געקענט נאָר בעריהמען פאַר זייער פעהיגקייט צו פעראייניגען זיך אין פאַל בעת אַ רויבטהיער אַטאַקירט זיי.[2] די היפּאָפּאָטאַמען און נאָז־האָרנס (רהינאָצעראָס) וואָלטען אויך געדאַרפט געפינען פּלאַץ אין אַ ווערק, וואָס איז געווידמעט דער בעשרייבונג פון טהיערען־געזעלשאַפטליכקייט. מען וואָלט אויך געקענט אָנשרייבען איניגע אויפפאַלענדע בלעטער וועגען דער געזעלשאַפטליכקייט און געגענזייטיגער צוגעבונדענקייט פון די ים־קעלבער און וואַלראָסען; און שליסליך וואָלט מען אויך געקאָנט זאָגען אַ פּאָר ווערטער וועגען די גוטע געפיהלען, וואָס זיינען ענט־

---

1) לויט סעמועל וו. בייקער׳ס מיינונג, פעראייניגען זיך אָפטמאָל די עלפאַנטען אין גרעסערע גרופּען איידער די „פעראייניגטע פאַמיליען“. „איך האָב אָפט בעמערקט — שרייבט ער, — אין דעם טייל פון ציילאָן, וועלכער איז בעקאַנט אונטער דעם נאָמען „דאָס לאַנד פון פּאַרקס“, די שפּורען פון גרויסע צאָהלען עלפאַנטען; דאָס זיינען וואַהרשיינליך געוועזען גרויסע מחנות, וואָס האָבען זיך צונויפגעקליבען אינאיינעם, כדי געמיינשאַפטליך צו פערלאָזען אַ געגענד, וועלכער איז געוואָרען פאַר זיי געפעהרליך.“ („ווילדע חיות און זייערע פיהרונגען“, ענגליש, באַנד 1, ז. 102).

2) די הויז־שווייגען, ווען עס פאַלען אויף זיי אָן וועלף, האַנדלען אויך אויף דעמזעלבען אופן. (הודסאָן 1.)

װיקעלט בײ די געזעלשאַפטליכע מינים פון דער װאָלפיש־פאַמיליע. איך מוז אָבער נאָך בעשפּרעכען די געזעלשאַפטען פון די אַפּען, װעלכע זײנען ספּעציעל אינטערעסאַנט דערמיט, װאָס זײ שטעלען פאָר דעם איבערגאַנג צו די געזעלשאַפטען פון די פּרימיטיװע מענשען.

עס איז קוים נױטיג צו דערמאָנען, אַז אַט די זױגטהיערען, װעלכע שטעהען אויף דער העכסטער שטופּע פון דער טהיערען־װעלט און זײנען די נעהענטסטע צום מענשען לויט זײער געבױ און זײער שכל, צײכענען זיך אױס דורך אַן אױסערגעװעהנליכער געזעלשאַפטליכקײט. עס פערשטעהט זיך, אין אַזאַ גרױסער אָבטײ־לונג פון דער טהיערען־װעלט, װאָס שליסט אײן הונדערטער מינים, מוז מען בעגעגענען אַלערלײ פערשײדענע כאַראַקטערען און גע־װעהנהײטען. אָבער, נעהמענדיג דאָס אַלץ אין אָנבעטראַכט, מוז מען צוגעבען, אַז די געזעלשאַפטליכקײט און געמײנשאַפטליכע האַנדלונג, די געגענזײטיגע שטיצע און די הױכע ענטװיקלונג פון די געפיהלען, װעלכע זײנען אַ נױטװענדיגע פאָלגע פון געזעל־שאַפטליכען לעבען, צײגען זיך אַרױס אַלס כאַראַקטעריסטישער שטריך פון כמעט דער גאַנצער ברײטער אָבטײלונג פון די אַפּען. אָנהױבענדיג פון גאָר די קלענסטע מינים און אױסלאָזענדיג מיט די גרעסטע, איז בײ זײ אַלעמען די געזעלשאַפטליכקײט דער כלל, װעלכער האָט גאָר זעהר װעניג אױסנאַהמען. די נאַכט־אַפּען ציהען פאָר אַן אײנזאַם לעבען; די קאַפּוצינער־אַפּען (צעבוס קאַפּוצינוס), די מאָנאָס — די גרױסע שרײער־אַפּען פון בראַזיליע און די שרײער בכלל — לעבען אין ניט־גרױסע פאַמיליען; די אָראַנג־אוטאַנס האָט װאַלאַס קײנמאָל אַנדערש ניט בעגעגענט װי נאָר אײנציגװײז אָדער אין גרופּען פון דרײ־פיער; און די גאָרילאַס, װי עס װײזט אױס, קומען זיך קײנמאָל ניט צוזאַמען אין גרופּען. אָבער אַלע איבעריגע מינים אַפּען — דער שימפּאַנזע, די גיבאָנס, די בױמער־אַפּען פון אַזיע און אַפריקא, די מאַרמאָזעטען, די מאַנדרילען און אַלע אַנדערע — זײנען געזעלשאַפטליך ביז׳ן העכסטען גראַד. זײ לעבען אין גרױסע מחנות, אָפטמאָל אַפילו עטליכע פערשײדענע מינים צוזאַמען. די מײסטע פון זײ פיהלען זיך גאַנץ אומגליקליך װען זײ זײנען אַלײן. דער נױט־געשרײ פון יעדער אַפּע ברענגט גלײך צוזאַמען די גאַנצע מחנה און אַלע אײנ־

איינעם שטעלען זיי זיך מוטהיג אנטקעגען יעדען אַנגריף פון כמעט אַלע רויבטהיערען. אפילו די אַדלערס וואגען ניט אַנצופאַלען אויף אַפּפּען. אונזערע פעלדער פלינדערן זיי אַלעמאַל גאַנצע מחנות'ווייז — די אַלטע נעהמען דערביי אויף זיך די זאָרג אויפצופּאַסען אויף דער זיכערקייט פון דער געמיינדע. די קליינע טי־טי'ס, וועמעס קינדערשע פּנים'לעך האַבען אַזאַ שטאַרקען איינדרוק געמאַכט אויף הומבאָלדט'ן, נעהמען אַרום און בעשיצען איינער דעם אַנדע־רען פון רעגען און דרעהען אַרום זייערע עקען אַרום די העלזער פון זייערע חברים ווען זיי ציטערען פון קעלט. אייניגע מינים ווייזען אַרויס אַ גרויסע בעזאָרגטקייט פאַר זייערע פערוואונדעטע חברים, און בעת זיי ענטלויפען פון פיינד וועלען זיי קיינמאָל ניט איבער־לאָזען אַ פערוואונדעטען חבר, ביז וואַנען זיי איבערצייגען זיך ניט, אַז ער איז טויט און אַז זיי קענען איהם שוין מעהר ניט רעטען דאָס לעבען. אזוי דערצעהלט פאָרבז אין זיינע „אָריענטאַלע מעמואַרען" מיט וואָס פאַר אַ האַרטנעקיגקייט די אַפּפּען האָבען געפאָדערט פון זיין קאָמפּאַניע, מען זאָל זיי אַרויסגעבען דעם קערפּער פון אַ גע'הרג'עטער אַפּפין, און ער בעמערקט דערביי, אַז די פאָדערונג איז געשטעלט געוואָרען אין אַזאַ ריהרענדער פאָרם, אַז מען קען לייכט בעגרייפען פאַר וואָס „די צושויער פון אָט דער אונגעוועהנליכער סצענע האָבען בעשלאָסען מעהר קיינמאָל ניט צו שיסען אויף אַפּפּען".[1]

די אַפּפּען פון אייניגע מינים פעראייניגען זיך עטליכע צוזאַ־מען, ווען זיי ווילען איבערקעהרען אַ שטיין, כדי צו זוכען אונטער איהם די אייעלעך פון מוראשקעס. די האַמאַדריאַס פון צפון־אפריקא, וועלכע לעבען אין זעהר גרויסע געמיינשאַפטען, פער־שטעהען ניט נאָר אַוועקצושטעלען וואַך־היטער, נאָר גאַנץ גלוי־בענסווערטהע בעאָבאַכטער האָבען געזעהן, ווי זיי האָבען אויס־געשטעלט אַ קייט פון זייערע מיטגליעדער און האָבען איבערגעגע־געבען איינער דעם אַנדערן די אַנגערויבטע פרוכט, אַוועקצוטראָגען עס אויף אַ זיכערען אָרט. זייער מוטה איז גוט בעקאַנט, און עס איז געווען נאָר צו דערמאָנען ברעהם'ס קלאַסישע בעשרייבונג, אין וועלכער ער דערצעהלט בפרטיות וועגען דער ווירקליכער מלחמה,

1) ציטירט אין ראָמיינעס' בוך „אַנימאַל אינטעלידזשענס", ז. 472.

וואָס זײַן קאַראַוואַן האָט געמוזט האַלטען מיט די דאָזיגע האַמאַד־ריאַס, אײדער זײ האָבען איהם געלאָזען פאָרטזעצען זײַן רײַזע אין דעם טהאָל מענזאַ, אין אַביסיניע.1) עס איז אויך בעקאַנט דער שפּיעל־גײַסט פון די לאַנג־עקיגע אַפּפען, (װעלכע הײַסען מאַקע דערפאַר די שפּיעלער), װי אויך די צוגעבונדענקײַט פון אײנעם צום אַנדערן, וואָס הערשט אין די פאַמיליעס פון די שימפּאַנזעס. און אויב עס געפינען זיך צװישען די העכערע אַפּפען צװײ מינים (דער אָראַנגאוטאַן און דער גאָררילאַ), װעלכע צײכענען זיך ניט אויס מיט זײער געזעלשאַפטליכקײַט, דאַרף מען געדענקען, אַז אָט די בײדע מינים, וואָס זײַנען בעשרענקט אויף זעהר קלײנע געביטען (אײנער לעבט אין צענטראַל־אַפריקאַ און דער אַנדערער אויף די אינזלען באָרנעאָ און סומאַטראַ), שטעלען מיט זיך פאָר לויט אַלע װאַהרשײַנליכקײַטען די לעצטע אויסשטאַרבענדע רעשטען פון צװײ מינים, װעלכע זײַנען פריהער געװען ניט דער ערך רײַכער אין צאָהל. דער גאָררילאַ װעניגסטענס איז, װי עס װײַזט אויס, געװען מעהר געזעלשאַפטליך אין אַמאָליגע צײַטען — אויב די אַפּפען, וואָס זײַנען דערמאָנט אין פּ ע ר י פּ ל ו ס (אַ געװיסע בעשרײַבונג פון אַ רײַזע אויפ׳ן ים) זײַנען װירקליך געװען גאָררילאַס.

מען קען אָט אַזוי זעהן אַפילו פון אונזער קורצער איבערזיכט, אַז דאָס געזעלשאַפטליכע לעבען איז ניט קײן אויסנאַהם אין דער טהיערען־װעלט, נאָר פערקעהרט, עס איז אַן אַלגעמײנער רעגעל — אַ נאַטור־געזעץ — און עס גרײכט זײַן העכסטע ענטװיקלונג בײַ די העכערע רוקענבײניגע טהיערען. די מינים, װעלכע לעבען אָבגעזונדערט אָדער אין בלויז קלײנע פאַמיליען, זײַנען גאַנץ װיניציג און פערהעלטניסמעסיג ניט רײַך אין צאָהל. נאָך מעהר װי דאָס, עס זײַנען פאַראַן גרונדען זיך משער צו זײַן, אַז אַלע פויגלען און זױגטהיערען, מיט גאַנץ װיניציגע אויסנאַהמען, װעלכע לעבען ניט הײַנטיגע צײַטען אין סטאַדעס אָדער מחנות, האָבען

---

1) ברעהם, באַנד 1, ז. 82. — דאַרװין, „אָבשטאַמונג פון מענשען", קאַפּיטעל 3. — קאָזלאָװ׳ס עקספּעדיציע (1901—1899) איז אויך אויס־געקומען אָבצוהאַלטען אַזאַ מלחמה אין צפון־טיבעט. זעה אַנהאַנג VIII

פריהער יאָ געלעבט אין געמיינשאַפטען — איידער דער מענשליכער מין האָט זיך פערשפּרייט אויף דער אויבערפלעך פון דער ערד און האָט אָנגעהויבען פיהרען אַנטקעגען זיי אַ מלחמה פון אויסראָטונג, פערניכטענדיג די קוואַלען פון וואַנען זיי האָבען געלעבט. „מען פעראייניגט זיך ניט אין מחנות אויף צו שטאַרבען" האָט עספּינאַס ריכטיג בעמערקט, און הוזאָ, וועלכער האָט גוט געקענט די טהיערען־וועלט פון אייניגע טיילען פון אַמעריקא, איידער די מענשען האָבען זיך גענומען אויסצוראָטען די חיות אויף אַ גרויסען מאַסשטאַב, האָט אַרויסגעזאָגט אין זיינע ווערק דעמזעלבען געדאַנק.

אַסאָציאַציעס בעגעגענט מען אין דער טהיערען־וועלט אויף אַלע שטופען פון ענטוויקלונג; און לויט הערבערט ספּענסער'ס גרויסער אידעע, וועלכע פעריע האָט אַזוי גלענצענד ענטוויקעלט אין זיין ווערק „קאָלאָניעס אַנימאַלעס", בעווייזען זיך „קאָלאָניעס", ד. ה. אַ געזעלשאַפטליך צוזאַמענלעבען, שוין גאָר אין אָנהויב פון דער ענטוויקלונג פון טהיערען־רייך. אָבער אין דעם ערך ווי מיר הויבען זיך אויף אויף'ן לייטער פון ענטוויקלונג, זעהען מיר ווי די פעראייניגונגען ווערען אַלץ מעהר און מעהר בעוואוסטזיניג. זיי פערלירען זייער ריין־פיזישען כאַראַקטער, זיי הערען אויף צו זיין פשוט אינסטינקטיוו און ווערען איבערלעגטע פעראייניגונגען. צווישען די העכערע רוקענביינינגע טהיערען געפינט זיך שוין אַ צייטליכע פאָרם פון פעראייניגונג, אַ פעריאָדישע; אָדער אַ פער־אייניגונג צוליעב דעם צוועק פון בעפריעדיגען אַ וועלכע עס איז בעשטימטע בעדערפעניס, ווי צ. ב .ש. פאָרטפּלאַנצען דעם מין, אויסוואַנדערן, פיהרען געיעג, אָדער זיך געגענזייטיג צו בעשיצען. זי קומט אויך פאָר צופעליג — דהיינו ווען פויגלען פעראייניגען זיך אַנטקעגען אַ רויבער, אָדער זויגטהיערען קומען זיך צוזאַמען כדי צו עמיגרירען אונטער דעם דרוק פון בעזונדערע אומשטענדען. אין אָט דעם לעצטען פאַל איז די פעראייניגונג אַ פרייוויליגע טהאַט, וואָס ברייגגט אַן ענדערונג אין זייער געוועהנליכער אַרט לעבען.

די פעראייניגונג קומט אַמאָל פאָר אין צוויי אָדער דריי שטופען: צוערשט די פאַמיליע, דערנאָך די גרופּע און ענדליך אַן אַסאָציאַציע פון גרופּען, וועלכע זיינען געוועהנליך צושפּרייט, און פעראייניגען זיך נאָר אין פאַל פון אַ נויט, ווי מיר האָבען עס געזעהן אין דעם ביישפּיעל פון די בופּעלאָקסען און אַנדערע מעלי־

גרה׳דיגע. זי נעהמט אויך אָן העכערע פאָרמען, וועלכע גיבען דעם איינצעלנעם מעהר אונאָבהענגיגקייט, ניט בערויבענדיג איהם אין דערזעלבער צייט פון די נוצען פון געזעלשאַפטליכען לעבען. אזוי געפינען מיר ביי די מעהרסטע גריזונעס, אז יעדע פאַמיליע האָט זיך איהר אייגענע וואוינונג, וואו זי קען זיך צוריקציהען ווען זי וויל זיין אַליין, די וואוינונגען אָבער זיינען אויסגעלעגט אין דערפער און אין גאַנצע שטעדט, כדי אַלע איינוואוינער זאָלען זיין פערזאָרגט מיט די נוצען און צופריעדענשטעלונג פון געזעלשאַפטליכען לעבען. און ענדליך ביי אייניגע מינים, ווי צ. ב. ש. ביי די ראַצען, מירמעל־טהיערען, האָזען א. ד. ג. ווערט אויפגעהאַלטען דאָס געזעלשאַפט־ליכע לעבען, ניט קוקענדיג אויף זייער טבע זיך ארומצורייסען און אויף די עגאָאיסטישע נייגונגען בכלל פון יעדען איינעם בעזונדער. אין די אַלע פעלען איז דאָס געזעלשאַפטליכע לעבען ניט קיין נויטיגער בעדינג, ווי ביי די מוראשקעס און ביענען, וואָס קומט פון זייער פיזיאָלאָגישען געבוי; דאָ ווערט עס קולטיווירט צוליעב די נוצען אָדער די פערגעניגענס, וואָס די געגענזייטיגע הילף גיט זיי. די געזעלשאַפטליכקייט בעווייזט זיך נאַטירליך אין אַלע מעגליכע שטופען און ביי דער גרעסטער פערשיידענאַרטיגקייט פון די אינדיווידועלע און מינים־כאַראַקטערען — אגב בעמערקט, איז אָט די פערשיידענאַרטיגקייט גופא א פועל יוצא פון דער אַלגעמיינער פערברייטונג פון געזעלשאַפטליכען לעבען, און אויך א וויטערדיגער בעוויז פאַר זיין אַלגעמיינקייט. 1)

די געזעלשאַפטליכקייט, ד. ה. די פאָדערונג וואָס די חיה פיהלט צו געזעלען זיך מיט איהר גלייכען, די ליעבע צו דער געזעל־שאַפט פון דער געזעלשאַפט וועגען גופא, פעראייניגט מיט דעם

1) ווי זאָנדערבאַר עס איז דעריבער צו לעזען אין האַקסלי׳ס אויבענדערמאָנטען אַרטיקעל די פאָלגענדע וואַריאַציע פון רוססאָ׳ס בעקאַנטער פראַזע: „דער ערשטער מענש, וואָס האָט פערביטען דעם געגענ־זייטיגען קאַמפף אויף א געגענזייטיגען אָבמאַך — וואָס פאַר מאָטיוועז ער זאָל ניט האָבען געהאַט מאַכענדיג דעם דאָזיגען שריט — האָט בעשאַפען די געזעלשאַפט.“ („נייַנטינטה סענטורי“, פעב. 1888, ז. 165). די געזעלשאַפט איז ניט בעשאַפען געוואָרען פון מענשען, זי האָט עקזיסטירט פריהער פאַר׳ן מענשען.

געפיהל פון „לעבענס־פרייד“, הויבט ערשט איצט אָן צו ציהען אויף זיך די נויטיגע אויפמערקזאַמקייט פון די זאָאָלאָגען.1) היינטיגע צייטען ווייסען מיר, אַז אַלע חיות, אָנהויבענדיג מיט די מוראַשקעס, אַריבערגעהענדיג צו די פויגלען און ענדיגענדיג מיט די העכערע זויגטהיערען, האָבען ליעב שפּיעלען, ראַנגלען זיך און נאָכיאָגען איינער דעם אַנדערן, כאַפּען און רייצען זיך איינער מיט דעם אַנדערן, און אַז. וו. און בעת פיעלע שפּיעלען זיינען פּאַר די יונגע אַזוי צו זאָגען אַ פּאָר־שול, וואו זיי גרייטען זיך צו צו דער ריכטיגער אויפפיהרונג שפּעטער אין לעבען, זיינען אויך פאַראַן שפּיעלען, וועלכע אַ חוץ זייערע ניצליכע צוועקען שטעלען פאָר, צוזאַמען מיט טענץ און געזאַנג, אַ פּשוט'ען אויסגוס פון אַן איבערפלוס פון לעבענסקרעפטען, דעם „גענוס פון לעבען“, וועלכע דריקען אויס דעם פערלאַנג אַריינצוטרעטען אויף וועלכען עס איז אופן אין פער־בינדונג מיט אייגענע פון דעמזעלבען מין, אָדער אפילו מיט מיט־גליעדער פון אַנאַנדער מין. קורץ גערעדט, אַט די שפּיעלען שטעלען מיט זיך פאָר אַן אַויסדרוק פון געזעלשאַפטליכקייט אין ריכטיגען זין פון דעם וואָרט, וועלכע צייגט זיך אַרויס אַלס אַ כאַראַקטער־שטריך פון דער ג אַ נ צ ע ר טהיערען־וועלט.2) זאָל עס זיין אַ געפיהל פון שרעק בעת עס בעווייזט זיך אַ רויבפויגעל, אָדער אַן „אויסגוס פון פרייד“ ווען די חיות זיינען געזונד און דערהויפּט

---

1) אַזוינע מאָנאָגראַפען ווי דער קאַפּיטעל וועגען „מוזיק און טענץ אין דער נאַטור“ (אין הודסון'ס בוך „אַ נאַטורפאָרשער אויף לא פלאַטא“) און קאַרל גראָסס' „דאָס שפּיעלען פון טהיערע“ האָבען שוין אַ רעכט ביסעל בעלויכטען די פראַגע וועגען דעם דאָזיגען אינסטינקט, וועלכער איז אַבסאָלוט אַלגעמיין אין דער נאַטור.

2) ניט נאָר צאָהלרייכע מינים פויגלען האָבען די געוועהנהייט צונויפצוקלייבען זיך אינאיינעם — אין פיעלע פעלען אַלעמאָל אויף דעמזעלבען אָרט — פאַר אַלערליי סאָרטען שפּיעלען און טאַנצען, נאָר, לויט דער בעאָבאַכטונג פון וו. ה. הודסאָן, האָבען כמעט אַלע זויגטהיערען און פויגלען (אפשר אין דער אמת'ן ל ח ל ו ט י ן אַ ל ע גאָר אָהן אויסנאַהמע) די טבע זיך אָבצוגעבען מיט מעהר אָדער וועניגער רעגולערע און בעשטימטע שפּיעלען, שטילע אָדער אין בעגלייטונג פון קלאַנגען, אָדער דורכאויס מיט קלאַנגען. (ז. 264).

יונג, אָדער גאָר פּשוט אַ פערלאַנג צו בעפרייען זיך פון אַן איבער־פלוס פון איינדרוקען און קאָכיגער לעבענסקראַפט — די נויט איבערצוגעבען די אייגענע איינדרוקען, די נויט אינאיינעם צו שפּיעלען זיך, צו פלוידערן צוזאַמען, אָדער איינפאַך פיהלען די נאָהענטקייט פון אַנדערע אייגענע לעבעדיגע בעשעפּעניסען — אָט די פאָדערונג דרינגט דורך די גאַנצע נאַטור און, פּונקט אין אַזאַ שטאַרקען ערך ווי יעדע אַנדערע פיזיאָלאָגישע פונקציע, אַזוי איז זי אויך אַ כאַראַקטעריסטישער שטריך פון לעבען און פון דער עמפינדליכקייט בכלל. אָט די פאָדערונג צייגט אָן אויף אַ העכערער ענטוויקלונג און זי גרייכט אַ שעהנערן אויסדרוק ביי די זויגטהיערען, דערהויפּט ביי די יונגע, און נאָך מעהר ביי די פויגלען: זי דרינגט אָבער דורך די גאַנצע נאַטור. די בעסטע נאַטורפאָרשער האָבען עס ריכטיג בעאָבאַכטעט, — פיערע הובער האָט עס בעמערקט, אפילו ביי די מוראַשקעס — און עס איז קיין ספק ניטאָ, אַז אָט די זעלביגע פאָדערונג, אָט דער אייגענער אינסטינקט, ברייננט אויך צוזאַמען אין גרויסע מחנות די שמעטערלינגען און אַנדערע אינזעקטען, וועגען וועלכע מיר האָבען גערעדט אויבען.

די געוואָנהייט פון די פויגלען זיך צונויפצוקומען אויף טענץ און צו בעפּוצען די ערטער וואו זיי טאַנצען, מוז די לעזער אודאי זיין גוט בעקאַנט, וועניגסטענס פון די בלעטלעך, וואָס דאַרווין האָט געווידמעט דעם ענין אין זיין „אָבשטאַמונג פון מענשען“ (קאַפּיטעל 13). די בעזוכער פון לאָנדאָנער זאָאָלאָגישען גאָרטען זיינען אויך בעקאַנט מיט דעם שעהן־בעפּוצטען זומער־הייזעל פון דעם „אַטלאַס־פויגעל“, 1) וואָס איז געבויט פאַר דעמזעלבען צוועק. אָבער דער מנהג פון טענץ, ווייזט זיך אַרויס, איז פיעל מעהר פערברייטעט איידער מען האָט אַמאָל געמיינט, און וו. הודסאָן אין זיין מייסטערווערק וועגען לאַ פּלאַטאַ גיט אַן אויסערגעוועהנליך

---

1) דער אויסטראַלישער פויגעל, אַ קרוב פון אונזער גאָלד־פויגעל (איוואָלגאַ אין רוסיש), און וועלכען די ענגלישע רופען „סאַטין באָוער בוירד“, בויט זיך אָנשטאָט אַ נעסט אַ הייזעל פון צווייגען מיט אַ הענג־וויגעל, און פּוצט עס אויס מיט אַלערליי בונטע זאַכען, ווי פעדערן פון פּאָפּוגייען, קאָלירטע ים־שיסעלעך א. אַז. וו. אין לאַטיין הייסט דער פויגעל: פּטילאָנאָרהינכהוס האָלאָסעריקלוס.

אינטערעסאַנטע בעשרייבונג פון די קאָמפּליצירטע טענץ, וואָס ווערען אויסגעפיהרט פון צאָהלרייכע מינים פויגלען, ווי די שפּאָט־פויגלען, זשאַקאַמאַרען, קיעביץ־פויגלען א. אז. וו.

די געוועהנהייט פון אייניגע מינים פויגלען צו זינגען אינ־איינעם, געהערט צו דער זעלביגער קאַטעגאָריע פון געזעלשאַפטליכע אינסטינקטען. זי איז אין אַ גרויסען גראַד ענטוויקעלט ביי דעם דרום־אַמעריקאַנישען פויגעל טשאַקאַר (אַזאַ מין, וואָס איז אַ נאָהענטער קרוב צו די גענז), וועלכען די ענגלענדער רופען אָן מיט דעם זעהר פּראָזאַאישען און ניט ריכטיגען נאָמען „דער קודלעוואַטער שרייער". אָט די פויגלען קלייבען זיך אָפּטמאָל צוזאַמען אין אונ־געהויער גרויסע מחנות און שטעלען דאַן צונויף אַ גאַנצען קאָנצערט. הודסאָן האָט זיי אַמאָל געטראָפען אין זעהר גרויסע מאַסען, זיצענדיג אַרום אַן אָזערע אין די פּאַמפּאַסען, אין בעזונדערע מחנות, אַרום 500 פויגלען אין יעדער מחנה.

„מיטאַמאָל — שרייבט ער — האָט איין מחנה, וועלכע איז געווען נעהענטער צו מיר, אָנגעפאַנגען זינגען און האָט אָנגעהאַלטען איהר מעכטיגען כאָר פון דריי ביז פיער מינוט נאָכאַנאַנד; ווען זי איז אַנשוויגען געוואָרען, האָט די נעקסטע מחנה אָנגעהויבען זינגען, דערנאָך אַן אַנדערע און אַזוי ווייטער, ביז עס האָט זיך דערטראָגען צו מיר דער געזאַנג פון דער מחנה, וואָס איז געזעסען אויפ'ן אַנטקעגענדיגען ברעג פון אָזערע, הילכיג און קלאָר איבער'ן וואַסער; דאַן זיינען זיי ביסלעכווייז שטיל געוואָרען און אַנדערע מחנות האָבען פון דאָס ניי אָנגעהויבען זינגען נעבען מיר."

אַנאַנדערשט מאָל איז דעמזעלבען זאָאָלאָג אויסגעקומען צו זעהן אַן אונצעהליגע מענגע טשאַקאַרען, וואָס האָט בעדעקט דעם גאַנצען פּליין, אָבער איז ניט געווען צוטיילט אין בעזונדערע מחנות, נאָר צעוואָרפען פּאַרוויין און אין קליינע גרופּען. אַרום 9 אַ זייגער אין אָוועד „האָט פּלוצלונג די גאַנצע מאַסע פויגלען, וואָס האָט בעדעקט די זומפּיגע פעלדער אויף מיילען אַרום, צוגאָסען זיך אין אַ מעכטיגען אָוונד־געזאַנג... עס איז כדאי געווען פאָהרען הונ־דערטע מיילען, כדי צו הערען אַזאַ קאָנצערט." 1) מען קאָן נאָך דערביי צולעגען, אַז דער טשאַקאַר, גלייך ווי אַלע געזעלשאַפטליכע

1) וועגען די כאָרען פון די אַפּפען, זעה ברעהם, באַנד 1.

חיות, ווערט לייכט הויזליך און זעהר צוגעבונדען צו מענשען. מען זאָגט אויף זיי, אז „זיי זיינען זעהר פריעדליכע פויגלען, וועלכע קריעגען זיך זעלטען", הגם זיי זיינען גוט בעוואָפענט מיט גאַנץ שרעקליכע שפּאָרען אויף די פליעגלען. דאָס געזעלשאַפטליכע לעבען אָבער מאַכט אָט די וואָפען נוצלאָז.

אז דאָס געזעלשאַפטס-לעבען איז די שטאַרקסטע וואָפען אינ'ם קאַמפּף פאַר עקזיסטענץ, (אין ברייטסטען זין פון דעם וואָרט), איז בעוויזען געוואָרען אויף די פריהערדיגע זייטען דורך גאַנץ פערשיידענעביישפּיעלען, וועלכע מיר וואָלטען געקענט פיעל פערמעהרען, אויב עס וואָלט נויטיג געווען. דאָס לעבען אין געזעלשאַפטען (ווי מיר האָבען עס געזעהן) גיט די שוואַכסטע אינזעקטען, די שוואַכסטע פויגלען, די שוואַכסטע זויגטהיערען די מעגליכקייט צו שטעלען זיך אַנטקעגען, אָדער בעשיצען זיך פון אַן אָנפאַל פון די שרעקליכסטע רויבפויגלען און טהיערען; עס מאַכט מעגליך א לאַנג לעבען; עס גיט דעם מין די מעגליכקייט אויסצוהאָדעווען א נייעם דור ביי דער קלענסטער פערלוסט פון ענערגיע, און צו אויפהאַלטען זיין צאָהל אפילו ביי א זעהר שוואַכער פרוכטבארקייט; עס גיט די געזעלשאַפטליכע חיות די מעגליכקייט אויסצו-וואַנדערן און געפינען פאַר זיך ווען נויטיג נייע וואוינונגספּלעצער. און הגם מיר גיבען פאָלשטענדיג צו, אז כח, שנעלקייט, בעשיצענדע קאָלירען, געשייטקייט, אויסדויער און קענען אריבערטראָגען הונגער און קעלט, ווי דאַרווין און וואָלליים ברענגען עס ארויס, זיינען אַלץ מעלות, וועלכע מאַכען די איינצעלנע, אָדער דעם מין, מעהר צוגעפּאַסט אין בעשטימטע פעלען — בעהויפּטען מיר אָבער פון דעסטוועגען, אז די געזעלשאַפטליכקייט גיט דעם גרעסטען פאָרצוג אין קאַמפּף פאַר עקזיסטענץ, אונטער אַלע מעגליכע אומשטענדען פון דער נאַטור. די מינים, וועלכע, ווילענדיג אָדער ניט ווילענדיג, זאָגען זיך אָב פון דער געזעלשאַפטליכקייט, זיינען פערמורטהיילט אויסצושטאַרבען; בעת די חיות, וועלכע פערשטעהען צו פעראייניגען זיך אויף'ן בעסטען אופן, האָבען די גרעסטע שאַנסען צו בלייבען לעבען און זיך ווייטער ענטוויקלען, אפילו ווען זיי זאָלען זיין נידעריגער איידער אַנדערע אין אַלע פעהיגקייטען. וואָס דאַרווין און וואָלליים האָבען אויסגערעכענט, מיט דער איין אויס־

נאהם פון די גייסטיגע פעהיגקייטען. די העכערע רוקענביינינגע מינים, און בעזונדערס דער מענשליכער מין, דיענען אלס דער בעסטער בעווייז פאר אט דער בעהויפטונג. וואס געהערט די גייסטיגע פעהיגקייטען, איז בעת יעדער דארוויניסט וועט איינשטימען מיט דארווינען, אז זיי זיינען די מעכטיגסטע וואפען אין קאמפף פאר עקזיסטענץ און דער מעכטיגסטער פאקטאר פון ווייטערער ענטוויקלונג, וועט ער אויך מוזען מודה זיין, אז די גייסטיגע פעהיגקייטען זיינען אין העכסטען גראד א געזעלשאפטליכע פעהיגקייט. שפראך, נאכאהמונג און אנגעקליבענע ערפאהרונג זיינען די נויטיגע עלעמענטען פאר דער ענטוויקלונג פון די גייסטיגע פעהיגקייטען, און דוקא די עלעמענטען פעהלען ביי די ניט־געזעלשאפטליכע חיות. דעריבער געפינען מיר טאקע, אז אויפ׳ן שפיץ פון די פערשיידענע קלאסען חיות שטעהען אזעלכע לעבעדיגע וועזענס, ווי די מוראשקעס און טערמיטען, די פאפוגייען, די אפפען, ביי וועלכע אי די גייסטיגע פעהיגקייטען, אי די געזעלשאפטליכקייט זיינען אזוי הויך ענטוויקעלט. „די מעהר צוגעפאסטע“, די בעסער צוגעפאסטע פאר׳ן קאמפף מיט אלע פיינדליכע עלעמענטען, זיינען אויף דעם אופן די מעהר געזעלשאפטליכע חיות — אזוי אז מען קען אננעהמען די געזעלשאפטליכקייט פאר דעם הויפט־פאקטאר אי דירעקט, ווייל זי פערזיכערט דעם וואוילזיין פונ׳ם מין ביי דער קלענסטער אוננויטיגער פערלוסט פון ענערגיע, אי אינדירעקט, ווייל זי העלפט דאס וואקסען פון די גייסטיגע פעהיגקייטען.

עס איז אויך קלאר, אז עס וואלט לחלוטין ניט מעגליך געוועזען קיין לעבען אין געזעלשאפטען, ווען עס וואלטען זיך ניט ענטוויקעלט די פאסיגע געזעלשאפטליכע געפיהלען, און דער עיקר, א געוויסער קאלעקטיוו־געפיהל פון גערעכטיגקייט, וואס ענטוויקעלט זיך צו א געוועהנהייט. ווען יעדער איינציגער וואלט שטענדיג אויסגענוצט פאר זיך זיינע פערזענליכע פארטיילען, און די איבעריגע וואלטען זיך ניט אנגענומען פאר דעם בעליידיגטען, וואלט קיין געזעלשאפטליך לעבען ניט געווען מעגליך. ביי אלע געזעלשאפטליכע חיות ענטוויקעלט זיך דעריבער, אין א גרעסערן אדער קלענערן גראד, א געפיהל פון גערעכטיגקייט. ווי גרויס עס זאל ניט זיין דער מרחק פון וואנען די שוואלבען און די בושלען זיינען געקומען צו פליהען, קעהרט זיך יעדערער אום צו דעם נעסט, וואס ער האט

געבויט אָדער פערריכט דעם פאָריגען יאהר. אויב א וועלכער עס איז פוילער (אָדער יונגער) שפערלינג וויל צונעהמען פאַר זיך דעם נעסט וואָס זיין חבר בויט, אָדער אויב ער גנב'עט נישט מעהר ווי עטליכע שטרויעלעך פון איהם, מישט זיך אריין די גאַנצע גרופּע שפּערלינגען אין דער מחלקה אנטקעגען דעם פוילען חבר; און עס איז קלאָר, אז אויב אזא ארייַנמישען זיך וואָלט ניט געווען אַן אַלגעמיינער רעגעל, וואָלטען ניט געווען מעגליך קיין געזעלשאַפטען פון פויגלען אויף צו בויען נעסטען. בעזונדערע גרופען פינגווינגען האָבען זייערע ערטער פאַר אָברוה און זייערע ערטער פאַר כאַפּען פיש, און קריגען זיך ניט איבער דעם. יעדע סטאַדע פיה אין אויסטראַליען האָט איהר בעשטימטען אָרט וואו זי קומט זיך אָב־רוהען טאָג־טעגליך, אָהן א שנוי, א. אז. וו.1)

מיר האָבען וויפיעל איהר ווילט דירעקטע בעאָבאַכטונגען וועגען דעם פריעדען, וואָס הערשט אין די נעסטען־בויענדע געזעלשאַפטען פון פויגלען, אין די דערפער פון די גריזונעס, אין די סטאַדעס פון די גראָז־פרעסער, א. אז. וו.; בעת פון דער אַנדער זייט זיינען אונז בעקאַנט נאָר זעהר ווייניגע געזעלשאַפטליכע חיות, וואָס רייסען זיך שטענדיג ארום צווישען זיך, ווי דאָס טהוען די ראַצען אין אונזערע קעלערס, אָדער די ים־קעלבער אויפ'ן ברעג ים פאַר א זוניגען פּלאַץ וואו צו וואַרעמען זיך. די געזעלשאַפטליכקייט בעגרעניצט אויף דעם אופן דעם פיזישען קאַמפּף און מאַכט פּלאַץ פאַר דער ענטוויקלונג פון די בעסערע זיטליכע געפיהלען. די הויכע ענטוויקלונג פון עלטערנ'ס ליעבע, — אבסאָלוט ביי אַלע קלאַסען חיות, ניט אויסשליסענדיג אפילו די לייבען און טיגערן, — איז אַלעמען גענוג בעקאַנט. וואָס געהערט די יונגע פויגלען און זויג־טהיערען, וועלכע מיר זעהען שטענדיג לעבען אין פעראייניגונג, ווערט שוין אין זייערע געזעלשאַפטען וויי טער ענטוויקעלט די סימ־פּאַטיע, ניט די ליעבע. לאָזענדיג אָן א זייט די ווירקליך ריהרענדע פאַקטען פון געגענזייטיגער צוגעבונדענקייט און געפיהלען פון מיט־לייד, וועלכע מען האָט בעמערקט ביי די הויזליכע חיות און ביי ווילדע חיות אין געפאַנגענשאַפט, האָבען מיר א גענוג־גרויסע צאָהל

1) הייגארטה „בוש ליוף אין אויסטראַליע", ז. 58. דאָס אייגענע געהט אויך אויף די בופּעלאָקסען.

פון גאנץ פעסטגעשטעלטע פאקטען, וועלכע בעווייזען די עקזיסטענץ פון דעם מיטליידס־געפיהל ביי די ווילדע חיות, וואס לעבען אין דער פריי. מאקס פערטי און ל. ביכנער האבען צונויפגעקליבען א רעכט ביסעל אזוינע פאקטען. 1) וואוד'ס ערצעהלונג, ווי א טחאר האט אויפגעהויבען און אוועקגעטראגען מיט זיך א פערוואונדעטען חבר, פערדיענט עהרליך איהר פאפולאריטעט. 2) צו דעמזעלבען קלאס פאקטען געהערט אויך די בעקאנטע בעאבאכטונג פון קאפיטאן סטאנסבורי אויף זיין רייזע איבער די פעלזען־בערג פון אוטאה, וועלכע איז ציטירט ביי דארווינען. סטאנסבורי האט געזעהן א בלינדען פעליקאן, וועלכען אנדערע פעליקאנען האבען געשפייזט, און גוט געשפייזט, מיט פיש, וואס זיי האבען געבראכט פון דרייסיג מייל ווייט.3) אדער די בעאבאכטונג פון ה. א. וועדדעלל, אויף זיין רייזע איבער באליוויע און פערו, וואו ער האט מעהרערע מאל בעמערקט, אז ווען יעגער פערפאלגען א סטאדע פון וויקונאס, דעקען צו די זכרים דאס צוריקטרעטען פון דער סטאדע און שטעלען זיך בכיון אב פון הינטען, כדי צו בעשיצען די צוריקטרעטענדע. וואס געהערט די פאקטען וועגען דעם אויסדרוק פון מיטלייד, וואס חיות ווייזען ארוים צו זייערע פערוואונדעטע חברים, געפינט מען זיי שטענדיג דערמאנט פון די זאאלאגען, וועלכע שטודירען דאס נאטור־לעבען. אזוינע פאקטען זיינען גאנץ נאטירליך. מיטלייד מוז זיך נויטיגערווייז ענטוויקלען אין געזעלשאפטליכען לעבען. אבער מיט־

1) איך וועל נאר ברייננען איינינע ביישפיעלען: א פערוואונדע־טער דאכס (בארסוק) איז אוועקגעטראגען געווארען פון אנאנדער דאכס, וועלכער איז פלוצלינג איהם געקומען צו הילף; מען האט בעמערקט ווי ראצען האבען געשפייזט צוויי בלינדע חברים („זעעלען לעבען דער טיע־רע", ז. 64). ברעהם האט אליין געזעהן ווי צוויי ראבען האבען געשפייזט אין א אויסגעהעהלטען בוים א דריטען ראב, וועלכער איז פערוואונדעט געווארען מיט עטליכע וואכען פריהער. („הויזפריינד" 1874, ז. 715; ביכנער „ליעבע", ז. 203) בליטה האט געזעהן ווי אינדישע ראבען האבען געשפייזט צוויי אדער דריי בלינדע חברים, א. אז. וו.

2) דזש. ס. וואוד, „מאן אנד ביסט", ז. 344.

3) ל. ה. מארגאן, „דהי אמעריקאן ביוועך", 1868, ז. 272; דאר־ווין „אבשטאמונג פון מענשען", קאפיטעל 4.

לײד בעװײזט שױן א היבשען אלגעמײנעם פּראָגרעס אױפ׳ן געביעט פון די גײסטיגע און די עמפּינדונגס פעהיגקײטען. עס איז דער ערשטער שריט צו דער ענטװיקלונג פון די העכערע מאָראַלע געפיהלען, און איז פאר זיך אלײן א מעכטיגער פאקטאָר פון װײטערדיגער ענטװיקלונג.

אױב די אנשױאונגען, װאָס זײנען דערקלערט געװאָרען אױף די פאָריגע זײטען, זײנען ריכטיג, דאן קומט נױטיגערװײז ארױף די פראַגע: אױף װי װײט שטימען זײ מיט דער טעאָריע פון קאמפּף פאר עקזיסטענץ, אין דער פאָרם װי זי איז אױסגעאַרבײט געװאָרען פון דארװין, װאָלליים און זײערע נאָכפאָלגער? און איך װעל איצט אין קורצען ענטפערן אױף אָט דער װיכטיגער פראַגע. פריהער פאר אלץ מוז איך זאָגען, אז קײן אײנציגער נאטורפאָרשער קען ניט צװײפלען, אז די אידעע פון א קאמפּף פאר עקזיסטענץ. װאָס װערט דורכגעפיהרט דורך דער גאנצער אָרגאנישער נאטור, איז די גרעסטע גענעראליזאציע פון אונזער יאָהרהונדערט. דאָס לעבען איז א קאמפּף, און אין דעם קאמפּף בלײבען לעבען די מעהר צוגעפּאסטע. װען אָבער מען שטעלט אװעק די פראַגע: „מיט װעלכע װאָפען װערט אָט דער קאמפּף הױפּטזעכליך געפיהרט?“ און „װער צײגט זיך ארױס אין דעם קאמפּף אלס דער מעהר־צוגעפּאסטער?“ װעלען די ענטפערן אױף די צװײ פראַגען זײן גאנץ פערשײדען, לױט דער בעדײטונג, װאָס מען גיט די צװײ פערשײדענע זײטען פון דעם קאמפּף — דעם דירעקטען קאמפּף פאר שפּײז און לעבענסזיכערקײט צװישען די בעזונדערע אײנ־צעלנע, און יענעם אנדערן קאמפּף, װעלכען דארװין האָט אָנגערופען דעם „מעטאפאָרישען“, ד. ה. דעם קאמפּף, װאָס איז זעהר אָפט א געמײנשאפטליכער, אנטקעגען אונגינסטיגע אומשטענדען. קײנער װעט זיך ניט שטעלען אָבלײקענען, אז אין די גרעניצען פון יעדען מין געהט אָן ביז צו א געװיסען גראד א שטרײט פאר שפּײז, װעניגסטענס אין געװיסע צײטען. די פראַגע איז אָבער — צי גרײכט אָט דער שטרײט די גרעניצען, װעלכע דארװין, אָדער אפילו װאָלליים בעהױפּטעט? און צי האָט ער געשפּיעלט אין דער ענטװיקלונג פון טהיערען־רײך די ראָליע, װעלכע מען שרײבט צו איהם צו?

די אידעע, וועלכע דארווין פיהרט דורך אין זיין גאנצען ווערק וועגען דעם אורשפרונג פון די מינים, איז בלי ספק א אידעע פון א ווירקליכען שטרייט, 1) פון א קאמפף אין די גרעניצען פון יעדער טהיערען־גרופע, פאר שפייז, לעבענסזיכערקייט און פאר דער מעגליכקייט צו לאזען נאך זיך א נייעם דור. ער רעדט אפט פון געגענדען, וואס זיינען איבערפילט ביז די לעצטע גרעניצען מיט טהיערישען לעבען, און פון אט דער איבערפילטקייט פיהרט ער ארויס די אונפערמיידליכקייט פון שטרייט און קאמפף צווישען די איינוואוינער. ווען מיר נעהמען אבער זוכען אין זיין בוך די ווירקליכע בעוויזען פון אזא שטרייט, מוזען מיר מודה זיין, אז ווירקליך איבערצייגענדע בעוויזען — זיינען ניטא. ווען מיר ווענדען זיך צו דעם פאראגראף, וואס טראגט דעם נאמען: „דער קאמפף פאר עקזיסטענץ — אם שארפסטען צווישען די איינצעלנע און וואריעטעטען פון איין און דעמזעלבען מין“, געפינען מיר ניט אין איהם די רייכקייט פון בעוויזען און ביישפיעלען, וועלכע מיר זיינען געוועהנט צו געפינען אין יעדער זאך, וואס דארווין האט געשריבען. קיין איין ביישפיעל ווערט ניט געבראכט כדי צו בעשטעטיגען דעם קאמפף צווישען די איינצעלנע פון איין מין: עס ווערט איינפאך אנגענומען ווי אן אקסיאמע. דער שטרייט צווישען נאהענטע מינים פון חיות ווערט בעשטעטיגט בלויז מיט פינף ביישפיעלען, פון וועלכע איינער, יעדענפאלס, (בנוגע די צוויי מינים דראססלען) ציינט זיך ארויס, לויט די לעצטע בעאבאכטונגען, צווייפעלהאפטיג.2) ווען מיר נעהמען אבער זוכען וויטערע איינצעלהייטען,

1) דארווין געברויכט דאס ווארט „קאמפעטישען“, וואס ווערט געוועהנליך איבערזעצט ווי קאנקורענץ, אדער דאס זוכען דעם אנדערן ארויבערצואגען. דער פערפאסער דענקט, אז דאס ווארט „שטרייט“ גיט דא אם בעסטען איבער דעם ריכטיגען זין פון דארווינ'ס אויסדרוק.

2) עס ווערט בעהויפטעט, אז איין מין שוואלבען האט גורם געווען א פערמינדערונג פון אנאנדער מין שוואלבען אין נארד־אמעריקא; אז די אונלענגסטיגע פערגרעסערונג אין צאהל פון די מיסטעל־דראסלען, אין שאטלאנד, האט געפיהרט צו א פערקלענערונג פון דער צאהל זינג־דראסלען; אז דער ברוינער ראץ האט אין איירפא פערנומען דעם פלאץ פון דעם שווארצען ראץ; אז אין רוסלאנד האבען די קליינע טאראקאנעס

כדי זיך צו איבערצייגען אויף וויפיעל די פערקלענערונג פון א געוויסען מין איז ווירקליך א פאָלגע פון דער פערגרעסערונג פון אַנאַנדער מין, געפינען מיר, אַז דאַרווין זאָגט מיט זיין געוועהנליכער אָפענקייט ווי פאָלגט:

„מיר קענען ניט קלאָר זעהען פאַרוואָס די קאָנקורענץ זאָל זיין אם שאַרפסטען צווישען פערוואַנדטע פאָרמען, וועלכע פערנעהמען כמעט דעמזעלבען אָרט אין דער נאַטור; מיר וואָלטען אָבער וואהרשיינליך אין ק י י ן פאַל ניט געקענט אַקוראַט זאָגען, פאַר וואָס איין מין איז ביינעקומען אַנאַנדער מין אין דעם גרויסען לעבענס־קאַמפף.“

וואָס געהערט וואָלליס׳ן, וועלכער ברענגט אין זיין ערקלערונג פון דאַרוויניזם די אייגענע פאַקטען, נאָר אונטער אַן עטוואָס גע־

אַרויסגעשטופט זייערע קרובים פון אַ גרעסערן מין; און אַז אין אויסטראַליע האָבען די אימפּאָרטירטע קערב־ביענען שנעל אויסגעראָטעט די דאַרטיגע קליינע ניט־שטעכעדיגע ביענען. אין א פּאַראַגראַף פריהער ווערען דערמאָנט נאָך צוויי פעלען, אָבער זיי זיינען שייך צו הויזליכע טהיערען. א. ר. וואָלליס, ברייגגענדיג די דאָזיגע פאַקטען, בעמערקט אין א פוסנאָטע בנוגע צו די שאָטלאַנדישע דראָסלען: „פּראָפעסאָר א. ניוטאָן אָבער גיט מיר איבער, אַז די דאָזיגע מינים געגענען זיך גאָרניט אָן אויף דעם אופן, ווי מען זאָגט“ („דאַרוויניזם“, ז. 34). וואָס געהערט די ברוינע ראַצען, ווייס מען, אַז צוליעב זייערע אַמפיבישע געוועהנהייטען (ד. ה. צו לעבען אויף דער יבשה און אין וואַסער) האַלטען זיי זיך געוועהנליך אויף אין די נידעריגסטע טיילען פון די מענשליכע וואוינונגען (אין די אונטערשטע קעלערן און שמוץ־וואַסער רעהרען א. ד. ג.), ווי אויך ביי די ברעגעס פון קאַנאַלען און טייכען. זיי לאָזען זיך אַוועק אין ווייטע נסיעות גרויסע מחנות׳ווייז. די שוואַרצע ראַצען דאַגעגען ציהען פאָר זיך אויפצוהאַלטען אין די מענשליכע וואוינונגען גופא, אונטער די דיעלען, ווי אויך אין די שטאַהלען און שייערן. זיי זיינען אָט אזוי פיעל מעהר אויסגעזעצט דער געפאַהר פערניכטעט צו ווערען פון מענשען, און דעריבער קען מען ניט, אפילו מיט וויפיעל עס איז זיכערקייט, בעהויפטן, אַז די שווארצע ראַצען ווערען אויסגעראָטעט אדער ארויסגעשטופּט דורך די ברוינע ראַצען, וועלכע נעהמען ביי זיי אָב די קוואַלען פון חיונה, און ניט אַז זיי ווערען ווענינער דורך די הענד פון מענשען.

ענדערטען קעפּיל („דער קאַמפּף פאַר עקזיסטענץ צווישען נאָהענט־פערוואַנדטע חיות און פּלאַנצען איז אָפּטמאָל דער שאַרפּ־סטער“), מאַכט ער דערביי די פאָלגענדע בעמערקונג, וועלכע גיט די אויבענגעבראַכטע פאַקטען גאַר אַנאַנדער בעלייכטונג. ער זאָגט (די אונטערשטריכען זיינען מיינע):

„אין איינינגע פעלען קומט בלי ספק פאַר אַ ווירקליכער קאַמפּף צווישען צוויי מינים, ווען דער שטאַרקערער מין פערניכטעט דעם שוואַכערן; אָבער דאָס איז אויף קיין פאַל ניט קיין מוז, און עס קענען זיין פעלען, ווען די פיזיש שוואַכערע מינים זאָלען מנצח זיין דורך זייער פעהיגקייט פון פערמעהרען זיך שנעלער, פון קענען בעסער אויסשטעהן די ענדערונגען פון קלימאַט, אָדער ווייל זיי זיינען געשייטער און קענען בעסער אויסמיידען די אַטאַקעס פון זייערע אַלגעמיינע שונאים.“

אויף דעם אופן קען זיין, אַז דאָס, וואָס מען שרייבט צו אין אַזוינע פעלען צו קאָנקורענץ און קאַמפּף, איז גאָר ניט קיין קאָנ־קורענץ און ניט קיין קאַמפּף. איין מין שטאַרבט אויס, גאָר ניט דעריבער ווייל אַנאַנדער מין האָט איהם אויסגעראָט אָדער אויס־געמאָרעט, אָבנעהמענדיג ביי איהם די לעבענסמיטלען, נאָר דערפאַר וואָס ער האָט ניט געקענט זיך גוט צופּאַסען צו די נייע אומ־שטענדען, בעת דעם אַנדערן מין האָט זיך עס יאָ איינגעגעבען. עס קומט אויס, הייסט עס, אַז דער אויסדרוק „קאַמפּף פאַר עקזיסטענץ“ ווערט דאָ ווידער אַמאָל געברויכט אין מעטאַפאָרישען זין, און עס קען זיין, אַז קיין אַנדער זין האָט ער גאָרניט. וואָס געהערט דער ווירקליכער קאָנקורענץ פאַר שפּייז צווישען די איינצעלנע פון דעמזעלבען מין, וועלכע דאַרווין דערקלערט אין אַנאַנדער אָרט מיט אַ ביישפּיעל גענומען פון דעם לעבען פון די האָרן־פיה אין דרום־אַמעריקאַ אין אַ צייט פון אויסטריקעניש, איז פערליערט דער ביישפּיעל אַ רעכט ביסעל פון זיין ווערטה דערפאַר, ווייל ער איז גענומען פון דעם לעבען פון הויזליכע חיות. די ביזאָן־אָקסען אונטער אַזוינע אומשטענדען וואַנדערן אויס, כדי צו פערמיידען אַ שטרייט פאַר שפּייז. ווי שאַרף עס זאָל ניט זיין דער קאַמפּף צווישען פּלאַנצען — און עס איז פאָלשטענדיג בעוויזען, אַז אַזאַ קאַמפּף איז פאַראַן — קענען מיר וועגען דעם ווידערהאָלען וואַלליים'עס בעמערקונג, אַז „די פּלאַנצען לעבען וואו זיי קאָנען“,

בעת חיות האָבען אין אַ היבשען ערך די מעגליכקייט זיך אַליין אויסצוקלייבען דעם אָרט וואו זיי וואוינען. און מיר פרעגען זיך נאָך אמאָל: אין וועלכער מאָס פּאָרט עקזיסטירט באמת אַ שטרייט, אַ קאַמפף, אין די גרעניצען פון יעדען מין חיות? אויף וואָס ווערט בעגרינדעט די השערה פון אַזאַ קאַמפף?

די אייגענע בעמערקונג קומט מיר אויס צו מאַכען בנוגע יענעם „אינדירעקטען“ ארגומענט צו גונסטען פון אַ ווירקליכען שאַרפען שטרייט און קאַמפף פּאַר עקזיסטענץ אין די גרעניצען פון יעדען מין, וועלכען מען קען אַרויספיהרען פון „דער פערניכטונג פון די אריבערגאַנג־וואַריעטעטען“, וואָס דאַרווין דערמאָנט אַזוי אָפט. ווי בעקאַנט, האָט דאַרווינען אַ לאַנגע צייט געאַרט די קשיא (אויף זיין לעהרע, אַז איין מין האָט זיך ענטוויקעלט פון דעם אַנדערן), פאַר וואָס עס פעהלט די לאַנגע קייט פון צווישען־פאָרמען צווישען די נאָהענט־פערוואַנדטע מינים; און עס איז בעקאַנט, אַז ער האָט געפונען דעם תירוץ אויף דער קשיא אין זיין השערה, אַז די דאָזיגע צווישען־פאָרמען זיינען אַלס שוואַכערע פערניכטעט געוואָרען אין קאַמפף פאַר עקזיסטענץ דורך די שטאַרקערע. 1) פון דעסטוועגען, ווען מען לייענט אויפמערקזאַם די פערשיידענע קאַפּיטלען, אין וועלכע דאַרווין און וואַללייס רעדען וועגען דעם ענין, קומט מען צום שלוס, אַז דאָס וואָרט אויסראָטונג, וואָס זיי געברויכען, האָט גאָר ניט די בעדייטונג פון אַ ווירקליכער אויסראָטונג. די בעמערקונג,

---

1) „מען וואָלט דאָך געקענט בעמערקען“, האָט ער געשריבען אין זיין „אורשפּרונג פון די מינים“ (אנהויב קאַפּיטעל 6), „אַז דאָרט וואו עס לעבען אויף איין טעריטאָריע עטליכע נאָהענט־פערוואַנדטע מינים, וואָלטען מיר אונבעדינגט געמוזט איצט געפינען אַ סך צווישענדיגע פאָר־מען... לויט מיין טעאָריע זיינען אָט די פערוואַנדטע מינים ארויסגעקו־מען פון איין אלגעמיינעם אור־שטאַם; און אין פערלויף פונ'ם פּראָצעס פון זייער מין־ענדערונג, האָט יעדערער זיך צוגעפּאַסט צו די לעבענס־אומשטענדען פון זיין געגענד, אויסראָטענדיג און פערנעהמענדיג דעם פּלאַץ פון דער אורשפּרינגליכער שטאַם־פאָרם, ווי אויך פון אַלע צווי־שענדיגע פאָרמען, די אריבערגאַנג־וואַריעטעטען, פון זייער אורשטאַם ביז זייער איצטיגען צושטאַנד.“ (ז. 134 זעקסטע ענג. אויסגאַבע). זעה אויך ז. 137 און 296 (דעם גאַנצען פּאַראַגראַף וועגען „אויסשטאַרבונג“).

וואס דארווין האט געמאכט בנוגע צו זיין אויסדרוק „קאמפף פאר עקזיסטענץ“, לאזט זיך, ווי עס שיינט, פונקט אזוי גוט אנווענדען אויף אויף דעם אויסדרוק „אויסראטונג“ (עקסטערמינאציאן). מען קען עס בשום אופן ניט פערשטעהן אין זיין דירעקטער בעדייטונג, נאר אויסשליסליך אין זיין מעטאפארישען, בדרך משל׳דיגען זין.

ווען מיר נעהמען אן די השערה, אז א געוויסער געביעט איז אזוי איבערפילט מיט חיות, אז ער קען אלעמען שוין מעהר ניט דערנעהרען, און בכן געהט אן צווישען זיי א שארפער קאמפף פאר די טרוקענע מיטלען פון עקזיסטענץ — בעת יעדע חיה איז ממש געצוואונגען צו קעמפפען אנטקעגען אלע איהרע חברים פון דעם מין פאר איהר טעגליכער חיונה — דאן וועט געוויס די נייע, גליקליכע וואריעטעט בעשטעהן אין א סך פעלען (הגם ניט אלעמאל) פון אזוינע אינדיווידומען, וואס קענען פערכאפען א גרעסערן חלק פון די מיטלען צום לעבען ווי עס קומט זיי על פי יושר. דער רעזולטאט דערפון וואלט דאן ווירקליך געווען, אז אט די נייע וואלטען געצוואונגען צו פערהונגערן אי דעם אור־שטאם, וועלכער פערמאגט ניט אזא נייע וואריעטעט, אי די אלע אריבערגאנג־פארמען, וואס פערמאגען ניט די נייע אייגענשאפט אין דעמזעלבען גראד ווי זיי. עס איז זעהר מעגליך, אז לכתחילה האט דארווין טאקע פערשטאנען דאס ערשיינען פון נייע וואריטעטען אויף אזא אופן; ווניגסטענס מאכט אזא איינדרוק דאס אפטע געברויכען פון דעםווארט „אויסראטונג“. אבער ער און וואליים האבען צו־גוט געקענט די נאטור, ניט איינצוזעהן, אז דאס איז דורכאויס ניט דער איינציג מעגליכער און נויטוועדיגער אויסגאנג.

אויב די פיזישע און ביאלאגישע בעדינגען פון א געוויסען געביעט, דער שטח וואס א געוויסער מין פערנעהמט, און די ארט לעבען פון אלע מיטגליעדער פון דעם מין וואלטען אלע מאל געבליבען אומפערענדערט, דאן וואלט די פלוצלונגדיגע ערשיינונג פון א נייער וואריעטעט ווירקליך געקענט פיהרען צו א פערהונגערן און אן אויסראטונג פון יענע אלע איינצעלנע, וועלכע האבען זיך ניט גענוג אנגענומען מיט דער נייער אייגענשאפט, וואס כאראקטעריזירט די נייע וואריעטעט. אבער אזא קאמבינאציע פון בעדינגען און אזא אומפערענדערליכקייט זעהען מיר דוקא ניט אין דער נאטור. יעדער מין שטרעבט שטענדיג אויסצובררייטערן זיין

וואוין־אָרט, און די אויסוואַנדערונגען אין נײַע מקומות זײַנען אַן אַלגעמײנער רעגעל ווי פאַר די שנעל־פליהענדע פויגלען, אַזוי פאַר דער קריכענדיגער שנעקע. אויף יעדען שטח פון דער ערד׳ס אויבער־פלעך קומען שטענדיג פאָר פיזישע אומענדערונגען, און די כאַראַקטעריסטישע צײכענס פון נײַע וואַריעטעטען צווישען חיות זײַנען אין אַ גרויסער צאָהל פעלען — אָדער ריכטיגער: אין דער גרעסטער צאָהל — דורכאויס ניט קײן אָנגעוואַקסענע נײַע וואָפען אויף אַרויסצוכאַפּען דעם ביסען פון מויל פון זײערע חברים — שפּײַז איז נאָר אײנע פון הונדערטע פערשײדענע נויטען פון לעבען — נאָר ווי וואָללײס אַלײן האָט בעוויזען אין דעם פּראַכטפולען פּאַראַגראַף וועגען „די פערשײדענהײט פון כאַראַקטערען“ (דאַר־ויניזם“, ז. 107), זײַנען די כאַראַקטערשטריכען פון אַ נײַער וואַריעטעט: די אויסבילדונג פון נײַע געוועהנהײטען, די אויס־וואַנדערונג אין נײַע וואוין־ערטער און דאָס צוגעוועהנען זיך צו נײַע סאָרטען שפּײַז. קײן אויסראָטונג וועט אין אָט די אַלע פעלען ניט פאָרקומען, עס וועט אפילו קײן קאַמפּף ניט זײַן פאַר שפּײַז, וואָרים די נײַע צופּאַסונג וועט גאָר העלפען **צו פערלײַכטערן די קאָנקורענץ, אויב אַזאַ קאָנקורענץ האָט ווירקליך עקזיסטירט.** און דאָך, אפילו בײַ אַזאַ לאַגע, וועלען מיט דער צײַט נעלם ווערען די איבערגאַנג־רינגען, פּשוט ווי אַ רעזולטאַט פון דעם, וואָס די בעסער צוגעפּאַסטע צו די נײַע אומשטענדען וועלען זײַ איבערלעבען — און דאָס וועט פּונקט אַזוי זיכער פאָרקומען, ווי ווען די פאָרגעלעגטע השערה פון אַן אויסראָטונג פון דעם אורשטאַם וואָלט געווען אַ פאַקט. עס איז קוים נויטיג צוצולעגען, אַז אויב מיר זאָלען אָננעהמען צוזאַמען מיט ספּענסער׳ן, מיט אַלע לאַמאַרקיסטען און מיט דאַרווינען אַלײן, אַז די סביבה האָט אַ מאָדיפיצירענדען אײַנפלוס אויף די מינים — און די הײַנטיגע וויסענשאַפט געהט אַלץ מעהר און מעהר אין דער ריכטונג — דאַן וועלען מיר זיך נאָך וועניגער נויטיגען אין דער השערה פון אַן אויסראָטונג פון די איבערגאַנג־פאָרמען.

די וויכטיגקײט פון עמיגראַציע און פון דעם, וואָס גרופּען חיות ווערען דאַדורך איזאָלירט, פאַר דער ענטשטעהונג פון נײַע וואַריעטעטען, און שליסליך פון נײַע מינים, אויף וועלכע מאָריץ וואַגנער האָט אָנגעוויזען, איז שפּעטער אינגאַנצען אָנערקענט גע־

וואָרען פון דאַרווינען אַליין. די ווייטערדיגע פאָרשונגען האָבען נאָך מעהר אונטערשטריכען די וויכטיגקייט פון דעם פאַקטאָר און האָבען בעוויזען, ווי אַזוי מען קען קאָמבינירען דעם איינפלוס פון דער גרויסקייט פון שטח, וואו אַ געוויסער מין לעבט — וועלכען דאַרווין האָט מיט פולער רעכט צוגעשריבען אַזאַ גרויסע בעדייטונג פאַר דער ענטשטעהונג פון נייע וואַריעטעטען — מיט דעם איינפלוס פון דעם, וואָס געוויסע טיילען פונ'ם מין ווערען איזאָלירט צוליעב אָרטיגע געאָלאָגישע ענדערונגען אָדער אָבצוימונגען. עס איז אונמעגליך זיך דאָ צו פערנעהמען מיט דער בעטראַכטונג פון אָט דער גאַנצער ברייטער פראַגע; עטליכע בעמערקונגען אָבער וועלען זיי געננג צו דערקלערען די פעראייניגטע ווירקונג פון אַזוינע איינפלוסען. עס איז בעקאַנט, אַז טיילען פון אַ געוויסען מין הויבען אָפטמאָל אָן צו געברויכען אַ נייעם סאָרט שפּייז. די וועווערקעס, צום ביישפּיעל, ווען אין די לערכען־וועלדער איז אַ דוחק אויף טאַנען־בערעלעך, ציהען זיך אַריבער אין די סאָסנאָווע וועלדער; און דער איבערבייט פון שפּייז האָט אַ געוויסע פיזיאָלאָגישע ווירקונג אויף דעם אָרגאַניזם פון די דאָזיגע וועווערקעס. אויב דער איבערבייט פון זייער הַרגלות האַלט ניט לאַנג אָן, — אויב אין דעם קומענדיגען יאָהר וועט ווידער זיין אַ גערעטעניש אויף בערעלעך אין די טונקעלע לערכענוועלדער — וועט פון אָט דער סבה קיין נייע וואַריעטעט פון וועווערקעס געוויס זיך ניט אויסבילדען. אויב אָבער אַ טייל פון דעם ברייטען שטח וואו די וועווערקעס לעבען, וועט אָנהויבען בייטען זיין פיזישען כאַראַקטער — לאָמיר זאָגען, ווייל דער קלימאַט איז מילדער געוואָרען, אָדער עס איז געקומען אַן אויסטריקעניש, און די דאָזיגעביידע אורזאַכען וועלען מיטהעלפען עס זאָל זיך פערגרעסערן דער געביעט פון די סאָסנאָווע וועלדער און זיך פערקלענערן דעם געביעט פון די לערכען־וועלדער—און אויב נאָך עטליכע אַנדערע אומשטענדען וועלען מיטווירקען, אַז די וועווערקעס זאָלען זיך אויפהאַלטען ווייטער אוועק פון דעם געגענד, וואָס האָט אָנגעהויבען אויסצוטריקענען, דאַן וועלען מיר בעקומען אַ נייע וואַריעטעט, ד. ה. אַן אָנהויב פון אַ נייעם מין וועווערקעס; אָבער די אויסבילדונג פון דער נייער וואַריעטעט וועט לחלוטין ניט זיין בעגלייט פון עפּעס אַזוינס, וואָס וואָלט געקענט פערדיענען דעם נאָמען „אויסראָטונג“ צווישען די

װעװערקעס. יעדען יאָהר װעט אַ געװיסע גרעסערע פּראָפּאָרציע פון דער נײַער, בעסער צוגעפּאַסטער װאַריעטעט װעװערקעס אַריבערלעבען די אַנדערע, און די צװישענדיגע רינגען װעלען מיט דער צײַט ביסלעכװײַז אויסשטאַרבען — כּלל ניט מחמת זײ װעלען פער׳משפּט װערען צו אַ הונגער־טויט פון זײערע מאַלטוזיאַנישע קאָנקורענטען. אַקוראַט אַזעלכע פּראָצעסען קומען פאָר אויף אונזערע אויגען אַלס פּועל יוצא פון די גרויסע פיזישע ענדערונגען, װאָס געהען פאָר אויף ברײטע שטרעקען פון צענטראַל־אַזיע צוליעב דער אויסטריקענונג, װעלכע געהט דאָרט אָן פון די צײַטען פון דער אײַז־פּעריאָדע.

לאָמיר נעהמען אַן אַנדער בײַשפּיעל. די געאָלאָגען האָבען בעװיזען, אַז דאָס הײַנטיגע װילדע פערד (עקװאוס פּזשעװאַלסקי) האָט זיך לאַנגזאַם ענטװיקעלט אין משך פון די לעצטע טײלען פון דער טערציערער און דער גאַנצער קװאַטערנער פּעריאָדע (פון דער אײַז־פּעריאָדע און דער פּעריאָדע נאָך איהר). אין פערלויף פון דער דאָזיגער לאַנגער רײה פון יאָהרהונדערטען זײַנען די אור־עלטערן פון דעם הײַנטיגען פערד ניט פערבליבען שטענדיג אויף אײן בעשטימטען שטח פון ערדקוגעל. זײ האָבען אַרומגעװאַנדערט איבער דער אַלטער און נײַער װעלט, און לויט אַלע װאַהרשײַנליכ־קײטען האָבען זײ זיך סוף כּל סוף אומגעקעהרט, אַלס נײַע װאַריעטעטען, צוריק צו דיזעלבע לאַנקעס, װעלכע זײ האָבען פער־לאָזען די גאַנצע צײַט פון זײערע װאַנדערונגען. 1) דערפון איז קלאָר, אַז אויב מיר געפינען ניט איצטער אין אַזיע אַלע צװישענדיגע רינגען, צװישען דעם הײַנטיגען װילדען פערד און זײַנע אַזיאַטישע אורעלטערן פון נאָך דער טערציערער פּעריאָדע, מײנט עס דורכאויס

1) לויט די פאָרשונגען פון מאַדאַם מאַריע פּאַװלאָװאַ, װעלכע האָט ספּעציעל שטודירט אָט דעם געגענשטאַנד, האָבען די אַמאָליגע אורעלטערן פון דעם איצטיגען פערד זיך אַריבערגעקליבען פון אַזיע קײן אַפריקאַ, װאו זײ זײַנען געבליבען אַ געװיסע צײַט און דערנאָך זיך צוריק אומגעקעהרט קײן אַזיע. צי אָט די דאָפּעלטע װאַנדערונג װעט װערען בעשטעטיגט, צי ניט — יעדענפאַלס בלײַבט אויסער צװײפעל דער פאַקט, אַז די אַמאָליגע אור־עלטערן פון אונזער פערד זײַנען געװען פערשפּרײט איבער אַזיע, אַפרי־קאַ און אַמעריקאַ.

ניט, אז די דאָזיגע צווישענדיגע רינגען זיינען אויסגעראָטעט געוואָרען. אזא סאָרט אויסראָטונג איז קיינמאָל ניט פאָרגעקומען; עס האָט אפילו ניט געדאַרפט זיין קיין ספּעציעל־הויכע שטערבּליכקייט צווישען יענע אורעלטערליכע מינים: די איינצעלנע, וואָס האָבען געהערט צו די צווישענדיגע וואַריעטעטען און מינים, זיינען געשטאָרבען אונטער די גאַנץ געוועהנליכסטע אומשטענדען — אָפטמאָל אפילו אין מיטען פון א גרויסער שפע פון שפּייז — און זייער געביין איז איצט צושפּרייט אין די אינגעווייד פון דער ערד איבער'ן גאַנצען ערדקוגעל.

אין קורצען גערעדט, ווען מיר טראַכטען זיך אריין אין דעם ענין און לעזען אויפמערקזאם איבער, וואָס דאַרווין אליין האָט געשריבען וועגען דעם, זעהען מיר, אז אויב מען געברויכט שוין יאָ דאָס וואָרט „אויסראָטונג“ בנוגע צו די אריבערגאַנג־וואַריעטעטען, מוז מען עס געברויכען אין דעם מעטאַפאָרישען, בדרך משל'דיגען זין. וואָס געהערט דער „קאָנקורענץ“ (קאָמפּעטישען), איז דער אויסדרוק אויך שטענדיג געברויכט געוואָרען פון דאַרווינען (זעה צ. ב. ש. דעם קאַפּיטעל „וועגען פערניכטונג“) גיכער אלס א בילד אָדער אויסדרוק־פאָרם, איידער מיט דער כונה איבערצוגעבען דעם געדאַנק פון אווירקליכען קאַמפּף צווישען צוויי טיילען פון איין און דעמזעלביגען מין. אלענפאַלס איז די אָבוועזענהייט פון צווישענדיגע פאָרמען ניט קיין אַרגומענט צו גונסטען פון אַן אינטענסיווען קאַמפּף אָדער שטרייט. אין דער ווירקליכקייט איז דער הויפּט־אַרגומענט צו בעווייזען א שאַרפען שטרייט פאַר די לעבענסמיטלען — א קאָנקורענץ וואָס געהט אָן אָהן אָן אויפהער אין יעדען מין פון חיות — נישט מעהר, ווי פּראָפעסאָר געדדעס דריקט זיך אויס, אַן „אַריפמעטישער אַרגומענט“, אַריבערגענומען פון מאַלטוס'ען.

דער אַרגומענט אָבער בעווייזט גאָרנישט. ווען מיר נעהמען למשל עטליכע דערפער אין דרום־מזרח רוסלאַנד, וועלכע האָבען צו עסען די והותר, נאָר זיי האָבען ניט קיינע סאַניטאַרישע איינריכטונגען; און בעמערקענדיג, אז פאַר די לעצטע זיעבעציג אָדער אכציג יאָהר האָט דער דורכשניט געבורטען געגרייכט 60 אויף 1000, און דאָך איז די בעפעלקערונג פאַר דער גאַנצער צייט גאָר ניט פערגרעסערט געוואָרען—וואָלטען מיר געקענט קומען צום שלוס, אז צווישען די איינוואוינער פון די דאָזיגע דערפער געהט אָן א געפעהרליך

שארפער קאמפף פאר שפייז. אין דער ווירקליכקייט אבער צייגט זיך ארויס, אז די בעפעלקערונג וואקסט ניט, צוליעב דער איינ־פאכער אורזאך, וואס א דריטעל פון די ניי־געבארענע שטארבען יעדען יאהר איידער עס גרייכט דעם עלטער פון זעקס מאנאט; א העלפט קינדער שטארבען אוים אין די נעקסטע פיער יאהר, און פון יעדען הונדערט, וואס ווערט געבארען, גרייכען נאר זיעבצעהן דעם עלטער פון צוואנציג יאהר. אויף דעם אופן געהען די ניי־געקומענע אוועק פון דער וועלט פריהער איידער זיי גרייכען אזא עלטער, ווען זיי וואלטען געקענט ווערען קאנקורענטען. עס איז קלאר, אז אויב אזוינס קען פארקומען צווישען מענשען, קען עס דאך על אחת כמה פארקומען צווישען חיות. און דער אמת איז, אז אין דער געפעדערטער וועלט קומט פאר א פערניכטונג פון די אייער אין אזא קאלאסאלער מאס, אז עטליכע מינים חיות לעבען אנהויב זומער הויפטזעכליך אויף די פויגעלשע אייער, שוין ניט צו רעדען פון די שטורמווינטען און פערפלייצונגען, וואס פערניכטען מיליאנען נעסטען אין אמעריקא און אזיע (אדער די פלוצלונדיגע ענדערונגען אין וועטער, פון וועלכע עס קומען אום מאסען יונגע זויגטהיערען). יעדער שטורמווינד, יעדע פערפלייצונג, יעדער בעזוך פון א ראץ אין א פויגעלשען נעסט, יעדע פל'צלונגדיגע ענדערונג פון דער טעמפעראטור, פערניכטען די אלע קאנקורענטען, וועלכע זעהען אוים אזוי שרעקליך אין טעאר־יע.

וואס איז שייך די פאקטען וועגען דער זעהר שנעלער פער־מעהרונג פון די פערד און פיה אין אמעריקא, ווי אויך פון די חזרים און קראליקעס אין נייזעלאנד, און די פערמעהרונג אפילו פון ווילדע טהיערען, וואס מען האט אימפארטירט פון אייראפא (וואו זייער צאהל ווערט קלענער דורך מענשען און גארניט דורך קאנקורענץ), — רעדען זיי דאכט זיך גיכער געגען דער טעאריע פון איבער־בעפעלקערונג. אויב די פערד און פיה האבען געקענט זיך אזוי שנעל פערמעהרען אין אמעריקא, איז עס פשוט א בעוויז, אז ווי צאהלרייך עס זיינען אין יענער צייט ניט געווען די ביזאן־אקסען און אנדערע מעלי־גרה'דיגע אין דער נייער וועלט, איז איהר גראז־פרעסענדע בעפעלקערונג נאך אלץ געווען א סך קלענער איידער די צאהל, וואס האט זיך געקענט דערנעהרען אויף די פרעירים. אויב מיליאנען ניי־אנגעקומענע האבען אלץ געפונען גענוג שפייז,

ניט צווינגענדיג דער פריהערדיגער בעפעלקערונג צו פערהונגערן, מוזען מיר גיכער קומען צום שלוס, אַז די אייראָפּעער האָבען געפונען אין אמעריקא ניט צופיעל, נאָר צו וועניג גראָז־פרעסער. און מיר האָבען ערנסטע אורזאַכען צו דענקען, אַז אַזאַ צו־קליינע צאָהל פון טהיערען־בעפעלקערונג איז דער נאַטיר־ליכער צושטאַנד אויף דער אויבערפלעך פון דעם גאַנצען ערדקוגעל, מיט נאָר עטליכע צייטווייליגע אויסנאַהמען פון דעם אַלגעמיינעם כלל. די פאַקטישע צאָהל חיות אויף אַ געוויסען שטח פון דער ערד ווערט בעשטימט, ניט דורך דעם מאַקסימום פון נאַהרונג, וואָס די געגענד קען ארויסברענגען, נאָר דורך דעם מינימום, וואָס זי גיט ארויס יעדען יאָהר אונטער די אונגינסטיגסטע אומשטענדען. אַזוי אַז צוליעב דעם אַליין קען שווין די קאָנקורענץ און דער קאַמפּף פאַר שפּייז ניט זיין דער נאָרמאַלער צושטאַנד; און עס זיינען פאַראַן נאָך אַנדערע אורזאַכען, וועלכע דריקען אַרונטער די טהערישע בעפעלקערונג אַפילו ביז צו נאָך אַ נידעריגערן מאַסשטאַב. ווען מיר נעהמען צום ביישפּיעל די פערד און פיה, וואָס לעבען אַ גאַנץ ווינטער אויף די גראָז אונטערן שנעע אין די סטעפּעס פון טראַנסבאַיקאַליע, געפינען מיר זיי סוף ווינטער זעהר אָבגעמאָגערטע און אָבגעשוואַכטע. אָבער זיי ווערען אָבגע־שוואַכט, ניט ווייל עס איז ניטאָ פאַר זיי אַלעמען גענוג נאַהרונג: ניין, גראָז איז דאָ איבער גענוג אונטערן שנעע; די צרה איז נאָר, וואָס עס איז שווער ארויסצוקריגען די פערשנעעטע גראָז, און דאָס איז אַ צרת־רבים, שווער פאַר אַלע פערד און פיה גלייך. אויסער דעם טרעפט אָנהויב פריהלינג, אַז דער שנעע שמעלצט און פריהרט באַלד אונטער, און אויב דאָס טרעפט עטליכע טעג כסדר, ווערען זיי נאָך מעהר אויסגעמאָרעט. און דאַן קומט נאָך אַ שנעע־שטורם, וועלכער צווינגט די אָבגעשוואַכטע פיה צו בלייבען עטליכע טעג נאָכאַנאַנד גאָר אָהן שפּייז, און זיי פאַלען דאַן מאַסענווייז. די פערלוסטען זיינען אַזוינע גרויסע, אַז אויב דער פריהלינג איז געווען אַ בעזונדערס שווערער, ווערען זיי ניט געדעקט אַפילו דורך די נייע געבורטען — דערהויפּט איז דער שאָדען גרויס, וואָס אַלע פערד זיינען אויסגעמאָרעטע און די יונגע ווערען געבאָרען אין אַ שוואַכען צושטאַנד. די צאָהל פון פערד און פיה בלייבט אויף דעם אופן אַלעמאָל אַ סך נידעריגער איידער זי האָט געקענט זיין, ווען עס

װאָלט ניט געװען אַט די ספּעציעלע אורזאַך — אַ קאַלטער און אַ שטורעמדיגער פֿריהלינג. אַ גאַנץ יאָהר איז פֿאַראַן שפּייז בשופֿע: עס װאָלט גענוג געװען פֿאַר פֿינף אָדער צעהן מאָל אַזױפֿיעל, און דאָך װאַקסט די טהיערישע בעפֿעלקערונג פֿון די סטעפּעס זעהר און זעהר לאַנגזאַם. אַזױ באַלד אָבער װי דער בוריאַט גרייט אָן װיפֿיעל ניט איז היי אויף דער סטעפּע און לעגט עס אַרוים פֿאַר זיינע פֿערד און בהמות אין די טעג פֿון פֿרעסט און טיעפֿע שנעען, בעמערקט ער גלייך װי זיין סטאַדע פֿערמעהרט זיך. אַזױ װי כמעט אַלע פֿרייע גראַז־עסער, און אַ סך גריזונעס פֿון אַזיע און אַמעריקא לעבען אונגעפֿעהר אונטער דיזעלביגע אומשטענדען, קענען מיר זיכער בעהױפּטען, אַז עס איז נ י ט מחמת קאָנקורענץ און געגענזייטיגען קאַמפּף, װאָס זייער צאָהל װערט ניט גרעסער; אַז זיי קענען ניט אין קיין צייט פֿון יאָהר זיך שלאָגען פֿאַר שפּייז. און אויב זיי פֿערמעהרען זיך קיינמאָל ניט ביז צו דער שטופּע פֿון איבערבעפֿעלקערונג, ליעגט די סבה דערפֿון אין קלימאַט, ניט אין קאָנקורענץ.

די װיכטיגקייט פֿון די נאַטירליכע אָבהאַלטען פֿון איבערפֿערמעהרונג, און ספּעציעל די שייכות זייערע צו דער קאָנקורענץ־טעאָריע, איז װי עס װייזט אוים קיינמאָל ניט גענוג גענומען געװאָרען אין אָנבעטראַכט. מען דערמאָנט די דאָזיגע אָבהאַלטען, אָדער ריכטיגער געזאָגט, מען דערמאָנט נאָר איינינגע פֿון זיי; אָבער שטודירען זייער װירקונג בפּרט, שטודירט מען נאָר זעהר זעלטען. און דאָך, װען מען זאָל פֿערגלייכען די װירקליכע װירקונג פֿון די נאַטירליכע אָבהאַלטען מיט דער מעגליכער װירקונג פֿון קאָנקורענץ אין יעדען מין, װאָלטען מיר גלייך געמוזט מודה זיין, אַז די לעצטע האַלט ניט אוים קיין שום פֿערגלייך מיט דער ערשטער. בעיטס, צום ביישפּיעל, דערמאָנט װעגען די אונגלויבליכע מאַסען פֿליהענדע מוראַשקעס, װאָס קומען אום בעת זיי מאַכען זייערע אויספֿליהען. די טויטע אָדער האַלבטויטע קערפּער פֿון די פֿייער־מוראַשקעס (מירמיקא סאַעװיססימאַ), װאָס זיינען אָנגעטראָגען געװאָרען אין טייך אין דער צייט פֿון אַ שטורם, „זיינען געװען ביז צװיי צאָל הויך און אַזױפֿיעל אויך אין דער ברייט, אין אַ ליניע װאָס האָט זיך געצויגען ניט אונטערבראָכען אויפֿ'ן זוים פֿון װאַסער מיילען און

מיילען לאנג". 1) טויזענדער מיליאָנען מוראשקעס זיינען אויף דעם אופן פערניכטעט געוואָרען אין מיטען פון א נאטור, וועלכע וואָלט געקענט דערנעהרען טויזענדער מאָל אזויפיעל וויפיעל עס האָבען דאן געלעבט אויף יענעם אָרט. דר. אַלטום, א דייטשער וואלד־קענער, וועלכער האָט אָנגעשריבען א זעהר לעהר־רייכען בוך וועגען די בעלי חיים, וואָס טהוען אָן שאָדען די וועלדער, גיט אויך א סך פאקטען, וואָס בעווייזען די גרויסע וויכטיגקייט פון די נאטירליכע אָבהאלטען פון א צו־גרויסער פערמעהרונג. ער זאגט, אז א רייהע שטורמדיגע טעג, אָדער א קאַלטער און נאסער וועטער, בעת דעם אויספליהען פון די קיעפערשפּיענער (באָמביקס פּיני), פערניכטעט זיי אין אונגלויבליכע מאסען, און אז אין פריהלינג פון דעם יאהר 1871 זיינען אָט די אַלע שפּיענער מיט איין מאָל אין גאנצען פערשוואונדען געוואָרען, וואהרשיינליך דורך א רייהע פון עטליכע קאַלטע נעכט.2) מען וואָלט געקענט ברענגען א סך אזעלכעביישפּיעלען בנוגע צו די אינזעקטען פון פערשיידענע טהיילען פון אייראָפּא. דר. אַלטום דערמאָנט אויך וועגען די פויגלען, וואָס עסען אויף די דאָזיגע שפּיענער, און וועגען דער אונגעהויערער צאָהל אייעלעך פון אָט דעם אינזעקט, וואָס די פיקס פערניכטען; ער לעגט אָבער צו, אז די פּאראזיטישע פונגוס־געוויקסען, וואָס פאַלען אויף זיי אָן פּעריאָדיש, זיינען פיעל שרעקליכערע פיינד פון די דאָזיגע שפּיענער איידער וועלכער עס איז פויגעל, ווייל די דאָזיגע געוויקסען פערניכטען זיי אויף א גרויסען שטח מיט אמאָל. וואָס געהערט די פערשיידענע מינים מייז (מוס סילוואטיקוס, ארוויקאָלא אר־וואַלים און ארוויקאָלא אגרעסטים), בעמערקט אַלטום, נאָכדעם ווי ער האָט געבראכט א לאנגען צעטעל פון זייערע פיינד, אז „די שרעקליכסטע פיינד פון די מייז זיינען דאָך ניט אנדערע חיות, נאָר די פּלוצלונגדיגע ענדערונגען פון וועטער, וועלכע טרעפען זיך כמעט יעדען יאָהר". ווען עס הויבען זיך אָן בייטען די וועטערן, דאָ פרעסט און דאָ ווארעם, קומען זיי אום אין אונצעהליגע מאסען.

1) „דהי נאטוראַליסט אָן דהי ריווער אמאזאָן", באנד 2, ז. 85, 95. דאָסזעלביגע האָב איך אליין איינמאָל געזעהן אויפ'ן דרום ברעג פון ענג־לאנד, און איבערהויפּט איז עס אַ גאנץ געוועהנליכע ערשיינונג.

2) דר. ב. אַלטום, „וואלד־בעשעדיגונגען דורך טהיערע אונד געגענ־מיטעל." (בערלין, 1880) ז. 207 און ווייטער.

„אַזאַ פּלוצלונגדיגע ענדערונג פון וועטער קען פון פיעלע טויזענ־דער מייז לאָזען ביים לעבען נישט מעהר ווי עטליכע איינ־צעלנע“. פערקעהרט ווידער, אַ וואַרעמער ווינטער, אָדער אַ ווינטער וואָס שטעלט זיך איין לאַנגזאַם, גיט זיי אַ מעגליכקייט צו פערמעהרען זיך אין אַ שערקליכער פּראָפּאָרציע, ניט אַכטענדיג אויף קיין שום פיינד, ווי עס איז געווען דער פאַל אין די יאָהרען 1876 און 1877[1]. די קאָנקורענץ בנוגע די מייז צייגט זיך אויף דעם אופן אַרוים אַלס אַ גאַנץ ניט וויכטיגער פאַקטאָר אין פערגלייך מיט דעם וועטער. דעם אייגענעם סאָרט פאַקטען ברענגט דער פּערפּאַסער אויך בנוגע די וועווערקעס.

וואָס איז שייך די פויגלען, ווייסען מיר אַלע גאַנץ גוט ווי זיי ליידען פון די פּלוצלונגדיגע ענדערונגען פון וועטער. די שפּעטע שנעע־שטורעמס זיינען פאַר די פויגלען פּונקט אַזוי געפעהרליך אין די ווילדע זומפּען פון ענגלאַנד, ווי אין סיביר; און טש. דיקסאָן האָט געזעהן ווי אַן אויסערגעוועהנליך שטרענגער ווינטער האָט געבראַכט די רויטע שנעע־היהנער צו אַזאַ פערצווייפעלטער לאַגע, אַז זיי האָבען אין גרויסע מאַסען פערלאָזען די ווילדע ערטער און „מיר ווייסען פון פעלען, ווען מען האָט זיי געכאַפּט אויף די גאַסען פון שעפּפיעלד. ווען עס האַלט לאַנג אָן נאַסע וועטערן — לעגט ער צו — איז דאָס פאַר זיי כמעט אויך אַזוי געפעהרליך.“

די אָנשטעקיגע קראַנקהייטען ווידער, וועלכע בעפאַלען צייטענווייז די מעהרסטע מינים חיות, פערניכטען זיי אין אַזוינע גרויסע מאַסען, אַז אפילו די חיות וואָס פּרוכפּערן זיך זעהר שנעל, קענען צוריק ניט געווינען אין פערלויף פון פיעלע יאָהרען דאָס וואָס זיי האָבען פערלאָרען. אַזוי, צ. ב. ש., אין די פערציגער יאָהרען (פון פאָריגען יאָהרהונדערט) זיינען די סוסליקס דורך אַ מגפה־פּלוצלונג פערשוואונדען פון דער נאָכבאַרשאַפט פון סאַרעפּטאַ, אין דרום־מזרח רוסלאַנד, און אין פערלויף פון פיעלע יאָהרען האָט מען קיין איין סוסליק ניט בעגעגענט אין יענעם געגענד. עס האָט געדויערט אַ סך יאָהרען איידער זיי זיינען געוואָרען אַזוי צאָהלרייך ווי פריהער[2].

1) דאָרט, ז. 13 און 187.

2) אַ. בעקקער, אין „בולעטין פון די מאָסקעווער נאַטורפאָרשער־געזעלשאַפט“ (פראַנצ.) 1889, ז. 625.

נאָך אזוינע פאַקטען, וואָס יעדער איינער פון זיי פערקלענערט די בעדייטונג, וועלכע מען האָט צוגעגעבען דער קאָנקורענץ און דעם קאַמפּף אינערהאַלב פון דעם מין, וואָלט מען געקענט ברענגען א גאַנצע מאַסע.1) עס פערשטעהט זיך, מען וואָלט זיי געקאָנט פערענטפערן מיט דאַרווין׳ס ווערטער, אז נאָך אַלעם דעם מוז יעדער בעל חי „אין וועלכער עס איז צייט פון זיין לעבען, אין וועלכער עס איז צייט פון יאָהר, אין יעדען דור, אָדער ווען עס איז, קעמפּפען פאַר זיין עקזיסטענץ און אויסשטעהן א גרויסע פער־ניכטונג“; און אז נאָר די מעהר צוגעפּאַסטע קענען איבערלעבען אזוינע פּעריאָדען פון שווערען קאַמפּף פאַר עקזיסטענץ. אויב אָבער די ענטוויקלונג פון דער טהיערען־וועלט וואָלט געווען געבויט אויס־שליסליך, אָדער אפילו הויפּטזעכליך, אויף דעם איבערלעבען פון די מעהר צוגעפּאַסטע אין די צייטען פון אומגליק; אויב די ווירקונג פון דער נאַטירליכער אויסוואַהל וואָלט אָבהענגען פון די פּעריאָדען פון זעלטענער אויסטריקענקייט, אָדער פון פּלוצלונגדיגע ענדערונגען אין וועטער, אָדער פון פערפלייצונגען — דאַן וואָלט דער ר י ק־ש ר י ט געווען דער כלל אין דער נאַטור. די וועלכע לעבען איבער א הונגער, אָדער א בייזע עפּידעמיע פון כאָלערא, פּאָקען אָדער דיפטעריט, אין דעם ערך ווי מיר זעהען די דאָזיגע מגפות אין די ניט־ציוויליזירטע לענדער, זיינען דורכאויס ניט די שטאַרקסטע, ניט די געזינטסטע, ניט די קליגסטע. קיין פּאָרטשריט וואָלט ניט געקענט געבויט ווערען אויף אזוינע איבערלעבונגען — ספּעציעל נאָך דערפאַר, ווייל א ל ע איבערלעבענדע קומען גע־וועהנליך ארויס פון דעם נסיון געבראָכענע אין געזונד, א שטייגער ווי יענע טראַנסבאַיקאַלישע פערד, וואָס מיר האָבען אויבען דער־מאָנט, אָדער ווי די מאַנשאַפטען פון ארקטישע שיפען, אָדער ווי די גאַרניזאָנען פון פעסטונגען, וועלכע האָבען עטליכע מאָנאַט נאָכאַנאַנד געמוזט לעבען אויף האַלבע פּאָרציעס, און קומען ארויס ווען די בעלאַגערונג הערט אויף, מיט א צובראָכענעם געזונד, וואָס פערגרעסערט דעם ערך פון שטערבליכקייט ביי זיי גאָר משונה׳דיג. אַלץ וואָס די נאַטירליכע אויסוואַהל קען אין אזוינע אומגליקס־צייטען טהאָן, איז צו שאַנעווען די איינצעלנע, וואָס זיינען בכח

1) זעה אָנהאַנג IX.

אריבערצוטראָגען אַלערליי דחקות. דאָס איז טאַקע אַלץ וואָס זי טהוט פאַר די סיבירישע פערד און פיה. זיי צייכענען זיך ווירקליך אויס מיט דויערהאַפטיגקייט; אין אַ שעת הדחק קענען זיי לעבען אויף פּאַלאַרע בעראָזעס; זיי קענען אויסשטעהן הונגער און קעלט. דערפאַר אָבער קען אַ סיביריש פערד שלעפּען נאָר אַ העלפט אַזוי פיעל משא וויפיעל אַ איירָאָפּעאישער פערד קען שלעפּען אָהן אָנשטרענגונג; קיין איין סיבירישע קוה גיט ניט אַ העלפט אַזוי פיעל מילך וויפיעל אַ דזשערסי קוה גיט, און קיין איינגעבוירענער פון די ניט־ציוויליזירטע לענדער קען ניט אויסהאַלטען קיין פערגלייך מיט אַן איירָאָפּעער. אַזעלכע איינגעבוירענע קענען גרינגער אריבערטראָגען הונגער און קעלט, אָבער זייערע פיזישע קרעפטען זיינען אַ סך נידעריגער איידער די קרעפטען פון אַ גוט־גענעהרטען איירָאָפּעער, און זייער גייסטיגער פאָרטשריט געהט אָן פערצווייפעלט לאַנגזאָם. „פון שלעכטס קען קיין גוטס נישט אַרויסקומען“, ווי טשערנישעווסקי האָט געשריבען אין זיין מערקווירדיגער אָבהאַנדלונג וועגען דאַרוויניזם. 1)

צום גליק איז די קאָנקורענץ ניט קיין אַלגעמיינער כלל, ניט פאַר דער טהיערען־וועלט, ניט פאַר דער מענשהייט. ביי די טהיערען איז די קאָנקורענץ בעשרענקט נאָר אויף געוויסע פעריאָדען, און די נאַטירליכע אויסוואַהל געפינט אַ בעסערן באָדען פאַר איהר אַרבייט. די בעסטע בעדינגונגען פאַר דער פּראָגרעסיווער אויסוואַהל ווערען געשאַפען **אויסמיידענדיג די קאָנקורענץ** דורך גענענזייטיגער הילף און שטיצע.2) אין גרויסען קאַמפף פאַר עקזיסטענץ — פאַר אַ מעהר פולען אינטענסיווען לעבען מיט וואָס וועניגער אונניצליכען פערלוסט פון די כחות — זוכט אויס די נאַטירליכע אויסוואַהל אַזוינע וועגען, וואָס מיידען אויס די קאָנקורענץ וויפיעל מעגליך. די מוראשקעס פעראייניגען זיך

---

1) „רוססקאַיאַ מיסל“ נומער 9, 1888. „די טעאָריע פון דעם וואָלטהעטיגען איינפלוס פון קאַמפף אומס דאזיין,“ פון אַן אַלטען טראַנספאָרמיסט.

2) „איינס פון די געוועהנליכסטע מיטלען, דורך וועלכע עס ארבייט די נאַטירליכע אויסוואַהל — שרייבט דאַרווין — איז וואָס עטליכע איינצעלנע פון אַ געוויסען מין פאַסען זיך צו צו אַ ביסעל אנאנדער סאָרט

אין נעסטען און פעלקער; זיי בעהאלטען שפּייז פאַר'ן ווינטער, זיי האָדעווען פאַר זיך „קיהעלעך" — און מיידען אַט אַזוי אויס די קאָנקורענץ. און די נאַטירליכע אויסוואַהל קלייבט אויס פון אַלע מוראשקעס יענע מינים, וואָס קענען אַם בעסטען אויסמיידען אינערליכע שטרייטיגקייטען מיט זייערע אונפערמיידליכע שעדליכע ווירקונגען. די מעהרסטע פון אונזערע פויגלען וואַנדערן לאַנגזאַם צו דרום־צו, ווען דער ווינטער קומט אָן, אָדער זיי קלייבען זיך צונויף אין אונצעהליגע געמיינשאַפטען און נעהמען אונטער ווייטע רייזען — און מיידען אויס אויף דעם אופן שטרייטיגקייטען. אַ סך גריזונעס פאַלען אריין אין ווינטער־שלאָף, ווען עס קומט די צייט פון מעגליכער קאָנקורענץ, און אַנדערע מינים לעגען אָב שפּייז פאַר'ן ווינטער, און קלייבען זיך צונויף אין גרויסע קאָלאָניעס, כדי צו האָבען די נויטיגע בעשיצונג אין דער צייט פון ארבייט. די הירשען וואַנדערן צום ים־צו, ווען דער מאָך ווערט פערטריקענט אין די אינערע געגענדען פון לאַנד. די בופּעלאָקסען מאַרשירען דורך אַ גאַנ־גאַנצען קאָנטינענט, כדי צו געפינען אַ שפע פון שפּייז. און די ביבער־קאָלאָניעס, ווען זיי האָבען זיך צופיעל פערמעהרט אויפ'ן טייך, צוטיילען זיך אין צוויי טיילען: די אַלטע געהען אַוועק אראָב־טייך און די יונגע ארויף־טייך, כדי אויסצומיידען שטרייטיגקייטען. און שליסליך, אויב די בעלי חיים קענען ניט אריינפאַלען אין אַ ווינטער־שלאָף, קענען ניט אויסוואַנדערן, ניט אָנגרייטען זיך מיט שפּייז, ניט אויסאַרבייטען אייגענע שפּייז ווי די מוראשקעס — דאַן טהוען זיי וואָס די טיט־מייז טהוען, ווי וואַלליס האָט עס אַזוי שעהן בע־שריבען („דאַרוויניזם" קאַפּיטעל 5): זיי געהען איבער צו אַ נייעם סאָרט שפּייז, און אַט אַזוי מיידען זיי ווידער אַמאָל אויס די קאָנקורענץ.1)

„מיידט אויס שטרייטיגקייטען! עס איז אַלעמאָל שעדליך פאַר'ן מין, און איהר האָט גענוג מיטלען דאָס אויסצומיידען!" אַט דאָס איז די ט ע נ ד ע נ ץ פון דער נאַטור. זי ווערט ניט אַלע־

לעבען: דורך דעם קענען זיי פערנעהמען נאָך ניט־פערנומענע ערטער אין דער נאַטור." (דער אורשפּרונג פון די מינים", קאַפּיטעל 6) מיט אַנ־דערע ווערטער — אויסמיידענדיג קאָנקורענץ.

1) זעה אנהאַנג X.

מאָל אין גאַנצען פערווירקליכט, אָבער זי איז אַלעמאָל פאַראַן. דאָס איז דער לאָזונג, וואָס קומט צו אונז פון די שטרויכען, די וועלדער, די טייכען, די ימים. „פעראייניגט זיך דריבער — פראַקטיצירט געגענזייטיגע הילף! דאָס איז דאָס בעסטע מיטעל צו פערזאָרגען זיך מיט דער גרעסטער זיכערקייט פאַר יעדען בעזונדער און פאַר אַלעמען צוזאַמען. זי איז די בעסטע גאַראַנטיע פאַר דער עקזיסטענץ און פאַר'ן פיזישען, גייסטיגען און מאָראַלען פראָגרעס." אָט דאָס איז וואָס די נאַטור לערענט אונז; און צו אָט דער שטימע פון דער נאַטור האָבען זיך צוגעהערט אַלע יענע בעלי חיים, וועלכע האָבען דערגרייכט די העכסטע שטופען אין זייערע קלאַסען. אָט דעם געבאָט פון דער נאַטור האָט אויך געפאָלגט דער מענש — דער גאַנץ פרימיטיווער מענש — און נאָר צוליעב דעם האָט ער דער־גרייכט די שטופע, וועלכע מיר פערנעהמען איצטער, ווי דער לעזער וועט זיך איבערצייגען דערין פון די ווייטערדיגע קאַפּיטלען, וועלכע בעהאַנדלען די געגענזייטיגע הילף אין די מענשליכע געזעלשאַפטען.

קאַפּיטעל III

געגענזייטיגע הילף ביי די ווילדע

די השערה פון אַ מלחמה פון יעדערן אַנטקעגען אַלעמען. — דער שטאַם אַלס אורשפּרונג פון דער מענשליכער געזעלשאַפט. — דאָס שפּעטערע אויפטרעטען פון דער בעזונדער פאַמיליע. — בושמענער און האָטענטאָטען. — אויסטראַליער, פּאַפּואַסען. — עסקימאָזען, אַלעאוטען. — דאָס לעבען פון די ווילדע איז פאַר אייראָפּעער שווער צו פערשטעהן. — דער בעגריף פון גערעכטיגקייט ביי די דאַיאַקס. — דאָס געמיין־רעכט.

אין די פריגע צוויי קאַפּיטלען זיינען מיר דורכגעלאָפען בקיצור די בעשרייבונג פון דער אונגעהייערער ראָליע, וואָס די געגענזייטיגע הילף און געגענזייטיגע שטיצע שפּיעלען אין דער ענטוויקלונג פון דער טהיערען־וועלט. איצטער שטעהט אונז פאָר צו וואַרפען אַ בליק אויף דער ראָליע, וואָס דיזעלבע צוויי פאַקטאָרען שפּיעלען אין דער ענטוויקלונג פון דער מענשהייט. מיר האָבען געזעהן ווי קליין איז די צאָהל פון די מינים חיות, וועלכע פיהרען אַן איינזאַם לעבען, און ווי, אין געגענטייל, גרויס איז די צאָהל פון יענע מינים, וועלכע לעבען אין געמיינשאַפטען און פעראייניגען זיך צוליעב די צוועקען פון געגענזייטיגער בעשיצונג, אָדער צום געיעג און צוזאַמלונג פון שפּייז־אוצרות, אויסצוהאָדעווען די יונגע, אָדער בשוט הנאה צו האָבען געמיינשאַפטליך פון לעבען. מיר האָבען אויך געזעהן, אַז הגם צווישען פערשיידענע קלאַסען חיות און צווישען פערשיידענע מינים, אָדער אפילו פערשיידענע גרופּען פון דעמזעלבען מין, קומט פאָר אַ רעכט ביסעל קאַמפף, הערשט אָבער, בכלל גערעדט, אין די גרופּען און מינים גופא פריעדען און געגענזייטיגע שטיצע; און אַז יענע מינים, וועלכע פערשטעהען אַם בעסטען זיך צו פעראייניגען און אויסמיידען שטרייטיגקייטען און קאַמפּפען, האָבען אויך די בעסטע אויסזיכטען צו בלייבען לעבען און צו קענען זיך פּראָגרעסיוו ווייטער ענטוויקלען. אַזוינע מינים גדייהען, בעת

די מינים, וועלכע פערשטעהען ניט צו לעבען געזעלשאפטליך, געהען צו גרונד.

עס איז קלאָר, עס וואָלט ווידערשפּראָכען אלץ וואָס מיר ווייסען וועגען דער נאַטור, אויב דער מענש וואָלט פאַרגעשטעלט מיט זיך אַן אויסנאַהם פון אַט דעם אַלגעמיינעם כלל: אויב אַזאַ וועהר־לאָזע בעשעפענים, ווי דער מענש איז געווען אין אָנהויב פון זיין עקזיסטענץ, וואָלט געפונען זיין בעשיצונג און זיין וועג צום פּראָ־גרעס ניט אין דער געגענזייטיגער הילף ווי די אַנדערע בעלי חיים, נאָר אין דעם ריקזיכטלאָזען קאַמפּף פאַר פערזענליכע נוצען, זיך גאָר ניט קימערענדיג פאַר די אינטערעסען פון זיין מין. פאַר יעדען בעל שכל, וואָס האָט זיך איינגעלעבט מיט דעם געדאַנק פון איינהייט אין דער נאַטור, איז אַזאַ השערה אַ פשוט'ע אונמעגליכקייט. און דאָך, ווי ניט וואַהרשיינליך און ניט לאָגיש אַזאַ געדאַנק איז, האָט ער אַלעמאָל געהאַט זיינע פערטיידיגער. עס האָבען זיך אַלעמאָל געפונען שרייבער, וועלכע האָבען געקוקט פעסימיסטיש אויף דער מענשהייט. פון זייער אייגענער ערפאַהרונג האָבען זיי געקענט דעם מענשען מעהר אָדער ווייניגער אויבערפלעכליך, און פון דער געשיכטע האָבען זיי געוואוסט נאָר דאָס, וואָס די כראָניקער דער־צעהלען, דער עיקר וועגען מלחמות, אכזריות און אונטערדריקונגען: זיינען אָט די פעסימיסטען דעריבער געקומען צום אויספיהר, אַז די מענשהייט שטעלט מיט זיך פאַר נישט מעהר ווי אַ לייכט־צונויפגע־בונדענע געמיינשאַפט פון ברואים, וועלכע זיינען תמיד גרייט אַרומצוקריגען זיך איינע מיט די אַנדערע, און ווען ניט די „מוראה של מלכות". דאָס אַריינמישען זיך פון אַן אויבערהערשאַפט, וואָלטען זיי איינע די אַנדערע איינגעשלונגען לעבעדיגערהייט.

האָבבס איז געשטאַנען אויף אַזאַ שטאַנדפּונקט; און בעת אייניגע פון זיינע נאָכפאָלגער אין 18טען יאָהרהונדערט האָבען געפּרובט בעווייזען, אַז די מענשהייט האָט צו קיין צייט פון איהר עקזיסטענץ — ניט אפילו אין איהר גאָר פּרימיטיווער פעריאָדע — ניט געלעבט אין אַ צושטאַנד פון שטענדיגער מלחמה; אַז דער מענש איז אפילו אין זיין „נאַטירליכען צושטאַנד" געווען אַ געזעל־שאַפטליך בעשעפענים, און אַז אונוויסענהייט גיכער איידער דעם מענשען'ס נאַטירליכע בייזע נייגונגען האָבען געבראַכט די מענש־הייט צו די אַלע שרעקען, מיט וועלכע עס צייכענט זיך אויס איהר

פערגאנגענע געשיכטע — האט אבער דאס רוב פון זיינע נאכפאלגער נאך אלץ בעהויפטעט, אז דער אזוי גערופענער „נאטירליכער צו־שטאנד" איז דורכאוים געווען א שטענדיגער קאמפף צווישען די איינצעלנע, וועלכע זיינען אויף א צופעליגען אופן זיך צונויפגעקומען דורך די קאפריזען פון זייער טהיערישער נאטור. אמת, זינט האבבס' צייטען האט די וויסענשאפט געמאכט געוויסע פארטשרי־טען, און מיר האבען שוין איצטער א פעסטערען באדען אונטער אונ־זערע פיס, איידער עס איז געווען אין די צייטען פון האבבס אדער רוססא. אבער האבבס' פילאזאפיע האט נאך עד היום א מאסע אנהענגער, און די לעצטע צייט איז געשאפען געווארען א גאנצע שולע שרייבער, וועלכע האבען זיך אנגעוואפענט מעהר מיט דארווין'ס טערמינאלאגיע איידער מיט זיינע אידעען, און האבען זיך בענוצט דערמיט צו ארגומענטירען פאר האבבס' אנשויאונגען וועגען דעם פרימיטיווען מענשען. עס איז זיי אפילו געלונגען צו־צוגעבען זייער ארגומענטאציע וויפיעל ניט איז א וויסענשאפטליך אויסזעהן. האקסלי, ווי בעוואוסט, האט זיך געשטעלט בראש פון דער שולע, און אין דעם ארטיקעל, וואס ער האט אבגעדרוקט אין יאהר 1888, האט ער אבגעמאלט די פרימיטיווע מענשען ווי עפעס א סארט טיגערן אדער לייבען, וואס האבען ניט קיין שום עטישען בעגריף, וואס שטעלען זיך פאר קיין זאך ניט אב אין קאמפף פאר עקזיסטענץ, און וואס פערברייינגען זייער גאנצעס לעבען אין „שטענ־דיגע געשלעגע". „אויסער די בעשרענקטע און צייטליכע פאמיליען־בעציהונגען — האט ער געשריבען — איז די האבבעזישע מלחמה פון יעדען אנטקעגען אלעמען געווען דער נארמאלער צושטאנד פון זייער עקזיסטענץ". 1)

עס איז שוין ניט איינמאל בעמערקט געווארען, אז דער הויפט טעות פון האבבס, ווי אויך פון די פילאזאפען פונ'ם 18טען יאהר־הונדערט, איז בעשטאנען אין דעם, וואס זיי האבען זיך פארגע־שטעלט, אז דער מענשליכער מין האט אנגעהויבען זיין לעבען אין דער פארם פון קליינע ארומוואנדערענדע פאמיליען, א שטייגער ווי די „בעשרענקטע און צייטליכע" פאמיליען פון די גרעסערע רויב־טהיערען. איצטער אבער איז שוין פאזיטיוו פעסטגעשטעלט, אז

1) „ניינטינטה סענטשורי", פעברואר 1888, ז. 165.

אזא השערה איז דורכאוים נים ריכטיג. עס פערשטעהט זיך, מיר האבען נים קיין דירעקטע פאקטען, וואס זאלען בעווייזען ווי די ערשטע מענשענארטיגע ברואים האבען געלעבט. אפילו די צייט, ווען אזוינע ברואים האבען זיך צוערשט בעוויזען, איז נאך נים גענוי פעסטגעשטעלט געווארען, און די היינטיגע געלאגען זיינען גענייגט צו דענקען, אז מען קען געפינען זייערע שפורען אין די פליאצען אדער גאר מיאצען שיכטען פון דער טערציערער פעריאדע. מיר האבען אבער אן אינדירעקטע מעטאדע, וועלכע גיט אונז די מעגליכקייט ביז א געוויסען גראד צו בעלייכטען אפילו יענע ווייטע פעריאדע. אין די לעצטע פערציג יאהר זיינען געמאכט געווארען זעהר גענויע אונטערזוכונגען פון די געזעלשאפטליכע אינסטיטוציעס ביי די ניעדריגסטע ראסען, און די אונטערזוכונגען האבען ענטדעקט אין די היינטיגע אינסטיטוציעס פון די פרימיטיווע פעלקער די שפורען פון נאך עלטערע איינריכטונגען, וועלכע זיינען שוין לאנג פערלארען געגאנגען, אבער האבען פונדעסטוועגען איבערגעלאזען אונצווייפעלהאפטע צייכענס פון זייער אמאליגער עקזיסטענץ. ביסלעכווייז איז אויפגעבוים געווארען א גאנצע וויסענשאפט, וועלכע גיט זיך אב מיט דער עמבריאלאגיע פון די מענשליכע אינסטיטוציעס, דורך די ארבייטען פון באכאפען, מאקלענאן, מארגאן, עדוארד ב. טיילאר, מעין, פאסט, קאוואלעווסקי און פיעלע אנדערע. און אט די וויסענשאפט האט איצט פעסטגעשטעלט אהן א שום ספק, אז די מענשהייט האט אנגעהויבען איהר לעבען **נ י ט** אין דער פארם פון קליינע, איינזאמע פאמיליען.

די פאמיליע איז ווייט נים געוועזן די פרימיטיווע פארם פון מענשליכער ארגאניזאציע, נאר אדרבא גאר זעהר א שפעטער פראדוקט פון מענשליכער ענטוויקלונג. ווי ווייט מיר זאלען נים צוריקגעהן אין דער פאלעא־עטנאלאגיע פון דער מענשהייט, געפינען מיר אומעטום מענשען, וואס האבען שוין געלעבט אין געזעלשאפטען און גרופען, וועלכע זיינען געוועזן עהנליך צו די סטאדעס פון די העכערע זויגטהיערען. עס האט זיך געפאדערט א זעהר לאנגזאמע און גאנץ לאנגע ענטוויקלונג ביז וואנען די דאזיגע געזעלשאפטען זיינען געקומען צו דער שטאם־ אדער קלאן־ארגאניזאציע, וועלכע האט פון איהר זייט ווידער געדארפט דורכמאכען א זעהר לאנגען פראצעס פון ענטוויקלונג איידער עס האבען זיך געקענט בעוויזען די ערשטע

אָנהויבען פון א פּאָליגאַמישער אָדער מאָנאָגאַמישער פאַמיליע. געזעלשאַפטען, פערבאַנדען, שטאַמען, פעלקער און נ י ט פאַמי־ליען — זיינען אויף דעם אופן געווען די פּרימיטיווע פאָרמען און די עלטסטע פאָרגעגנער פון דער אָרגאַניזאַציע פון דער מענשהייט. צו אַזאַ אויספיהר איז די עטנאָלאָגיע געקומען נאָך אַלע איהרע אונערמיעדליכע פאָרשונגען. אייגענטליך האָבען די זאָאָלאָגען געקענט פאָראויסזאָגען דעם אויספיהר. קיין איינציגער פון די העכערע זויגטהיערען, מיט דער אויסנאַהם פון גאָר ווינציגע פלייש־עסער און עטליכע בלי ספק אויסשטאַרבענדע מינים אַפּפען (דער אָראַנג־אוטאַן און גאָרילאַ), לעבט ניט אין קליינינקע פאַמיליען, וואָס שלעפּען זיך איינזאַם ארום איבער די וועלדער. אַלע איבעריגע לעבען אין געזעלשאַפטען. און דאַרווין האָט אַזוי גוט פערשטאַנען, אַז די איינזאַם־לעבענדע אַפּפען וואָלטען קיינמאָל זיך ניט געקענט ענטוויקלען צו מענשענעהנליכע בעשעפעניסען, אַז ער איז געווען גענייגט צו האַלטען, אַז דער מענש שטאַמט אָב פון א וועלכען עס איז לפי ערך שוואַכען אָבער געזעלשאַפטליכען מין, א שטייגער ווי דער שימפּאַנזע, אָבער ניט פון דעם שטאַרקען נאָר ניט־געזעלשאַפט־ליכען מין, ווי דער גאָרילאַ.1) די זאָאָלאָגיע און די פּאַלעאָ־עטנאָלאָגיע קומען אויף דעם אופן צו דעמזעלבען שלוס, אַז די עלטסטע פאָרם פון געזעלשאַפטליכען לעבען איז געווען די גרופּע, די פעלקערשאַפט, און ניט די פאַמיליע. די ערשטע מענשליכע געזעלשאַפטען זיינען איינפאַך געווען א ווייטערע ענטוויקלונג פון יענע געזעלשאַפטען, וועלכע זיינען דער עצם פון דעם לעבען פון די העכערע טהיערען.2)

ווען מיר געהען איצט אריבער צו פּאָזיטיווע בעווייזען, זעהען

1) „די אָבשטאַמונג פון מענשען“, סוף צווייטען קאַפּיטעל, ז. 63 און 64 פון דער צווייטער אויפלאַגע.

2) אייניגע אַנטראָפּאָלאָגען, וועלכע טיילען אינגאַנצען די אויבענ־בעשריבענע אנשויאונגען וועגען מענשען, בעהויפּטען פונדעסטוועגען אַמאָל, אַז די אַפּפען לעבען אין פּאָליגאַמישע פאַמיליען אונטער דער פיהר־רערשאַפט פון „א שטאַרקען און אייפערזיכטיגען זכר“. איך וויים ניט אויף וויפיעל אַזאַ בעהויפּטונג שטיצט זיך אויף פאַלשטענדיג ריכטיגע בעאָבאַכטונגען. אָבער דאָס זייטעל אין ברעהם׳ס „טהיער־לעבען“, אויף

מיר, אז די גאָר ערשטע שפּורען פון מענשען, וואָס שטאַמען פון דער אייז־פּעריאָדע, אָדער פון אַ צייט גלייך נאָך דער אייז־פּעריאָדע, גיבען אונצווייפעלהאַפטע בעווייזען, אַז דער מענש האָט שוין דאַמאָלסט געלעבט אין געזעלשאַפטען. זעהר זעלטען טרעפט זיך צו געפינען אַן איינזאַמע שטיין־כלי אפילו אין דער עלטסטער פּאַלעאָליטישער פּעריאָדע; פערקעהרט, וואו נאָר מען געפינט איינע אָדער צוויי שטיין־כלים, דאָרט האָט מען באַלד געפונען נאָך אַנדערע, כמעט אַלעמאָל אין זעהר גרויסע צאָהלען. שוין אין יענע צייטען, ווען מענשען האָבען נאָך געוואוינט אין הייהלען אָדער אונטער אויסגעבויגענע פעלזען, אינאיינעם מיט אַזוינע זויגטהיערען, וואָס זייער מין איז שוין איצט מעהר ניטאָ; ווען זיי האָבען נאָך ניט געקאָנט מאַכען פאַר זיך קיין שטיינערנע העק אפילו פון דעם גרעבסטען סאָרט, זיינען זיי שוין געווען בעקאַנט מיט די נוצען פון געזעלשאַפטליכען לעבען. אין פראַנקרייך, אין די טהאָלען פון די צופלוסען פון דער טייך ד'אָרדאָן, זיינען די פעלזען אין איינינגע ערטער פול מיט הייהלען, וואָס האָבען געדיענט אַלס וואוינונגען פאַר דעם שטיינצייט־מענשען.1) אָפטמאָל זיינען די דאָזיגע הייהלען־וואוינונגען אויסגעלעגט אין עטאַזשען, און דערמאָנען אונז זיכער מעהר אָן די נעסטען פון קאָלאָניעם שוואַלבען, איידער פון די הייהלען פון רויבטהיערען. און וואָס געהערט די שטיין־געצייג, וואָס מען געפינט אין יענע הייהלען, „קען מען אָהן אַ גוזמא זאָגען

וועלכען זיי בעציהען זיך געוועהנליך, ענטהאַלט קוים עפּעס, וואָס מען זאָל קענען אָננעהמען אַלס בעוויז. דאָרט געפינט זיך אַ טייל פון זיין אַלגעמיינער בעשרייבונג פון אַפּפען; זיינע מעהר אויספיהרליכע בעשרייבונגען אָבער פון די בעזונדערע מינים, בעווייזען אָדער דעם היפּך פון אַזאַ אַלגעמיינעם אויספיהר, אָדער זיי זאָגען גאָרנישט פאַר דעם אויספיהר. אפילו בנוגע דעם מין צערקאָפּיטעקוס בעהויפּטעט ברעהם אויסדריקליך, אַז „זיי לעבען כמעט אַלעמאָל אין גרופּען און זעהר זעלטען אין פאַמיליען" (ז. 128, דריטע אויפלאַגע). וואָס געהערט די אַנדערע מינים, איז די צאָהל פון זייערע גרופּען, אין וועלכע עס געפינען זיך פיעלע זכרים, שוין אַליין גענוג צו האַלטען די השערה פון אַ „פּאָליגאַמישער פאַמיליע" מעהר אַלס צווייפעלהאַפט. עס איז קלאָר, אַז דאָ פאָדערט זיך נאָך בעאָבאַכטונגען.

1) לובבאק, „פּרעהיסטאָריק טיימז", 5טע אויפלאַגע, 1890.

— ווי לובבאָק דריקט זיך אויס — אז זיי זיינען גאָר אָהן א צאָהל“. דאָס אייגענע איז ריכטיג בנוגע צו אלע אנדערע פּאַלעאָליטישע גע־פין־פלעצער. אורטיילענדיג לויט די פאָרשונגען פון לארטע, האָבען שוין די איינוואוינער פון דעם אָרינאַק־קרייז אין דרום־פראַנקרייך געפּראַוועט שטאַם־מאָהלצייטען ביי דער בעערדיגונג פון זייערע טויטע. עס קומט אויף דעם אופן אויס, אז די מענשען האָבען גע־לעבט אין געזעלשאַפטען און האָבען געהאַט אַן אָנהויב פון שטאַם־רעליגיעזע מנהגים, שוין אין יענער זעהר ווייטער עפּאָכע.

דאָסזעלבע ווערט בעשטעטיגט נאָך מיט א סך מעהר ראיות וועגען דער שפּעטערדיגער פּעריאָדע פון דער שטיין־צייט. די שפּור־רען פון דעם נעאָליטישען מענשען בעגעגענט מען אין אזוינע גרויסע צאָהלען, אז מען קען דורך זיי אין א גרויסען ערך ווידער אויפ־שטעלען זיין גאַנצען ארט לעבען. ווען דער אייז־צודעק (וועלכער האָט זיך געמוזט אויסשפּרייטען פון די פּאָלארע לענדער ביז מיטען פראַנקרייך, דייטשלאַנד און רוסלאַנד, האָט פערדעקט גאַנץ קאַנאַדא און אויך א היבש טייל פון דער טעריטאָריע, וואָס געהערט איצט צו די פעראייניגטע שטאַאטען), האָט אָנגעהויבען שמעלצען, זיינען די אויבערפלעכען, וואָס האָבען זיך בעפרייט פון אייז, צוערשט געווען בעדעקט מיט זומפּען און בלאָטעס, און שפּעטער מיט אונצעהליגע אָזערעס.1) די אָזערעס האָבען אין יענער צייט אָנגעפילט אלע טיעפענישען און איינשניטען אין די טהאָלען, איידער די וואסערן האָבען פאַר זיך דורכגעגראָבען די בעשטענדיגע קאַנאַלען, וועלכע זיינען אין א שפּעטערע עפּאָכע געוואָרען אונזערע טייכען. און וואו מיר זאָלען זיך איצטער ניט א קעהר טהאָן, אין אייראָפּא, אזיע אָדער אַמעריקא, געפינען מיר, אז די ברעגען פון די אונצעהליגע אָזערעס

---

1) דאָס רוב געאָלאָגען, וואָס האָבען ספּעציעל נאָכגעפאָרשט די אייז־פּעריאָדע, גיבען איצט צו, אז דער אייז־צודעק האָט געגרייכט אזוי ווייט. די רוסישע געאָלאָגישע געזעלשאַפט שטימט מיט דער מיינונג בנוגע צו רוסלאַנד, און דער גרעסטער טייל דייטשע ספּעציאַליסטען שטימען איין בנוגע צו דייטשלאַנד. די אייז־בעדעקונג פון דעם גרעסטען טייל פון פראַנקרייך'ס צענטראל פּלאַטאָ וועט אונבעדינגט אנערקענט ווערען פון די פראַנצויזישע געאָלאָגען, אזוי באַלד ווי זיי וועלען בכלל שענקען מעהר אויפמערקזאַמקייט דעם ענין פון דער אייז־אָבלאַגערונג.

פון יענער פעריאָדע — וועלכע מען האָט געדאַרפט על פּי יושר אָנרופען די פעריאָדע פון אָזוערעס — זיינען בעדעקט מיט שפורען פון דעם נעאָליטישען מענשען. די שפורען זיינען אַזוי צאָהלרייך, אַז מען מוז זיך נאָר וואונדערן, ווי געדיכט די בעפעלקערונג איז געווען אין יענער עפּאָכע. אויף די טערראַסען, וועלכע בעצייכענען איצטער די ברעגעס פון די אַלטע אָזוערעס, קומען די „סטאַנציעס" פון דעם נעאָליטישען מענשען נאָהענט איינע נאָך די אַנדערע און מען געפינט אויף יעדער סטאַנציע אַזאַ גרויסע צאָהל פון שטיינערנע געצייג, אַז עס בלייבט ניט דער קלענסטער ספק, אַז די דאָזיגע ערטער זיינען אין משך פון זעהר אַ לאַנגער צייט געווען בעוואוינט פון גאַנץ צאָהלרייכע מענשען־פעלקער. גאַנצע ווערקשאַפטען פון שטיינערנע געצייג, וועלכע צייגען וויפיעל אַרבייטער עס האָבען זיך גע־מוזט צונויפקלייבען אין איין אָרט, זיינען ענטדעקט געוואָרען פון די אַרכעאָלאָגען.

די שפורען פון שפּעטערע פעריאָדען, וועלכע האָבען שוין געברויכט לײמענע כלים, געפינען מיר אין די אַזוי אָנגערופענע „קיך אָבפאַלען" פון דענעמאַרק. ווי בעקאַנט, זיינען אָט די קופּעס שאָלען, פון 5 ביז 10 פוס דיק, פון 100 ביז 200 פוס ברייט און טויזענד פוס אָדער מעהר לאַנג, אַזוי פערשפּרייט אין איינינגע ערטער פון ים־ברעג אין דענעמאַרק, אַז מען האָט זיי געהאַלטען אַ לאַנגע צייט פאַר נאַטירליכע פאָרמירונגען. דער פאַקט איז, אַז זיי בעשטעהען „דורכאויס פון אַזוינע מאַטעריאַלען, וואָס זיינען אויף פערשיידענע אופנים געברויכט געוואָרען פון מענשען", און זיי זיינען אַזוי איבערפילט מיט פּראָדוקטען פון מענשליכער אַרבייט, אַז לובבאָק האָט סך הכל אין צוויי טעג, וואָס ער האָט פערבראַכט אין מייל־גאַרד, געפונען 191 שטיקלעך שטיינערנע געצייג און פיער אָבגעבראָכענע שטיקער פון לײמענע כלים.1) די גרויס פון די דאָזיגע קופּעס און די פערשפּרייטקייט זייערע בעווייזען, אַז אין פערלויף פון פיעלע און פיעלע דורות האָבען זיך בעזעצט אויף די ברעגעס פון דענעמאַרק הונדערטע קליינע פעלקער אָדער שטאַמען, וועלכע האָבען אָהן אַ שום ספק געלעבט צווישען זיך אַזוי פריעדליך, ווי עס לעבען איצטער די איינוואוינער אויף די ברעגעס פון פייערלאַנד,

1) „פּרעהיסטאָריק טיימז", ז. 232 און 242.

וואָס וואַרפען איצט אויך אַן אַזוינע קופּעס שאָלען און אַנדערע אַבפאַלען.1)

די וואַסער־הייזלעך פון דער שווייץ, וואָס שטעלען פאַר אַ ווייטערע שטופע אויפ׳ן וועג צו ציוויליזאַציע, גיבען אויך נאָך בעסערע בעווייזען, אַז זייערע איינוואוינער האָבען געלעבט אין געזעלשאַפטען און געאַרבייט געמיינשאַפטליך. עס איז בעקאַנט, אַז אין דער שטיין־צייט זיינען די ברעגעס פון די שווייצאַרישע אַזערעס געווען בעדעקט מיט רייהען דערפער, וועלכע זיינען בעשטאַנען פון עטליכע הייזלעך צו אַ דאָרף, און זיינען געווען געבויט אויף פּלאַטפאָרמעס, וואָס האָבען זיך געהאַלטען אויף אַ סך סלופּעס, אריינגעשלאָגען אין גרונט פון אַזערע. ניט ווייניגער פון פיער־און־צוואַנציג דערפער, דאָס רוב פון וועלכע האָבען געהערט צו דער שטיין־צייט, זיינען אין די לעצטע יאָהרען ענטדעקט געוואָרען אויף די ברעגעס פון דער זשענעווער אַזערע, צוויי־און־דרייסיג אויף דער קאָנסטאַנצער אַזערע, זעקס־און־פערציג אויף דער נייַשאַטעלער אַזערע א. אז. וו. און יעדע איינע פון זיי איז אַן עדות פאַר דער אונגעהייערער צאָהל אַרבייט, וואָס איז געטהאָן געוואָרען געמיינשאַפטליך — ניט פון פאַמיליען, נור פון גאַנצע שטאַמען. אייניגע

1) די קיך־רעשטלעך, ד. ה. קופּעס אָבפאַלען, אַרום זיעבען פוס הויך און אַ הונדערט פוס לאַנג, וועלכע ליעגען אין די שיכטען פון אַ בעוואוסטען בערגעל אין העסטינגס, פון פאַרענט פון אַ קלופט אין אַ פעלזען, וואו עס האָבען אַמאָל געוואוינט נעאָליטישע מענשען, געהערען אויך צו דער זעלבער קאַטעגאָריע. לויט אַבבאָט האָט זיי גאַנץ גוט דורכגעזיפּט און אויסגעפאָרשט. זיי בעשטעהען אויסשליסליך פון אויסגעגעסענע יס־שיסעלעך, ביינער און אָבגעבראָכענע שטיקלעך פון שטיינערנע געצייג — די לעצטע געפינען זיך אין אַזוינע מאַסען, אַז אין איין שטונדע, נאָך אַ שטאַרקען רעגען, האָבען מיר צונויפגעקליבען אַרום אַ הונדערט שטיקלעך סקראַבערס און מעסערס, וואָס די ווילדע האָבען געמוזט אַרויסוואַרפען אין דרויסען ווען זיי האָבען שוין מעהר ניט געטויגט. אָט די קופּעס זיינען אינטערעסאַנט אין נאָך איין פּרט, און דאָס איז, וואָס צווישען די אַלע זאַכען זיינען ניט געווען אַזוינע שטיקער, וועלכע מען וואָלט געקענט בעטראַכטען אַלס געוועהר פאַר מלחמה־צוועקען אָדער אפילו פאַר געיעג אויף גרויסע חיות.

פֿאַרשער זיינען זיך אַפילו משער, אַז דאָס לעבען פֿון די דאָזיגע אַזוּערעם־איינוואוינער איז געווען מערקווירדיג פֿריי פֿון קריעגערישע צוזאַמענשטויסען. און די השערה איז אַ גאַנץ גלויבליכע, אויב מען זאָל נעהמען אין אַנבעטראַכט דאָס לעבען פֿון די פּרימיטיווע פֿעלקער, וועלכע לעבען נאָך איצטער אין אַזעלכע דערפֿער, וואָס זיינען געבויט אויף סלופּעס ביי די ברעגעס פֿון ימים.

מיר זעהען אָט אַזוי אַפילו פֿון אָט דעם קורצען איבערבליק, אַז אונזערע ידיעות וועגען דעם פּרימיטיווען מענשען, זיינען אייגענטליך גאָר ניט אַזוינע מאָגערע, און אַז יעדענפֿאַלס לייקענען זיי גיכער אָב, איידער זיי בעשטעטיגען האָבבס׳ השערות. אַחוץ דעם, קען מען די ידיעות אַ היבש ביסעל פֿולער מאַכען דורך דירעקטע בעאָבאַכטונגען פֿון אַזעלכע פּרימיטיווע פֿעלקער, וועלכע שטעהען נאָך איצטער אויף דער אייגענער שטופּע פֿון ציוויליזאַציע, אויף וועלכער עס זיינען געשטאַנען די איינוואוינער פֿון אייראָפּאַ אין די פֿאָרהיסטאָרישע צייטען.

אַז די פּרימיטיווע פֿעלקער, וועלכע עקזיסטירען איצטער, זיינען כלל ניט קיין דעגענערירטע פֿעלקער, וואָס האָבען אַמאָל געהאַט אַ העכערע ציוויליזאַציע און האָבען זי פֿערלאָרען, ווי איינִיגע געלעהרטע האָבען בעהויפּטעט, איז שוין פֿאָלשטענדיג בעוויזען געוואָרען פֿון עדוואַרד ב. טיילאָר און דזשאָהן לובבאָק. מען קען אָבער נאָך צולעגען צו די אַרגומענטען ,וואָס זיינען געבראַכט געוואָרען אַנטקעגען דער דעגענעראַציאָנס־טעאָריע, די ווייטערדיגע. מיט דער אויסנאַהם פֿון איינִיגע פֿעלקער, וועלכע האַלטען זיך אויף אין די וועניגער צוגענגליכע בערגיגע געגענדען, פֿערנעהמען די אַזוי אָנגערופֿענע „ווילדע“ אַ גאַרטעל, וואָס רינגעלט אַרום מעהר אָדער וועניגער די ציוויליזירטע נאַציאָנען, דערהויפּט אויף יענע דרויסענטיילען פֿון אונזערע קאָנטינענטען, וועלכע טראָגען נאָך איצטער, אָדער האָבען געטראָגען ביז גאָר ניט לאַנג צוריק, דעם כאַראַקטער פֿון דער עפּאָכע, וואָס איז געקומען גלייך נאָך דער אייז־פּעריאָדע. צו זיי געהערען די עסקימאָזען און זייערע קרובים פֿון גרענלאַנד, אַרקטישער אַמעריקאַ און צפֿון־סיביר, און אין דער דרום־העלפֿט פֿון ערדקוגעל — די אויסטראַליער, די פּאַפּואַס, די פֿייערלענדער און טיילווייז די בושמענער; בעת אין די גרעניצען פֿון דעם ציוויליזירטען פֿאַס קען מען אַזוינע פּרימיטיווע פֿעלקער בעגעגענען נאָר

אין די הימאַלאַיען, אין די הויכ־לענדער פון דרום־מזרח אַזיע און אויף דער פּלאַטאָ פון בראַזיליען. מען דאַרף דערביי ניט פערגעסען, אַז די אייז־פּעריאָדע האָט זיך ניט געענדיגט מיט איין מאָל גלייך איבער דער גאַנצער אויבערפלעך פון ערדקוגעל; זי געדויערט נאָך ביז איצט אין גרענלאַנד. מחמת דעם, איז בעת אין די ברעגלענדער פון אינדישען אָקעאַן, פון מיטעללענדישען ים אָדער פון מעקסיקאַנישען גאָלף האָט שוין איינגעטראָטען אַ וואַרעמער קלימאַט און עס האָט זיך שוין ענטוויקעלט אַ העכערע ציוויליזאַציע, זיינען נאָך גרויסע טעריטאָריען אין מיטען אייראָפּאַ, סיביר און נאָרד־אַמעריקאַ, ווי אויך אין פּאַטאַגאָניאַ, אין דרום־אַפריקאַ, דרום־מזרח אַזיע און אויסטראַליע, געבליבען אין דעם צושטאַנד פון נאָך דער אייז־פּעריאָדע (פּאָסט גלאַציאַל), וואו די ציוויליזירטערע נאַציאָנען פון דעם הייסען און מעסיגען ערד־פּאַס האָבען ניט געקענט וואוינען. די דערמאָנטע לענדער זיינען דאַמאָלסט געווען אומגעפעהר אין אַזאַ צושטאַנד, ווי די איצטיגע שרעקליכע „אורמאַנען“ פון צפון־מערב סיביר, און זייער בעפעלקערונג, וועלכע איז ניט צוגענגליך פאַר ציוויליזאַציע און ניט בעריהרט פון איהר, איז געבליבען ביי דעם כאַראַקטער פון אָנהויב פּאָסט־גלאַציאַלען מענשען. ערשט שפּעטער, ווען די אויסטריקענונג האָט געמאַכט אַז די דאָזיגע טעריטאָריען זאָלען אָנהויבען טויגען פאַר ערד־אַרבייט, האָבען זיי אָנגעהויבען בעפעלקערט ווערען פון מעהר ציוויליזירטע אָנקומער; און דאַמאָלסט איז אַ טייל פון די פריהערדיגע איינוואוינער אַסימילירט געוואָרען פון דער נייער בעפעלקערונג, בעת דער אַנדער טייל איז אָבגעטראָטען אַלץ ווייטער און ווייטער צו די נעבען־פּאָלאַרע געגענדען און האָט זיך בעזעצט אין די ערטער וואו מיר געפינען זיי איצטער. די טעריטאָריעס, וואָס זיינען בעוואוינט פון זיי אין דער איצטיגער צייט, האָבען אין זייער פיזישער הינזיכט אויפגעהאַלטען עד היום, אָדער ביז גאָר ניט לאַנג, דעם כאַראַקטער פון דער אייז־פּעריאָדע; די האַנדווערק און געצייג פון זייערע איינוואוינער זיינען ביז איצט נאָך ניט אַרויס פון דער נעאָליטישער פּעריאָדע; און ניט קוקענדיג אויף זייערע ראַסען־חלוקים און אויף די שטרעקען, וואָס טיילען זיי אָב איינעם פון אַנדערן, איז די אַרט לעבען און די געזעלשאַפטליכע אינסטיטוציעס פון די דאָזיגע פעלקער מערקווירדיג עהנליך איינע צו די אַנדערע. מיר מוזען דעריבער בעטראַכטען די

„ווילדע“ אלס טיילען פון אן אמאליגער פאסט־גלאציאלער בעפעל־קערונג, וואס האט בעוואוינט דעם איצטיגען ציוויליזירטען ערד־שטח.

דאס ערשטע, פון וואס מיר ווערען פער׳חידוש׳ט, גלייך ווי מיר הויבען אן שטודירען די פרימיטיווע פעלקער, איז דער קאמפּ־ליצירטער בנין פון הייראט־פערהעלטניסען, אונטער וועלכען זיי לעבען. די פאמיליע, אין דעם זין ווי מיר פערשטעהען זי, געפינט זיך ביי זיי קוים אין איהר אנפאנגס צושטאנד. דאך שטעלען די ווילדע כלל ניט פאר מיט זיך „לויזע פערבינדונגען פון מענער און פרויען, וועלכע קומען זיך אונאנשטענדיג צוזאמען, אונטער דעם איינפלוס פון א מאמענטאנעם קאפּריז“. זיי לעבען, אין געגענטייל, אונטער א געוויסער ארגאניזאציע, וועלכע לואיס מארגאן האט בעשריבען אין איהרע אלגעמיינע שטריכען, און האט זי אנגערופען די „גענטיל“־ אדער „קלאן“־ארגאניזאציע.1)

1) באכאפען, „דאס מוטעררעכט“, שטוטגארט 1861; ליואיס ה. מארגאן, „אורגעזעלשאפט“ (ענגליש), ניו יארק 1877; מאקלענאן, „שטודיען אין אורגעשיכטע“ (ענגליש), ערשטע סעריע, נייע אויפלאגע 1886, צווייטע סעריע 1896; ל. פיזאן און א. וו. האואיט, „קאמילאראי און קורנאי“ (ענגליש), מעלבורן. אט די פיער שרייבער, ווי זשירא טעולאן האט זעהר ריכטיג בעמערקט, וועלכע זיינען ארויסגעגאנגען פון פערשיידענע פאקטען און פערשיידענע לייטענדע אידעען, זיינען געקומען פונקט צום זעלביגען אויספיהר. באכאפענ׳ען פערדאנקען מיר דעם בעגריף פון דער מוטערשאפט־פאמיליע און דער פערערבונג דורך דער מוטער. מארגאנ׳ען — דעם סיסטעם פון שטאם־פערוואנדטשאפט ביי די מאלייען און טוראנער, ווי אויך א זעהר ווערטהפולע בעשרייבונג וועגען די הויפּט פאזען פון דער מענשליכער ענטוויקלונג. מאקלענאנ׳ען — די אויספארשונג פון דער עקזאגאמיע, ד. ה. די הייראט אויסער דעם אייגע־נעם שטאם. פיזא׳ן און האואיט׳ן — די פעסטשטעלונג פון דער „קואדרא“, ד. ה. דעם פלאן פון די הייראט־פערהעלטניסען אין אויס־טראליע. זייערע אלעמענס פארשונגען פיהרען צו דער פעסטשטעלונג פון דעם ש ט א ם־אורשפרונג פון דער פאמיליע. ווען באכאפען האט דער ערשטער, אין זיין ווערק וואס האט געמאכט אן עפּאכע אין דער וויסענ־

איבערגעבענדיג בקיצור אט דעם זעהר גרויסען ענין, קענען מיר זאגען, אז היינטיגע צייטען איז שוין מעהר קיין ספק ניט, אז אין אנהויב פון איהר עקזיסטענץ איז די מענשהייט דורכגעגאנגען די סטאדיע פון הייראט־פערהעלטניסען, וועלכע מען קען אנרופען „די קאמונאלע הייראט“: ד. ה. מענער און פרויען אין גאנצע שטאמען האבען געלעבט צווישען זיך אלס מאן און ווייב, אהן שום ריקזיכט אויף זייער בלוט־פערוואנדטשאפט. עס איז אבער אויך קיין ספק ניט, אז איינינע בעשרענקונגען זיינען ארויפגעלעגט געווארען אויף אט די פרייע בעציהונגען צווישען די געשלעכטער שוין אין גאר א פריהער פעריאדע. הייראט־פערהעלטניסען זיינען באלד פערבאטען געווארען צווישען די זיהן פון איין מוטער און איהרע שוועסטער, אייניקלעך און מוהמעס. שפעטער זיינען פערבאטען געווארען אזוינע פערהעלטניסען צווישען די זיהן און טעכטער פון איין מוטער, און באלד דערנאך זיינען אויך געקומען אנדערע בעשרענקונגען. ביסלעכווייז האט זיך ענטוויקעלט דער געדאנק פון א קלאן (גענס), וועלכער האט ארומגענומען אלע מיטגליעדער, וואס מען האט גערע־כענט אז זיי שטאמען אב פון איין גזע, (גיכער — אלע וואס זיינען פעראייניגט דורך אזא אנגענומענער פערוואנדטשאפט אין איין שטאם־גרופע) און די הייראט אינערהאלב פון קלאן איז לגמרי פער־באטען געווארען. די בעציהונג איז נאך אלץ געבליבען „קאמונאל“, אבער די ווייבער אדער די מענער האט מען געמוזט נעהמען פון אן

שאפט, אויפגעוויזען אויף דער מוטערשאפט־פאמיליע, און מארגאן האט בעשריבען די קלאן־ארגאניזאציע, און זיינען דערביי געקומען צום שלוס, אז די איינריכטונגען זיינען געווען כמעט אלגעמיין פערברייטעט, און האבען בעהויפטעט, אז די הייראט־געזעץ זיינען די גרונדלאגע פון אלע שפעטערע ענטוויקלונג־שטופען פון דער מענשהייט — האט מען זיי בעשולדיגט, אז זיי זיינען מגזם. אבער די גענויעסטע אונטערזוכונגען פון א גאנצער רייהע פארשער, וואס האבען שטודירט דאס אלטע רעכט, האבען בעוויזען, אז אין אלע מענשליכע ראסען זיינען פאראן שפורען פון זייער דורכמאכען די אייגענע ענטוויקלונג־שטופען פון הייראט־מנהגים, וועלכע מיר געפינען איצטער ביי איניגע ווילדע. זעה די ווערק פון פאסט, דארגון, קאוואלעווסקי, לובבאק און זייערע צאהלרייכע נאכפאלגער, ווי ליפפערט, מוקע און אנדערע.

אנדער קלאַן. און ווען אַ שטאַם האָט זיך שטאַרק פערמעהרט אין צאָהל און האָט זיך צוטיילט אין עטליכע שטאַמען, האָט יעדער פון זיי זיך איינגעטיילט אין קלאַסען (געוועהנליך אין פיער) און הייראַ־טען איז ערלויבט געוואָרען נאָר צווישען געוויסע, גענוי־בעשטימטע קלאַסען. אַט אַזאַ שטופע געפינען מיר נאָך איצטער ביי די אויס־טראַליער, וועלכע רעדען די קאַמילאַראָישע שפּראַך. וואָס געהערט דער פאַמיליע, האָבען זיך איהרע ערשטע שפּראָצען בעוויזען אין דער שטאַם־אָרגאַניזאַציע. אַ פרוי, וואָס איז געפאַנגען געוואָרען אין מלחמה מיט אַן אַנדער שטאַם, און וועלכע וואָלט פריהער גע־הערט צום גאַנצען שטאַם, איז אין אַ שפּעטערער פּעריאָדע געבליבען פאַר דעם, וואָס האָט איהר געכאַפּט אין פּלען, נאָר ער האָט דערביי געמוזט נאָכקומען אַ געוויסע התחייבות צום שטאַם. ער האָט זי געקענט האַלטען אין אַ בעזונדער וואוינונג, נאָכדעם ווי ער האָט אָב־געצאָהלט אַ געוויסע קאָנטריבוציע צום שטאַם, און אויף דעם אופן האָט זיך געקענט גרינדען אין די גרעניצען פון שטאַם אַ בעזונדער פאַמיליע, וועלכע האָט אָהן צווייפעל אריינגעפיהרט אַ גאַנץ נייע פאַזע פון ציוויליזאַציע. אויף קיין פאַל האָט אָבער די פרוי, וואָס האָט אַט אַזוי געלעגט דעם פונדאַמענט פון דער פאַטריאַרכאַלער פאַמיליע, ניט געקענט גענומען ווערען פון דעם אייגענעם שטאַם. זי האָט געמוזט אַרויסקומען פון אַ פרעמדען שטאַם.

ווען מיר בעטראַכטען איצטער, אַז אַט די קאָמפּליצירטע אָר־גאַניזאַציע האָט זיך ענטוויקעלט צווישען מענשען, וועלכע זיינען געשטאַנען אויף דער נידעריגסטער שטופע פון ענטוויקלונג, און אַז זי האָט זיך אויפגעהאַלטען אין געזעלשאַפטען, וועלכע האָבען ניט געוואוסט פון קיין אַנדער מאַכט אַחוץ דער מאַכט פון דער עפענט־ליכער מיינונג, קענען מיר גלייך זעהן, ווי טיעף די געזעלשאַפטליכע אינסטינקטען האָבען געמוזט זיין איינגעוואָרצעלט אין דער מענש־ליכער נאַטור אפילו בעת זי איז נאָך געשטאַנען אויף די נידעריגסטע שטופען. דער ווילדער, וואָס האָט געקענט לעבען אין אַזאַ אָרגאַ־ניזאַציע, זיך אונטערוואָרפענדיג מיט זיין אייגענעם ווילען אונטער די בעשרענקונגען, וועלכע זיינען נאָכאַנאַנד געקומען אין אַ צוזאַ־מענשטויס מיט זיינע פּערזענליכע פערלאַנגען, איז זיכער ניט געווען עהנליך צו אַ חיה, וואָס האָט ניט קיינע עטישע פּרינציפּען און אַנערקענט ניט קיין צוים אויף זיינע ליידענשאַפטען. און דער פאַקט

איז נאָך מעהר חדוש'דיג, ווען מען בעטראַכט ווי ווייט אוועק .אין דער פערגאַנגענהייט די דאָזיגע שטאַם־אָרגאַניזאַציע האָט עקזיס־טירט.

איצט איז שוין בעוואוסט, אַז די אוראַלטע סעמיטען, די גריעכען פון האָמער'ס צייטען, די פּאַר־היסטאָרישע רוימער, די גערמאַנען וואָס טאַציטוס האָט בעשריבען, די אַלטע קעלטען און סלאַווען, האָבען געהאַט זייער פּעריאָדע פון שטאַם־אָרגאַניזאַציע, וועלכע איז געווען זעהר ענהליך צו דער שטאַם־אָרגאַניזאַציע פון די אויסטראַליער, די רויט־פּאַרביגע אינדיאַנער, די עסקימאָזען און אַנדערע איינוואוינער פון דעם „גאַרטעל פון די ווילדע".1) מיר מוזען אויף דעם אופן אָננעהמען איינס פון די צוויי: אָדער אַז די ענטוויקלונג פון די הייראַט־מנהגים איז צוליעב וועלכע עס איז אור־זאַכען געגאַנגען אין איין און דערזעלבער ריכטונג ביי אַלע מענש־ליכע ראַסען; אָדער אַז די רודימענטען פון די שטאַם־רעגעלען האָבען זיך ענטוויקעלט ביי די אַלגעמיינע אורעלטערן פון די סעמיטען, די אַריער און פּאָלינעזיער און אַנדערע, איידער זיי האָבען זיך דיפּער־רענצירט אין בעזונדערע ראַסען, און אַז די דאָזיגע רעגעלען האָבען זיך אויפגעהאַלטען ביז היינטיגען טאָג ביי די ראַסען, וועלכע האָבען זיך שוין לאַנג אָבגעזונדערט פון זייער אַלגעמיינעם גזע. ביידע השערות אָבער בעווייזען צוגלייך אַ וואונדערבאַרע דויערהאַפטיג־קייט פון דער דאָזיגער אינסטיטוציע — אַ מין דויערהאַפטיגקייט, וואָס קיין אַטאַקע פונ'ם יחיד האָט זי ניט געקענט פערניכטען אין משך פון די צעהנדליגע טויזענדע יאָהרען וואָס זי עקזיסטירט. אָבער די דויערהאַפטיגקייט גופא פון דער שטאַם־אָרגאַניזאַציע בעווייזט, ווי פאַלש עס איז דער בליק, וואָס מאַלט אָב די פּרימי־טיווע מענשהייט אין דער געשטאַלט פון אַ צעלאָזענער חברה אינדיווידומען, וועלכע פאָלגען נאָר זייערע אייגענע לייידענשאַפטען און בענוצען זיך יעדער איינער מיט זיין פּערזענליכער קראַפט און

1) וועגען די סעמיטען און אַריער זעה דערהויפּט פּראָפ. מאַקסים קאָוואַלעווסקי'ס „דאָס פּרימיטיווע רעכט" (רוסיש), מאָסקווע 1886 און 1887; ווי אויך זיינע סטאָקהאָלמשע לעקציעס „וועגען דעם אורשפּרונג און דער ענטוויקלונג פון דער פאַמיליע און דעם אייגענטום" (פראַנצויזיש) 1890. זעה אויך אַ. פּאָסט, „די געשלעכטגענאָסענשאַפט דער אורצייט", אָלדענבורג, 1875. זעה אָנהאַנג IX.

געשיקטקייט בייצוקומען אלע איבעריגע. דער ניט־איינגעצוימטער אינדיווידואליזם איז א מאָדערנער געוויקס און איז גאָר ניט כאַראַק־טעריסטיש פאַר דער פרימיטיווער מענשהייט.1)

אריבערגעהענדיג איצטער צו די היינטיגע ווילדע, קענען מיר אָנהויבען פון די בושמענער, וועלכע שטעהען אויף א נידעריגער שטופע פון ענטוויקלונג — אויף אזוי פיעל נידעריג, אַז זיי האָבען אפילו ניט קיין וואוינונגען און שלאָפען אין גריבער, וועלכע זיי גראָבען אויס אין דער ערד, אָדער פשוט אונטער א לייכטען שירם

1) מיר קענען זיך דאָ ניט פערנעהמען מיט דער פראַגע וועגען דעם אורשפרונג פון די הייראַט־רעגעלען. איך וויל נאָר בעמערקען, אַז אַן עהנליכע איינטיילונג אין גרופען ווי די, וואָס מאָרגאַן האָט בעשריבען ביי די האַוואַיער, געפינט זיך ביי די פויגלען: די יונגע לעבען צוזאַמען, אָבגעזונדערט פון זייערע עלטערן. שפורען פון אַזאַ איינטיילונג קען מען געפינען אויך ביי איניגע זויגטהיערען. וואָס געהערט דעם שפּעטערען פערבאָט פון הייראַט־פערהעלטניסען צווישען ברידער און שוועסטער, איז ער וואַהרשיינליך ענטשטאַנען, ניט מחמת דער אויסרעכענונג וועגען דער שעדליכער ווירקונג פון בלוטפערוואַנדטשאַפט — אַן אויסרעכענונג וואָס איז פאַר יענער צייט אונגלויבליך, — נאָר גיכער מיט דעם צוועק אויס־צומיידען צו־נאָהענטע פערהעלטניסען צווישען צו־יונגע פון ביידע געשלעכטער. ביי אַן ענגען צוזאַמענוואוינען אין איין צימער איז אַזאַ בעשרענקונג געוואָרען אַ פּאָזיטיווע נויטווענדיגקייט, און דאָס שטימט פאָלשטענדיג מיט די בעוואָרענישען, וואָס די ווילדע פיהרען איין, למשל, צו האַלטען די מענליכע יוגענד אין אַ בעזונדער „לאַנגען הויז“ אונטער דער אויפזיכט פון ערציהער. מען דאַרף אויך בעמערקען, אַז זוכענדיג דעם אורשפרונג פון נייע מנהגים, מוז מען בכלל האַלטען אין אויג, אַז די ווילדע האָבען אַזוי גוט ווי מיר זייערע „דענקער“, געלעהרענטע זואָהרזאָגערס, מכשפים, רופאים, נביאים — ועמעס וויסען און דענקען שטייגען אַריבער דעם אַלגעמיינעם דורכשניט פון דער מאַסע. און אַזוי ווי אָט די „געלערנטע“ זיינען פעראייניגט אין געהיימע פערבאַנדען (נאָך אַ שטריך וואָס געפינט זיך כמעט אומעטום), האָבען זיי געוויס געהאַט אַ גרויסען איינפלוס און איינגעפיהרט אַזוינע מנהגים, וואָס דאָס רוב פון שטאַם האָט נאָך ניט געהאַט איינגעזעהן זייער נוצען.

פון גראָז און צווייגען, וואָס בעשיצט זיי פון ווינד. עס איז בעקאַנט, אַז ווען די אייראָפּעער האָבען זיך בעזעצט אויף זייערע טעריטאָריעס און האָבען אויסגע'הרג'עט די גרויסע ווילדע סטאַדעס פון רויטע חיות, וועלכע פלעגען זיך פיטערן ביז יענער צייט אויף די פּליינען, האָבען די בושמענער גענומען גנב'ענען די פיה ביי די קאָלאָניסטען — די אָנגעקומענע האָבען דאַן אָנגעהויבען פיהרען אַנטקעגען די בושמענער אַזאַ ברוטאַלע מלחמה פון פערניכטונג, וועלכע איז צו־שרעקליך דאָ צו דערצעהלען. פינף־הונדערט בושמענער זיינען אויסגעשלאַכטעט געוואָרען אין יאָהר 1774; אין די יאָהרען 1808 און 1809 האָט דער פאַרמער־פערבאַנד אויסגעראָטעט זייערע דריי טויזענד א. אַז. וו. מען האָט זיי גע'סם'ט ווי מייז, אַרויסשטעלענדיג פאַר די דאָזיגע פערהונגערטע מענשען פערגיפטעטע פלייש; מען האָט זיי דערשאָסען ווי די ווילדע חיות, בעהאַלטענדיג זיך הינטער אַן אונטערגעוואָרפענעם קערפּער פון אַ געטויטען טהיער; מען האָט זיי דער'הרג'עט וואו מען האָט זיי נאָר געפּאַקט.[1] אויף דעם אופן קענען אונזערע ידיעות וועגען די בושמענער, וועלכע קומען צום גרעסטען טייל פון דיזעלבע מענשען, וואָס האָבען זיי פערטיליגט, זיך ניט אויסצייכענען מיט אַ בעזונדער פריינדשאַפטליכקייט צו זיי. פונדעסטוועגען ווייסען מיר, אַז אין יענער צייט, ווען די אייראָפּעער האָבען זיך בעוויזען צווישען זיי, האָבען זיי געלעבט אין ניט־גרויסע שטאַמען, וועלכע פלעגען זיך אַמאָל פעראייניגען אין פעדעראַציעס; אַז זיי פלעגען געמיינשאַפטליך פיהרען געיעג און זיך טיילען די רויב אָהן געשלעג און מחליקות; אַז זיי האָבען קיינמאָל ניט אַוועקגעוואָרפען זייערע פערוואונדעטע און האָבען אַרויסגעוויזען אַ שטאַרקע צוגעבונדענקייט צו זייערע חברים. ליכטענשטיין דערצעהלט אַ זעהר ריהרענדע געשיכטע וועגען אַ בושמאַן, וועלכער האָט זיך שיער ניט דערטרונקען אין טייך און איז געראַטעט געוואָרען דורך זיינע חברים. זיי האָבען אַרונטערגענומען פון זיך זייערע טהיערען־פעל, כדי איהם איינצודעקען און דערוואַרעמען, בעת זיי האָבען אַליין געציטערט

1) קאַרנעל קאָלינס אין פּיליפּ'ס' „רעסווירטשעס אין סאוטה אַפריקאַ", לאָנדאָן 1828. ציטירט פון וואַיץ („אַנטראָפּאָלאָגיע דער נאַטורפעלקער", באַנד 2, 334.)

פון קעלט; זיי האָבען איהם אַרומגעטריקענט, געריבען פאַר׳ן פייער, אויסגעשמירט מיט וואַרעם פעטס, ביז זיי האָבען איהם ענדליך געבראַכט צום לעבען. ווען די בושמענער האָבען אויס־געפונען, אַז יאָהאַן וואַנדערוואַלט איז אַ מענש וואָס מיינט זייער טובה, האָבען זיי אויסגעדריקט זייער דאַנקבאַרקייט דורך אַ זעהר ריהרענדע צוגעבונדענקייט צו איהם.1) בורשטעלל און מאָפפאַט שילדערן זיי אַלס גוטהערציגע, ניט־איינגעננוציגע, וואָרטסלייט און דאַנקבאַרע 2) — אַלץ מעלות, וועלכע קענען זיך ענטוויקלען נאָר ווען זיי ווערען שטענדיג פּראַקטיצירט אין דעם שטאַם. וואָס איז שייך זייער ליעבע צו קינדער, איז גענוג צו דערמאָנען, אַז ווען אַן אייראָפּעער האָט געוואָלט האָבען אַ פרוי פון די בושמענער פאַר אַ שקלאַפין, האָט ער אַוועקגערויבט איהר קינד: די מוטער פלעגט יעדעס מאָל קומען אַליין און זיך אָבגעבען אין קנעכטשאַפט, כדי צו טיילען דעם שיקזאַל פון איהר קינד.3)

ייעזעלביגע געזעלשאַפטליכע זיטען בעגעגענט מען ביי די האָטענטאָטען, וועלכע זיינען נאָר עפּעס מעהר ענטוויקעלט ווי די בושמענער. לובבאָק רופט זיי אָן „די שמוציגסטע חיות“ און זיי זיינען ווירקליך זעהר שמוציג. זייער גאַנצע קליידונג בעשטעהט פון אַ טהיערען־פעלכעל, וואָס זיי הענגען אָן אַרום האַלדז, און וועל־כעס זיי טראַגען אַזוי לאַנג, ביז עס צופאַלט אויף שטיקלעך. זייערע הייזלעך זיינען צונויפגעשטעלט פון עטליכע שטאַנגען, צונויפגעבונ־דען ביי די שפּיצען און פערדעקט מיט אַ ראָגאָזשע, לגמרי אָהן אַ ברעקעל מעבעל אינעווועניג. אבוואויל זיי האַלטען אָקסען און שאָף, און זיינען, דאַכט זיך, געווען בעקאַנט מיט דעם געברויך פון אייזען נאָך איידער זיי האָבען זיך בעגעגענט מיט אייראָפּעער, פון דעסט־וועגען שטעהען זיי נאָך עד היום אויף איינער פון די נידעריגסטע

---

1) ליכטענשטיין, „רייזען אים זידליכען אַפריקאַ“, באַנד 2, ז. 92, 97, בערלין 1881.

2) וואַיטץ, „אַנטראָפּאָלאָגיע דער נאַטורפעלקער“, באַנד 2, ז. 335, און ווייטער. זעה אויך פריטש, „די איינגעבאָרענע אַפריקאַ׳ס“, ברעסלוי 1872, ז. 386 א. וו., און „דריי יאָהרע אין זיד אַפריקאַ“. אויך וו. בלעק, „איי בריעף אַקאָונט אָוו בושמען פאָלקלאָר“, קייפּטאַון 1875.

3) עליזע רעקלו, „געאָגראַפיע אוניווערסעל“ באַנד 13, ז. 475.

שטופען פון מענשליכער ענטוויקלונג. און דאָך האָבען די אייראָ־פּעער, וועלכע זיינען נאָהענט בעקאַנט געווען מיט זייער לעבען, זיך זעהר גוט אָבגערופען וועגען זייער געזעליגקייט און גרייטקייט צו העלפען איינער דעם אנדערן. גיט מען עפּעס א האָטענטאָט, טיילט ער זיך דערמיט גלייך מיט אַלע ארומיגע — א מנהג, וועלכער, ווי בעקאַנט, האָט זעהר פערוואונדערט אויך דאַרווינען ביי די איינ־וואוינער פון פייערלאַנד. א האָטענטאָט קען אליין ניט עסען, אוז ווי ער זאָל ניט זיין הונגעריג, רופט ער צוזאַמען די פאַרבייגעהער און טיילט זיין שפּייז מיט זיי. און ווען קאָלבען האָט אויסגעדריקט וועגען דעם זיין פערוואונדערונג, האָט מען איהם געענטפערט: „אַט אַזאַ מנהג איז ביי די האָטענטאָטען“. אָבער דער מנהג איז אייגענט־ליך ניט ביי די האָטענטאָטען אליין: דאָס איז א מנהג, וואָס עקזיסטירט כמעט אומעטום און איז בעמערקט געוואָרען פון רייזענדע ביי אַלע „ווילדע“. קאָלבען, וועלכער האָט גוט געקענט די האָטענטאָטען און פערשוויינט ניט זייערע חסרונות, קען זיך ניט גענוג אָנלויבען פון זייער שטאַם־זיטליכקייט.

„זייער וואָרט איז הייליג“ — שרייבט ער. „זיי זיינען לגמרי אונבעקאַנט מיט דער פערדאָרבענקייט און אונגעטרייקייט פון אייראָפּאַ“. „זיי לעבען זעהר פריעדליך און זעלטען ווען זיי פיהרען קריעג מיט זייערע שכנים“. זיי זיינען „פול מיט ווייכקייט און גוט־הערציגקייט אין זייערע געגענזייטיגע בעציהונגען... דאָס גרעסטע פרייד פאַר א האָטענטאָט איז געבען מתנות און טהאָן א געפעליג־קייט“. „לויט זייער עהרליכקייט, זייער שנעלע און פּינקטליכע יוסטיץ און זייער צניעות, שטייגען די האָטענטאָטען איבער אַלע, אָדער כמעט אַלע, אנדערע פעלקער“.1)

טאַשאַר, באַרראָו און מודי 2) בעשטעטיגען פאָלשטענדיג קאָלבען׳ס ווערטער. מען דאַרף נאָר בעמערקען, אז ווען קאָלבען האָט געשריעבען וועגען די האָטענטאָטען, אז „אין זייערע געגענ־זייטיגע בעציהונגען זיינען זיי די פריינדליכסטע, די פריינגעביגסטע

---

1) פ. קאָלבען „דהי פּרעזענט סטייט אָוו דהי קייפּ אָוו גוד האָופּ“, איבערזעצט פון דייטש דורך מעטלעי, לאָנדאָן 1731, באַנד I, ז. 59, 71, 333, 336 א. וו.

2) ציטירט אין וואַיטץ „אַנטראָפּאָלאָגיע“, באַנד III, ז. 335 א. וו.

און גוטהערציגסטע מענשען, וואָס האָבען ווען עס איז געלעבט אויף דער ערד“ (באַנד I, ז. 332) האָט ער דערמיט געגעבען אַ כאַראַקטעריסטיק, וועלכע די רייזענדע ווידערהאָלען פון דאַן אָן אין זייערע בעשרייבונגען פון אַלערליי סאָרטען ווילדע. ווען די אייראָפּעער האָבען צום ערשטען מאָל זיך אָנגעטראָפען מיט פּרימיטיווע ראַסען, האָבען זיי געוועהנליך געגעבען אַ קאַריקאַטור פון זייער לעבען; האָט אָבער געטראָפען, אַז אַן אינטעליגענטער מענש האָט אַ לענגערע צייט געלעבט צווישען זיי, האָט ער זיי שוין בעשריבען אַלס די „פריינדליכסטע“ אָדער „עדעלסטע“ ראַסע אויף דער ערד. גענוי מיט די אייגענע ווערטער כאַראַקטעריזירען די רייזענדע, וואָס פּערדיענען דעם גרעסטען צוטרויען, די אָסטיאַקען, די סאַמאָיעדען, עסקימאָזען, דאַיאַקען, אַלעאוטען, פּאַפּואַסען א. אז. וו. איך געדענק אויך, אַז מיר איז אויסגעקומען צו לעזען פּונקט אַזוינע מיינונגען וועגען די טונגוזען, די טשוקטשען, די סיאו אינדיאַנער און וועגען עטליכע אַנדערע פעלקער פון ווילדע. די ווידערהאָלונג אַליין פון אַזוינע לויבווערטער רעדט שוין פיעל מעהר איידער גאַנצע בענדער פון ספּעציעלע פאָרשונגען.

די איינגעבוירענע פון אויסטראַליע שטעהען ניט העכער אין זייער ענטוויקלונג פון זייערע דרום־אַפריקאַנישע ברידער. זייערע הייזלעך טראָגען דעם זעלבען כאַראַקטער, און זעהר אָפט בענוגענען זיי זיך אפילו מיט אַן איינפאַכען שירם פון גראָז צו בעשיצען זיך פון די קאַלטע ווינטען. זיי זיינען אויך ניט קיין איבערקלייבער אויף שפּייז: אין אַ נויט קענען זיי אויפעסען אַ פאָלשטענדיג פערפוילטע פגירה, און ווען עס מאַכט זיך אַ הונגער, קענען זיי אַמאָל אויך ווערען מענשענפרעסער. ווען די אייראָפּעער האָבען צום ערשטען מאָל ענטדעקט די אויסטראַליער, האָבען זיי מעהר ניט געהאַט ווי גאַנץ פּראָסטע, גראָבע ווערקצייג פון שטיין אָדער ביין. איינעגע שטאַמען האָבען אפילו ניט געהאַט קיין לאָדקעס און האָבען גאָר ניט געוואוסט פון טויש־האַנדעל. דאָך, ווען מען האָט גענוי אונטערזוכט זייערע מנהגים און געוועהנהייטען, האָט זיך ארויסגעשטעלט, אַז זיי לעבען אונטער דיזעלביגע אויסגעאַרבייטע שטאַם־אָרגאַניזאַציע, וואָס מיר האָבען פריהער דערמאָנט.1)

1) די איינגעבוירענע, וואָס וואוינען צו צפון פון סידנעי און רעדען די קאַמילאַראָי שפּראַך, זיינען אין דער בעציהונג מעהר אויסגע־

די טעריטאָריע אויף וועלכער זיי וואוינען, איז געוועהנליך צוטיילט צווישען פערשיידענע שטאַמען, אָבער דער געביעט, אויף וועלכען יעדער שטאַם פיהרט אָן געיעג אָדער פיש־פאַנג, געהערט צו דער געמיינשאַפט און די פּראָדוקטען פון געיעג און פיש־פאַנג געהען פאַר דעם גאַנצען שטאַם. 1) דעם שטאַם געהערען אויך די געצייג פון געיעג און פיש־פאַנג. די מאָהלצייטען עסען זיי געמיינשאַפטליך. די אויסטראַליער האַלטען, ווי א סך אַנדערע ווילדע, פון געוויסע רעגעלען בנוגע די סעזאָנען, ווען מען מעג קלייבען געוויסע סאָרטען גראָזען און גומי. 2) וואָס געהערט זייער מאָראַל בכלל, וועלען מיר דאָ בעסער ברענגען די ענטפערים, וואָס דער מיסיאָנער טומהאָלץ, וועלכער האָט געוואוינט אין צפון־קווינסלאַנד, האָט געגעבען אויף די פראַגען פון דער פּאַריזער אַנטראָפּאָלאָגישער געזעלשאַפט: 3)

„דאָס געפיהל פון פריינדשאַפט איז זיי בעקאַנט; דוקא שטאַרק ענטוויקעלט. די שוואַכע ווערען געשטיצט פון דער געמיינדע; זיי גיבען גוט אַכטונג אויף די קראַנקע: מען פערלאָזט זיי קיינמאָל ניט און מען דער׳הרג׳עט זיי ניט. די דאָזיגע שטאַמען זיינען קאַניבאַלען, זיי עסען אָבער זעהר זעלטען מיטגליעדער פון דעם אייגענעם שטאַם, (אויב איך האָב קיין טעות ניט, איז נור דאַן, ווען זיי הרג׳ענען זיי צוליעב רעליגיעזע מאָטיווען); זיי עסען נאָר פרעמדע. די עלטערן ליעבען זייערע

פאַרשט געוואָרען, אַ דאַנק דער גרויסער אַרבייט פון לאָרימער פיזאָן און א. וו. האָאיט, „קאַמאַלאַראָי ענד קורנאַי“, מעלבורן, 1880. זעה אויך האָאיט „פוירטהער נאָוט אָן דהי אויסטראַליען קלאַסס סיסטעמס“ אין „דזשורנאַל אָוו דהי אַנטראָפּאָלאָדזשיקאַל אינסטיטוט“, 1889, באַנד XVIII ז. 31. אין אָט דעם ווערק ווערט בעוויזען ווי די אייגענע אָרגאַניזאַציע איז וויים פערשפּרייט איבער גאַנץ אויסטראַליע.

1) „דהי פאָלקלאָר מעננערס אָוו אויסטראַליען אַבאָריגינעס“, אַדעלעידע 1879, ז. 11.

2) גרעי, „דזשורנאַלס אָוו טו עקספּעדישענס אָוו דיסקאָווערי אין נאָרטה־וועסט ענד וועסטערן אויסטראַליע“, לאָנדאָן 1841, באַנד II, ז. 237, 298.

3) „בולעטין דע לאַ סאָסיעטע ד׳אַנטראָפּאָלאָזשיע“, 1888, באַנד IX, ז. 652. איך ברענג די ענטפערים פערקירצט.

קינדער, שפּיעלען זיך מיט זיי און צערטלען זיי. קינדער ווערען געטויט נאָר מיט דער צושטימונג פון גאַנצען שטאַם. מיט די אַלטע לייט בעגעהען זיי זיך זעהר גוט און הרג'ענען זיי קיינמאָל ניט. זיי האָבען ניט קיין רעליגיאָן, קיינע געזעצען, נאָר זיי האָבען גרויס מורא פאַר'ן טויט. די הייראַט איז אַ פּאָליגאַמישע. מחליקות, וואָס קומען פאָר אין דעם שטאַם, ווערען אויסגעפּאַכטען מיט הילצערנע שווערדען און הילצערנע שפּיזען. קיין שקלאַפעריי עקזיסטירט ביי זיי ניט; פון ערד־ארבייט ווייסען זיי ניט; קליידער — גאָרנישט, אַחוץ אַ פאַרטוך, וואָס די פרויען טראָגען אַמאָל. דער שטאַם בעשטעהט פון צוויי הונדערט מענשען, איינגעטיילט אין פיער קלאַסען מענער און פיער קלאַסען ווייבער. די הייראַט איז ערלויבט נאָר צווישען געוויסע קלאַסען, אָבער קיינמאָל ניט אין די גרעניצען פון דעמזעלבען שטאַם."

װעגען די פּאַפּואַסען, נאָהענטע קרובים פון די אויסטראַליער, האָבען מיר די עדות פון ג. ל. בינק, וועלכער האָט פון 1871 ביז 1883 געלעבט אין נייגווינעא, דערהויפּט אין געעלווינק בעי. מיר וועלען ברענגען דעם תמצית פון זיינע ענטפערס אויף דיזעלביגע פראַגען.1)

„די פּאַפּואַסען זיינען בטבע געזעלשאַפטליך און זעהר פרעהליכע; זיי לאַכען זעהר פיעל. זיי זיינען גיכער פחדנים איידער מוטהיגע מענשען. עס עקזיסטירט אַ גאַנץ שטאַרקע פריינדשאַפט צווישען די מיטגליעדער פון פערשיידענע שטאַמען, און נאָך אַ שטאַרקערע פריינדשאַפט אין דעם אייגענעם שטאַם גופא. אַ פּאַפּואַס צאָהלט אָפט אָב זיין פריינד'ס חובות, מיט דעם תנאי, אז יענער זאָל אויסצאָהלען דעם חוב אָהן פראָצענט צו זיינע קינדער. זיי גיבען אַכטונג אויף קראַנקע און אַלטע; זייערע אַלטע וואַרפען זיי קיינמאָל ניט אַוועק און הרג'ענען זיי ניט, מיט דער אויסנאַהמע פון קנעכט, וועלכע זיינען לאַנג קראַנק געווען. די געפאַנגענע אין מלחמה עסען זיי אַמאָל אויף. קינדער צערטלען זיי זעהר און ליעבען זיי. די אַלטע און שוואַכע קריעגסגעפאַנגענע דער'הרג'ענען זיי, די איבעריגע פערקויפען זיי אין שקלאַפעריי. זיי האָבען ניט קיין רעליגיאָן, קיינע געטער אָדער געצען און קיין שום רעגיערונג; דער עלטסטער מיטגליעד פון דער פאַמיליע איז דער ריכטער. אין פאַל ווען איינער איז עובר אויף די הייראַט־רעגעלן, צאָהלט ער אַ שטראָף; אַ טייל פון דעם

---

1) „בולעטין דע לא סאָסיעטע ד'אַנטראָפּאָלאָזשיע", 1888, באַנד IX, זייט 386.

געהט פאַר דער „נעגאַריאַ“ (די געמיינשאַפט). די ערד געהערט אַלעמען גלייך, די פּרוכטען פון דער ערד אָבער געהערט צו דעם וואָס האָט די ערד בעאַרבייט. די פּאַפּואַסען האָבען ליימענע כלים און זיינען בעקאַנט מיט טויש־מסחר; דערביי איז ביי זיי אַ מנהג, אַז דער סוחר גיט זיי די סחורה און זיי געהען צו זיך אין די הייזער און ברענגען דערפאַר זייערע היי־מישע זאַכען, וועלכע דער סוחר דאַרף האָבען. אויב זיי האָבען ניט קיין ניצליכע זאַכען, קעהרען זיי אום דעם סוחר זיינע אייראָפּעאישע סחורה.1) די פּאַפּואַסען זיינען „קאָפּ־יעגער“, ד. ה. זיי פּראַקטיצירען בלוט־ראַכע. דאָך, „מאַנכעסמאָל — זאָגט פינש — ווערט די אַנגעלעגענהייט איבער־געגעבען דעם ראַזשאַה פון נאַמאַטאַמע, וועלכער שליסט דעם דיספּוט צו־פּסקנ'ענדיג צו בעצאָהלען אַ קנס.“

ווען מען בעגעהט זיך גוט מיט די פּאַפּואַסען, זיינען זיי זעהר גוטמוטהיג. מיקלוכאַ־מאַקלאַי, ווי בעקאַנט, איז אַראָב פון שיף אין דער בעגלייטונג פון איין איינציגען מאַטראָז, האָט זיך בעזעצט אויפ'ן מזרח־ברעג פון נייגווינעאַ און האָט דאָרט אָבגעוואוינט גאַנצע צוויי יאָהר צווישען פעלקער, וואָס האָבען זיך גערעכענט פאַר מענשענפרעסער, און עס האָט איהם באַנג געטהאָן ווען ער האָט זיך געדאַרפט שיידען מיט זיי. ער האָט זיי פערשפּראָכען צו קומען צוריק און האָט געהאַלטען וואָרט: ער האָט אָבגעלעבט ביי זיי נאָך אַ יאָהר, און פאַר דער גאַנצער צייט איז צווישען איהם און זיי ניט געקומען צו קיין מחליקה. אמת, ער האָט זיך געהאַלטען אָן דעם כלל — קיינמאָל ניט, אונטער קיין שום אויסרעד ניט, זאָגען זיי אַן אונוואַרהייט, אָדער צו פערשפּרעכען זיי עפּעס, וואָס ער האָט ניט געקענט מקיים זיין. אָט די אָרעמע בעשעפּענישען, וועלכע פער־שטעהען אפילו ניט ווי צו מאַכען פייער, און היטען עס דעריבער מיט גרויס מיה אין זייערע הייזלעך, לעבען אין אַ פּרימיטיווען קאָמוניזם אָהן וועלכע עס איז געוועלטיגער, און ביי זיי אין די דער־פער קומען קיינמאָל ניט פאָר קיין ערנסטע מחליקות. זיי אַרבייטען געמיינשאַפטליך, אַקוראַט וויפיעל זיי דאַרפען האָבען אויף דעם

1) דערזעלבער מנהג עקזיסטירט אויך ביי די פּאַפּוסען פון קיימאַני בעי, וועלכע זיינען בעריהמט פאַר זייער שטרענגער עהרליכקייט. „עס האָט זיך נאָך ניט געטראָפען, אַז אַ פּאַפּואַס זאָל ברעכען זיין וואָרט“, זאָגט פינש, („נייגווינעאַ און זיינע בעוואָהנער“, ברעמען 1865, ז. 1829).

טאָג צו עסען; זיי האָדעווען זייערע קינדער געמיינשאַפט־ליך; אין די אבענדען פוצען זיי זיך אוים אַזוי קאָקעטיש ווי זיי קענען, און טאַנצען. ווי אַלע ווילדע האָבען זיי ליידענשאַפטליך ליעב טענץ, וועלכע שטעלען מיט זיך פאָר אַ מין מיסטעריעזע צערעמאָניע פון שטאַם. יעדער דאָרף האָט זיין „באַרלאַ“ אָדער „באַלאַי“ — דאָס „לאַנגע“ אָדער „גרויסע“ הויז — פאַר די ניט פערהייראַטעטע, וואו עס קומען פאָר די געמיינשאַפט־ליכע פערזאַמלונגען און עס ווערען בעשפּראָכען די קהל׳שע ענינים — נאָך אַן איינפיהר, וואָס מען טרעפט ביי אַלע איינוואוינער פון די אינזלען פון שטילען אָקעאַן, ווי אויך ביי די עסקימאָזען, ביי די אינדיאַנער, א. אַז. וו. גאַנצע גרופּעס דערפער לעבען אין פריינד־ליכע בעציהונגען צווישען זיך און גאַנצע געמיינדען אויף אמאָל געהען איינע צו די אַנדערע אויף בעזוך.

צום אומגליק קומען אָפט פאָר פיינדשאַפטען צווישען די דערפער — ניט ווייל „די בעפעלקערונג ווערט צו־געדיכט“ אָדער עס קומט פאָר אַ „שאַרפע קאָנקורענץ“ און נאָך אַזוינע אויסגעטראַכטע מעשיות פון אונזער קרעמער׳שען יאָהרהונדערט, נאָר דער עיקר צוליעב זייער אַבערגלויבען. ווי נאָר ווער עס איז ווערט קראַנק, קלייבען זיך אַרום זיינע פריינד און קרובים און הויבען אָן אויפ׳ן גרינדליכסטען אופן בעקלערען די פראַגע: ווער קאָן עס זיין דער שולדיגער אין זיין קראַנקהייט? מען נעהמט איבערקלייבען אַלע מעגליכע שונאים, יעדער איז זיך מתודה אין זיינע קלענסטע מחלוקות, ביז לסוף געפינט מען אוים „די אמת׳ע אורזאַך“ פון דער קראַנקהייט. דאָס האָט אָנגעשיקט אַ וועלכער עס איז שונא פון אַ דערבייאיגען דאָרף — און מען בעשליסט מאַכען אַן איבערפאַל אויף יענעם דאָרף. צוליעב דעם זיינען די שטרייטען אַזאַ געוועהנליכע פּאַסירונג, אפילו צווישען די ברעגיקע דערפער, שוין ניט צו רעדען וועגען די קאַניבאַלען, וואָס וואוינען אין די בערג, וועלכע מען האַלט פאַר די אמת׳ע מכשפים און שונאים, הגם ווען מען בעקאָנט זיך מיט זיי נעהענטער, שטעלט זיך אַרוים, אַז זיי אונטערשיידען זיך ניט מיט קיין זאַך פון זייערע שכנים, וואָס וואוינען אויפ׳ן ברעג ים.[1]

1) „איזוועסטיאַ רוסקאַוואַ געאָגראַפיטשעסקאַוואַ אָבשצעסטוואַ“.

פיעלע חדוש'דיגע בלעטלעך וואָלט מען געקאָנט אָנשרייבען וועגען דער הארמאָניע, וואָס הערשט אין די דערפער פון די פּאָליגעזישע איינוואוינער אויף די אינזלען פון שטילען אָקעאַן. זיי שטעהען שוין אָבער אויף עפּעס א העכערער שטופע פון ציוויליזאַציע, דעריבער וועלען מיר בעסער נעהמען נאָך ביישפּיעלען פון דעם לעבען פון די איינוואוינער פון ווייטען צפון. איך וויל נאָר צולעגען, איידער מיר פערלאָזען דעם דרום'דיגען האלבקוגעל, אז אפילו די איינוואוינער פון פייערלאַנד, וועלכע האָבען אזא שלעכטע רעפּוטאַציע, הויבען שוין אויך אָן זיך ארויסווייזען אין א בעסערען ליכט, וואָס בעסער מיר ווערען בעקאַנט מיט זיי. עטליכע פראַנצויזישע מיסיאָנערען, וועלכע וואוינען צווישען זיי, „קענען זיך ניט בעקלאָגען אויף קיין פיינדליכע האנדלונג פון זייער זייט". זיי לעבען אין שטאַמען, צו 120 ביז 150 פערזאָן, און פראַקטיצירען אויך דעם פרימיטיווען קאָמוניזם, אזוי ווי די פּאַפּואַסען. זיי טיילען זיך אַלץ וואָס זיי האָבען צווישען זיך און בעגעהען זיך זעהר גוט מיט די אַלטע. א פאָלשטענדיגער שלום הערשט צווישען אָט די פעלקער. 1)

ביי די עסקימאָזען און זייערע נאָהענטסטע קרובים, די טלינקעטען, קאָלאָשען און אַלעאוטען, געפינען מיר דעם נעהענטסטען בילד פון דעם, וואָס דער מענש איז געווען אין דער צייט פון דער אייז־פעריאָדע. די ווערקצייג וואָס זיי געברויכען, אונטערשיידען זיך קוים פון די געווערקצייג פון דער אַלטער שטיין־צייט, און אייניגע פון אָט די פעלקער זיינען נאָך עד היום ניט בעקאַנט מיט דער מלאכה פון פיש־פאַנג: זיי שטעכען פשוט די פיש מיט א הארפון (אזא שפיעז. 2) זיי זיינען בעקאָנט מיט דעם געברויך פון אייזען, אָבער זיי בעקומען דאָס אייזען פון די אייראָפּעער, אָדער געפינען עס אויף די צעבראָכענע שיפען. זייער געזעלשאפטליכע

ז. 1880 און ווייטער. עס געפינען זיך וויכציג ביכער פון רייזע בעשרייבונגען, וואָס זאָלען געבען א בעסערען בילד וועגען די פרטים פון אַלטעגליכען לעבען פון די ווילדע, איידער אָט די אויסצוגען פון מיקלוכאָ־מאַקלאַי'ס טאגעבוך.

1) ל. פ. מארטיאַל אין „מיססיאָן סיענטיפיק אָ קאַפּהאָרן", פאַריז 1883, באַנד I, ז. 201—183.

2) די עקספּעדיציע פון קאַפּיטאַן האָלם אין מזרח־גרענלאַנד.

אָרגאַניזאַציע איז פֿאָלשטענדיג פּרימיטיוו, הגם זיי זיינען שוין ארויסגעטראָטען פון דער „קאָמונאַל-הייראַט“-שטופע, אפילו מיט איהרע קלאַסען-בעשרענקונגען. זיי לעבען שוין אין פאַמיליען, נאָר די פאַמיליען-בענדער זיינען נאָך שוואַך, דען צייטענווייז קומט ביי זיי פאָר אַן אויסטויש פון מענער און ווייבער. 1) די פאַמיליען אָבער זיינען נאָך אַלץ פערייניגט אין שטאַמען. אייגענטליך קען עס גאָר אַנדערש ניט זיין. ווי אַזוי וואָלטען זיי געקאָנט אויסהאַלטען דעם שווערען קאַמפּף פאַר עקזיסטענץ, ווען זיי וואָלטען ניט פעראייניגט אַלע זייערע קרעפטען אויף'ן ענגסטען אופן? אַזוי טהוען זיי טאַקע, און מען זעהט, אַז אַם ענגסטען זיינען די שטאַם-בענדער דאָרט, וואו דער לעבענסקאַמפּף איז אַם שווערסטען, דהיינו אין צפון-מזרח פון גרענלאַנד. זיי וואוינען געוועהנליך אין דעם „לאַנגען הויז“, אין וועלכען עס געפינען זיך עטליכע פאַמיליען, אָבגעטיילט איינע פון די אַנדערע דורך אַ קליינער מחיצה פון צעריסענע פעלכלעך, אָבער מיט איין קאָרעדאָר פאַר אַלע חדרים. אַמאָל האָט אַזאַ הויז די פאָרם פון אַ צלם און דאַן געפינט זיך אין צענטער די אַלגעמיינע קיך. אַ דייטשע עקספּעדיציע, וועלכע האָט פערבראַכט אַ גאַנצען ווינטער לעבען איינס פון אַזוינע „לאַנגע הייזער“, האָט זיך געקענט איבערצייגען, אַז דורכ'ן גאַנצען אַרקטישען ווינטער „איז דער פריעדען ניט געשטערט געוואָרען דורך איין איינציגער מחלקה און עס איז ניט פאָרגעקומען קיין שום שטרייטיגקייט פאַר דעם געברויך פון דעם דאָזיגען ענגען פּלאַץ“. אויסרעדען דעם אַנדערען אָדער זאָגען עפּעס אַ קרום וואָרט, איז ניט ערלויבט, סיידען אין דער געזעצליכער פאָרם פון אַזאַ מין לעבערליכען געזאַנג, 2) וועלכען די ווייבער זינגען אין כאָר. דאָס ענגע צוזאַמענלעבען און די ענגע געגענזייטיגע אָבהענגיגקייט

---

1) אין אויסטראַליע האָט מען בעאָבאַכטעט, אַז גאַנצע שטאַמען בייטען זיך מיט די ווייבער אַלס אַ סגולה צו פערהיטען זיך פון עפּעס אַן אומגליק. (פאָוסט, „שטודיען צור ענטוויקלונגס-געשיכטע דעם פאַמיליענרעכטס“, 1890, ז. 342). אַרויסווייזען וואָס מעהר ברידערליכע געפיהלען, הייסט עס, איז ביי זיי אַ רפואה בדוקה אַנטקעגען אומגליקען.

2) דר. ה. רינק, „דה עסקימאָ טרייבס“. ז. 26 („מעדעלעלזער אם גראָנלאַנד“ באַנד IX, 1887).

זיינען געגוג אויפצוהאלטען פון דור צו דור אזא טיעפע אכטונג פאר די אינטערעסען פון דער געמיינשאפט. מיט וועלכער עס צייכענט זיך אויס דאס לעבען פון די עסקימאָזען. אפילו אין די גרעסערע עסקימאָזען געמיינדען „איז די געזעלשאפטליכע מיינונג אַן אמת'ע געריכט־אינסטיטוציע, און די געוועהנליכע שטראָף בעשטעהט אין דעם, וואס מען איז מבייש דעם פערשולדיגטען פאר אלעמען אין די אויגען.“ 1)

אין גרונד פון דעם לעבען פון די עסקימאָזען ליעגט דער קאָמוניזם. אלץ וואס זיי בעקומען דורך געיעג אָדער דורך פיש־פאנג, געהערט דעם גאנצען שטאם. ביי איינינע שטאמען אָבער, דערהויפט צו מערב־צו אונטער דעם איינפלוס פון די דענען, הויבט זיך אָן איינפיהרען פריוואט־אייגענטום. דאָך ווענדען זיי אָן א גאנץ אָריגינעלען מיטעל אָבצושוואכען די אונבעקוועמליכקייטען, וואס וואקסען אויס דורך גרויסע פריוואט־פערמעגענס, וועלכע קענען באלד צערשטערען די איינהייט פון זייער שטאם. ווען אַן עסקימאָז הויבט אָן נתעשר ווערען, רופט ער צונויף אלע זיינע שטאם־חברים אויף א סעודה, און ווען די געסט האבען זיך גוט אָנגעגעסען, שענקט ער זיי פונאנדער זיין גאנצען פערמעגען. אין אלאסקא, ביים טייך יוקאָן, האט דאלל געזעהן ווי איין אלעאוטישע פאמיליע האט אויף אזא אופן צוטיילט צעהן ביקסען, צעהן גאנצע פעלצענע אָנצוגען, צוויי הונדערט שנירלעך פערעל, א מאסע דעקען, צעהן וואָלפענע פעל, צוויי הונדערט ביבער־פעל און פינף הונדערט

1) דר. רינק, דאָרט גופא, ז. 24. איוראָפּעער, וועלכע זיינען אויפ־געוואקסען אין דעם רעספעקט פאר'ן רוימישען רעכט, זיינען ניט אימ־שטאנד צו פערשטעהן די מאכט פון דער אויטאָריטעט פונ'ם שטאם. „דער פאקט איז — שרייבט רינק — מען קען עס זאָגען ניט אלס אויסנאהם, נאָר אלס אלגעמיינער רעגעל, אז א ווייסער מענש, אפילו ווען ער האט אָבגעלעבט צעהן יאָהר אָדער מעהרער צווישען די עסקימאָזען, פאָהרט אָב פון זיי ניט האָבענדיג זיך בעקאָנט מיט די טראדיציאָנעלע אידעען, אויף וועלכע עס איז בעגרינדעט זייער געזעלשאפטליכער בנין. דער ווייסער, זאל ער זיין א מיסיאָנער, אָדער א סוחר, האלט זיך אומער אָן דער דאָגמאטי־שער מיינונג, אז דער ניעדעריגסטער איוראָפּעער איז אלץ בעסער איידער דער בעסטער איינגעבוירענער עסקימאָ.“ („דהי עסקימאָ טרייבס“, ז. 31.)

סייבעל פעלכלעך. דערנאָך האָבען זיי אַרונטערגענומען פון זיך זייערע יום־טוב׳דיגע קליידער און אַוועקגעגעבען, און אָנטהאָנדיג זיך אין אַלטע פעלצען, האָבען זיי זיך געווענדעט צו זייערע חברים מיט אַ קורצער רעדע, זאָגענדיג אַז אַבוואויל זיי זיינען איצטער אָרעמער איידער יעדער איינער פון זייערע געסט, האָבען זיי אָבער דערפאַר געוואונען זייער פריינדשאַפט.[1]

אַזוינע אייגענטום־פערטיילונגען זיינען הפנים געוואָרען אַן איינגעוואָרצעלטער מנהג ביי די עסקימאָזען, און דאָס ווערט דורכ־געפיהרט יעדען יאָהר אין אַ בעשטימטער צייט, נאָכדעם ווי עס ווערט אויסגעשטעלט אַלץ וואָס איז אָנגעקליבען געוואָרען פאַר׳ן יאָהר.[2] נאָך מיין מיינונג זעהט זיך אין דעם אַרויס אַ זעהר אַלטע אינסטיטוציע, וואָס איז ענטשטאַנען בעת עס האָט זיך צום ערשטען מאָל בעוויזען פערזענליכע פערמעגענס. עס איז איינגעפיהרט געוואָרען ווי אַ מיטעל אויפצוהאַלטען צווישען די חברים די גלייכ־הייט, וועלכע איז צושטערט געוואָרען דורכדעם וואָס איינִיגע פער־זאָנען זיינען רייך געוואָרען. די פעריאָדישע פערטיילונג פון דער ערד און מוחל זיין אַלע חובות (יובל און שמיטה), וואָס האָט עקזיס־טירט אין די היסטאָרישע צייטען ביי פיעלע פערשיידענע פעלקער, (סעמיטען, אַריער א. ד. גל.) זיינען וואהרשיינליך געווען אַן איבער־בלייב פון אָט דעם אַלטען מנהג. דער מנהג צו בעגראָבען אינאיי־נעם מיט דעם געשטאָרבענעם, אָדער פערברענען אויף זיין קבר, זיין פערזענליכען פערמעגען, וועלכען מיר געפינען ביי אַלע פרימי־טיווע ראַסען, מוז, ווי עס שיינט, אויך האָבען דעם זעלבען אור־שפרונג. דער פאַקט איז, אַז בעת מען פלעגט פערברענען אָדער

---

1) דאַלל, „אַלאַסקאַ ענד איטס רעזאָרסעס“, קיימברידזש, יו. ס. 1870.

2) א. וועניאמינאָוו און דאַלל האָבען בעאָבאַכטעט דעם מנהג אין אַלאַסקאַ, יאַקאָבסען און איגניטאָק אָרום דעם בעהרינג סטרייט. גילבערט ספראָוט דערמאָנט וועגען דעם ביי די אינדיאַנער פון וואַנקאָוועער; און דר. רינק, בעשרייבענדיג די אויסשטעלונגען, וועלכע מיר האָבען פריהער דערמאָנט, לעגט צו: „דער הויפט נוצען פון אָנקלייבען פערזענליכען רייכ־טום בעשטעהט אין דעם, מען זאָל עס פעריאָדיש פערטיילען“. ער דערמאָנט אויך (דאָרט גופא ז. 31) „וועגען דער פערניכטונג פון אייגענטום צוליעב דעמזעלבען צוועק“ (ד. ה. כדי אויפצוהאַלטען די גלייכהייט).

פערניכטעט אויפ'ן קבר אלץ, וואס האט געהערט דעם פערשטאר־
בענעם פערזענליך, פלעגט מען לאזען גאנץ אלע אנדערע זאכען,
וועלכע האבען געהערט צו איהם בשותפות מיט'ן שטאם, ווי צום
ב. ש. די לאדקעס, נעצען א. ד. גל. גאר דאס פערזענליכע אייגענטום
מוז פערניכטעט ווערען. אין נאך א שפעטערע פעריאדע ווערט פון
דעם מנהג א רעליגיעזע צערעמאניע: מען גיט איהם צו א מיסטישע
בעדייטונג, און די פערניכטונג ווערט א רעליגיעזער געבאט, בעת די
עפענטליכע מיינונג אליין איז שוין ניט שטארק גענוג צו צווינגען,
אלע זאלען אבהיטען דעם מנהג. און ענדליך ווערט די ווירקליכע
פערניכטונג פערביטען אויף א סימבאלישע צערעמאניע, ד. ה. מען
פערברענט אויפ'ן קבר איינפאכע פאפירענע מאדעלען אדער אביל־
דער פון דעם פערשטארבענעמס אייגענטום (ווי זיי טהוען אין כי־
נא), אדער מען טראגט ארויף דאס פערמעגען אויפ'ן קבר און, ווען
מען האט אבגע'פטר'ט די בעערדיגונגס־צערעמאניע, טראגט מען עס
צוריק אוועק אהיים. אין אט דער פארם ווערט דער מנהג נאך אבגע־
היט עד היום צווישען אייראפעער, בנוגע צו שווערדען, מעדאלען און
אנדערע עהרענצייכענס. 1)

אין דער אלגעמיינער ליטעראטור ווערט גאנץ אפט דערמאנט
וועגען דער הויכער מדרגה פון דער שטאם־מאראל ביי די עסקי־
מאזען. פון דעסטוועגען איז כדאי צו ברענגען די פאלגענדע בע־
מערקונגען וועגען די זיטען פון די אלעאוטען — נאהענטע פער־
וואנדטע פון די עסקימאזען —, אזוי ווי זיי קענען דיענען אלס א
גוטע ערקלערונג פון דער מאראל פון די ווילדע בכלל. די בעמער־
קונגען געהערען דער פען פון דעם זעלטען־מערקווירדיגען מענשען,
דעם רוסישען מיסיאנער וועניאמינאוו, וועלכער האט עס געשריבען
נאכדעם ווי ער איז אבגעווען צעהן יאהר ביי די אלעאוטען און איז
געשטאנען מיט זיי אין ענגע בעציהונגען. איך גיב זיינע ווערטער
איבער בקיצור, האלטענדיג זיך ווי ווייט מעגליך אן דעם פערפא־
סערס אייגענע אויסדריקען.

„זייער הויפט כאראקטער־שטריך—שרייבט ער—איז זייער סבלנות,
זייער כח פון אויסדויער. און אט דער כח זייערער איז באמת משווה'דיג.
אלע אין דער פריה געהען זיי זיך באדען אין פערפרארענעם ים און שטעהען

1) זעה אנהאנג XII.

דערנאָך נאַקעטע אויפ'ן ברעג, אַרײנעטעמענדיג די פראָסטיגע לופט. עס איז איבערהויפט גאָר ניט משער צו זיין, וויפיעל זיי קענען אַריבערטראָגען אפילו בעת זיי האָבען ניט גענוג צו עסען און מוזען שווער אַרבייטען. ווען עס טרעפט זיך אַ דוחק אין שפייז, זאָרגט זיך דער אַלעאוט די ערשטע זאַך פאַר די קינדער; ער גיט זיי אַוועק אַלץ וואָס ער האָט, און אַליין הונגערט ער. זיי האָבען ניט קיין נייגונג צו גנב'ענען, ווי די ערשטע רוסישע איינוואַנדערער האָבען שוין דאָס בעמערקט. מען קען ניט זאָגען, אַז זיי גנב'ענען גאָר קיינמאָל ניט; יעדער אַלעאוט איז זיך מודה, אַז ער האָט ווען עס איז עטוואָס גע'גנב'עט, נאָר עס איז אַלעמאָל עפּעס אַ קלייניגקייט און עס טראָגט דעם כאַראַקטער פון עפּעס אַ קונדס־שפּיצעל. די צוגעבונדענקייט פון די עלטערן צו זייערע קינדער איז זעהר אַ הערציגע, אָבוואויל זי דריקט זיך קיינמאָל ניט אויס אין צערטליכקייטען אָדער אין ווערטער. ביי דעם אַלעאוט איז זעהר שווער אַרויסצוקריגען אַ צוזאָג, איינמאָל אָבער האָט ער עפּעס פערשפּראָכען, וועט ער האַלטען זיין וואָרט, וואָס עס זאָל זיך ניט מאַכען. (איינמאָל האָט אַן אַלעאוט געגעבען וועניאַמינאָוו'ן פאַר'ן אָבפאָהרען אַ מתנה אַ בינטעל געטריקענטע פיש; אין איילעניש אָבער האָט מען פערגעסען אָן דעם און דאָס בינטעל איז געבליבען ליעגען אויפ'ן ברעג. דער אַלעאוט האָט עס אַוועקגעטראָגען אַהיים. ביז יאַנואַר האָט זיך אַלץ ניט געמאַכט קיין געלעגענהייט אָבצושיקען וועניאַמינאָוו'ן די פיש. דערווייל, אין נאָוועמבער און דעצעמבער, איז ביי די אַלעאוטען געווען אַ גרויסער דוחק אין עסענוואַרג; די אויסגעהונגערטע אַלעאוטען האָבען זיך אָבער ניט צוגעריהרט צו די פיש, וואָס זיי האָבען איינמאָל אַוועקגעשאָנקען, און אין יאַנואַר האָבען זיי עס אָבגעשיקט וואו מען האָט געדאַרפט.) זייער מאָראַל־קאָדעקס איז פערשיידענאַרטיג און שטרענג. אַזוי צ. ב. ש. רעכענט זיך ביי זיי פאַר אַ שאַנדע: מורא צו האָבען פאַר אַן אונפערמיידליכען טויט; בעטען רחמנות ביים שונא; שטאַרבען ניט האָבענדיג דער'הרג'עט קיין איינציגען פיינד; ווערען געכאַפּט אין אַ גנבה; איבערקעהרען זיך מיט דער לאָדקע אין האַפען; מורא צו האָבען אַרויסצופאָהרען אין ים אין אַ שטורם; אָבשטעהן מחמת שוואַכקייט פון די חברים, בעת מען געהט אין אַ לאַנגען וועג און ס'איז ניטאָ וואָס צו עסען; אַרויסצייגען אַ גייציגקייט בעת מען טיילט זיך די רויב; (כדי צו פערשעמען אַזאַ גייציגען חבר, גיבען איהם די איבעריגע אַוועק זייערע חלקים). מען האַלט אויך פאַר שענדליך: אויסצופלוידערן פאַר'ן ווייב עפּעס אַ געזעלשאַפטליכען

סעקרעט; ווען מען איז זאַלבענאַנד אויף געיעג, ניט אָנצובאַטען דעם חבר דעם בעסערען טייל פון דער רויב; בעריהמען זיך מיט בריה'שקייט, און בעזונדערס מיט אויסגעטראַכטער בריה'שקייט; זידלען וועמען עס איז מיט פערביסענקייט; בעטען אַ נדבה; צערטלען דאָס ווייב אין אָנוועזענהייט פון פרעמדע און טאַנצען מיט איהר; פיהרען אַליין מסחר: פערקויפען מוז מען אַלעמאָל דורך אַ דריטע פּערזאָן, וועלכע בעשטימט אויך דעם פּרייז. פּאַר ווייבער רעכענט זיך שענדליך: גיט קענען נעהען און בכלל ניט קענען ריכטיג טהאָן אַלערליי סאָרטען ווייבערשע אַרבייט; ניט קענען טאַנצען; צערטלען דעם מאַן און די קינדער, אָדער אפילו רעדען צום מאַן אין אָנוועזענהייט פון זייטיגע מענשען. 1)

אָט אזא מאָראַל האָבען די אַלעאוטען, און עס איז לייכט צו געפינען א בעשטעטיגונג דערפון אין זייערע מעשיות און לעגענדעס. איך וויל נאָר צולעגען, אז ווען וועניאַמינאָוו האָט געשריבען זיינע „זאַפּיסקי“ (אין יאָהר 1840) איז ביי די אַלעאוטען, צווישען אַ בעפעלקערונג פון 60 טויזענד מענשען, פאָרגעקומען אין 60 יאָהר נישט מעהר ווי איין מאָרד, און אין 40 יאָהר צווישען 1800 אַלעאוטען איז ניט פאָרגעקומען קיין איינציג קרימינאַל פערברעכען. דאָס איז אייגענטליך קיין וואונדער ניט, ווען מיר געדענקען, אז קיין שום זידעל־וואָרט אָדער גראָבער אויסדרוק איז אבסאָלוט ניט בעקאַנט אין דעם לעבען פון די אַלעאוטען. אפילו זייערע קינדער רייסען זיך ניט ארום צווישען זיך און בעליידיגען ניט איינער דעם אנדערן מיט אַ וואָרט. דער שטאַרקסטער אויסדרוק, וואָס קען אמאָל ארויסקומען פון זייער מויל, איז אַ שטייגער: „דיין מאַמע קען ניט נעהען“, אָדער „דיין טאַטע איז בלינד אויף אַן אויג“. 2)

פיעלע שטריכען אינ'ם לעבען פון די ווילדע בלייבען דאָך אַ

1) וועניאַמינאָוו, „בעמערקונגען וועגען דעם בעצירק אונאַלאַשק“ (רוסיש), דריי בענדער, פּעטערבורג, 1840. אויסצוגען פון די בעמערקונגען ווערען איבערגעגעבען אין ענגליש אין דאַלל'ס בוך „אַלאַסקאַ“. אַן עהנליכע בעשרייבונג פון דער מאָראַל פון די אויסטראַליער איינגעבוירענע, וועלכע איז זעהר נאָהענט צו דער, געפינט זיך אין דער ענגלישער שריפט „נאַטור“, באַנד XVII, ז. 639.

2) עס איז מערקווירדיג, אַז עטליכע שרייבער (מידדענדאָרף, שרענק אַ. פינש) האָבען בעשריבען אַנדערע איינוואוינער פון וויטען צפון — די

רעטעניש פאַר די אײראָפּעער. מען װאָלט געקענט ברענגען װי־פיעל מען װיל העכסט בעגלױבטע עדות צו בעװײזען, װי בײ אָט די פּרימיטיװע מענשען איז הױך ענטװיקעלט די שטאַם־סאָלידאַריטעט און די בעסטע געגענזײטיגע בעציהונגען. און פון דעסטװעגען איז אױך ניט װעניגער זיכער, אַז אָט די אײגענע װילדע פּראַקטיצירען קינדער־מאָרד, אַז אין אײניגע פעלען דער׳הרג׳ענען זײ זײערע אַלטע, און אַז זײ אַלע פאָלגען בלינד דעם מנהג פון בלוט־ראַכע. מיר מוזען דעריבער פּרובירען ערקלערען, װי אַזױ עס קענען עקזיסטירען אין אײן צײט אַזױנע פאַקטען, װעלכע קומען אױס אין פלוג אַזױ װידערשפּרעכענד פאַר דעם אײראָפּעער.

מיר האָבען נאָר־װאָס דערמאָנט, װי אַן אַלעאוט װעט הונגערן גאַנצע טעג, אָדער אפילו גאַנצע װאָכען, און װעט גאָר די שפּײז ביז׳ן לעצטען ביסען אָװעקגעבען זײן קינד; װי די בושמענער מוטער װעט זיך אָבגעבען אין שקלאַפערײ, כדי זיך ניט צו שײדען מיט איהר קינד; און מען װאָלט געקענט אָנפילען גאַנצע בלעטער מיט דער בעשרײבונג פון װירקליך צ א ר ט ע בעציהונגען, װאָס עקזיסטירען צװישען די װילדע און זײערע קינדער. אַזױנע פאַקטען װאַרפען זיך שטענדיג דורך אין די בעשרײבונגען פון אַלע רײזענדער. בײ אײנעם לעזט איהר װעגען דער שטאַרקער ליעבע פון דער מוטער; בײ אַן אַנדערען דערצעהלט זיך װעגען אַ פאָטער, װאָס פליהט װי אַ משוגע׳נער דורכ׳ן װאַלד, טראָגענדיג אױף די שולטערן אַ קינד,

---

אָסטיאַקען און סאַמאָיעדען — כמעט מיט דיזעלבע װערטער. אפילו בעת זײ שכור׳ען זיך אָן, האָבען זײערע מחליקות קײן בעטרעף ניט. „פאַר אַ גאַנצען יאָהרהונדערט איז פאָרגעקומען אױף דער טונדראַ נישט מעהר װי אײן מאָרד", האָט געשריבען מידדענדאָרף. „זײערע קינדער רײסען זיך קײנמאָל ניט אַרום צװישען זיך". „מען קען לאָזען אין דער טונדראַ אױף יאָהרען לאַנג װעלכע עס איז זאַך, אַפילו עסענװאַרג און שטאַרקע געטרענק, און קײנער װעט זיך צו זײ ניט צוריהרען", א. אַז. װ.. אָט אַזױ זאָגען די דרײ קענער פון די צפון־לענדער. גילבערט ספּראָוט האָט ק י י נ מ אָ ל ניט געזעהן צװײ ניכטערע אינדיאַנער פון דעם שטאַאט אַהט אױפ׳ן אינזעל װאַנקאָוװער זאָלען זיך שלאָגען. „שטרײטיגקײטען זײנען פונקט אַזױ זעלטען צװישען זײערע קינדער", זאָגט רינק (דאָרט גופא) א. אַז. װ.

וואָס איז געביסען געוואָרען פון אַ שלאַנג; אָדער אַ וועלכער עס איז מיסיאָנער דערצעהלט וועגען דער פערצווייפלונג פון די עלטערן, ווען ביי זיי איז געשטאָרבען אַ קינד, — אָבוואויל זיי אליין האָבען עס געוואָלט ברענגען פאַר אַ קרבן גלייך ווי עס איז געבוירען געוואָרען, ווען ניט דער זעלבער מיסיאָנער, וואָס האָט זיי דאָס ניט דערלאָזען. אָדער איהר דערוויסט זיך, אַז די „ווילדע“ מוטערס זויגען זייערע קינדער געוועהנליך ביז פיער יאָהר; אַז אויף די נייעגעבוירענע איינזלען, ווען עס שטאַרבט אַ בעזונדערס געליעבט קינד, וועט די מוטער אָדער זיין מוהמע זיך אליין טויטען, כדי אויפצופאַסען אויף איהר ליעבלינג אויף יענער וועלט, 1) א. אז. וו. אָהן אַ סוף.

אַזוינע פאַקטען בעגעגענט מען אין די הונדערטער; איז דעריבער, ווען מיר זעהען, אַז דיזעלביגע ליעבענדע עלטערן פראַקטיצירען קינדער־מאָרד, מוזען מיר אָננעהמען, אַז אַזאַ מנהג איז לכתחילה געוויס ענטשטאַנען (קיין חילוק וואָסערע פאָרמען ער האָט שפּעטער ניט אָנגענומען) אונטער דעם דרוק פון אַ דרינגענדער נויט, אלס אַ רעזולטאַט פון דעם געפיהל פון התחיבות צום שטאַם, און כדי בעסער צו קענען אויסהאָדעווען די אַנדערע, שוין דערוואַקסענע קינדער. בכלל גערעדט, איז ניט אמת, אַז די ווילדע „פרוכפּערן זיך אָהן אַ מאָס“, ווי איינינגע ענגלישע שרייבער דריקען זיך אויס. אים געגענטייל, זיי נעהמען אָן אלערליי מינים מיטלען כדי צו פערקלענערען די געבורטען. דוקא אין אָט די הינזיכטען געפינט זיך ביי זיי אַ גאַנצע רייה פון אלערליי מינים בעשרענקונגען, וועלכע דער אייראָפּעער וואָלט זיכער בעטראַכט פאַר צופיעל אונבעקוועם, און די ווילדע היטען זיי דאָך זעהר שטרענג אָב. מיט דעם אלעם זיינען אָבער די פּרימיטיווע פעלקער ניט אימשטאַנד אויסצוהאָדעווען אלע געבוירענע קינדער, און זיי מוזען אָפּטמאָל אָנווענדען דעם מיטעל פון קינדער־מאָרד. יעדענפאַלס איז שוין ניט איינמאָל בעמערקט געוואָרען, אַז ווי נאָר זיי גיט זיך

1) לויט די עדות פון גילל, ציטירט אין גערלאַנד און וואַיטץ „אַנטראָפּאָלאָגיע“, באַנד 5, ז. 641. זעה אויך זייטען 640—236 פון דעם זעלבען ווערק, וואו עס ווערען געבראַכט פיעלע ביישפּיעלען פון פעטערליכער און קינדערשער ליעבע.

אײן צו פערגרעסערען זייערע געוועהנליכע לעבענסמיטעל, ווארפען זיי באַלד אוועק דאָס דאָזיגע מיטעל. איבערהויפּט פּאָלגען די עלטערן אָט דעם מנהג זעהר ניט־ווילענדיג און כאַפּען זיך אָן ביי יעדער געלעגענהייט פאַר יעדען קאָמפּראָמיס, אַבי נאָר דערהאַלטען דאָס לעבען פון זייערע נייגעבוירענע. ווי מיין פריינד עלי רעקלו האָט שוין דאָס אויסגעצייכענט בעוויזען, 1) טראַכטען זיי צוליעב דעם אויס גליקליכע און אומגליקליכע געבורטס־טעג, כדי צו שענקען דאָס לעבען וועניגסטענס יענע קינדער, וואָס ווערען געבוירען אין די גליקליכע טעג. זיי זוכען אַלערליי אויסרעדען אָבצולעגען דעם פּסק־מיתה אויף עטליכע שטונדען, און דערנאָך זאָגען זיי, ווי־באַלד דאָס קינד האָט שוין אָבגעלעבט אַ מעת־לעת, איז איהם שוין בעשערט אויסצולעבען זיינע יאָהרען. 2) עס דוכט זיך זיי, אַז זיי הערען די געשרייען פון די קליינע קינדערלעך, ווי עס וואָלט זיך געטראָגען פון וואַלד, און זיי זאָגען, אַז ווען עס הערט זיך אַזאַ געשריי, איז עס אַ שלעכטער סימן פאַר׳ן גאַנצען שטאַם; אָבער אַזוי ווי זיי האָבען ניט קיין ספּעציאַליסטען „מלאכים־מאַכערקעס“, ניט קיין קינדער־אַנשטאַלטען, וואָס זאָלען זיי העלפען לויז ווערען פון די קינדער, קען קיינער פון זיי ניט פּועל׳ן ביי זיך אַליין אויס־פיהרען דעם שרעקליכען פּסק, און זיי לאָזען שוין בעסער דאָס עופה׳לע אין וואַלד, איידער אוועקנעהמען זיין לעבען מיט געוואַלד. דער קינדער־מאָרד ווערט אויף דעם אופן אויפגעהאַלטען מחמת אונוויסענהייט און ניט פון אכזריות; און אָנשטאָט צו קאָרמענען די ווילדע מיט מוסר־רעד, וואָלט געווען אַ סך בעסער, ווען די מיסיאַנערען טהוען נאָך וועניאַמינאָוו׳ן, וועלכער פלעגט אַלע יאהר ביז׳ן גרויען אַלטער אַריבערפאָהרען דעם אָכאָטסקען ים אין אַ צרה׳דיג שיפעל, כדי צו בעזוכען די טונגוזען און קאַמטשאַדילען, אָדער ער פלעגט פאָהרען אויף הינד צו די טשוקטשען, און זיי בעזאָרגען מיט ברויט און אַלע מכשירים פאַר געיעג. אָט אַזוי האָט זיך איהם ווירקליך איינגעגעבען אָבצושאַפען דעם קינדער־מאָרד אינגאַנצען.3)

1) „לע פּרימיטיפס“, פּאַריז 1889.

2) גערלאַנד, ווי אויבען, באַנד 5, ז. 636.

3) איך האָב עס געהערט פון איהם אַליין אין יאָהר 1864, אויפ׳ן

דאָס אייגענע איז ריכטיג אויך בנוגע דעם אַנדער פאַל, וועל־
כען אויבערפלעכליכע בעאָבאַכטער רופען אַן פאַטער־מאָרד. מיר
האָבען נאָר־וואָס געזעהן, אַז דער מנהג צו טויטען די אַלטע איז
גאָר ניט אַזוי ווייט פערשפּרייט, ווי איינינע שרייבער האָבען דאָס
דערצעהלט. אַ סך אין זייערע מעשיות איז איבערטריבען; עס איז
אָבער קיין ספק ניט, אַז מען טרעפט אַזאַ מנהג צייטענוויז ביי אַלע
ווילדע; און ער ערקלערט זיך דורך דיזעלבע סבות, ווי דער
קינדער־מאָרד. ווען אַן אַלטער „ווילדער" הויבט אָן פיהלען, אַז
ער ווערט אַ לאַסט אויף זיין שטאַם; ווען ער זעהט יעדען פריה־
מאָרגען, אַז זיין חלק עסען וואָס ער קריגט, רייסט מען אָב פון די
קינדער — און די קליינע קענען דאָך אַזוי פיעל ניט אויסהאַלטען
ווי זייערע טאַטעס: זיי וויינען, ווען זיי זיינען הונגעריג; ווען די
יונגע לייט דאַרפען איהם יעדען טאָג טראָגען אויף זייערע פּלייצעס
איבער דעם שטיינערנעם וועג אָראָב טייך, אָדער דורך אַ געדיכטען
וואַלד — די ווילדע האָבען דאָך ניט קיין שטוהלען אויף רעדלעך
פאַר קראַנקע און קיין אָרעמע לייט וואָס זאָלען שטופּען די שטוהלען
— דאַן הויבט דער אַלטער אָן איבער'חזר'ן דיזעלבע ווערטער, וואָס
די אַלטע פּויערים זאָגען אין רוסלאַנד: „טשוזשאָי וויעק זאַיעדאיו
— פּאָרא נאַ פּאָקאָי!" (איך עס אויף אַן אַנדערענ'ס לעבען —
שוין צייט צו געהן!) און ער געהט. ער טהוט דאָס אייגענע, וואָס
דער סאָלדאַט טהוט אין אַזאַ פאַל. ווען זיין מחנה מוז ציהען
ווייטער, כדי זיך צו רעטען, אָבער ער האָט מעהר קיין כח ניט וויי־
טער צו געהן, און ער ווייס, אַז ער וועט זיכער שטאַרבען אויב ער
וועט בלייבען פון הינטען, בעט ער זיך איין ביי זיין בעסטען
פריינד, ער זאָל איהם טהאָן דעם לעצטען חסד, איידער די מחנה
וועט אָנהויבען ציהען אין וועג. און זיין פריינד שיסט אויס פון
ביקס מיט ציטערענדע הענד אין זיין שטאַרבענדען קערפּער. אָט
אַזוי טהוען אויך די ווילדע. דער אַלטער ווילדער בעט פאַר זיך
דעם טויט; ער אַליין פאָדערט מען זאָל איהם לאָזען אָבצאָהלען
זיין לעצטען חוב דער געמיינדע. ער קריגט אויף דעם דעם הסכם
פון שטאַם, גראָבט זיך אַליין אויס אַ קבר און לאַדעט איין אַלע

אַמור, ווען ער איז געוועזן עפּיסקאָפּ פון אָבאָטסק און קאַמטשאַטקאַ,
איידער ער איז געוואָרען דער מאָסקווער מיטראָפּאָליט.

חברים אויף דעם לעצטען אַבשיעד־מאָהלצייט. אזוי האָט געטהאָן זיין טאַטע, איצט איז זיין רייה, און ער געזעגענט זיך פריינדליך מיט אַלעמען איידער ער נעהמט פון זיי אַבשיעד. דער ווילדער בכלל בעטראַכט דעם טויט אַזויפיעל ווי אַ טייל פון זיינע התחיבות'ן צו זיין שטאַם, אַז ניט נאָר ער ענטזאַגט זיך צו בלייבען לעבען, ווען מען וויל איהם ראַטעווען פון טויט (ווי מאָפּפּאַט דערצעהלט עס), נאָר ער נעהמט אפילו ניט אָן אַזאַ רעטונג, אויב עס איז געטהאָן געוואָרען בעל כרחו. ווען מיסיאָנערען האָבען מציל געווען פון טויט און אַוועקגעפיהרט אויף אַן אינזעל אַ פרוי, וואָס האָט געזאָלט ווערען געאָפּפערט אויף איהר מאַן'ס קבר (לויט דעם געבאָט וואָס מיר האָבען אויבען דערמאָנט), האָט זי זיך אַרויסגע'גנב'עט פון זיי אין מיטען דער נאַכט, איז אַריבערגעשוואומען אַ ברייטע בוכטע פון ים און געקומען צו איהר שטאַם, כדי צו שטאַרבען אויפ'ן קבר. 1) דער טויט איז ביי זיי געוואָרען אַ רעליגיאָנס זאַך. בכלל אָבער איז דעם ווילדען אַזוי צו־ווידערליך צו נעהמען אַ מענשען'ס לעבען אַנדערש ווי אין מלחמה, אַז אפילו אין די פעלען ווען דער אַלטער בעט אויף זיך דעם טויט, וועט קיינער פון זיי ניט נעהמען אויף זיך צו פערגיסען מענשליך בלוט, און זיי ווענדען אָן אַלערליי תחבולות, וועלכע די אייראָפּעער האָבען ניט פערשטאַנען און אויס־געטייטשט גאַנץ פאַלש. מעהרסטענטיילס לאָזט מען איבער דעם אַלטען, וואָס האָט בעשלאָסען צו שטאַרבען, אין וואַלד, און מען גיט איהם מיט אַ גרעסערען חלק וויפיעל איהם קומט פון דער געמיינשאַפטליכער שפייז. אַרקטישע עקספּעדיציעס האָבען געטהאָן דיזעלבע זאַך, ווען זיי האָבען מעהר ניט געקענט טראָגען זייערע קראַנקע חברים: „דאָ האָסטו פּראָוויזיע. לעב נאָך עטליכע טעג! אפשר וועט פון וואַנען עס איז קומען אַן אומ־געריכטע ישועה!"

ווען די מערב־אייראָפּעאישע געלעהרטע בעגעגענען זיך מיט אַזוינע פאַקטען, זיינען זיי לגמרי אונפעהיג זיי צו פערשטעהן. זיי קענען זיי ניט פעראייניגען מיט די פאַקטען, וואָס זאָגען עדות אויף די הויכע ענטוויקלונג פון דער שטאַם־מאָראַל, וואָרפען זיי בעסער

1) ערסקין, ציטירט ביי גערלאַנד און וואַיטץ, „אַנטראָפּאָלאָגיע דער נאַטורפעלקער" באַנד 5, ז. 640.

ארויף א צווייפעל אויף די אבסאָלוט־זיכערע בעאָבאַכטונגען פון זייער מאָראַלען לעבען, איידער צו זוכען אַן ערקלערונג פאַר דער איינזייטיגער עקזיסטענץ פון די ביידע סאָרטען פאַקטען: די הויכע שטאַם־מאָראַל, און דאָס טויטען די זקנים און די נייגעבוירענע קינ־דער. ווען דיזעלביגע אייראָפּעער וואָלטען דערצעהלט דעם ווילדען, אַז זעהר ליעבענסווירדיגע מענשען, וואָס זיינען צוגעבונדען צו זייע־רע קינדער און זיינען אַזוי געפּיהלפול, אַז זיי ווייגען ווען זיי זעהען עפּעס אַן אונגליק פאַרגעשטעלט אויף ד׳ער סצענע פון טהעאַטער, לעבען אין אייראָפּאַ אין נאָהענטע שכנות מיט אַזוינע אָרעמע פאַמיליען, וואו קינדער שטאַרבען גאָר פּשוט אויס פון הונגער — וואָלט דער ווילדער זיי אויך ניט פערשטאַנען. איך געדענק ווי שווער איך האָב זיך געמאַטערט צו געבען צו פערשטעהן מיינע טונגוזען־פריינד אונזער ציוויליזאַציע, וועלכע איז געבויט אויפ׳ן אינדיווידואַליזם: זיי האָבען מיך ניט פערשטאַנען און האָבען פּרובירט אַלערליי איינפעלע צו טרעפען וואָס איך מיין. עס איז פּשוט: דער ווילדער, וואָס איז אויסגעוואַקסען אין די אידעען פון א שטאַם־סאָלידאַריטעט, וועלכע ווערט פּראַקטיצירט אונטער אַלע אומשטענדען, סיי גוטע, סיי שלעכטע, איז פּונקט אַזוי אונפעהיג צו פערשטעהן דעם „מאָראַלען“ אייראָפּעער, וואָס האָט קיין בעגריף ניט פון אַזאַ סאָלידאַריטעט, ווי דער דורכשניטליכער אייראָפּעער איז אונפעהיג צו פערשטעהן דעם ווילדען. דאָך, ווען עס וואָלט אונזערען א געלעהרטען אויסגעקומען צו לעבען א געוויסע צייט צווישען א האַלב־פערהונגערטען שטאַם פון ווילדע, וואָס גאָר זייער גרייטע שפּייז וואָלט ניט געקלעקט פאַר איין מענשען אויף עטליכע טעג, דאַן וואָלט ער אפשר פערשטאַנען די מאָטיווען, וועלכע לייטען די ווילדע אין זייערע האַנדלונגען. אויפ׳ן זעלבען אופן, ווען דער ווילדער וואָלט אָבגעלעבט א שטיק צייט צווישען אונז און וואָלט בעקומען אונזער „בילדונג“, וואָלט ער אפשר פערשטאַנען אונזער אייראָפּעאישע אכזריות צו אונזערע נאָהענטע, און אונזערע קעניג־ליכע קאָמיסיעס, וועלכע בעשעפטיגען זיך מיט דער פראַגע, ווי צו בעזייטיגען פערשיידענע געזעצליכע פאָרמען פון קינדער־מאָרד, וואָס ווערען פּראַקטיצירט אין אייראָפּאַ. 1) „אין שטיינערנע הייזער

1) אין ענגלאַנד פּראַקטיצירט זיך בריוטליך די מאָדע אָבצוגעבען

ווערען פערשטיינערט די הערצער", זאָגען די רוסישע פויערים; דער ווילדער וואָלט אָבער אַלץ געדאַרפט פריהער לעבען אין אַ שטיינערנעם הויז, איידער ער וואָלט עס פערשטעהן.

דיזעלביגע בעמערקונגען וואָלט מען אויך געקענט מאַכען וועגען דער מענשענפרעסעריי. ווען מיר נעהמען אין בעטראַכט אַלע פאַקטען, וואָס זיינען קלאָר געוואָרען ניט לאַנג צוריק אויף די פערהאַנדלונגען פון דער פראַגע אין דער פאַריזער אַנטראָפּאָלאָגישער געזעלשאַפט, ווי אויך די פיעלע צופעליגע בעמערקונגען, וואָס זיינען צעוואָרפען אין דער ליטעראַטור וועגען די „ווילדע", וועלען מיר מוזען אָנערקענען, אַז די מענשענפרעסעריי איז אַרויסגערופען געוואָרען דורך אַ דרינגליכע נויט; און אַז נאָר אונטער דעם איינפלוס פון פאָראורטיילען און רעליגיאָן האָט זי זיך ענטוויקעלט ביז צו יענעם שרעקליכען גראַד, וועלכען זי האָט געגרייכט אויף די פידזשי־אינזלען אָדער אין מעקסיקאָ. עס איז בעוואוסט, אַז אַ סך ווילדע זיינען ביז אויף היינטיגען טאָג געצוואונגען זיך צו נעהרען מיט פאַלשטענדיג־צופוילטע נבלות, און אַז ווען זיי האָבען לחלוטין גאָר קיין שום שפייז ניט געהאַט, האָבען איניגע פון זיי געמוזט אויפרייסען די קברים און זיך נעהרען מיט טויטע מענשליכע קערפער אפילו אין דער צייט פון אַן עפּידעמיע. דאָס זיינען זיכער־פעסטגעשטעלטע פאַקטען. איצט, ווען מיר טראָגען זיך אַריבער אין געדאַנק צו די אומשטענדען, וועלכע דער מענש האָט געמוזט אויסשטעהן אין דער צייט פון דער אייז־פעריאָדע, אין דעם רויהען און קאַלטען קלימאַט, ניט האָבענדיג כמעט קיין שום פלאַנץ אָדער געוויקס מיט וואָס זיך צו דערנעהרען; ווען מיר נעהמען דערצו אַריין אין רעכענונג די שרעקליכע חורבונות, וואָס די סקאָרבוט־קראַנקהייט מאַכט אָן ביז היינטיגען טאָג צווישען די הונגערענדע

אונגעזעצליכע קינדער אין די דערפער צו פרויען, וועלכע בעשעפטיגען זיך ספּעציעל מיט דער פּראָפעסיאָן, און מאָרען פּאָזיטיוו אויס די אונגליקליכע קינדער דורך הונגער און קעלט. די שטערבליכקייט צווישען די קינדער ביי די „פאַרמערקעס" איז אַ שרעקליכע. אַרום דער צייט ווען איך האָב געשריבען אָט די שורות, איז געזעסען אַ ספּעציעלע קעניגליכע קאָמיסיע אויסצופאָרשען די דאָזיגע פראַגע. עס פערשטעהט זיך, אַז זי האָט גאָר גישט ניט אויפגעטהאָן.

האלבווילדע פעלקער, און מיר גערענקען, אז די איינציגע רפואה דערצו, וואס זיי האבען געוואוסט, איז געווען פלייש און פריש בלוט. — דאן וועלען מיר מוזען אננעהמען, אז דער מענש, וואס האט פריהער געלעבט אויף קערנער, איז אין משך פון דער אייז־פעריאדע געווארען א פלייש־עסער. ער האט געפונען הירשען לרוב אין יענער צייט; די הירשען וואנדערן אבער אפטמאל אין די ארקטישע געגענדען, 1) און אמאל ווערען זיי אינגאנצען נעלם פון א געוויסער טעריטאריע אויף עטליכע יאהר. זיינע לעצטע קוועלען פון חיונה זיינען אין אזוינע פעלען פערשוואונדען געווארען. מיר ווייסען אז אפילו די אייראפעער זיינען אין אזוינע שווערע צייטען אנגעקומען צום קאניבאליזם: קיין וואונדער ניט, אז די ווילדע זיינען צו איהם אנגעקומען. צייטענווייז זיינען זיי נאך עד היום געצוואונגען אויפצועסען די קערפער פון זייערע טויטע, דאמאלסט האבען זיי געמוזט אויפעסען די קערפער פון די, וואס האבען סיי ווי סיי געהאלטען ביים שטארבען. די אלטע לייט זיינען נעשטארבען מיט דער איבערצייגונג, אז מיט זייער טויט ברענגען זיי דעם לעצטען קרבן צו זייער שטאם. דאס איז די ערקלערונג, פאר וואס איינינע פעלקער גלויבען, אז דער קאניבאליזם האט א געטליכען אורשפרונג, און שטעלען זיך פאר, אז א שליח פון הימעל האט געהייסען איהם איינפיהרען.

שפעטער האט דער קאניבאליזם פערלארען זיין כאראקטער פון נויטווענדיגקייט און איז איבערגעבליבען אלס אן אבערגלויבען. די שונאים דארף מען אויפעסען, כדי צו ירש'נען זייער העלדיש־קייט; שפעטער איז פאר דעמזעלבען צוועק גענוג געווען אויפ־צועסען דעם פיינד'ס הארץ אדער די אויגען. צווישען אנדערע פעלקער, ביי וועלכע עס האט זיך אין דערזעלביגער צייט ענטוויקעלט א צאהלרייכע פריעסטערשאפט און עס האט זיך אויסגע־ארבייט א קאמפליצירטע מיטהאלאגיע, זיינען אויסגעטראכט גע־ווארען בייזע געטער, וואס דארשטען נאך מענשליך בלוט, און די פריעסטער האבען געפאדערט מענשליכע קרבנות כדי מפצה צו זיין די געטער. אין אט דער רעליגיעזער פאזע פון זיין עקזיס־

1) די הירשען, צ. ב. ש., אין דעם לאנד פון די טשוקטשען, וואנדערן שטענדיג ארום.

טענץ האָט דער קאַניבאַליזם דערגרייכט זיינע שווידערליכסטע פאָרמען. מעקסיקאָ איז אין דעם פּרט אַ גוט־בעקאַנטער ביי־שפּיעל; אין די פידזשי אינזלען, וואו דער קעניג קען אויפפרעסען יעדען איינעם פון זיינע אונטערטאַנען, געפינען מיר אויך אַ מעכ־טיגע פריעסטער־קאַסטע, אַ קאָמפּליצירטע טהעאָלאָגיע 1) און אַ פאָלשטענדיג ענטוויקעלטע אויטאָקראַטיע. אָט אַזוי איז דער קאַניבאַליזם, וועלכער איז ענטשטאַנען פון נויט, געוואָרען אין אַ שפּעטערע פעריאָדע אַ רעליגיעזע איינריכטונג, און איז אין דער פאָרם געבליבען עקזיסטירען, נאָכדעם ווי ער איז שוין לאַנג פער־שוואונדען געוואָרען ביי אַנדערע פעלקער, וואָס האָבען איהם אין פריהערדיגע צייטען אויך בלי ספק פּראַקטיצירט, נאָר האָבען ניט געגרייכט די טעאָקראַטישע שטופּע פון ענטוויקלונג. דאָסזעלביגע קען מען זאָגען אויך בנוגע דעם קינדער־מאָרד און דעם מנהג צו לאָזען די אָבגעלעבטע עלטערן אויף גאָט'ס בעראָטה. אין איינינע פעלען זיינען אָט די פיהרונגען אויך אויפגעהאַלטען געוואָרען ווי אַן איבערבלייב פון די אַלטע צייטען אין דער פאָרם פון אַן אָבגעהיטער רעליגיעזער טראַדיציע פון דער פערגאַנגענהייט.

צום שלום וויל איך דערמאָנען וועגען נאָך אַ זעהר וויכטיגען און אַלגעמיינעם מנהג, וועלכער האָט אויך אַרויסגערופען פאַלשע אויסדייטונגען אין דער ליטעראַטור. איך מיין דעם מנהג פון בלוט־ראַכע. אַלע ווילדע זיינען איבערצייגט, אַז דאָס פערגאָסענע בלוט מוז אָבגעוואַשען ווערען מיט בלוט. אויב ווער עס איז איז דער'הרג'ט געוואָרען, מוז דער רוצח אויך גע'הרג'עט ווערען; אויב ווער עס איז איז פערוואונדעט געוואָרען און עס איז פער־גאָסען געוואָרען זיין בלוט, מוז דאָס בלוט פון דעם, וואָס האָט איהם פערוואונדעט, אויך פערגאָסען ווערען. פון דעם כלל זיינען ניטאָ קיין אויסנאַהמען: ער איז חל אפילו בנוגע צו חיות. ווען דער יעגער האָט פערגאָסען בלוט — הרג'נענדיג אַ בער צי אַ וועווערקע — מוז זיין בלוט אויך פערגאָסען ווערען בעת ער קעהרט זיך אום פון געיעג. אָט אַזאַ בעגריף פון גערעכטיגקייט האָבען די ווילדע

---

1) וו. ט. פריטשאַרד, „פּאָלינעזיען רעמיניסענסעס", לאָנדאָן 1886, ז. 363.

— א בעגריף, וועלכער האלט זיך נאך ביז היינטיגען טאג אין מערב־איירָאפּא בנוגע צו מארדטהאטען.

איז ווען דער אנגרייפער און דער אנגעגריפענער געהערן צו דעמזעלביגען שטאם, שליסען די זאך דער שטאם און די פּערזאן וואס האט געליטען. 1) ווען אבער דער פערברעכער געהערט צו אנאנדער שטאם, און יענער שטאם ענטזאגט זיך צוליעב וועלכער עס איז סבה צו פערגיטיגען דאס פערברעכען, דאן נעהמט דער בעליידיגטער שטאם די ראכע אויף זיך. פּרימיטיווע מענשען קוקען אויף די האנדלונגען פון יעדען איינציגען בעזונדער, ווי דאס וואלט געווען די זאך פון זיין גאנצען שטאם, און זיי האלטען דעם גאנצען שטאם פעראנטווארטליך פאר די מעשים פון יעדען מיט־גליעד זיינעם. דעריבער קען די ראכע פאלען אויף וועלכען עס איז מיטגליעד פון דעם שטאם, צו וועלכען דער אנגרייפער גע־הערט. 2) אפט אבער טרעפט, אז די ראכע האט אריבערגעשטיגען

---

1) עס איז אבער מערקווירדיג, אז אין פאל דער שטאם טראגט ארויס א פסק מיתה, וויל קיינער אויף זיך ניט נעהמען די ראליע פון תליון. יעדערער, ווארפענדיג זיין שטיין אדער זיין פייל, אדער געבענדיג א קלאפּ מיט זיין האק, זוכט אויסצומיידען, ער זאל ניט געבען דעם טויט־קלאפּ. אין א שפּעטערער עפּאכע הרג'עט דער פּריעסט דעם פעראורטיילטען מיט א געהייליגטען מעסער; נאך שפּעטער, טהוט עס דער קעניג, ביז עס איז ענדליך ערפונדען געווארען דער געדונגענער תליון. זעה באסטיאן'ס טיעפע בעמערקונגען וועגען דעם, אין זיין ווערק „דער מענש אין דער געשיכטע" באנד III, „די בלוטראכע", ז. 36—1. אן איבערבלייב פון אט דעם שטאם־מנהג האלט זיך נאך ביז היינטיגען טאג, ווי פּראפ. ניס דערצעהלט מיר, ביי די מיליטערישע היגריכטונגען. אין מיטען פון 19טען יאהרהונדערט איז דער מנהג געווען אנצולאדען די ביקסען פון די צוועלף סאלדאטען, וואס האבען געדארפט שיסען אויף דעם פעראורטיילטען, מיט עלף קוילען און איינעם א בלינדען. געטהאן האט מען עס אזוי, אז די סאלדאטען זאלען ניט וויסען ועמען עס איז אנגעקומען דער בלינדער, כדי יעדער זאל קענען בערוהיגען זיין געוויסען, טראכטענדיג אז זיין שאס איז געווען דער פוסטער און ער איז, הייסט עס, ניט געווען איינער פון די מערדער.

2) אין אפריקא, ווי אויך אין אנדערע פלעצער, געפינט זיך א וויים־פערשפּרייטער מנהג, לויט וועלכען ווען עס מאכט זיך א גנבה, דארף

די פערלעצונג. ווענדיג נאָר פערוואונדען דעם אָנגרייפער, האָ־
בען די ראכע־נעהמער געקענט איהם דער׳הרג׳נען, אָדער שווערער
פערוואונדען איידער זיי האָבען גערעכענט: דערפון ווערט אַ נייע
בעלייידיגונג, פון דער אַנדער זייט, וועלכע פאָדערט ווידער אַ
נייע שטאַם־ראַכע; און אַזוי ציהט זיך די זאַך אוועק אָהן אַ סוף.
דערפאַר האָבען די פּרימיטיווע געזעצגעבער אַזוי גענוי פעסט־
געשטעלט די פּינקטליכע גרעניצען פון דער אָבצאָהלונג: אַן אויג
פאַר אַן אויג, אַ צאָהן פאַר אַ צאָהן, און בלוט פאַר בלוט. 1)

עס איז דאָך אָבער מערקווירדיג, וואָס אַזוינע פעלען פון בלוט־
ראַכע זיינען ביי די מייסטע פּרימיטיווע פעלקער ניט דער ערך
זעלטענער, איידער מען וואָלט עס געקענט דערוואַרטען; אָבוואָהל
ביי אייניגע פון זיי גרייכט עס גאָר אַן אונגאָרמאַלע ענטוויקלונג,
דערהויפּט ביי די איינוואוינער פון די בערג, וועלכע זיינען אָהן
פערטריבען געוואָרען דורך אַנגעקומענע פון פרעמדע לענדער, ווי
צ. ב. ש. ביי די בערג־פעלקער אין קאַווקאַז און ספּעציעל ביי די
דאַיאַקס אין באָרנעאָ. ביי די דאָזיגע דאַיאַקס — לויט די בע־
ריכטען פון עטליכע היינטיגע רייזענדער — איז עס אַזוי ווייט
געגאַנגען, אַז אַ יונגער מענש קען ניט הייראַטען און קען זיך ניט
רעכענען פאַר אַ דערוואַקסענעם, ביז וואַנען ער ברייגנט ניט לכל
הפחות איין קאָפּ פון אַ פיינד. אַזוי, ווענינגסטענס, ווערט די זאַך
איבערגעגעבען מיט אַלע איינצעלהייטען אין איין ענגלישען בוך. 2)

דער נעהענטסטער שטאַם אומקעהרען דעם ווערטה פון דער גע׳גנב׳עטער
זאַך, און דערנאָך אַליין אויפזוכען דעם גנב. א. ה. פּאָסט „אַפריקאַנישע
יוריספּרודענץ“, לייפּציג 1887, באַנד I, ז. 77.

1) זעה פּראָפעסאָר מ. קאָוואַלעווסקי׳ס „סאָווערמעני אָביטשאַי אי
דרעווני זאַקאָן“, מאָסקווע 1885, באַנד II, וואו מען קען געפינען פיעלע
זעהר וויכטיגע בעטראַכטונגען וועגען אָט דער פראַגע.

2) קאַרל באָקק. „דהי האָנטערס אָוו באָרנעאָ“, לאָנדאָן 1888. —
סער היו לאָו, וועלכער איז אַ לאַנגע צייט געוועזען דער גובערנאַטאָר
פון באָרנעאָ, האָט מיר אָבער דערצעהלט, אַז באָקק׳ס בעהויפּטונגען זיינען
שרעקליך איבערטריבען. בכלל האָט ער גערעדט וועגען די דאַיאַקס מיט
דער אייגענער סימפּאַטיע, ווי אידאַ פפייפער. איך וויל דאָ צולעגען, אַז
מערי קינגסלעי רעדט אין איהר בוך איבער מערב אַפריקאַ פּונקט אַזוי

עס שטעלט זיך אָבער ארויס, אז די ידיעות, וואָס ווערען איבער־ געגעבען אין דעם דאָזיגען בוך, זיינען שטארק איבערטריבען. אַלענפאַלס, דאָס וואָס די ענגלישע רופען אַן „גועיג נאָך קעפּ“ (הער האָנטינג), שטעלט זיך פאַר אין א גאַנץ אנדער ליכט, ווען מיר דערוויסען זיך, אַז דער אזוי גערופענער „יעגער“ יאָגט זיך גאָר ניט, און זיין מאָטיוו איז אַפילו גאָר ניט קיין פּערזענליכער געפיהל פון ראַכע. ער טהוט דאָס, וואָס ער רעכענט פאַר זיין מאָראַלען חוב צו זיין שטאָם, און האַנדעלט דעריבער פונקט אזוי ווי א אייראָפּעאי־ שער ריכטער, וועלכער, גלויבענדיג אין דעמזעלבען פאַלשען פּרינציפּ פון „בלוט פאַר בלוט“, גיט איבער דעם מערדער, וואָס ער האָט פער׳משפט, אין די הענד פונ׳ם תליון. זיי ביידע, אי דער דאַיאַק, אי אונזער ריכטער, וואָלטען אדרבא זיך געפיהלט זינדיג, אויב זיי וואָלטען געשאָנעוועט דעם מערדער צוליעב א געפיהל פון מיטלייד צו איהם. דעריבער טאַקע שטעלט זיך ארויס, אז א חוץ די מאָר־ דען, וואָס זיי בעגעהען אונטער דעם איינפלוס פון זייער בעגריף וועגען גערעכטיגקייט, זיינען די דאַיאַקס, לויט די איינשטימיגע עדות פון אַלע וואָס קענען זיי גוט, זעהר א סימפּאַטיש פאָלק. קאַרל באָקק גופא, וועלכער האָט געגעבען אזא שרעקליכען בילד פון דעם „גועיג נאָך קעפּ“, שרייבט וועגען זיי: —

„וואָס געהערט דער מאָראַל פון די דאַיאַקס, מוז איך פאַר זיי לאָזען אַ הויכען אָרט אין די צייל'ען פון אַנדערע פעלקער... גניבה און גזילה איז ביי זיי לגמרי אַן אונבעקאַנטע זאַך. זיי צייכענען זיך אויך אויס דורך זייער גרויסע אויפריכטיגקייט... אויב איך האָב ניט אַלע מאָל געקענט אַרויסקריגען פון זיי „די גאַנצע וואַהרהייט“ — האָב איך אָבער קיינמאָל קיין אַנדער זאַך אויסער די וואַהרהייט פון זיי ניט געהערט. לוידער קען מען ניט זאָגען דאָס אייגענע וועגען די מאַלאַיען.“ (זייטען 209 און 210.)

באָקק׳ס עדות ווערט אינגאַנצען בעשטעטיגט דורך אידאַ פפייפער. „איך האָב געפיהלט — האָט זי געשריבען — אַז איך וואָלט מיט פערגעניגען ווייטער פאָרטגעזעצט מיינע רייזען צווישען זיי. איך האָב געוועהנליך געפונען, אַז זיי זיינען עהרליכע, גוטע און צוריקגעהאַלטענע... אין אַ סך אַ גרעסערן גראַד, איידער יעדעם

סימפּאַטיש וועגען די פאַנען, וועלכע מען האָט פריהער פאָרגעשטעלט אַלס „די שרעקליכסטע קאַניבאַלען“.

אנדער פאָלק פון די פעלקער, וועלכע זיינען מיר בעקאַנט." 1) שטאָלצע, בעת ער רעדט וועגען די דאיאַקס, געברויכט כמעט די זעלביגע אויסדריקען. די דאיאַקס האָבען געוועהנליך נאָר איין פרוי, און זיי בעגעהען זיך מיט איהר גוט. זיי זיינען זעהר געזעל־שאַפטליך, און יעדען פריהמאָרגען געהט דער גאַנצער שטאַם, איינ־געטיילט אין גרויסע גרופען, פאַנגען פיש, אויף געיעג אָדער אויף פעלד־ארבייט. זייערע דערפער בעשטעהען פון גרויסע הייזער און אין יעדען הויז וואוינען ביז א דוצען פאַמיליעס, אָדער אָפטמאָל ביז עטליכע הונדערט פערזאָן, און לעבען שטענדיג בשלום צווישען זיך. זיי צייגען אַרויס גרויס אכטונג צו זייערע פרויען און האָבען זעהר ליעב זייערע קינדער. ווען ווער עס איז ווערט קראַנק, געהען די ווייבער אַרום דעם קראַנקען נאָך דער רייה. זיי זיינען בכלל זעהר געמעסיג אין עסען און טרינקען. אָט אַזעלכע זיינען די דאיאַקס אין זייער ווירקליכען אַלטעגליכען לעבען.

ברייגגען נאָך ביישפּיעלען פון דעם לעבען פון די ווילדע וואָלט געהייסען דיזעלביגע זאַך איבער'חזר'ן אָבער און ווידער. וואו מיר זאָלען זיך ניט ווענדען, געפינען מיר אומעטום דיזעלביגע געזעלשאַפטליכע מדות, דעמזעלביגען גייסט פון סאָלידאַריטעט. און ווען מיר פּרובירען אריינדרינגען אין דער טונקעלקייט פון די פערגאַנגענע צייטען, זעהען מיר אויך דאָרטען דאָס אייגענע שטאַם־לעבען און דיזעלביגע, הגם זעהר פּרימיטיווע, פעראייניגונגען פון מענשען פאַר געגענזייטיגער שטיצע. דאַרווין איז דעריבער געווען פאַלשטענדיג גערעכט, ווען ער האָט געזעהן אין די געזעלשאַפטליכע פעהיגקייטען פון מענשען די הויפּט־ווירקענדע קראַפט פון זיין וויטערדיגער ענטוויקלונג, און דאַרווין'ס וואולגאַריזירער זיינען פאַלשטענדיג אומגערעכט, ווען זיי בעהויפּטען דאָס געגענטייל.

„דעם מענשען'ס לפי ערך'דיגע שוואַכקייט און די קנאַפּע געשווינדקייט פון זיינע בעוועגונגען — האָט ער געשריבען — ווי אויך זיין מאַנגעל אין נאַטירליכע וואָפען א. אז. וו., ווערען מעהר

---

1) אידאַ פפייפער, „מיינע צווייטע וועלטרייזע", וויען 1856, באַנד I, ז. 116 און ווייטער. זעה אויך מיללער און טעממינק „האָלענדישע בעזיצונגען אין אינדישען אַרכיפּעלאַגוס", ציטירט ביי עליזע רעקלו „געאָגראַפּיע אוניווערסעל", באַנד XIII

ווי אויסגעגליכט, ערשטענס דורך זיינע גייסטיגע פעהיגקייטען, (וועלכע, ווי דארווין האט בעמערקט אין אנאנדער פלאץ, האבען זיך ענטוויקעלט הויפטזעכליך, אדער בעסער געזאגט אויסשליסליך, אין די אינטערעסען פון דער געזעלשאפט); און צווייטענס, דורך זיינע געזעלשאפטליכע פעהיגקייטען, וועלכע האבען איהם מיטגעבראכט צו העלפען זיינע מיטמענשען און צו קריגען הילף פון זיי." [1]

אין 18טען יאהרהונדערט איז געווען א מאדע צו אידעאליזירען די „ווילדע" און דאס לעבען „אין'ב נאטור־צושטאנד". איצטער, פערקעהרט, זיינען די וויסענשאפטסמענער אריינגעפאלען אין דעם געגענגעזעצטען עקסטרעם — דערהויפט זינט איינינע פון זיי, וועלענדיג בעווייזען די טהיערישע אבשטאמונג פון מענשען און ניט קענענדיג זייער געזעלשאפטליכען לעבען, האבען אנגעהויבען בעשולדיגען דעם ווילדען אין אלערליי „בעסטיאלישע" נייגונגען, וואס מען קען זיך נאר פארשטעלען. עס איז אבער קלאר, אז אזא איבערטרייבונג איז נאך מעהר אונוויסענשאפטליך איידער רוססא'ס אידעאליזאציע. דער פרימיטיווער מענש איז ניט קיין אידעאל פון גוטסקייט און ניט קיין מוסטער פון „ווילדקייט". ער האט אבער איין אייגענשאפט, וועלכע האט זיך ביי איהם אויסגעארבייט און פערשטארקט דורך די אומשטענדען גופא פון זיין שווערען קאמפף פאר עקזיסטענץ: ער אידענטיפיצירט זיין אייגענע עקזיסטענץ מיט'ן לעבען פון זיין שטאם. אהן דער דאזיגער אייגענשאפט וואלט די מענשהייט קיינמאל ניט דערגרייכט די שטופע, אויף וועלכער זי געפינט זיך איצטער.

די פרימיטיווע מענשען, ווי מיר האבען שוין אויבען געזאגט, אידענטיפיצירען אויף אזויפיעל זייער לעבען מיט'ן לעבען פון זייער שטאם, אז זיי בעטראכטען יעדע האנדלונג זייערע, ווי אונבעדייטענד זי זאל ניט זיין פאר זיך אליין, ווי די זאך פון דעם גאנצען שטאם. זייער גאנצע אויפפיהרונג ווערט רעגולירט פון אן אונענדליכער רייה כללים שבעל פה וועגען אנשטענדיגקייט, וועלכע

1) „די אבשטאמונג פון מענשען", צווייטע אויפלאגע, ז. 63, 64.

זיינען ארויסגעוואקסען פון זייער אלגעמיינער ערפאהרונג בנוגע צו דעם, וואס מען דארף רעכענען איז גוט אדער שלעכט — ד. ה. ניצליך אדער שעדליך פאר זייער אייגענעם שטאם. נאטירליך, די טעמים, אויף וועלכע זייערע כללים פון אנשטענדיגקייט זיינען בעגרינדעט, זיינען אפטמאל משונה נאריש. א סך פון זיי נעהמען זיך פון אבערגלויבענס. בכלל גערעדט, זעהט דער ווילדער אין אלע זיינע מעשים נישט מעהר ווי זייערע נאהענטסטע פאלגען. ער קען ניט פאראויסזעהן זייערע אינדירעקטע און ווייטערע פאלגען; און אלץ וואס מען קען זאגען אויף איהם איז, אז ער איבערטרייבט דעם פעהלער, וואס בענטהאם האט פארגעווארפען די ציוויליזירטע געזעצגעבער. מיר מעגען האלטען דאס געמיין־רעכט פון די ווילדע פאר אן אונזין. די ווילדע אבער פאלגען זיינע געבאט, ווי אונבעקוועם דאס זאל ניט זיין פאר זיי. זיי פאלגען זיי נאך בלינדער, איידער דער ציוויליזירטער מענש פאלגט די געבאט פון זיינע געזעצען. דאס געמיין־רעכט פון דעם ווילדען — דאס איז זיין רעליגיאן, דער אייגענטליכער תוך פון זיין לעבען. אין זיין קאפ לעבט שטענדיג דער געדאנק וועגען שטאם; זיין בעשרענקען זיך און אפפערן זיך אין די אינטערעסען פון שטאם איז דעריבער די געוועהנליכסטע זאך אין זיין לעבען. ווען דער ווילדער איז עובר אויף איינעם פון די קלענערע רעגעלן פון שטאם, פערפאלגען איהם די ווייבער מיט זייערע שטעכווערטלעך. ווען אבער די עבירה טראגט אן ערנסטערן כאראקטער, דאן ווערט ער טאג און נאכט נעפלאגט פון שרעק, וואס ער האט ארויסגערופען אן אומגליק אויפ'ן גאנצען שטאם, ביז וואנען דער שטאם נעהמט ניט ארונטער פון איהם זיין שולד. ווען דער ווילדער האט צופעליג פערוואונדעט וועמען עס איז פון זיין אייגענעם שטאם און דערמיט בעגאנגען דאס גרעסטע פערברעכען, פיהלט ער זיך פאר דעם אומגליקליכסטען מענשען אויף דער וועלט: ער לויפט אוועק אין וואלד און איז גרייט זיך צו נעהמען דאס לעבען, סיידען דער שטאם נעהמט אראב פון איהם די שולד, פערשאפענדיג איהם עפעס א פיזישען שמערץ אדער פערגיסענדיג וויפיעל עס איז פון זיין אייגען בלוט 1). אין

1) זעה באסטיאן, „דער מענש אין דער געשיכטע“. באנד III, ז. 7, אויך גרעי (ווי אויבען) ז. 238.

די גרענעצען פון שטאַם טיילט מען זיך מיט אַלץ געמיינשאַפטליך; יעדער ביסען ווערט צוטיילט צווישען אַלע אַנוועזענדע. אַפילו ווען דער ווילדער איז אַליין אין וואַלד, וועט ער ניט אָנהויבען עסען איידער ער שרייט ניט אויס דריי מאָל אַן איינלאַדונג צו יעדערן, וואָס קען איהם דערהערן, ער זאָל קומען זיך טיילען מיט איהם די שפּייז. 1)

אין קורצען גערעדט: דער רעגעל „יעדערער פאַר אַלעמען“ איז אין דעם שטאַם דאָס העכסטע געזעץ, כל זמן די ערשיינונג פון דער בעזונדערער פאַמיליע הויבט ניט אָן צו צעברעכען די איינהייטליכקייט פון שטאַם. דער רעגעל אָבער שפּרייט זיך ניט אויס אויף די דערבייאיגע שטאַמען אָדער פעלקער, אַפילו אויב זיי האָבען אַלע אַריינגעטראָטען אין איין פערבאַנד פון געגענזייטיגער בעשיצונג. יעדער שטאַם אָדער פאָלק שטעלט מיט זיך פאָר אַ בעזונדער איינהייט. אַזוי ווי ביי די זויגטהיערען און פויגלען ווערט די טעריטאָריע פונאַנדערגעטיילט צווישען די בעזונדערע פאַמיליען, אַזוי ווערט זי אויך ביי די ווילדע פונאַנדערגעטיילט צווישען די בעזונדערע פעלקער; און די גרעניצען, אויסער אין קריעגסצייטען, ווערען הייליג אָבגעהיט. ווען איינער טרעט אַריין אין זיין שכנ'ס טעריטאָריע, מוז ער בעווייזען, אַז ער האָט ניט קיין שלעכטע אַבזיכטען, און וואָס העכער ער זאָגט אָן וועגען זיין אָנקומען, אַלץ מעהר צוטרויען וועט ער געווינען. אויב ער וויל אַריינגעהן אין הויז, מוז ער לאָזען זיין האַק אין דרויסען ביים אַריינגאַנג. קיין שטאַם איז אָבער ניט מחויב צו טיילען זיין שפּייז מיט אַנדערע שטאַמען: ער קען עס טהאָן אויב ער וויל, אָבער ער מוז ניט. צוליעב דעם צעפאַלט דאָס גאַנצע לעבען פון דעם פּרימיטיווען מענשען אויף צוויי סאָרטען בעציהונגען, און מען דאַרף בעטראַכטען זיין לעבען פון צוויי פערשיידענע עטישע שטאַנד־פּונקטען: די בעציהינגען אינערהאַלב פון שטאַם און די בעציהונגען אויסערהאַלב פון שטאַם. און פּונקט ווי אונזער היינטיג אינטער־נאַציאָנאַלעס רעכט, אַזוי אונטערשיידעט זיך שטאַרק אָב זייער אינטערטריבאַל־(צווישען איין שבט און דעם אַנדערן) רעכט פון

1) מיקלוכאָ־מאַקלאַי, אין זיין אויבענדערמאָנטען ווערק. אַזאַ מנהג עקזיסטירט אויך ביי די האָטענטאָטען.

דעם געמיין־רעכט אינערהאלב פון שטאם. דעריבער, ווען עס קומט צו א מלחמה צווישען צוויי פעלקער, קען די שוידערליכסטע אכזריות צום פיינד בעטראכט ווערען ווי עפעס וואָס פערדיענט דעם גרעסטען לויב. אָט די דאָפּעלטע מאָראל ציהט זיך פּאקטיש דורך די גאנצע מענשליכע ענטוויקלונג און איז פערבליבען ביז אויף היינטיגען טאָג. מיר אייראָפּעער האָבען וויפיעל ניט איז אויפגעטהאָן — אמת, ניט גאנץ פיעל — כדי צו בעפרייען זיך פון אָט דער דאָפּעלט־מאָראל; מען מוז אָבער דערביי זאָגען, אז אויב מיר האָבען ביז א געוויסער שטופע אויסגעשפּרייט אונזערע אידעען פון סאָלידאריטעט — וועניגסטענס אין טעאָריע — אויף א גאנצער נאציאָן, און טיילוויז אויך אויף אנדערע נאציאָנען, האָבען מיר אָבער אין דערזעלבער צייט אָבגעשוואכט די בענדער פון סאָלידאריטעט אין די גרעניצען פון אונזערע נאציאָנען און אפילו אינערהאלב פון אונזער פאמיליע גופא.

די ערשיינונג פון בעזונדערע פאמיליען אין דעם שטאם האָט אויף אן אונפערמיידליכען אופן געשטערט די איינגעשטעלטע איינהייט. אן אָבגעזונדערטע פאמיליע פיהרט אונפערמיידליך צו אן אָבגעטיילטען אייגענטום און צו דער אָנזאמלונג פון פּערזענליכע פערמעגענס. מיר האָבען אָבער אויך געזעהן ווי די עסקימאָזען זוכען צו פערהיטען די אונבעקוועמליכקייט פון דעם דאָזיגען נייעם עלעמענט אין לעבען פון דעם שטאם.

אין דער וויטערדיגער ענטוויקלונג פון דער מענשהייט נעהמט אָן די דאָזיגע שטרעבונג (אנטקעגען פּריוואטע פערמעגענס) נייע פאָרמען; און עס וואָלט געווען איינע פון די לעהררייכסטע שטודיען אויסצופאָרשען די פערשיידענע פאָלקס־אינסטיטוציעס (די דאָרפגעמיינדען, גילדעס א. ד. ג.), דורך וועלכע די פאָלקס־מאסען האָבען געשטרעבט אויפצוהאלטען די איינהייט פון שטאם, אנטקעגען די איינפלוסען, וועלכע האָבען געשטרעבט זי צו פערניכטען. פון דער אנדער זייט, זיינען די ערשטע שפּראָצען פון וויסען, וואָס האָבען זיך בעוויזען אין די גאנץ ווייטע צייטען, ווען זיי האָבען זיך נאָך צונויפגעגאָסען מיט כשוף־מאכעריי, אויך געוואָרען א מאכט אין די הענד פון איינצעלנע פּערזאָנען, וועלכע האָבען געקאָנט אָנגעווענדעט ווערען אנטקעגען די אינטערעסען פון שטאם. די דאָזיגע ברעקלעך וויסען פלעגען דאמאָלסט געהאלטען ווערען בסודי־סודות

און איבערגעגעבען ווערען צו די פערטרויטע אין די געהיימע געזעל־שאפטען פון די מכשפים, שאמאנען און פריעסטער, וועלכע מיר געפינען לחלוטין ביי אלע פרימיטיווע פעלקער. אחוץ דעם האבען אין יענער צייט די מלחמות און איבערפאלען בעשאפען א מילי־טערישע מאכט און א קאסטע קריעג־פיהרער, וועמעס „פעראיינען" און „קלובען" האבען ביסלעכווייז בעקומען אן אונגעהויערע מאכט. ביי אלעם דעם אבער זיינען די מלחמות קיינמאל ניט, אין קיין פעריאדע ניט פון דעם לעבען פון דער מענשהייט, געווען דער נארמאלער צושטאנד פון לעבען. אין דערזעלבער צייט, וואס די קריעגער האבען אויסגעראטעט איינע די אנדערע, און די פריעסטער האבען די רציחות געבענשט און געהייליגט, האבען די מאסען פון פאלק פארטגעזעצט זייער געמיינעם לעבען און אבגע־טהאן זייער געוועהנליכע, אלטעגליכע ארבייט. אויספארשען דאס דאזיגע לעבען פון די מאסען, אויסלערנען די מיטלען, דורך וועלכע זיי האבען אויפגעהאלטען זייער געזעלשאפטליכע ארגאניזאציע, וואס איז געווען געבויט אויף זייערע בעגריפען פון גלייכהייט, געגענזייטיגער הילף און געגענזייטיגער שטיצע — ד. ה. אויף זייער געמיינ־רעכט — אפילו בעת זיי זיינען געווען אונטער־ווארפען דער גרויזאמסטער טהעאקראטיע אדער אויטאקראטיע — אויספארשען אט די זייט פון דער ענטוויקלונג פון דער מענשהייט איז היינטיגען טאג פון דער גרעסטער וויכטיגקייט פאר דער אמת'ער וויסענשאפט פון לעבען.

קאַפּיטעל IV

געגענזייטיגע הילף ביי די באַרבאַרען

די גרויסע וואַנדערונגען. — די נויטיגקייט פון אַ נייער אָרגאַניזאַציע. די דאָרף־געמיינדע. — געמיינדע־אַרבייט. — די געריכטס־פאָרמען. — רעכטספערהעלטניסען צווישען די שטאַמען. — אילוסטראַציעס פון היינטיגען לעבען. — די בוריאַטען. — די קאַבילען. — די קאַווקאַזישע בערג־פעלקער. — די אַפריקאַנער בערג־פעלקער.

עס איז אונמעגליך צו שטודירען די פרימיטיווע מענשהייט און ניט ווערען שטאַרק פער'חדוש'ט פון דער געזעלשאַפטליכקייט, וואָס זי האָט אַרויסגעוויזען זינט איהרע גאָר ערשטע טריט אין לעבען. שפּורען פון מענשליכע געזעלשאַפטען האָט מען געפונען אין די איבערבלייבען אי פון דער עלטסטער, אי פון דער שפּעטערער שטיין־צייט; און ווען מיר בעאָבאַכטען די היינטיגע ווילדע, וועלכע פיהרען נאָך איצטער דאָס זעלבע אַרט לעבען ווי דער מענש פון דער נעאָליטישער פעריאָדע, געפינען מיר, אַז זיי זיינען ענג פערבונדען צוזאַמען דורך אַ זעהר אַלטער שטאַם־אָרגאַניזאַציע, וועלכע גיט זיי די מעגליכקייט צו פעראייניגען זייערע שוואַכע איינצעלנע קרעפטען, צו געניסען דאָס לעבען אינאיינעם און געהן פאָרווערטס אין זייער ענטוויקלונג. דער מענש איז ניט קיין אויסנאַהם אין דער נאַטור. ער איז אויך אונטערוואָרפען דעם גרויסען פּרינציפּ פון געגענזייטיגער הילף, וואָס גיט אַ זיכערען קיום די, וועלכע שטיצען איינע די אַנדערע אין דעם קאַמפּף פאַר עקזיסטענץ. אָט דאָס זיינען געווען די אויספיהרען, צו וועלכע מיר זיינען געקומען אין די פאָריגע קאַפּיטלען.

אָבער אַזויבאַלד ווי מיר קומען צו אַ העכערער שטופע פון ציוויליזאַציע און ווענדען זיך צו דער געשיכטע, וועלכע קען שוין אונז עפּעס־וואָס דערצעהלען וועגען דער דאָזיגער שטופע, ווערען מיר ערשטוינט פון די מלחמות און צוזאַמענשטויסען, וואָס זי

ענטדעקט פאַר אונז. די אַלטע בענדער, דוכט זיך, זיינען אײַנ־געצאַנצן צעריסען. פעלקער פיהרען מלחמות געגען פעלקער, שטאַמען געגען שטאַמען, איינצעלנע געגען איינצעלנע; און פון אַט דעם כאַאָטישען קאַמפּף פון פיינדליכע קרעפטען קומט די מענשהייט אַרויס אַ צוטיילטע אין קלאַסען, אַ פּערקנעכטעטע צו דעספּאָטען, אַ צופאַלענע אויף בעזונדערע קעניגרייכען, וועלכע זיינען שטענדיג גרייט אַרויסצוטרעטען אין מלחמה איינער אַנט־קעגען אַנדערן. דורכבלעטערענדיג אַט אַזאַ מין געשיכטע פון דער מענשהייט, קומט דער פּעסימיסטישער פילאָזאָף מיט נצחון צום שלוס, אַז קריעג און אונטערדריקונג זיינען דער עצם מהות פון דער מענשליכער נאַטור; אַז דעם מענשען׳ס קריעג־ליעבענדע און רויבערישע אינסטינקטען ווערען איינגעצוימט אין געוויסע גרע־ניצען נאָר דורך אַ שטאַרקע מאַכט, וואָס שטעלט מיט געוואַלט איין דעם פריעדען און גיט אויף דעם אופן די ווייניגע, וואויל־געבוירענע מענשען די געלעגענהייט פּאַרצובריייטען אַ בעסערן לעבען פאַר דער מענשהייט אין דער צוקונפט.

און דאָך, זאָל מען נאָר אונטערוואַרפען דאָס אַלטעגליכע לעבען פון מענשען, אין משך פון דער היסטאָרישער צייט, אונטער אַ גענויערע אונטערזוכונג — ווי דאָס איז די לעצטע צייט געטהאָן געוואָרען דורך פילע ערנסטע פאָרשער פון די גאָר פריהע אינ־סטיטוציעס — און דאָס מענשליכע לעבען בעקומט גלייך גאָר אַנאַנדער בעלייכטונג. ווען מיר לאָזען אָן אַ זייט די אין פאָראויס־געפאַסטע מיינונגען פון די מעהרסטע היסטאָריקער, ווי אויך זייער שטאַרקע פּאַרליעבע פאַר די דראַמאַטישע זייטען פון דער געשיכטע, דערזעהען מיר, אַז די דאָקומענטען, מיט וועלכע זיי בענוצען זיך געוועהנליך, זיינען אין עצם אַזוינע, וואָס איבערטרייבען די וויכ־טיגקייט פון דעם טייל פון מענשליכען לעבען, וואָס האָט זיך אָב־געגעבען מיט מלחמות, און שעצען גאָרניט גענוג אָב די פריעדליכע אַרבייט פון דער מענשהייט. די העלע און זוניגע טעג לאָזט מען אויס׳ן אויג צוליעב דער בעשרייבונג פון די שטורמווינדען און בייזע געוויטערן. די גראָבע רעגיסטערס פון אונזער אייגענער צייט, וואָס מיר שרייבען פאַר דעם צוקינפטיגען היסטאָריקער אין אונזער פּרעסע, אונזערע געריכטען, אונזערע רעגירונגס־אינסטיטו־ציעס, און אַפילו אין אונזערע בעלעטריסטישע ווערק און אין דער

פּאָעזיע, ליידען אויך פון דערזעלבער איינזייטיגקייט. זיי לאָזען
איבער פאַר די נעקסטע דורות די גענויעסטע בעשרייבונגען פון
יעדער מלחמה, פון יעדער שלאַכט און יעדען געפעכט, פון יעדער
קריעג און געוואַלדטהאַט, פון יעדער פאָרם פון אינדיווידועלע
ליידען; זיי ענטהאַלטען אָבער קוים וועלכע עס איז שפּורען פון
די אונצעהליגע טהאַטען פון גענענזייטיגער שטיצע און זעלבסט־
אָפּפּערונג, וועלכע יעדער איינער פון אונז ווייס פון זיין פּערזענ־
ליכער ערפאַהרונג. זיי שענקען כמעט גאָר קיין אויפמערקזאַמקייט
ניט דעם עכטען תוך און עצם פון אונזער אַלטעגליכען לעבען —
אונזערע געזעלשאַפטליכע אינסטינקטען און זיטען. קיין וואונדער
ניט דעריבער, אויב די כראָניקעס פון די אַמאָליגע צייטען ווייזען
זיך אַרויס אַזוי פעהלערהאַפטיג. די כראָניקער פון אַלטערטום
האָבען קיינמאָל ניט פערפעהלט אַריינצוטראָגען אין זייערע בע־
ריכטען אַלע קליינינקע מלחמות און יעדען סאָרט אומגליק, וואָס
איז בעפאַלען די מענשען פון זייער צייט; זיי האָבען אָבער ניט
געשאָנקען די קלענסטע אויפמערקזאַמקייט דעם לעבען פון די
פאָלקסמאַסען, אָבוואויל די מאַסען האָבען מעהרסטענטיילס זיך
דוקא בעשעפטיגט מיט פריעדליכע אַרבייט, בעת נאָר א קליינע
צאָהל האָט זיך אָבגעגעבען מיט אויפבורען מחלקות. די עפּישע
פאָעמען, די אויפשריפטען אויף מאָנומענטען, די פריעדענס־
אָבמאַכען — מיט איין וואָרט, כמעט אַלע היסטאָרישע דאָקומענטען
טראָגען איין כאַראַקטער: זיי האָבען נאָר צו טהאָן מיט די
שטערונגען פון פריעדען, ניט מיט דעם פריעדען גופא. אַזוי אַז
אַפילו יענע היסטאָריקער, וועלכע האָבען צוגעטרעטען צו דעם
שטודיום פון דער פערגאַנגענהייט מיט די בעסטע אַבזיכטען, האָבען
אויך געמאָלט אונבעוואוסטזיניג א צוקאַליעטשעט בילד פון דער
צייט, וואָס זיי האָבען געוואָלט פאַר אונז שילדערן. כדי אָבער
אַרויסצובריינגען די ריכטיגע פּראָפּאָרציע צווישען קאַמפף און פער־
איינינגונג, מוזען מיר איצטער זיך בעשעפטיגען מיט א גענויען אַנאַ־
ליז פון טויזענדער קליינליכע פאַקטען און בלאַסע אָנדייטונגען,
וועלכע זיינען צופעליג פערבליבען אין די זכרונות פון דער פערגאַנ־
גענהייט. מיר מוזען זיי דערקלערען מיט דער הילף פון דער פער־
גלייכענדער עטנאָלאָגיע, און נאָכדעם ווי מיר האָבען זיך אַזויפיעל
אָנגעהערט וועגען די זאַכען, וואָס האָבען צוטיילט די מענשען, צו־

נויפשטעלען א שטיין אויף א שטיין די אלע געזעלשאפטליכע איינ־ריכטונגען, וועלכע פלעגען זיי פעראייניגען.

די צייט איז שוין ניט ווייט, ווען די גאנצע געשיכטע פון דער מענשהייט וועט דארפען אנגעשריבען ווערען פון דאס ניי, לויט נייע פלענער, וואס זאלען אריינגעהמען אין חשבון דיביידע אקארשט־אנגעוויזענע שטרעמונגען פון מענשליכען לעבען, אבשאצענדיג די ראליע, וואס יעדע פון זיי האט געשפיעלט אין דער ענטוויקלונג. דערווייליע אבער קאנען מיר זיך בענוצען מיט דער גרויסער פאר־בעררייטונגס־ארבייט, וואס איז געשאפען געווארען אין די לעצטע יאהרען, כדי ווידער אריינצובריינגען די הויפט־שטריכען פון דער צווייטער שטרעמונג, וועלכע איז אזוי פיעל פערנאכ־לעסיגט געווארען. פון די פעריאדען פון דער געשיכטע, וועלכע זיינען בעסער אויסגעפארשט געווארען, קאנען מיר שוין אויפווארפען עטליכע בילדער פון דעם לעבען פון די פאלקסמאסען, מיט דעם צוועק צו בעווייזען, וואס פאר א ראליע די גענענזייטיגע הילף האט געשפיעלט אין משך פון די דאזיגע פעריאדען. דערביי זיינען מיר למען הקיצור ניט מחויב אנהויבען דוקא פון דער עגיפטישער אדער אפילו גריכישער און רוימישער געשיכטע; ווארים אין אמת'ן האט די ענטוויקלונג פון דער מענשהייט ניט געהאט דעם כאראקטער פון א גאנצער, ניט־איבער־געריסענער, קייט פון פאסירונגען. עס האט זיך עטליכע מאל געטראפען, אז די ציוויליזאציע האט זיך איבערגעריסען אין א געוויסען ארט, ביי א געוויסער ראסע, און האט זיך אנגעהויבען איבער א נייעס אין אנאנדער ארט, צווישען אנדערע ראסען. אבער יעדער נייער אויפטרעט איהרער האט זיך אלעמאל אנגעהויבען פון דעמזעלבען שטאם־וועזען, וואס מיר האבען אקארשט געזעהן ביי די ווילדע. איז דעריבער, אויב מיר זאלען נעהמען דעם לעצטען אויפטריט פון אונזער איצטיגער ציוויליזאציע — ווען זי האט זיך אנגעהויבען פון דאס ניי, אין די ערשטע יאהרהונדערטען פון אונזער צייט־רעכענונג, צווישען די פעלקער, וועלכע די רוימער האבען אנגערופען „בארבארען" — וועלען מיר האבען דעם גאנצען לייטער פון ענטוויקלונג, אנהויבענדיג מיט דעם שטאם־לעבען און ענדיגענדיג מיט די אינסטיטוציעס פון אונזער צייט. די פאל־

גענדע זייטען וועלען זיין געווידמעט דער בעשרייבונג פון אַט אַזוינע בילדער.

די וויסענשאַפטס־מענער זיינען נאָך ניט איינינג צווישען זיך מכח די סבות, וואָס האָבען געטריבען גאַנצע פעלקער אַן ערך צוויי טויזענד יאָהר צוריק, פון אַזיע אין איירָאפּאַ, און האָבען אַרויס־גערופען די גרויסע באַרבאַרען־וואַנדערונגען, וועלכע האָבען געמאַכט אַ סוף פון דער מערב־רוימישער אימפּעריע. איין מעגליכע סבה פאַלט נאַטירליך אָבער איין דעם געאָגראַף, בעת ער בעטראַכט די הורבות פון אַמאָליגע געדיכט־בעפעלקערטע שטעדט אין די היינ־טיגע וויסטענישען פון צענטראַל־אַזיע, אָדער דענקט וועגען די אַלטע בעטען פון פערשוואונדענע טייכען און די סמנים פון אַמאָליגע אָזערעס, וואָס זיינען איצטער ניט גרעסער איידער סאַ־זשעלקעס. די סבה איז — אויסטריקענונג: אַן אויסטריקענונג, וואָס האָט זיך אָנגעהויבען גאָר ניט לאַנג צוריק און געהט נאָך איצט אַן אַזוי געשווינד, אַז מיר האָבען עס פריהער גאָר ניט געקענט גלויבען. 1) געגען דעם האָט דער מענש ניט געקענט קעמפּפען.

---

1) אונצעהליגע שפּורען פון פּאָסט־פּליאָצען אָזערעס, וואָס זיינען איצט פערשוואונדען, געפינען מיר אין גאַנץ צענטראַל־ מערב־ און צפון־ אַזיע. ים־שיסעלעך פון די זעלבע מינים ברואים, וועלכע לעבען איצטער אין קאַספּישען ים, זיינען פערשפּרייט אין פרישע שיכטען אויף דער אויבערפלעך פון דער ערד, אַזוי וויים צו מזרח, ביז האַלבוועגס צו דער אָראַל־אָזערע, און אַזוי וויים צפון־צו ביז קאַזאַן. שפּורען פון קאַספּישע גאָלפען, וועלכע מען האָט פריהער געהאַלטען פאַר אַלטע בעטען פון דעם אַמו־דאַרי, שניידען דורך די טורקמענישע טעריטאָריע. געוויס מוז מען נעהמען אין אַנבעטראַכט די פּעריאָדישע און צייטליכע שוואַנקונגען אין דעם סכום פון אָבזאַצען; מיט דעם אַלעם אָבער איז די אויסטריקע־נונג אַ קלאָרער פאַקט. און זי געהט פאָרווערטס אַ סך שנעלער, ווי די געלאָגען האָבען עס פריהער דערוואַרט. אַפילו אין די לפי ערך נאַסע טיילען פון דרום־מערב סיביר ווייזט זיך אַרויס, לויט די זיכערע אויס־מעסטונגען, וואָס יאַדרינצעוו האָט פערעפענטליכט, אַז אויף אַ שטיק ערד, וועלכע איז מיט אַכציג יאָהר צוריק געווען דער גרונד פון איינער פון די אָזערעס פון דער טשאַני־גרופּע, געפינען זיך איצטער בעוואוינטע

ווען די איינוואוינער פון צפון־מערב מאַנגאָליע און מזרח־טורקעס־טאַן האָבען דערזעהן אַז דאָס וואַסער פערלאָזט זיי, האָבען זיי ניט געהאַט קיין אַנדער אויסוועג, סיידען צו נעהמען און זיך אַוועק־לאָזען אַראָב די ברייטע טהאָלען, וואָס פיהרען צו די נידערלענדער, און אַרויסשטופּען די איינוואוינער פון יענע נידערלענדער ווייטער צו מזרח צו. 1) איין פאָלק נאָך דעם אַנדערן איז אויף דעם אופן אַרויסגעשטופּט געוואָרען קיין אייראָפּאַ, צווינגענדיג די אַנדערע פעלקער צו וואַנדערן הין און צוריק אין אַ משך פון עטליכע הונ־דערט יאָהר צו מערב־צו, אָדער צוריק צו מזרח, צו זוכען נייע, מעהר אָדער ווענינער בעשטענדיגע וואוינונגס־פּלעצער. אין דער צייט פון די דאָזיגע וואַנדערונגען האָבען ראַסען זיך אויסגעמישט מיט ראַסען, איינגעבוירענע מיט איינגעוואַנדערטע, אַריער מיט אוראַל־אַלטייאישע פעלקער, און עס וואָלט גאָר קיין וואונדער ניט געווען, ווען די געזעלשאַפטליכע איינריכטונגען, וועלכע האָבען זיי פער־איינינט אין זייערע מוטערלענדער, וואָלטען געהאַט אינגאַנצען אונטערגעגאַנגען אין דער צייט ווען איין ראַסע איז געקראָכען אויף דער אַנדערער, ווי עס איז דאַמאָלסט פאָרגעקומען אין אייראָפּאַ און אַזיע. די דאָזיגע איינריכטונגען זיינען אָבער ניט אונטער־געגאַנגען: זיי זיינען נאָר אויף אַזויפיעל געענדערט געוואָרען, וויפיעל די נייע בעדינגונגען פון לעבען האָבען עס געפאָדערט.

דערפער; און אַנדערע אָזערעס פון דערזעלבער גרופּע, וועלכע האָבען מיט פופציג יאָהר צוריק פערדעקט הונדערטער קוואַדראַט־ווערסטען, זיינען איצט געוואָרען פשוט׳ע לוזשעס. מיט איין וואָרט, די אויסטריקענונג פון צפון־מערב אַזיע געהט אָן מיט אַזאַ שנעלקייט, אַז מען דאַרף זי מעסטען אין יאָהרהונדערטען, אָנשטאָט יענע אונגעהויערע געאָלאָגישע פעריאָדען, אין וועלכע מיר פלעגען רעכענען פריהער. זעה מיין אַרטיקעל „דהי דעסיקיישען אָוו אַזיע“ אין „געאָגראַפיקאַל דזשורנאַל“ פון דער לאָנדאָנער געאָגראַפישער געזעלשאַפט, 1903.

1) גאַנצע ציוויליזאַציעס, ווי עס שיינט, זיינען פערשוואונדען געוואָרען אין יענער צייט, ווי עס ווערט איצט בעוויזען דורך די מערק־ווירדיגע ענטדעקונגען, וואָס זיינען געמאַכט געוואָרען אין מאָנגאָליע, אויפ׳ן אָרכאָן און אין לוקטשון־אַריינפּאַל (דורך ד. קלעמענטס) און אַרום לאָב־נאָר (דורך סווען־העדין).

ווען די אַלטע דייטשען, קעלטען, סקאַנדינאַוויער, סלאַווען און אַנדערע פעלקער זיינען צום ערשטען מאָל געקומען אין בעריהרונג מיט די רוימער, איז זייער געזעלשאַפטליכע אָרגאַניזאַציע געווען אין אַן איבערגאַנגס־צושטאַנד. זייערע שטאַם־פערבאַנדען, וואָס זיינען געווען געבויט אויף אַ ווירקליכער אָדער אָנגענומענער אָב־שטאַמונג פון איין מקור, האָבען זיי געהאַלטען פעראייניגט טויזענ־דער יאָהרען נאָכאַנאַנד. אָבער די דאָזיגע פערבאַנדען האָבען געקענט דיענען זייער צוועק נאָר ביז וואַנען עס זיינען ניט אויפ־געשטאַנען קיין בעזונדערע פאַמיליעס אין דעם גענס אָדער קלאַן גופא. די בעזונדערע, פאַטריאַרכאַלע פאַמיליע איז אָבער צוליעב די פריהער אָנגעוויזענע סבות שטענדיג, אויב אָפילו לאַנגזאַם, געוואַקסען אין די שטאַמען, און דאָס האָט מיט דער צייט געפיהרט צו פריוואַט אייגענטום מיט אָנגעקליבענעם רייכטום און מאַכט און צו זייער איבערגעהן בירושה צו די מיטגליעדער פון דער פאַמיליע. די אָפטע וואַנדערונגען און די מלחמות, וואָס זיי האָבען ארויסגערופען, האָבען נאָר געקענט פערשנעלערן די צוטיילונג פון די שטאַמען אויף בעזונדערע פאַמיליען, בעת די פערשפרייטונג פון די פעלקער און זייער צומישען זיך מיט די איינוואוינער פון פרעמדע לענדער האָבען געשאַפען זעלטענע געלעגענהייטען פאַר דעם ענדליכען צעפאַלען פון די פריהערדיגע פערבאַנדען, וועלכע האָבען זיך געהאַלטען אויף די בענדער פון קרובה'שאַפט. די „באַרבאַרען" — ד. ה. די פעלקער, וועמען די רוימער האָבען אַ נאָמען געגעבען באַרבאַרען, און וועלכע איך וועל אויך, האַלטענדיג זיך ביי מאָרגאַנ'ס קלאַסיפיקאַציע, אָנרופען מיט'ן אייגענעם נאָמען, כדי זיי צו אונטערשיידען פון די פרימיטיווע פעלקער אָדער „ווילדע" — איז אויסגעקומען אויף דעם אופן צו טהאָן איינס פון די ביידע: אָדער לאָזען זייערע שטאַמען פונאַנדערפאַלען אין לויזע פאַמיליען־גרופען, און ערלויבען די רייכערע פון זיי (דערהויפט די, וואָס זייער רייכקייט איז געווען פעראייניגט מיט די פריעסטערליכע פונקציעס, אָדער מיט דעם כבוד פון קריעגספיהרער) צו פערכאַפען די מאַכט איבער די איבעריגע פאַמיליען; אָדער אָבזוכען עפעס אַ נייע געזעלשאַפטס־פאָרם, וואָס זאָל זיין געבויט אויף אַ וועלכען עס איז נייעם פרינציפ.

פיעלע פעלקער האָבען ניט געהאַט קיין כחות צו ווידערשטעהן

דעם פראצעס פון צובראקלונג: זיי האבען זיך צוברעקעלט און זיינען פערלארען געגאנגען פאר דער געשיכטע. די מעהר ענער־גישע פעלקער אבער זיינען זיך ניט צעפאלען. זיי זיינען ארויס־געקומען פון דעם נסיון מיט א נייער געזעלשאפטליכער ארגאני־זאציע — די דארף־געמיינדע — וועלכע האט זיי גע־האלטען צוזאמען די נעקסטע פונפצעהן הונדערט יאהר אדער מעהר. עס האט זיך אויסגעארבייט ביי זיי דער בעגריף פון א געמיינ־שאפטליכען לאנד, וואס זיי האבען איינגענומען אדער פערטיידיגט מיט געמיינשאפטליכע כחות; און אט דער בעגריף האט פערנומען דאס פלאץ פון דעם פערשוואונדענעם בעגריף פון א געמיינשאפטליכער אבשטאמונג. זייערע געטער האבען ביסלעכ־וויז פערלארען זייער כאראקטער פון אורעלטערן און האבען בע־קומען אן ארטיגען, טעריטאריעלען כאראקטער. זיי זיינען גע־ווארען די געטער און שפעטער די הייליגע, פון דעם בעשטימטען ארט. דאס לאנד און די איינוואוינער זיינען געווארען איינס. אנשטאט די פריהערדיגע בלוט־פערבאנדען זיינען איצט ארויס־געוואקסען לאנד־פערבאנדען, און אט די נייע ארגאניזאציע האט אונטער די אומשטענדען געהאט א סך מעלות. זי האט אנערקענט די אונאבהענגיגקייט פון דער פאמיליע, און אפילו פערשטארקט זי, דערמיט וואס זי האט זיך אבגעזאגט פון יעדען רעכט זיך אריינ־צומישען אין די פריוואט־זאכען וואס קומען פאר אין די ד' אמות פון דער פאמיליע. זי האט געגעבען פיעל מעהר פרייהייט דער פערזענליכער איניציאטיווע. זי איז אין פרינציפ ניט געווען פיינדליך צו דער פעראייניגונג צווישען מענשען פון פערשיידענער אבשטאמונג, און האט געזיכערט אין דער זעלביגער צייט דעם נויטיגען צוזאמענהאנג אין דעם טהאן און דענקען פון די געמיינדע מיטגליעדער. דערצו איז זי אויך געווען שטארק גענוג זיך אנט־קעגען צו שטעלען די הערשאפטס־טענדענצען פון די מכשפים, פריעסטער און פראפעסיאנעלע אדער העלדישע קריעג־פיהרער. דעריבער איז אט די נייע ארגאניזאציע געווארען דער בלוטס־טראפען פון דעם גאנצען צוקינפטיגען געזעלשאפטליכען לעבען, און ביי פיעלע פעלקער האט די דארף־געמיינדע אויפגעהאלטען דעם דאזיגען כאראקטער ביז אויף היינטיגען טאג.

עס איז איצט שוין בעקאנט — און כמעט קיינער בעשטרייט

עס ניט מעהר — אַז די דאָרף־געמיינדע איז ניט געווען קיין ספּעציפישער כאַראַקטער־שטריך פון די סלאַווען אָדער אַפילו פון די אַלטע גערמאַנען. זי איז געווען פערשפּרייט אין ענגלאַנד, אין די זאַקסישע אַזוי גוט ווי אין די נאָרמאַנישע פּעריאָדען, און האָט זיך טיילווייז אויפגעהאַלטען ביז דעם 19טען יאָהרהונדערט; 1) און איז אויך געווען די גרונדלאַגע פון דער געזעלשאַפטליכער אָרגאַניזאַציע אין דעם אַלטען שאָטלאַנד, אירלאַנד און וועלס. אין פראַנקרייך האָט זיך אויפגעהאַלטען דער קאָמונאַל־בעזיץ און די קאָמונאַלע פערטיילונג פון דעם אַקער־לאַנד דורך די דאָרפישע פאָלקס־פערזאַמלונג פון דעם ערשטען יאָהרהונדערט פון אונזער צייטרעכענונג ביז די צייטען פון טורגאָ, וועלכער האָט איינגעפונען, אַז די געמיינדע־פערזאַמלונגען זיינען „צו טומעלדיג“ און האָט זיי דעריבער אָנגעפאַנגען אָבצושאַפען. אין איטאַליע האָט די דאָרף־געמיינדע איבערגעלעבט די רוימישע הערשאַפט און האָט ווידער אויפגעלעבט נאָך דעם צעפאַלען פון דער רוימישער אימפּעריע. זי איז געווען דער אַלגעמיינער רעגעל ביי די סקאַנדינאַווער, סלאַווען, פינען (אין פּיטטאַיאַ און וואַהרשיינליך אויך אין קיהלאַקונטאַ), קורלענדער און ליפלענדער. די דאָרף־געמיינדע אין אינדיע — אין אַמאָליגער און אויך היינטיגער אינדיע, אין דער אַרישער און ניט אַרישער — איז גוט בעקאַנט דורך די עפּאָכע־

---

1) אויב איך האַלט זיך בנוגע צו ענגלאַנד אָן די מיינונגען פון נאַססע, קאָוואַלעווסקי און ווינאָגראַדאָוו (אָנרופענדיג נאָר די נעמען פון די היינטיגע פאָרשער פון דעם פאַך), און ניט אָן די מיינונג פון פ. סעעבאָהם (כדי צו זיין קאָמפּלעט, קען מען אויך דערמאָנען דענמאַן ראָסס), איז עס ניט נאָר דערפאַר, ווייל די אָנזיכטען פון יענע דריי שרייבער זיינען געבויט אויף אַ טיעפען וויסען פון דעם ענין און זיי שטימען איינע מיט די אַנדערע, נאָר אויך דערפאַר, וואָס זיי זיינען אויסגעצייכענט בעקאַנט מיט דער דאָרפסגעמיינדע בכלל, בעת אין סעעבאָהם׳ס זאָנסט זעהר מערקווירדיגער אַרבייט פיהלט זיך שטאַרק דער דוחק אין אַזאַ בעקאַנטשאַפט. דיזעלבע בעמערקונג קען מען נאָך אין אַ שטאַרקערען גראַד מאַכען וועגען די עלעגאַנטע שריפטען פון פוסטעל דע קולאַנזש, וועמעס מיינונגען און היציגע אויסטייטשונגען פון אַלטע טעקסטען וועלען פון קיין אַנדערן ניט געטיילט אויסער פון איהם אַליין.

מאכענדע ווערק וועגען דעם געגענשטאנד פון סער הענרי מעין; און עלפינסטאָן האָט זי בעשריבען ביי די אפגאנער. מיר געפינען זי אויך אין דעם מאָנגאָלישען אולוס, אין דעם קאבילישען טהאד־דאַרט, אין יאַוואַנישען דעססאַ, אין מאַלאַישען קאַטאָ אָדער טאָפּאַ, און אונטער פערשיידענע נעמען אין אביסיניע, אין סודאַן, אין צענטראַל אפריקאַ. ביי די איינגעבוירענע פעלקער פון ביידע אַמעריקאַס, ביי אַלע גרעסערע און קלענערע פעלקערשאפטען אויף די אינזלען פון שטילען אָקעאַן. מיט איין וואָרט, מיר קענען ניט קיין איינציגע מענשליכע ראַסע, קיין איינציג פאָלק, וואָס זאָל ניט האָבען דורכגעגאַנגען אין אַ געוויסער פעריאָדע די פאַזע פון דער דאָרף־געמיינדע. שוין אָט דער פאַקט אַליין לייקענט אָב די טעאָריע, וואָס האָט געזוכט צו ערקלערן די דאָרף־געמיינדע אין איירָאָפּאַ אַלס אַ פּראָדוקט פון דער לייב־אייגענשאַפט. זי איז אויפגעבויט געוואָרען אַ צייט פריהער פאַר דער לייב־אייגענשאַפט, און אַפילו די לייב־אייגענשאַפט איז ניט געווען אימשטאַנד זי צו פערניכטען. זי שטעלט מיט זיך פאָר אַן אַלוועלטליכען ענטוויק־לונגס־עטאַפּ פון דעם מענשליכען מין, אַ נאַטירליכען פּראָדוקט פון דער שטאַם־אָרגאַניזאַציע — וועניגסטענס ביי אַלע יענע פעלקער, וועלכע האָבען געשפּיעלט אדער שפּיעלען נאָך איצט אַ געוויסע ראָ־ליע אין דער געשיכטע.1)

---

1) די ליטעראַטור וועגען דער דאָרף־געמיינדע איז אַזוי רייך, אַז מיר קענען דאָ נאָר אָנווייזען אויף עטליכע ווערק. סער הענרי מעין'ס, פ. סעעבאָהם'ס און וואַלטער'ס „דאָס אַלטע וואַללים" (באָנן, 1859) זיינען גוט בעקאַנטע און פּאָפּולערע קוועלען פאַר שאָטלאַנד, אירלאַנד און וועלס. פאַר פראַנקרייך קען מען אָנווייזען, פ. וויאָלעט, „פּרעציס דע ל'היסטואַר די דרואַ פראַנסעז, דרואַ פּריווע", 1886 און עטליכע זיינע מאָנאָגראַפען אין דער „ביבליאָטהעק דע ל'עקאל דע שאַרטעס"; באַבאָ, „לע ווילאַזש סו ל'אַנסיען רעזשים" (דער „מיר" אין 18טען י. ה.) דריטע אויפלאַגע 1887; באָננעמער, דאָניאָל און אַנדערע. פאַר איטאַליע און סקאַנדינאַוויע זיינען די הויפּט־ווערק אויסגערעכענט אין לאַוועלע'ס „פּרימיטיוועס אייגענטום", (דייטשע איבערזעצונג פון קאַרל בוכער.) פאַר די פיננען: רעין'ס „פאָרעלאַסניגאַר", באַנד 1, ז. 15; קאָסקינען, „פיננישע געשיכטע, 1874 און פערשיידענע מאָנאָגראַפען. פאַר ליפלאַנד

די דארף־געמיינדע שטעלט מיט זיך פאר א נאטירליך־אויסגעוואקסענע אינסטיטוציע, און דעריבער האט זי ניט געקענט זיין אומעטום אבסאלוט גלייכארטיג אין איהר געבוי. בכלל גערעדט איז זי געווען א פעראייניגונג פון פאמיליען, וועלכע האבען זיך געהאלטען פאר קרובים, וואס זיינען ארויסגעקומען פון איין אלגעמיינעם גזע, און וועלכע האבען אינאיינעם בעזעצט א געוויסע טעריטאריע. ביי אייניגע פעלקער אבער זיינען די פאמיליען אונטער געוויסע אומשטענדען זעהר פונאנדערגעוואקסען, איידער עס האבען זיך אבגעצווייגט פון זיי נייע פאמיליען; אין אזוינע פעלען פלעגען פינף, זעקס, אדער זיעבען דורות לעבען אונטער איין דאך אדער אויף איין הויף, אינאיינעם פערוואלטענדיג די ווירטשאפט און די פיה, צונויפקלייבענדיג זיך אינאיינעם צו עסען ארום דעם געמיינשאפטליכען קיך־פייער. דאמאלסט האט זיך געבילדעט דאס, וואס איז בעקאנט אין דער עטנאלאגיע אונטער דעם נאמען „די ניט־צוטיילטע פאמיליע“ אדער די „ניט־צוטיילטע

און קורלאנד זעה פראפ. לוטשיצקי׳ס ארטיקעל אין „סיעווערני וויעסטניק“ פאר 1891. פאר די דייטשען, אויסער די אלבעקאנטע ווערק פון מאורער, סאהם („אלטדייטשע רייכס און געריכטס פערפאסונג“), זעה אויך דאהן („אורצייט“, „פעלקערוואנדערונג“, „לאנגאבארדישע שטוריען“); יאנסען, ווילהעלם ארנאלד און אנדערע. פאר אינדיע, אויסער העגרי מעין און די פערפאסער, וועלכע ער וויזט אן, זעה אויך סער דזשאהן פהעאר׳ס „אריאן ווילעדזש“. פאר רוסלאנד און די דרום־סלאווען זעה די ווערק פון קאוועלין, פאסניקאוו, סאקאלאווסקי, קאוואלעווסקי, יעפימענקא, איוואנישעוו, קלאוס א. ד. ג. (א גרויסער ביבליאגראפישער אנצייגער ביז דעם יאהר 1880 געפינט זיך אין „סבארניק סוועדעניי אב אבשצינע“ אין די אויסגאבען פון דער רוסישער געאגראפישער געזעלשאפט.) פאר די אלגעמיינע אויספיהרען זעה אויסער לאוועלע׳ס „אייגענטום“, מאריאן׳ס „אנשענט סאסייעטי“, ליפפערט׳ס „קולטורגעשיכטע“, פאסט, דארגון א. אנד., ווי אויך קאוואלעווסקי׳ס לעקציעס. מען דארף אויך דערמאנען די פיעלע ספעציעלע מאנאגראפען, פון וועלכע א רשימה ווערט געגעבען אין די ווערק פון פ. וויאלעט „דרוא פריווע“ און „דרוא פיבליק“. וועגען אנדערע ראסען זעה די וויטערדיגע אנמערקונגען.

הויז־ווירטשאפט". וועלכע מיר בעגעגענען נאך עד היום אין גאנץ כינא, אין אינדיע, אין דער דרום־סלאווישער „זאדרוגא", און צופעליג אין אפריקא, אין אמעריקא, אין דענעמארק, אין צפון־רוסלאנד, אין סיביר („סעמייסקיע") און אין מערב־פראנקרייך. 1)ביי אנדערע פאמיליען, אדער ביי דערזעלביגער נאר אונטער אנדערע אומ־שטענדען, וועלכע זיינען נאך גענוי ניט בעשטימט געווארען, זיינען די פאמיליען אזוי גרוים זיך ניט פונאנדערגעוואקסען; די אייניק־לעך און אמאל אפילו די זיהן, פלעגען ארויסטרעטען פון דער הויז־ווירטשאפט גלייך נאך דער חתונה, און יעדערער פון זיי האט געלעגט דעם גרונדשטיין פון זיין אייגענעם פאמיליען־בנין. אבער די צוטיילטע, ווי די ניט־צוטיילטע פאמיליען, די צוזאמען־גרור־פירטע, ווי די צעווארפענע איבער די וועלדער — אלע זיינען געווען פעראייניגט אין דארף־געמיינדען; עטליכע דערפער זיינען געווען פעראייניגט אין שטאמען און די שטאמען זיינען געווען פעראייניגט אין קאנפעדעראציעס. אט דאס איז געווען די סאציאלע ארגא־ניזאציע, וואס האט זיך ענטוויקעלט צווישען די אזוי אנגערופענע בארבארען, ווען זיי האבען אנגעפאנגען זיך מעהר אדער ווייניגער פעסט צו בעזעצען אויף זייערע ערטער אין אייראפא.

---

1) איניגע אויטאריטעטען זיינען גענייגט צו בעטראכטען די ניט־צוטיילטע פאמיליע אלס אן איבערגאנג־שטופע צווישען דעם שטאם און די דארף־געמיינדע; און עס איז קיין צווייפעל ניט, אז אין זעהר פיעלע פעלען זיינען די דארף־געמיינדען טאקע ארויסגעוואקסען פון אזוינע ניט־צוטיילטע פאמיליען. פונדעסטוועגען האלט איך, אז די דאזיגע פאמיליע איז בכלל א גאנץ אנדער זאך. ערשטענס געפינען מיר זי אויך אין דעם שטאם, און צווייטענס, קענען מיר ניט בעהויפטען, אז די ניט־צוטיילטע פאמיליען האבען ווען עס איז עקזיסטירט ניט געהערענדיג צו א שטאם, אדער צו א דארף־געמיינדע, אדער צו א „גאו". איך שטעל זיך פאר, אז די ערשטע דארף־געמיינדען זיינען דירעקט ארויסגעקומען פון די שטאמען און זיינען בעשטאנען, לויט די ראסען אדער ארטיגע אומשטענדען, אדער פון עטליכע ניט־געטיילטע פאמיליען, אדער פון ניט־געטיילטע און איינפאכע פאמיליען אין איין צייט, אדער (בעזונדערס אין פאל פון נייע איינוואנדערער) נאר פון איינפאכע פאמיליען אליין. אויב די אנזיכט איז א ריכטיגע, דאן האבען מיר

עס האָט זיך געפֿאָדערט אַ זעהר לאַנגע ענטוויקלונג איידער דער שטאַם האָט אָנגעהויבען אָנערקענען די בעזונדער עקזיסטענץ פֿון דער פּאַטריאַרכאַלער פֿאַמיליע אין אַ בעזונדער היים; אָבער שוין אפילו נאָכדעם ווי ער האָט זי אָנערקענט, האָט ער, בכלל גערעדט, נאָך אַלץ ניט אָנערקענט קיין פּערזענליכע ירושה פֿון אייגענטום. די עטליכע זאַכען, וועלכע האָבען געקענט פּערזענליך געהערן דעם איינצעלנעם, זיינען אָדער פֿערניכטעט געוואָרען אויף זיין קבר, אָדער בעגראָבען געוואָרען צוזאַמען מיט איהם. די דאָרף־געמיינדע, אין געגענטייל, האָט פֿאָלשטענדיג אָנערקענט די פּריוואַטע אָנזאַמלונג פֿון פֿערמעגענס איינערהאַלב פֿון דער פֿאַמיליע, ווי אויך זייער איבערגעהן בירושה. אונטער פֿערמעגען האָט מען אָבער פֿערשטאַנען אויסשליסליך נאָר בעוועגליכע גיטער, אריינרעכענדיג די פֿיה, געצייג און הויזליכע כלים, געוועהר און וואויןהייזער, וועלכע „ווי אַלע זאַכען, וואָס קענען פֿערניכטעט ווערען פֿון פֿייער“ געהערען צו דערזעלבער קאַטעגאָריע. 1) וואָס געהערט דעם פּריוואַט־אייגענטום אין לאַנד, האָט די דאָרף־געמיינדע ניט אָנערקענט און ניט געקענט אָנערקענען אַזאַ זאַך, און בכלל גערעדט, אָנערקענט זי ניט אַזאַ סאָרט אייגענטום אפילו ביי היינטיגען טאָג. די ערד איז געווען געמיין־אייגענטום פֿון גאַנצען שטאַם אָדער פֿון גאַנצען פֿאָלק, און די דאָרף־געמיינדע גופא איז נאָר אַזוי לאַנג געווען דער אייגענטימער פֿון איהר טייל פֿון דער שטאַם־טעריטאָריע, כל זמן דער שטאַם אָדער דאָס פֿאָלק — מען קען דאָ געווי זיי ניט אָבגרעניצען — האָט ניט געפֿונען פֿאַר נויטיג איינצופֿיהרען אַ נייע חלוקה פֿון די דערפֿערשע טיילען. אַזוי ווי אָבריינִיגען די ערד פֿון וואַלד און פֿונאַנדעראַקערן די פֿרישע ערד פֿלעגט מעהרסטענטיילס געטהאָן ווערען פֿון דער גאַנצער געמיינדע, אָדער וועניגסטענס פֿון עטליכע פֿאַמיליען אינאיינעם — אַלעמאָל מיט דער ערלויבניש פֿון דער געמיינדע — פֿלעגען די פֿריש-

---

ניט קיין רעכט אַוועקצושטעלען די סעריע: שטאַם, ניט־צוטיילטע פֿאַמיליע, דאָרף־געמיינדע, דען דאָס צווייטע גליעד האָט ניט די זעלביגע עטנאָלאָגישע וויכטיגקייט, ווי די איבעריגע צוויי. זעה אָנהאַנג XIII.

1) סטאָבבע, „בייטראַגע צור געשיכטע דעס דויטשען רעכטעס“, זייט 62.

אָבגערייניגטע טיילען בלייבען ביי יעדער פאַמיליע אויף פיער, אויף צוועלף, אָדער אויף צוואַנציג יאָהר, און דערנאָך האָט עס שוין געהייסען בעאַרבייטעטע אַקער־ערד, וואָס געהערט צו דער גאַנצער געמיינדע. פּריוואַט אייגענטום, אָדער „אייביגער“ בעזיץ פון דער ערד, איז פּונקט אַזוי פרעמד געווען צו די גרונד־בעגריפען און רעליגיעזע אַנשויאונגען פון דער דאָרף־געמיינדע, ווי עס איז פריהער פרעמד געווען צו די בעגריפען פון שטאַם־לעבען; און עס האָט זיך געפאָדערט אַ לאַנגער איינפלוס פון רוימישען רעכט און פון דער קריסטליכער קירך, וועלכע האָט איינגיכען איבערגענומען די רוימישע גרונדזאַצען, כדי צוצוגעוועהנען די באַרבאַרען צו דעם געדאַנק פון דער מעגליכקייט פון פּריוואַט־אייגענטום אין לאַנד. 1) אָבער אַפילו דאַן, ווען אַזאַ אייגענטום, אָדער בעזיץ אויף אַן אונבעשטימטער צייט, איז שוין אָנערקענט געוואָרען, איז נאָך אַלץ דער אייגענטימער פון אַ בעזונדער טייל געבליבען דער מיט־בעזיצער מיט אַלע איבעריגע פון די ניט־בעאַרבייטעטע פעלדער, וועלדער און לאַנקעס פון דער געמיינדע. נאָך מעהר ווי דאָס: מיר זעהען נאָכאַנאַנד, דערהויפּט אין דער געשיכטע פון רוסלאַנד, אַז ווען עטליכע פאַמיליען האָבען אוועקגעכאַפּט יעדערע פאַר זיך שטיקער ערד, וואָס האָבען געהערט צו פעלקער, אויף וועלכע זיי האָבען געקוקט ווי אויף פרעמדע, האָבען די דאָזיגע פערכאַפּער־פאַמיליען איינגיכען זיך פעראייניגט צווישען זיך און געבילדעט אַ דאָרף־געמיינדע, וועלכע האָט אין עטליכע דורות אַרום שוין גע־גלויבט אין איהר געמיינשאַפטליכער אָבשטאַמונג. סיביר איז ביז היינטיגען טאָג פול מיט אַזוינע ביישפּיעלען.

---

1) די וועניגע שפּורען פון פּריוואַט־אייגענטום אין לאַנד, וואָס מען בעגעגענט אין דער פריהער באַרבאַרישער פּעריאָדע, געפינען זיך בלויז ביי אַזוינע פעלקער (די באַטאַווען און פראַנקען אין גאַלליען), וועלכע האָבען זיך פאַר אַ געוויסע צייט געפונען אונטער דעם איינפלוס פון דער רוימישער אימפּעריע. זעה אינאַמאַ־סטערנעגג „די אויסביל־דונג דער גראָססען גרונדהערשאַפטען אין דייטשלאַנד, באַנד 1, 1878. אויך בעססלער „נייברוך נאָך דעם עלטערן דייטשען רעכט“, ז. 12—11, ציטירט ביי קאָוואַלעווסקי אין „סאָוורעמעני אָביטשאַי אי דרעווני זאַקאָן“, מאָסקווע 1886, באַנד 1, ז. 134.

אַ גאַנצע רייה אינסטיטוציעס, וועלכע זיינען טיילוויז איבער־גענומען געוואָרען פון דער שטאַם־פעריאָדע, האָט זיך איצט אָנ־געהויבען אויסאַרבייטען אויף אָט דער גרונדלאַגע פון געמיינדליכען ערד־בעזיץ, און האָט אַלץ ווייטער זיך ענטוויקעלט דורך די לאַנגע יאָהרהונדערטען, וואָס האָט גענומען צו ברייגגען די באַרבאַרען אונטער דער הערשאַפט פון די שטאַאַטען, וועלכע האָבען זיך אָרגאַניזירט לויט דעם רוימישען אָדער ביזאַנטישען מוסטער. די דאָרף־געמיינדע איז געווען ניט נאָר אַ פערבאַנד אויף צו פער־זיכערן יעדען איינעם זיין גערעכטען חלק פון דער געמיינדע־ערד; זי איז אויך געווען אַ פערבאַנד פאַר דער געמיינשאַפטליכער בעאַרבייטונג פון דער ערד, פאַר געגענזייטיגער שטיצע אין אַלע מעגליכע אַרטען, פאַר בעשיצונג פון געוואַלט און פאַר דער ענטוויק־לונג פון וויסען, פון נאַציאָנאַלער פעראייניגונג און פון מאָראַלע בעגריפען. און יעדע ענדערונג אין די יורידישע, מיליטערישע, ערציהערישע אָדער עקאָנאָמישע רעכט פון דער געמיינדע, איז בעשלאָסען געוואָרען פון אַלעמען — אויף דער „מיר“־פערזאַמלונג פון דאָרף, אויף דעם שטאַם־ראַטה, אָדער אויף דעם ראַטה פון דער קאָנפעדעראַציע. די דאָרף־געמיינדע אַלס אַ פאָרטזעצונג פון שטאַם, האָט גע'ירשנ'ט אַלע זיינע פונקציעס. זי איז געווען די אוניווער־זיטאַס, דער „מיר“ — אַ וועלט אין זיך אַליין.

געמיינשאַפטליכער געיעג, געמיינשאַפטליכער פיש־פאַנג, גע־מיינשאַפטליכע בעאַרבייטונג פון די סעדער אָדער דאָס פלאַנצען פון פרוכטבוימער איז געווען דער רעגעל אין דעם אַלטען שטאַם. געמיינשאַפטליכע בעאַרבייטונג פון די פעלדער איז געוואָרען דער רעגעל אין די דאָרף־געמיינדען פון די באַראַבאַרען. אמת, קיין פיעל דירעקטע עדות וועגען דעם פרט האָבען מיר ניט: אין דער ליטעראַטור פון אַלטערטום געפינען מיר נישט מעהר ווי עטליכע שטעלען ביי דיאָדאָרוס און יוליוס צעזאַר בנוגע די איינוואוינער פון די ליפּאַרישע אינזלען, וועלכע געהערן צו איינעם פון די קעלטאָ־איבערישע שטאַמען, און צו די סועווען. אָבער דערפאַר פעהלען ניט קיין פאַקטען צו בעווייזען, אַז געמיינשאַפטליכע ערד־אַרבייט איז בעטריבען געוואָרען ביי איינינע גערמאַנישע פעלקער, ביי די פראַנקען און די אַלטע שאָטלענדער, ביי די אירלענדער און וועל־

שען. 1) וואס איז שייך די שפעטערע לעבען־געבליבענע מנהגים פון געמיינשאפטליכער ערד־ארבייט, איז זייער צאהל גאר ניט משער צו זיין. אפילו אין דעם פאלשטענדיג ראמאניזירטען פראנק־רייך איז די געמיינשאפטליכע בעארבייטונג פון באדען געווען א געוועהנליכע זאך אין מארביהאן (ברעטאן) ניט לענגער ווי מיט 25 יאהר צוריק. 2) דער אלטער וועלשער „ציוואר“, אדער געמיינ־שאפטליכער געשפאן, ווי אויך די געמיינשאפטליכע בעארבייטונג פון דעם לאנד, וואס איז אבגעטיילט געווארען פאר דעם געברויך פון דארפישען הייליגען הויז, איז א גאנץ געוועהנליכע זאך ביי די קאווקאזער פעלקער, וועלכע שטעהען אם ווייטסטען פון ציוויליזאציע. 3) אזוינע פאקטען קומען אויך טעגליך פאר צווישען די רוסישע פויערים. עס איז אויך בעקאנט, אז פיעלע שטאמען פון בראזיליע, צענטראל אמעריקא און מעקסיקא פלעגען בעארבייטען זייערע פעלדער געמיינשאפטליך, און דערזעלבער מנהג איז ווייט פערשפרייט ביז היינטיגען טאג צווישען די מאלאיען, אין ניי־קאלעדאניען, ביי איינינע נעגער־שטאמען א. אז. וו. 4) אין קורצען, די געמיינשאפטליכע ערד־ארבייט איז אזא געוועהנליכער מנהג ביי פיעלע ארישע, אוראל־אלטאישע, נעגער, אינדיאנער, מאלאיען און מעלאנעזער שטאמען, אז מיר מוזען עס בעטראכטען אלס אן אלגע־

---

1) מאורער „מארקגענאססענשאפט“; לאמפרעכט „ווירטהשאפט אונד רעכט דער פראנקען צור צייט דער פאלקסרעכטע“ אין „היסטארישער טאשענבוך“, 1883; זעעבאהם „דהי ענגליש ווילעדזש קאממיוניטי“, קאפיטעל 6, 7 און 9.

2) לעטורנא אין „בוללעטין דע לא סאסיעטע אנטראפאלאזשיק“, 1888, באנד 11, ז. 476.

3) וואלטער, „דאס אלטע וואללים“, ז. 322; דמ. באקראדזע און נ. כודאדאף אין די „זאפיסקי קאווקאז. געאגראפ. אבשצ.“, באנד 14, טייל 1.

4) באנקראפט „נייטיוו רייסעס“; וואיטץ „אנטראפאלאגיע“, ב. III, ז. 423; מאנטראזיער אין „בוללעטין סאצ. ד'אנטראפאלאזשיע“, 1870; פאסט „שטודיען“ א. אז. וו.

מיינע — ווען אפילו ניט די איינציג־מעגליכע — פארם פון פרימי־טיווער אגריקולטור. 1)

די געמיינשאפטליכע בעארבייטונג פון דער ערד אבער שליעסט נאך ניט איין נויטיגערווייז דעם געמיינשאפטליכען פערברויך. מיר זעהען אפט שוין אין דער שטאם־ארגאניזאציע, אז בעת די שיפ־לעך, אנגעלאדענע מיט פרוכט אדער פיש, קעהרען זיך אום צוריק אין דארף, ווערט די געבראכטע שפייז צוטיילט צווישען די בעזונ־דערע הייזלעך און די „לאנגע הייזער", אין וועלכע עס געפינען זיך עטליכע פאמיליען צוזאמען, אדער די יונגע לייט, און דאס עסען ווערט צוגעגרייט בעזונדער אין יעדער בעזונדער קיך. די געוועהנ־הייט, הייסט עס, צו עסען די מאלצייטען אין קלענערע, ענגערע קרייזען פון אייגענע אדער חברים, קומט שוין פאר אין די ערשטע צייטען פון שטאם־לעבען. אין דארף־געמיינדע איז די געוועהנהייט שוין געווארען דער רעגעל. אפילו די שפייז־פראדוקטען, וואס קומען פון די געמיינשאפטליך־בעארבייטעטע פעלדער, ווערען צוטיילט צווישען די בעלי בתים, נאכדעם ווי מען האט אבגעלעגט א געוויסען טייל דערפון פאר דעם געברויך פון דער געמיינדע. פונדעסט־וועגען ווערען די טראדיציעס פון געמיינשאפטליכע מאהלצייטען עהרליך אבגעהיט. ביי יעדער געלעגענהייט, ווי צ. ב. ש. ביי די יאהרצייטען און הזכרות נשמות פון די פערשטארבענע עלטערן, אין רעליגיעזע חגאות, ביים אנהויב און סוף פון פעלד־ארבייט, ביי דעם געבורט פון א קינד, אויף חתונות און בעגרעבענישען,

1) די ווערק פון ארי, לורא, לאודעס און סילוועסטער וועגען דער דארף־געמיינדע אין אננאם, וועלכע בעווייזען, אז זי האט דארטען געהאט דיזעלבע פארמען ווי אין דייטשלאנד אדער רוסלאנד, ווערען דערמאנט אין א רעפעראט וועגען די דאזיגע ווערק פון זשאבבע־דוואוואל אין דער „נואוועל רעוו. איסטאריק דע דרוא פראנסעז ע עטראנזשע" פאר אקטאבער און דעצעמבער 1896. א גוטע ארבייט וועגען דער דארף־געמיינדע אין פערו איידער די מאכט פון די אינקאס איז איינגעפיהרט געווארען, איז פערעפענטליכט געווארען פון היינריך קונאוו (די זאציאלע פערפאסונג דעם אינקא־רייכס", שטוטגארט 1896). אין דעם ווערק ווערט בעשריבען דער געמיינשאפטליכער בעזיץ און די געמיינשאפטליכע בעארבייטונג פון דער ערד.

קלייבט זיך די געמיינדע צוזאמען אויף א געמיינשאפטליכער סעודה. אפילו היינטיגע צייטען אין ענגלאנד געפינען מיר נאך אן איבערבלייב פון דעם מנהג, בעקאנט אונטער דעם נאמען „הארוועסט סאפפער“ (אן אבענד מאהלצייט בעת מען קלייבט אראב די תבואה פון פעלד), וועלכער איז געבליבען לענגער איידער די איבעריגע מנהגים פון דעם סארט.

אפילו לאנג נאכדעם ווי מען האט אויפגעהערט צו בעארבייטען די פעלדער געמיינשאפטליך, זיינען נאך אלץ געבליבען געוויסע ערד־ארבייטען, וואס ווערען דורכגעפיהרט פון דער געמיינדע. א געוויסער טייל פון דער געמיינדע־ערד ווערט אין פיעלע פלעצער נאך ביז היינטיגען טאג בעארבייט געמיינשאפטליך: אדער לטובת די ארעמע, אדער אנצופילען דעם קהל׳שען שפייכלער, אדער צו פערוועגדען די פראדוקטען אויף די רעליגיעזע פעסט־טעג. די בעוועסערונגס־קאנאלען ווערען געמיינשאפטליך געגראבען און פערריכט. די קהל׳שע לאנקעס ווערען געקאסעט געמיינשאפטליך; און דער אנבליק פון א רוסישער דארף־געמיינדע, וואס קאסעט א לאנקע היי — ווי די מענער זוכען אריבערצושטייגען איינער דעם אנדערן אין דעם ברייטען פערנעהם מיט דער קאסע און אין דער שנעלקייט פון שניידען, בעת די ווייבער קעהרען איבער די אבגעשניטענע גראז און לעגען עס אין בינטלעך — איז דאס שעהנסטע בילד, וואס מען קען זעהן: עס צייגט וואס די מענשליכע ארבייט קען זיין און וואס זי זאל זיין. די היי ווערט דאן צוטיילט צווישען אלע בעלי בתים און עס פערשטעהט זיך, אז קיינער האט קיין רעכט ניט צו נעהמען די היי פון זיין שכן׳ס קופע אהן אן ערלויבניש; עס איז אבער זעהר אינטערעסאנט, ווי אט דער רעגעל ווערט בענוצט ביי די אססעטען אין קאווקאז: ווי נאר דער קוקוק הויבט אן רופען און לאזט וויסען, אז דער פריהלינג קומט באלד אן און וועט בעדעקען די לאנקעס מיט גראז, בעקומט יעדערער דאס רעכט צו נעהמען פון זיין שכן׳ס קופע וויפיעל היי ער דארף אויף צו קארמענען זיינע בהמות. 1) אט אזוי ווערען די אלטע געמיינדע־רעכט ווידער גילטיג, אזוי ווי זיי וואלטען אונז געוואלט צייגען, אויף

1) מ. קאוואלעווסקי, „סאווריעמעני אביטשאי אי דרעווני זאקאן“, באנד 1, ז. 115.

וויפיעל דער ניט־בעגרעניצטער אינדיווידואַליזם געהט להיפך צו דער מענשליכער נאַטור.

ווען דער אייראָפּעאישער רייזענדער קומט אָן אויף א וועלכען עס איז קליינעם אינזעל פון שטילען אָקעאַן און לאָזט זיך געהן צו דעם וועלדעל פון פּאַלמען־בוימער, וואָס ער זעהט פון וויטען, ווערט ער גיוועהנליך ערשטוינט געפינענדיג אַז די קליינע דערפלעך פון די איינגעבוירענע זיינען פערבונדען צווישען זיך דורך גאַסען, וואָס זיינען אויסגעפּלאַסטערט מיט גרויסע שטיינער, כדי עס זאָל זיין בעקוועם אַרומצוגעהן אויף זיי פּאַר די באָרוועסע איינוואוינער, און וועלכע דערמאָנען אין פיעלע פּרטים די „אַלטע וועגען" אין די שווייצערישע בערג. אַזוינע גאַסען זיינען אויסגעלעגט געוואָרען פון די „באַרבאַרען" איבער גאַנץ אייראָפּא, און מען מוז האָבען אַרומגערייזט אין די ווילדע, ווענוג־בעפעלקערטע געגענדען, ווייט אַוועק פון די הויפּט־ליניען פון פערקעהר, כדי זיך צו קאָנען פאָרשטעלען די אונגעהויערע אַרבייט, וואָס די באַרבאַרען־געמיינדען האָבען אַוועקגעלעגט, איינצוגעהמען די וואַלדיגע און זומפּיגע ווילדערניש, וואָס אייראָפּא איז געווען אַן ערך צוויי טויזענד יאָהר צוריק. אָבגעזונדערטע פאַמיליען, שוואַכע, און אָהן די נויטיגע געציייג, וואָלטען קיינמאָל אַזאַ ווילדערניש ניט געקאָנט איינגעהמען. דער וואַלד און די בלאָטעס וואָלטען גיכער זיי איינגענומען. נאָר די דאָרף־געמיינדען אַליין, אַרבייטענדיג געמיינשאַפטליך, האָבען געקאָנט גובר זיין די דאָזיגע ווילדע וועלדער, די געפעהרליכע זומפּען און די אונענדליכע סטעפּעס. די איינפאַכע וועגען, די פּאַראָמען און די הילצערנע בריקען, וועלכע זיי פלעגען ווינטער אַרונטערנעהמען, און אָנהויב פריהלינג, ווען די געוויסערן פלעגען אָבציהען, וויעדער אויפשטעלען; די גראָבענס און פלאַנקענער אַרום די דערפער, די ערד־פעסטונגען און די קליינע טורעמס, וועלכע זיינען געווען צושפּרייט איבער'ן לאַנד — דאָס אַלץ איז געווען די אַרבייט פון די באַרבאַרישע געמיינדען. און ווען א געמיינדע איז זיך פונאַנדערגעוואַקסען, פלעגט זי אַרויסלאָזען פון זיך א נייעם צווייג. א נייע געמיינדע פלעגט אַרויסוואַקסען ניט ווייט פון דער ערשטער, און אַזוי פלעגען די וועלדער און סטעפּעס טריט ביי טריט זיך אונטערגעבען אונטער דעם מענשען'ס ממשלה. דער גאַנצער פּראָצעס ווי די אייראָפּעאישע נאַציאָנען זיינען בעשאַפען

געוואָרען, איז אייגענטליך געווען אַט אַזאַ סאָרט צווייג־בילדונג פון די דאָרפישע געמיינדען. די רוסישע פּויערים אַפילו היינטיגע צייטען, אויב זיי זיינען נאָר ניט איינגאַנצען געבראָכען פון נויט, וואַנדערן אויס גאַנצע געמיינדענווייז, בעאַרבייטען דעם פרישען באָדען און בויען אויס זייערע הייזלעך געמיינשאַפטליך, ווען זיי בעזעצען זיך אויף די ברעגעס פון אַמור אָדער אין קאַנאַדאַ. אַפילו די ענגלענדער, אין אָנהויב פון זייער קאָלאָניזאַציע פון אַמעריקאַ, האָבען זיך אומגעקעהרט צוריק צו דעם אַלטען סיסטעם: זיי האָבען זיך בעזעצט און געלעבט אין דאָרף־געמיינדען. 1)

די דאָרף־געמיינדע איז געווען די הויפּט־וואָפען פון די באַר־באַרען אין זייער שווערען קאַמפּף אַנטקעגען אַ פיינדליכער נאַטור. זי איז אויך געווען דער בונד, וואָס די באַרבאַרען האָבען אוועק־געשטעלט אַנטקעגען דער אונטערדריקונג פון די געשייטסטע און שטאַרקסטע, וועלכע האָבען געזוכט צו פערגרעסערן זייער מאַכט אין יענע אונרוהיגע צייטען. דער אויסגעטראַכטער באַרבאַר — דער מענש, וואָס שלאָגט זיך מיט אַלעמען און דער׳הרג׳עט מענשען פאַר גאָרנישט — האָט פּונקט אַזוי וועניג עקזיסטירט אויף אַן אמת, ווי דער „בלוטדאָרשטיגער״ ווילדער. דער ווירקליכער באַר־באַר האָט אין געגענטייל געלעבט אונטער אַ גרויסער צאָהל אינ־סטיטוציעס, וועלכע האָבען גענומען אין בעטראַכט, וואָס עס קען זיין ניצליך אָדער שעדליך פאַר זיין פאָלק אָדער קאָנפעדעראַציע; און די דאָזיגע אינסטיטוציעס זיינען מיט אַ פרומען געפיהל איבער־געגעבען געוואָרען פון דור צו דור אין פערזען און ליעדער, אין שפּריכווערטער און טריאַדען, אין זאַצען און לעהרען. וואָס מעהר מיר שטודירען די דאָזיגע פּעריאָדע, אַלץ מעהר איבערצייגען מיר זיך, ווי ענג עס זיינען געווען די בענדער, וואָס האָבען צונויפגע־בונדען די מענשען אין זייערע געמיינדען. יעדע מחלקה, וואָס איז פאָרגעקומען צווישען צוויי מענשען, איז בעטראַכט געוואָרען ווי אַ זאַך, וואָס איז נוגע דער גאַנצער געמיינדע — אַפילו די שימפּף־

1) פּאַלפרייו „היסטאָריע אָוו ניו־ענגלאַנד״, II, 13; ציטירט אין מעין׳ס „ווילאַדזש קאָממיוניטיעס״, 1876, ז. 201 (אַמעריקאַנער אויס־גאַבע).

ווערטער, וואָס האָבען זיך אַרויסגעריסען פון מויל בעת דער מחלקה, זיינען בעטראַכט געוואָרען ווי אַ בעליידיגונג פאַר דער גאַנצער געמיינדע און איהרע אורעלטערן. אַזוינע בעליידיגונגען האָבען געמוזט פערגיטיגט ווערען דורך אַן ענטשולדיגונג און אַ לייכטען קנס צו גונסטען פון דעם בעליידיגטען און דער געמיינדע. 1) אויב די מחלקה האָט זיך געענדיגט אין אַ געשלעג מיט פערוואונדונגען, איז יעדער מענש, וואָס איז דערביי געווען און זיך ניט אַריינ־געמישט, בעהאַנדעלט געוואָרען ווי ער וואָלט אַליין געמאַכט די וואונדען. 2)

די פּראָצעדורע פון געריכט איז געווען דורכגעדרונגען פון דעמזעלבען גייסט. יעדע מחלקה איז קודם כל איבערגעגעבען גע־וואָרען צו פערמיטלער, אָדער צו אַ דרייער־געריכט, וועמעס פסק איז מעהרסטענטיילס געווען ענדגילטיג, דען די דרייער־געריכטען האָבען געשפּיעלט זעהר אַ גרויסע ראָליע אין דער באַרבאַרישער געזעלשאַפט. אויב אָבער עס איז געווען אַ צו־ערנסטער פאַל און האָט ניט געקאָנט בעשלאָסען ווערען דורך די פערמיטלער, איז עס איבערגעגעבען געוואָרען צו דער פאָלקספערזאַמלונג, וועלכע האָט געמוזט „געפינען אַ פּסק“, און זי פלעגט עס אויסדריקען מיט אַ „בתנאי“: „דער אַנגרייפער דאַרף בעצאָהלען אַזאַ און אַזאַ קנס דעם אַנגעגריפענעם, א ו י ב די שולד וועט ווערען בעוויזען“. און די שולד האָט געקאָנט בעוויזען אָדער אָבגעלייקענט ווערען דורך זעקס אָדער צוועלף מענשען, וועלכע האָבען בעשטעטיגט אָדער אָבגעלייקענט דעם פאַקט פון אַנגריף, אונטער אַ שבועה. אויב די עדות פון ביידע צדדים האָבען ווידערשפּראָכען איינע די אַנדערע בעשוואָרענערהייט, דאַן האָט מען דעם בעשולדיגטען איבער־געגעבען צו אַ „גאָטעס־אורטייל“. *) אַזאַ פּראָצעדורע, וועלכע איז

1) קעניגסוואַרטער „שטודיען איבער דער ענטוויקלונג פון מענש־ליכע געזעלשאַפטען“, (פראַנצ.), פּאַריז 1850.

2) אַזוי וועניגסטענס איז דאָס געזעץ ביי די קאַלמיקען, וועמעס געמיינרעכט האָט אַ זעהר נאָהענטע עהנליכקייט מיט די געזעצען פון די טויטאָנער, אַלטע סלאַווען און אַנדערע.

*) אַ מין אונשולדס־פּראָבע, ווי די „מים המאָררים“ פון חומש. אין מיטעל־אַלטער פלעגט מען דעם בעשולדיגטען לאָזען טרעטען אויף

געבליבען אין קראפט מעהר ווי צוויי טויזענד יאָהר, רעדט געגוג פאַר זיך אליין; זי בעווייזט, ווי ענג עס זיינען געוועזען די בענדער, וואָס האָבען צוזאַמענגעבונדען אלע מיטגליעדער פון דער געמיינדע. דערביי דאַרף מען געדענקען, אַז די פאָלקס־פערזאַמלונג האָט אַ חוץ איהר מאָראַלע אויטאָריטעט ניט געהאַט קיין אַנדער מאַכט דורכצופיהרען איהר פסק דין. די איינציג־מעגליכע דראָהונג האָט געקאָנט זיין, וואָס די געמיינדע וועט דערקלערען דעם ווידער־שפעניגער פאַר אַן עברין, אַ מענשען וואָס שטעהט אויסער'ן געזעץ; אָבער אַפילו אָט די דראָהונג איז געוועזען אַ צוויי־זייטיגער שווערד. אַ מענש וואָס איז אונצופריעדען מיט'ן פסק דין פון דער פאָלקס־פערזאַמלונג, האָט געקאָנט דערקלערען, אַז ער פערלאָזט זיין שטאַם און געהט אַריבער צו אַנאַנדער שטאַם — און דאָס איז געוועזען אַ שרעקליכע דראָהונג, וואָרים ווי אַלע האָבען געגלויבט, האָט אַזאַ מעשה געקאָנט ברייגגען אַלערליי אומגליקען אויפ'ן שטאַם, וועל־בער איז בעגאַנגען אַן אומרעכט געגען איינעם פון זיינע מיט־גליעדער. 1) רעבעלירען געגען אַ גערעכטער ענטשיידונג, וואָס האָט זיך סומך געוועזען אויפ'ן געוועהנהייטס־רעכט, איז, ווי הענרי מעין האָט עס זעהר גוט אויסגעדריקט, געוועזען פשוט „אונבע־גרייפליך"; דען „רעכט, מאָראַל און טהאַט האָבען אין יענע צייטען ניט געקאָנט אָבגעטיילט ווערען איינע פון די אַנדערע." 2) די מאָראַלישע אויטאָריטעט פון דער געמיינדע איז געוועזען אַזוי גרויס, אַז אַפילו אַ לאַנגע צייט שפעטער, ווען די דאָרף־געמיינדען זיינען שוין געוואָרען אָבהענגיק פון די פעאָדאַלע פריצים, האָבען זיי נאָך

הייסע קויהלען, אָדער געבען טראָגען אין די הענד אַ הייסען אייזען, אָדער מען פלעגט איהם בינדען הענד און פיס און אַריינוואַרפען אין טייך, ווי מען פלעגט עס געוועהנליך טהאָן מיט מכשפות, אָדער אין פאַל פון אַ מאָרד, לאָזען אָנריהרען דעם טויטען קערפער. די אַלע פראָבעס זיינען געוועזען בעגרינדעט אויפ'ן גלויבען, אַז גאָט וועט זיך איינשטעלען פאַר דעם אונשולדיגען און וועט בעווייזען אַ נס, דער בעשולדיגטער זאָל אַרויס גאַנץ, אויב ער איז ווירקליך אונשולדיג. — דער איבערזעצער.

1) אָט דער מנהג איז נאָך ביז היינטיגען טאָג אין קראַפט ביי פיעלע אַפריקאַנער און אַנדערע פעלקער.

2) „ווילאַדזש קאָמוניטיעס" ז. 65 ביז 68 און 199.

אַלץ אויפגעהאַלטען זייער ריכטערליכע מאַכט; זיי האָבען נאָר ערלויבט דעם פּריץ אָדער זיין פּערטרעטער „געפינען“ דעם פּסק על פּי תנאי, לויט דעם געוועהנהייטס־רעכט, וואָס ער האָט געשוואָרען אָבצוהיטען, און אויפמאָנען פאַר זיך דעם קנס (דעם פּרעד), וואָס האָט פריהער געהערט צו דער געמיינדע. 1) אין פערלויף אָבער פון אַ לאַנגער צייט האָט דער פעאָדאַלער הערשער אַליין, אויב ער איז געבליבען אַ מיט־בעזיצער פון די פּוסטע פעלדער און פיטערונגס־פּלעצער פון דער געמיינדע, זיך אונטערגעוואָרפען אין די געמיינדע־אַנגעלעגענהייטען צו איהרע בעשלוסען. סיי ער האָט געהערט צו די אַדעליגע, סיי צו די גייסטליכע, איז ער מחויב געוועזען זיך אונטערוואַרפען דעם בעשלוס פון דער פאָלקס־פערזאַמלונג — „ווער דאַזעלבסט וואַססער אונד וואַיד געניסט, מוז געהאָרזאם זיין“ — האָט געהייסען אַן אַלט שפּרוך־וואָרט. אַפּילו ווען די פּויערים זיינען געוואָרען דעם פּריץ'ס לייבאייגענע, איז דער פּריץ נאָך אַלץ מחויב געווען צו קומען צו דער פאָלקס־פערזאַמלונג, אויב זי האָט איהם אַרויסגערופען. 2)

אין זייערע בעגריפען פון גערעכטיגקייט זיינען די באַרבאַרען, ווי עס זעהט אויס, ניט ווייט אַוועק פון די ווילדע. זיי האָבען אויך אַזוי ווי יענע געהאַלטען, אַז יעדער מאָרד מוז אָבגעווישט ווערען מיט דעם טויט פון דעם מערדער; אַז פאַר יעדער וואונד מוז

---

1) אין פערלויף פון דער גאַנצער פּעריאָדע פלעגט דאָס וועהרגעלד אָבגעצאָהלט ווערען דעם אָנגעגריפענעם אַלס פערגעלטונג פאַר דעם שאָדען וואָס ער האָט געליטען; דעם קנס אָבער האָט דער שולדיגער געמוזט צאָהלען דער געמיינדע, און שפּעטער איהר פערטרעטער — דעם פּריץ, דעם בישאָף אָדער דעם קעניג — פאַר דער פריעדענשטערונג, ווי אַן אָבצאָהל צו די אָרטיגע געטער (אָדער הייליגע) פון דער געמיינדע.

2) מאַורער („געשיכטע דער מאַרקפערפאַססונג“, § 29, 97) איז גאַנץ פּאָזיטיוו וועגען דעם פּונקט. ער דערקלערט, אַז „אַלע מיטגליעדער פון דער געמיינדע, ווי אויך די וועלטליכע און גייסטליכע פּריצים, וועלכע זיינען אָפט געווען טיילווייז מיטבעזיצער (מאַרקבערעכטיגטע), און אַפּילו זייטיגע מענשען, זיינען געווען אונטערוואָרפען דער יוריסדיקציע פון דער געמיינדע.“ (ז. 312) אַזאַ צושטאַנד איז אין איניגע ערטער געבליבען אין קראַפט ביז דעם 15טען י. ה.

בעשטראָפט ווערען פונקט מיט אזא וואונד, און אז די אָנגעגריפענע פאמיליע איז אליין מחויב אויספיהרען דעם פסק, וואס איז ארויס־געטראָגען געוואָרען לויט דעם געוועהנהייטס־רעכט, ד. ה. הרג׳נען דעם מערדער אָדער איינעם פון זיינע קרובים, אָדער מאכען א וואונד פון א בעשטימטען סאָרט דעם אָנגרייפער אָדער איינעם פון זיינע נאָהענטע. דאס איז פאר זיי געוועזען א היילינער חוב, א חוב צו זייערע אורעלטערן, וועלכער האט געדארפט ערפילט ווערען גאנץ אָפען און בשום אופן ניט אין געהיים, און מען האט געמוזט פעראָפענטליכען דעם פאקט ווייט און ברייט. דעריבער זיינען די בעגייסטערטע שטעלען פון די סאגאס און פון די עפּישע דיכטונגען בכלל געווידמעט די פערהערליכונג פון דאס, וואס זיי האבען דאמאלסט געהאלטען פאר גערעכטיגקייט — די שטאם־ראכע. די געטער אליין זיינען אין אזוינע פעלען זיי געקומען צו הילף.

דאך אבער געפינען מיר שוין, אלס דעם הויפט־שטריך פון דער בארבארישער יוסטיץ, די שטרעבונג פון איין זייט צו בע־שרענקען די צאהל פערזאָנען, וועלכע קענען אריינגעצויגען ווערען אין דעם קאמפף פאר בלוטראכע פון צוויי שטאמען, און פון דער אנדער זייט, די שטרעבונג אָבצושאפען די ברוטאלע אידעע פון בלוט פאר בלוט און וואונד פאר וואונד, און מיר געפינען דעם וואונש איינצופיהרען אנשטאט דעם א פערגעלטונג־סיסטעם. די „בארבארישע" יוסטיץ־ביכער — די זאמלונגען פון די דינים פון געמיינרעכט, וועלכע זיינען אויפגעשריבען געוואָרען פאר דעם געברויך פון די ריכטער — „האבען צוערשט ערלויבט, דערנאך עמפוילען און צולעצט געפאָדערט" צו פערבייטען די בלוטראכע אויף פערגעלטונגען, ווי קעניגסווארטער האט עס בעמערקט. 1) זיך פארשטעלען אָבער אט דעם סיסטעם פון פערגעלטונגען פאר א פערלעצונג אלס א סיסטעם פון געלד־שטראף, וואס האט געגעבען דעם רייכען א סאָרט „קארט בלאנש", ד. ה. א פאלשטענדיג רעכט צו טהאן וואס ער וויל, וואלט הייסען גאר אינגאנצען ניט פער־שטעהן די דאזיגע איינריכטונג. די פערגעלטונג (ווערגעלד), וואס

---

1) קעניגסווארטער אין זיין פריהער דערמאנטען ווערק, ז. 50; דזש. טהרופּ, „היסטאָריקאל לאָו טראקטס", לאָנדאָן 1843, ז. 106.

מען האָט געדאַרפט אָבצאָהלען דעם אָנגעגריפענעם, איז גאַנץ פער־שיידען פון דעם געלד־שטראָף אָדער „פרעד“, 1) וואָס מען האָט געדאַרפט אויסצאָהלען דער געמיינדע אָדער איהר פערטרעטער; און דאָס וועהרגעלד פלעגט געוועהנליך בעשטימט ווערען אַזוי הויך פאַר יעדען סאָרט פערלעצונג, אַז עס האָט זיכער ניט געקאָנט דיענען צו דערמוטיגען אַזוינע טהאַטען. אין פאַל פון מאָרד האָט דאָס וועהרגעלד געוועהנליך איבערגעשטיגען דעם מערדער׳ס גאַנצען פערמעגען. „אכטצעהן מאָל אכטצעהן קיה“ בעטרעפט די פערגעלטונג ביי די אָססעטען, וועלכע קאָנען מעהר ווי אכטצעהן ניט צעהלען; ביי די אַפריקאַנער פעלקער גרייכט דאָס וועהרגעלד ביז 800 קיה אָדער 100 קעמלען מיט זייערע יונגע, און נאָר ביי די אָרעמערע שטאַמען פאַלט די שטראָף אַרונטער צו 416 שעפסען. 2) אין די גרעסטע מעהרהייט פון אַזוינע פעלען איז איבערהויפט געווען אונמעגליך צו בעצאָהלען דאָס וועהרגעלד, און דעם מערדער איז נאָר געבליבען איין מיטעל: איינבעטען זיך ביי דער פאַמיליע פון ערמאָרדעטען זי זאָל איהם מוחל זיין דעם פערברעכען און אדאָפטירען צו זיך. נאָך איצטער, אין קאַווקאַז, ווען אַ שטאַם־קריעג פאַר בלוטראַכע ענדיגט זיך מיט אַ שלום, לעגט־צו דער שולדיגער זיינע ליפען צו דער ברוסט פון דער עלטסטער פרוי אין שטאַם און ווערט דורכדעם אַ מילך־ברודער צו אַלע מענער פון דער אָנגעגריפענער פאַמיליע. 3) ביי איינינע אַפריקאַנער פעלקער מוז

1) קעניגסוואַרטער האָט בעוויזען, אַז דער „פרעד“ שטאַמט אָב פון דעם קרבן, וואָס דער שולדיגער האָט געדאַרפט ברייגגען, כדי צו מפצה זיין די אורעלטערן. שפעטער האָט מען דערמיט בעצאָהלט די געמיינדע פאַר שטערען דעם פריעדען, און נאָך שפעטער — דעם ריכטער, דעם קעניג אָדער דעם פריץ, ווען זיי האָבען אַוועקגענומען פאַר זיך די רעכט, וואָס האָבען פריהער געהערט די געמיינדען.

2) פאָסט „בושטיינע“ און „אַפריקאַנישע יוריספּרודענץ“, 1887, ב. I, ז. 64 א. וו.; קאָוואַלעווסקי, באַנד II, ז. 189—164.

3) פ. מילער און מ. קאָוואַלעווסקי „וו׳גאָרניך אָבשטשינאַך קאַ־באַרדי“ אין „וועסטניק יעוראָפי“, אַפּריל 1884. ביי די שאַכשעוועגען פון דער מוגאַנישער סטעפע ענדיגען זיך אַלעמאָל די מלחמות פון בלוט־ראכע צווישען צוויי שטאַמען דורך אַ הייראַט צווישען די פערטרעטער

דער מערדער אָבגעבען זיין טאָכטער אָדער זיין שוועסטער פאַר א פרוי איינעם פון די מיטגליעדער פון דעם ערמאָרדעטען'ס פאַמיליע; ביי אַנדערע פעלקער מוז דער מערדער חתונה האָבען מיט דער אַלמנה פון גע'הרג'עטען, און אין אַלע אַזוינע פעלען ווערט ער דערנאָך אַ מיטגליעד פון דער פאַמיליע, און זיין מיינונג ווערט אויסגעהערט אין אַלע וויכטיגע פאַמיליען־עסקים. 1)

די באַרבאַרען האָבען ניט נאָר ניט געהאַלטען ביליג דאָס מענשליכע לעבען, נאָר זיי האָבען אַפילו ניט געוואוסט פון די שרעקליכע שטראָפען, וועלכע זיינען שפּעטער אַריינגעפיהרט געוואָרען דורך די וועלטליכע און גייסטליכע געזעצען, אונטער דעם רוימישען און ביזאַנטישען איינפלוס. און אויב דער געזעץ־קאָדעקס פון די זאַקסען האָט גאַנץ פריי בעשטימט די טויט־שטראָף אַפילו פאַר אַזוינע פערברעכען ווי אונטערצינדונג און בעוואָפענטע גזילה, האָבען אָבער די אַנדערע באַרבאַרישע קאָדעקסען אַרויפגעלעגט אַזאַ שטראָף נאָר פאַר פערראַטה געגען דעם שטאַם און פאַר לעסטערן די געמיינדע־געטער, — בעטראַכטענדיג די טויטשטראָף אַלס דאָס איינציגע מיטעל מפצה צו זיין די געטער.

דאָס אַלעס, ווי מען קען זעהן, איז זעהר ווייט פון דער כלומר'שטיגער „מאָראַלער צולאָזענקייט" פון די באַרבאַרען. אדרבא, מיר קאָנען נאָר בעוואונדערן די טיעף־מאָראַלישע פּרינציפּען, וואָס זיינען אויסגעאַרבייט געוואָרען פון די אַלטע דאָרף־געמיינדען, און וועלכע זיינען אויסגעדריקט געוואָרען אין די וועלשער טריאַדען, אין די לעגענדען וועגען דעם קעניג אַרטור, אין די קאָמענטאַרען פון ברעהאָן, 2) אין די אַלטע גערמאַנישע לעגענדען א. אַז. וו.

פון די פיינדליכע פאַרטייען. (מאַרקאָוו אין אַן אָנהאַנג צו די „זאַפּיסקי קאַווקאַזקאַוואָ געאָגראַף. אָבשטשעסטוואַ", ב. 14, טייל 1, ז. 21).

1) פאָסט אין זיין „אַפריקאַנישע יוריספּרודענץ" ברייננגט אַ רייה פאַקטען, וועלכע אילוסטרירען דעם בעגריף פון גערעכטיגקייט, וואָס איז איינגעוואָרצעלט ביי די אַפריקאַנישע באַרבאַרען. דאָס אייגענע קען מען זאָגען וועגען אַלע ערנסטע פאָרשונגען אויפ'ן געביעט פון דעם באַרבאַרישען געמיינרעכט.

2) זעה דעם פאָרטרעפליכען קאַפּיטעל „לע דרואַ דע לאַ וויעלע אירלאַנד" (און אויך „לע האָו נאָרד") אין „עטיד דע דרואַ אינטערנאַ־

און ווי מיר געפינען זיי נאָך עד היום אויסגעדריקט אין די שפּרוך־ווערטער פון די היינטיגע באַרבאַרען. אין זיין איינלייטונג צו דער „געשיכטע פון דעם פערברענטען ניאַל" כאַראַקטעריזירט דזשאָרדזש דאַזענט זעהר ריכטיג די אייגענשאַפטען פון אַ נאָרמאַן, ווי זיי ווערען אַרויסגעבראַכט אין די סאַגאַס, מיט די פאָלגענדע ווערטער:

„צו טהאָן וואָס איהם ליעגט פאַר אָפען און ווי אַ מאַן, אָהן מורא פאַר פיינד, ניט־גוטע, אָדער דעם שיקזאַל... זיין פריי און מוטהיג אין אַלע זיינע טהאַטען; פריינדליך און גרויסמוטהיג צו זיינע פריינד און חברים, האַרט און שטרענג געגען זיינע פיינד (ד. ה. געגען די, וואָס שטעהען אונטער דעם געזעץ פון בלוטראַכע, דעם „לעקס טאַליאָניס"), אָבער אפילו בנוגע צו זיי, טהאָן זיין פליכט און שולדיגקייט.... ניט זיין קיין פריעדען־ברעכער, קיין לשון הרע'ניק אָדער רכילות־טרייבער. ניט רעדען אויף אַ מענשען אונטער די אויגען דאָס, וואָס ער וואָלט ניט געוואַגט איהם זאָגען אין געזיכט אַריין. ניט אַוועקטרייבען פון זיין שוועל קיין מענשען, וואָס זוכט שפּייז אָדער בעשיצונג, ווען ער זאָל אַפּילו זיין אַ פיינד". 1)

מיט אַזעלכע אָדער נאָך בעסערע פּרינציפּען איז פול די גאַנצע וועלשער עפּישע פּאָעזיע און די טריאַדען. זיך בעגעהן „לויט דער נאַטור פון מילדקייט און די פּרינציפּען פון גערעכטיגקייט" מיט אַלע מענשען אָהן אונטערשייד פון פריינד אָדער פיינד, און „איינפיהרען גערעכטיגקייט וואו אומרעכט איז געטהאָן געוואָרען", זיינען די העכסטע פליכטען פון מענשען. „דאָס בעזע איז טויט, דאָס גוטע איז לעבען" רופט אויס דער דיכטער־געזעצגעבער. 2) „די וועלט וואָלט געווען משוגע, ווען אָבמאַכען אויפ'ן וואָרט וואָלטען ניט עהרליך אָבגעהיט געוואָרען", זאָגט דאס געזעץ פון ברעהאָן. און דער בעשיידענער מאָרדווין־שאַמאַניסט, לויבענדיג די דאָזיגע מעלות, לעגט צו אין זיינע פּרינציפּען פון געמיינרעכט: „צווישען שכנים איז די קוה און דער מעלק־טאָפּ אַלעמענס גלייך"; „די קוה דאַרף מען מעלקען פאַר זיך און פאַר דעם, וואָס קאָן קומען

סיאָנאַל ע דע דרואַ פּאָליטיק" פון פּראָפּ. ע. ניס, ברוסעל 1896.

1) דזשאָרדזש דאַזענט, „דהי סטאָרי אָוו בורנט ניאַל", איינלייטונג ז. 35.

2) „דאָס אַלטע וועללים", ז. 345־350.

בעטען מילך". „דעם קינד'ס קערפּער ווערט רויט פון דעם קלאַפּ, אָבער דאָס געזיכט פון דעם, וואָס האָט געשלאָגען דאָס קינד, ווערט רויט פון שאַנד", 1) א. אז. וו. פיעלע בלעטער וואָלטען געקאָנט אָנגעפילט ווערען מיט נאָך אַזוינע מאָראַלע פּרינציפּען, וועלכע די „בארבארען" האָבען ניט נאָר אויסגעדריקט, נאָר אויך געפאָלגט.

נאָך איין כאַראַקטער־שטריך פון די אַלטע דאָרף־געמיינדען פערדיענט מען זאָל איהם ספּעציעל דערמאָנען. דאָס איז דער פּונקט, וואָס זיי האָבען ביסלעכווייז ברייטער געמאַכט דעם קרייז מענשען, וועלכע זיינען געווען סאָלידאַריש פערבונדען צווישען זיך. ניט נאָר האָבען די שטאַמען זיך פעראייניגט אין פעלקערשאַפטען, נאָר די פעלקערשאַפטען, אפילו פון פערשיידענער אָבשטאַמונג, האָבען זיך פעראייניגט אין קאָנפעדעראַציעס. אייניגע פערבאַנדען זיינען געווען אַזוי פיעל פעסט, אַז צום ביישפּיעל די וואַנדאַלען, וועלכע זיינען געבליבען אויפ'ן אָרט, בעת אַ טייל פון זייער פעדע־ראַציע איז אַוועק צום רהיין און פון דאָרטען אין שפּאַניען און אַפריקאַ, האָבען פערציג יאָהר נאָכאַנאַנד געהיט די געמיינדע־לענדערייען און די פערלאָזענע דערפער פון זייערע פערבינדעטע, און האָבען זיי ניט גענומען אין זייער בעזיץ, ביז וואַנען זיי האָבען זיך ניט איבערצייגט דורך ספּעציעלע שלוחים, אַז זייערע פער־בינדעטע האָבען ניט בדעה זיך אומצוקעהרען. ביי אַנדערע באַר־באַרען געפינען מיר, אַז איין טייל פון פאָלק בעאַרבייט די גאַנצע ערד, בעת אַנאַנדער טייל איז געווען אויף מלחמה ביי די גרעניצען פון זייער געמיינזאַמער טעריטאָריע, אָדער נאָך ווייטער אַוועק. פערבינדונגען צווישען פערשיידענע פעלקערשאַפטען זיינען געווען אַ גאַנץ געוועהנליכע זאַך. די סיגאַמברער האָבען זיך פערבונדען מיט די כערוסקער און סועווען, די קוואַדען מיט די סאַרמאַטען, די סאַרמאַטען מיט די אַלאַנען, די קאַרפּען און די הונען. שפּעטער זעהען מיר אויך ווי דער בעגריף פון נאַציאָנען האָט זיך ביסלעכווייז ענטוויקעלט אין אייראָפּאַ, אַ צייט פריהער איידער עפּעס עהנליכעס צו אַ שטאַאַט האָט אָנגעהויבען אַרויסוואַקסען אויף וועלכען עס

1) מאַיקאָוו, „אָטשערקי יורידיטשעסקיך אָביטשאַיעוו או מאָרדווי" אין די „זאַפּיסקי" פון דער רוסישער געאָגראַפישער געזעלשאַפט אין אָבטיילונג עטנאָגראַפיע 1886, ז. 236, 257.

איז טייל פון קאָנטינענט. וואָס איז געווען בעוואוינט פון באַרבאַרען. אָט די נאַציאָן — און עס איז אונמעגליך צו ענטזאגען דעם מעראָווינגישען פראַנקרייך אָדער דער רוסלאַנד פון עלפטען און צוועלפטען י. ה. אין דעם נאָמען נאַציאָן — זיינען אָבער מיט קיין אַנדער זאַך ניט געווען פערבונדען אַ חוץ מיט דער געמיינשאַפט פון דער שפּראַך און דעם שטילען אָבמאַך פון זייערע קליינע רעפּובליקען אויסצו־וועהלען זייערע הערצאָגען (די קריעג־בעשיצער און ריכטער) פון איין בעשטימטער פאַמיליע.

מלחמות זיינען געווים געווען אונפערמיידליך; וואַנדערונגען מיינט מלחמה; אָבער סער הענרי מעין האָט שוין, אין זיין מערקווירדיגער פאָרשונג וועגען דעם שטאַם־אורשפּרונג פון דעם אינטערנאַציאָנאַלען רעכט, פאָלשטענדיג בעוויזען, אַז „דער מענש איז קיינמאָל ניט געווען אַזוי גרויזאַם אָדער אַזוי דום זיך אריינצולאָזען אין אַזאַ שלעכטע זאַך ווי מלחמה, ניט זוכענדיג אַ וועלכען עס איז וועג ווי עס צו פערהיטען“. און ער האָט בעוויזען, ווי זעהר גרויס עס איז געווען „די צאָהל פון אַלטע אינסטיטוציעס“, וועלכע ווייזען אַרויס סמנים פון דעם פערלאַנג צו פערהינדערן מלחמות, אָדער צו געפינען עפּעס אַנאַנדער אויסוועג אַנשטאָט זיי. 1) אין דער ווירקליכקייט איז דער מענש אַזוי ווייט פון צו זיין אַזאַ קריעגעריש בעשעפענים ווי מען זאָגט אויף איהם, אַז ווען די באַרבאַרען זיינען איינמאָל געוואָרען אַלטגעזעסען אויף זייער לאַנד, האָבען זיי אַזוי שנעל פערלאָרען יעדע געוועהנהייט צו פיהרען מלחמה, אַז זיי זיינען באַלד געווען געצוואונגען צו האַלטען ספּעציעלע הערצאָגען מיט ספּעציעלע באַנדעס זעלנער צו בעשיצען זיי פון מעגליכע איבערפאַלען. זיי האָבען ליעבערשט געטהאָן פריעדליכע ארבייט איידער פיהרען מלחמות; און דוקא דעם מענשען׳ס פריעדליכקייט איז געווען די סבה פאַר וואָס עס האָט זיך ספּעציאַליזירט די אומנות פון קריעג־פיהרונג, וועלכע האָט שפּעטער געפיהרט צו לייבאייגענשאַפט און צו די אַלע מלחמות פון דער „שטאַאַטען־פּעריאָדע“ אין דער געשיכטע פון דער מענשהייט.

---

1) הענרי מעין „אינטערנאַשאָנאַל לאָו“, לאָנדאָן 1888, ז. 11-13; ע. ניס, „דער אורשפּרונג פון אינטערנאַציאָנאלען געזעץ“ (פראַנצ.) ברוסעלם 1894.

די געשיכטע בעגעגענט גרויסע שוויריגקייטען אין איהרע בעמיהונגען צו געבען א לעבעדיג בילד פון די אינסטיטוציעס פון די בארבארען. אויף יעדען טריט שטויסט זיך אן דער היסטאריקער אויף עפעס א שוואכען שפור, וועלכען ער קען ניט דערקלערען בלויז מיט דער הילף פון זיינע אייגענע דאקומענטען. די פער־גאנגענהייט ווערט אבער בעלויכטען מיט א העלען ליכט, אזוי באלד ווי מיר ווענדען זיך צו די אינסטיטוציעס פון די צאהלרייכע שטאמען, וועלכע לעבען נאך איצטער אונטער א סאציאלער ארגא־ניזאציע, וואס איז כמעט דיזעלביגע ווי די ארגאניזאציע פון אונ־זערע בארבארישע אורעלטערן. דא געפינען מיר אזויפיעל מא־טעריאל, אז עס איז נאר שווער צו בעשליסען וועלכען אויסצו־קלייבען, ווארים די אינזלען פון שטילען אקעאן, די סטעפעס פון אזיע און די פלאך־לענדער פון אפריקא זיינען אמת'ע היסטארישע מוזעען, וועלכע ענטהאלטען פראבען פון אלע מעגליכע צווישען־שטופען, וואס די מענשהייט האט דורכגעמאכט אין איהר גאנג פון דער שטאם־ארגאניזאציע פון די ווילדע ביז צו דעם שטאאט. לאמיר אלזא אונטערזוכען עטליכע פון את די פראבען.

ווען מיר נעהמען צום בייששפיעל די דארף־געמיינדען פון די מאנגאלישע בוריאטען, דערהויפט די וואס לעבען אין דער קודינס־קער סטעפע, ארום לענא, וועלכע האבען בעסער אויסגעמיטען דעם רוסישען איינפלוס, האבען מיר גאנץ גוטע פערטרעטער פון בארבא־רען אין דעם איבערגאנגס־צושטאנד פון פיהצוכט צו ערד־ארבייט.1) את די בוריאטען לעבען נאך עד היום אין „ניט־צוטיילטע פאמיליען“, ד. ה., אבוואויל יעדער זוהן געהט אוועק נאך דער חתונה לעבען אין זיין בעזונדער שטיבעל, געפינען זיך אבער אלע שטיבלעך, ווענינסטענס פון דריי דורות, איינגעשלאסען אין איין אבגעצוימטען הויף, און די גאנצע משפחה ארבייט אינאיינעם אויף די פעלדער און האלט אין געמיינשאפטליכען בעזיץ דאס הויזליכע בעלי־

1) א רוסישער היסטאריקער, דער פראפעסאר שטשאפאוו פון קאזאן, וועלכער איז אין יאהר 1863 פערשיקט געווארען אין סיביר, האט געגעבען א גוטע בעשרייבונג פון זייערע אינסטיטוציעס אין „די איז־וועסטיע פון דער מזרח־סיביר־אבטיילונג פון דער געאגראפישער געזעל־שאפט“, באנד 5, 1874.

בתישקייט, די פיה, ווי אויך די קעלבער־לאַנקעס (קליינע אָבגע־צוימטע שטיקער לאַנד, בעוואַקסען מיט ווייכע גראָז צו האָדעווען די קעלבער). געוועהנליך עסען זיי זייערע מאָהלצייטען בעזונדער, יעדע פאַמיליע פאַרזיך אין איהר שטיבעל; ווען אָבער מען בראָט פלייש, קלייבען זיך צונויף אַלע מיטגליעדער פון דער ניט־צוטייל־טער פאַמיליע, פון צוואַנציג ביז זעכציג פערזאָן, צו עסען די סעודה אינאיינעם. עטליכע ניט־צוטיילטע פאַמיליען, וועלכע לעבען ניט וויט איינע פון די אַנדערע, ווי אויך עטליכע קלענערע פאַמיליען, וואָס האָבען זיך בעזעצט אין דעמזעלבען דאָרף — דאָס רוב אָב־געבראָכענע שטיקער, וועלכע זיינען צופעליג אָבגעפאַלען פון די גרויסע פערבונדענע פאַמיליען — שטעלען צונויף דעם **אולום** אָדער די דאָרף־געמיינדע. עטליכע אולוסען שטעלען צונויף אַ שטאַם, און די 46 שטאַמען, אָדער קלאַנען, פון דער קודינסקער סטעפּע זיינען פעראייניגט אין איין קאָנפעדעראַציע. ווען עס איז נויטיג צוליעב ספּעציעלע צוועקען, טרעטען אריין עטליכע שטאַמען אין קלענערע אָבער ענגערע פערבאַנדען. אָט די בוריאַטען אָנער־קענען ניט קיין פּריוואַט אייגענטום אין ערד — דער אולוס, אָדער ריכטיגער די קאָנפעדעראַציע, האַלט די ערד געמיינשאַפטליך, און ווען עס ווערט נויטיג, ווערט די ערד פון דאָס ניי צוטיילט צווישען די פערשיידענע אולוסען אויף אַ פאָלקספערזאַמלונג פון שטאַם, און צווישען די 46 שטאַמען, אויף אַ פאָלקספערזאַמלונג פון דער קאָנפעדעראַציע. עס איז ווערטה צו בעמערקען, אַז דיזעלביגע אָרגאַניזאַציע עקזיסטירט ביי אַלע 250,000 בוריאַטען פון מזרח־סיביר, אָבוואָויל זיי שטעהען שוין מעהר ווי דריי הונדערט יאָהר אונטער דער רוסישער הערשאַפט און זיינען בעקאַנט מיט די רוסישע אינסטיטוציעס.

ביי אַלעם דעם ענטוויקלען זיך גאַנץ שנעל אונגלייכהייטען פון אייגענטום צווישען די בוריאַטען, דערהויפּט זינט די רוסישע רעגירונג האָט אָנגעהויבען לעגען אַ צו־גרויס געוויכט אויף זייערע דערוועהלטע **טאַיִשאַס** (פירסטען), וועלכע זי בעטראַכט אַלס די פעראַנטוואָרטליכע שטייערן־קלייבער און פערטרעטער פון זייער קאָנפעדעראַציע אין זייערע אדמיניסטראַטיווע און אפילו קאָמער־ציעלע בעציהונגען מיט די רוסען. אויף דעם אופן עפענען זיך פאַר איינציגע אַ סך וועגען אָנצוקלייבען רייכקייט, בעת די פעראָרמונג

פון די מאסען געהט האנד אין האנד דערמיט, דערהויפט ווייל די רוסען פערכאפען די בוריאטישע ערד. פונדעסטוועגען האלט זיך ביי די בוריאטען, דערהויפט ביי די קודינסקער, דער מנהג — און א מנהג איז שטארקער איידער א געזעץ — אז ווען ביי א פאמיליע זיינען געפאלען די בהמות, גיבען איהר די רייכע עטליכע קיה און פערד, כדי זי זאל זיך ווידער קאנען שטעלען אויף די פיס. א פעראָרימטער מענש, וואס האט ניט קיין פאמיליע, ווערט אויס־געהאלטען אין די שטיבלעך פון זיינע שטאם־חברים. ער קומט אריין אין א שטיבעל, נעהמט זיך א פלאץ — ווי זיין רעכט, ניט ווי א נדבה — נעבען פייער און עסט מיט אלעמען צוגלייך פון דער שפייז, וועלכע ווערט שטענדיג אויסגעטיילט אין גלייכע חלקים. שלאפען בלייבט ער דארטען וואו ער האט געגעסען אבענדברויט. די קאמוניסטישע פיהרונגען פון די בוריאטען האבען בכלל געמאכט אזא שטארקען איינדרוק אויף די רוסישע עראבערער פון סיביר, אז זיי האבען זיי אנגערופען „בראטסקיע“, — די ברידערליכע, — און האבען אוועקגעשיקט א ראפארט אין מאסקווע: „ביי זיי איז אלץ געמיינשאפטליך; וואס זיי האבען, טיילען זיי זיך גלייך.“ אפילו איצטער נאך, ווען די קודינסקער בוריאטען פערקויפען זייער ווייץ, אדער שיקען פערקויפען זייערע בהמות צו א רוסישען קצב, שיטען אן אלע פאמיליען פון אולוס אדער אפילו פון גאנצען שטאם, זייער ווייץ אין איין אָרט, און טרייבען צוזאמען זייערע בהמות אין איין סטאדע, און פערקויפען עס מיט אמאל, אזוי ווי אלץ וואלט געהערן צו איין פערזאן. יעדער אולוס האט אויסער דעם זיין קארן־שפייכלער אויסצולייהען קארן אין צייט פון א נויטה, זיין געמיינשאפטליכען באק־אויווען (דעם „פור באנאל“ פון די אלטע פראנצויזישע דארף־געמיינדען) און זיין שמיעדע, וועלכער, ווי דער שמיעד פון די אינדיאנישע געמיינדען, 1) קריגט קיינמאל ניט, אלס מיטגליעד פון דער געמיינדע, בעצאהלט פאר זיין ארבייט אין דער געמיינדע. אלע שמיעד־ארבייט מוז ער מאכען אומזיסט; און אויב ער בענוצט זיין פרייע צייט צו מאכען די אויסגעקלאפטע פלאטען פון בעזילבערטען אייזען, מיט וועלכע די בוריאטען בע־

1) סער הענרי מעין׳ס „ווילאדזש קאמוניטיס“, ניו יארק, 1876, ז. 193—196.

פוצען זייערע קליידער, מעג ער עס ביי געלעגענהייט פערקויפען צו א פרוי פון אַן אַנדער שטאַם, צו די פרויען אָבער פון זיין אייגענעם שטאַם קאָן ער עס נאָר שענקען, ניט פערקויפען. קויפען־פער־קויפען האָט איבערהויפּט קיין פּלאַץ ניט אין די גרעניצען פון דער געמיינדע; און אָט דער רעגעל ווערט אָבגעהיט אַזוי שטרענג, אַז ווען א פערמעגליכע בוריאַטישע פאַמיליע וויל דינגען אַן ארבייטער, מוז דער ארבייטער געהערן צו אַנאַנדער שטאַם אָדער צו די רוסען. דער מנהג איז אָבער גאַנץ קלאָר ניט נאָר ביי די בוריאַטען אליין; ער איז אַזוי ווייט פערשפּרייט צווישען די מאָדערנע באַרבאַרען, די אַריער און אוראַל־אַלטאַיער, אַז ער האָט געמוזט זיין גאַנץ אַלגעמיין ביי אונזערע אורעלטערן.

דאָס געפיהל פון צוזאַמענגעבונדענקייט אין דער קאָנפעדע־ראַציע ווערט אויפגעהאַלטען דורך די געמיינשאַפטליכע אינטע־רעסען פון די שטאַמען, דורך זייערע פאָלקספערזאַמלונגען און פעסט־פייערליכקייטען, וואָס ווערען געוועהנליך אָבגעהאַלטען אין פער־בינדונג מיט די פערזאַמלונגען. דאָס זעלבע געפיהל ווערט אויך אויפגעהאַלטען דורך אַנאַנדער אינסטיטוציע, די אַ ב אַ אָדער דער געמיינשאַפטליכער געיעג, וועלכער איז איבערגעבליבען, ווי עס זעהט אויס, אַלס אַן אָנדענקען פון א גאַנץ ווייטער פערגאַנגענהייט. די זעקס און פערציג שטאַמען פון קודינסק קומען יעדען הערבסט זיך צוזאַמען אויף אַזא געיעג, און טיילען זיך מיט דעם געפאַנגענעם רויב צווישען אַלע פאַמיליען. אויסער דעם ווערען צונויפגערופען פון צייט צו צייט נאַציאָנאַלע אַ ב אַ ס, כדי צו געדענקען די איינינגקייט פון דער גאַנצער בוריאַטישער נאַציאָן. אין אַזוינע פעלען זיינען אַלע בוריאַטישע שטאַמען, וועלכע זיינען צעוואָרפען אויף הונדערטער ווערסט צו מזרח און מערב פון דער באַיקאַלער אָזערע, מחויב צו שיקען ספּעציעל פאַר דעם צוועק זייערע גע־וועהלטע יעגער. טויזענדער מענשען קלייבען זיך צונויף אויף אַזא נאַציאָנאַלען געיעג און יעדערער ברייננגט מיט זיך פּראָוויזיע אויף א גאַנצען חודש. יעדענס חלק מוז זיין גלייך מיט אַלע איבעריגע, דער „עלטסטער“ וועגט דעריבער אַלע חלקים איידער מען לעגט זיי צוזאַמען, (ער וועגט זיי „אין האַנד“: לעגען אויף וואָגשאָלען וואָלט געהייסען א פערשוועכונג פון דעם אַלטען מנהג). דערנאָך טיילען זיך איין די יעגער אין חברות פון צוואַנציג און לאָזען זיך אַוועק

אין געיעג לויט א גענוי־בעשטימטען פלאן. אין אזוינע א ב א ס לעבט איבער די בוריאטישע נאציאן די עפישע טראדיציעס פון יע־נער צייט, ווען זי איז געווען פעראייניגט אין איין מעכטיגער ליגע. איך קאן דערביי צולעגען, אז אזוינע געמיינשאפטליכע געיעגען זיינען א געוועהנליכע זאך ביי די רויט־הויטיגע אינדיאנער און ביי די כינעזער אויף די ברעגעס פון דעם אוסורי (דער קאדא).1)

אין די קאבילען, וועמעס לעבענס־געוועהנהייטען זיינען אזוי גוט בעשריבען געווארען פון צוויי פראנצויזישע פארשער, 2) האבען מיר בארבארען, וועלכע זיינען שוין מעהר פארטגעשריטען אין ערד־ארבייט. זייערע פעלדער, וועלכע ווערען בעוועסערט און געמיסטיגט, זיינען גוט בעזארגט, און אין די בערגיגע פלעצער ווערט יעדעס שטיק ניצליך לאנד בעארבייט מיט א רידעל. די קאבילען האבען דורכגעמאכט פיעלע לעבענס־ענדערונגען אין זייער געשיכטע. א צייט לאנג האבען זיי געהאלטען דאס מוסולמאנישע געזעץ פון פערערבונג, זיי זיינען אבער מיט איהם ניט צופריעדען געווען און האבען זיך אומגעקעהרט — אן ערך 150 יאהר צוריק — צו די אלטע געוועהנהייטס־רעכט. דער ערד־בעזיץ האט דעריבער ביי זיי א געמישטען כאראקטער, און פריוואט אייגענטום אין ערד עקזיסטירט ביי זיי אינאיינעם מיט דעם געמיינשאפטליכען בעזיץ. פונדעסטוועגען איז דער באזיס פון זייער איצטיגער ארגאניזאציע די דארף־געמיינדע, דער ט ה א ד ד א ר ט, וועלכער בעשטעהט געוועהנליך פון עטליכע פעראייניגטע פאמיליען (קהארובאס), וואס גלויבען אין זייער געמיינשאפטליכער אבשטאמונג, און אויך פון עטליכע קליינע פאמיליען פון פרעמדע. אייניגע דערפער זיינען גרופירט אין קלאנען אדער שטאמען (ארך); עטליכע שטאמען שטעלען צונויף א קאנפעדעראציע (טהאקע'בילט), און ביי געלע־גענהייט טרעטען אריין אייניגע קאנפעדעראציעס אין א ליגע, דערהויפט פאר'ן צוועק פון בעוואפענטער פערטיידיגונג.

די קאבילען ווייסען ניט פון קיין אנדער מאכט אויסער זייער ד י ע מ מ א א אדער פאלקספערזאמלונג פון דער דארף־געמיינדע.

1) נאזאראוו, „סיעווערנא־אוסיריסקי קראי", פעטערבורג 1887, ז. 65.

2) האנאטא און לעטורנא „לא קאביליע", 3 בענדער, פאריז 1883.

אַלע דערוואַקסענע מענער נעהמען אַנטייל אין דער פערזאַמלונג, וועלכע קומט פאַר אונטער'ן פרייען הימעל אָדער אין אַזאַ ספּעציעלער געביידע, וואָס האָט שטיינערנע בענק. די בעשלוסען, ווי עס זעהט אויס, מוזען אָנגענומען ווערען איינשטימיג: ד. ה. די דיסקוסיאָנען דויערן אַזוי לאַנג, ביז אַלע אַנוועזענדע שטימען איין אָנצונעהמען, אָדער זיך אונטערוואַרפען, אַ געוויסען בעשלוס. אַזוי ווי אַ דאָרף־געמיינדע האָט ניט קיין אויטאָריטעט ארויפצוצווינגען אַ בעשלוס, האָבען מענשען פּראַקטיצירט אָט דעם סיסטעם וואו נאָר עס זיינען געווען דאָרף־געמיינדען, און וואו זיי עקזיסטירען נאָך, ווערט ער איצט אויך פּראַקטיצירט, ד. ה. ביי עטליכע הונדערט מיליאָנען מענשען איבער דער גאַנצער וועלט. די דיעממאַא בעשטימט איהר עקזעקוטיווע — דעם עלטסטען, דעם שרייבער און דעם קאַססיער; זי לעגט ארויף איהרע איינענע שטייערן, און זי פיהרט דורך די איבערטיילונג פון די געמיינשאַפטליכע לאַנדטיילען, ווי אויך אַלערליי סאָרטען ארבייט צו די נוצען פון קהל. אַ סך ארבייט ווערט געטהאָן געמיינשאַפטליך: די וועגען, די מאָשען (געבעט־הייזער), די פאָנטאַנען, די בעוועסערונגס־קאַנאַלען, די טהורעמס זיך צו בעשיצען פון רויבער, די צוימען א. ד. ג. ווערען געבויט פון דער דאָרף־געמיינדע; בעת די ברייטע לאַנדוועגען, די גרעסערע מאָשען און די גרויסע מאַרק־פּלעצער ווערען אויפגעבויט פון דעם שטאַט. עס עקזיסטירען נאָך ביז היינטיגען טאָג פיעלע שפּורען פון געמיינשאַפטליכער ערד־ארבייט; די הייזער ווערען נאָך איצטער געבויט פון גאַנצען דאָרף, אָדער וועניגסטענס מיט דער הילף פון אַלע מענער און פרויען פון דאָרף. אַלע צוזאַמען, איז דאָס אויסהעלפען זיך אַ טעגליכע פּאַסירונג און עס קומט שטענדיג פאָר ביי דער בעאַרבייטונג פון די פעלדער, אין שניטצייט א. אַז. וו. וואָס געהערט די בעל־מלאכות, האָט יעדע געמיינדע איהר שמיעד, וועלכער האָט זיין טייל אין דעם געמיינדעלאַנד און ארבייט פאַר דער געמיינדע; ווען די צייט פון אַקערן קומט אָן, בעזוכט ער יעדעס הויז און פעררינכט די געוועדקצייג און די אַקעראייזענס, ניט דערוואַרטענדיג דערפאַר קיין געצאָהלט; מאַכען נייע אַקער־אייזענס ווערט בעטראַכט פאַר אַ פרומע ארבייט, וועלכע קאָן אויף קיין פאַל ניט בעצאָהלט ווערען מיט געלד אָדער דורך אַ וועלכען עס איז אַנדער שכר.

אזוי ווי די קאבילען האבען שוין פריוואט־אייגענטום, געפינען זיך נאטירליך ביי זיי רייכע און ארעמע. אבער ווי אלע מענשען, וועלכע לעבען נאהענט צוזאמען און ווייסען ווי ארעמקייט פאנגט זיך אן, בעטראכטען זיי דאס ווי א צופאל, וואס קאן פארקומען מיט יעדען איינעם. די רוסישע פויערים האבען א שפריך־ווארט: „פון בעטעלזאק און פון טורמע איז קיינער ניט בעווארענט"; די קאבילען וועגדען אן דעם געדאנק אין דער פראקטיקע און מען קאן ניט געפינען אין זייער אויסערליכער פיהרונג קיין אונטערשיעד צווישען ארעם און רייך. ווען דער ארעמאן רופט א „הילף", געהט דער רייכער ארבייטען אויף זיין פעלד, פונקט ווי דאס טהוט דער ארעמאן, ווען עס קומט זיין ריי. 1) אויסערדעם לעגען אב די דיעממאאס בעשטימטע גערטנער און פעלדער, וואס ווערען אפט־מאל געמיינשאפטליך בעארבייט, פאר די ארעמסטע מיטגליעדער פון דער געמיינדע. א סך אזעלכע מנהגים עקזיסטירען ביז היינ־טיגען טאג. אזוי ווי די ארעמערע פאמיליען זיינען ניט אימ־שטאנד צו קויפען קיין פלייש, ווערט רעגעלמעסיג געקויפט פלייש פאר דעם געלד, וואס קומט אריין צו דער דיאממאא אלס שטראף אדער געשענק, אדער אבצאהל פאר דעם געברויך פון די אליוועז־קעסלען, און עס ווערט צוטיילט אין גלייכע חלקים פאר אלעמען, וואס קאנען אליין קיין פלייש ניט קויפען. און ווען א פאמיליע קוילעט א שעפס אדער אן אקס פאר איהר אייגענעם געברויך, ניט אין קיין מארק־טאג, לאזט מען אויסרופען דעם פאקט אין די גאסען דורך דעם דארף־שרייער, כדי די קראנקע און די שוואנגערע פרויען זאלען קומען נעהמען פון דעם פלייש וויפיעל זיי דארפען.

די געגענזייטיגע שטיצע דרינגט דורך דאס לעבען פון די קאבילען, און ווען איינער פון זיי בעגעגענט אין דער פרעמדער אנאנדער קאביל, וועלכער איז אין נויטה, איז ער מחויב איהם

---

1) ווען מען רופט א „הילף" מוז מען מאכען פאר דער געמיינדע עפעס א סעודה. א קאווקאזער פריינד האט מיר דערצעהלט, אז אין גרוזיניען ווען אן ארעמאן דארף א „הילף", בארגט ער פון דעם רייכען א שעפס אדער צוויי צו דער סעודה, און די געמיינדע ברייגגט אן, אחוץ איהר ארבייט, אזויפיעל פראוויזיע, אז עס קלעקט איהם אבצוצאהלען זיין חוב. אן עהנליכער מנהג עקזיסטירט אויך ביי די מארדווינען.

קומען צו הילף, אַפילו אויב ער ריזיקירט דורכדעם מיט זיין אייגע־נעם פערמעגען און לעבען. אויב ער האָט עס ניט געטהאָן, מעג די דיעממאַא פון דעם מאַן, וואָס האָט געליטען פון דער דאָזיגער פערנאַכלעסיגונג, ברייננגען אַ קלאַגע, און די דיעממאַא פון דעם עגאָיסט וועט גלייך אָבצאָהלען פאַר'ן שאָדען. מיר טרעפען אָן אין אַזאַ פאַל אַ מנהג, וועלכער איז בעקאַנט צו די וואָס גיבען זיך אָב מיט דער פאָרשונג פון די סוחרים'שע גילדען פון מיטעלאַלטער. יעדער פרעמדער, וואָס קומט אָן וווינטערצייט אין אַ קאַבילען־דאָרף, האָט אַ רעכט אויף אַ דירה און זיינע פערד מעגען זיך פיטערן אַ מעת־לעת אויף די געמיינדע־לענדער. אין פאַל פון אַ נויט אָבער, קאָן ער רעכענען כמעט אויף אונבעשרענקטער הילף. אַזוי האָבען די קאַבילען, אין די הונגער יאָהרען פון 1867—68, אויפגענומען און אויסגעהאַלטען יעדען איינעם, וואָס האָט זיך געווענדעט נאָך שטיצע אין זייערע דערפער, אָהן אונטערשיעד פון וואַנען ער האָט אָבגעשטאַמט. אין דעם דעלליס געגענד זיינען אָט אַזוי אויס־געהאַלטען געוואָרען ניט וועניגער ווי 12,000 מענשען, וועלכע זיינען אָנגעקומען פון אַלע טיילען פון אַלזשיר און אַפילו פון מאַראָקקאָ. בעת אין אַלזשיר זיינען אומעטום מענשען געשטאָרבען פון הונגער, איז אין לאַנד פון די קאַבילען קיין איינציגער טויט־פאַל פון הונגער ניט פאָרגעקומען. די דיעממאַאַס, אָבזאָגענדיג זיך פון דאָס נויטיגסטע, האָבען אָרגאַניזירט די הילף, ניט בע־טענדיג קיין שטיצע פון דער רעגירונג און ניט בעקלאָגענדיג זיך אין דאָס מינדסטע; זיי האָבען עס פשוט בעטראַכט אַלס זייער נאַטירליכען חוב. און בעת ביי די אייראָפּעאישע איינוואוינער האָט מען געמוזט אָננעהמען אַלערליי פּאָליציי־רעגעלן, כדי צו פערמיידען גניבות און אונאָרדנונגען, וואָס קאָנען פאָרקומען פון דעם צופלוס פון אַזויפיעל פרעמדע, האָט מען קיינע פון אַזוינע מיטלען ניט געהאַט נויטיג אויף דעם געביעט פון די קאַבילען: די דיעממאַאַס האָבען זיך ניט גענויטיגט אין קיין הילף אָדער בעשיצונג פון דרויסען. 1)

1) האַנאָטאָ און לעטורנאָ „לאַ קאַביליע“, באַנד II, ז. 58. די זעלבע אַכטונג פאַר פרעמדע איז דער רעגעל ביי די מאָנגאָלען. דער מאָנגאָל, וואָס האָט אָבגעזאָגט אַ ברעכדן די בעשיצונג פון זיין הויז,

איך קאָן פערבייגעהענדיג דערמאָנען נור נאָך צוויי אַנדערע העכסט אינטערעסאַנטע שטריכען פון קאַבילען־לעבען; און דאָס איז די אַ נ אַ י אַ — די בעשיצונג, אין צייט פון אַ מלחמה, פון די ברינימער, בעוועסערונג־קאַנאַלען, מאַשעען, די מאַרק־פּלעצער, איי־ניגע גאַסען א. אַז. וו. — און די קאַ פּ ס. אין דער אַ נ אַ י אַ האָבען מיר אַ רייהע אינסטיטוציעס, וואָס האָבען אַ דאָפּעלטען צוועק: צו פערקלענערען די שלעכטע פאָלגען פון מלחמה, און צו פערמיידען די אורזאַכען פון קריעג. דער מאַרק־פּלאַץ איז אַ נ אַ י אַ, דערהויפּט אויב דער מאַרק געפינט זיך ביים גרעניץ, וואו קאַבילען און פרעמדע קומען זיך צוזאַמען. קיינער דערוועגט זיך ניט צו שטערן דעם פריעדען אויפ'ן מאַרק, און אויב עס מאַכט זיך אַן אויפרוהר, שטילען עס גלייך איין די פרעמדע, וועלכע זיינען זיך צונויפגעקומען אין שטאָדט. דער וועג, אויף וועלכען די ווייבער געהען פון דאָרף צום ברונים, איז אויך אַ נ אַ י אַ אין דער צייט פון קריעג, א. אַז. וו., וואָס געהערט דעם ק אָ ף, איז עס אַ גאַנץ פערשפּרייטע פאָרם פון אַסאָציאַציעס, וועלכע האָבען אייניגע כאַראַקטערשטריכען פון די מיטעלאַלטערליכע „בירגערשאַפטען“ אָדער „גילדען“, און צוגלייך אויך דעם כאַראַקטער פון פעראיינען פאַר געגענזייטיגער בעשיצונג און פאַר פערשיידענע גייסטיגע, פּאָ־ליטישע, רעליגיעזע און נאָך אַזוינע צוועקען, וועלכע קאָנען ניט בעפריעדיגט ווערען דורך די טעריטאָריעלע אָרגאַניזאַציע פון דער געמיינדע, שטאַם און קאָנפעדעראַציע. דער ק אָ ף ווייס ניט פון קיין טעריטאָריעלע גרעניצען; ער ווערבט זיינע מיטגליעדער אין פערשיידענע דערפער און אפילו צווישען פרעמדע, און ער בעשיצט זיי אין אַלע מעגליכע פּאַסירונגען פון לעבען. אין אַלגעמיין גענומען, איז עס אַ פערזוך צו מאַכען פולער די טעריטאָריעלע גרופּירונג דורך אַן עקסטראַ־טעריטאָריעלע גרופּירונג, וועלכע זאָל האָבען דעם צוועק צו געבען אַן אויסדרוק צו אַלערליי נאַטור־פערוואַנדשאַפטען אריבער די גרעניצען פון לאַנד. די פרייע אינטערנאַציאָנאַלע פער־אייניגונג פון אינדיווידועלע נייגונגען און אידעען, וועלכע מיר

מוז בעצאָהלען דעם גאַנצען בלוט־אָבצאָהל, אויב דער פרעמדער האָט גע־ליטען צוליעב זיין אָבזאָג. (באַסטיאַן „דער מענש אין דער געשיכטע“, באַנד III, ז. 231.)

בעטראַכטען אַלס איינעם פון די בעסטע שטריכען פון אונזער היינ־טיגען לעבען, האָט אַזוי איהר מקור אין באַרבאַרישען אַל־טערטהום.

די קאַווקאַזער בערג־פעלקער גיבען אונז נאָך אַ העכסט לעהר־רייכען געביעט פון דעמזעלבען סאָרט ביישפיעלען. שטודירענדיג די היינטיגע מנהגים פון די אָססעטען — זייערע פעראייניגטע פאַמיליען, זייערע געמיינדען און זייערע יורידישע בעגריפען — האָט פּראָפעסאָר מ. קאָוואַלעווסקי, אין זיין מערקווירדיגען בוך „מאָדערנע זיטען און אַלטעס רעכט“, געקאָנט אין זיי געפינען טריט פאַר טריט די שפּורען פון עהנליכע תקנות אין די אַלטע באַר־באַרישע געזעצען, און האָט אַפילו געקאָנט פון זיי שטודירען די אורשפּרונגען פון פעאָדאַליזם. ביי אַנדערע קאַווקאַזישע פעלקער, ווידער, געפינען מיר מאַנכעס מאָל אַן אָנדייטונג פון דעם אור־שפּרונג פון דער דאָרף־געמיינדע, אין די פעלען וואו זי איז ניט אַרויסגעקומען פון שטאַם, נאָר פון אַ פרייוויליגער פעראייניגונג צווישען פאַמיליען פון פערשיידענע אָבשטאַמונגען. אַזאַ פאַל האָט מען דאָ ניט לאַנג בעאָבאַכטעט אין איינִיגע דערפער פון די כעווּ־סורען, וואו זייערע איינוואוינער האָבען גענומען אַ שבועה צו לעבען „אין געמיינשאַפט און ברידערליכקייט“. 1) אין אַנאַנדער טייל פון קאַווקאַז, אין דאַגהעסטאַן, זעהען מיר דאָס אויפוואַקסען פון פעאָדאַלע בעציהונגען צווישען צוויי שטאַמען, וועלכע האַלטען אויף אין דערזעלביגער צייט זייערע דאָרף־געמיינדען (און אַפילו שפּורען פון די אַלטע גענטיל־קלאַסען), געבענדיג אָט אַזוי אַ לעבעדיגען ביישפּיעל פון די פאָרמען, וואָס די באַרבאַרען האָבען אָנגענומען בשעת זיי האָבען ערֹאָבערט איטאַליען און גאַלליען. די זיעגרייכע ראַסע, די לעזגהינען, וועלכע האָבען איינגענומען איינִיגע גרוזינישע און טאַטאַרישע דערפער, אין דעם זאַקאַטאַלישען בעצירק, האָבען ניט געשטעלט די ערֹאָבערטע דערפער אונטער דער הערשאַפט פון

1) נ. חודאַדאָוו, „בעמערקונגען וועגען די כעווסורען“ אין די „זאַפּיסקי פון דער קאַווקאַז. געאָגראַפ. געזעלש.“ 14, באַנד I, טיפליס, 1890, ז. 68. זיי האָבען אויך גענומען אַ שבועה ניט חתונה צו האָבען מיט מיידלעך פון זייער אייגענעם פערבאַנד, אַרויסווייזענדיג דערמיט אַ מערקווירדיגען צוריקקעהר צו די אַלטע גענטיל־רעגעלען.

אָבגעטיילטע פאַמיליען; זיי האָבען געגרינדעט אַ פעאָדאַל־שטאַם, וועלכער צעהלט איצט 12,000 הויזווירטשאַפטען אין דריי דערפער, און בעזיצט געמיינשאַפטליך ניט ווייניגער ווי צוואַנציג גרוזינישע און טאַרטאַרישע דערפער. די בעזיגער האָבען זייער אייגען לאַנד צוטיילט צווישען זייערע שטאַמען, און די שטאַמען האָבען עס צוטיילט אין גלייכע טיילען צווישען די פאַמיליען; זיי האָבען זיך אָבער ניט אַריינגעמישט אין די ד י ע מ מ א א ס פון זייערע צינזען־שולדיגע דערפער, וועלכע האַלטען זיך נאָך אַלץ ביי די מנהגים, וואָס יוליוס צעזאַר האָט דערמאָנט: די ד י ע מ מ א א בעשליסט יעדען יאָהר וואָסער טייל פון דער געמיינשאַפטליכער טעריטאָריע דאַרף ווערען בעאַרבייט, און דאָס דאָזיגע לאַנד ווערט דאַן צוטיילט אויף אַזויפיעל חלקים וויפיעל פאַמיליען עס זיינען פאַראַן, און די חלקים ווערען פערטיילט דורך אַ גורל. עס איז ווערטה צו בעמערקען, אַז הגם פּראָלעטאַריער זיינען אַ געוועהנליכע ערשיינונג ביי די לעזגהינען, (וועלכע לעבען אונטער אַ סיסטעם פון פּריוואַט־אייגענטום אין לאַנד און געמיינשאַפטליכען אייגענטום פון לייב־אייגענע 1), געפינט מען זיי זעהר זעלטען צווישען זייערע גרוזינישע לייבאייגענע, וועלכע האַלטען נאָך אַלץ זייער לאַנד אין געמיינשאַפטליכען בעזיץ.

וואָס געהערט דעם געוועהנהייטס־רעכט פון די קאַווקאַזישע בערג־פעלקער, איז עס גאַנץ דאָס אייגענע, ווי דאָס רעכט פון די לאָנגאָבאַרדען אָדער סאַלישע פראַנקען, און אייניגע תקנות פון די קאַווקאַזער ערקלערן זעהר פיעל די געריכטליכע פּראָצעדורען פון די אַלטע באַרבאַרען. אַזוי ווי זיי האָבען אַ היציגען כאַראַקטער, זוכען זיי אַלע מיטלען צו פערהיטען, אַז זייערע מחליקות זאָלען ניט פיהרען צו אַ שלעכטען סוף. אַזוי צ. ב. ביי די כעווסורען כאַפּט מען זיך גלייך פאַר די שווערדען, ווי עס הויבט זיך נאָר אָן אַ מחליקה; אויב אָבער אַ פרוי לויפט אַרויס און וואַרפט אַריין צווישען זיי איהר קאָפּ־טיכעל, ווערען די שווערדען געשווינד אַריינ־

1) דמ. באַקראַדזע „זאַמעטקי אָ זאַקאַטאַסקאַם אָקרוגע“ אין די פריהער דערמאָנטע „זאַפּיסקי“ באַנד I, ז. 264. דער „געמיינשאַפטליכער אַקער“ איז אַ געוועהנליכע ערשיינונג ביי די לעזגהינען, אַזוי גוט ווי ביי די אָססעטען.

געטאָן צוריק אין די שײדען און די מחליקה איז געענדיגט. דאָס װײבערשע קאָפּ־טיכעל איז אַ נ אַ י אַ. אויב אַ מחליקה האָט ניט אויפגעהערט אין צײט און האָט זיך געענדיגט אין אַ מאָרד, איז דאָס אָבצאָהל־געלד אַזוי גרויס, אַז דער אָנגרײפער װערט פאָלשטענדיג רואינירט אויפ'ן גאַנצען לעבען, סײדען ער װערט אַדאָפּטירט פון דער אָנגעגריפענער פאַמיליע; און אויב ער האָט צוליעב אַ קלײניגקײט זיך געכאַפּט צום שװערד און יענעם פערװאונדעט, פערלירט ער אויף אײביג די אַכטונג פון זײן שטאַם. אין אַלע מחליקות נעהמען פערמיטלער די זאַך אין זײערע הענד; זײ קלײבען אויס די ריכטער פון צװישען די מיטגליעדער פון שטאַם — זעקס ריכטער אין קלענערע דיספּוטען און פון צעהן ביז פונפצעהן אין ערנסטערע זאַכען; און רוסישע בעאָבאַכטער זאָגען עדות אויף די אַבסאָלוטע ניטדאַונטערקויפליכקײט פון די ריכטער. אַ שבועה האָט אַזאַ װיכטיגע בעדײטונג, אַז אַלגעמײן־געשעצטע מענשען װערען בעפרײט פון דעם: זײער יאַ־װאָרט אַלײן איז גאַנץ גענוג, דערהויפּט װײל אין ערנסטע זאַכען װעט דער בעװוסור זיך קײנמאָל ניט אָבהאַלטען מודה צו זײן זײן שולד, (איך מײן, פערשטעהט זיך, דעם בעװוסור, װאָס איז נאָך ניט בעריהרט געװאָרען פון דער ציװיליזאַציע). די שבועה װערט געהאַלטען הויפּטזעכליך פאַר אַזױנע פעלען, װי דיספּוטען װעגען אײגענטום, װאו עס פאָדערט זיך אַ חוץ דער אײנפאַכער ערקלערונג פון די פאַקטען, אויך אַ געװיסע אָבשאַצונג פון זײ; און די מענשען, װאָס זײער װאָרט אַלײן ענטשײדעט דעם דיספּוט, האַנדלען אין אַזױנע פעלען מיט דער גרעסטער פאָרזיכטיגקײט. בכלל קען מען זאָגען, אַז די קאַװקאַזער באַרבאַרישע געזעלשאַפטען צײכענען זיך אויס דורך זײער עהרליכקײט און אַכטונג צו די רעכט פון זײערע שטאַם־ברידער.

די אַפריקאַנישע שטאַמען צײגען אַרויס אַזאַ גרויסע פערשײדענהײט פון העכסט אינטערעסאַנטע געזעלשאַפטען, װעלכע שטעהען אויף אַלע צװישענדיגע שטופען, פון דער ערשטער דאָרף־געמײנדע ביז די דעספּאָטישע באַרבאַרישע מאָנאַרכיען, אַז איך קאָן גאָר ניט דענקען דאָ צו געבען אפילו נאָר די הויפּט־רעזולטאַטען פון אַ פערגלײכענדער פאָרשונג פון זײערע אינסטיטוציעם. 1)

1) זעה פּאָסט „אַפריקאַנישע װוריספּרודענץ“, אַלדענבורג, 1887;

עס איז געווען צו זאָגען, אַז די פאָלקס-פערזאַמלונגען פון די דאָרף-געמיינדען און זייער געוועהנהייטס-געזעץ בלייבען אין אַ סך פּרטים סואווערען, אפילו אונטער דעם שרעקליכסטען דעספּאָטיזם. דאָס שטאַאט-געזעץ ערלויבט דעם קעניג צו נעהמען יעדען איינעמס לעבען אויס הוילען קאַפּריז, אָדער כדי זיך זאַט אָנצופרעסען; אָבער דאָס געוועהנהייטסרעכט פון פאָלק האַלט זיך נאָך אַלץ פעסט אָן די זעלבע פערשיידענע אינסטיטוציעס פאַר געגענזייטיגער הילף, וואָס עקזיסטירען ביי אַנדערע באַרבאַרען, אָדער וואָס האָבען עקזיס-טירט ביי אונזערע אורעלטערן. און ביי אייניגע מזל'דיגערע שטאַמען (אין באָרנו, אוגאַנדאַ, אַביסיניען), דערהויפּט ביי די באָגאָס, זיינען אייניגע תקנות פון דעם געוועהנהייטס-געזעץ פול מיט דעם גייסט פון ווירקליך שעהנע און איידעלע געפיהלען.

די דאָרף-געמיינדען פון די איינגעבוירענע פון ביידע אַמע-ריקאַס האָבען דעמזעלבען כאַראַקטער. די ט ו פּ י פון בראַזיליע האָט מען געפונען וואוינען אין „לאַנגע הייזער", גאַנצע שטאַמען אינאיינעם, וועלכע האָבען בעאַרבייט זייערע קאָרן און מאַנדיאָקאַ-פעלדער געמיינשאַפטליך. די א ר א נ י, וועלכע זיינען געווען פיעל ווייטער פאָרטגעשריטען אין ציוויליזאַציע, פלעגען זייערע פעלדער בעאַרבייטען געמיינשאַפטליך; און אַזוי אויך די א ו ק א-ג א ס, וועלכע האָבען זיך אויסגעלערנט, אונטער זייער סיסטעם פון פּרימיטיווען קאָמוניזם און „לאַנגע הייזער", צו בויען גוטע וועגען און אָנפיהרען פערשיידענע הויז-אינדוסטריען, 1) וועלכע זיינען ניט געשטאַנען נידעריגער פאַר די אינדוסטריען פון די ערשטע מיטעלאַלטערליכע צייטען אין אייראָפּאַ. זיי אַלע האָבען אויך געלעבט אונטער דעם זעלבען געוועהנהייטסרעכט, פון וועלכען מיר האָבען אויבען געבראַכט אייניגע מוסטערן. אויף דעם אַנדער עק וועלט געפינען מיר דעם מאַלאַישען פעאָדאַליזם; אָבער דער דאָזיגער פעאָדאַליזם איז ניט געווען אימשטאַנד אויסצוראָטען די נ ע ג א ר י א, ד. ה. די דאָרף-געמיינדע, מיט איהר געמיינבעזיץ

מינציגער „איבער דאָס רעכט און זיטען דער באָגאָס", ווינטערטהור 1859; קאַזאַליס „לע באַססוטאָס", פּאַריז 1859; מאַקלין, „קאַפּיר לאָוס אַנד קאַסטאָמס", מאונט קאָוק, 1858, און פיעלע אַנדערע.

1) וואַיטץ, III, ז. 423 און ווייטער.

פון וועניגסטענס אַ טייל פון דעם לאַנד און איהר מנהג פון איבערטיילען די ערד צווישען די פערשיידענע נעגאַריאַס פון'ם שטאַם.[1] ביי די אַלפוראַס פון מינאַהאַסאַ געפינען מיר דעם קאָמונאַלען דריי־פעלדער סיסטעם פון בעאַרבייטען די ערד; ביי דעם אינדיאַנער שטאַם פון די וואַיאַנדאָטען טרעפען מיר די פעריאָדישע ווידערצוטיילונג פון דער ערד אין דעם שטאַם און די געמיינשאַפטליכע בעאַרבייטונג; אַזוי אויך געפינען מיר אין יענע אַלע טיילען פון סומאַטראַ, וואו דאָס מוסולמאַנישע רעכט האָט נאָך ניט אינגאַנצען צושטערט די אַלטע אָרגאַניזאַציע, די פעראייניגטע פאַמיליע (סוקאַ) און די דאָרף־געמיינדע (קאָטאַ), וועלכע האַלט אויף איהר רעכט אויף דער ערד, אַפילו אין די פעלען, ווען אַ טייל פון דער ערד איז אָבגערייניגט געוואָרען אָהן איהר ערלויבניש.[2] און געפינט מען ביי זיי די אינסטיטוציע פון דער דאָרף־געמיינדע, הייסט שוין אַזוי גוט ווי געזאָגט, אַז עס עקזיסטירען ביי זיי אַלע מנהגים פאַר די צוועקען פון גענענזייטיגער בעשיצונג און אויסצומיידען שטרייטיגקייטען און מלחמות, וועלכע מיר האָבען בקיצור אָנגעוויזען אויבען אלס כאַראַקטעריסטישע שטריכען פון דער דאָרף־געמיינדע. נאָך מעהר ווי דאָס: וואָס גאַנצער עס איז פערבליבען דער געמיינשאַפטליכער בעזיץ פון לאַנד, אַלץ בעסער און עדעלער זיינען די זיטען. דע־סטוערס מאַכט די פּאָזיטיווע בעהויפּטונג, אַז וואו נאָר די דאָרף־געמיינדע איז וועניגער אונטערדריקט געוואָרען פון די בעזיעגער, דאָרט איז די אונגלייכהייט פון פערמעגען קלענער, און אַפילו די פּאָרשריפּטען פון דעם „לעקס טאַליאָניס" (די בלוט־ראַכע) זיינען וועניגער גרויזאַם; בעת פערקעהרט, וואו די דאָרף־געמיינדע איז אינגאַנצען צובראָכען געוואָרען, דאָרט „ליידען די איינוואוינער די אונערטרעגליכסטע אונטערדריקונג פון זייערע דעספּאָטישע הערשער".[3] דאָס איז גאַנץ נאַטירליך. און ווען

1) פּאָסט, „שטודיען צור ענטוויקלונגס־געשיכטע דעם פאַמיליענרעכטס", אָלדענבורג, 1889, ז. 270 און ווייטער.

2) פּאָועל „„אַננואַל רעפּאָרט אָוו דהי ביוראָ אָוו עטהנאָגראַפיע", וואַשינגטאָן 1881, ציטירט אין פּאָסט'ס „שטודיען" ז. 290; באַסטיאַן „אינזעל־גרופּען אין אָצעאַניען" 1883, ז. 88.

3) דע סטוערס, ציטירט פון וואַיטץ, באַנד 5, ז. 141.

וואיטץ האָט געמאכט די בעמערקונג, אַז יענע פעלקער, וועלכע האָבען אויפגעהאַלטען זייערע שטאַם־קאָנפעדעראציעס, שטעהען אויף אַ העכערער שטופע פון ענטוויקלונג און האָבען אַ רייכערע ליטעראַטור, איידער די פעלקער וואָס האָבען אָנגעוואָרען די אַלטע פעראייניגונגס־בענדער, האָט ער נאָר אָנגעדייטעט דאָס, וואָס מען וואָלט געקאָנט פאָראויסזאָגען, אַז עס וועט אַזוי זיין.

נאָך ביישפּיעלען וואָלטען מיך נור געפיהרט צו איבעריגע ווידערהאָלונגען — אַזוי מערקווירדיג עהנליך זיינען די באַרבאַרישע געזעלשאַפטען אונטער אַלע קלימאַטען און צווישען אַלע ראַסען. דערזעלביגער ענטוויקלונגס־פּראָצעס איז פאָרגעקומען ביי דער גאַנצער מענשהייט מיט אַ וואונדערבאַרער עהנליכקייט. ווען די שטאַם־אָרגאַניזאַציע איז אָנגעגריפען געוואָרען פון אינווענינג דורך די אָבגעזונדערטע פאַמיליע, און פון דרויסען דורך די צו־ברעקלונג פון אויסוואַנדערנדע שטאַמען און דורך די נויטווענדיג־קייט אריינצונעהמען פרעמדע פון פערשיידענער אָבשטאַמונג — איז אויסגעוואַקסען די דאָרף־געמיינדע, וועלכע איז געבויט געוואָרען אויף דעם בעגריף פון אַ געמיינשאַפטליכער טעריטאָריע. אָט די נייע אינסטיטוציע, וועלכע איז אויף אַ נאַטירליכען אופן ארויס־געוואַקסען פון דעם פריהערדיגען שטאַם, האָט ערלויבט די באַר־באַרען דורכצוגעהן אַ העכסט אונרוהיגע פעריאָדע פון דער געשיכטע, ניט צוברעקלענדיג זיך אויף פעראיינצעלטע פאַמיליען, וועלכע וואָלטען געמוזט אומקומען אין דעם קאַמפף פאַר'ן לעבען. נייע קולטור־פאָרמען האָבען זיך ענטוויקעלט אונטער דער נייער אָרגאַניזאַציע; ערד־ארבייט האָט געגרייכט די שטופע, וועלכע איז קוים אין עפּעס פערבעסערט געוואָרען ביי דער גרויסער צאָהל מענשען ביז אויף היינטיגען טאָג; די הויז־אינדוסטריען האָבען געגרייכט אַ הויכען גראַד פון פאָלקאָמענהייט. די ווילדערניס איז איינגענומען געוואָרען, איז דורכגעשניטען געוואָרען פון וועגען און בעזעצט געוואָרען פון מחנות מענשען, וועלכע האָבען זיך אָב־געריסען פון די מוטער־געמיינדען. מערק און פעסטונג־שטעדט, ווי אויך פּלעצער פון עפענטליכען גאָטעסדיענסט, זיינען אויפגע־בויט געוואָרען. די בעגריפען פון אַ ברייטערער פעראייניגונג, אויסגעשפּרייט אויף גאַנצע פעלקערשאַפטען און אויף איינינע פעלקערשאַפטען פון פערשיידענער אָבשטאַמונג, זיינען לאַנגזאַם

אויסגעאַרבייט געוואָרען. די אַלטע בעגריפען פון גערעכטיגקייט, וועלכע זיינען בלויז געווען בעגריפען פון ראַבע, זיינען ביסלעכווייז דורכגעגאַנגען אַ טיעפע ענדערונג — די אידעע פון פערגיטיגונג פאַר אַ בעגאַנגענעם אונרעכט האָט פערנומען דעם אָרט פון ראַבע. דאָס געוועהנהייט־רעכט, וואָס איז נאָך ביז איצטער דאָס געזעץ פון דעם אַלטעגליכען לעבען פאַר צוויי־דריטעל אָדער מעהר פון דער מענשהייט, איז אויסגעאַרבייט געוואָרען אונטער דער דאָזיגער אָרגאַניזאַציע; און אזוי אויך דער סיסטעם פון מנהגים, וועלכע האָבען בעצוועקט צו פערהינדערן די אונטערדריקונג פון די מאַסען דורך די מינאָריטעטען, וועמעס מאַכט עס איז געוואַקסען אין דעם ערך וואָס איז געוואַקסען די מעגליכקייט אָנצוזאַמלען פריוואַטע רייכטהימער. אָט דאָס איז געווען די נייע פאָרם, וואָס די טענדענצען פון די מאַסען צו געגענזייטיגער שטיצע, האָט אָנגענומען. און דער פּראָגרעס — דער עקאָנאָמישער, גייסטיגער און מאָראַלער, — וואָס די מענשהייט האָט געשאַפען אונטער אָט דער נייער פאָרם פון פאָלקס־אָרגאַניזאַציע, איז געווען אַזוי גרויס, אַז די שפּעטער אויפגעקומענע שטאַאַטען האָבען איינפאַך זיך בעמעכטיגט, אין די אינטערעסען פון די מינאָריטעטען, איבער אַלע געריכטליכע, עקאָנאָמישע און פערוואַלטונגס־פונקציאָנען, וועלכע די דאָרף־געמיינדע האָט שוין פריהער אויסגעפיהרט אין די אינטערעסען פון אַלעמען.

קאַפּיטעל V

אין דער מיטעלאַלטערליכער שטאָדט

דער וואוקס פון אויטאָריטעט אין דער באַרבאַרישער געזעלשאַפט. — די לייבאייגענשאַפט אין די דערפער. — דער אויפשטאַנד פון די פעסטונג־שטעדט: זייער בעפרייאונג, זייערע פריוהייטס־פּאַפּיערען (חארטא). — די גילדען. — דער דאָפּעלטער אורשפּרונג פון דער פרייער מיטעל־אַלטערליכער שטאָדט. — אויטאָנאָמע יוריסדיקציע און זעלבסט־פערוואַל־טונג. — די בכבוד'ע לאַגע פון אַרבייט. — האַנדעל דורך דער גילדע און דורך דער שטאָדט.

די געזעלשאַפטליכקייט און די פאָדערונג נאָך געגענזייטיגער הילף און שטיצע זיינען אַזוינע מיטגעבוירענע טיילען פון דער מענשליכער נאַטור, אַז מיר קאָנען ניט געפינען אין דער געשיכטע קיין שום צייט, ווען מענשען האָבען געלעבט אין קליינע אָבגעזונ־דערטע פאַמיליען און האָבען זיך אַרומגעריסען איינע מיט די אַנדערע פאַר די מיטלען פון עקזיסטענץ. פערקעהרט, די מאָדערנע פאָרשונג, ווי מיר האָבען עס געזעהן אין די פאָריגע צוויי קאַפּיטלען, בעווייזט, אַז זינט דעם אָנהויב פון זייער פאָר־היסטאָרישען לעבען פלעגען די מענשען זיך פעראייניגען אין געגטעס, קלאַנען אָדער שטאַמען, וועלכע פלעגען זיך האַלטען צוזאַמען דורך דער אידעע פון א געמיינשאַפטליכער אָבשטאַמונג און פערעהרונג פון די גע־מיינשאַפטליכע אורעלטערן. טויזענדער און טויזענדער יאָהרען האָט אָט די אָרגאַניזאַציע צוזאַמענגעהאַלטען די מענשען, אָבוואויל זי האָט קיין שום אויטאָריטעט ניט געהאַט זיך ארויפצוצווינגען אויף זיי. זי האָט געמאַכט א טיעפען איינדרוק אויף דער גאַנצער שפּעטיגער ענטוויקלונג פון דער מענשהייט; און ווען די בענדער פון געמיינשאַפטליכער אָבשטאַמונג זיינען לויז געוואָרען דורך די גרויסע וואַנדערונגען, בעת די ענטוויקלונג פון דער בעזונדער

פאַמיליע אין שטאַם גופא האָט פערניכטעט די אַלטע אייניגקייט פון שטאַם, דאַן האָט דעם מענשענ׳ס סאָציאַלער גייסט בעשאַפען אַ נייע פאָרם פון פעראייניגונג, געבויט אויפ׳ן פרינציפּ פון אַ געמיינ־שאַפטליכער טעריטאָריע, — די דאָרף־געמיינדע. אָט די אינ־סטיטוציע האָט ווידער פיעלע יאָהרהונדערטען געהאַלטען די מענשען צוזאַמען; זי האָט זיי געגעבען די מעגליכקייט ווייטער צו ענטוויקלען זייערע געזעלשאַפטליכע איינריכטונגען און דורכצור־געהן איינע פון די פינסטערסטע פעריאָדען פון דער געשיכטע, ניט צוברעקלענדיג זיך אין לויזע אַנזאַמלונגען פון פאַמיליען און איינ־צעלנע. איהר צו פערדאַנקען האָבען זיי געקאָנט מאַכען אַ ווייטערן שריט אין זייער ענטוויקלונג און אויסאַרבייטען אַ גאַנצע רייה קלענערע געזעלשאַפטליכע אינסטיטוציעס, וואָס אַ סך פון זיי זיינען געבליבען לעבען ביז אויף היינטיגען טאָג. און ער אויפ־גאַבע איצטער איז נאָכצופאָלגען די ווייטערע ענטוויקלונגען פון דערזועלביגער אימער־לעבעדיגער טענדענץ פון געגענזייטיגער הילף. נעהמענדיג די דאָרף־געמיינדען פון די אַזוי אַנגערופענע באַרבאַרען אין דער צייט ווען זיי האָבען געמאַכט אַ נייעם אָנהויב פון ציוויליזאַציע, נאָך דעם פאַל פון דער רוימישער אימפּעריע, מוזען מיר איצטער אויספאָרשען די נייע פאָרמען, אין וועלכע עס האָבען זיך אויסגעגאָסען די געזעלשאַפטליכע בעדערפעניש׳ען פון די מאַסען אין מיטעלאַלטער, און דער עיקר — אויף וויפיעל זיי האָבען געפונען פאַר זיך אַ אויסדרוק אין די מיטעלאַלטערליכע גילדען און אין דער מיטעלאַלטערליכער שטאָדט.

די באַרבאַרען פון די ערשטע יאָהרהונדערטען פון אונזער צייטרעכנונג, (פּונקט ווי די פיעלע מאָנגאָלישע, אַפריקאַנישע, אַראַבישע און אַנדערע פעלקער, וועלכע געפינען זיך נאָך איצטער אויף דערזעלבינער שטופע פון ענטוויקלונג), זיינען ניט נאָר ניט געווען עהנליך צו בלוטדורשטיגע חיות, מיט וועלכע זיי זיינען אַזוי אָפט פערגליכען געוואָרען, נאָר פערקעהרט, זיי האָבען דורכאויס פאָרגעצויגען צו לעבען אין פריעדען, איידער צו פיהרען מלחמה. מיט דער אויסנאַהם פון עטליכע שטאַמען, וועלכע זיינען אין דער צייט פון די גרויסע וואַנדערונגען פערשטופּט געוואָרען אין אומ־פרוכטבאַרע ווילדערניסען און אויף די הויכע באַרג־פלעכען, און זיינען דעריבער געווען געצוואונגען צו בעפאַלען פון צייט צו צייט

זייערע מזל'דיגערע שכנים -- א חוץ אָט די שטאַמען, האָט די גרויסע מעהרהייט פון די טויטאָנען, זאַקסען, קעלטען, סלאַווען און אַנדערע, אַזוי באַלד נאָר ווי זיי האָבען זיך פעסט איינגעזעסען אין זייערע ניי־איינגענומענע לענדער, זיך ווידער אומגעקעהרט צו זייער אַקער און גראַבאייזען אָדער צו זייערע פיה־סטאַדעס. די גאָר ערשטע באַרבאַרישע געזעץ־זאַמלונגען גיבען אונז שוין אַ בילד פון געזעלשאַפטען, וואָס זיינען צונויפגעשטעלט פון פריעדליכע ערד־אַרבייטענדע געמיינדען, ניט פון באַנדעס מענשען, וועלכע רייסען זיך נאָכאַנאַנד אַרום איינע מיט די אַנדערע. אָט די באַר־באַרען האָבען בעדעקט דאָס לאַנד מיט דערפער און פאַרמס; 1) זיי האָבען אָבגערייניגט די וועלדער, געלעגט בריקען איבער די טייכען און קאָלאָניזירט די פריהער אונבעוואוינבאַרע ווילדערנים. זיי האָבען געלאָזען די אונזיכערע קריעגערישע בעשעפטיגונגען פאַר די חברותות, „ס כ אָ ל י ס" אָדער קאָמפּאַניעס פון ביטערע יונגען, וועלכע האָבען זיך אַרומגעקליבען אַרום זייערע צייטווייליגע הויפּט־מענער, האָבען אַרומגעוואַנדערט פון איין אָרט אין דעם אַנדערן און אָנגעבאָטען זייער דריסטען מוטה, זייערע וואָפען און זייער קענטעניס פון קריעג־פיהרונג צו בעשיצען די בעפעלקערונג, וועלכע האָבען מעהר פאַר אַלץ געוואָלט מען זאָל זיי נאָר לאָזען צו־רוה. די קריעגער־באַנדעס זיינען געקומען און אַוועקגעגאַנגען, אויספעכ־טענדיג צווישען זיך זייערע פאַמיליען־קריעג; די גרויסע מאַסען אָבער פלעגען זיך אָנגעהן מיט זייער ערדאַרבייט און האָבען זיך ווייניג געקימערט וועגען די, וואָס האָבען געזוכט צו ווערען זייערע הערשער, כל זמן זיי האָבען ניט געשטערט די אונאָבהענגיגקייט פון זייערע דאָרף־געמיינדען. 2) די נייע בעוואוינער פון אייראָפּאַ

---

1) וו. אַרנאָלד אין זיין „וואַנדערונגען אונד אַנזיעדעלונגען דער דייטשען שטאַממע", ז. 431, האַלט אַפילו, אַז אַ העלפט פון דעם איצטיגען אַקער־פעהיגען שטח פון מיטעל־דייטשלאַנד איז געווים אָבגערייניגט געוואָרען שוין אין דער צייט פון 6טען ביז'ן 9טען יאָהרהונדערט. ניטצש („געשיכטע דעם דויטשען פאָלקעס", לייפּציג 1883, באַנד I) טיילט אויך אָט די מיינונג.

2) לעאָ און באַטטא, „די געשיכטע פון איטאַליע", פראַנצויזישע אויסגאַבע, 1844, באַנד I, ז. 37.

האָבען ענטוויקעלט די סיסטעמען פון לאַנד־בעזיץ און ערד־אַרבייט, וועלכע זיינען נאָך איצט אין קראַפט ביי הונדערטער מיליאָנען מענשען; זיי האָבען אויסגעאַרבייט זייערע סיסטעמען פון שאָדען־ערזאַץ פאַר אָבגעטאָנענע עולות, אָנשטאָט די אַלטע בלוטראַכע פון דעם שטאַם; זיי האָבען זיך אויסגעלערנט די ערשטע אָנפאַנגען פון דער אינדוסטריע; און בעת זיי האָבען בעפעסטיגט זייערע דערפער מיט פּאַליסאַדען, ערד־וואַלען און טהורעמס, וואו צו ענטרינען אין פאַל פון אַ פרישען אָנפאַל, האָבען זיי באַלד איבער־געלאָזט די אַרבייט צו בעשיצען די דאָזיגע טהורעמס און פעס־טונגען צו די, וואָס האָבען געמאַכט די קריעג־פיהרונג פאַר זייער ספּעציאַליטעט.

גראָד די פריעדליכקייט פון די באַרבאַרען, און דורכאויס ניט זייערע כלומר׳שט־קריעגערישע אינסטינקטען, איז אויף דעם אופן געוואָרען די סבה, וואָס זיי זיינען שפּעטער פערקנעכטעט געוואָרען צו זייערע מיליטערישע הויפּט־מענער. עס איז קלאָר, אז דער סאָרט לעבען גופא פון די דאָזיגע בעוואָפענטע ברודערשאַפטען האָט זיי געגעבען מעהר מעגליכקייט אָנצוזאַמלען פערמעגענס, איידער די ערד־בעאַרבייטער האָבען עס געקאָנט קריגען אין זייערע לאַנדווירט־שאַפטליכע געמיינדען. אפּילו איצטער נאָך זעהען מיר, אז בעוואָ־פענטע מענשען אונטערנעהמען מאַנכעסמאָל עקספּעדיציעס צו דערשיסען די אַפריקאַנער מאַטאַבעלען און אָבנעהמען ביי זיי זייערע סטאַדעס פיה, אָבוואויל די מאַטאַבעלען זוכען נאָר צו לעבען אין פריעדען און זיינען גרייט אפּילו צו צאָהלען אַ הויכען פרייז פאַר דעם פריעדען. די פאַרצייטיגע באַנדעס זיינען זיכער ניט געווען מעהר געוויסענהאַפטיג איידער אונזערע היינטיגע באַנדעס. אָט אזוי האָבען זיי אָנגערויבט גאַנצע סטאַדעס פיה, אייזען, (וואָס איז דאַמאָלסט געווען זעהר טייער 1)) און קנעכט; און הגם דאָס

1) די געלד־שטראָף פאַר גנב׳נען אַ פּראָסטען מעסער איז געווען 15 סאָלידי, און פאַר די אייזערנע טיילען פון אַ מיהל — 45 סאָלידי. (זעה וועגען דעם ענין לאַמפּרעכט׳ס „ווירטשאַפט אונד רעכט דער פראַנ־קען" אין ראַומער׳ס „היסטאָרישעס טאַשענבוך" 1883, ז. 52.) לויט דעם ריפּאַריאַן־געזעץ האָט דאָס שווערד, דער שפּיעז און די אייזערנע שוץ־דעקען פון אַ קריעגער געהאַט דעם ווערטה מינדסטענס פון 25 קיה אָדער

גרעסטע טייל פון די אָנגעראַבירטע האָב־און־גוטס איז גלייך אויפ׳ן אָרט פערשווענדט געוואָרען אין די בעריהמטע סעודות, וועלכע די עפּישע פּאָעזיע האָט אַזוי שטאַרק בעזונגען, — דאָך איז אַ טייל פון דעם רויב געבליבען און האָט געדיענט צו פערגרעסערן וואָס ווייטער מעהר זייערע פערמעגענס. ערד, ניט־בעאַרבייטע, איז דעמאָלסט געווען אַ סך, און עס האָבען אויך ניט אויסגעפעהלט קיין מענשען, וואָס זיינען געווען גרייט זי צו בעאַרבייטען, ווען זיי וואָלטען נאָר געהאַט די נויטיגע פיה און ווערקצייג. גאַנצע דערפער, וואָס זיינען רואינירט געוואָרען דורך מגפות אויף זייערע בהמות, דורך פּעסט, פייער און אָנגריפען פון נייע איינוואַנדערער, פלעגען אָפּט אַוועקוואַרפען זייערע הייזער און זיך אַוועקלאָזען אין דער וועלט זוכען נייע ערטער אויף צו בעזעצען זיך. דיזעלבע זאַך טהוען זיי נאָך היינטיגען טאָג אין רוסלאַנד אונטער די אייגענע אומשטענדען. און ווען אַן אָנפיהרער פון די בעוואָפענטע באַנדעס פלעגט אָנבאָטען די פויערים עטליכע שטיק פיה אָנצוהויבען אַ בעליבת׳ישקייט, אייזען צו מאַכען אַן אַקער, אָדער גאָר אַ פערטיגען אַקער גופא, בעשיצונג פון ווייטערדיגע אָנגריפען און אַ געוויסע צאָהל יאָהרען פריי פון אַלע התחיבות, איידער זיי זאָלען אָנהויבען איהם אָבצאָהלען זייערע שולדען, פלעגען זיי זיך בעזעצען אויפ׳ן לאַנד. און דערנאָך, אַז זיי זיינען אויסגעשטאַנען די שווערע קאַמפּפען געגען דער ניט־גערעטעניש פון די פעלדער, געגען פערפלייצונגען און אַלערליי חולאת׳ן, און האָבען שוין אָנגעהויבען אָבצאָהלען זייערע חובות, זיינען זיי אַריינגעפאַלען אין דיענסט־פערפליכטונגען צו דעם בעשיצער פון דער טעריטאָריע. בלי ספק זיינען רייכטהימער אָנגעקליבען געוואָרען אויף דעם אופן, און רייכטהום ברייננגט מיט זיך אַלעמאָל מאַכט. 1) און דאָך, וואָס

צוויי יאָהר אַרבייט פון אַ פריי־מאַן. אַ פּאַנצער אליין האָט לויט דעם סאַלישען געזעץ (דעסמיכעלס, ציטירט ביי מישלע) געהאַט דעם ווערטה פון 36 שעפעל ווייץ.

1) דער הויפּט־רייכטום פון די פיהרער איז אַ לאַנגע צייט בעשטאַנען אין זייערע פּריוואַטע לענדערייען, וואָס זיינען טיילווייז געווען בעפעלקערט מיט געפאַנגענע שקלאַפען, אָבער הויפּטזעכליך מיט די פויערים, ווי אויבען בעשריבען. וועגען דעם אורשפּרונג פון׳ם גרונד־

מעהר מיר דרינגען אַריין אין דעם לעבען פון יענע צייטען — דעם 6טען און 7טען י. ה. פון אונזער צייטרעכנונג — אַלץ מעהר איבערצייגען מיר זיך, אַז כדי צו בעפעסטיגען די הערשאַפט פון דער קליינער צאָהל מענשען, האָט דאַן געמוזט זיין נאָך אַן עלעמענט, אחוץ רייכטום און מיליטערישע מאַכט. דאָס איז געווען אַן עלעמענט פון רעכט און געזעץ, אַ וואונש פון די מאַסען אויפצוהאַלטען פריעדען און איינצופיהרען גערעכטיגקייט, וואָס עס האָט געגעבען די פיהרער פון די באַנדעס — די קעניגען, הערצאָגען, קניאַזען א. ד. ג. — די מאַכט, וועלכע זיי האָבען דערגרייכט צוויי אָדער דריי הונדערט יאָהר שפּעטער. דיזעלביגע אידעע פון גערעכטיגקייט, וועלכע איז אויסגעוואַקסען אין דער שטאַם־פעריאָדע און איז פערשטאַנען געוואָרען אַלס אַ ריכטיג־פּאַסענדע ראַכע פאַר אַן אָבגעטאָנענעם אונרעכט, איז דורכגעגאַנגען ווי אַ רויטער פאָדים דורך דער געשיכטע פון די שפּעטיגערע אינסטיטוציעס, און איז געוואָרען, אַ סך מעהר אפילו איידער די מיליטערישע אָדער עקאָנאָמישע אורזאַכען, די גרונדלאַגע, אויף וועלכער עס איז אויפגעבויט געוואָרען די אויטאָריטעט פון די קעניגע און די פעאָדאַלע הערשער.

דער פאַקט איז, אַז איינע פון די הויפּט־זאָרגען פון דער באַרבאַרישער געמיינדע איז אַלעמאָל געווען, ווי עס איז נאָך איצט ביי די היינטיגע באַרבאַרען, צו מאַכען אַ שנעלען סוף צו די שטרייטיגקייטען, וואָס זיינען ענטשטאַנען דורך די דאַמאָלסטדיגע בעגריפען פון גערעכטיגקייט. ווען עס איז פאָרגעקומען אַ מחלקה, האָט זיך די געמיינדע גלייך אַריינגעמישט, און די פאָלקס־פערזאַמלונג, אויסהערענדיג דעם פאַל, האָט בעשטימט די סומע פון שאָדענערזאַץ (וועהרגעלד), וואָס האָט געזאָלט אָבגעצאָהלט ווערען דעם געשעדיגטען אָדער זיין פאַמיליע, ווי אויך די סומע פון דעם

איינגענטום זעה אינאַמאַ סטערנעג „די אויסבילדונג דער גראָססען גרונדהערשאַפטען אין דייטשלאַנד“ אין שמאָללער'ס „פאָרשונגען“ ב. I 1878; פ. דאַהן „אורגעשיכטע דער גערמאַנישען און ראָמאַנישען פעלקער“, בערלין 1881; מאַורער „דאָרף־פערפאַסונג“; גיזאָ, „עססעי סיר ל'איסטואַר דע פראַנס“, מעין'ס „ווילאַדזש קאָממוניטיעס“; באָטטאַ, איסטואַר ד'איטאַליע; סעעבאָהם, ווינאָגראַדאָוו, דזש. ר. גרין, א. ז. וו.

קנס (פרעד) פאר דער רוה־שטערונג, וועלכע דער שולדיגער האט געדארפט צאהלען דער געמיינדע. מחליקות אין דער געמיינדע גופא זיינען לייכט בעפריעדיגט געווארען אויף דעם אופן. ווען אבער עס האבען אויסגעבראכען שטרייטיגקייטען צווישען צוויי פער־שיידענע פעלקערשאפטען, אדער צווישען צוויי קאנפעדעראציעס פון פעלקער, ניט קוקענדיג אויף אלע מיטלען, וואס מען האט אנגענומען זיי אויסצומיידען, 1) איז די שוועריגקייט בעשטאנען אין דעם, צו געפינען א ריכטער אדער א פסק־ארויסגעבער, וואס ביידע צדדים זאלען אננעהמען זיין בעשלוס, אי מחמת זיין אונ־פארטייליכקייט, אי פאר זיין וויסען די עלטסטע געזעצען. די שוועריגקייט איז נאך דערצו געווען גרעסער דערפאר, וואס דאס געוועהנהייטס־רעכט פון די פערשיידענע פעלקער און קאנפעדע־ראציעס איז ניט געווען אייניג מכח דעם אבצאהל, וואס האט געקומט אין פערשיידענע פעלען. דעריבער איז געווארען א מנהג צו נעהמען דעם פסק־ארויסגעבער פון אזוינע פאמיליען אדער שטאמען, וועלכע האבען געהאט א נאמען פאר זייער האלטען די אלטע געזעצען אין זייער גאנצער ריינקייט, און פאר זייער בעהא־וועגטקייט אין די ליעדער, טריאדען, סאגאס א. ד. ג., דורך וועלכע דאס געזעץ איז פעראייביגט געווארען אין זכרון. אויפהאלטען דאס געזעץ אויף דעם אופן איז געווארען א מין קונסט, א „מיסטעריע“, וואס איז פארזיכטיג איבערגעגעבען געווארען אין געוויסע פאמיליען פון איין דור צו דעם אנדערן. אזוי פלעגט אין אירלאנדיע און אין אנדערע סקאנדינאווישע לענדער אויף יעדען אלטהינג (אלגעמיינע פערזאמלונג פון פאלק) דער „לאור־סאגמאטהער“ (געזעץ־זאגער) דעקלאמירען אויף אויסוועניג דאס גאנצע געזעץ פאר דער אויפקלערונג פון אלע פערזאמעלטע; און אין אירלאנדיע איז, ווי בעקאנט, געווען א בעזונדער קלאס מענשען, וואס זיינען געווען בעריהמט מיט זייער קענטעניס פון די אלטע טראדיציעס און האבען דערפאר געהאט א גרויסע אויטא־ריטעט אלס ריכטער. 2) און ווען די רוסישע כראניקער דערצעהלען

---

1) זעה סער הענרי מעין׳ס „אינטערנאשיאנאל לאוו“, לאנדאן 1888.

2) „אנשיענט לאוס אוו אירלאנד“, איינלייטונג; ע. ביס „עטיד

אונז, אַז אייניגע פעלקער פון צפון־מערב־רוסלאַנד, זעהענדיג ווי עס פערמעהרען זיך די אונרוהען, וועלכע קומען דערפון, וואָס „שטאַמען שטעלען זיך אויף אַנטקעגען שטאַמען", האָבען זיך געווענדט צו די נאָרמאַנישע וואַראַגער, זיי זאָלען זיין זייערע ריכטער און קאָמאַנדירער פון די קריעגער־חברותות; און ווען מיר זעהען ווייטער, אַז די קניאַזען ווערען די נעקסטע צוויי הונדערט יאָהר אויסגעקליבען דורכאויס פון דערזעלביגער נאָרמאַנישער פאַמיליע — דאַן מוזען מיר בעקומען דעם איינדרוק, אַז די סלאַווען האָבען זיך פערלאָזען אויף די נאָרמאַנען בנוגע די ריכטיגע ידיעות פון געזעץ, און זיינען געווען זיכער, אַז די פערשיידענע סלאַווישע שטאַמען וועלען אָנערקענען זייערע בעשלוסען פאַר גוט. אין דעם פאַל האָבען די נאָרמאַנען געהאַט א שטאַרקען פאָרצוג, ווייל זיי האָבען געהאַט די רונען (אַ מין אַלטען א"ב) דורך וועלכע זיי האָבען פערצייכענט די אַלטע מנהגים און זיי געקאָנט ריכטיג איבערגעבען פון דור צו דור; אָבער אין אַנדערע פעלען זיינען פאַראַן שוואַכע אָנדייטונגען, אַז מען פלעגט זיך ווענדען נאָך ריכטער צו דעם „עלטסטען" שטאַם, ד. ה. צו אַזוינעם, וואָס מען האָט גערעכענט פאַר א מוטערצווייג, און מען האָט זיך פערלאָזען אויף די פסקים פון זיינע ריכטער ווי אויף די גערעכטסטע. 1) אין א שפּעטיגערע עפּאָכע ווידער זעהען מיר אַ קלאָרע טענדענץ אויסצוקלייבען די פסקים־אַרויסגעבער פון די קריסטליכע גייסטליכע, וועלכע האָבען אין יענער צייט זיך נאָך געהאַלטען ביי די פונדאַמענטאַלע, איצטער שוין פערגעסענע, פּרינציפּען פון קריסטענטום, אַז נקמה איז ניט מעשה גערעכטיגקייט. די דאָזיגע גייסטליכע האָבען דאַמאָלסט

דע דרואַ אינטערנאַסיאָנאַל", ב. I, ז. 86 1896, און ווייטער. ביי די אָססעטען האָבען די ריכטער פון דריי עלטסטע דערפער אַ ספּעציעלע רעפּוטאַציע. (מ. קאָוואַלעווסקי'ס „סאָווּרעמעני אָביטשאַי אי דרעווני זאַקאָן", מאָסקווע, 1886, ב. II, ז. 217).

1) מען מעג אָננעהמען אַז אָט דער בעגריף (פערוואַנדט מיט'ן בעגריף פון „טאַניסטרי", דעם מנהג צו וועהלען דעם יורש פון צווישען דער פאַמיליע), האָט געשפּיעלט אַ וויכטיגע ראָליע אין דעם לעבען פון יענער צייט; די פאָרשונג אָבער האָט נאָך ביז איצט זיך ניט גענומען פאַר דעם ענין.

געעפענט די קירכען אלס ענטרינונגס־פלעצער פאר די, וואס זיינען ענטלאפען פון בלוטראכע, און זיי, די גייסטליכע, האבען גערן געדיענט אלס ריכטער אין קרימינאל־פעלען און אלעמאל געארבייט אנטקעגען דעם אלטען שטאם־פרינציפ פון א לעבען פאר א לעבען און א וואונד פאר א וואונד.

מיט איין ווארט, וואס טיעפער מיר דרינגען אריין אין דער געשיכטע פון די ערשטע אינסטיטוציעס, אלץ וועניגער גרונד געפינען מיר פאר דער מיליטערישער טעאריע פון דעם אורשפרונג פון הערשאפט. עס שיינט, אין געגענטייל, אז אפילו די מאכט, וועלכע איז שפעטער געווארען אזא קוואל פון אונטערדריקונג, האט אויך אבגעשטאמט פון די פריעדליכע נייגונגען פון די מאסען.

אין אט די אלע פעלען איז דער קנס, וואס האט אפטמאל בעטראפען ביז א העלפט פון דעם שאדענערזאץ (ווערגעלד), געגאנגען פאר דער פאלקס־פערזאמלונג און איז פון אייביג אן פערווענדט געווארען אויף קהל׳שע צוועקען און פערטיידיגונגס־ארבייט. עס האט נאך איצט אויך דיזעלבע פערווענדונג (צו בויען טהורמס) ביי די קאבילען און געוויסע מאנגאלישע שטאמען; און מיר האבען דירעקטע בעווייזען, אז די געריכטליכע געלד־שטראפען זיינען פערברויכט געווארען, אפילו עטליכע יאהרהונ־דערטען שפעטער, אין פסקאוו און אייניגע פראנצויזישע און דייטשע שטעדט, צו פעררּיכטען די ווענט פון שטאדט. 1) עס איז אט אזוי געווען גאנץ נאטירליך, אז די געלד־שטראפען זאלען איבערגעגעבען ווערען דעם פסק־ארויסגעבער, וועלכער איז געווען מחויב פון זיין זייט אויפצוהאלטען די סכאלא פון בעוואפענטע זעלנער, ווען מען האט פערטרויט די פערטיידיגונג פון לאנד, און אויך מקיים פסק צו זיין אויף די בעשטראפטע. דאס איז

---

1) אין דער חארטא פון דער שטאדט סען־קאנטען פון דעם יאהר 1002 איז געווען קלאר פעסטגעשטעלט, אז דאס אויסלייז־געלד פאר הייזער, וואס האבען געזאלט פערניכטעט ווערען אלס שטראף פאר א פערברעכען, דארף געהן אויף אויסצוהאלטען די שטאדט־וואנט. די זעלבע פערווענדונג האט געהאט דאס „אונגעלד“ פון די דייטשע שטעדט, אין פסקאוו איז די קאסע פאר די שטראף־געלדער געווען אין קאטעדראל, און פון דעם פאנד פלעגט מען נעהמען צו פעררּיכטען די ווענט.

געוואָרען אַן אַלגעמיינער מנהג אין 8טען און 9טען י. ה., אַפילו ווען דער פּסק־אַרויסגעבער איז געווען אַ געוועהלטער בישאָף. אויף דעם אופן זיינען אַריינגעטראָטען אין לעבען די ערשטע שפּראָצען פון אַ קאָמבינאַציע, וועלכע מיר וואָלטען היינטיגע צייטען אָנרופען די געריכטליכע און עקזעקוטיווע מאַכט. די מאַכט פון דעם הער־צאָג אָדער קעניג איז אָבער געווען שטרענג בעשרענקט נאָר אויף אָט די צוויי פונקציעס. ער איז ניט געווען קיין רעגיערער איבער'ן פאָלק — די העכסטע מאַכט האָט נאָך אַלץ געהערט צו דער פאָלקס־פערזאַמלונג — ער איז אַפילו ניט געווען דער קאָמאַנדיר פון דער פאָלקס־מיליץ: ווען דאָס פאָלק האָט זיך גענומען פאַר די וואָפען, האָט עס מאַרשירט אונטער אַן אַנדער, אויך אַ געוועהלטען קאָמאַנדיר, וועלכער איז ניט געווען דעם קעניג'ס אונטערטהאַן, נאָר זיין גלייכען. 1) דער קעניג איז געווען דער הערשער נאָר אויף זיינע פערזענליכע גיטער אליין. פאַקטיש האָט אין דער באַרבאַרי־שער שפּראַך דאָס וואָרט קאָנונג, קאַנינג אדער קינינג, גלייך ווי דאָס לאַטיינישע רעקס, ניט געהאַט קיין אַנדער בעדיי־טונג אַ חוץ „צייטווייליגער פיהרער" אָדער „הויפּטמאַן" פון אַ חברה מענשען. דער קאָמאַנדיר פון אַ שיפען־פלאָט, אָדער אַפילו פון אַן איינציגען פּיראַטען־שיף, איז אויך געווען אַ קאָנונג, און אין נאָרוועגען הייסט דער קאָמאַנדיר פון די פישער נאָך עד היום דער נאָט־קאָנג — דער קעניג פון די נעצען. 2) די מאַיעסטעט־פערעהרונג, מיט וועלכער עס איז שפּעטער אַרומגערינגעלט גע־וואָרען די פּערזאָן פון דעם קעניג, האָט נאָך ניט עקזיסטירט, און בעת פעררעטה צום שטאַם איז בעשטראָפט געוואָרען מיט'ן טויט,

---

1) זאָהם „פראַנקישע רעכטס און געריכטספערפאַסונג", ז. 23; אויך ניטצש „געשיכטע דעם דייטשען פאָלקעס", ב. I, ז. 78. דאָס אייגענע איז אויך געווען אין די רוסישע פרייע שטעדט. זעה סער־געיעוויטש „וויעטשע אי קניאַז"; קאָסטאָמאַראָוו, „נאַטשאַלאָ סאַמאָדער־זשאַוויאַ"; בעלאַיעוו און אַנדערע.

2) זעה די אויסגעצייכענטע בעמערקונגען וועגען דעם ענין אין אגאסטין טהיעריע'ס בריעף „וועגען דער געשיכטע פון פראנקרייך", 7טער בריעף. די באַרבאַרישע איבערזעצונגען פון טיילען פון דער ביבעל זיינען זעהר אינטערעסאַנט בנוגע דעם פונקט.

האט דאס הרג'נען פון א קעניג געקאנט אויסגעקויפט ווערען מיט אן אבצאהל פון שאדענערזאץ: נישטמעהר, דער ווערטה פון א קעניג איז געוועזן אזויפיעל און אזויפיעל העכער איידער פון א פשוט'ען פרייען מאן.1) און ווען דער קעניג קנו (אדער קאנוט) האט גע'הרג'עט א מענשען פון זיין אייגענער ס כ א ל א, האט ער פעררופען, ווי די סאגא בעריכטעט, זיינע חברים אויף א ט ה י נ ג (פערזאמלונג), וואו ער האט זיך געשטעלט אויף די קניע און געבעטען אום פערצייהונג. מען האט איהם פערצייהט, אבער ער האט געמוזט איינשטימען צו בעצאהלען 9 מאל אזויפיעל ווי די געוועהנליכע סומע ווערגעלד, א דריטעל פון וועלכער איז געגאנגען פאר איהם אליין, פאר דעם פערלוסט פון איינעם פון זיינע מענשען, איין דריטעל פאר די קרובים פון דעם דער'הרג'עטען און א דריטעל (דעם פרעד) פאר דער ס כ א ל א.2) עס האט באמת געמוזט פאר־קומען א פאלשטענדיגע ענדערונג אין די דאמאלסטיגע בעגריפען, אונטער דעם דאפעלטען איינפלוס פון דער קירך און די געלעהרטע פון רוימישען רעכט, איידער דער בעגריף פון הייליגקייט איז פער־בונדען געווארען מיט דער פערזאן פון דעם קעניג.

אין די ראהמען פון אט דעם בוך ליעגט ניט די אויפגאבע נאכצופאלגען די שטופענווייזע ענטוויקלונג פון דער געוואלט־העד־

1) זעקס און דרייסיג מאל מעהר איידער פאר אן אדעליגען, לויט דעם אנגלאזאקסישען געזעץ. אין דעם קאדעקס פון ראטהארי ווערט די ערמארדונג פון א קעניג יא בעשטראפט מיט'ן טויט; אבער (אבגעזעהן פון דעם רוימישען איינפלוס) איז די דאזיגע נייע תקנה איינגעפיהרט געווארען (אין יאהר 646) אין לאמבארדישען געזעץ — ווי לעא און באטטא האבען בעמערקט — צו שיצען דעם קעניג פון בלוטראכע. אזוי ווי דער קעניג האט אין יענער צייט געמוזט אליין אויספיהרען דעם פסק, וואס ער פלעגט ארויסגעבען, (ווי דער שטאם פלעגט פריהער מוזען אויספיהרען זיינע פסקים), האט מען איהם דעריבער געדארפט בעשיצען דורך א ספעציעלער תקנה, דערהויפט ווייל איניגע לאמבארדישע קעניגע פאר ראטהארי זיינען כסדר ערמארדעט געווארען. לעא און באטטא, „געשיכטע פון איטאליע", ב. I, ז. 90—66.

2) קויפמאן, „דייטשע געשיכטע" באנד 1, „די גערמאנען דער אורצייט", ז. 133.

שאַפט, ווי זי איז אויסגעוואַקסען פון די עלעמענטען, וועלכע עס זיינען אָקאָרשט אָנגעצייגט געוואָרען. אַזעלכע היסטאָריקער, ווי גרין און פרוי גרין פאַר ענגלאַנד, אָגוסטען טיערי, מישלע און ליושער פאַר פראַנקרייך, קויפּמאַן, יאַנססען וו. אַרנאָלד און אפילו ניטצש פאַר דייטשלאַנד, לעאָ און באָטטאַ פאַר איטאַליע, בעלאַעוו, קאָסטאָמאַראָוו און זייערע נאָכפאָלגער פאַר רוסלאַנד, האָבען די דאָזיגע געשיכטע דערצעהלט גאַנץ אויספיהרליך. זיי האָבען בעוויזען, ווי בעפעלקערונגען, וועלכע זיינען פריהער געווען פריי און האָבען בלויז איינגעוויליגט „צו שפּייזען“ אַ געוויסען טייל פון זייערע מיליטערישע בעשיצער, זיינען ביסלעכווייז געוואָרען די לייבאייגענע פון די דאָזיגע בעשיצער; ווי עס איז געוואָרען אַ שווערע נויטווענדיגקייט פאַר יעדען פרייען מענשען זיך „איבערצוגעבען“ צו דער קירך אָדער צו אַ פעאָדאַלען העררן; ווי דער שלאָס פון דעם פעאָדאַלען פריץ אָדער פון בישאָף איז געוואָרען אַ נעסט פון רויבער — קורץ ווי דער יאָך פון פעאָדאַליזם איז אַרויפגעלעגט געוואָרען — און ווי די קרייץ־צוגען, בעפרייענדיג די לייבאייגענע, וועלכע האָבען געטראָגען דעם קרייץ, האָבען געגעבען דעם ערשטען שטויס צו דער פאָלקס־בעפרייאונג. דאָס אַלץ איז ניט נויטיג דאָ איבערצודערצעהלען, דען אונזער הויפּטצוועק איז נאָכצופאָלגען דעם *קאָנסטרוקטיווען* גייסט פון די מאַסען אין זייערע אינסטיטוציעס פאַר געגענזייטיגער הילף.

אין יענער צייט, ווען עס האָט זיך אַרויסגעוויזען, אַז די לעצטע שפּורען פון פרייהייט זיינען פערשוואונדען געוואָרען ביי די באַרבאַרען, און אַז אייראָפּאַ, וועלכע איז געפאַלען אונטער דער הערשאַפט פון טויזענדער קליינע געוועלטיגער, דערנעהנטערט זיך צו דער גרינדונג פון אַזוינע טעאָקראַטישע אָדער דעספּאָטישע שטאַאטען, ווי די וואָס זיינען געקומען נאָך דער באַרבאַרישער שטופע אין די פריהערדיגע עפּאָכען פון ציוויליזאַציע, אָדער צו דער גרינדונג פון באַרבאַרישע מאָנאַרכיען, ווי די וועלכע מיר זעהען איצטער אין אַפריקאַ — אין יענער צייט האָט דאָס לעבען אין אייראָפּאַ גענומען אַנאַנדער ווענדונג. די ציוויליזאַציע איז אַוועקגעגאַנגען אויף אַזוינע ליניעס, וועלכע זיינען געווען עהנליך צו די, וואָס זי האָט אַמאָל אָנגענומען אין די שטעדט פון אַלטען

גריעכענלאנד. די בעפעלקערונגען פון די שטאָדט און די קלענסטע שטעדטלעך האָבען אָנגעהויבען אראָבשאָקלען פון זיך דעם יאָך פון זייערע וועלטליכע און גייסטליכע הערשער מיט אזא אחדות, וואָס קומט אונז איצט פאָר כמעט אונבעגרייפליך, און וועלכע די היס־טאָריקער האָבען עס טאקע א לאנגע צייט ניט געקאָנט פערשטעהן. דער ארומגעפעסטיגטער דאָרף איז אויפגעשטאנען אנטקעגען דעם הערר'ס שלאָס: ער האָט צורשט ווידערגעשפעניגט קעגען איהם, דערנאָך האָט ער איהם אטאקירט און ענדליך איהם פערניכטעט. די בעוועגונג האָט זיך פערשפרייט פון אָרט צו אָרט, ארייג ציהענדיג דערין יעדע שטאָדט אין גאנץ אייראָפּאַ, און אין ווייניגער ווי הונדערט יאָהר זיינען ארויסגערופען געוואָרען אין לעבען פרייע שטעדט אויף די ברעגעס פון מיטעללענדישען ים, פון'ם נאָרד־זעע, פון באלטישען ים, פון אטלאנטישען אָקעאן, ביז צו די פיאָרדען פון סקאנדינאוויע; ביי די פיס פון די אפעניגישע בערג, די אלפען, דעם שווארצוואלד, די גראמפיאן־בערג און די קארפאטהען; אין די פלאכלענדער פון רוסלאנד, אונגארן, פראנקרייך און שפאניען. אומעטום איז פאָרגעקומען דערזעלבער אויפשטאנד, וואָס האָט געהאַט דיזעלביגע כאראקטעריסטישע שטריכען, איז דורכגעגאנגען דיזעלביגע שטופען און געפיהרט צו דיזעלביגע רעזולטאטען.

אין יעדען אָרט וואו מענשען האָבען געפונען אָדער געהאָפט צו געפינען א וועלכע עס איז בעשיצונג הינטער די שטאָדטישע ווענט, האָבען זיי איינגעפיהרט זייערע „בעשווערונגען", זייערע „ברודערשאפטען" און „פריינדשאפטען", און פעראייניגטע דורך א געמיינשאפטליכע אידעע, זיינען זיי מוטהיג געגאנגען אנטקעגען דעם נייעם לעבען פון געגענזייטיגער הילף און פרייהייט. און עס איז זיי אזוי גוט געלונגען, אז אין דריי אָדער פיער הונדערט יאָהר האָבען זיי פאָלשטענדיג אומגעביטען דאָס גאנצע אויסזעהן פון אייראָפּאַ. זיי האָבען בעדעקט דאָס לאנד מיט שענע, קאָסט־בארע געביידען, וואָס האָבען אויסגעדריקט דעם גייסט פון פרייע פעראייניגונגען פון פרייע מענשען, און האָבען עד היום צו זיך קיין גלייכען ניט אין פרט פון שענקייט און אויסדרוקספולקייט; און זיי האָבען געלאָזען א ירושה פאר די דורות נאָך זיך אלע קונסטען, אלע אינדוסטריען, פון וועלכע אונזער איצטיגע קולטור

מיט אַלע איהרע אויפטהואונגען און צוזאָגען פאַר דער צוקונפט איז נישט מעהר ווי אַ ווייטערע ענטוויקלונג. און ווען מיר זוכען איצטער צו בעשטימען, וועלכע קרעפטען האָבען אַרויסגעבראַכט אָט די גרויסע רעזולטאַטען, געפינען מיר זיי — ניט אין דעם זשעניע פון איינצעלנע העלדען, ניט אין דער מעכטיגער אָרגאַניזאַציע פון די ריעזיגע שטאַאטען און ניט אין די פּאָליטישע פעהיגקייטען פון זייערע רעגירער, נאָר דוקא אין דעם זעלביגען שטראָם פון געגענזייטיגער הילף און שטיצע, וואָס מיר האָבען געזעהן ווירקענדיג אין דער דאָרף־געמיינדע, און וועלכע האָט אויפגעלעבט און זיך בעגייסט אין מיטעלאַלטער דורך אַ נייער פאָרם פון פעראייניגונג, וואָס איז געווען פול מיט דעמזעלבען גייסט, נור אויסגעגאָסען נאָך אַ נייעם מוסטער — די גילדען.

ביי היינטיגער צייט איז שוין גוט בעוואוסט, אַז די דאָרף־געמיינדע האָט זיך ניט געמוזט אויפלעזען אין דעם פעאָדאַליזם. אָבוואוהל עס האָט זיך איינגעגעבען די פעאָדאַלען אַרויפצולעגען אויף די פויערים דעם יאָך פון פּאַנשציזנע און צונעהמען פאַר זיך אַזוינע רעכט, וועלכע האָבען פריהער געהערט נאָר צו דער דאָרף־געמיינדע (שטייערן, חזקה לצמיתות (מאַרטמען), אָבצאָהל אויף ירושות און חתונות), פונדעסטוועגען האָבען די פויערים איינגעהאַלטען פאַר זיך די צוויי פונדאַמענטאַלע רעכט פון זייערע געמיינדען: דעם געמיינשאַפטליכען בעזיץ פון דער ערד און די איינענע געריכטען (זעלבסט־יורידיקציע). אין די אַמאָליגע צייטען, אַז אַ קעניג האָט געשיקט אַ דאָרף זיין וואָיט (ריכטער), פלעגען די פויערים איהם אויפנעהמען מיט בלומען אין איין האַנד און כלי זיין אין דער אַנדערער. און פלעגען איהם פרעגען, וועלכען געזעץ ער האָט בדעה אָנצו־ווענדען: דאָס געזעץ וואָס ער געפינט אין דאָרף, אָדער דאָס געזעץ, וואָס ער בריינגט מיט זיך? אין דעם ערשטען פאַל, האָבען זיי איהם אָבגעגעבען די בלומען און האָבען איהם אָנגענומען, אין דעם צווייטען פאַל — האָבען זיי זיך געשלאָגען מיט איהם. 1) איצטער האָבען זיי געמוזט אָננעהמען דעם קעניג'ס אָדער דעם פעאָדאַל'ס בעאַמטען, ווייל זיי האָבען זיך ניט

1) פעליקס דאַהן „אורגעשיכטע דער גערמאַנישען און ראָמאַנישען פעלקער, בערלין, 1881, באַנד I, ז. 96.

געקאָנט העלפען, אָבער זיי האָבען אויפגעהאַלטען די יוריסדיקציע פון דער פאָלקס־פערזאַמלונג און האָבען אליין בעשטימט זעקס, זיעבען אָדער צוועלף ריכטער, וועלכע האָבען געדיענט צוזאַמען מיט דעם פעאָדאַל'ס ריכטער אויף דער פאָלקס־פערזאַמלונג אַלס פער־מיטלער און פסק־געפינער. דאָס רוב האָט דער בעאַמטער גאָר נישט געקאָנט טהאָן אויסער בעשטעטיגען דעם פסק־דין און אויפ־מאָהנען דעם געוועהנליכען שטראָף (פרעד). דאָס דאָזיגע אונ־שעצבאַרע רעכט פון אייגענער יוריסדיקציע, וואָס האָט יענע צייטען געמיינט אויך אַן אייגענע אַדמיניסטראַציע און אַן אייגענע געזעצ־געבונג, איז געבליבען ביי זיי דורך אַלע קעמפפען, וואָס זיי האָבען אָנגעפיהרט; אַפילו די יוריסטען, מיט וועלכע קאַרל דער גרויסער איז געווען אַרומגערינגעלט, האָבען עס ניט געקענט אָבשאַפען; זיי האָבען עס געמוזט בעשטעטיגען. אין דערזעלביגער צייט האָט די פאָלקס־פערזאַמלונג אויפגעהאַלטען איהר העכסטען רעכט בנוגע אַלע זאַכען, וואָס האָבען געהאַט אַ שייכות צו דעם ערד־בעזיץ פון דער געמיינדע, און ווי מאָורער האָט בעוויזען, האָבען זיי אין פראַגען פון ערד־בעזיץ אָפטמאָל געפאָדערט, אַז דער פעאָדאַל אַליין זאָל זיך אונטערוואַרפען אונטער זייער בעשלוס. די שטאַרקסטע ענטוויקלונג פון פעאָדאַליזם האָט ניט געקאָנט ברעכען זייער ווידערשטאַנד; די דאָרף־געמיינדע האָט זיך פעסט געהאַלטען אָן איהרע רעכט; און אין 9טען און 10טען י. ה., בעת די איבער־פאַלען פון די נאָרמאַנען, אַראַבען און אוגריער (פינען, אונגאַרישע שטאַמען) האָבען קלאָר בעוויזען, אַז די מיליטערישע סכאַלען האָבען געהאַט אַ קנאַפען ווערטה פאַר דער פערטיידיגונג פון לאַנד, האָט זיך אָנגעהויבען אַן אַלגעמיינע בעוועגונג איבער גאַנץ איירָאָפּאַ אַרומצופעסטיגען די דערפער מיט שטיינערנע ווענט און ציטאַדעלען. טויזענדער בעפעסטיגטע צענטראַל־פּונקטען זיינען דענסטמאָל אויפגעבויט געוואָרען דורך דער ענערגיע פון די דאָרף־געמיינדען; און איינמאָל זיינען די ווענט שוין אויפגעבויט גע־וואָרען, איינמאָל איז געשאַפען געוואָרען אַ געמיינשאַפטליכער אינטערעס אין אַט דעם נייעם הייליגטום — די שטאָדט־מויערן — האָבען זיי באַלד פערשטאַנען, אַז פון איצט אָן קאָנען זיי זיך שטעלען אַנטקעגען די אָנגריפען פון זייערע אינערליכע פיינד, די פעאָדאַלען, אַזוי גוט ווי אַנטקעגען די איבערפאַלען פון די פרעמדע.

אַ נייַ לעבען פון פרייהייט האָט זיך אָנגעהויבען ענטוויקלען אין אָט די בעפעסטיגטע ווענט. די מיטעלאַלטערליכע שטאָדט איז געבוירען געוואָרען. 1)

קיין געשיכטליכע פעריאָדע קאָן בעסער ניט בעווייזען די קאָנסטרוקטיווע כחות פון די פאָלקסמאַסען, איידער דער צעהנטער

1) אויב איך האַלט זיך דערין אָן די אַנזיכטען, וועלכע מאַורער האָט פערטיידיגט אַ לאַנגע צייט („געשיכטע דער שטאַדטפערפאַססונג אין דייטשלאַנד", ערלאַנגען, 1869), איז עס דערפאַר, ווייל ער האָט פאָלשטענדיג בעוויזען די ניט־אונטערבראָכענע ענטוויקלונג פון דער דאָרף־געמיינדע ביז צו דער מיטעלאַלטערליכער שטאָדט, און ווייל נאָר זיינע אַנזיכטען אַליין קאָנען דערקלערען די אַלגעמיינקייט פון אָט דער קאָמונאַל־בעוועגונג. סאַוויני, עיכהאָרן און זייערע נאָכפאָלגער האָבען זיכער בעוויזען, אַז די טראַדיציעס פון די רוימישע *מוניציפיאַ* זיינען קיינמאָל ניט אינגאַנצען פערשוואונדען. זיי האָבען אָבער גאָר ניט גענומען אין בעטראַכט די פעריאָדע פון דער דאָרף־געמיינדע, וועלכע די באַרבאַרען האָבען דורכגעלעבט איידער זיי האָבען געהאַט וועלכע עס איז שטעדט. דער פאַקט איז, אַז אַלעמאָל ווען די מענשהייט האָט געמאַכט אַ נייעם אָנהויב אין ציוויליזאַציע, אין גריעכענלאַנד, רוים אָדער מיטען־אייראָפּאַ, איז זי דורכגעגאַנגען דיזעלביגע שטופען — דער שטאַם, די דאָרף־געמיינדע, די פרייע שטאָדט, דער שטאַאַט — און יעדע שטופע האָט זיך נאַטירליך ארויסגעוויקעלט פון דער פריהערדיגער. עס פערשטעהט זיך, די ערפאַהרונג פון יעדער פריהערדיגער ציוויליזאַציע איז קיינמאָל ניט פערלאָרען געגאַנגען. גריעכענלאַנד, (וועלכע איז אַליין בעאיינפלוסט געוואָרען פון דער מזרח־ציוויליזאַציע), האָט געהאַט אַן איינפלוס אויף רוים, און רוים האָט געהאַט אן איינפלוס אויף אונזער ציוויליזאַציע; אָבער יעדע פון זיי האָט אָנגעהויבען פון דעמזעלבען אָנהויב — דעם שטאַם. און אַקוראַט ווי מיר קאָנען ניט זאָגען, אַז אונזערע שטאַאַטען זיינען פאָרטזעצונגען פון דעם רוימישען שטאַאַט, אַזוי קאָנען מיר אויך ניט זאָגען, אַז די מיטעלאַלטערליכע שטעדט פון אייראָפּאַ (איינשליסענדיג סקאַנדינאַוויע און רוסלאַנד) זיינען געווען א פאָרטזעצונג פון די רוימישע שטעדט. זיי זיינען געווען אַ פאָרטזעצונג פון דער באַרבאַרישער דאָרף־געמיינדע, בעאיינפלוסט ביז אַ געוויסען גראַד פון די טראַדיציעס פון די רוימישע שטעדט.

און עלפטער י. ה., ווען די בעפעסטיגטע דערפער און מאַרק־שטעדטלעך, וועלכע האָבען מיט זיך פאָרגעשטעלט אַזויפיעל „אָאַזען אין דעם פעאָדאַלען וואַלד“, האָבען אָנגעהויבען זיך צו בעפרייען פון זייער פעאָדאַלען יאָך, און האָבען לאַנגזאַם ארויסגעאַרבייט די צוקינפטיגע שטאָדט־אָרגאַניזאַציע. לײדער האָבען מיר גראָד וועגען אָט דער פעריאָדע ספעציעל ווייניג היסטאָרישע ידיעות: מיר ווייסען די רעזולטאַטען, מיר האָבען אָבער זעהר ווייניג ידיעות וועגען די מיטלען, דורך וועלכע די רעזולטאַטען זיינען צושטאַנד געבראַכט געוואָרען. אונטער דעם שוטץ פון זייערע מויערן האָבען די שטאָדטישע פאָלקס־פערזאַמלונגען — גאַנץ זעלבסטשטענדיג, אָדער אונטער דער פיהרערשאַפט פון די וויכטיגע פריצישע אָדער סוחר׳ישע פאַמיליען — געוואונען און איינגעהאַלטען דאָס רעכט צו וועהלען דעם מיליטערישען פערטיידיגער און דעם העכסטען ריכטער פון דער שטאָדט, אָדער ווייניגסטענס צו מעגען זיך אויסקלייבען פון צווישען די, וועלכע האָבען געהאַט פרעטענזיעס אויף די דאָזיגע שטעלען. אין איטאַליען פלעגען די יונגע קאָמונעס שטענדיג אוועקשיקען זייערע „דעפענסאָרעס“ אָדער „דאָמיני“, און האָבען זיך געשלאָגען מיט די, וואָס האָבען ניט געוואָלט אַוועקגעהן. דאָס אייגענע פלעגט פאָרקומען אין די מזרח־שטעדט. אין בעהמען פלעגען די רייכע און אָרעמע צוגלייך זיך בעטייליגען אין די וואַהלען;1) און די „וויעטשעס“ (פאָלקספערזאַמלונגען) פון די רוסישע שטעדט פלעגען רעגעלמעסיג אויסוועהלען זייערע קניאַזען — שטענדיג פון דער זעלבער פאַמיליע ר ו ר י ק, — שליסען מיט זיי אָבמאַכען, און פלעגען משלח זיין דעם קניאַז, אויב ער האָט ארויסגערופען אונצופריעדענהייט.2) אין דער אייגענער צייט זיינען די מייסטע

1) מ. קאָוואַלעווסקי, „מאָדערן קאָסטאָמס ענד אַנשענט לאָוס אָוו ראָשיע“ (אילטשעסטער לעקטשורס, לאָנדאָן 1891, לעקטשור 4).

2) עס האָט זיך געפאָדערט אַ סך פאָרשונגען איידער דער דאָזיגער כאַראַקטער פון דעם אַזוי אָנגערופענעם „אודיעלני פעריאָד“ איז ריכטיג פעסטגעשטעלט געוואָרען דורך די ווערק פון ביעלאַיעף („ראַזסקאַזי איז רוסקאָי איסטאָריי“), קאָסטאָמאַראָוו („נאַטשאַלאָ יעדינאָדערזשאַוויאַ נאַ רוסי“) און דערהויפט פראָפעסאָר סערגייעוויטש („וויעטשע אי קניאַז“). די ענגלישע לעזער קאָנען געפינען געוויסע אויסקונפטען וועגען

שטעדט אין מערב און דרום אייראָפּאַ געוועזן גענייגט צו נעהמען פאַר זייער „דעפענסאָר" (בעשיצער) א בישאָף, וועלכען די שטאָדט האָט אַליין אויסגעוועהלט; און אַזויפיעל בישאָפען האָבען זיך געשטעלט בראש צו בעשיצען די פּריווילעגיען און פערטיידיגען די פרייהייטען פון די שטעדט, אז פיעלע פון זיי זיינען נאָכ'ן טויט בעטראַכט געוואָרען אַלס הייליגע אָדער ספּעציעלע בעשיצער פון פערשיידענע שטעדט. סט. אוטהעלרעד פון ווינטשעסטער, סט. אולריק פון אוגסבורג, סט. וואָלפגאַנג פון ראַטיסבאָן, סט. העריי־בערט פון קעלן, ס. אדאַלבערט פון פּראַג א. אז. וו. אזוי זיינען אויך פיעלע אַבבאַטען און מאָנאַכען געוואָרען הייליגע פון זייערע שטעדט, ווייל זיי האָבען פערטיידיגט די רעכט פון פאָלק.1) און די בירגער האָבען אונטער די נייע „דעפענסאָרס", סיי זיי זיינען געוועזען וועלטליכע, סיי גייסטליכע, עראָבערט פאַר זייערע פאָלקס־פערזאַמלונגען דאָס רעכט פון אייגענער יוריסדיקציע און אדמיני־סטראַציע.2)

דער פּעריאָדע אין דעם אויבענדערמאָנטען ווערק פון מ. קאָוואַלעווסקי, אין ראַמבאָ'ס „היסטאָרי אָוו ראַשיע" און אין אַ קורצע רעזומע פון דעם פּראָפעסער אין אַרטיקעל „ראַשיע" אין טשאַמבערס ענציקלאָפּעדיע (אויס־גאַבע פון די 90גער יאָהרען).

1) פעררארי „געשיכטע פון רעוואָלוציעס אין איטאַליע" (פראַנצ.), באַנד I, ז. 257; קאַלסען, „די דייטשען שטעדטע אים מיטעלאַלטער", באַנד I, האַללע, 1891.

2) זעה די פאָרטרעפליכע בעמערקונגען פון ג. ל. גאָממע בנוגע דער פאָלקספערזאַמלונג פון לאָנדאָן („דהי ליטעראַטשור אָוו לאָקאַל אינסטי־טושאָנס", לאָנדאָן, 1886, ז. 76). מען מוז אָבער בעמערקען, אַז אין די קעניגליכע שטעדט האָט די פאָלקספערזאַמלונג קיינמאָל ניט געגרייכט די שטופע פון זעלבסטשטענדיגקייט, וועלכע זי האָט זיך ערוואָרבען אַנדערש־וואו. עס איז אפילו זיכער, אַז די קעניגע און די קירך האָבען דערפאַר אויסגעקליבען מאָסקווע און פּאַריז אַלס די וויעגעלעך פון דער צוקינפ־טיגער קעניגליכער אויטאָריטעט און דעם שטאַאַט, ווייל די דאָזיגע שטעדט האָבען ניט געהאַט די טראַדיציע פון פאָלקספערזאַמלונגען, וועלכע זיינען געוועזען געוועהנט צו האַנדלען אין אַלע אַנגעלעגענהייטען ווי אַ העכסטע מאַכט.

דער גאַנצער פּראָצעס פון בעפרייאונג איז פאָרטשריטליך אָנגעגאַנגען אַ דאַנק די פיעלע אונבעמערקליכע טהאַטען פון איבערגעבענהייט צו די כלל־אינטערעסען, וואָס זיינען אויסגעפיהרט געוואָרען דורך מענשען, וועלכע זיינען אַרויסגעקומען פון די פאָלקסמאַסען — פון אונבעקאַנטע העלדען, וועמעס נעמען עס זיינען אפילו ניט געבליבען אין דער געשיכטע. די וואונדערבאַרע בעוועגונג, וואָס איז בעקאַנט אונטער דעם נאָמען „גאָט'ס פריעדען" (טרועגאַ דעי), דורך וועלכע די פאָלקסמאַסען האָבען זיך געמיהט צו בעגרעניצען די אונענדליכע שטאַם־שטרייטען, וואָס זיינען פאָרגעקומען צווישען די חשוב'ע פאַמיליען, איז געבוירען געוואָרען אין די יונגע שטעדט, וואו די בישאָפען און די בירגער האָבען זיך געפלייסט אָנצווענדען בנוגע די פריצים דעם פריעדען, וואָס זיי האָבען איינגעפיהרט אינערהאַלב די מויערען פון זייערע שטעדט.[1] שוין אין יענער פעריאָדע האָבען די האַנדעל־שטעדט פון איטאַליע, און דערהויפּט אַמאַלפי, (וועלכע האָט געהאַט איהרע געוועהלטע קאָנסולען זינט 844 און האָט אָפט געביטען איהרע דאָזשען אין צעהנטען י. ה.[2]) אויסגעאַרבייט דאָס געמיינרעכט פון שיפ־פאַהרט און האַנדעל, וואָס איז שפּעטער געוואָרען אַ מוסטער פאַר גאַנץ אייראָפּאַ. ראַוועננאַ האָט אויסגעאַרבייט איהר האַנדווערקער־אָרגאַניזאַציע, און מילאַן, וועלכע האָט געמאַכט איהר ערשטע רעוואָלוציע אין יאָהר 980, איז געוואָרען אַ גרויסער צענטער פאַר קאָמערציע און איהרע

---

1) א. לושער, „לע קאָמינס פראַנסעז"; זעה אויך קלוקאָהן, „געשיכטע דעם גאָטעספריעדען", 1857. ל. סעמישאָן („לאַ פּעי ע לאַ טרעוו דע דיעו", 2 בענדער, פאַריז, 1896) האָט געזוכט פאָרצושטעלען די גע־מיינדען־בעוועגונג אַלס אַ פאָלגע פון דער דאָזיגער אינסטיטוציע. אין דער ווירקליכקייט איז דער „טרועגאָ דעי", אַזוי גוט ווי די ליעגע, וואָס איז ענטשטאַנען אונטער לואי דעם דיקען צו בעשיצען זיך אַנטקעגען די רויבערישע אָנפאַלען פון די באַראָנען און די נאָרמאַנישע איבערפאַלען, דורך און דורך א פאָלקסבעוועגונג. דער איינציגער היסטאָריקער, וואָס דערמאָנט די דאָזיגע ליעגע — וויטאַליס — בעשרייבט עס אַלס אַ פאָלקס־געמיינדע. („קאָנסידעראַסיאָן סור ל'איסטואַר דע פראַנס" אין 4טען באַנד פון אויג. טהיער'ס ווערק, פאַריז, 1868, ז. 191 און בעמערקונג.)

2) פעררארי, באַנד 1, 152, 263, א. וו.

געווערבען האָבען געהאַט פאָלשטענדיגע אונאָבהענגיגקייט זינט דעם 11טען יאָהרהונדערט. 1) אזוי אויך בריגגע און גהענט; דאָס גלייכען אייניגע שטעדט פון פראַנקרייך, אין וועלכע דער „מאהל“ אָדער „פאָרום“ (פאָלקס-טריבונאַל) איז געוואָרען א גאַנץ זעלבסט-שטענדיגע אינסטיטוציע.2) און שוין אין פערלויף פון יענער פעריאָדע האָט זיך אָנגעהויבען די ארבייט פון דעקאָרירען ארטיס-טיש די שטעדט דורך ארכיטעקטור-ווערק, וועלכע מיר בעוואונדערן נאָך איצטער, און וועלכע זאָגען עדות בקול רם אויף דער גייסטיגער בעוועגונג פון יענע צייטען. „די טעמפּלען זיינען דענסטמאָל בע-נייט געוואָרען כמעט איבער דער גאַנצער וועלט“ האָט ראַול גלאַ-בער געשריבען אין זיין כראָניק, און אייניגע פון די שעהנסטע מאָנומענטען פון דער מיטעלאַלטערליכער ארכיטעקטור שטאַמען אָב פון יענער פעריאָדע: די וואונדערבארע אַלטע קירך אין ברעמען איז געבויט געוואָרען אין 9טען י. ה.; סאַן מאַרקאָ פון ווענעדיג איז געענדיגט געוואָרען אין 1071, און דער שעהנער דאָם פון פיזא אין 1063. דער פאַקט איז, אַז די גייסטיגע בעוועגונג, וועלכע איז בעשריבען געוואָרען אַלס די רענעסאַנס פון 12טען י. ה.3) און דער ראַציאָנאַליזם פון 12טען י. ה. — דער פאָרלויפער פון דער רעפאָר-מאַציאָן 4) — שטאַמען פון יענער פעריאָדע, ווען די מעהרסטע שטעדט זיינען נאָך געווען איינפאַכע הייפלעך פון קליינע דאָרף-געמיינדען, איינגעשלאָסען אין מויערען.

נאָך איין עלעמענט אָבער, אחוץ דעם פּרינציפּ פון דער דאָרף-געמיינדע, איז געווען נויטיג, כדי צו קאָנען געבען אָט די וואַק-סענדע צענטערס פון פרייהייט און אויפקלערונג די איינהייט פון

1) פּעררענס, „איסטואַר דע פלאָרענס“, ב. I, ז. 188; פּערראַרי, דאָרט גופא I, ז. 283.

2) אויג. טהיער, „עססעי איבער דער געשיכטע פון דריטען שטאַם“ (פראַנצ.), פּאַריז 1875, ז. 414 און בעמערקונג.

3) פּ. ראַקען, „די רענעסאַנס פון 12טען יאָהרהונדערט“ (פראַנצ.) אין „עטיודען איבער דער געשיכטע פון פראַנקרייך“, פּאַריז 1875, ז. 55—117.

4) נ. קאָסטאָמאַראָוו, „ראַציאָנאַליסטי XII-ווא וויעקאַ“.

דענקען און טהאָן און די מאַכט פון איניציאַטיווע, וועלכע האָט געשאַפען זייער שטאַרקייט אין צוועלפטען און דרייצעהנטען י. ה.. מיט דער וואַקסענדער פערשיידענאַרטיגקייט פון די בעשעפטיגונגען, האַנדווערק און קונסטען, און מיט דעם וואַקסענדען האַנדעל אין וויייטע לענדער האָט זיך אויסגעבילדעט די נויטווענדיגקייט פון אַ נייער פאָרם פון פעראייניגונג — און אָט דער נייער עלעמענט איז געפונען געוואָרען אין די ג י ל ד ע ן. ביכער איבער ביכער זיינען געשריבען געוואָרען וועגען אָט די פעראיינען, וועלכע האָבען אונטער די נעמען ג י ל ד ע ן, ב ר ו ד ע ר ש אַ פ ט ע ן, פ ר י י נ ד ש אַ פ ט ע ן, „דרוזשעסטוואָ“, „מיננע“, „אַרטעלען“ אין רוסלאַנד, „עסנאַף“ אין סערביע און טערקיי, „אַמקאַרי“ אין גרוזיניען, אַזוי שטאַרק זיך ענטוויקעלט אין מיטעלאַלטער, און געשפיעלט אַזאַ וויכטיגע ראָליע אין דער בעפרייאונג פון די שטעדט. עס האָט אָבער גענומען די היסטאָריקער מעהר ווי זעכציג יאָהר, איידער מען האָט אָנגעהויבען פערשטעהן די אַלגעמיינע פערברייטונג פון אָט דער אינסטיטוציע און איהר אמת'ן כאַראַקטער. ערשט איצטער, ווען הונדערטער סטאַטוטען פון גילדען זיינען אָבגעדרוקט און אויסגעפאָרשט געוואָרען, און עס איז שוין בעקאַנט געוואָרען זייער פערוואַנדטשאַפט מיט די רוימישע „קאָלעגיע“ און די נאָך פריהערדיגע פעראיינען אין גריכענלאַנד און אינדיע,[1] קאָנען מיר בעהויפטען מיט פולער זיכערקייט, אַז אָט די ברודערשאַפטען זיינען נאָר געווען אַ וויייטערע ענטוויקלונג פון דעמזעלבען פרינציפּ, וואָס מיר האָבען געזעהן ווירקענדיג אין דעם ג ע נ ס און אין דער דאָרף־געמיינדע.

קיין זאַך קאָן ניט בעסער אָבמאָלען די דאָזיגע מיטעלאַלטערליכע ברודערשאַפטען, ווי די צייטווייליגע גילדען, וועלכע פלעגען געשאַפען ווערען אויף די האַנדעלס־שיפען. ווען אַ שיף פון דער

---

1) זעהר אינטערעסאַנטע פאַקטען בנוגע דער אַלגעמיינער פערשפרייטונג פון די גילדען קאָן מען געפינען אין דעם ווערק פון רעוו. דזש. מ. לאַמבערט „טו טהאוזענד יאירס אָוו גילד־לייף“, הולל, 1891. וועגען די גרוזינער „אַמקאַרי“ זעה עגיאַזאַראָוו. „גאָראָדסקיע צעכי“ (די אָרגאַניזאַציע פון די טראַנסקאַווקאַזישע אַמקאַרי) און די „זאַפּיסקי“ פון דער קאַווקאַזישער געאָגראַפישער געזעלשאַפט XIV, 2, 1889.

ה אַ נ ז אַ (אַ האנדעלס־קאָנפעדעראַציע פון שטעדט געגרינדעט אין 13טען י. ה.) איז אָבגעגאַנגען דעם ערשטען האַלבען טאָג, נאָכ־דעם ווי עס האָט פערלאָזען דעם האַפען, פלעגט דער קאַפּיטאַן (שיפער) פערזאַמלען די שיף־לייט און די פּאַסאַזשירען אויפ'ן דעק און האַלטען פאַר זיי די פאָלגענדע רעדע, ווי מיר געפינען עס אין אַ בעריכט פון אַ מענשען פון יענער צייט: —

„אַזוי ווי מיר זיינען איצט אין די הענד פון גאָט און די וואַלען, — האָט ער געזאָגט — מוז יעדער איינער זיין גלייך צו יעדען אַנדערן. און אַזוי ווי מיר זיינען אַרומגערינגעלט פון שטורמס, הויכע אינדען, ים־רויבער און אנדערע סכנות, מוזען מיר האַלטען אַ שטרענגע אָרדנונג, כדי מיר זאָלען קענען ברענגען אונזער נסיעה צו אַ גוטען סוף. דעריבער וועלען מיר איצט זאָגען די תפלה פאַר אַ גוטען ווינד און אַ גליקליכע רייזע, און מיר וועלען, לויט דעם מאַרין־געזעץ, אויסקלייבען די מענשען, וואָס זאָלען פערנעהמען די ריכטער־פלעצער (שאָפּפען־שטעלען). גלייך נאָכדעם האָבען אַלע אויסגעקליבען אַ וואָגט און פיער ס ק אַ ב י נ י, וועלכע זיינען געוואָרען די ריכטער. ביים סוף פון דער רייזע האָט דער וואָגט און די סקאַביני אָבגעגעבען זייער אַמט און אַדרעסירט די מענשען פון שיף ווי פאָלגט: — „וואָס איז געשעהן אויפ'ן שיף, מוזען מיר איינער דעם אַנדערן מוחל זיין און בעטען ווי אָבגעשטאָרבען („טאָדט אונד אָב זיין לאַססען"). מיר האָבען גע'משפט לויט יושר און אין די אינ־טערעסען פון גערעכטיגקייט. דעריבער בעטען מיר אייך אַלעמען, אין נאָמען פון עהרליכע גערעכטיגקייט, צו פערגעסען יעדע שנאה, וואָס איינער קאָן טראָגען אויפ'ן אַנדערען, און שווערען אויף ברויט מיט זאַלץ, אַז איהר וועט ניט דענקען וועגען דעם מיט בייזקייט. אויב אָבער ווער עס איז רעכענט זיך געקריוודעט, מוז ער אַפּעלירען צום לאַנד־וואָגט און בעטען ביי איהם גערעכטיגקייט איידער די זון געהט אונטער."
— אַראָבגעהענדיג פון שיף פלעגט מען איבערגעבען אלע געלד־שטראַפען דעם וואָגט פון האַפען־שטאָדט, צו פערטיילען צווישען די אָרימעלייט."1)

אָט די איינפאַכע ערצעהלונג גיט אפשר דאָס בעסטע בילד פון דעם גייסט פון די מיטעלאַלטערליכע גילדען. עהנליכע אָרגאַניזאַ־

---

1) י. ד. וואונדערער'ס „רייזע־בעריכט" אין פיכאַרד'ס „פראַנק־פורטער אַרכיוו", II 245, ציטירט ביי יאַנסען „געשיכטע דעם דויטשען פאָלקעס", I 355.

ציעס זיינען אויסגעוואקסען אומעטום, וואו נאָר אַ גרופּע מענשען — פישער, יעגער, רייזענדע סוחרים, אָדער אַלטגעזעסענע בעלי־מלאכות — זיינען זיך צונויפגעקומען פאר אַ געמיינזאַמע אויפגאַבע. אויפ׳ן שיף הערשט געוועהנליך די אויטאָריטעט פון דעם קאַפּיטאַן, כדי אָבער צו פערזיכערען דעם ערפאָלג פון דער געמיינשאַפטליכער אונטערנעהמונג, די נסיעה אויפ׳ן ים, האָבען זיי אַלע, רייכע און אָרעמע, מייסטערס און שיף־מענשען, דער קאַפּיטאַן און די מאַט־ראָזען, — איינגעשטימט צו זיין גלייכע יחסנים אין זייערע געגענ־זייטיגע בעציהונגען, צו זיין פּשוט מענשען, וואָס זיינען מחויב צו העלפען איינער דעם אַנדערען, און אויסצוגלייכען זייערע מעגליכע סכסוכים פאר ריכטער, וועלכע זיי אַלע האָבען אַליין אויסגעקליבען. אזוי אויך, ווען עס זיינען זיך צוזאַמענגעקומען פערשיידענע בעלי־מלאכות — מויערער, סטאָליער, שטיין־האַקער — צו בויען למשל אַ קאַטהעדראַל, האָבען זיי אַלע אָנגעהערט צו אַ שטאָדט, וועלכע האָט געהאַט איהר פּאָליטישע אָרגאַניזאַציע, און יעדער איינער פון זיי האָט נאָך אָנגעהערט צו זיין אייגענעם צעך; אָבער אַחוץ דעם זיינען זיי געווען פעראייניגט דורך זייער געמיינזאַמער אונטער־נעהמונג, וועלכע זיי האָבען פערשטאַנען בעסער ווי אַלע אַנדערע, און זיינען אריינגעטראָטען אין אַ קערפּערשאַפט, וואָס איז געווען פערבונדען דורך ענגערע, הגם נאָר צייטווייליגע, בענדער: זיי האָבען געגרינדעט אַ גילדע אויף צו בויען דעם קאַטהעדראַל.1) דיזעלבע זאַך זעהען מיר היינטיגען טאָג אין דעם „קאַף“ פון די קאַבילען: 2) די קאַבילען האָבען זייער דאָרף־געמיינדע, זי איז אָבער ניט גענוג פאר אַלע פּאָליטישע, קאָמערציעלע און פּריוואַטע נויטען פון פעראייניגונג, און דעריבער ווערט אויפגעבויט די ענ־גערע ברודערשאַפט פון דעם ק אַ ף.

וואָס געהערט דעם געזעלשאַפטליכען כאַראַקטער פון דער מיטעלאַלטערליכער גילדע, קאָן מען עס ארויסזעהן פון יעדען סטאַ־טוט איהרען. ווען מיר נעהמען צ. ב. ש. די ס ק ר אַ אַ פון אַן אַלטער דענישער גילדע, לעזען מיר דאָרטען ערשטענס, אַן ערקלע־

1) דר. לעאָנאַרד עננען, „דער דאָם צו קעלן, היסטאָרישע אייגלייז־טונג“, קעלן 1871, ז. 46, 50.

2) זעה פאָריגען קאַפּיטעל.

רונג פון די אַלגעמיינע ברידערליכע געפיהלען, וואָס מוזען הערשען אין דער גילדע; דערנאָך קומען די רעגעלען בנוגע איהר אייגענער יוריסדיקציע אין פאַל פון מחליקות צווישען צוויי ברידער, אָדער צווישען א ברודער און א פרעמדען; און לסוף זיינען אויסגערע־כענט די געזעלשאַפטליכע פליכטען פון די ברידער. אויב א ברו־דער׳ס הויז האָט אָבגעברענט, אָדער זיין שיף איז אונטערגעגאַנגען, אָדער ער האָט געליטען שאָדען אויף זיין נסיעה צו א מקום קדוש (פילגרים־רייזע), מוזען אַלע ברידער איהם קומען צו הילף. ווען א ברודער ווערט מסוכן קראַנק, מוזען צוויי ברידער האַלטען וואַך ביי זיין קראַנקען־בעט, ביז ער איז אַרויס פון געפאַהר, און אויב ער שטאַרבט, מוזען די ברידער איהם מקבר זיין. — א וויכטיגע עובדא אין יענע צייטען פון מגפות — און געהן צו זיין לויה אין קירך און אויפ׳ן בית־עולם. נאָך זיין טויט מוזען זיי זאָרגען פאַר זיינע קינדער, אויב עס איז נויטיג; זעהר אָפט ווערט דאַן די אַלמנה א שוועסטער פון דער גילדע.1)

אָט די צוויי הויפטשטריכען געפינען זיך אין יעדער ברודער־שאַפט, וואָס האָט זיך געבילדעט פאַר יעדען מעגליכען צוועק. אין יעדען פאַל האָבען די מיטגליעדער בעהאַנדעלט איינער דעם אַנדע־רען, און אָנגערופען איינער דעם אַנדערן ברודער און שוועסטער.2) אַלע זיינען געווען גלייך אין דער גילדע. זיי האָבען געהאַט אין זייער בעזיץ געמיינשאַפטליכעס אייגענטום (פיה, לאַנד, געביידען, קירכען, אָדער א געלד־קאַסע). אַלע ברידער האָבען געמוזט נעהמען א שבועה צו פערגעסען אַלע אַלטע צאַנקערייען, און אַזוי ווי זיי האָבען ניט אַרויפגעלעגט די התחייבות איינער אויפ׳ן אַנדערען קיינמאָל ווידער זיך ניט צו קריעגען צווישען זיך, האָבען זיי איינ־

---

1) קאָפּאָד אַנכער, „אָם גאַמלע דאַנסקע גילדער אָג דערעס אונדער־גאַנג“, קאָפּענהאַגען, 1785. סטאַטוטען פון א קנו גילדע.

2) וועגען דער לאַגע פון די פרויען אין די גילדען זעה פריילין טולמין סמיטה׳ס איינלייטונגס־בעמערקונגען צו איהר פאָטער׳ס ווערק „דהי ענגליש גילדס“. איינס פון די קאַמברידזש סטאַטוטען (ז. 281) פון דעם יאָהר 1503 זאָגט עס אַרויס גאַנץ דייטליך אין דעם פאָלגענדען זאַץ: „די סטאַטוטען זיינען געמאַכט לויט דער אַלגעמיינער איינשטימונג פון אַלע ברידער און שוועסטער פון דער אַלער היילוגען גילדע.“

געשטימט, אז קיין מחלקה זאָל ניט דערגעהן ביז צו א קריעג פון נקמה, אָדער צו א פּראָצעס פון אַן אנדער געריכט אחוץ פאַר דעם טריבונאַל פון די ברידער אליין. אויב א ברודער איז פערוויקעלט געוואָרען אין א מחלקה מיט א פרעמדען, האָבען זיי זיך מתחייב געווען איהם בייצושטעהן „צו גוטען אָדער שלעכטען"; ד. ה. סיי מען האָט איהם בעשולדיגט פאַלש, סיי ער איז ווירקליך געווען שול־דיג, זיינען זיי געווען מחויב איהם צו שטיצען און זעהן ברענגען די זאך צו א שלום. כל זמן עס האָט זיך ניט געהאַנדעלט וועגען אַן אָנגריף בסתר — אין וועלכען פאַל ער וואָלט געשטאַנען אויסערן געזעץ — איז די ברודערשאַפט געשטאַנען פאַר איהם.1) אויב די קרובים פון דעם אָנגעגריפענעם האָבען געוואָלט זיך גלייך נוקם זיין אָהן איהם דורך א נייעם אָנגריף, האָט די ברודערשאַפט איהם בעזאָרגט מיט א פערד צו ענטלויפען, אָדער מיט א שיפעל, א פּאָר רודערס, א מעסער און א שטאָהל צו קלאַפּען פייער; אויב ער איז געבליבען אין שטאָדט, פלעגען איהם צוועלף ברידער בעגלייטען, כדי איהם צו בעשיצען, און דערווייל אונטערהאַנדלען מיט'ן נגזל וועגען דעם שאָדענערזאַץ. זיי זיינען געגאַנגען אין געריכט צו שווערען פאַר איהם, און אויב דאָס געריכט האָט איהם געפונען שולדיג, האָבען זיי ניט דערלאָזען ער זאָל אינגאַנצען רואינירט ווערען און פערקויפט ווערען פאַר א שקלאַף, אויב ער איז ניט געווען בכח צו בעצאָהלען דעם צוגע'משפּט'ען קנס: זיי האָבען בע־צאָהלט פאַר איהם, ווי דאָס פלעגט טהאָן דער שטאַם אין די אַלטע צייטען. נאָר ווען א ברודער איז פאַלש געווען צו זיינע ברידער פון גילדע, אָדער אפילו צו אנדערע מענשען, האָט מען איהם אויסגע־

---

1) אין די מיטעלאַלטערליכע צייטען איז נאָר א געהיימער אָנגריף בעהאַנדעלט געוואָרען אַלס מאָרד. בלוט־ראַכע אין מיטען העלען טאָג האָט געהייסען גערעכטיגקייט; און הרג'ענען א מענשען אין א שטרייט האָט ניט געהייסען קיין מאָרד, אויב דער אָנגרייפער האָט נאָר אַרויסגעצייגט, אַז ער האָט חרטה און ער איז גרייט מקבל פסק צו זיין פאַר דעם אונרעכט וואָס ער האָט געטהאָן. טיעפע שפּורען פון אָט דעם חלוק עקזיסטירען נאָך אין דעם מאָדערנעם קרימינאַל־רעכט, דערהויפּט אין רוסלאַנד.

שלאָסען פון דער ברודערשאַפט „מיט דעם נאָמען פון א ניקס“ (מהא סקאַל האן מאַעלעם אף בראָדרעסקאַפ מעט נידינגס נאופן).1)

אָט דאָס זיינען געווען די הויפּט־אידעען פון יענע ברודער־שאַפטען, וועלכע האָבען ביסלעכווייז אָנגעפילט דאָס גאַנצע מיטעל־אַלטערליכע לעבען. מיר ווייסען פאַקטיש וועגען גילדען צווישען אַלע מעגליכע פּראָפעסיאָנען: גילדען פון לייבאייגענע, 2) גילדען פון פרייע לייט, און גילדען פון פרייע לייט און לייבאייגענע צוזאַ־זאַמען; גילדען, וואָס האָבען זיך אָרגאַניזירט פאַר דעם ספּעציעלען צוועק צו געהן אויף געיעג, פאַנגען פיש, אָדער פאָהרען אויף א האַנדעלס־עקספּעדיציע, און האָבען זיך אויפגעלעזט, ווען דער ספּע־ציעלער צוועק איז ערפילט געוואָרען; און אויך גילדען, וועלכע האָבען עקזיסטירט הונדערטע יאָהרען אין א געוויסען האַנדווערק אָדער האַנדעל־בעטריעב. און אין דעם ערך, וואָס דאָס לעבען האָט וואָס ווייטער ארויסגערופען אַלץ מעהר פערשיידענע צוועקען, אזוי איז אויך אַלץ גרעסער געוואַקסען די פערשיידענאַרטיגקייט פון די גילדען. אזוי זעהען מיר זיינען ניט נאָר סוחרים, האַנדווערקער, יעגער און פּויערים געווען פעראייניגט אין גילדען, נאָר מיר האָבען אויך גילדען פון גלחים, מאָלער, לעהרער פון אָנפאַנג־שולען און אוניווערזיטעטען, גילדען אויפצופיהרען דאָס שפּיעל פון קריסטוס' ליידען, צו בויען א קירך, צו ענטוויקלען די „מיסטערי“ (הייליגע שפּיעלען) פון א געוויסער שול פון קונסט אָדער האַנדווערק, אָדער פאַר א ספּעציעלען אופן פון צייט־פערטרייב; גילדען אפילו צווי־שען בעטלער, הענקער און געפאַלענע פרויען, און אַלע זיינען געווען אָרגאַניזירט אויף דעמזעלבען דאָפּעלטען פּרינציפּ פון אייגענער יורידיקציע און געגענזייטיגער שטיצע.3) וועגען רוסלאַנד האָבען

---

1) קאָפּאָד אָנכער. דאָרט גופא. דאָס דאָזיגע אַלטע ביכעל ענטהאַלט פּיעלעס, וואָס די שפּעטיגערע פאָרשער האָבען פערזעהן.

2) זיי האָבען געשפּיעלט א וויכטיגע ראָליע אין די אויפשטאַנדען פון די לייבאייגענע, און זיינען דעריבער פערבאָטען געוואָרען עטליכע מאָל כסדר אין דער אַנדער העלפט פון 9טען יאהרהונדערט. עס פערשטעהט זיך, דעם קעניג'ס פערבאָטען זיינען געבליבען א טויטער בוכשטאַב.

3) די איטאַליענער מאַלער פון מיטעלאלטער זיינען אויך געווען אָר־גאַניזירט אין גילדען, וועלכע זיינען אין א שפּעטיגער עפּאָכע געוואָרען

מיר פּאָזיטיווע ראיות וואָס בעווייזען, אַז אין דער אַרבייט פון „מאָכען רוסלאַנד" האָבען די אַ ר ט ע ל ע ן פון יעגער, פישער און הענדלער געהאַט פונקט אַזאַ חלק, ווי די יונגע דאָרף־געמיינדען; און דאָס לאַנד איז נאָך ביז היינטיגען טאָג בעדעקט מיט אַרטעלען.1)

מען קאָן זעהן פון אַט די עטליכע בעמערקונגען, ווי ניט ריכ־טיג עס איז געוועזען דער שטאַנדפּונקט פון אייניגע ערשטע פאָרשער פון די גילדען, ווען זיי האָבען געמיינט, אַז דער עצם פון דער דאָזיגער אינסטיטוציע איז בעשטאַנען אין דעם יעהרליכען פעסט, וואָס די גילדען האָבען געפייערט. אין דער ווירקליכקייט איז די געמיינשאַפטליכע סעודה אַלעמאָל פאָרגעקומען אין דעם אייגענעם טאָג, אָדער אויף מאָרגען, נאָך די וואַהלען פון די עלט־סטע, בעת מען פלעגט בעטראַכטען געוויסע ענדערונגען אין די סטאַטוטען, און זעהר אָפט בעת מען פלעגט אורטיילען די מחלקות,

---

קונסט־אַקאַדעמיען. אויב די איטאַליענער קונסט פון יענע צייטען צייכענט זיך אויס מיט אַזוי פיעל אינדיווידואַליטעט, אַז אפילו איצטער קאָנען מיר אונטערשיידען צווישען די פערשיידענע שולען פון פאַדואַ, באַסאַנאַ, טרע־וויזאָ, וועראָנאַ, א. אַז. וו. אָבוואויל די אַלע שטעדט זיינען געשטאַנען אונ־טער'ן איינפלוס פון ווענעדיג, איז עס געקומען דערפון — ווי זש. פאול ריכטער בעמערקט—וואָס די מאַלער פון יעדער שטאָדט האָבען געהערט צו אַ בעזונדער גילדע, וועלכע איז געוועזען פריינדליך מיט די גילדען פון די אַנדערע שטעדט, אָבער האָט געפיהרט אַ בעזונדער עקזיסטענץ. דער עלט־סטער גילדע־סטאַטוט, וואָס מיר וויסען, איז פון אַ גילדע אין וועראָנאַ, וועלכע טראָגט דעם דאַטום 1303, מען קאָן אָבער קלאָר זעהן, אַז עס איז קאָפּירט פון אַנדער סטאַטוט, אַ פיעל עלטערען. אין די התחייבות'ן פון די מיטגליעדער געהען אַריין, לויט דעם דאָזיגען סטאַטוט: „ברידערליכע הילף אין אַלערליי נויטען", „גאַסטפריינדליכקייט צו פרעמדע בעת זיי געהען דורך דער שטאָדט, דען אויף דעם אופן קאָן מען בעקומען ידיעות וועגען זאַכען, וואָס זיינען כדאי צו וויסען", און דער חוב, „צו פערשאַפען בעקוועמליכקייטען די וואָס זיינען שוואַך אין געזונד". („ניינטינטה סענ־טורי" פאַר נאָוועמבער 1890 און אויגוסט 1892).

1) די הויפּט־ווערק וועגען די אַ ר ט ע ל ע ן האָב איך אָנגעוויזען אין דעם אַרטיקעל „רוסלאַנד" פון דער ענציקלאָפעדיאַ בריטאַניקאַ, 9טע אויסגאַבע, ז. 84.

וואָס זיינען ענטשטאַנען צווישען די ברידער,[1] אָדער אין דעם טאָג, ווען מען האָט בענייט די שבועה פון טרייהייט צו דער גילדע. די געמיינשאַפטליכע סעודה, פונקט ווי דער פעסט־טאָג פון דער אַלטער פאָלקספערזאַמלונג פון שטאַם — דער מאהל אָדער מאלום — אָדער דער בוריאַטישער אבא, אָדער דער געמיינדע־פעסט און דער ערנטע־מאָהלצייט, איז איינפאַך געווען אַ צייכען פון ברודערשאַפט. עס האָט סימבאָליזירט די צייטען, ווען אַלץ האָט געהערט געמיינשאַפטליך צום שטאַם. ווענינגסטענס אין דעם טאָג האָט אַלץ געהערט צו אַלעמען: אַלע זיינען געזעסען ביי איין טיש און געגעסען פון איין מאָהלצייט. אפילו גאָר אַ צייט שפּעטער איז דער איינוואוינער פון מושב אביונים פון אַ לאָנדאָנער

1) זעה צ. ב. ש. די טעקסטען פון די קעמברידזש גילדען, וואָס טולמין סמיטה האָט געבראַכט („ענגליש גילדס“, לאָנדאָן, 1870, ז. 274—276), פון וועלכע עס ווייזט זיך אַרויס, אַז דער „אַלגעמיינער און הויפּט־טאָג“ איז געווען דער „וואַהל־טאָג“; אָדער טש. מ. קלאָדע'ס „דהי אורלי היסטאָרי אָוו דהי גילד אָוו דהי מוירטשענט טיילאָרס“, לאָנדאָן, 1888, I, 45 א. אַז. וו. וועגען דער בענייאונג פון דער טרייהייט־שבועה זעה די יאָמסוויקינג זאַגאַ וואָס ווערט דערמאָנט אין פּאַפּענהיים'ס „אַלטדענישע שוטצגילדען“, ברעסלוי, 1885, ז. 67.. עס זעהט אויס גאַנץ וואַהרשיינליך, אַז ווען די גילדען האָבען אָנגעהויבען פערפאָלגט צו ווערען, האָבען פיעלע פון זיי איינגעשריבען אין זייערע סטאַטוטען נאָר דעם מאָהלצייט־טאָג און זייערע פרומע פליכטען, דערמאָנענדיג נאָר פערשטעלטערהייד די ריכטערליכע פונקציעס פון דער גילדע; די דאָזיגע פונקציע אָבער איז ניט פערשוואונדען געוואָרען ביז אַ פיעל שפּעטיגערער צייט. די פראַגע „ווער וועט זיין מיין ריכטער?“ האָט איצטער קיין בעדייטונג ניט, זינט דער שטאַאַט האָט די ריכטערליכע אָרגאַניזאַציע אַוועקגענומען פאַר זיין ביוראָקראַטיע; אָבער אין די צייטען פון מיטעלאַלטער האָט די פראַגע געהאַט די גרעסטע בעדייטונג, דערהויפּט וויל אַן אייגענע יורידיקציע האָט בעטייט אַן אייגענע אַדמיניסטראַציע. מען מוז אויך בעמערקען, אַז די איבערזעצונג פון די אַנגלאָזאַקסישע און דענישע ווערטער „גילד ברעטהערן“ אָדער „בראָדראַע“ דורך דעם לאַטיינישען וואָרט „קאָנוויוויי“ (וואָס מיינט „טרינק־ברידער“) האָט אויך געמוזט בייטראַגען צו דעם טעות פון יענע ערשטע פאָרשער.

גילדע געזעסען יענעם טאָג זייט ביי זייט מיט דעם רייכען אָלדער־מאַן. בנוגע דעם חילוק, וואָס איינינע פאָרשער האָבען געזוכט פעסטצושטעלען צווישען די אַלט־זאַקסישע „פריעד גילדע" און די אַזוי גערופענע „געזעלשאַפטליכע" אָדער „רעליגיעזע" גילדען, קאָן מען זאָגען, אַז זיי זיינען אַלע געווען פריעד־גילדען אין דעם פריהער דערמאָנטען זין1) און זיינען אויך אַלע געווען רעליגיעזע אין דעם זין, אין וועלכען אַ דאָרף־געמיינדע אָדער אַ שטאָדט, וואָס איז אַוועקגעשטעלט געוואָרען אונטער דער פּראָטעקציע פון אַ ספּעציעלען היילינען, איז געזעלשאַפטליך און רעליגיעז. אויב די אינסטיטוציע פון דער גילדע האָט בעקומען אַזאַ שטאַרקע פערשפּרייטונג אין אַזיע, אַפריקאַ און אייראָפּאַ; אויב זי האָט עקזיסטירט טויזענדער יאָהרען, ארויפקומענדיג אָבער און ווידער, ווען די עהנליכע אומשטאַנדען האָבען זי אַרויסגערופען אין לעבען, איז עס דערפאַר ווייל זי איז געווען אַ סך מעהר איידער אַ געזעלשאַפט אויף צו עסען צוזאַמען, אָדער צו געהן אין קירך אין אַ בעשטימטען טאָג, אָדער אַ בעערדיגונגס־פעראיין. זי האָט פערענטפערט אַ טיעף־איינגעוואָרצעלטע נויט פון דער מענשליכער נאַטור און האָט פערקערפּערט אין זיך אַלע די אייגענשאַפטען, וואָס דער שטאַאַט האָט שפּעטער אַוועקגענומען פאַר זיין ביוראָקראַטיע און פּאָליציי, און זי איז געווען נאָך פיעל מעהר ווי דאָס. זי איז געווען אַן אַסאָציאַציע פאַר גענגענזייטיגער שטיצע, אונטער אַלע אומשטענדען און צופעלען פון לעבען, „דורך ראטה און טהאַט", און זי איז געווען אַן אָרגאַניזאַציע אויפצוהאַלטען גערעכטיגקייט — אונטערשיידענדיג זיך פון דעם שטאַאַט דערמיט, וואָס זי האָט אין אַלע פעלען איינגעפיהרט אַ הומאַניטערען ברידערליכען עלעמענט, אַנשטאָט דעם פאָרמאַלען עלעמענט, וועלכער איז דער הויפּט קענצייכען פון דעם שטאַאַט'ס אריינמישען זיך. אפילו ווען דער גילדע־ברודער האָט געמוזט ערשיינען פאַר דעם טריבונאַל פון דער גילדע, איז ער געשטאַנען פאַר מענשען, וועלכע האָבען איהם גוט געקענט און זיינען פריהער געווען זיינע חברים ביי זייער טעגליכער אַרבייט,

1) זעה די אויסגעצייכענטע בעמערקונגען וועגען דער פריעד־גילדע פון דזש. ר. גרין און פרוי גרין אין „דהי קאָנקוועסט אָוו ענגלאַנד", לאָנדאָן 1883, ז. 30—229.

ביי דער געמיינשאַפטליכער סעודה, אוןביים ערפילען זייערע ברי־דערליכע פליכטען: מענשען וואָס זיינען באמת געוועזן זיינס גלייכען און ברידער, ניט יוריסטען אָדער פערטיידיגער פון וועמעס עס איז פרעמדע אינטערעסען.1)

עס איז קלאָר, אז אַן אינסטיטוציע, וועלכע איז אזוי גוט צו־געפּאַסט צו בעפריעדיגען די נויטען פון פעראייניגונג, ניט בערו־בענדיג דעם יחיד פון זיין איניציאַטיווע, האָט געמוזט זיך פער־שפּרייטען, וואקסען און זיך פערשטארקען. שווער איז נאָר געווען צו געפינען אזא פאָרם, וואָס זאָל ערלויבען צו פעדערירען די גילדען־פעראיינען, ניט קומענדיג אין אַ צוזאַמענשטויס מיט די פעראייניגונגען פון די דאָרף־געמיינדען, און וואָס זאָל קאָנען זיי אַלעמען פעראייניגען אין איין הארמאָניש גאנצעס. און ווען אזא פאָרם פון פעראייניגונג איז געפונען געוואָרען — אין דער פרייער שטאָדט — און אַ רייהע גינסטיגע אומשטענדען האָט געגעבען די שטעדט די מעגליכקייט צו דערקלערען זייער אונאָבהענגיגקייט, האָבען זיי עס געטהאָן מיט אזא געדאנקען־אייניגקייט, וועלכע מוז ארויסרופען בעוואונדערונג אפילו אין אונזער יאָהרהונדערט פון אייזענבאַהנען, טעלעגראַפען און דרוקערייען. הונדערטע פריי־פּאַפּירען (טשארטערס), אין וועלכע די שטעדט האָבען בעשטע־טיגט זייער בעפרייאונג, זיינען אָנגעקומען צו אונז, און ניט קוקענ־דיג אויף דער אונענדליכער פערשיידענקייט פון די פּרטים, וואָס איז אָבגעהאַנגען פון דער מעהר אָדער ווייניגער פאָלשטענדיגקייט פון זייער בעפרייאונג, געפינט מען אין זיי אַלעמען דיזעלביגע הויפּט־אידעען. די שטאָדט האָט זיך אָרגאַניזירט ווי אַ פעדעראַ־ציע, אי פון די קליינע דאָרף־געמיינדען, אי פון די גילדען.

„אַלע וואָס געהערען צו דער פריינדשאַפט פון שטאָדט — אזוי ווערט געזאָגט אין דעם פריי־פּאַפּיער, וואָס פיליפּ דער גראַף פון פלאַנדערן האָט געגעבען די בירגער פון ע י ר, אין יאָהר 1888 — האָבען פערשפּראָכען און בעשטעטיגט מיט אַ שבועה און אויפ'ן גלויבען, אז זיי וועלען העלפען איינער דעם אַנדערן ווי ברידער אין אַלץ וואָס איז גוט און עהרליך. אז אויב איינער בעגעהט אַן עולה

1) זעה אַנהאַנג XIV

אַנטקעגען דעם אַנדערן אין וואָרט אָדער טהאַט, זאָל דער וואָס האָט געליטען דערביי ניט נעהמען קיין נקמה דערפֿאַר, ניט ער אַליין און ניט זיין פֿאַמיליע.... ער זאָל ברענגען אַ קלאַגע, און דער בעל־עולה וועט אויסקויפֿען זיין זינד, לויט דעם פּסק וואָס צוועלף גע־וועהלטע ריכטער, זיצענדיג אַלס פּערמיטלער, וועלען אַרויס־ברענגען. און אויב דער גע'עולה'טער אָדער דער בעל עולה וואַרפֿט זיך ניט אונטער דעם בעשלוס פֿון די פּערמיטלער, נאָכדעם ווי מען האָט איהם מתרה געווען דריי מאָל, ווערט ער אויסגעשלאָסען פֿון דער פֿריינדשאַפֿט אַלס אַ זינדיגער מענש און אַ שבועה־ברעכער."[1]

„יעדעם מיטגליעד פֿון דער געמיינדע וועט זיין געטריי זיין מיטגעשוואָרענעם און וועט איהם געבען הילף און ראַטה, לויט ווי ער וועט פֿיהלען וואָס די גערעכטיגקייט פֿאָדערט פֿון איהם" — ווערט געזאָגט אין די פּריי־פּאַפּיערען פֿון אַמיען און אַבבעוויל. „אַלע וועלען העלפֿען איינע די אַנדערע לויט זייערע קרעפֿטען, אין די גרעניצען פֿון דער געמיינדע, און וועלען ניט דערלאָזען, אַז איינער זאָל אַוועקנעהמען וואָס־ניט־איז פֿון דעם אַנדערן, אָדער איהם צווינגען צו צאָהלען קאָנטריבוציע" — לעזען מיר אין די פּריי־פּאַפּיערען פֿון סואַסאָן, קאָמפּיען, סאַנליס און אין פֿיעלע אַנדערע פֿון דעם זעלבען טיפּ.[2] און אַזוי ווייטער מיט אונ־צעהליגע וואַריאַציעס אויף דעם אייגענעם טעמאַ.

„די קאָממונע — האָט געשריבען גילבער דע נאָזשאַן — איז אַ שבועה פֿאַר געגענזייטיגער הילף (מוטואַי אַדיוטאָריי קאָניור־ראַטיאָ)... אַ נייע און העסליך וואָרט. דורכדעם ווערען די לייב־אייגענע (קאָפּיטע סענסי) בעפֿרייט פֿון יעדער קנעכטשאַפֿט; דורכדעם קאָנען זיי פֿעראורטיילט ווערען נאָר צו בעצאָהלען אַ געזעצליך בעשטימטע שטראָף פֿאַר עובר זיין דעם געזעץ; דורכדעם

1) „זאַמלונג פֿון די תקנות פֿון די קעניגע פֿון פֿראַנקרייך", באַנד XII, ז. 562; ציטירט פֿון אויג. טהיעררי אין זיין „בעטראַכטונגען איבער דער געשיכטע פֿון פֿראנקרייך" (פֿראַנצ.), ז. 196, דואָדעציִמאָ אויסגאַבע.

2) א. לושער, „די פֿראַנצויזישע קאָמונעס" (פֿראַנצ.), ז. 45, 46.

ווערען זיי בעפרייט פון די אָבצאָהלונגען, וואָס זיי האָבען אַלעמאָל געמוזט צאָהלען.״ 1)

די איינגענע בעפרייאונגס־כוואַליע איז אין 12טען יאָהרהונ־דערט דורכגעלאָפען דורך גאַנץ אייראָפּאַ, פערכאַפּענדיג סיי די רייכע שטעדט, סיי די אָרעמסטע שטעדטלעך. און אויב מיר קאָנען זאָגען, אַז בכלל זיינען די איטאַליענער שטעדט געווען די ערשטע, וואָס האָבען זיך בעפרייט (פיעלע פון זיי אין 11טען י. ה. און אייניגע זאָגאַר אין 10טען י. ה.), קאָנען מיר דאָך ניט אָנווייזען אויף קיין צענטער פון וואַנען די בעוועגונג האָט זיך אָנגעהויבען. זעהר אָפט האָט אַ קליין שטעדטעל אין צענטראַל אייראָפּאַ אָנגע־פיהרט די בעוועגונג אין זיין געגענד און די גרויסע שטעדט האָבען אָנגענומען זיין טשאַרטער ווי אַ מוסטער פאַר זייערע אייגענע. אָט אַזוי איז דער טשאַרטער פון דעם קליין שטעדטעל לאָררים אָנגענו־מען געוואָרען פון דריי און אַכציג שטעדט אין דרום־מערב פראַנק־רייך, און דער טשאַרטער פון באָמאָן איז געוואָרען דער מוסטער פאַר אַריבער פינף הונדערט שטעדט און שטעדטלעך אין בעלגיען און פראַנקרייך. ספּעציעלע דעלעגאַטען פלעגען אַרויסגעשיקט ווערען פון די שטעדט צו זייערע שכנים צו בעקומען אַ קאָפּיע פון זייער טשאַרטער, און זיי פלעגען פערפאַסען זייערע קאָנסטיטוציעס לויט דעם מוסטער. דאָך מוז מען בעמערקען, אַז זיי פלעגען ניט פּשוט קאָפּירען איינער דעם אַנדערן: זיי האָבען פערפאַסט זייערע אייגענע טשאַרטערס לויט די קאָנצעסיעס, וואָס זיי האָבען אַרויס־געקראָגען פון זייערע פעאָדאַלע הערשער. און דער רעזולטאַט איז געווען, ווי איין היסטאָריקער האָט בעמערקט, אַז די טשאַרטערס פון די מיטעלאַלטערליכע קאָמונעס האָבען ענטהאַלטען דיזעלביגע פערשיידענאַרטיגקייטען ווי די גאָטישע אַרכיטעקטור פון זייערע קירכען און קאַטהעדראַלען. זיי האָבען אַלע געהאַט דיזעלביגע הויפּט אידעען — דער קאַטהעדראַל האָט סימבאָליזירט די פער־איינינונג פון דער קירך־געמיינדע און גילדע אין דער פרייער שטאָדט — און אויך דיזעלביגע אונענדליך־רייכע פערשיידענ־אַרטיגקייט פון די דעטאַלען.

---

1) גילבער דע נאָזאָן, „דע וויטאַ סואַ“, ציטירט פון לושער, ד. ג. זייט 14.

דער הויפּט־פּונקט איז געווען צו האָבען אַן אייגענע יוריסדיקציע, און אַן אייגענע יוריסדיקציע האָט שוין אויך געמיינט אַן אייגענע אַדמיניסטראַציע. אָבער די שטאָדט איז ניט געווען בלויז אַן „אויטאָנאָמעס“ טייל פון דעם שטאַאַט — אַזוינע צווייזייטיגע ווערטער זיינען אין יענע צייטען נאָך ניט אויסגעקלערט געווען — זי איז געווען אַ שטאַאַט פאַר זיך אַליין. זי האָט געהאַט דאָס רעכט פון מלחמה און שלום, צו גרינדען פעדעראַציעס און מאַכען אַליאַנצען מיט איהרע שכנים. זי האָט געהאַט אונבעגרעניצטע רעכט אין איהרע אייגענע עסקים און אין פרעמדע האָט זי זיך ניט געמישט. די העכסטע פּאָליטישע מאַכט האָט ענטוועדער געקאָנט ליעגען איינגאַנצען אין אַ דעמאָקראַטישען פאָרום, ווי עס איז געווען דער פאַל אין פּסקאָוו, וואו די ו ו י ע ט ש ע האָט געשיקט און אָנגענומען אַמבאַסאַדאָרען, געשלאָסען אָבמאַכען, אָנגענומען און אָוועקגעשיקט קניאַזען, אָדער גאָר אויסגעקומען אָהן זיי פאַר צעהנדליגע יאָהרען; אָדער די דאָזיגע מאַכט איז איבערגעענטפערט געוואָרען אין די הענד פון אַן אַריסטאָקראַטיע פון סוחרים אָדער אפילו אַדעליגע, אָדער זיי האָבען זיי אוזורפּירט, ווי עס איז געווען דער פאַל אין הונדערטע איטאַליענישע און מיטען־אייראפּעאישע שטעדט. דער פּרינציפּ איז אָבער אַלעמאָל געבליבען דערזעלביגער: די שטאָדט איז געווען אַ שטאַאַט און — וואָס איז אפשר דאָס מערקווירדיגסטע דערביי — ווען די מאַכט אין שטאָדט איז פערכאַפּט געוואָרען פון אַן אַריסטאָקראַטיע פון סוחרים אָדער אפילו פון אַדעליגע, איז דאָס אינערליכע לעבען פון שטאָדט און דער דעמאָקראַטיזם פון טאָג־טעגליכען לעבען ניט פערשוואונדען געוואָרען, דען זיי זיינען גאַנץ ווייניג אָבגעהאַנגען פון דאָס וואָס מען וואָלט געקאָנט אָנרופען די פּאָליטישע פאָרם פון שטאַאַט.

דער סוד פון אָט דעם אויבענאויפיגען ווידערשפּרוך ליעגט דעריין, וואָס די מיטעלאַלטערליכע שטאָדט איז ניט געווען קיין צענטראַליזירטער שטאַאַט. וואָס איז שייך איהר אינערליכע אָרגאַניזאַציע האָט די שטאָדט אין פערלויף פון די ערשטע יאָהרהונדערטען פון איהר עקזיסטענץ כמעט גאָר ניט געקאָנט אָנגערופען ווערען אַ שטאַאַט, דערפאַר ווייל דער מיטעלאַלטער האָט פונקט אַזוי ווייניג געוואוסט פון דער היינטיגער צענטראַליזאַציע פון פונקציעס, ווי פון דער היינטיגער טעריטאָריעלער צענטראַ־

ליזאציע. יעדע גרופּע האָט געהאַט איהר חלק סואווערינטעט. די שטאָדט איז געוועהנליך געווען איינגעטיילט אין פיער קווארטאַלען אָדער אין פינף ביז זיבען „עקען" (סעקציעס), וואָס האָבען ארוים־געשטראַהלט פון איין צענטער, און יעדער קווארטאַל אָדער סעקציע האָט בדרך כלל פאַרגעשטעלט אַ בעשטימטען קלאַס פון מסחר אָדער פּראָפעסיע, הגם ער האָט אויך ענטהאַלטען איינוואוינער פון פערשיידענע גזעלשאַפטליכע פּאָזיציעס און בעשעפטיגונגען — אדעליגע, סוחרים, בעלי מלאכות, אָדער אפילו האַלב־לייבאייגענע. יעדער קווארטאַל אָדער סעקציע האָט אָבער פאַרגעשטעלט מיט זיך אַ גאַנץ זעלבסטשטענדיגע איינהייט. אין וועזענטליך איז יעדער איינזעל געווען אַן אונאָבהענגיקע פּאָליטישע געמיינדע. ער האָט געהאַט זיינע אייגענע אָרגאַניזירטע האַנדעל און האַנדווערק, זיין אייגענעם מסחר אין זאַלץ, זיין אייגענע יוריסדיקציע און אדמיני־סטראַציע, זיין אייגענעם פאָרום; און די וואהל פון אַ דאָזשע פאַר דער גאַנצער שטאָדט האָט קיין ענדערונג ניט געמאַכט אין דער אינערליכער אונאָבהענגיגקייט פון איהרע בעזונדערע געמיינדען. 1) אין קעלן זיינען די איינוואוינער געווען איינגעטיילט אין ג ע־ב ו ר ט ש א פ ט ע ן און ה י י מ ש א פ ט ע ן, ד. ה. שכנ׳ישע גילדען, וועלכע האָבען נאָך געשטאַמט פון דער פראַנקישער פעריאָדע. יעדע איינע פון זיי האָט געהאַט איהר ריכטער (בור־ריכטער) און די געוועהנליכע צוועלף געוועהלטע פסק־געפינער (שאָפּפען), איהר וואַגט און איהר „ג ר ע ו ו ע" אָדער קאָמאַנדיר פון דער לאָקאַלער מיליץ. 2) די געשיכטע פון דער פאַרצייטיגער שטאָדט לאָנדאָן, פאַר דער עראָבערונג, — זאָגט גרין, — איז די געשיכטע „פון אַ געוויסער צאָהל קליינע גרופּען, וועלכע זיינען געווען צעוואָרפען איבער׳ן שטח, וואָס איז געווען איינגעשלאָסען

1) לעברעט, „היסטואַר דע וועניס", באַנד 1, ז. 393; אויך מאַרין, ציטירט פון לעאָ און באָטטאָ אין „היסטואַר דע ל׳איטאַליע", פראַנצ. אויסגאַבע, 1844, באַנד I, ז. 500.

2) דר. וו. אַרנאָלד, „פערפאַסונגסגעשיכטע דער דייטשען פרייר־שטעדטע", 1854, באַנד II, ז. 227 און ווייטער; ענגען, „געשיכטע דער שטאָדט קעלן, באַנד I, ז. 29—228; אויך די דאָקומענטען וואָס ענגען און עקערט האָבען אָבגעדרוקט.

אין די שטאָדט־מויערן, פון וועלכע יעדע גרופּע איז זיך געוואַקסען מיט איהר אייגענעם לעבען און אינסטיטוציעס, מיט איהרע גילדען, אייגענער יורידיקציע, קלויסטערס און דערגלייכען, און וועלכע זיינען נאָר לאַנגזאַם צונויפגעצויגען געוואָרען אין איין מוניציפּאַלער פעראייניגונג."1) און ווען מיר ווענדען זיך צו די כראָניקען פון די רוסישע שטעדט נאָווגאָראָד און פּסקאָוו, וועלכע זיינען לפי ערך רייך אין ריין־אָרטיגע אייגנצעלהייטען, געפינען מיר אַז יעדע סעקציע (קאָנעץ) איז בעשטאַנען פון זעלבסטשטענדיגע גאַסען, און הגם יעדע גאַס איז דאָס רוב געווען בעזעצט פון א בעשטימטען קלאַס בעלי מלאָכות, האָבען זיך פונדעסטוועגען אײנגעפונען צווישען איהרע איינוואוינער אויך סוחרים און לאַנדאייגענטימער, און זי איז געווען אַ געמיינדע פאַר זיך. די גאַס האָט אין פאַל פון אַ פערברעכען געטראָגען אַ קאָמונאַלע פעראַנטוואָרטליכקייט פאַר אַלע איהרע מיטגליעדער; זי האָט געהאַט איהר אייגענע יורים־דיקציע און אייגענע אַדמיניסטראַציע דורך די גאַסען־עלטסטע (אוליטשאַנסקיע סטאַראָסטי); זי האָט געהאַט איהר אייגענעם זיעגעל (אַ סימבאָל פון רעגירונגס מאַכט), און אין פאַל פון אַ נויט — איהר אייגענעם פאָרום (וויעטשע); זי האָט אויך געהאַט איהר אייגענע מיליץ, איהרע געוועהלטע גלחים און בכלל איהר אייגען קאָלעקטיוו לעבען און איהרע אייגענע קאָלעקטיווע אונטערנעהמונגען.2)

די מיטעלאַלטערליכע שטאָדט קומט פאָר אויף דעם אופן ווי אַ דאָפּעלטע פעדעראַציע: פון אַלע הויז־אייגענטימער, וואָס זיינען געווען פעראייניגט אין קליינע טעריטאָריעלע פערבאַנדען — די גאַס, די קירכען־געמיינדע, די סעקציע, — און פון יחידים, וואָס זיינען געווען פעראייניגט דורך אַ שבועה אין גילדען, לויט זייערע פּראָפעסיאָנען. די ערשטע פעדעראַציע איז געווען די פרוכט פון דעם דאָרף־געמיינדליכען אורשפּרונג פון שטאָדט, בעת די אַנדערע איז געווען אַ שפּעטיגערער געוואוקס, וואָס איז אַרויסגערופען געוואָרען אין לעבען דורך די נייע אומשטענדען.

1) „קאָנקוועסט אָוו ענגלאַנד", 1883, ז. 453.

2) ביעלאָעף, „ראַזסקאַזי איז רוסקאָי איסטאָריי", בענדער II און III.

די הויפּט אויפגאַבע פון דער מיטעלאַלטערליכער שטאָדט איז געווען צו גאַראַנטירען פרייהייט, זעלבסט־פערוואַלטונג און פריעדען; און די הויפּט גרונדלאַגע פון שטאָדטישען לעבען, ווי מיר וועלען עס גלייך זעהן, ווען מיר וועלען ריידען וועגען די האַנדווערקער־גילדען, איז געווען — אַ ר ב י י ט. די „פּראָדוקציאָן" אָבער האָט ניט אַוועקגענומען די גאַנצע אויפמערקזאַמקייט פון דעם מיטעלאַלטערליכען עקאָנאָם. מיט זיין פּראַקטישען שכל האָט ער פערשטאַנען, אַז מען מוז גאַראַנטירען פריהער דעם פערברויך (די קאָנסומפּציאָן), כדי עס זאָל זיין מעגליך צו האָבען אַ פּראָדוקציאָן; און דעריבער איז דער גרונד־פּרינציפּ פון יעדער שטאָדט געווען צו בעזאָרגען „די אַלגעמיינע נויט־בעדערפענים און נאַכט־לעגער פאַר די אָרימע און רייכע צוגלייך" (געמיינע נאָטדורפט אונד געמאַך אַרמער אונד רייכער"). 1) אויפקויפען שפּייז־פּראָדוקטען און אַנדערע הויפּט־נויטיגע זאַכען, ווי קויהלען, האָלץ א. ד. ג., איידער זיי זיינען געקומען אויפ'ן מאַרק, אָדער בכלל אונטער ספּעציעל־גינסטיגע בעדינגונגען, פון וועלכע אַנדערע זיינען אויס־געשלאָסען, — מיט איין וואָרט, וואָס עס האָט געהייסען פּ ר ע מ צ י אָ — איז געווען אינגאַנצען פערבאָטען. אַלץ האָט געמוזט געבראַכט ווערען אויפ'ן מאַרק און אָנגעבאָטען ווערען יעדען איינעם וואָס וויל קויפען, ביז וואַנען דאָס קלינגען פון שטאָדט־גלאָק האָט געשלאָסען דעם מאַרק. ערשט דאַן האָט דער הענדלער געקענט קויפען דאָס איבערגעבליבענע און אַפילו דעמאָלט האָט זיין פּראָפיט געמוזט זיין „אַן עהרליכער פּראָפיט." 2) אויסער

1) וו. גראַמיך, „פערפאַסונג אונד פערוואַלטונגס־געשיכטע דער שטאַדט ווירצבורג אים 13טען ביז צום 15טען י. ה.", ווירצבורג 1882, ז. 34.

2) ווען אַ שיף האָט געבראַכט אַ לאָדונג קויהלען נאָך ווירצבורג, האָט מען עס די ערשטע אַכט טעג געקענט פערקויפען נאָר אין העקער, און יעדע פאַמיליע האָט מעהר ניט געקענט קויפען ווי פופציג קערב. דאָס איבעריגע האָט מען דאַן געמעגט פערקויפען אַנגראָ, אָבער דער הענדלער האָט נאָר געמעגט רעכענען אַ „זיטליכען" פּראָפיט, „אונזיטליכע" פּראָפיטען זיינען געווען שטרענג פערבאָטען (גראמיך, דאָרט גופא). דאָס אייגענע איז געווען אין לאָנדאָן (ליבער אַלבום", ציטירט ביי אָטשענ־קאָווסקי, ז. 161) און פּאַקטיש אומעטום.

דעם. ווען אַ בעקער האָט געקויפט תבואה אַנגראָ, נאָכדעם ווי דער מאַרק איז שוין געווען געשלאָסען, האָט יעדער בירגער געהאַט אַ רעכט צו פאָדערן אַ טייל פון דער תבואה (אַרום אַן אַכטעל) פאַר זיך אויף דעם אַנגראָ־פּרייז, אויב ער האָט געמאַכט זיין פאָדערונג איידער דער מסחר איז געשלאָסען געוואָרען; פערקעהרט ווידער האָט יעדער בעקער געקענט פאָדערן דאָסזעלבע, אויב אַ בירגער האָט געקויפט די תבואה צום פערקויפען. אין ערשטען פאַל האָט דער בירגער נאָר געדאַרפט ברייגען די תבואה אין שטאָדטישען מיל, וואו ער האָט עס געקאָנט האָבען צומאָלט, ווען עס קומט זיין רייה פאַר אַ בעשטימטען פּרייז, און דאָס ברויט האָט ער געקאָנט לאָזען באַקען אין דעם „פאַיר באַנאַל“ — דעם קהל'שען באַק־אויווען. 1) מיט איין וואָרט, ווען אין שטאָדט איז געווען אַ יקרות, האָבען אַלע מעהר אָדער ווייניגער געליטען גלייך; אָבער אַ חוץ אין אומגליקס־פעלען, האָט אין די פרייע שטעדט, כל זמן זיי האָבען עקזיסטירט, קיינער ניט געקאָנט שטאַרבען פון הונגער, ווי עס טרעפט ליידער צו־אָפט ביי אונז היינטיגע צייטען.

אגב אָבער געהערן שוין אָט די אַלע רעגעלען צו די שפּעטיגערע פעריאָדען פון'ם לעבען אין די שטעדט, בעת אין אַ פריהערער פעריאָדע פלעגט די שטאָדט אַליין איינקויפען אַלע שפּייז־פּראָדוקטען פאַר'ן געברויך פון די בירגער. די דאָקומענטען וואָס זיינען דאָ ניט לאַנג פערעפענטליכט געוואָרען פון טשאַרלז גראָסס ענטהאַלטען פּאָזיטיווע פאַקטען וועגען אָט דעם פונקט, און זיי בעשטעטיגען זיין בעהויפּטונג, אַז „געוויסע שטאָדט־בעאַמטע

1) זעה פאַגניעז, „עטיודען איבער דער אינדוסטריע און אינ־דוסטריעלען קלאַס פון פּאַריז אין 13טען און 14טען י. ה.“ (פראַנצ.) פּאַריז 1877, ז. 155 און ווייטער. עס איז קוים נויטיג צו צולעגען, אַז דער שטייער אויף ברויט און אויך אויף ביער איז בעשלאָסען געוואָרען נאָכדעם ווי עס איז גענוי אונטערזוכט געוואָרען וויפיעל ברויט און ביער מען קאָן האָבען פון אַ געוויסער סומע קאָרן. אין די אַרכיוועז פון אַמיען געפינען זיך די פּרטים וועגען אַזוינע עקספּערימענטען. (אַ. דע קאַלאָננע, דאָרט גופא, ז. 77 און 93). אויך אין די לאָנדאָנער אַרכיווען (אָטשענקאָווסקי, „ענגלאַנד'ס ווירטהשאַפטליכע ענטוויקעלונג“, יענא, 1879, ז. 165.).

פלעגען אויפקויפען די אַריינגעפיהרטע שפייז־פּראָדוקטען אין נאָמען פון שטאָדט, און דאַן עס צוטיילען אין חלקים צווישען די בירגער־סוחרים, און קיינער האָט ניט געטאָרט קויפען קיין סחורה, וואָס מען האָט געבראַכט אין האַפען, סיידען די שטאָדט־בעאַמטע האָבען זיך ענטזאָגט זי צו קויפען. עס שיינט, אַז דאָס איז געווען — אַזוי זאָגט ער — אַ גאַנץ געוועהנליכער מנהג אין ענגלאַנד, אירלאַנד, וועלס און שאָטלאַנד. 1) אפילו אין 16טען י. ה. פלעגט די געמיינדע איינקויפען תבואה „פאַר דער בעקוועמליכקייט און צום נוצען אין אַלע זאַכען פון אַט דער... שטאָדט און קאַמער פון לאָנדאָן, און פון אַלע איהרע בירגער און איינוואוינער, וויפיעל עס ליעגט אין אונזערע הענד" — ווי דער מער פון שטאָדט האָט געשריבען אין יאָהר 1565. 2) אין ווענעדיג, ווי מיר וויסען איצטער, איז דער גאַנצער תבואה־האַנדעל געלעגען אין די הענד פון שטאָדט; און די „קוואַרטאַלען", וואָס פלעגען קריגען די תבואה פון די ממונים אויפ'ן אימפּאָרט, זיינען געווען מחויב אַריינצושיקען צו יעדען בירגער אין הויז די מאָס, וואָס מען האָט איהם צוגעטיילט. 3)

---

1) טשאַרלז גראָסס, „דהי גילד מוירטשאַנט", אָקספאָרד 1890, באַנד I, ז. 135. זיינע דאָקומענטען בעווייזען, אַז דער מנהג האָט עקזיסטירט אין ליווערפול, אין וואָטערפאָרד, אירלאַנד, אין נעאַטה, וועלש און אין לינליטהגאָו און טהורסאָ אין שאָטלאַנד. פון זיין בוך איז צו זעהן, אַז די פּראָדוקטען פלעגען אויפגעקויפט ווערען צו פער־טיילען ניט נאָר צווישען די בירגער־הענדלער, נאָר „פאַר אַלע בירגער און געמיינדע לייט", (ז. 136, הערה) אָדער ווי מען לייענט אין די טהורסאָ פעראָרדנונגען פון 17טען י. ה. „אָנצובאָטען צו די הענדלער, האַנדווערקער און איינוואוינער פון דעם דאָזיגען בורג, כדי זיי זאָלען זיך איינשאַפען זייער חלק פון די פּראָדוקטען לויט זייערע בעדערפעניסען און מעגליכקייטען."

2) „דהי ערלי היסטאָרי אָוו דהי גילד אָוו מערטשאַנט טיילאָרס" פון טשאַרלז מ. קלאָד, לאָנדאָן 1888, ב. I, ז. 361, אָנהאַנג X, ווי אויך אין דעם טעקסטען אָנהאַנג וואו עס ווערט בעוויזען, אַז דיזעלבע פּראָ־דוקטען פלעגען אויך אויפגעקויפט ווערען אין יאָהר 1546.

3) טשיבאַריאָ, „דער עקאָנאָמישער צושטאַנד פון איטאַליע אין דאַנטע'ס צייטען", 1865, ז. 44.

אין פראַנקרייך פלעגט די שטאָדט אַמיען איינקויפען זאַלץ און פערטיילען עס צו אַלע בירגער אויף קאָסט־פרייז; 1) און אפילו איצטער זעהט מען אין אַ סך פראַנצויזישע שטעדט די „האַללעס", וועלכע זיינען אַמאָל געווען די שטאָדטישע דעפּאָס פאַר תבואה און זאַלץ.2) אין רוסלאַנד איז עס געווען אַ רעגעלמעסיגער מנהג אין נאָווגאָראָד און פסקאָוו.

דער גאַנצער ענין בנוגע די איינקויפען פון די געמיינדען פאַר דעם געברויך פון די בירגער, און דעם אופן ווי זיי פלעגען עס טהאָן, האָט נאָך ווי עס שיינט ניט געקריגען די געהעריגע אויפ־מערקזאַמקייט פון די היסטאָריקער פון יענער פעריאָדע; דאָ און דאָרט בעגעגענט מען אָבער גאַנץ אינטערעסאַנטע פאַקטען, וועלכע וואַרפען אויף דעם אַ נייע ליכט. אַזוי געפינען מיר צווישען גראָסס' דאָקומענטען אַ תקנה פון דער שטאָדט קילקענני, פון יאהר 1367, פון וועלכער מיר דערוויסען זיך, ווי די פרייזען פון די סחורות פלעגען פעסטגעשטעלט ווערען. „די סוחרים און די מאַטראָזען — שרייבט מר. גראָסס — האָבען געמוזט שווערען וויפיעל די סחורה האָט זיי געקאָסט און וויפיעל די הוצאות פון אַריבערפיהרען האָבען בעטראָפען. דאַן האָט דער מער פון שטאָדט און צוויי ערפאַהרענע מענשען געשטעלט דעם פרייז, מיט וועלכען די סחורה האָט געקאָנט פערקויפט ווערען." דערזעלבער רעגעל האָט געגאָלטען אויך אין טהורסאָ פאַר סחורות, וואָס זיינען אָנגעקומען „מיט'ן ים אָדער איבער'ן לאַנד". אָט דער אופן פון בעשטימען דעם פרייז פאַסט אַזוי גוט צו די בעגריפען פון מסחר, וואָס האָבען עקזיסטירט אין די מיטעלאַלטערליכע צייטען, אַז ער האָט געמוזט זיין אָנגענומען כמעט אומעטום. פעסטשטעלען דעם מקח דורך אַ דריטע פערזאָן

1) א. דע קאַלאָנע, „דאָס שטאָדטישע לעבען פון 15טען י. ה. אין צפון־פראַנקרייך, פאַריז, 1880, ז. 16—12. אין יאָהר 1845 האָט די שטאָדט ערלויבט אַרויסצופיהרען אַ בעשטימטע מאָס תבואה נאָך אַנטווערפען, „אַזוי ווי די איינוואוינער פון אַנטווערפען זיינען תמיד געווען גרייט צו זיין געפעליג צו די סוחרים און בירגער פון אַמיען (דאָרט, זייטען 77—75).

2) א. באַבאָ, „די שטאָדט אונטער דעם אַלטען רעזשים" (פראַנצ.), פאַריז, 1880.

איז געווען אַ גאַנץ אַלטער מנהג. און פאַר אַלע מסחרים אין די גרעניצען פון שטאָדט איז אומעטום אודאי געווען אַ געוועגהייט צו לאָזען ערפאַהרענע מענשען — אַ דריטע פּערזאָן — מאַכען דעם פּרייז, און ניט לאָזען עס טהאָן דעם פערקויפער אָדער קויפער. אָבער אָט דער צושטאַנד פיהרט אונז נאָך ווייטער צוריק אין דער געשיכטע פון האַנדעל — צו דער צייט, ווען דער האַנדעל אין פּראָדוקטען פון געוועהנליכען געברויך איז אָנגעפיהרט געוואָרען דורך דער גאַנצער שטאָדט, און די סוחרים זיינען בלויז געווען די קאָמיסיאָנערען אָדער פערטרויענסמענשען פון שטאָדט, אויף צו פערקויפען די סחורות, וואָס זי האָט עקספּאָרטירט. אַ פעראָרדנונג פון דער שטאָדט וואַטערפאָרד, וואָס איז אויך פערעפענטליכט געוואָרען פון גראָסס, זאָגט „אַז אַלערליי סחורות, פון וואָס פאַר אַ סאָרט זיי זאָלען ניט זיין, דאַרפען אויפגעקויפט ווערען פון דעם מער און די קלוטשוואָיטען, וועלכע זיינען געווען די איינקויפער פאַר דער געמיינדע פאַר דער צייט, און זיי דאַרפען צוטיילען די סחורות צו די פרייע מענשען פון שטאָדט, (מיט דער אויסנאַהם נאָר פון די גיטער פון די פרייע בירגער און די איינוואוינער).“ אָט די תקנה קאָן מען אנדערש ניט דערקלערען, סיידען מען זאָל אָננעהמען, אַז דער גאַנצער אויסערליכער האַנדעל פון שטאָדט איז אָנגעפיהרט געוואָרען דורך איהרע אַגענטען. אויסער דעם האָבען מיר אויך דירעקטע ראיות, אַז אַזוי איז ווירקליך געווען דער פאַל אין נאָווגאָראָד און פּסקאָוו. עס איז געווען די פריישטאָדט נאָווגאָראָד און די פריישטאָדט פּסקאָוו, וואָס האָבען געשיקט זייערע סוחר'ישע קאַראַוואַנען אין ווייטע לענדער.

מיר ווייסען אויך, אַז כמעט אין אַלע מיטעלאַלטערליכע שטעדט פון מיטען און מערב אייראָפּאַ פלעגען די האַנדווערקער־גילדען איינקויפען, אַלס אַ קערפּערשאַפט, אַלע נויטיגע רויה־מאַטעריאַלען, און פערקויפען די פּראָדוקטען פון זייער ארבייט דורך זייערע בעאַמטע; און עס איז קוים מעגליך, אַז זיי זאָלען ניט האָבען געטהאָן דאָסזעלבע פאַר דעם אויסערליכען האַנדעל — דערהויפּט, אַזוי ווי עס איז גוט בעקאַנט, אַז ביז'ן 13טען י. ה. זיינען ניט נאָר אַלע סוחרים פון אַ געוויסער שטאָדט געווען פעראַנט־וואָרטליך אַלס קערפּערשאַפט פאַר די חובות, וואָס יעדער איינער פון זיי האָט געמאַכט אין אַנאַנדער לאַנד, נאָר די גאַנצע שטאָדט

גופא איז אויך געווען פעראנטוואָרטליך פאַר די חובות פון יעדען איינעם פון איהרע סוחרים. ערשט נאָר אין 12טען און 13טען י. ה. האָבען די שטעדט אויפ'ן רהיין געשלאָסען ספּעציעלע אָבמאכען, אין וועלכע זיי האָבען אָבגעשאַפט די דאָזיגע פעראנטוואָרטליכקייט.1) ענדליך האָבען מיר דעם מערקווירדיגען איפּסוויטש דאָקומענט, וואָס גראָסס האָט פערעפענטליכט, פון וועלכען מיר דערוויסען זיך, אז די הענדלער־גילדע פון שטאָדט איז בעשטאַנען פון אלע פרייע בירגער, וועלכע זיינען געווען וויליג צו צאָהלען זייערע בייטרעגע („זייער האַנזאַ") צו דער גילדע, און די גאַנצע געמיינדע צוזאַמען פלעגט דיסקוטירען, ווי אַמבעסטען אויפצוהאַלטען די הענדלער־גילדע און איהר געבען געוויסע פּריווילעגיען. די הענדלער־גילדע פון איפּסוויטש זעהט אויס איז גיכער געווען אַ קערפּערשאַפט פון נאמנים פון שטאָדט, איידער אַ פּשוט'ע פּריוואַטע גילדע.

אין קורצען, וואָס מעהר מיר הויבען אָן קענען די מיטעל־אַלטערליכע שטאָדט, אַלץ מעהר זעהען מיר, אַז זי איז ניט געווען בלויז אַ פּאָליטישע אָרגאַניזאַציע צו בעשיצען געוויסע פּאָליטישע פרייהייטען. דאָס איז געווען אַ פערזוך צו שאַפען, אויף אַ פער־גרעסערטען מאַסשטאַב איידער אין דער דאָרף־געמיינדע, אַן אָרגאַניזאַציע, וואָס זאָל זיין אַן ענגער פערבאַנד פאַר געגענזייטיגער הילף און שטיצע, פאַר'ן קאָנזום און פאַר פּראָדוקציאָן, און פאַר'ן געזעלשאַפטליכען לעבען בכלל — ניט אַרויפלעגענדיג אויף די מענשען די קייטען פון שטאַאַט, נאָר געבענדיג זיי די פולע פרייהייט אויסצודריקען דעם שעפּפערישען גייסט פון יעדער בעזונדער גרופּע פון איינצעלנע אין קונסט, האַנדווערק, וויסענשאַפט, האַנדעל און פּאָליטישער אָרגאַניזאַציע. אויף ווי ווייט דער דאָזיגער פערזוך איז געווען ערפאָלגרייך, וועט זיך אַרויסווייזען אַמבעסטען אין דעם נעקסטען קאַפּיטעל, נאָכדעם ווי מיר וועלען האָבען אַנאַליזירט די אָרגאַניזאַציע פון אַרבייט אין דער מיטעלאַלטערליכער שטאָדט און די בעציהונגען פון די שטעדט צו דער אַרומיגער פויערשער בעפעלקערונג.

1) ענגעז, „געשיכטע דער שטאָדט קעלן", באַנד I, ז. 491־2.

קאַפּיטעל VI

אין דער מיטעלאַלטערליכער שטאָדט

(פּאָרטזעצונג)

עהנליכקייט און פערשיידענקייט צווישען די מיטעלאַלטערליכע שטעדט.— די האַנדווערקער־גילדען: שטאַאַט־איינעגנשאַפּטען ביי יעדערער פון זיי. די האַלטונג פון דער שטאָדט געגענאיבער די פּויערים; די פּראָבעס זיי צו בעפרייען. — די פעאָדאַלע פּריצים. — וואָס די מיטעלאַלטערליכע שטאָדט האָט אויפגעטהאָן אויף די געביעטען פון קונסט און וויסענשאַפט. די אורזאַכען פון זייער אונטערגאַנג.

די מיטעלאַלטערליכע שטעדט זיינען ניט אָרגאַניזירט געוואָרען לויט אַ פריהער־אויסגערעכנטען פּלאַן, ווי עס האָט זיך פערוואַלט אַ זייטיגען געזעצגעבער. יעדע שטאָדט איז אין פולען זין פון וואָרט געווען אַ נאַטירליכעס געוויקס — אַן אַלעמאָל־אַנדערער רעזולטאַט פון דעם קאַמפּף צווישען פערשיידענע קרעפטען, וועלכע האָבען געמוזט זיך איינאָרדנען אָבער־און־ווידער, צופּאַסענדיג זיך צו דעם ערך פון זייערע ענערגיען, דעם שיקזאַל פון זייערע שטרייטען און דער שטיצע, וואָס זיי האָבען בעקומען פון זייער אַרומיגער סביבה. דעריבער קאָן מען ניט געפינען קיין צוויי שטעדט, וואָס זאָלען האָבען אַקוראַט דעמזעלביגען אינערליכען געבוי און אַ גלייכען מזל. יעדע שטאָדט, פאַר זיך גענומען, ענדערט איהר פיזיאָנאָמיע פון יאָהרהונדערט צו יאָהרהונדערט. דאָך אָבער, ווען מיר וואַרפען אַ ברייטען בליק אויף אַלע שטעדט פון איירָאפּאַ, פערשווינדען די אָרטיגע און נאַציאָנאַלע חלוקים, און מיר ווערען איבערראַשט פון דער וואונדערבאַרער עהנליכקייט, וואָס מיר געפינען ביי זיי אַלעמען, אָבוואוהל יעדערע האָט זיך ענטוויקעלט פאַר זיך, אונאָבהענגיק פון די אַנדערע און אונטער פער־שיידענע אומשטענדען. אַ קליין שטעדטיל אין צפון פון שאָטלאַנד

מיט זיין בעפעלקערונג פון גראָבע ארבייטער און פישערלייט; א רייכע שטאָדט אין פלאַנדערן מיט איהר וועלט־האַנדעל, איהר לוקסוס, גענוס־פערלאַנגען און מונטערן לעבען; אַן איטאַליענישע שטאָדט, וואָס איז רייך געוואָרען דורך איהר האַנדעל מיט'ן אָריענט, און וועלכע קולטיווירט אין איהרע מויערן א פערפיינערטען קינסטלערישען געשמאַק און אַ הויכע קולטור; און אַן אָרימע שטאָדט, וואָס בעשעפטיגט זיך דערהויפט מיט ערדאַרבייט, אין א זומפיגען אָזערע־געגענד פון רוסלאַנד — וויפיעל געמיינשאַפט־ליכעס קאָנען זיי האָבען צווישען זיך? און דאָך זיינען די הויפט־שטריכען פון זייער געבוי און דער גייסט וואָס בעלעבט זיי דורכ־געדרונגען פון אַ שטאַרקער פאַמיליען־עהנליכקייט. אומעטום געפינען מיר דיזעלביגע פעדעראַציעס פון קליינע געמיינדען און גילדען, דיזעלביגע „טעכטער־שטעדט“ אַרום דער מוטער־שטאָדט, דיזעלביגע פאָלקס־פערזאמלונג און דיזעלביגע עמבלעמען פון איהר אונאָבהענגיגקייט. דער בעשיצער (דעפענסאָר) פון שטאָדט רעפּרעזענטירט, אונטער פערשיידענע נעמען און בעקליידונגען, די זעלביגע אויטאָריטעט און דיזעלביגע אינטערעסען; די בעשאַפונג פון לעבענס־מיטעל, די אַרבייט און דער האַנדעל, זיינען אָרגאַניזירט אויף אַ זעהר עהנליכען אופן; אינעווייניגסטע און אויסווייניגסטע מחליקות ווערען אָנגעפיהרט מיט דיזעלביגע אַמביציעס; אַפילו די לאָזונגען וואָס ווערען אַרויסגעבראַכט בעת די מחליקות, ווי אויך די פאָרמולעס, וואָס ווערען געברויכט אין די שטאָדט־כראָניקען, די תקנות און דאָקומענטען, זיינען דיזעלביגע. די אַרכיטעקטורישע מאָנומענטען, סיי זיי זיינען אין גאָטהישען סטיל, סיי אין ראָמאַ־נישען אָדער ביזאַנטישען סטיל, דריקען אויס דיזעלביגע ציעלען און דיזעלביגע אידעאַלען; זיי זיינען אויפגעפאַסט און געבויט געוואָרען אויפ'ן זעלביגען אופן. אַ סך אונעהנליכקייטען זיינען בלויז חלוקים פון עלטער, און יענע ווירקליכע חלוקים צווישען שוועסטער־שטעדט ווידערהאָלען זיך אין פערשיידענע טיילען פון אייראָפּאַ. די איינהייט פון דער לייטענדער אידעע און די גלייכע אורזאַכען פון זייער אורשפּרונג פערגלעטען די אונטערשיעדען פון קלימאַט, פון דער געאָגראַפישער לאַגע, פון רייכקייט, פון דער שפּראַך און רעליגיאָן. דעריבער קאָנען מיר רעדען וועגען דער מיטעלאַלטער־ליכער שטאָדט, ווי וועגען אַ גאַנץ־בעשטימטער שטופע פון

ציוויליזאַציע; און הגם יעדע פאָרשונג, וועלכע בעטאָנט די אָרטיגע און אינדיווידועלע חלוקים, איז העכסט ווילקאָמען, מעגען מיר דאָך אָנווייזען אויף די הויפּט־שטריכען פון ענטוויקלונג, וועלכע זיינען גלייך פאַר אַלע שטעדט.[1]

1) די ליטעראַטור וועגען דעם ענין איז זעהר רייך, עס איז נאָך אָבער דערווייליע ניטאָ קיין איינציג ווערק, וואָס זאָל בעהאַנדלען די מיטעלאַלטערליכע שטאָדט אַלס אַ גאַנצעס. פאַר די פראַנצויזישע געמיינדען זיינען אויגוסט טהיעררי׳ס „לעטטרס“ און „קאָנסידעראַסיאָן סיר ל׳איסטואַר דע פראַנס“ נאָך אַלץ קלאַסישע ווערק, און לושער׳ס „פראַנצויזישע קאָמונעס“ איז אַן אויסגעצייכענטער צוגאָב צו זיי. פאַר די איטאַליענישע שטעדט זיינען די הויפּט־קוועלען פון אַלגעמיינע אויסקונפטען: סיסמאָנדי׳ס גרויסעס ווערק („די געשיכטע פון די איטאַליענישע רעפּובליקען אין מיטעלאַלטער“, (פראַנצ.), פאַריז, 1826, 16 בענדער), לעאָ און באָטטאַ, „געשיכטע פון איטאַליען“, פעררארי׳ס „רעוואָלוציאָנען אין איטאַליע“, און העגעל׳ס „געשיכטע דער שטעדט־פערפאַסונג אין איטאַליען“. פאַר דייטשלאַנד האָבען מיר מאַורער׳ס „שטעדטעפערפאַסונג“, באַרטהאָלד׳ס „געשיכטע דער דויטשען שטעדטע“, און פון די שפּעטיגערע ווערק, העגעל׳ס „שטעדט אונד גילדען דער גערמאַנישען פעלקער“ (2 בענדער, לייפציג, 1891) און דר. אָטטאָ קאַללזען׳ס „די דויטשען שטעדטע אים מיטעלאַלטער“ (2 בענדער, האַללע, 1891), ווי אויך יאַנססען׳ס „געשיכטע דעם דויטשען פאָלקעס“ (5 בענדער, 1886), וועלכע וועלען האָפענטליך באַלד איבערזעצט ווערען אין ענגליש (אַ פראַנצויזישע איבערזעצונג איז פערעפענטליכט געוואָרען אין 1892). פאַר בעלגיען, א. וואַוטערס „די קאָמונאַלע פריויהייטען“ (פראַנצ.) ברוסעלס, 1869—78, 3 בענדער. פאַר רוסלאַנד, ביעלאַעוו׳ס, קאָסטאָ־מאַראָוו׳ס און סערגייעוויטש׳ס ווערק. און ענדליך פאַר ענגלאַנד האָבען מיר איינס פון די בעסטע ווערק וועגען שטעדט בכלל אין מרס. דז. ר. גרינ׳ס בוך „טאַון לייף אין דהי פיפטינטה סענטיורי“ (צוויי בענדער, לאָנדאָן, 1894). אויסערדעם האָבען מיר אַן אוצר פון גוט־בעקאַנטע אָרטיגע היסטאָריעס און איניגע אויסגעצייכענטע ווערק פון אַלגעמיינער געשיכטע און עקאָנאָמישער געשיכטע, וועלכע איך האָב אָפט דערמאָנט אין דעם קאַפּיטעל, ווי אויך אין די פריהערדיגע קאַפּיטלען. די רייכקייט פון דער ליטעראַטור בעשטעהט אָבער הויפּטזעכליך אין בעזונדערע, אָפט

עס איז קיין ספק ניט, אז די בעשיצונג, וואס דער מארק־פלאץ פלעגט בעקומען זינט די ערשטע בארבארישע צייטען, האט געשפיעלט א וויכטיגע, הגם ניט די איינציגע ראליע, אין דער בעפרייאונג פון דער מיטעלאלטערליכער שטאדט. די בארבארען פון די ערשטע צייטען האבען אין זייערע דארף־געמיינדען ניט געוואוסט פון קיין מסחר; זיי האבען געהאנדעלט נאר מיט פרעמדע, אין געוויסע בעשטימטע ערטער און אין געוויסע בע־שטימטע טעג. און כדי דער פרעמדער זאל קאנען קומען אויפ'ן האנדעלס־פלאץ ניט מורא האבענדיג, אז ווער עס איז וועט איהם הרג'נען צוליעב עפעס א בלוט־קריעג, וואס קאן זיך פיהרען צווישען צוויי שטאמען, איז דער מארק אלעמאל אוועקגעשטעלט געווארען אונטער דעם ספעציעלען שוץ פון אלע שטאמען. אויפ'ן מארק האט מען קיינעם ניט געטארט אנריהרען, אזוי ווי אין געבעט־הויז גופא, נעבען וועלכען דער מארק איז אבגעהאלטען געווארען. ביי די קאבילען איז דער מארק־פלאץ „אננאיא“, אזוי ווי דער פוס־וועג, אויף וועלכען די ווייבער טראגען וואסער פון ברונעם: אויףביידען טאר מען ניט געהן בעוואפענט, אפילו אין דער צייט פון א מלחמה צווישען די שטאמען. אין די צייטען פון מיטעלאלטער האט דער מארק־פלאץ אומעטום געהאט דיזעלביגע בעשיצונג. 1) קיין בלוט־

פארטרעפליכע פארשונגען פון דער געשיכטע פון בעזונדערע שטעדט, דערהויפט איטאליענישע און דייטשע, פון די גילדען, וועגען דער לאנד־פראגע, וועגען די עקאנאמישע פרינציפען פון יענער צייט, וועגען דער עקאנאמישער וויכטיגקייט פון די גילדען און די האנדווערקען, וועגען די פערבאנדען צווישען שטעדט (די האנזא) און וועגען דער געמיינדע־קונסט. אן אונגלויבליכע מאסע פון אויסקונפטען געפינט זיך אין די ווערק פון אט דער צווייטער קאטעגאריע, פון וועלכער נאר אייניגע פון די וויכטיגסטע ווערק ווערען דערמאנט דא אין די דפים.

1) קולישער, אין זיין פארטרעפליכער עססיי וועגען דעם פרימיטיווען האנדעל (צייטשריפט פיר פעלקערפסיכאלאגיע, באנד X, ז. 380) ווייזט אויך אן, אז לויט העראדאטוס זיינען די אגריפפעער געווען אונפערלעצליך, ווייל דער האנדעל צווישען די סקיטהיער און די צפון־פעלקער פלעגט פארקומען אויף זייער טעריטאריע. דער וואס איז ענטלאפען צו זיי איז געווען א קדוש, ווענען מען האט ניט געטארט

קריעג האָט ניט געקאָנט אָנגעפיהרט ווערען אויף דעם פּלאַץ וואו מענשען האָבען זיך צונויפגעקליבען צו פיהרען מסחר, און אויך ניט אין די גרעניצען פון א געוויסען קרייז אַרום איהם. אויב עס איז ענטשטאַנען אַ מחלקה צווישען דעם ערב־רב פון די קויפער און פערקויפער, האָט עס געמוזט פאָרגעבראַכט ווערען פאַר די, אונטער וועמעס שוץ דער מאַרק איז געשטאַנען — פאַר דעם געמיינדע־געריכט, אָדער פאַר דעם בישאָף׳ס, דעם פריץ׳ס אָדער דעם קעניג׳ס ריכטער. אַ פרעמדער, וואָס איז געקומען האַנדלען, איז געוועזן אַ גאַסט, און אַזוי האָט מען איהם טאַקע אָנגערופען. אַפילו דער פעאָדאַלער באַראָן, וואָס זיין געוויסען האָט איהם ניט געשטערט צו בעראַבעווען אַ סוחר אויפ׳ן גרויסען טראַקט, האָט רעספּעקטירט דעם „ווייכבילד“, ד. ה. דעם שטאַנג, וואָס איז געשטאַנען אויפ׳ן מאַרק און געטראָגען אויפ׳ן שפּיץ אָדער דעם קעניג׳ס הערב, אָדער אַ האַנדשוה, אָדער דאָס בילד פון אַן אָרטיגען הייליגען, אָדער פּשוט אַ צלם, לויט נאָכדעם צי דער מאַרק איז געוועזן אונטער דעם שוץ פון קעניג, פון פּריץ, פון דעם אָרטיגען קלויסטער, אָדער פון דער פאָלקס־פערזאַמלונג — די „וויעטשע“.1)

עס איז גרינג צו פערשטעהן, ווי אַזוי די זעלבסט־יורישדיקציע פון שטאָדט האָט זיך געקאָנט ענטוויקלען פון דער ספּעציעלער יורישדיקציע אויפן מאַרק־פּלאַץ, בעת דאָס דאָזיגע רעכט איז

אָנגרייפען, און די אַגריפער פלעגט מען אָפט איינלאַדען אלס פער־מיטלער פאר זייערע שכנים. זעה אָנהאַנג XV

1) אין דער לעצטער צייט איז אָנגעגאַנגען אַ ויכוח וועגען דעם „ווייכבילד“ און דעם „ווייכבילד“־געזעץ, וועלכער איז נאָך אַלץ ניט קלאָר. (זעה צאָפּפל, „אַלטערטימער דעם דויטשען רייכס אונד רעכטס“, באַנד III, ז. 29; קאַללזען, באַנד I, ז. 316). די אויבענגעבראַכטע ערקלערונג זעהט מיר אויס צו זיין די וואַהרשיינליכסטע, זי מוז אָבער, פערשטעהט זיך, בעוויזען ווערען דורך ווייטערע פאָרשונגען. עס איז אויך קלאָר, אַז דער „מערצעט קראָסס“ (ווי די שאָטלענדער רופען עס), ד. ה. דער „האַנדעלס־קרייץ“ האָט געקענט בעטראַכט ווערען ווי אַן עמבלעם פון דער יורישדיקציע פון דער קירך; מיר געפינען איהם אָבער אי אין די בישאָף־שטעדט, אי אין די שטעדט, איבער וועלכע די פאָלקס־פערזאַמלונג האָט געהאַט די דעה.

פרייוויליג אָדער ניט פרייוויליג איבערגעגעבען געוואָרען דער שטאָדט גופא. און אָט אזא מין אורשפּרונג פון די פרייהייטען פון דער שטאָדט, וועלכע מען קאָן נאָכווייזען אין זעהר פיעל פעלען, האָט נויטיגערווייז געגעבען זייער ווייטערדיגער ענטוויקלונג א בעזונדערן כאראַקטער. עס האָט געגעבען אַן אויבערמאכט דעם האַנדעל־פיהרענדען טייל פון דער געמיינדע. די בירגער, וועלכע זיי־נען אין דער צייט פון דער בעפרייאונג געווען הויז־אייגענטימער אין שטאָדט און האָבען געהאַט א חלק אין די שטאָדטישע לענדערייען, האָבען זעהר אָפט געגרינדעט א סוחרים־גילדע, וועלכע האָט גע־האַלטען אין איהרע הענד דעם מסחר פון שטאָדט; און הגם אין אָנהויב האָט יעדער בירגער, סיי רייך, סיי אָרים, געקאָנט זיין א מיטגליעד פון דער גילדע, און דער מסחר גופא איז ווי עס זעהט אוים אָנגעפיהרט געוואָרען פאַר דער גאַנצער שטאָדט דורך איהרע נאמנים, איז פונדעסטוועגען די גילדע ביסלעכווייז געוואָרען א מין פּריוויליגירטע קערפּערשאַפט. זי האָט ניט צוגעלאָזען די אויס־וויינינגסטע מענשען, וועלכע האָבען באַלד גענומען אריינשטראָמען אין די פרייע שטעדט, ווערען מיטגליעדער אין דער גילדע, און זי האָט אַלע נוצען, וואָס איז געקומען פון האַנדעל, געהאַלטען פאַר די עטליכע „פאַמיליעס", וועלכע זיינען געווען בירגער בעת דער בעפרייאונג. אויף דעם אופן האָט גאַנץ זיכער געדראָהעט א געפאַהר, עס זאָל זיך ניט אויסבילדען פון דעם א סוחרים'שע אָליגאַרכיע. אָבער שוין אין צעהנטען י. ה., און נאָכמעהר אין די נעקסטע צוויי יאָהרהונדערטען, זיינען די הויפּט־האַנדווערקען, וועלכע האָבען זיך אויך אָרגאַניזירט אין גילדען, געוואָרען שטאַרק גענוג אָבצושטעלען די אָליגאַרכישע טענדענצען פון די סוחרים.

די האַנדווערקערס גילדע איז דאַמאָלסט געווען א געמיינ־זאַמער פערקויפער פון איהרע פּראָדוקטען און א געמיינזאַמער איינקויפער פון די רויהע מאַטעריאַלען: איהרע מיטגליעדער זיינען אויף דעם אופן געווען סוחרים און האַנדווערקער אין דערזעלביגער צייט. די גרויסע ראָליע, וואָס די אַלטע האַנדווערקער־גילדען האָבען געשפּיעלט פון אָנהויב אָן פון דעם פרייען שטאָדטישען לעבען, האָט דעריבער גאַראַנטירט דער האַנד־ארבייט די הויכע פּאָזיציע, וואָס זי האָט שפּעטער פערנומען אין שטאָדט. 1) אין

1) בנוגע אַלע פראַגען וועגען דער האַנדעלס־גילדע, זעה גראָסס'ס פאָל־

דער ווירקליכקייט איז האַנד־אַרבייט ניט געווען אין מיטעלאַלטער־ליכער שטאָדט קיין צייכען פון אַ נידעריגערער געזעלשאַפטליכער פּאָזיציע; עס איז פערקעהרט געווען פערבונדען מיט סמנים פון דער הויכער אַכטונג, אין וועלכער מען האָט זי געהאַלטען אין דער דאָרף־געמיינדע. די האַנדאַרבייט איז בעטראַכט געוואָרען אין די מיטעלאַלטערליכע „מיסטעריען" (די אַרטעלען אָדער גילדען) ווי אַ פרומער חוב צו די בירגער, ווי אַ געזעלשאַפטליכע פונקציע (אַמט), וואָס איז אַזוי עהרענפול, ווי יעדער אַנדער אַמט. אַ געדאַנק פון „גערעכטיגקייט" צו דער געמיינדע און „עהרליכקייט" צו דעם פּראָדוצירער ווי צו דעם געברויכער — אַ געדאַנק, וואָס וואָלט אין אונזער צייט פאָרגעקומען אַזוי זאָנדערבאַר — האָט דורכגעדרונגען דעם גאַנצען גאַנג פון דער פּראָדוקציאָן און אויסטויש. דעם גאַרבער'ס, דעם קופּערשמיעד'ס, אָדער דעם שוסטער'ס אַרבייט מוז זיין „גערעכט" און „עהרליך", האָבען זיי געשריבען אין יענע

שטענדיג ווערק „דהי גילד מערטשאַנט" (אָקספאָרד, 1890, 2 בענדער); אויך מרס. גרין'ס בעמערקונגען אין „טאַון־לייף אין דהי פּיפטינטה סענטיורי", 2טער באַנד, קאַפּיטלען 5, 8 און 10; און א. דאָרען'ס איבער־זיכט איבער דעם געגענשטאַנד אין שמאָלער'ס „פאָרשונגען", באַנד 12. אויב די השערות, וואָס זיינען אָנגעדייטעט געוואָרען אין פאָריגען קאַפּיטעל, (אַז דער האַנדעל איז אין אָנהויב געווען קאָמונאַל) זאָל זיך ארויסווייזען צו זיין ריכטיג, דאַן וועט מען מעגען פאָרשלאָגען אַלס אַ וואַהרשיינליכע היפּאָטעזע, אַז די האַנדעלס־גילדע איז לכתחילה געווען אַ קערפּערשאַפט, וועלכע איז אָנגעטרויט געוואָרען מיט פיהרען קאָמערציע אין די אינטערעסען פון דער גאַנצער שטאָדט, און נאָר ביסלעכווייז איז זי געוואָרען א גילדע פון סוחרים, וואָס האָבען געפיהרט מסחר פאַר זיך אַליין. דערצו זיינען געווען אַזעלכע, ווי די „מערטשאַנד אדוואַנ־טיוריסטס" פון ענגלאַנד, די „פאַוואָלניקי" (פרייע קאָלאָניזירער און סוחרים) פון נאָווגאָראָד, און די „מערקאַטי פּערזאָנאַטי", ווען מען האָט געלאָזט עפענען נייע מערק און נייע קאָמערציעלע צווייגען פאַר זיך אַליין. בכלל מוז מען בעמערקען, אַז מען קאָן ניט צושרייבען דעם אורשפּרונג פון דער מיטעלאַלטערליכער שטאָדט צו קיין איינציגען, בעזונדערן פאַקטאָר. עס איז געווען א רעזולטאַט פון פ י ע ל ע פאַק־טאָרען, וועלכע האָבען געווירקט יעדערער אין אַ פערשיידענעם גראַד.

צייטען. דאס האלץ, דער לעדער, די פאדים, וועלכע דער האנדווערקער געברויכט, מוז זיין „ריכטיג“; ברויט מוז „גערעכט“ געבאקט ווערען, און אזוי ווייטער. טראגט אריבער די דאזיגע שפראך אין אונזער היינטיגען לעבען, וועט עס קלינגען פאלש און אוננאטירליך; דאמאלסט אבער איז עס געווען נאטירליך און גאר ניט פאלש, ווייל דער בעל מלאכה פון מיטעלאלטער האט ניט פראדוצירט פאר אן אונבעקאנטען קויפער, און האט ניט געווארפען זיינע פראדוקטען אויף אן אונבעקאנטען מארק. ער האט געשאפען ערשטענס פאר זיין גילדע — פאר א ברודערשאפט פון מענשען, וועלכע האבען געקענט איינע די אנדערע, האבען געוואוסט די טעכניק פון דער מלאכה, און בעשטימענדיג דעם פרייז פון יעדען פראדוקט, האבען זיי געקאנט אבשאצען די פעהיגקייט פון בעל־מלאכה און די ארבייט, וואס ער האט אריינגעלעגט אין זיין האנדווערק. צווייטענס האט די גילדע, ניט דער איינצעלנער פראדוצירער, אנגעבאטען די וואארע צום פערקויף אין דער געמיינדע, און די געמיינדע פון איהר זייט האט אנגעבאטען דער ברודערשאפט פון די פעראייניגטע געמיינדען די וואארע, וואס האט געדארפט עקספארטירט ווערען, און האט גענומען אויף זיך די אחריות פאר זייער קוואליטעט. ביי אזא ארגאניזאציע איז עס געווען די אמביציע פון יעדען האנדווערקער־פאך ניט צו ליפערן קיין טאנדעטנע ארבייט. און טעכנישע פעהלערן אדער פעלשונגען איז געווען א זאך, וואס האט פוגע געווען די גאנצע געמיינדע, „ווייל עס קען צערשטערן דאס געזעלשאפטליכע צוטרויען“, ווי עס איז געשטאנען געשריבען אין א שטאדט־תקנה. 1) אזוי ווי די פראדוקציאן איז אויף דעם אופן געווען א „סאציאלע פליכט“, וועלכע איז געשטאנען אונטער דער קאנטראל פון דער גאנצער אמיטאס (די „פריינדשאפט“, די שטאדט), האט די האנד־ארבייט, כל זמן די פרייע שטאדט האט געלעבט, ניט געקאנט אראבפאלען ביז צו דעם נידעריגען מעמד, וועלכען זי פערנעהמט איצטער.

אן אונטערשיעד צווישען מייסטער און לעהרלינג, אדער צווישען דעם מייסטער און דעם „געזעל“, איז געווען אין די מיטעל־

1) יאנססען׳ס „געשיכטע דעם דויטשען פאלקעס“, ב. I, ז. 315; גראמיד׳ס „ווירצבורג“, און פאקטיש יעדע זאמלונג פון תקנות.

אַלטערליכע שטעדט פון זייער ערשטען אָנהויב אָן; דאָס איז אָבער לכתחילה געווען נישט מעהר ווי אַ חילוק אין עלטער און אין פעהיגקייט, ניט אין פערמעגען און מאַכט. נאָך אַ זיעבען־יאָהריגער לעהרצייט און נאָכדעם ווי ער האָט געצייגט זיין קענטניס און פעהיגקייט דורך אַ מייסטער־ווערק, איז דער לעהרלינג אַליין געוואָרען אַ מייסטער. ערשט אַ סך יאָהרען שפּעטער, אין 16טען י. ה., נאָכדעם ווי די קעניגליכע מאַכט האָט צעבראָכען די שטאָדטישע און האַנדווערקערשע אָרגאַניזאַציע, איז מעגליך געוואָרען צו ווערען אַ מייסטער פּשוט בירושה אָדער מיט דעם כח פון רייכטום. דאָס איז שוין אָבער געווען אַ צייט פון אַלגעמיינעם אונטערגאַנג פון דער מיטעלאַלטערליכער אינדוסטריע און קונסט־ארבייט.

אין די ערשטע בליהענדע פּעריאָדען פון די מיטעלאַלטערליכע שטעדט איז ניט געווען קיין פיעל פּלאַץ פאַר לוינארבייט, און נאָך וועניגער פאַר אינדיווידועלע לוינאַרבייטער. די ארבייט פון די וועבער, די פייל־און־בויגען מאַכער, די שמיעדען, די בעקער א. אז. וו. איז געטהאָן געוואָרען פאַר דער גילדע און דער שטאָדט; און ווען מען האָט געדונגען בעלי מלאכות אין די בוי־געווערק, האָבען זיי געאַרבייט ווי צייטווייליגע קערפּערשאַפטען, (ווי די אַרטעלן אין רוסלאַנד נאָך איצטער), וועלכע האָבען געקריגען בעצאָהלט פאַר דער גאַנצער אַרבייט פון אַרטעל. אַרבייטען פאַר אַ מייסטער האָט זיך אָנגעהויבען פערמעהרען ערשט שפּעטער; אָבער אַפילו אין דעם פאַל האָט דער אַרבייטער אויך געקריגען בעסער בעצאָהלט ווי ער קריגט איצטער דאָ אין ענגלאַנד, און גאָר אַ סך בעסער איידער ער פלעגט קריגען אומעטום אין אייראָפּאַ אין דער ערשטער העלפט פון 19טען י. ה. טהאָראָלד ראָדזשערס האָט די ענגלישע לעזער בעקאַנט געמאַכט מיט דעם געדאַנק; עס איז אָבער אויך ריכטיג בנוגע גאַנץ אייראָפּאַ, ווי מען קאָן עס זעהן אין די פאָר־שונגען פון פאַלקע און שאָנבערג, 1) און פון פיעלע צופעליגע

1) פאַלקע, „געשיכטליכע סטאַטיסטיק“, באַנד I, ז. 373-93 און באַנד II, ז. 66, ציטירט אין יאַנססען׳ס „געשיכטע“, ב. I, ז. 339; זש. ב. בלאַווינאַק קומט אויך צו אַן עהנליכען שלוס. פאַר אַמיען זעה דע קאַלאָן׳ס „וויע מוניציפּאַל“, ז. 99 און דעם אָנהאַנג. פאַר אַ גענויע אָבשאַצונג און קלאָרע דאַרלעגונג וועגען אַרבייטס־לוין אין ענגלאַנד

אָנדייטונגען. אפילו אין 15טען י. ה. פלעגט אַ מויערער, אַ סטאָליער אָדער אַ שמיעד קריגען אין אַמיען פיער „סאָלס“ אַ טאָג, וואָס איז געווען גלייך ווי 48 פונט ברויט, אָדער ווי אַן אכטעל פון אַ קליינעם אָקס (בואוואַרד). אין זאַקסען איז דער געהאַלט פון אַ געזעל אין בוי־געווערק געווען אַזעלכער, אַז ער האָט געקאָנט, ווי פאַלקע זאָגט, מיט זיין לוין פאַר זעקס טעג קויפען דריי שאָף און איין פאָר שיך. די געשענקען, וואָס די געזעלען פלעגען געבען פאַר די קאַטהעדראַל־קירכען זאָגען אויך עדות, אַז עס האָט זיך זיי לפי ערך גוט געלעבט, שוין ניט צו רעדען פון די גרויסאַרטיגע נדבות, וואָס געוויסע האַנדווערקער־גילדען פלעגען געבען, אָדער וואָס זיי פלעגען אויסגעבען אויף פעסט־טעג און פאַראַדען. 1) דער פאַקט איז, אַז וואָס מעהר מיר ווייסען וועגען דער שטאָדט פון מיטעלאַלטער, אַלץ מעהר ווערען מיר איבערצייגט, אַז די אַרבייט האָט זיך קיינמאָל ניט אַזוי גוט בעצאָהלט און איז קיינמאָל ניט געווען אַזוי געאַכטעט, ווי אין דער צייט, ווען דאָס לעבען פון די פרייע שטעדט איז געשטאַנען אויף זיין העכסטען פונקט פון ענטוויקלונג.

נאָך מעהר ווי דאָס. ניט נאָר זיינען אַ סך בעשטרעבונגען פון אונזערע מאָדערנע ראַדיקאַלען שוין פערווירקליכט געווען אין מיטעלאַלטער, נאָר אַפילו אַ סך זאַכען, וואָס מען האַלט היינט פאַר אַ אוטאָפיע, זיינען דאַמאָלסט אָנגענומען געוואָרען אַלס עטוואָס גאַנץ נאַטירליכעס. מען לאַכט פון אונז, ווען מיר זאָגען, אַז די אַרבייט מוז זיין אַנגענעהם, אָבער — אין מיטעלאַלטער איז

פון מיטעלאַלטער און דעם ווערטה פון דעם לוין אין ברויט און פלייש, זעה דזש. סטעפען׳ס פאָרטרעפליכען אַרטיקעל אין „ניינטינטה סענטיורי“ פאַר דעם יאָהר 1891, און „סטודיער אָפווער לאַנסיסטעמעטס היסטאָריאַ אי ענגלאַנד“, סטאָקהאָלם 1895.

1) מיר וועלען ברייגגען נאָר איין ביישפיעל פון אַ סך אַזוינע, וואָס מען קען געפינען אין שאָנבערג׳ס און פאַלקע׳ס ווערק: די 16 שוסטער־קנעכט פון דער שטאָדט קזאַנטען אַם רהיין האָבען מנדב געווען פאַר אַן אַלטאַר אין דער קירך 75 גולדען אויף אַ ליסט און 12 גולדען פון זייער אלגעמיינער קאַסע. דאָס געלד האָט דאַמאָלסט געהאַט די ווערדע וועניגסטענס צעהן מאָל אַזויפיעל ווי איצטער.

געווען געשריבען אין א תקנה פון קוטטענבערג: „יעדער איינער מוז נחת האבען פון זיין ארבייט, און קיין איינער, וואס פערברייננגט זיין צייט אין גארנישט טהאן, זאל ניט אנאייגענען זיך דאס, וואס אנדערע האבען געשאפען דורך פלייסיגקייט און ארבייט, דען די געזעצען מוזען בעשיצען פלייסיגקייט און ארבייט."1) און איני־מיטען פון אלע היינטיגע רייד וועגען אן 8־שטונדען טאג, וואלט גאר ניט געשאדט צו דערמאנען זיך אן א תקנה, וואס פערדינאנד דער ערשטער האט ארויסגעגעבען בנוגע די קייזערליכע קויהלען־מינען, וועלכע האט בעשטימט, אז דעם קויהלען־גרעבער'ם ארבייטס־טאג זאל בעשטעהן פון 8 שטונדען „ווי עס פלעגט זיין אין די אלטע צייטען", און אז שבת נאך האלבען טאג זאל זיין פערבאטען צו ארבייטען. לענגערע שטונדען זיינען געווען זעהר זעלטען, דער־צעהלט אונז יאנססען; פערקעהרט, קירצערע שטונדען זיינען פאר־געקומען גאנץ אפט. אין 15טען י. ה. אין ענגלאנד, זאגט ראדזשערס, „האבען די ארבייטער געארבייט נישט מעהר ווי אכט און פערציג שטונדען א וואך." 2) אויך דער פרייער האלבער טאג שבת, וואס מיר בעטראכטען פאר א היינטיגען נצחון, איז אין דער ווירקליכקייט געווען אן אלטער איינפיהר פון מיטעלאלטער; שבת נאכמיטאג איז געווען די צייט, ווען דאס גרעסטע טייל פון געמיינדע פלעגט געהן אין באד, בעת מיטוואך נאכמיטאג איז געווען די באד־צייט פאר די געזעלען.3) און הגם אין יענע ציי־

1) ציטירט פון יאנסען, דארט גופא, באנד I, ז. 43.

2) „דהי עקאנאמיקאל אינטערפרעטיישאן אוו היסטארי", לאנדאן, 1891, ז. 303.

3) יאנססען, דארט גופא. זעה אויך דר. אלווין שולטץ „דייטשעס לעבען אין 14טען און 15טען י. ה. 5, גראססע אויסגאבע, וויען, 1892, ז. 67 און ווייטער. אין פאריז איז דער ארבייטסטאג בעשטאנען אין איניגע געווערבען פון זיבען ביז אכט שטונדען אין ווינטער, און ביז פערצעהן שטונדען אין זומער; אין אנדערע געווערבען, פון אכט ביז ניין שטונדען ווינטער, און פון צעהן ביז צוועלף שטונדען זומער. יעדע ארבייט האט אויפגעהערט אלע שבת און ארום פינף און צוואנציג אנדערע טעג אום פיער אוהר, בעת אום זונטאג און דרייסיג אנדערע יום טובים איז גאר קיין ארבייט ניט געטהאן געווארען. דער אלגעמיינער שלום איז,

טען זיינען נאָך ניט געווען איינגעפיהרט קיין שוהל־פּרישטיקען פאַר קינדער — וואהרשיינליך ווייל קיין קינד איז ניט געגאַנגען א הונגעריגער אין שוהל — איז אבער אין אייניגע פלעצער געווען א מנהג צו טיילען באַר־געלד פאַר די קינדער, אויב די הוצאה איז געווען צו־שווער פאַר זייערע עלטערן. וואָס געהערט ארבייטער־קאָנגרעסען, זיינען זיי אויך געווען א רעגעלמעסיגע ערשיינונג אין מיטעלאלטער. אין אייניגע טיילען פון דייטשלאַנד פלעגען די האַנד־ווערקער פון דעמזעלביגען געווערב, וועלכע האָבען אָנגעהערט פער־שיידענע געמיינדען, זיך צונויפקומען יעדען יאָהר צו דיסקוטירען פראגען, וואָס זיינען נוגע זייער געווערב: וועגען די לעהרלינגס־יאָהרען, די וואַנדער־יאהרען א. ד. ג. און אין יאהר 1572 האָבען די האנזא־שטעדט פאָרמעל אנערקענט דאָס רעכט פון די געווערק־שאַפטען צונויפצוקומען זיך אויף פעריאָדישע קאָנגרעסען און אָנ־נעהמען וועלכע רעזאָלוציעס זיי ווילען, כל זמן זיי געהען ניט להיפך די תקנות פון די שטעדט בנוגע דער קוואַליטע פון די פּראָ־דוקטען. עס איז בעקאַנט, אַז אַזוינע ארבייטער־קאָנגרעסען, אייני־גע אינטערנאַציאָנאַלע, ווי די האַנזא גופא, זיינען אָבגעהאַלטען געוואָרען פון בעקער, אייזענגיסער, שמידען, גאַרבער, שווערדען־מאַכער און באָנדערס.1)

די געווערקשאַפט־אָרגאַניזאַציע האָט, פערשטעהט זיך, גע־מוזט האָבען א גענויע איבערזיכט פון דער גילדע־איבער די האַנד־ווערקער, און עס פלעגען אויסגעוועהלט ווערען צוליעב דעם צוועק ספּעציעלע בעאַמטע. עס איז אבער מערקווירדיג, אז כל זמן די שטעדט האָבען געלעבט זייער פרייען לעבען, האָט זיך קיינער ניט געקלאָגט וועגען דער דאָזיגער איבערזיכט, בעת וויבאַלד נאָר דער שטאַאט האָט אריינגעשטעלט זיין פוס, און האָט גענומען קאָנפיס־

אַז דער ארבייטער אין מיטעלאַלטער האָט אַלץ צוזאַמען געאַרבייט ווענ־יגער שטונדען איידער דער היינטיגער ארבייטער. (דר. ע. מאַרטין סט. לעאָן „די געשיכטע פון קאָרפּאָראַציאָנען" (פראַנצ.) ז. 121).

1) וו. סטיעדאַ „האַנזישע פעראיינבאַרונגען איבער שטעדטישע גע־ווערבע אים 14טען אונד 15טען י. ה.ת אין די „האַנזישע געשיכטסבלע־טער" יאהרגאַנג 1886, ז. 121; שאָנבערג'ס „ווירטהשאַפטליכע בעדיוי־טונג דער צינפטע"; און טיילוויז אויך ראָשער.

קירען דאָס אייגענטום פון די גילדען און צערשטערן זייער אונאָב־
העננגיקייט צו גונסטען פון זיין אייגענער ביוראָקראַטיע, האָבען
די קלאַגען זיך גענומען שיטען אָהן אַ צאָהל.1) פון דער אנדער
זייט ווידער, איז דער אונגעהויערער פאָרטשריט אין אלע קונסט־
ווערק, וואס איז דערגרייכט געוואָרען אונטער דעם מיטעלאַלטערלי־
כען גילד־סיסטעם, דער בעסטער בעוויז, אז דער דאָזיגער סיסטעם
האָט ניט געשטערט דער אינדיווידועלער איניציאַטיווע.2) דער
פאַקט איז, אַז די מיטעלאַלטערליכע גילדע, פונקט ווי דער מיטעל־
אַלטערליכער קירכען־בעצירק, „גאַס“ אדער „קוואַרטאַל“, איז ניט
געווען אַ קבוץ פון בירגער, וואָס זיינען געשטאַנען אונטער דער
קאָנטראָל פון שטאַאַט־בעאַמטע; זי איז געווען אַ פעראיין פון
מענשען, וואס זיינען געווען פערבונדען דורך אַ געוויסען געווערב:
בעאייפטראַגטע קויפער פון רויה־פּראָדוקטען, פערקויפער פון פאַב־
ריצירטע וואַרע און בעלי מלאכות — מייסטערס, געזעלען און
לעהרלינגע. אין דער אינערליכער אָרגאַניזאַציע פון דעם געווערב

---

1) זעה טולמין סמיטה׳ס געפיהלפולע בעמערקונגען וועגען דער
בערויבונג פון די גילדען דורך דער קעניגליכער מאַכט, אין מיסס
סמיטה׳ס איינלייטונג צו „ענגליש גילדס“. אין פראַנקרייך האָט זיך
אָנגעהויבען דיזעלביגע בערויבונג און אָבשאַפונג פון דער יוריסדיקציע
פון די גילדען אין יאהר 1306, און דער לעצטער קלאַפּ איז געגעבען גע־
וואָרען אין יאהר 1382 (פאַגניע, דאָרט, ז. 52.).

2) אַדאַם סמיטה און זיינע צייטגענאָסען האָבען גוט געוואוסט וואָס
זיי האָבען פעראורטיילט, ווען זיי האָבען געשריבען געגען דעם שטאַאַט׳ס
אריינמישען זיך אין די געווערבען און געגען די געווערב־מאָנאָפּאָלען,
וואָס דער שטאַאַט האָט געשאַפען. לניידער האָבען זייערע נאָכפאָלגער,
מיט זייער האָפנונגסלאָזער אויבערפלעכליכקייט, צונויפגעמישט די מי־
טעלאַלטערליכע גילדען און די שטערונגען פונ׳ם שטאַאַט אין איין קאַשע,
ניט זעהענדיג קיין חילוק צווישען אַן אוקאַז פון ווערסאַיל און אַ תקנה
פון אַ גילדע. עס איז איבעריג צו זאָגען, אַז די עקאָנאָמען, וועלכע האָ־
בען ערנסט שטודירט דעם ענין, ווי שאָנבערג צ. ב. (דער ארויסגעבער פון
אַ בעריהמטען לעהרבוך אויף פּאָליטישע עקאָנאָמיע), האָבען קיינמאָל אַזאַ
טעות ניט געמאַכט. ביז ניט לאַנג אָבער האָבען זיך אָט אַזוינע ויכוחים
גערעכענט פאַר עקאָנאָמישע „וויסענשאַפט“.

איז די מיטגליעדער־פערזאמלונג געווען די העכסטע מאכט, כל זמן זי האט ניט געשטערט די אנדערע גילדען; אין פאל פון א סכסוך, איז די זאך פארגעבראכט געווארען פאר דער גילדע פון אלע גילדען — די שטאדט. אבער אחוץ אט די פונקציעס האט די גילדע פאר־געשטעלט מיט זיך נאך עפעס מעהר. זי האט געהאט איהר אייגענע יורידיקציע, איהר אייגענע מיליטערישע קאמאנדע, איהרע אייגע־נע פערזאמלונגען, איהרע אייגענע טראדיציעס פון קאמפפען, נצחונות און אונאבהענגיגקייט, איהרע אייגענע בעציהונגען מיט אנדערע גילדען פון דעמזעלביגען געווערב אין אנדערע שטעדט: מיט איין ווארט, זי האט געלעבט א פולען ארגאנישען לעבען, וואס האט נאר געקאנט קומען פון דער פאלשטענדיגקייט פון איהרע לע־בענס־פונקציאנען. ווען מען האט אויסגערופען אין שטאדט זיך צו בעוואפענען, פלעגט די גילדע קומען ווי א בעזונדער מחנה (שאאר), בעוואפענט מיט איהר אייגענע געוועהר, (אין א שפעטי־גערער צייט האט זי געבראכט איהרע אייגענע הארמאטען, שעהן צוגעפוצט) אונטער דעם בעפעהל פון איהרע אי גנע געוועהלטע קאמאנדירען. זי איז, קורץ גערעדט, געווען פונקט אזא אונאבהענ־גיג גליעד פון דער פעדעראציע, ווי די רעפובליק פון אורי אדער זשענעווא איז געווען מיט 50 יאהר צוריק אין דער שווייצארישער קאנפעדעראציע. פערגלייכען די גילדע מיט א היינטיגער טרייד־יוניאן, וועלכע האט קיין סמן ניט פון א זעלבסט־הערשענדער מלוכה און פערמעגט נישט מעהר ווי א פאר ניט זעהר וויכטיגע פונקציעס, איז פונקט אזוי אונזיניג, ווי צו פערגלייכען פלארענץ אדער ברינגנע מיט א פראנצויזישער געמיינדע, וואס שימעלט אונטערן דרוק פון נאפאלעונישען קאדעקס, אדער מיט א רוסיש שטעדטיל, וואס איז אוועקגעשטעלט געווארען אונטער קאטערינאַ דער צווייטער׳ס מוני־ציפאל־געזעץ. ביידע האבען ערוועהלטע בורגמייסטערס, און די לעצטע האט אפילו אויך האנדווערקער־צעכען, אבער דער חילוק צווישען זיי איז — דער גאנצער חילוק וואס געפינט זיך צווישען פלארענץ און צארעוואקאקשאיסק, אדער צווישען א דאזשע פון וועגעדיג און א היינטיגען מער פון א פראנצויזיש שטעדטיל, וועל־כער נעהמט ארונטער דאס היטעל פאר דעם שרייבער ביים אונטער־פרעפעקט.

די מיטעלאלטערליכע גילדען זיינען בכח געווען אויפצוהאל־

טען זייער זעלבסטשטענדיגקייט; און שפּעטער, דערהויפּט אין פערצעהנטען יאָהרהונדערט, ווען דאָס אַלטע מוניציפּאַלע לעבען האָט צוליעב אייניגע סבות, וועלכע מיר וועלען באַלד אָנדייטען, דורכגעמאַכט א שטאַרקע פערענדערונג, האָבען די יונגערע געווערק־שאַפטען זיך ארויסגעוויזען שטאַרק גענוג אויסצוקעמפּפען זייער געהעריג טייל אין דער פערוואַלטונג פון די שטאָדטישע עסקים. די מאַסען, וואָס זיינען געווען אָרגאַניזירט אין „יונגערע“ גילדען, האָבען זיך אויפגעהויבען, כדי ארויסצורייסען די מאַכט פון די הענד פון דער וואַקסענדער אָליגאַרכיע, און זייער אויפשטאַנד איז מעהרסטענטיילס געווען ערפאָלגרייך און זיי האָבען וויעדער גע־עפענט אַ נייע בליהונגס־פעריאָדע פאַר די פרייע שטעדט. אמת, אין אייניגע שטעדט איז דער אויפשטאַנד פערטרונקען געוואָרען אין בלוט, און מאַסען ארבייטער האָט מען ארונטערגעהאַקט די קעפּ, ווי עס האָט פּאַסירט אין יאָהר 1306 אין פּאַריז און אין יאָהר 1371 אין קעלן. אין אַזוינע פעלען זיינען די שטאָדטישע פרייהיי־טען שנעל ארונטערגעקומען און די שטאָדט אַליין איז געפאַלען אונטער'ן יאָך פון א צענטראַלער מאַכט. דאָס רוב שטעדט אָבער האָבען נאָך אויפגעהאַלטען אין זיך גענוג לעבענסקראַפט ארויסצו־קומען פון דעם קאַמפּף מיט א נייעם לעבען און פרישער ענער־גיע.1) א נייע פעריאָדע פון יונג לעבען איז געווען זייער שכר. א ניי לעבען איז אריינגעגאָסען געוואָרען און האָט געפונען זיין אויס־

---

1) אין פלאָרענץ האָבען די זיעבען יונגערע גילדען געמאַכט זייער רעוואָלוציע אין די יאהרען 1270-82, און מען קאָן געפינען א פולע בע־שרייבונג פון איהרע רעזולטאַטען אין פעררענס' ווערק („די געשיכטע פון פלאָרענץ“, (פראַנצ.), פּאַריז, 1877, 3 בענדער) און ספּעציעל אין דעם ווערק פון גינאָ קאַפּפּאָני (סטאָריאָ דעללאָ רעפּובליקאָ די פירענצע, צוויי־טע אויפלאַגע 1876, באַנד 1, ז. 58 ביז 80; איבערזעצט אין דייטש). אין ליאָן, דאַגעגען, וואו די בעוועגונג פון די יונגערע גילדען האָט פּאַ־סירט אין יאהר 1402, איז זי אונטערדריקט געוואָרען, און די גילדען האָבען פערלאָרען דאָס רעכט אַליין צו וועהלען זייערע ריכטער. די צוויי פּרטייען, זעהט אויס, האָבען געמאַכט א פּשרה צווישען זיך. אין ראָסטאָק איז אזא בעוועגונג פאָרגעקומען אין יאהר 1313; אין צוריך אין יאהר 1336; אין בערן אין 1363; אין ברוינשווייג אין 1374 און דעם

דרוק אין די וואונדערבארע ארכיטעקטור מאָנומענטען, אין א נייער פעריאָדע פון וואוילשטאַנד, אין א ראשיגען פאָרטשריט פון טעכניק און ערפינדונג, און אין א נייער גייסטיגער בעוועגונג, וועלכע האָט געפיהרט צו דער רענעסאַנס און דער רעפאָרמאַציאָן.

דאָס לעבען פון די מיטעלאַלטערליכע שטעדט איז כסדר בע־שטאַנען פון שווערע קאַמפּפען צו געווינען פרייהייט און זי איינצו־האַלטען. עס איז אמת, אז אין דער צייט פון יענע ווילדע קאַמפּ־פען האָט זיך ענטוויקעלט א שטאַרקער און שטאַנדהאַפטיגער דור פון בירגער; אמת, די מלחמות האָבען איינגעוואָרצעלט א ליעב־שאַפט און פערגעטערונג פון דער מוטער־שטאָדט, און די גרויסאַר־טיגע זאַכען, וואָס די מיטעלאַלטערליכע קאָמונעס האָבען אויפגע־טהאָן, איז געוועזן א דירעקטער רעזולטאַט פון דער דאָזיגער ליעבע. די קרבנות אָבער, וואָס די קאָמונעס האָבען געמוזט בריינגען אין דעם קאַמפּף פאַר פרייהייט, זיינען דאָך געוועזען שרעקליך, און האָבען געלאָזען טיעפע שפּורען פון צוריסענקייט אויך אין זייער אינערליכען לעבען. זעהר ווייניג שטעדט האָבען פועל געווען, א דאַנק פערשיעדענע גינסטיגע אומשטענדען, צו געווינען פרייהייט מיט איין קלאַפּ, און דאָס רוב האָבען זיי שנעל זי פערלאָרען; בעת

נעקסטען יאהר אין האַמבורג; אין ליבבעק אין די יאהרען 1376-84, און אַזוי ווייטער. זעה שמאָללערס „סטראַסבורג צור צייט דער צונפט־קעמפּפע“ און „שטראסבורג׳ס בליטהע“; ברענטאַנאָ׳ס „ארבייטערגילדען דער געגענוואַרט“ צוויי בענדער, לייפּציג 1871-72; עב. בעין „מערט־שאַנד ענד קראַפטגילדס“, אַבערדין, 1887, ז. 47-26 און 75. וואָס גע־הערט גראָסס׳ מיינונג בנוגע דיזעלביגע קאַמפּפען אין ענגלאַנד, זעה מרס. גרין׳ס בעמערקונגען אין איהר ווערק „טאון לייף אין דהי פיפטינטה סענטיורי“, באַנד II, ז. 190-217; אויך דעם קאַפּיטעל וועגען דער אר־בייטער פראגע, און פאַקטיש דעם גאַנצען זעהר אינטערעסאַנטען באַנד. ברענטאַנאָ׳ס אנזיכטען איבער די קאַמפּפען פון די גילדען, דער עיקר אין די פּאַראַגראַפען 3 און 4 פון זיין עסיי „אָן דהי היסטאָרי ענד דעוועלאָפּ־מענט אָוו גילדס“ און טולמין סמיטה׳ס „ענגליש גילדס“ זיינען קלאַסיש פאַר דעם געגענשטאַנד, און מען קאָן זאָגען, אז זיי זיינען אבער און ווידער בעשטעטיגט געוואָרען דורך די שפּעטיגערע פאָרשונגען.

די גרעסטע צאָהל האָט געהאט צו קעמפּפען פופציג אדער הונדערט יאָהר נאָכאנאַנד, און אָפט נאָך לענגער, איידער זייער רעכט אויף א פרייען לעבען איז אָנערקענט געוואָרען, און דאן האָבען זיי גע־דארפט קעמפּפען נאָך א הונדערט יאהר אוועקצושטעלען זייער פריי־הייט אויף א פעסטען גרונד—די פרייבריעף פון 12טען יאהרהונדערט זיינען אייגענטליך נאָר געווען דער ערשטער טריט צו פרייהייט.1) אין דער ווירקליכקייט איז די שטאָדט פון מיטעלאַלטער געווען א בעפעסטיגטע אָאזע אינמיטען פון א לאַנד, וואָס איז געלעגען אין פעאָדאַלער קנעכטשאַפט, און האָט זיך געמוזט דורכשלאָגען א וועג מיט דער מאַכט פון איהרע וואָפען.

מחמת די סבות, וואס זיינען אינקורצען אָנגעוויזען געווארען אין דעם פאָריגען קאַפּיטעל, איז יעדע דאָרף־געמיינדע ביסלעכווייז געפאלען אונטער דעם יאָך פון א וועלכען־עס־ איז וועלטליכען אדער גייסטליכען פריץ. דאָס הויז פון אזא פריץ איז געוואקסען צו א שלאָס, און זיינע וואָפען־חברים זיינען געוואָרען די ערגסטע אוואַנ־טוריסטען, וועלכע זיינען תמיד גרייט געווען צו בערויבען די פויע־רים. א חוץ די דריי טעג א וואָך, וואָס די פויערים האָבען געמוזט ארבייטען פאר'ן פּריץ, האָט מען פון זיי געריסען אלערליי סאָרטען אָבצאָהלען: פאר דעם רעכט צו זייהען און צו שניידען, פאר דעם רעכט צו זיין פרעהליך אדער אומעטיג, פאר דעם רעכט צו לעבען, חתונה האָבען אדער שטארבען. אבער נאָך ערגער פאר אלץ איז געווען, וואָס בעוואָפענטע רויבער וועלכע האָבען געהערט צו א וועלכען עס איז פּריץ פון די ארומיגע פּריצים, פלעגען נאָכאנאַנד אי־בערפאַלען די פויערים, מיט דעם אויסרייד, אז די פויערים געהערען צו זייער פּריץ'ס שטאַם, און פלעגען אויסגיסען אויף זיי און אויף זייער פיה און תבואה־פעלדער דעם כעס פון בלוט־ראכע, וואָס זיי

---

1) נאָר איין ביישפּיעל: קאַמבראַי האָט געמאַכט איהר ערשטע רעוואָלוציע אין 907, און נאָך דריי אָדער פיער אויפשטאַנדען האָט זי בעקומען איהר חאַרטאַ אין יאָהר 1076. די דאָזיגע חאַרטאַ איז צוויי מאָל אָוועקגענומען געוואָרען (אין 1107 און 1138) און צוויי מאָל ווידער בעקומען (אין 1127 און 1180). א סך הכל פון 223 יאהר פון קאַמפּף איידער זי האָט ערשאָבערט דאָס רעכט אויף אונאָבהענגיגקייט. ליאָן האָט געקעמפּפט פון 1195 ביז דעם יאהר 1320.

האָבען געטראָגען אויף זייער לייבאייגענטימער. אין יענער צייט איז יעדע לאָנקע, יעדעס פעלד, יעדער טייך, יעדער וועג ארום שטאָדט, און יעדער מענש, וואָס איז געזעסען אויפ'ן לאַנד, געווען אונטערטעניג צו א וועלכען עס איז פּריץ.

דער האַס פון די בירגער צו די פעאָדאַלע באַראָנען האָט זיך העכסט כאַראַקטעריסטיש אויסגעדריקט אין דעם לשון פון די פער־שיידענע חאַרטען, וואָס זיי האָבען געצוואונגען די דאָזיגע באַראָנען אונטערצושרייבען. היינריך דער 5טער איז געווען געצוואונגען אונטערצושרייבען אין דער חאַרטאַ, וואָס ער האָט געגעבען דער שטאָדט שפּייער, אין יאָהר 1111, אז ער בעפרייט די בירגער פון „דעם שויזליכען און ניכטסווירדיגען געזעץ" פון דער „טויטער האַנד", 1) „וועלכעס געמיין בודעל גענאַנט ווירד" דורך וועלכען די שטאָדט איז געקומען אין טיעפסטע אַרמוט (קאַלזען, ב. 1, ז. 307). די „קוטומע" פון באַיאָן, געשריבען ארום דעם יאהר 1273, ענטהאַלט צווישען אנדערע די פאָלגענדע שטעלען: „דאָס פאָלק איז עלטער פאַר די פּריצים. דאָס פאָלק, וואָס איז צאָהלרייכער איידער אַלע אַנדערע, האָט מחמת זיין ליעבע צום פריעדען געמאַכט די העררן, כדי זיי זאָלען האַלטען אין צוויק און אונטערדריקען די מעכטיגע", א. אז. וו. (גירי, „עטאַבליססמאָן דע רוען", I, 117, ציטירט פון לו־שער, ז. 24). א חאַרטאַ, וואָס איז פאָרגעלעגט געוואָרען דעם קעניג ראָבערט אונטערצושרייבען, איז אויך כאַראַקטעריסטיש. מען צווינגט איהם ער זאָל דאָרט זאָגען: „איך וועל ניט רויבען קיין אָקסען אדער אנדערע טהירען. איך וועל ניט כאַפּען קיין סוחרים, ניט צונעהמען זייער געלד און ניט ארויפלעגען אויף זיי קיין אויס־קויף־געלד. פון „מאַריע־פערקינדיגונג" (דעם 25טען מערץ) ביז „אַלער הייליגען" (דעם 1סטען נאָוועמבער) וועל איך ניט כאַפּען קיין פערד, קיין קליאַטשע און קיין לאָשעק פון די לאָנ־קעס. איך וועל ניט פערברענען די מיהלען און ניט אוועקנעהמען דאָס מעהל... איך וועל ניט בעשיצען קיין גנבים" א. אז. וו. (פּפיס־טער האָט פערעפענטליכט דעם דאָזיגען דאָקומענט און איז איבער־געדרוקט פון לושער). די חאַרטאַ, וואָס דער ארכיבישאָף היוס פון

---

1) „לאָו אָוו מאָרטמעין" — די חזקה לדורות אָדער דאָס אייביגע בעזיץ פון גיטער אין די „טויטע הענד" פון גייסטליכע. — איבערזעצער.

בעזאַנסאָן האָט „געשאָנקען“, אין וועלכען ער איז געצוואונגען געוועזן אויסצורעכענען אַלע צרות, וואָס זיינען געקומען פון זיינע „טויטער־האַנד“־רעכט, זיינען אויך אַזוי כאַראַקטעריסטיש. און אַזוינע ביישפּיעלען וואָלט מען געקאָנט ברענגען אַ סך.

אויפהאַלטען די פרייהייט, ווען אַזוינע מעשים תעתועים זיינען פאָרגעקומען ארום זיי, איז געווען אונמעגליך, און די שטעדט זיינען דעריבער געווען געצוואונגען אָנצופיהרען אַ מלחמה פון דרויסען פון זייערע מויערען. די בירגער האָבען ארויסגעשיקט זייערע עמיסאַרען (שלוחים) אָנצופיהרען אַן אויפשטאַנד אין די דערפער; זיי האָבען אריינגענומען די דערפער צו זיך אין די קאָרפּאָראַציעס און האָבען געפיהרט אַ דירעקטע מלחמה קעגען די פריצים. אין איטאַליע, וואו דאָס לאַנד איז געווען געדיכט פערזייהט מיט די פעאָדאַלע שלעסער, האָט די מלחמה אָנגענומען מורא'דיגע פאָרמען, און איז אויף ביידע זייטען געפיהרט געווארען מיט אַ ביטערן האַס. פלאָרענץ האָט 77 יאהר נאָכאַנאַנד געפיהרט אַ רייה פון בלוטיגע מלחמות, כדי צו בעפרייען איהר „קאָנטאַדאָ“ פון די פריצים; אָבער ווען די מלחמה האָט זיך זיעגרייך געענדיגט (אין 1181), האָט מען דעם קאַמפּף ווידער געדאַרפט אָנהויבען פון דאָס ניי. די פריצים האָבען זיך צונויפגענומען מיט פרישע קרעפטען; זיי האָבען אויפגעבויט זייערע אייגענע פערבאַנדען אנטקעגען די פערבאַנדען פון די שטעדט, און בעקומענדיג פרישע שטיצע פון קייזער אדער פון פּויפּסט, האָבען זיי פערצויגען די מלחמה אויף נאָך 130 יאהר. דאָס אייגענע האָט אויך פּאַסירט אין רוים, אין לאָמבארדיי און אין גאַנץ איטאַליען.

וואונדער פון העלדישקייט, מוטה און אויסדויער האָבען די בירגער ארויסגעוויזען אין די דאָזיגע מלחמות. אָבער די פיילענבויגען און די העק פון די גילדען און געווערקשאַפטען האָבען ניט אַלעמאָל געוואונען די אויבערמאַכט אין זייערע צוזאַמענשטויסען מיט די בעפּאַנצערטע ריטטער, און אַ סך שלעסער זיינען ווידערגעשטאַנען די שכל'דיגע בעלאַגערונגס מאַשינען און די עקשנות פון די בירגער. אייניגע שטעדט, ווי פלאָרענץ, באָלאָנא און פיעלע שטעדלעך אין פראַנקרייך, דייטשלאַנד און בעהמען האָט אָבגעגאָלטען צו בעפרייען די ארומיגע דערפער, און זיי זיינען בעלוינט געווארען פאר זייער מיה מיט אַן אויסערגעוועהנליכען וואוילשטאַנד

און פריעדען. אָבער אפילו אין אָט די שטעדט, און נאָך מעהר אין די ווענינגער־שטאַרקע אדער ניט אזוינע אימפּולסיווע שטעדט, האָבען די סוחרים און די בעלי־מלאכות, וואָס זיינען אָבגעשוואַכט געוואָרען דורך די מלחמות און ניט פערשטאַנען זייערע אייגענע אינטערעסען, געשאַכערט מיט די באַראָנען איבער די קעפּ פון די פּויערים. זיי האָבען געצוואונגען דעם פּריץ שווערען טרייהייט דער שטאָדט; זיין שלאָס אויפ׳ן לאַנד איז ארונטערגעריסען געוואָרען, און ער האָט איינגעוויליגט צו בויען א הויז און וואוינען אין שטאָדט, פון וועלכער ער איז געווארען א מיט־בירגער; דערפאַר אבער איז ער געבליבען ביי זיינע מעהרסטע רעכט איבער די פּויערים, וועלכע האָבען נאָר געוואונען א קליינע פערלייכטערונג פון זייערע לאַסטען. דער בירגער האָט ניט געקאָנט פערשטעהן, אז דער פּויער, וועלכער בעזאָרגט די שטאָדט מיט שפּייז־פּראָדוקטען, וואָלט אויך געקאָנט געניעסען גלייכע בירגער־רעכט; און אָט אזוי האָט זיך אויסגעבילדעט א טיעפער גראָבען צווישען שטאָדט און דאָרף. אין אייניגע פעלען האָבען די פּויערים נאָר געביטען זייערע בעלי בתים, דען די שטאָדט האָט אויסגעקויפט די פּריצישע רעכט און האָט זיי פערקויפט אין חלקים צו איהרע אייגענע בירגער.1) לייבאייגענטום איז פערבליבען, און נאָר א סך שפּעטער, צום סוף פון 13טען יאהר־הונדערט, האָט די רעוואָלוציע פון די יונגערע געווערקשאַפטען זיך אונטערגענומען צו מאַכען א סוף דערפון, און האָט אבגעשאַפט די פּערזענליכע קנעכטשאַפט; דערפאַר אָבער האָט זי אין דערזעלבער צייט אַוועקגענומען ביי די פּויערים זייער ערד. 2) עס איז איב־

1) עס זעהט אויס, אז אין איטאַליען איז דאָס געווען א גאַנץ אָפטע זאַך. אין דער שווייץ, האָט די שטאָדט בערן אויסגעקויפט די שטעדטלעך טהון און בורגדאָרף.

2) ווענינגסטענס איז דאָס געווען דער פאַל אין די שטעדט פון טאָסקאַנאַ (פלאָרענץ, לוקקא, סיעננא, באָלאָנאַ א. ד. ג.), וואָס וועגען זייערע בעציהונגען צו די פּויערים האָבען מיר פיעל בעסערע ידיעות איידער פון אַנדערע שטעדט. (לוטשיצקי, „שקלאַווערייי און רוסישע שקלאַווען אין פלאָרענץ" אין די „איזוועסטיע" פון קיעווער אוניווערזיטעט פאַר'ן יאָהר 1885). לוטשיצקי האָט זיך פאַר דער דאָזיגער אַרבייט בענוצט מיט רומאָהר'ס „אורשפּרונג דער בעזיצלאָזיגקייט דער קאָלאָניען אין טאָסקאַ־

ריג צו צולעגען, אז די שטעדט האָבען באלד אליין דערפיהלט די גע־
פעהרליכע רעזולטאַטען פון אזא קורצזיכטיגער פּאָליטיק: דער
דאָרף איז געוואָרען א שונא דער שטאָדט.

די מלחמה אנטקעגען די פעאָדאַלע שלעסער האָט געהאַט נאָך
א שלעכטע ווירקונג. עס האָט פערוויקעלט די שטעדט אין פער־
צווייגטע מלחמות צווישען זיך — און דאָס האָט אגב ארויסגערופען
די טעאָריע, וואָס האָט געגאָלטען ביז ניט לאַנג צוריק, אז די
שטעדט האָבען פערלאָרען זייער אונאָבהענגיקייט דורך זייער איי־
גענער קנאה־שנאה און רייסערייען צווישען זיך. די אימפּעריאַ־
ליסטישע היסטאָריקער האָבען אָט די טעאָריע ספּעציעל אונטער־
שטיצט; זי ווערט אבער זעהר שטארק אונטערגעגראָבען פון דער
מאָדערנער פאָרשונג. עס איז זיכער, אז אין איטאַליען האָבען די
שטעדט געקעמפּפט איינע אנטקעגען די אנדערע מיט אן עקשנות'־
דיגער שנאה; אין ערגעץ אָבער אחוץ איטאַליען האָבען די דאָזי־
גע שטרייטיגקייטען ניט דערלאַנגט אזוי ווייט, און אין איטאַליען
גופא האָבען די דאָזיגע מלחמות, דערהויפּט פון די ערשטע צייטען,
געהאַט זייערע ספּעציעלע אורזאַכען. זיי זיינען געווען (ווי סיס־
מאָנדי און פעררארי האָבען דאָס שוין בעוויזען) אן איינפאַכע
פאָרטזעצונג פון דער מלחמה אנטקעגען די שלעסער — דער פרייער
מוניציפּאַלער און פעדעראַטיווער פּרינציפּ האָט געמוזט אונפער־
מיידליך ארייננטרעטען אין א פייערדיגען קאַמפּף מיט דעם פעאָדאַ־
ליזם, אימפּעריאַליזם און פּויפּסטום. פיעלע שטעדטלעך, וועלכע
האָבען נאָר טיילווייז אראָבגעוואָרפען פון זיך דעם יאָך פון דעם
בישאָף, דעם פּריץ אדער דעם קייזער, זיינען פּשוט מיט געוואַלט
געטריבען געוואָרען צו פיהרען מלחמות אנטקעגען די פרייע שטעדט,
דורך די פּריצים, דעם קייזער און דער קירך, וועמעס פּאָליטיק עס
איז געווען ארייננצוברייננגען רייסערייען צווישען די שטעדט און בע־
וואָפענען זיי איינע אנטקעגען די אנדערע. אָט די ספּעציעלע אומ־
שטענדען, (וועלכע האָבען זיך טיילווייז אויך אָבגעשפּיגעלט אויף
דייטשלאַנד) דערקלערען, פאר וואָס די איטאַליענער שטעדט, א

נאַ", 1830). דער גאַנצער ענין פון די בעציהונגען צווישען די שטעדט
און די פּויערים פאָדערט א סך מעהר שטודיום וויפיעל עס איז אויף איהם
פערווענדט געוואָרען ביז איצטער.

טייל פון וועלכע האָבען געזוכט שטיצע ביי דעם קייזער, כדי צו בע־קעמפפען דעם פויבסט, בעת אנ׳אנדער טייל האָט געזוכט די שטי־צע פון דער קירך דערווידער צו שטעלען זיך דעם קייזער, האָבען איינגיכען זיך צוטיילט אויף צוויי לאַגערן, די גיבעלינס און די גוועלפען, און פאַרוואָס די אייגענע צעטיילונג האָט זיך בעוויזען אין יעדער בעזונדער שטאָדט.1)

דער אונגעהויערער עקאָנאָמישער פאָרטשריט, וואס די מיי־סטע איטאַליענישע שטעדט האָבען דערגרייכט, אַקוראַט אין דער צייט, ווען אָט די מלחמות האָבען זיך צופלאַקערט אם שטאַרק־סטען2), און די פערבינדונגען, וואס זיי האָבען אזוי לייכט געשלאָ־סען צווישען די שטעדט, גיבען נאָך א בעסערן בעגריף וועגען דעם דאָזיגען קאַמפף און גראָבען נאָך ווייטער אונטער די פריהערדיגע טעאָריע. שוין אין די יאָהרען 1130-1150 זיינען מעכטיגע פער־באַנדען איינגעטראָטען אין לעבען; און עטליכע יאָהר שפּעטער, ווען פרעדעריק באַרבאַראָססאַ איז איבערפאַלען איטאַליען און איז מיט דער הילף פון די אדעליגע און אייניגע אָבגעשטאַנענע שטעדט געגאַנגען אויף מילאַן, איז אין פיעל שטעדט דערוועקט געוואָרען א שטאַרקער פאָלקס-ענטוזיאזמוס, אונטער דעם איינפלוס פון פאָלקס־פרעדיגער. קרעמאַ, פיאַטשענצאַ, ברעשיא, טאָרטאָנא און אנדערע זיינען געקומען צו הילף; די פאָהנען פון די גילדען פון וועראָנא, פאַדואַ, וויטשענצאַ און טרעוויזא האָבען צוזאַמען געפלאַטערט אין דעם לאַגער פון די שטעדט אַנטקעגען די פאָהנען פון דעם קייזער און די פריצים. דעם נעקסטען יאָהר האָט זיך געגרינדעט די לאָמ־באַרדישע ליגע, און 60 יאָהר שפּעטער געפינען מיר די דאָזיגע

---

1) פעררארי׳ס גענעראַליזאַציעס זיינען אָפּטמאָל צו־טעאָרעטיש צו זיין אַלעמאָל ריכטיג; אָבער זיינע אָנזיכטען איבער דער ראָליע, וואָס די פריצים האָבען געשפּיעלט אין די שטעדטישע מלחמות, זיינען געבויט אויף א גרויסער רייה בעשטעטיגטע פאַקטען.

2) נאָר אַזעלכע שטעדט, וועלכע זיינען מיט עקשנות געשטאַנען אויף דער זייט פון די באַראָנען, א שטייגער ווי פּיזאַ אדער וועראָנאַ, האָבען פערלאָרען דורך די מלחמות. פאר פיעל שטעדט וויעדער, וועלכע האָבען געקעמפּפט אויף דער זייט פון די באַראָנען, איז זייער ניעדערלאַגע געווען דער אָנהויב פון בעפרייאונג און פראָגרעס.

ליגע פערשטאַרקט דורך פיעלע אנדערע שטעדט, וואס האָבען אריינגעטראָטען אין איהר, און געבילדעט א דויערהאפטיגע אָרגאַניזאציע, וועלכע האָט געהאלטען א העלפט פון איהר מיליטערישער קאסע אין גענוא און די אנדער העלפט אין ווענעדיג.1) אין טאָסקאנא איז פלאָרענץ געשטאַנען בראָש פון אנ'אנדער מעכטיגער ליגע, צו וועלכער עס האָבען געהערט לוקקא, באָלאָנא, פיסטאָיא און אנדערע, און וועלכע האָט געשפיעלט א וויכטיגע ראָליע ביי דער פערניכטונג פון די אַדעליגע אין מיטעלאיטאַליען. קלענערע ליגעס זיינען אין יענער צייט געוועזן א גאנץ געוועהנליכע זאך. עס איז, הייסט עס, זיכער, אז הגם קליינליכע קנאות זיינען געווים פאָרגעקומען צווישען די שטעדט, און אויפרייצען שנאות צווישען זיי איז אויך ניט שווער געוועזן, האָט עס דאָך אבער זיי ניט געשטערט צו פערבינדען זיך פאר דער געמיינזאַמער פערטיידיגונג פון זייער פרייהייט. ערשט שפּעטער, ווען בעזונדערע שטעדט זיינען געוואָרען קליינע שטאַאטען, האָבען זיך אָנגעהויבען ריכטיגע מלחמות צווישען זיי, ווי עס מוז אַלעמאָל פאָרקומען, ווען שטאַאטען קעמפּפען פאר אויבערהערשאַפט אדער פאר קאָלאָניעס.

עהנליכע פערבאַנדען האָבען זיך פאָרמירט צוליעב דעמזעלבען צוועק אין דייטשלאַנד. ווען דאָס לאַנד איז אונטער די נאָכפאָלגער פון קאָנראַד פערוויסט געוואָרען פון די אונענדליכע בלוטראכע שטרייטיגקייטען צווישען די פריצים, האָבען די וועסטפאַלישע שטעדט געשלאָסען א פערבאַנד אנטקעגען די באַראָנען, און איין פונקט פון דעם אָבמאַך איז געוועזן, זיי זאָלען קיינמאָל ניט לייהען קיין געלד א ריטער, וועלכער וועט אויך ווייטער בעהאַלטען גע'גנב'עטע סחורה.2) ווען „די ריטער און אַדעליגע האָבען געלעבט פון רויב און ערמאָרדעט ווען עס האָט זיך זיי פערוואָלט מאָרדען", ווי דער „וואָרמזער צאָרן" האָט זיך בעקלאָגט, האָבען די שטעדט ביים רהיין (מאַינץ, קעלן, שפּייער, סטראַסבורג און באזעל) גענומען די איניציאַטיווע צו בילדען א ליגע, וועלכע האָט אינ־

1) פעררארי, באַנד II, ז. 18, 104 און ווייטער; לעאָ און באָטטאַ, באַנד I, ז. 432.

2) יאהן פאַלקע, „די האַנזע אַלס דויטשע זעע־ אונד האַנדעלסמאַכט", בערלין 1863, ז. 31, 55.

גיבען געצעהלט זעכציג פעראייניגטע שטעדט, האָבען געהאַלטען די רויבער אין צוויק און איינגעפיהרט פריעדען. שפּעטער האָט די ליגע פון די שוואַבישע שטעדט, וועלכע איז געווען איינ־געטיילט אין דריי „פריעדענס־בעצירקען“, (אוגסבורג, קאָנ־סטאַנץ און אולם) געהאַט דעמזעלביגען צוועק. און ווען אפילו די דאָזיגע ליגעס זיינען צובראָכען געוואָרען,1) האָבען זיי דאָך גע־לעבט לאַנג גענוג צו בעווייזען, אז בעת די כלומר'שטע רודפי־שלום'ניקעס — די קעניגע, קיסרים און די קירך — האָבען אדרבא אויפגעבורעט מחליקות און זיינען אליין געווען הילפלאָז אנטקעגען די רויבערישע ריטער, איז דוקא פון די שטעדט געקומען דער אימ־פולס ווידער איינצופיהרען פריעדען און איינינגקייט. די שטעדט, — ניט די קיסרים — זיינען געווען די אמת'ע בעגרינדער פון דער נאַציאָנאַלער איינהייט.2)

עהנליכע פעדעראַציעס זיינען אָרגאַניזירט געוואָרען פאַר דעמ־זעלביגען צוועק צווישען די קליינע דערפער; און זינט לושער האָט אויפמערקזאַם געמאַכט אויף דעם ענין, קאָנען מיר איינגיכען דער־וואַרטען צו דערוויסען זיך מעהר פּרטים וועגען די דאָזיגע פעדער־ראַציעס. מיר ווייסען, אז דערפער האָבען זיך פעראייניגט אין קליינע פעדעראַציעס אין קאָנטאַדאָ פון פלאָרענץ, ווי אויך אין די געביע־טען, וואָס האָבען אָנגעהערט צו נאָווגאָראָד און פּסקאָוו. בנוגע צו פראַנקרייך, האָבען מיר פּאָזיטיווע בעווייזען וועגען א פעדעראַציע פון זיבעצעהן פויערימשע דערפער, וואָס האָט עקזיסטירט אין לאַנגע כמעט א הונדערט יאָהר (ביז 1256) און האָט שווער גע־קעמפּפט פאַר איהר אונאָבהענגיגקייט. נאָך דריי פויערימשע רע־פובליקען, וועלכע האָבען געהאַט געשוואָרענע האַרטען, עהנליכע צו די האַרטען פון לאַן און סואַסאָן, האָבען עקזיסטירט ניט ווייט פון

1) בוגע צו אַאַכען און קעלן האָבען מיר דירעקטע עדות, אַז קיין אַנדערע ווי די צוויי בישאָפען — איינער פון זיי איז געווען אונטער־געקויפט פון שונא — האָבען אויפגעעפענט פאַר'ן פיינד די טויערן פון שטאָדט.

2) זעה די פאַקטען, הגם זיי זיינען ניט אַלעמאָל בעגלייט פון ריכ־טיגע אויספיהרען, ביי ניטצש, באַנד III, ז. 133 און ווייטער; אויך קאַללזען, באַנד I, ז. 458 און ווייטער.

לאַן, און אזוי ווי זייערע טעריטאָריעס זיינען געווען איינע נעבען די אַנדערע, האָבען זיי געשטיצט איינע די אַנדערע אין זייערע פרייהייטס־קריעג. בכלל דענקט לושער, אז אין פראַנקרייך, אין 12טען און 13טען יאָהרהונדערט האָבען געמוזט עקזיסטירען א סך אזוינע פעדעראציעס, נאָר דאָס רוב דאָקומענטען וועגען זיי איז פערלאָרען געגאַנגען. עס פערשטעהט זיך, אזוי ווי זיי זיינען ניט געווען בעשיצט פון געמויערטע ווענט, האָבען זיי געקאָנט לייכט אונטערדריקט ווערען פון די קעניגע און פריצים; אָבער אונטער געוויסע גינסטיגע אומשטענדען, ווען זיי האָבען געפונען שטיצע אין דעם פערבאנד פון שטעדט און שוץ אין זייערע בערג, זיינען אזוינע פויערימשע רעפובליקען געוואָרען אונאָבהענגיגע גליעדער פון דער שווייצערישער קאָנפעדעראציע.1)

פעראייניגונגען צווישען שטעדט פאר פריעדליכע צוועקען זיינען געוואָרען גאָר א געוועהנליכע זאך. דער פערקעהר, וואָס איז אָנגעפיהרט געוואָרען אין דער צייט פון די בעפרייאונגס־קאַמפפען, איז שפּעטער אויך ניט איבערגעריסען געוואָרען. מאַנכ־מאָל, ווען די „סקאַביני" (די ריכטער) פון א דייטשער שטאָדט האָבען געדאַרפט ארויסזאָגען זייער פסק־דין אין א נייעם אָדער שווערען פאַל און האָבען דערקלערט, אז זיי ווייסען ניט ווי צו פסק'ענען („דעם אורטיילס ניכט ווייזע צו זיין"), פלעגען זיי שיקען שלוחים אין אַן אַנדער שטאָדט צו קריגען פון דאָרטען דעם דין. דאָס איינענע איז אויך פאָרגעקומען אין פראַנקרייך;2) און די שטעדט פאָרלי און ראַווענא זיינען דערמיט בעקאַנט, וואָס זיי האָבען געגענזייטיג נאַטוראַליזירט זייערע בירגער און האָבען זיי געוויליגט פולע רעכט איןביידע שטעדט. איבערגעבען א מחלוקה,

---

1) וועגען דער קאָמונע פון דער לאַנגע, וועלכע מען פלעגט ביז מעלוויל'ס פאָרשונגען („די געשיכטע פון דער קאָמונע פון דער לאַנגע", פּאַריז, 1853) פערמישען מיט דער קאָמונע פון לאַן, זעה לושער, ז. 75 און ווייטער. וועגען די ערשטע פויערימשע גילדען און זייערע שפּעטיגערע פעראיינען, זעה ר. ווילמאַן'ס „די לענדליכע שוצגילדען וועסט־פּאַליענס" אין „צייטשריפט פיר קולטורגעשיכטע", נייע פאָלגע, באַנד III, ציטירט אין הענע אַם רהין'ס קולטורגעשיכטע, באַנד III, ז. 249.

2) לושער, ז. 149.

וואָס האָט אויסגעבראָכען צווישען צוויי שטעדט, אָדער אין שטאָדט, צו אַן אַנדער קאָמונע, וועלכע איז אויפגעפאָדערט געוואָרען צו זיין א פערמיטלער צווישען זיי, איז אויך געווען א פיהרונג וואָס האָט געשטימט מיט'ן גייסט פון יענער צייט. 1) האַנדעלס־אָבמאַכען צווישען שטעדט איז געווען איינע פון די געוועהנליכסטע זאַכען. 2) פעראייניגען צו רעגולירען די פּראָדוקציאָן און די גרויס פון די פעסלעך, וואָס מען האָט געברויכט אין וויינ־האַנדעל, די „הערינג פעראייניגען" א. ד. גל. זיינען נאָר געווען די פאָרלויפער פון די גרויסע האַנדעלס־פעדעראַציעס פון דער פלעמישער האַנזא, און שפּעטער פון דער גרויסער נאָרד־דייטשער האַנזא, וועמעס געשיכטע אַליין וואָלט געקענט אָנפילען פיעל זייטען מיט ביישפּיעלען פון דעם פעדעראַציאָנס־גייסט, וואָס האָט דורכגעדרונגען די מענשען אין יענער צייט. עס איז כמעט גאָר ניט נויטיג צו זאָגען, אַז די מיטעלאַלטערליכע שטעדט האָבען דורך די האַנזא־פערבאַנדען א סך מעהר אויפגעטהאָן פאַר דער ענטוויקלונג פון אינטערנאַציאָנאַלען פערקעהר, פון שיף־פאָהרען און ים־ענטדעקונגען, איידער אַלע שטאַאַטען פון די ערשטע 17 הונדערט יאָהר פון אונזער צייט־רעכנונג צוזאַמענגענומען.

מיט איין וואָרט, פעדעראַציעס צווישען קליינע טעריטאָריעלע איינהייטען, אַזוי גוט ווי צווישען מענשען, וואָס זיינען פעראייניגט דורך געמיינשאַפטליכע ציעלען אין זייערע בעטרעפענדע גילדען, און פעדעראַציעס צווישען שטעדט און גרופּעס פון שטעדט — דאָס איז געווען דער אמת'ער אינהאַלט פון דעם לעבען און דענקען פון יענער פּעריאָדע. מען מעג דעריבער בעשרייבען די ערשטע פינף יאָהרהונדערטען פון צווייטען צעהנדליג פון אונזער צייט־רעכנונג אַלס איין גרויסען פערזוך דורכצופיהרען געגענזייטיגע הילף און שטיצע אויף אַ גרויסאַרטיגען מאַסשטאַב דורך די פּרינ־

1) צוויי וויכטיגע שטעדט ווי מאַינץ און וואָרמז פלעגען שליסען אַ פּאָליטישען קאַמפּף דורך אַ בוררים־געריכט. ווען עס איז אויסגעבראָכען אַ בירגער־קריעג אין אַבבעוויל, איז אַמיען געווען דער פערמיטלער אין יאָהר 1231 (לושער, ז. 149) א. אַז. וו.

2) זעה צום ביישפּיעל וו. סטעידא, „האַנזישע פעראייניבאַרונגען", ווי אויבען, ז. 114.

ציפּען פון פּעדעראַציע און פּעראייניגונג אין אַלע ערשיינונגען פון מענשליכען לעבען און ביז יעדען מעגליכען גראַד. אַט דער פּערזוך איז אין זעהר אַ גרויסען ערך געקרוינט געוואָרען פון ערפאָלג. עס האָט פּעראייניגט מענשען, וועלכע זיינען פריהער געווען צעריסען; עס האָט זיי פערשאַפט זעהר פיעל פרייהייט און פערצעהנפאַכט זייערע קרעפטען. אין אַ צייט, ווען דער פּאַרטיקולאַריזם איז געשטיצט געוואָרען דורך אַזוי פיעל פאַקטאָרען און עס זיינען געווען אַזוי פיעל אורזאַכען פאַר רייסערייען און קנאה־שנאה, איז עס אַ נחת־רוח צו זעהן, אַז ווייט־צעוואָרפענע שטעדט פון אַ גאַנצען קאָנטינענט האָבען געהאַט צווישען זיך אַזויפיעל געמיינ־שאַפטליכעס און זיינען געווען אַזוי גרייט צו פעדערירען זיך, כדי דורכצופיהרען אַזויפיעל געמיינשאַפטליכע צוועקען. זיי זיינען גע־פאַלען סוף כל סוף פאַר זייערע מעכטיגע פיינד; ניט פערשטעהענ־דיג ברייט גענוג דעם פּרינציפּ פון געגענזייטיגער הילף, האָבען זיי אַליין בעגאַנגען געפעהרליכע פעהלערען; אָבער אונטערגעגאַנגען זיינען זיי ניט מחמת געגענזייטיגער פיינדשאַפט, און זייערע טעות'ן זיינען ניט געקומען דערפון, וואָס עס איז ביי זיי ניט געווען גענוג ענטוויקעלט דער פּעדעראַטיווער גייסט.

די רעזולטאַטען פון דעם נייעם שריט, וואָס די מענשהייט האָט געמאַכט אין דער מיטעלאַלטערליכער שטאָדט, זיינען געווען אונגעהויער גרויס. אין אָנהויב פון דעם 11טען יאָהרהונדערט זיינען די שטעדט אין אייראָפּאַ געווען קליינע הייפעלעך פון מיזע־ראַבלע שטיבלעך, מיט נידעריגע, אומגעלומפּערטע קלויסטערס, וואָס זייערע בוי־מייסטערס האָבען קוים געוואוסט ווי צו מאַכען אַ געוועלב. די האַנדווערקען, וואָס זיינען דערהויפּט בעשטאַנען פון עטוואָס וועבעריי און שמיעד־אַרבייט, זיינען נאָך געלעגען אין די ווינדעלעך; די גאַנצע בילדונג איז געלעגען אין עטליכע מאָנאַסטירען. דריי הונדערט פופציג יאָהר שפּעטער — און דאָס אויסזעהן פון אייראָפּאַ האָט זיך אינגאַנצען געענדערט. דאָס לאַנד איז בע־שפּרינקעלט געוואָרען מיט רייכע שטעדט, וועלכע זיינען געווען אַרומגערינגעלט פון מורא'דיגע ווענט און זיינען פּערציערט געווען מיט טורעמס און טויערן, וואָס יעדער איינער פון זיי איז געווען אַ קונסט־ווערק פאַר זיך אַליין. די קאַטהעדראַל־קירכען, וועלכע

זיינען אויפגעפאסט געוואָרען אין א גרויסאַרטיגען סטיל און זייערע געווען זעהר רייך דעקאָרירט, האָבען אויפגעהויבען זייערע גלאָקען־טורעמס ביז צו די הימלען, ארויסווייזענדיג אזא ריינקייט פון פאָרם און דרייסטקייט פון פאָרשטעלונגס־קראפט, וועלכע מיר קאָנען ניט דערגרייכען אפילו איצטער. די האַנדווערק און די קונסט־ארבייט זיינען אויסגעוואקסען צו אזא שטופע פון פאָלקאָמענהייט, וועלכע מיר קאָנען זיך כמעט ניט בעריהמען, אז מיר האָבען אריבער־געשטיגען אין פיעל ריכטונגען — אויב מען זאָל די ערפינדערישע פעהיגקייטען פון דעם ארבייטער און די קינסטלערישע פאָלקאָמענ־הייט פון זיין ארבייט שטעלען העכער איידער די שנעלקייט פון דעם פאבריצירען. די פלאָטען פון די פרייע שטעדט האָבען דורכ־געאקערט אין אלע ריכטונגען דעם צפון־און דרום־מיטעללענדישען ים; נאָך איין אָנשטרענגונג און זיי וואָלטען דורכגעשוואומען די אָקעאנען. דער וואוילשטאַנד האָט איבער גרויסע לאַנדשטרעקען פערנומען דאָס פלאַץ פון דעם פריהערדיגען עלענד; בילדונג איז געוואקסען און זיך פערשפרייט. די מעטאָדען פון דער וויסענ־שאפט זיינען אויסגעארבייט געוואָרען; עס איז געלעגט געוואָרען דער פונדאמענט פון די נאטור־וויסענשאפטען, און דער וועג איז אויסגעלעגט געוואָרען פאר די אלע מעכאַנישע ערפינדונגען, מיט וועלכע אונזערע אייגענע צייטען זיינען אזוי שטאָלץ. אזוינע צויבערהאפטיגע ענדערונגען זיינען פאָרגעקומען אין איירָאפּא אין וועניגער ווי פיער הונדערט יאָהר. וויפיעל איירָאפּא האָט פער־לאָרען דורך דעם פערלוסט פון איהרע פרייע שטעדט קאָן מען ערשט דעמאָלט פערשטעהן, ווען מען פערגלייכט דעם 17טען יאָהר־הונדערט מיט דעם 14טען אָדער דעם 13טען. דער וואוילשטאַנד, מיט וועלכען עס האָבען זיך פריהער אויסגעצייכענט שאָטלאַנד, דייטשלאַנד און די פלאַכלענער פון איטאַליען, איז פערשוואונדען. די וועגען זיינען פערלאָזען געוואָרען, די שטעדט זיינען ענטפעל־קערט געוואָרען, די ארבייט איז פערוואנדעלט געוואָרען אין שקלאַ־ווערייַ, די קונסט איז אונטערגעגאַנגען און אפילו דער מסחר איז געפאלען. 1)

---

1) קאָסמאָ איננעס׳ „די אַלטע געשיכטע און שאָטלאַנד אין מיטעל־אַלטער“ (ענגליש) ציטירט פון רעוו. דענטאָן, דאָרט גופא, ז. 68, 69;

ווען די מיטעלאַלטערליכע שטעדט וואָלטען אונז ניט איבער־געלאָזען קיינע געשריבענע דאָקומענטען, וואָס זאָלען עדות זאָגען אויף זייער גלאַנץ, און וואָלטען קיין אַנדער זאַך נאָך זיך ניט געלאָזען אחוץ די מאָנומענטען פון דער בוי־קונסט, וועלכע מיר זעהען איצטער איבער גאַנץ אייראָפּאַ פון שאָטלאַנד ביז איטאַליע, און פון גראַנאַ אין שפּאַניען, ביז ברעסלוי אויף סלאַווישער טעריטאָריע — וואָלטען מיר אויך געקאָנט קומען צום שלום, אַז די צייטען פון דעם אונאָבהענגיגען שטאָדט־לעבען זיינען געווען צייטען פון דער העכסטער ענטוויקלונג פון מענשליכען גייסט פאַר דער גאַנצער קריסטליכער צייט־רעכענונג ביז'ן סוף פון 8טען יאָהר־הונדערט. אַנקוקענדיג, צ. ב. ש., אַ בילד פון מיטעלאַלטער, וואָס שטעלט פאָר די שטאָדט נירענבערג מיט איהרע צעהנדליגע מאַסיווע טורעמס און הימעלהויכע טורעם־שפּיצען, אין יעדערן פון וועלכע עס איז געווען אויסגעדריקט די פרייע שעפערישע קונסט, קאָנען מיר קוים גלויבען, אַז דריי הונדערט יאָהר פריהער איז אָט די זעלביגע שטאָדט בעשטאַנען אינגאַנצען פון אַ הייפעל אָרעמינקע הייזלעך. און מיר ווערען נאָך מעהר פערוואונדערט, ווען מיר טהוען זיך אַריין אין די אַרכיטעקטורישע און דעקאָראַטיווע איינצעלהייטען פון יעדען פון די אונצעהליגע קירכען, גלאָקען־טורעמס, טויערן און ראַטושען, וועלכע זיינען צושפּרייט איבער גאַנץ אייראָפּאַ, אַזוי וויט מזרח־צו ווי בעהמען און די איצט־טויטע שטעדט פון פּויליש־גאַליציע. ניט נאָר איטאַליע, די מוטער פון קונסט, נאָר גאַנץ אייראָפּאַ איז פול מיט אַזוינע מאָנומענטען. שוין דער פאַקט אַליין, וואָס פון אַלע קונסטווערק האָט די העכסטע ענטוויקלונג געגרייכט די אַרכיטעקטור — וועלכע איז מעהר ווי אַלץ אַ געזעלשאַפטליכע קונסט — האָט אַ גרויסע בעדייטונג פאַר זיך. כדי צו קאָנען זיין וואָס זי איז דאַמאָלסט געווען, האָט זי געמוזט אַרויסקומען פון אַ הויך־ענטוויקעלטען געזעלשאַפטליכען לעבען.

לאַמפּרעכט'ס „דויטשעם ווירטהשאַפטליכע לעבען אים מיטעלאַלטער", שמאָללער'ס איבערזיכט אין זיין „יאַהרבוך" באַנד XII; סיסמאָנדי'ס „טאַבלאָ דע ל'אַגריקולטור טאָסקאַנע", ז. 226 און ווייטער. די בעזיצונ־גען פון פלאָרענץ האָט מען גלייך געקאָנט דערקענען דורך זייער וואויל־שטאַנד.

די מיטעלאַלטערליכע אַרכיטעקטור האָט געגרייכט אַזוי הויך, — ניט נאָר ווייל זי איז געווען אַ נאַטירליכע ענטוויקלונג פון האַנדווערק; ניט נאָר ווייל יעדע געביידע, יעדע אַרכיטעקטורישע דעקאָראַציע איז געפּלאַנעוועט געוואָרען פון מענשען, וואָס האָבען געוואוסט דורך די ערפאַהרונג פון זייערע אייגענע הענד, וועלכע אַרטיסטישע עפעקטען מען קאָן אַרויסבעקומען פון שטיין, אייזען, בראָנז, אָדער אַפילו פון איינפאַכע קלעצער און וואַפּנע; ניט נאָר ווייל יעדער מאָנומענט איז געווען אַ רעזולטאַט פון דער קאָלעקטיווער ערפאַהרונג, וואָס האָט זיך אָנגעזאַמעלט אין יעדער „מיסטעריע" אָדער געווערקשאַפט 1) — זי איז געווען גרויס, ווייל זי איז געבוירען געוואָרען פון אַ גרויסער אידעע. ווי די גריכישע קונסט, אַזוי איז זי אויך ענטשפּרונגען פון אַ בעגריף פון ברידערליכקייט און איינהייט, וואָס די שטאָדט האָט ערצויגען. זי האָט פערמאָגט אַזאַ דרייסטקייט, וועלכע האָט נאָר געקאָנט ערוואָרבען ווערען דורך דרייסטע קאַמפּפען און זיעגען; זי האָט געהאַט אַזאַ אויסדרוק פון קראַפט, ווייל קראַפט האָט אָנגעפילט דאָס גאַנצע לעבען פון שטאָדט. אַ קאַטהעדראַל אָדער אַ ראַטהויז האָט סימבאָליזירט די גרויסקייט פון אַן אָרגאַניזם, אין וועלכען יעדער מויערער

---

1) מר. דזשאהן דזש. ענגעט („סיקס עססעיס", לאָנדאָן, 1891) שרייבט אויסגעצייכענט וועגען אָט דער זייט פון דער מיטעלאַלטערליכער אַרכיטעקטור. מר. וויליס, אין זיין אָנהאַנג צו היועל'ס „היסטאָרי אָוו אינדוקטיוו סייענסעס" (באַנד I, ז. 2-261) האָט אָנגעדייטעט אויף דער שענקייט פון די מעכאַנישע פּעהעלטניסען אין די מיטעלאַלטערליכע געבויידען. „אַ נייע דעקאָראַטיווע קאָנסטרוקציע איז ארויסגעקומען", שרייבט ער, „וועלכע האָט ניט געשטערט און ניט קאָנטראָלירט די מעכאַנישע קאָנסטרוקציע, נאָר האָט איהר געהאָלפען און האַרמאָניזירט מיט איהר. יעדעס גליעד, יעדער געזימס קומט אויס ווי ער העלפט אויפהאַלטען די משא; און די פיעלע שטיצען, וואָס העלפען איינע די אַנדערע און צוטיילען דאַדורך די לאַסט, בעפריעדיגען דעם אויג וועגען דער פעסטקייט פון דער סטרוקטור, טראָץ דעם איידעלען אויסזעהען פון די איינצעלנע טיילען". עס קאָן ניט געבען קיין בעסערע כאַראַקטעריסטיק פאַר אַ קונסט, וואָס איז ענטשפּרונגען פון דעם געזעלשאַפטליכען לעבען פון דער שטאָדט.

און שטיין־האַקער איז געווען דער בויער. אַ מיטעלאַלטערליכע געביידע האָט ניט דעם אויסזעהן פון אַן איינזאַמער אָנשטרענגונג, צו וועלכער טויזענדער שקלאַווען האָבען בייגעטראַגען דעם חלק, וואָס איז פאַר זיי אָנגעצייכענט געוואָרען דורך איין מענשען'ס פאַנטאַזיע: די גאַנצע שטאָדט האָט מיטגעהאָלפען אין דער געביידע. דער גלאָקען־טורעם האָט זיך אויפגעהויבען צום הימעל אויף אַ בנין, וואָס איז געווען גרויס פאַר זיך אַליין, און אין וועלכען עס איז געווען פערקערפּערט דאָס לעבען פון שטאָדט — ניט אויף אַ זינלאָזער פלאַטפאָרם, ווי דער פאַריזער עיפעלטורעם; ניט ווי אַ פאַלשער בנין פון שטיינער, וואָס דאַרף פערבאָרגען די העסליכקייט פון אַן אייזען־סקעלעט, ווי מען האָט געבויט אין לאָנדאָן דעם „טאַוער־ברידזש". ווי די אקראָפּאָליס (די הויכע שטאָדט) פון אַטהען, אַזוי האָט דער קאַטהעדראַל פון דער מיטעלאַלטערליכער שטאָדט געהאַט דעם צוועק צו גלאָריפיצירען די גרויסקייט פון דער זיעגרייכער שטאָדט, צו סימבאָליזירען די פעראייניגונג פון איהרע האַנדווערקען, אויסצודריקען דעם שטאָלץ פון יעדען בירגער אין אַ שטאָדט, וועלכע ער האָט אַליין געהאָלפען שאַפען. נאָכדעם ווי זי האָט דורכגעפיהרט איהר האַנדווערק־רעוואָלוציע, פלעגט די שטאָדט אָפט אָנהויבען אַ נייעם קאַטהעדראַל, כדי אויסצודריקען די נייע, די טיעפערע און ברייטערע פעראייניגונג, וואָס איז אַרויסגערופען געוואָרען אין לעבען.

די גרייטע מיטלען פאַר די דאָזיגע געוואַלטיגע אונטערנעהמונגען זיינען לפי ערך געווען גאָר קליין. דעם קאַטהעדראַל פון קעלן האָט מען אָנגעהויבען מיט אַ יעהרליכער אויסגאַבע פון ניט מעהר ווי 500 מאַרק; אַ מתנה פון 100 מאַרק איז פערצייכענט געוואָרען ווי אַ גרויסאַרטיגע נדבה; 1) און אַפילו ווען דאָס ווערק האָט שוין געהאַלטען ביים סוף, און נדבות האָבען זיך געשאָטען לפי ערך פיעל, האָט די יעהרליכע הוצאה אין מזומן בעטראָפען אַרום 5000 מאַרק, און איז קיינמאָל ניט געווען העכער איידער 14,000. דער קאַטהעדראַל אין באַזעל איז אויך געבויט געוואָרען מיט אַזוינע קנאַפּע מיטלען. אָבער יעדע קאָרפּאָראַציע האָט ביי־

1) דר. ל. עננען, „דער דאָם צו קעלן, זיינע קאָנסטרוקציאָן אונד אַנשטאַטונג", קעלן, 1871.

געשטייערט איהר טייל שטיינער, ארבייט און דעקאָראַטיווען גייסט צו זייער אַלעמענס מאָנומענט. יעדע גילדע האָט אין איהם אויס־געדריקט איהרע פּאָליטישע בעגריפען, האָט דערצעהלט אין שטיין אָדער אין בראָנז די געשיכטע פון דער שטאָדט און גלאָריפיצירט די פּרינציפּען פון „פרייהייט, גלייכהייט און ברידערליכקייט“, 1) לויבענדיג די שטאָדט׳ס פריינד און פערדאַמענדיג איהרע פיינד. און יעדע גילדע האָט אַרויסגעוויזען איהר ליעבע צו דעם געמיינשאַפטליכען מאָנומענט, רייך בעפּוצענדיג איהם מיט געמאָ־לענע שויבען, בילדער, טירען, „וואָס זיינען ווערטה געוועזן צו זיין די טירען פון גן עדן“, ווי מיכעל אַנגעלאָ האָט געזאָגט, אָדער מיט שטיין־דעקאָראַציעס אויף יעדען קלענסטען ווינקעל פון דער געביידע.2) קליינע שטעדטלעך, און אַפילו קליינע געמיינדען פון אַ קירך־בעצירק, האָבען געוואָלט אַריבערשטייגען די גרויסע שטעדט אין דער דאָזיגער אַרבייט, 3) און די קאַטהעדראַלען פון לאַאָן און סען־קוען שטעהען כמעט ניט נידעריגער פאַר דעם קאַטהעדראַל פון רהיימס, אָדער דעם ראַטוש פון ברעמען, אָדער דעם גלאָקענ־טורעם פון דער בירגער־פערזאַמלונג אין ברעסלוי. „קיינע ווערק דאַרפען ניט אונטערגענומען ווערען פון דער געמיינדע, אויסער אַזוינע וואָס ווערען געבוירען אין די געדאַנקען, ווי אַן אָבקלאַנג פון דעם גרויסען האַרץ פון דער געמיינדע, וואָס בעשטעהט פון די הערצער פון אַלע בירגער, וועלכע זיינען פעראייניגט אין איין געמיינזאַמען ווילען“ — דאָס זיינען געוועזן די ווערטער פון שטאָדט־

---

1) די דריי סטאַטועז געפינען זיך אין די אויסערליכע דעקאָראַ־ציעס פון דעם „נאָטר דאַם דע פּאַרי“.

2) די מיטעלאַלטערליכע קונסט האָט, אַזוי ווי די גריכישע קונסט, ניט געוואוסט פון די אַנטיק־קלייטען, וועלכע מיר רופען אַן „נאַציאָנאַלע גאַלערעען“ אדער „מוזעען“. אַ בילד איז געמאָלען געוואָרען, אַ סטאַטוע איז אויסגעהאַקט געוואָרען, אַ בראָנזענע דעקאָראַציע איז אויסגעגאָסען געוואָרען — כדי עס זאָל שטעהן אין דעם ריכטיגען פּלאַץ, ווי אַ מאָנו־מענט פון דער קאָמונאַלער קונסט. דאָרט האָט עס געלעבט, דאָרט איז עס גע־ווען אַ טייל פון א גאַנצער זאַך, און עס האָט בייגעטראָגען דעם בעגריף פון איינהייט צו דעם איינדרוק, וואָס דאָס גאַנצע האָט געמאַכט.

3) זעה דזש. ט. ענגעט׳ס „סעקאָנד עססעי“, ז. 36.

ראטה פון פלאָרענץ; און אַט דער גייסט ווייזט זיך אַרויס אין אַלע קאָמונאַלע אַרבייט פאַר'ן געמיינשאַפטליכען געברויך, ווי די קאַנאַלען, טערראַסען, וויינגערטנער און סעדער אַרום פלאָרענץ, אָדער די בעוועסערונג־קאַנאַלען, וואָס האָבען דורכגעשניטען די פליינען פון לאָמבארדיי, אָדער דער האַפען און וואַסער־לייטונג פון גענוא, אָדער, פקטיש, אַלע אַרבייטען, וואָס זיינען דורכגעפיהרט געוואָרען כמעט פון יעדער שטאָדט. 1)

אַלע קונסטווערק האָבען זיך ענטוויקעלט אויפ'ן זעלביגען אופן אין די מיטעלאַלטערליכע שטעדט — די קונסטווערק פון אונזערע אייגענע צייטען זיינען מעהרסטענטיילס נאָר אַ פאָרט־זעצונג פון דאָס, וואָס איז אויסגעוואַקסען אין יענער צייט. דער וואוילשטאַנד פון די פלעמישע שטעדט איז געווען געבויט אויף די פיינע וואָל־געוואַנט, וואָס זיי האָבען פאַבריצירט. אין אָנהויב 14טען י. ה., פאַר דער מגפה פון „שווארצען טויט", האָט פלאָרענץ פאַבריצירט פון 70 ביז 100 טויזענד שטיק וואָלען־צייג, וועלכע האָבען בעטראָפען אַ מיליאָן מיט צוויי הונדערט טויזענד גאָלד־פלאָרין. 2) דאָס ציזעלירען (שניצען) אין די איידעלע מעטאַלען, די קונסט פון מעטאַל־גיסען און דאָס קינסטלעכע שמידען פון

---

1) סיסמאָנדי, IV, ז. 172; XVI, ז. 356. דער גרויסער קאַנאַל „נאַוויגליאָ גראַנדע", וועלכע ברייגגט דאָס וואַסער פון דעם טעססינא, איז אָנגעהויבען געוואָרען אין יאהר 1179, ד. ה. נאָך דער ערָאָבערונג פון אונאָבהענגיקייט, און איז געענדיגט געוואָרען אין 13טען י. ה. וועגען זיין שפּעטיגערען אונטערגאַנג, זעה סיסמאָנדי, באַנד XVI, ז. 355.

2) אין יאָהר 1336 האָבען זיך אין די פלאָרענטינישע אָנפאַנג־שולען געלערנט פון אַכט ביז צעהן טויזענד אינגלעך און מיידלעך; פון טויזענד ביז צוועלף הונדערט אינגלעך האָבען זיך געלערנט אין די זיע־בען מיטעלשולען, און פון 550 ביז 600 סטודענטען האָבען זיך געפונען אין די פיער אוניווערזיטעטען. די דרייסיג געמיינדע־שפּיטאָלען האָבען געהאַט איבער 1000 בעטען פאַר אַ בעפעלקערונג פון 90,000 (קאַפּאָני, באַנד II, ז. 249). געלעהרטע פאָרשער האָבען מעהרערע מאָל אָנגעוויזען, אַז די ערציהונג איז בכלל דאַמאָלסט געשטאַנען פיעל העכער ווי מען מיינט געוועהנליך. די בעמערקונג איז זיכער ריכטיג בנוגע דער דעמאָ־קראַטישער שטאָדט נירענבערג.

אייזען, זיינען געווען די שעפּונגען פון די מיטעלאַלטערליכע „מיסטעריען", וועלכע האָבען דערגרייכט אויף זייערע געביעטען דאָס העכסטע, וואָס האָט געקאָנט געמאַכט ווערען ביי'ן האַנד, ניט אָנווענדענדיג קיין שטאַרקען מעכאַנישען קראַפט־מאָטאָר. מיט'ן האַנד און דורך דער ערפינדונגס־קראַפט האָבען זיי עס געשאַפען, און מיר קאָנען געברויכען היועלל'ס ווערטער:

„פּאַרמענט און פּאַפּיער, דרוקעריי און גראַווירען, פערבעסערטעס גלאָז און שטאָהל, שיספּולווער, זייגערס, טעלעסקאָפּען, דער קאָמפּאַס, דער רעפאָרמירטער קאַלענדאַר, דאָס דעצימאַל־סיסטעם, אַלגעבראַ, טריגאָנאָמעטריע, כעמיע, קאָנטראַ־פּונקט (אַן ערפינדונג, וואָס איז כמעט אַ נייע שעפּפונג פון מוזיק) — אָט די אַלע פערמעגענס האָבען מיר גע'ירש'נט פון יענער עפּאָכע, וועלכע איז אָנגערופען געוואָרען מיט פעראַכטונג די פּעריאָדע פון שטילשטאַנד". („היסטאָרי אָוו אינדוקטיוו סייענסעס", באַנד I, ז. 252).

עס איז אמת, ווי היועלל האָט בעמערקט, אַז קיינע פון די דאָזיגע ענטדעקונגען האָט ניט אריינגעטראָגען קיין נייען פּרינציפּ; אָבער די מיטעלאַלטערליכע וויסענשאַפט האָט אויפגעטהאָן מעהר איידער די פאַקטישע ענטדעקונג פון נייע פּרינציפּען. זי האָט פּ אָ ר ג ע ב ר י י ט די ענטדעקונג פון די אַלע נייע פּרינציפּען, וועלכע מיר האָבען היינטיגען טאָג אין די מעכאַנישע וויסענשאַפטען: זי האָט צוגעוועהנט דעם פאָרשער צו בעאָבאַכטען די פאַקטען און ציהען פון זיי שלוסען. זי איז געווען אַן אינדוקטיווע וויסענשאַפט, ווען אפילו זי האָט נאָך ניט געהאַט אינגאַנצען בעגריפען די וויכטיגקייט און די קראַפט פון אינדוקציע: און זי האָט געלעגט דעם גרונד אי פאַר דער מעכאַניק, אי פאַר דער נאַטור־וויסענשאַפט. פראַנציס בעקאָן, גאַלילעאָ און קאָפּערניקוס זיינען געווען די דירעקטע אָבשטאַמיגע פון אַ ראָדזשער בעקאָן און מייקעל סקאָט, פּונקט ווי די דאַמפּף־מאַשין איז אַ דירעקטער פּראָדוקט פון די פאָרשונגען, וואָס די איטאַליענער אוניווערזיטעטען האָבען געפיהרט וועגען דעם לופט־דרוק, און פון די מאַטעמאַטישע און טעכנישע שטודיען, מיט וועלכע נירענבערג האָט זיך אויסגעצייכענט.

צי דען אָבער דאַרף מען אין דער אמת'ן נאָך טענה'ן און בעווייזען דעם פּאָרטשריט פון דער וויסענשאַפט און קונסט אין

דער מיטעלאַלטערליכער שטאָדט? איז דען ניט גענוג צו אָנווייזען אויף די קאַטהעדראַלען אין דעם געביעט פון קונסט, און אויף דער איטאַליענער שפּראַך און דאַנטע'ס פּאָעמאַ אין דעם געביעט פון געדאַנק, כדי צו געבען מיט איין מאָל דעם מאָסשטאַב פון דאָס, וואָס די מיטעלאַלטערליכע שטאָדט האָט בעשאַפען אין פערלויף פון די פיער יאָהרהונדערטען, וואָס זי האָט געלעבט?

די מיטעלאַלטערליכע שטעדט האָבען בלי ספק זעהר פיעל געטהאָן פאַר דער אייראָפּעאישער ציוויליזאַציע. זיי האָבען זי געשטערט אַוועקצולאָזען זיך אויפ'ן וועג פון די אַלטע טהעאָקראַטיען און דעספּאָטישע שטאַאטען; זיי האָבען איהר געגעבען די פערשידענאַרטיגקייט, דעם צוטרויען צו זיך, די קראַפט פון איניציאַטיווע און די גרויסע גייסטיגע און מאַטעריעלע ענערגיע, וואָס זי פערמאָגט איצטער, און וועלכע זיינען די בעסטע ערבות, אַז זי וועט זיין בכח זיך צו שטעלען אַנטקעגען יעדען נייען איבערפאַל פון אָריענט. פאַרוואָס אָבער האָבען אָט די צענטערס פון ציוויליזאַציע, וועלכע האָבען פּרובירט פערענטפערען די טיעפע נויטען פון דער מענשליכער נאַטור און זיינען אַזוי פול געוועזען מיט לעבען — פאַר וואָס זיינען זיי ניט געבליבען לעבען ווייטער? פאַרוואָס איז אויף זיי אָנגעפאַלען אַן עלטער־שוואַכקייט אין 16טען יאָהרהונדערט? נאָכדעם ווי זיי האָבען אָבגעשטויסען פון זיך אַזוי פיעל אָנגריפען פון דרויסען, און האָבען גאָר געשעפּט נייע כחות פון זייערע אינווענינגסטע שטרייטען — וואָרום זיינען זיי סוף כל סוף געפאַלען אַ קרבן צוביידען?

פערשיידענע אורזאַכען האָבען בייגעטראָגען צו זייער אונטערגאַנג — אייניגע אורזאַכען האָבען געהאַט זייערע וואָרצלען אין דעם ווייטען עבר, און אַנדערע זיינען געקומען פון די פעהלערען, וואָס זיינען בעגאַנגען געוואָרען פון די שטעדט גופא. צום סוף פון 15טען י. ה. האָבען מעכטיגע שטאַאטען, וואָס זיינען איבערגעבויט געוואָרען לויט דעם אַלטען רוימישען מוסטער, שוין אָנגעהויבען אַריינטרעטען אין לעבען. אין יעדען לאַנד און אין יעדען געגענד האָט וועלכען עס איז פון די פעאָדאַלע הערשער, איינעם וואָס איז געוועזען געשייטער, גייציגער און אָפטמאָל וועניגער געוויסענהאַפטיג איידער זיינע שכנים, אָבגעגאָלטען צו פערכאַפּען

רייכערע לענדערייען מיט מעהר פויערים אויף זיינע לענדער און אָנצוקלייבען מעהר ריטער אין זיין דיענסט און מעהר געלדער אין זיין קאַסע. ער האָט זיך אויסגעקליבען פאַר זיין וואוין־אָרט א גרופּע דערפער, וואָס האָבען זיך געפונען אין א גינסטיגער געאָגראַ־פישער לאַגע פאַר זיינע צוועקען, און וועלכע זיינען נאָך ניט ערצויגען געוואָרען אין דעם פרייען שטאָדטישען לעבען — דהינו פּאַריז, מאַדריד אָדער מאָסקווע — און האָט מיט דער ארבייט פון זיינע לייבאייגענע געמאַכט פון זיי קעניגליכע פעסטונג־שטעדט, וואוהין ער האָט צוגעצויגען קריעגס־חברים דורך א פרייע פער־טיילונג פון דערפער, און סוחרים, דורכדעם וואָס ער האָט זיי פער־שפּראָכען פּראָטעקציע פאַר זייער האַנדעל. אויף דעם אופן איז בעשאַפען געוואָרען דער אָנהויב פון א צוקינפטיגען שטאַאַט, וועלכער האָט ביסלעכווייז אָנגעהויבען איינצושלינגען אנדערע עהנליכע צענטערס. יוריסטען, מומחים אין דער תורה פון רוימישען רעכט, האָבען זיך א שאָט געטהאָן אין אזוינע צענטערס: דאָס זיינען געווען הארטנעקיגע און אמביציעזע מענשען, פון די בורג־הערן, וועלכע האָבען פיינט געהאַט אי די גדלות פון די פּריצים, אי די אונגעזעצליכקייטען, ווי זיי האָבען עס אָנגערופען, פון די פויערים. די פאָרמען גופא פון דער דאָרף־געמיינדע, וועלכע זיינען געווען פרעמד פאַר זייער געזעץ־בוך, און די פּרינציפּען פון פעאָדאַליזם זיינען פאַר זיי געווען אָבשטויסענד, ווי א ירושה פון „באַרבאַרען“. זייער אידעאַל איז געווען — דער צעזאַריזם, וואָס שטיצט זיך אויף דער פיקציע פון פאָלקס־צושטימונג און אויף דער מאַכט פון געוועהר; און זיי האָבען געאַרבייט שווער פאַר די, וואָס האָבען זיי פערשפּראָכען דאָס צו פערווירקליכען. 1)

1) פערגלייך ל. ראַנקע׳ס אויסגעצייכענטע בעטראַכטונגען וועגען דעם עצם פון רוימישען רעכט אין זיין „וועלטגעשיכטע“, באַנד IV, אבּ־טיילונג 2, ז. 20-31. אויך סיסמאָנדי׳ס בעמערקונגען וועגען דער ראָליע, וואָס די „לעגיסטעס“ (געזעץ־קענער) האָבען געשפּיעלט אין דער בעגרינ־דונג פון דער קעניגליכער מאַכט, אין זיין „געשיכטע פון פראַנקרייך“, פּאַריז, 1826, באַנד VIII, ז. 85-99. דער צאָרן פון פאָלק אַנטקעגען אָט די „וויזע דאָקטאָרען אונד בויטעלשנײַדער דעם פאָלקעס“ האָט זיך אויס־געגאָסען אין זיין פולער מאַכט, אין די ערשטע יאָהרען פון 16טען י. ה., אין די פּרעדיגטען פון דער ערשטער רעפאָרמאַציאָן־בעוועגונג.

די קריסטליכע קירך, וועלכע האָט זיך פריהער געשטעלט אנטקעגען דעם רוימישען רעכט, אָבער איז איצט געוואָרען זיין חבר, האָט געארבייט אין דערזעלביגער ריכטונג. אזוי ווי דער פערזוך אויפצובויען א טהעאָקראטישע אימפעריע פון אייראָפּא איז געווען א דורכפאַל, האָבען די קליגערע און אמביציעזע בישאָפען איצט געשטיצט די, אויף וועמען זיי האָבען גערעכענט, אז זיי וועלען ווידער אויפשטעלען די מאכט פון די קעניגע פון ישראל אָדער פון די קיסרים פון קאָנסטאַנטינאָפּאָל. די קירך האָט בערעקט די אויפשטייגענדע הערשער מיט איהר הייליגקייט; זי האָט זיי געקרוינט אלס גאָט'ס פערטרעטער אויף דער ערד; זי האָט גע־שטעלט אין זייער דיענסט די געלעהרזאמקייט און פּאָליטישע פעהיגקייט פון איהרע גלחים; זי האָט זיי געבראכט איהרע ברכות און איהרע קללות, איהר רייכקייט און איהרע סימפּאטיען, וואָס זי האָט געהאט צווישען די אָרימע. די פויערים וועמען די שטעדט האָבען ניט געקאָנט אָדער ניט געוואָלט בעפרייען, האָבען איצט, — ווען זיי האָבען געזעהן, אז די בירגער האָבען ניט בכח צו מאכען א סוף פון די אונענדליכע מלחמות צווישען די ריטער, פון וועלכע זיי האָבען אזויפיעל געליטען, — געלעגט זייער גאַנצע האָפענונג אויפ'ן קעניג, אויפ'ן קיסר אָדער אויפ'ן גרויספירסט; און העל־פענדיג זיי צוברעכען די מעכטיגע פעאָדאַלע פריצים, האָבען זיי אויך געהאָלפען אויפבויען דעם צענטראַליזירטען שטאַאט. ענדליך האָט אויך בייגעטראָגען דערצו: די איבערפאַלען פון די מאָנגאָלען און די טערקען, די הייליגע קריעג מיט די מאורען פון שפּאַניען, ווי אויך די שרעקליכע מלחמות, וואָס האָבען באַלד אויסגעבראָכען צווישען די וואַקסענדע צענטערס פון הערשאַפט — איל־דע פראַנס און בורגונד, שאָטלאַנד און ענגלאַנד, ענגלאַנד און פראַנקרייך, ליטוי און פּוילען, מאָסקווע און טווער א. אז. וו. עס זיינען אויפגעשטאַנען מעכטיגע שטאַאטען, און די שטעדט האָבען איצט געהאט צו קעמפפען ניט נאָר מיט שוואַך־אָרגאַניזירטע פעדעראַציעס פון פויערים, נאָר מיט זעהר שטאַרק־אָרגאַניזירטע צענטערס, וועלכע האָבען געהאט גאַנצע אַרמעען פון לייבאייגענע אין זייער דיענסט.

דאָס ערגסטע איז געווען, וואָס די וואַקסענדע אויטאָקראַטיען האָבען געפונען א שטיצע אין די שפּאַלטונגען, וועלכע זיינען געוואַקסען אין די שטעדט גופא. דער גרונד־געדאַנק פון דער

מיטעלאַלטערליכער שטאָדט איז געווען גרויסאַרטיג, אָבער ער איז ניט געווען ברייט גענוג. די געגענזייטיגע הילף קאָן ניט בלייבען בעשרענקט אויף אַ קליינער אַסאָציאַציע; זי מוז זיך אויסשפרייטען אויך אויף דער אַרומיגער סביבה, אַז ניט, וועט די סביבה איינשלינגען די אַסאָציאַציע. און אין דער הינזיכט האָט דער שטאָדטמענש פון מיטעלאַלטער בעגאַנגען אַ געפעהרליכען פעהלער גלייך אין אָנהויב. אָנשטאָט צו קוקען אויף די פויערים און האַנדווערקער, וואָס האָבען זיך צונויפגעקליבען אונטער דעם שוץ פון די ווענט פון שטאָדט, ווי אויף לויטער העלפער, וועלכע קאָנען ביטראָגען זייער חלק אין אויפבויען די שטאָדט — ווי דער אמת איז, אַז זיי האָבען טאַקע בייגעטראָגען זייער חלק דערצו — איז גאָר אַרויסגעקומען אַ שאַרפע שפּאַלטונג צווישען די „פאַמיליעס“ פון אַלטע בירגער און די ניי־אָנגעקומענע. די ערשטע האָבען צוגענומען פאַר זיך אַלע נוצען פון דעם געמיינדע־האַנדעל און פון די קהל'שע לענדערייען, און פאַר די לעצטע איז גאָר ניט געבליבען, אויסער דאָס רעכט זיך פריי צו בענוצען מיט דער אַרבייט פון זייערע הענד. די שטאָדט איז אויף דעם אופן צוטיילט געוואָרען אויף די „בירגער“ אָדער „קהל־לייט“, און די „איינוואוינער“. 1) דער האַנדעל, וועלכער האָט פריהער געהערט צו דער געמיינדע, איז איצט געוואָרען די פּריווילעגיע פון די סוחרים'שע און האַנדווערקער „פאַמיליען“, און דער נעקסטער טריט — דער אינדיווידועלער האַנדעל און דער טראַסט — איז שוין געוואָרען אונפערמיידליך.

דיזעלבע שפּאַלטונג איז פאָרגעקומען צווישען דער אייגענטליכער שטאָדט און די אַרומיגע דערפער. די קאָמונע האָט טאַקע פּרובירט צו בעפרייען די פויערים, אָבער איהרע מלחמות מיט די פּריצים זיינען גיכער געוואָרען, ווי מיר האָבען שוין דערמאָנט, מלחמות כדי צו בעפרייען די שטאָדט גופא, איידער כדי צו בעפרייען די פויערים. זי האָט געלאָזען דעם פּריץ זיינע רעכט איבער די לייבאייגענע, בתנאי

1) ברענטאַנאָ האָט פאָלשטענדיג איינגעזעהן די געפעהרליכע פאָלגען פון דעם קאַמפּף צווישען די „אַלטע בירגער“ און די „אָנגעקומענע“. מיאַסקאָווסקי אין זיין ווערק וועגען די דאָרף־געמיינדען פון דער שווייץ האָט אָנגעוויזען דאָס אייגענע בנוגע די דאָרף־געמיינדען.

ער זאָל מעהר ניט בעלעסטיגען די שטאָדט און זאָל ווערען א מיט־בירגער. די פריצים אבער, וועלכע זיינען „אויפגענומען“ געווארען פון דער שטאָדט, און האָבען געוואוינט אינעווענינ פון איהרע ווענט, האָבען פשוט אָנגעפיהרט דעם אַלטען קאמפף אין די קווארטאַלען גופא פון שטאָדט. עס האָט זיי ניט געפּאַסט צו אונטערוואַרפען זיך דעם משפט פון פראָסטע האנדווערקער און הענדלער, און זיי האָבען געפאָכטען זייערע אַלטע בלוט־געפעכטען אין די גאַסען. יעדע שטאָדט האָט איצט געהאַט איהרע קאָלאָננאַס און אָרזיניס, איהרע אָווערשטאָלצען און וויזען. ציהענדיג גרויסע הכנסות פון די גיטער, וואָס זיינען נאָך ביי זיי געבליבען, האָבען זיי זיך ארומגערינגעלט מיט א גרויסער צאָהל קליענטען, און האָבען פעאָדאַליזירט די מנהגים און די געווענהייטען פון דער שטאָדט גופא. און ווען עס האָט זיך אָנגעהויבען ארויסווייזען אַן אונצופריעדענהייט צווישען די האַנד־ווערקער־קלאַסען פון שטאָדט אַנטקעגען די „פאַמיליען“ און די אַלטע גילדען, האָבען אָט די פעאָדאַלען אָנגעבאָטען זייערע שווערדען און זייערע נאָכפאָלגער צו מאַכען א סוף צו די מחליקות דורך אַן אפענע שלאַכט, אַנשטאָט צו לאָזען די אונצופריעדענהייט זאָל זיך געפינען א וועג פון שלום, ווי אין די פריהערדיגע אַלטע צייטען.

דער גרעסטער און געפעהרליכסטער פעהלער פון די מייסטע שטעדט איז בעשטאַנען דעריין, וואָס זיי האָבען געבויט זייער רייכ־קייט אויף דעם מסחר און דער אינדוסטריע, און האָבען פערנאַכלע־סיגט די ערד־אַרבייט. זיי האָבען אויף דעם אופן איבערגע׳חזר׳ט דעם פעהלער, וואָס די שטעדט פון אַלטען גריכענלאַנד זיינען בעגאַנ־גען, און זיינען צוליעב דעם טעות אריינגעפאַלען אין דיזעלבע פער־ברעכען.1) די פערפרעמדקייט פון לאַנד האָט ממילא געטריבען די

1) דער האַנדעל מיט שקלאַווען, וואָס זיינען געפאַנגען געוואָרען אין אָריענט, האָט אין די איטאַליענישע רעפּובליקען ניט אויפגעהערט ביז דעם 15טען יאהר־הונדערט. שוואַכע שפּורען דערפון געפינען זיך אויך אין דייטשלאנד און אַנדערסוואו. זעה טשיבראַריאָ, „דעללא סיאַוויטו ע דעלל סערוואַגגיאָ“, 2 בענדער, מילאַן, 1868 ; פּראָפ. לוטשיצקי, „שקלאַ־ווערייַ און רוסישע שקלאַווען אין פלאָרענץ אין 14טען און 15טען י. ה.“ (רוסיש) אין די „איזוועסטיע“ פון קיעווער אוניווערזיטעט, פאר דעם יאָהר 1885.

שטעדט צו א לאַנד־פיינדליכער פּאָליטיק, וועלכע איז בעזונדערס קלאָר געוואָרען אין ענגלאַנד, אין די צייטען פון עדוארד דעם דריטען1), אין פראַנקרייך אין דער צייט פון דער „זשאַקעריע" (דער פויערים־אויפשטאַנד), אין דער מלחמה פון די הוסיטען אין בעהמען, און אין דעם אויפשטאַנד פון די פויערים אין דייטשלאַנד. פון דער אַנדער זייט ווידער, האָט די קאָמערציעלע פּאָליטיק זיי אַריינגעצויגען אין ווייטע אונטערנעהמונגען. קאָלאָניעס זיינען געגרינדעט געוואָרען פון די איטאַליענער אין דרום־מזרח, פון די דייטשע שטעדט אין מזרח, פון די סלאַווישע שטעדט אין ווייטען צפון־מזרח. מען האָט אָנגעהויבען צו האַלטען געדונגענע אַרמעען פאַר קאָלאָניאַלע מלחמות, און באַלד אויך אויף צו אונטערדריקען די איינוואוינער פון די שטעדט גופא. מען האָט געמאַכט אַזוינע גרויסע אַנלייהען (פאַר רעגירונגס־צוועקען), אַז עס האָט איינגאַנצען דעמאָראַליזירט די בירגער; און די אינערליכע קריעגערייען זיינען געוואָרען אַלץ ערגער און ערגער ביי יעדער וואהל, ווען די אינטערעסען פון געוויסע פאַמיליען אין דער קאָלאָניאַל־פּאָליטיק זיינען געשטאַנען אין קאָן. די שפּאַלטונג אין רייכע און אָרימע איז געוואָרען טיעפער, און די קעניגליכע מאַכט האָט אין 16טען יאָהרהונדערט געפונען אין יעדער שטאָדט וויליגע פריינד און העלפער צווישען די אָרימע.

און עס איז פאַראַן נאָך אַן אורזאַך פאַר דעם צופאַלען פון די קאָמונאַלע אינסטיטוציעס, וועלכע שטעהט העכער און ליעגט טיעפער איידער אַלע פריהערדיגע. די געשיכטע פון די מיטעלאַלטערליכע שטעדט גיט אונז איינעם פון די העכסט־אויפפאַלענדע ביישפּיעלען פון דער מאַכט, וואָס **אידעען** און **פּרינציפּען** האָבען אויף די שיקזאַלען פון דער מענשהייט, און פון די גאַנץ געגענגעזעצטע רעזולטאַטען, וואָס קומען אַרויס, ווען עס טרעט אַריין אַ טיעפע ענדערונג אין די פריהערדיגע הויפּט־אידעען. זעלבסט־פערטרויען און פעדעראַליזם, די זעלבסטשטענדיגקייט פון יעדער גרופּע און דער פּאָליטישער געבוי פון דעם איינפאַכען צו דעם פיעלפאַכען, — דאָס זיינען געווען די גרונד־אידעען אין דעם

---

1) דזש. ר. גרין'ס „היסטאָריע אָוו דהי ענגליש פּיפּל", לאָנדאָן, 1878, ב. I, ז. 455.

11טען יאָהרהונדערט. זינט יענער צייט אָבער האָבען זיך די בעגריפען אינגאַנצען געענדערט. די געלעהרטע פון דעם רוימישען רעכט און די העכערע גייסטליכע פון דער קירך, וועלכע זיינען געווען ענג פערבונדען צווישען זיך זינט די צייטען פון אינאָסענץ דעם 3טען, האָט אָבגעגאָלטען צו פּאַראַליזירען די אידעע — די אַלטע גריכישע אידעע — וועלכע האָט געהערשט בעת דער גרינדונג פון די שטעדט. צוויי אָדער דריי הונדערט יאָהר נאָכ־אַנאַנד האָבען זיי געלערנט פון בימה, פון אוניווערזיטעט־קאַטהעדער און פון ריכטער־שטוהל, אַז די ישועה פאר'ן מענשען ליעגט אין אַ שטאַרק־צענטראַליזירטען שטאַאַט, וואָס שטעהט אונטער אַ האַלב־געטליכער אויטאָריטעט; 1) אַז איין מענש קען און מוז זיין דער רעטער פון דער געזעלשאַפט, און אַז אין נאָמען פון טובת הכלל מעג ער בעגעהן יעדע געוואַלדטהאַט: פערברענען מענער און פרויען אויפ'ן שייטערהויפען, מאַרטערן זיי צום טויט אונטער אונבעשרייב־ליכע יסורים, אריינוואַרפען גאַנצע פּראָווינצען אין דעם שרעק־ליכסטען עלענד. און זיי האָבען אויך ניט פערפעהלט צו געבען פּאַקטישע ביישפּיעלען פון זייער לעהרע אויף גאָר אַ גרויסען מאַס־שטאַב, און מיט אַן אונערהערטער גרויזאַמקייט, אומעטום וואו דעם קעניג'ס שווערט און דער פייער פון קירך, אָדערביידע צוזאַמען, האָבען נאָר געקאָנט דערלאַנגען. דורך אַזוינע לעהרען און ביישפּיעלען, נאָכאַנאַנד איינגע'חזר'ט און אריינגעקלאַפּט אין קאָפּ, האָבען די בירגערשע מוחות גאָר געקריגען אַ נייע געשטאַלט. זיי האָבען אָנגעהויבען איינצוגעפינען, אַז קיין אויטאָריטעט געהט ניט צו־ווייט און קיין מאַטערן־צום־טויט איז ניט צו־גרויזאַם, אייב־מאָל אַז דער צוועק איז „צו האַלטען רוה און אָרדנונג.“ און, נאָך אַזאַ נייער גייסטיגער ריכטונג און אַזאַ נייען גלויבען אין דער מאַכט פון איין מענשען, איז דער אַלטער פעדעראַליסטישער פּרינציפּ פערשוואונדען און דער שעפערישער גייסט פון די מאַסען אָבגע־שטאָרבען. די רוימישע אידעע האָט מנצח געווען און דער צענט־ראַליזירטער שטאַאַט האָט אונטער אַזוינע אומשטענדען געפונען אין די שטעדט פערטיגע קרבנות.

---

1) זעה די טעאָריעס, וואָס די באָלאָנאַ געזעץ־לייט האָבען אויסגע־דריקט שוין אויפ'ן קאָנגרעס פון ראָנקאַליאַ אין יאָהר 1158.

א טיפּ פון אזא ענדערונג איז די שטאָדט פלאָרענץ פון 15טען יאָהרהונדערט. אמאָל איז א פאָלקס־רעוואָלוציע געווען דער סיגנאַל פון א נייעם אויפשוואונג. איצטער, ווען דאָס פערצווייפעלטע פאָלק האָט זיך אויפגעהויבען, האָט עס קיינע קאָנסטרוקטיווע אידעען מעהר ניט געהאַט: קיין פרישער געדאַנק איז ניט ארויס־געקומען פון דער בעוועגונג. מען האָט אריינגעזעצט אין געמיינדע־ראטה טויזענד פערטרעטער אַנשטאָט די פריהערדיגע פיער הונדערט; הונדערט מענשען זיינען אריין אין דער „סיגנאָריא", אַנשטאָט אכציג. אָבער א רעוואָלוציע פון ציפער האָט קיין ווערטה ניט געקאָנט האָבען. די אונצופריעדענהייט פון פאָלק איז געוואקסען און נייע אויפשטענדע זיינען געקומען. מען האָט גערופען א רעטער — דעם „טיראַן" —; ער האָט אויסגעקוילעט די רעבעלען, אָבער דער קאָמונאַלער קערפּער איז אַלץ מעהר צופאַלען, נאָך ערגער ווי פריהער. און ווען דאָס פאָלק פון פלאָרענץ האָט, נאָך א נייעם אויפשטאַנד, אַפּעלירט צו איהר פּאָפּולערסטען מענשען, גיעראָנימאָ סאַוואָנאַראָלא, נאָך א ראטה, איז אָט דעם מאָנאָך'ס ענטפער געווען: — „אָה, פאָלק מיינס, דו ווייסט, אז איך קאָן מיך ניט אָבגעבען מיט שטאַאַט־זאַכען.... רייניג דיין נשמה, און אויב דו וועסט אין אזא גייסטיגען צושטאַנד רעפאָרמירען דיין שטאָדט, דאַן, אָה, פאָלק פון פלאָרענץ, וועסטו האָבען אָנגעהויבען די רעפאָרם אין גאַנץ איטאַליע!" מען האָט פערברענט די קאַר־ניוואַל־מאַסקען און די זינדיגע ביכער; מען האָט דורכגעפיהרט א צדקה־געזעץ, און נאָך א געזעץ אנטקעגען די פּראָצענטניקעס — און די דעמאָקראַטיע פון פלאָרענץ איז געבליבען וואו זי איז געווען. דער אַלטער גייסט איז שוין מעהר ניט געווען. פערלאָזענדיג זיך צופיעל אויף דער רעגיערונג, האָבען זיי אויפגעהערט צו פערלאָזען זיך אויף זיך; זיי זיינען שוין ניט פעהיג געווען אריינצופיהרען עפּעס נייעס. דער שטאַאַט האָט נאָר געדאַרפט מאַכען איין טריט, כדי צו צערשטערן זייערע לעצטע פרייהייטען.

און דאָך איז דער שטראָם פון געגענזייטיגער הילף און שטיצע נאָך ניט געווען אויסגעשטאָרבען צווישען די מאַסען: ער האָט ווייטער געפלאָסען אפילו נאָך יענער מפּלה. ער האָט זיך ווידער אויפגעהויבען מיט אַן אונגעהויערער מאַכט אלס ענטפער אויף די קאָמוניסטישע אויפרופען פון די ערשטע פּראָפּאַגאַנדיסטען פון דער

רעפאָרמאַציאָן, און איז געבליבען עקזיסטירען אפילו נאָכדעם ווי עס האָט ניט אָבגעגאָלטען די מאַסען צו פערווירקליכען דאָס לעבען, וואָס זיי האָבען געהאָפט איינצופיהרען אונטער דער בעגייסטערונג פון אַ רעפאָרמירטער רעליגיאָן, און זיינען געפאַלען אונטער דער הערשאַפט פון אַן אויטאָקראַטישער מאַכט. דער שטראָם פליעסט נאָך אפילו איצטער, און ער זוכט אַ וועג ווי אַזוי צו געפינען אַ נייעם אויסדרוק, וואָס זאָל ניט זיין, ניט דער שטאַאַט, ניט די מיטעלאַלטערליכע שטאָדט, ניט די דאָרף־געמיינדע פון די באַר־באַרען, ניט דער קלאַן פון די ווילדע, — נאָר זאָל אַרויסקומען פון זיי אַלעמען און דאָך זיין העכער פאַר זיי אין זיינע ברייטערע און טיעפערע מענשליכע בעגריפען.

קאַפּיטעל VII.

געגענזייטיגע הילף אין היינטיגער געזעלשאַפט

פאָלקס־אויפשטאַנדען אין אָנהויב פון דער שטאַאַט־פעריאָדע. — געגענזייטיגע הילף־אינסטיטוציעס אין אונזער צייט. — די דאָרף־געמיינדע: איהר קאַמפף מיט דעם שטאַאַט, וואָס זוכט זי צו פערניכטען. — די מנהגים וואָס שטאַמען פון דער דאָרף־געמיינדע, זיינען פערבליבען אין אונזערע היינטיגע דערפער. — די שווייץ, פראַנקרייך, דייטשלאַנד, רוסלאַנד.

די געגענזייטיגע הילף־טענדענץ פון דעם מענשען האָט אזא אוראַלטען אורשפּרונג און איז אַזוי טיעף דורכגעפלאָכטען מיט דער גאַנצער פערגאַנגענער ענטוויקלונג פון דער מענשליכער ראַסע, אַז זי איז אויפגעהאַלטען געוואָרען ביי דער מענשהייט ביז אויף היינטיגען טאָג, טראָץ אַלע ענדערונגען, וואָס זיינען פאָרגעקומען אין דער געשיכטע. זי האָט זיך דערהויפּט אויסגעבילדעט אין די צייטען פון פריעדען און וואוילשטאַנד; אָבער אַפילו ווען די גרעסטע אומגליקען זיינען בעפאַלען די מענשען — ווען גאַנצע לענדער זיינען חרוב געוואָרען דורך מלחמות און גאַנצע בעפעלקערונגען זיינען אומגעקומען פון עלענד, אָדער האָבען געזיפצט אונטער'ן יאָך פון טיראַניי — האָט דיזעלבע טענדענץ פאָרטגעזעצט איהר לעבען אין די דערפער און צווישען די אָרימערע קלאַסען אין די שטעדט: זי האָט זיי נאָך אַלץ צוזאַמען געהאַלטען און האָט סוף כל סוף צוריק געווירקט אַפילו אויף די הערשענדע, קריעג־פיהרענדע און פערניכטענדע מינאָריטעטען, וועלכע האָבען זי פערוואָרפען ווי אַ סענטימענטאַלען אונזין. און יעדעס מאָל, ווען די מענשהייט האָט געדאַרפט אויסאַרבייטען אַ נייע סאָציאַלע אָרגאַניזאַציע, וואָס זאָל פּאַסען צו אַ נייער שטופע פון ענטוויקלונג, האָט איהר קאָנסטרוקטיווער גייסט אַלעמאָל גענומען די עלעמענטען און די בעגייס־

טערונג פאר דעם נייעם ארויסטריט פון אט דערזועלביגער אייביג־לעבענדער טענדענץ פון געגענזייטיגער הילף. נייע עקאנאמישע און סאציאלע אינסטיטוציעס, אויף וויפיעל זיי זיינען געוועזן די שעפונג פון די מאסען; נייע עטישע סיסטעמען און נייע רעליגיאנען האבען זיך אלע גענומען פון דעמזעלבען קוואל. דער עטישער פארטשריט פון דער מענשליכער ראסע, ווען מען זאל איהם בעטראכטען פון א ברייטען שטאנדפונקט, קומט פאר ווי א כסדר׳דיגע אויסברייטונג פון די געגענזייטיגע הילף־פרינציפען, פון דעם פרימיטיווען שטאם אויף אלעמאל גרעסערע און גרעסערע אנהויפונגען פון מענשען, ביז וואנען זיי וועלען ענדליך אין איין שעהנעם טאג ארומנעהמען די גאנצע מענשהייט, אהן אונטערשיעד פון אמונות, שפראכען און ראסען.

נאכדעם ווי די אייראפעער זיינען דורכגעגאנגען די שטופע פון ־עם שטאם און דערנאך די שטופע פון דער דארף־געמיינדע, האבען זיי גענומען אויסארבייטען אין מיטעלאלטער א נייע פארם פון ארגאניזאציע, וועלכע האט געהאט די מעלה, וואס זי האט געלאזען א ברייטען רוים פאר דער פערזענליכער איניציאטיווע, בעת זי האט אין א גרויסען ערך פערענטפערט די מענשליכע בעדערפעניסען פון געגענזייטיגער שטיצע. עס איז ארויסגערופען געווארען אין לעבען א פעדעראציע פון דארף־געמיינדען, וועלכע איז געוועזן בעדעקט אין די מיטעלאלטערליכע שטעדט מיט א נעצווערק פון גילדען און ברודערשאפט־פעראיינען. די גרויסע רעזולטאטען אין אלגעמיינעם וואוילשטאנד, אין האנדווערק, קונסט, וויסענשאפט און האנדעל, וואס זיינען געשאפען געווארען אונטער דער דאזיגער נייער פארם פון פעראייניגונג, זיינען בעשפראכען געווארען מעהר אדער וועניגער אויספיהרליך אין די פאריגע צוויי קאפיטלען. און מיר האבען דארט אויך פרובירט בעווייזען, פארוואס די מיטעלאלטערליכע רעפובליקען, ביים סוף פון 15טען י. ה. — היות ווי זיי זיינען געוועזן ארומגערינגעלט פון די געביעטען פון פיינדליכע פעאדאלע פריצים, אונמעכטיג צו בעפרייען די פויערים פון לייבאייגענשאפט און ביסלעכווייז פערדארבען געווארענע דורך די אידעען פון רוימישען צעזאריזם — זיינען פעראורטיילט געווארען צו פאלען א קרבן צו די וואקסענדע מיליטערישע שטאאטען.

דאך האבען די פאלקסמאסען געמאכט נאך א געוואלטיגען

פערזוך איבערצובויען די געזעלשאפט אויף דעם אלטען יסוד פון געגענזייטיגער הילף און שטיצע, איידער זיי האבען זיך אונטער־ווארפען אין די נעקסטע דריי יאהרהונדערטער אונטער דער אלץ־פערשלינגענדער אויטאריטעט פון'ם שטאאט. עס איז שוין איצטער גוט בעוואוסט, אז די גרויסע רעפארמאציאנס־בעוועגונג איז ניט געוועזען בלויז אן אויפשטאנד אנטקעגען די מיסברויכונגען פון דער קאטוילישער קירך. די בעוועגונג האט אויך געהאט איהר קאנ־סטרוקטיווען אידעאל, און דער אידעאל איז געוועזען: ל ע ב ע ן א י ן פ ר י י ע, ב ר י ד ע ר ל י כ ע ג ע מ י י נ ש א פ ט ע ן. די ערשטע שריפטען און פרעדיגטען פון דער דאזיגער פעריאדע, וועלכע האבען געפונען דעם גרעסטען אבקלאנג ביי די מאסען, זיינען געוועזען דורכגעדרונגען מיט די אידעען פון אן עקאנאמישער און סאציאלער ברידערליכקייט פון דער מענשהייט. די בעריהמטע „צוועלף ארטיקלען" און נאך אזוינע „אני מאמין'ס", וואס האבען צירקולירט צווישען די דייטשע און שווייצערישע פויערים און האנד־ווערקער, האבען ניט נאר געפאדערט, אז יעדער איינער זאל האבען א רעכט אויסצוטייטשען די ביבעל לויט זיין אייגענעם פערשטאנד, נאר זיי האבען אויך אריינגענומען די פאדערונג, מען זאל אבגעבען די דארף־געמיינדען די קאמונאלע לענדערייען און אבשאפען די פעאדאלע פערפליכטונגען: דערביי האבען זיך אט די פאדערונגען בערופען אויף די „אמת'ע" קריסטליכע אמונה, ד. ה. אויפ'ן גלויבען פון מענשליכער ברידערליכקייט. אין דערזעלביגער צייט האבען צעהנדליגע טויזענדער מענער און פרויען זיך אנגעשלאסען אן די קאמוניסטישע ברודערשאפטען פון מעהרען, אבגעבענדיג זיי זייער גאנצען פערמעגען און לעבענדיג אין צאהלרייכע און וואוילהאבענדע ישובים, וואס זיינען געוועזען געבויט אויף די פרינציפען פון קאמוניזם. 1) נאר מאסען־אויסשלאכטונגען פון טויזענדער אויף א

1) א רייכע ליטעראטור וועגען אט דעם פריהער־פערנאכלעסיגטען ענין הויבט איצט אן צו וואקסען אין דייטשלאנד. קעללער'ס ווערק „איין אפאסטעל דער ווידערטויפער" און „געשיכטע דער ווידערטוי־פער", קארנעליוס'עס „געשיכטע דעם מינסטערישען אויפרוהרס" און יאנססען'ס „געשיכטע דעם דויטשען פאלקעס" קאן מען אנרופען אלס די הויפטקוועלען. דער ערשטער פערזוך בעקאנט צו מאכען די ענגלישע לע־

מאָל האָבען געקאָנט אָבהאַלטען די דאָזיגע וויית־פערשפּרייטע פאָלקס־בעוועגונג, און נאָר דורך פייער און שווערד און פאָלטער האָבען די יונגע שטאַאטען געוואונען זייער ערשטען און ענטשיי־דענעם נצחון איבער די מאַסען פון פאָלק. 1)

אין די נעקסטע דריי יאָהרהונדערטער האָבען די שטאַאטען, סיי אויפ'ן קאָנטינענט, סיי אין ענגלאַנד, סיסטעמאַטיש אויס־געראָט אַלע אינסטיטוציעס, אין וועלכע די טענדענץ פון געגענ־זייטיגער הילף האָט פריהער געפונען איהר אויסדרוק. די דאָרף־געמיינדען זיינען בערויבט געוואָרען פון זייערע פאָלקס־פערזאַמ־לונגען, זייערע געריכט־הייזער און זייער זעלבסט־פערוואַלטונג. די ערד, וואָס האָט צו זיי געהערט, איז קאָנפיסקירט געוואָרען. פון די גילדען האָט מען אָבגענומען זייער פערמעגען און זייערע פרייהייטען, און מען האָט זיי געשטעלט אונטער דער קאָנטראָל, דעם מוטהווילען און פערקויפליכקייט פון א שטאַאט־בעאַמטען. פון די שטעדט האָט מען אָבגענומען זייער סואווערעניטעט, און די אייגענט־ליכע קוואַלען פון זייער אינערליכען לעבען — די פאָלקס־

זער מיט די רעזולטאַטען פון די טיעפע פאָרשונגען, וואָס זיינען געמאַכט געוואָרען אין דייטשלאַנד אויף דעם געביעט, איז געמאַכט געוואָרען אין אַן אויסגעצייכענטען קליינעם ווערק פון ריטשאַרד היטה „אַנאַבאַפּטיזם פראָם איטס ראַיז עט צוויקאַו טו איטס פאָל עט מינסטער, 1521-1536“, לאָנדאָן, 1895, (באַפּטיסטס מאַנואַלס, באַנד I), וואו די הויפּטשריפטען פון דער בעוועגונג זייגען ריכטיג אָנגעוויזען און עס ווערען געגעבען פולע ביבליאָגראַפישע אָנצייגען. אויך קאַרל קאַוטסקי'ס „קאָמוניזמוס צור צייט דער רעפאָרמאַציאָן“.

1) נאָר ווייניגע פון אונזערע היינטיגע מענשען קאָנען זיך מאַכען א בעגריעף פון דעם פערנעהם פון דער דאָזיגער בעוועגונג און פון די מיטלען, מיט וועלכע זי איז אונטערדריקט געוואָרען. די אָבער, וועלכע האָבען געשריבען גלייך נאָך דעם גרויסען בויערן־קריעג, האָבען געשאַצט די צאָהל פון די אויסגעשלאַכטעטע פויערים, נאָך זייער נידערלאַגע אין דייטשלאַנד, אין דעם ערך פון הונדערט טויזענד ביז הונדערט און פופציג טויזענד מאַן. זעה צימערמאַנ'ס „אַלגעמיינע געשיכטע דעם גראָססען בויערנקריעגס“. וועגען די מיטלען וואָס זיינען אָנגענומען געוואָרען צו אונטערדריקען די בעוועגונג אין האָללאַנד, זעה היטה'ס „אַנאַבאַפּטיזם“.

פערזאַמלונג, די ערוועהלטע ריכטער און די פערוואַלטונג, די זעלבסטשטענדיגקייט פון'ם קירכען־בעצירק און פון דער גילדע — זיינען פערניכטעט געוואָרען. דער שטאַאַט־בעאַמטער האָט אַריינ־גענומען אין זיינע הענד יעדעס גליעד פון דאָס, וואָס איז פריהער געווען אַן אָרגאַניש גאַנצעס. אַ דאַנק אָט דער געפעהרליכער פּאָליטיק און די מלחמות, וואָס זי האָט ארויסגערופען, זיינען גאַנצע געגענדען, וועלכע זיינען פריהער געווען געדיכט בעפעלקערט און רייך, איצט געוואָרען פערוויסט; רייכע שטעדט זיינען פערוואַנ־דעלט געוואָרען אין אונבעדייטענדע שטעדטלעך; אפילו די וועגען, וועלכע האָבען זיי פערבונדען מיט אַנדערע שטעדט, זיינען איינ־גאַנצען פערלאָזען געוואָרען. די אינדוסטריע, קונסט און בילדונג זיינען אונטערגעגאַנגען. די פּאָליטישע ערציהונג, וויסענשאַפט און רעכט זיינען אָוועקגעשטעלט געוואָרען אין דיענסט צו דער אידעע פון שטאַאַט־צענטראַליזאַציע. מען האָט געלערנט אין די אוניווער־זיטעטען און גע'דרשנ'ט פון דער בימה, אַז די אינסטיטוציעס, אין וועלכע די מענשען פלעגען פריהער פערקערפּערן זייערע בעדערפעניסען פון געגענזייטיגער שטיצע, קענען ניט טאָלערירט ווערען אין אַ ריכטיג־אָרגאַניזירטען שטאַאַט; אַז נאָר דער שטאַאַט אַליין קאָן פאָרמירען די פעראייניגונגס־בענדער צווישען זיינע אונטערטהאַנען; אַז פעאָדאַליזם און „פּאַרטיקולאַריזם" זיינען די פיינד פון פּראָגרעס, און אַז דער שטאַאַט איז דער איינציגער ריכטיגער איניציאַטאָר פון ווייטערדיגער ענטוויקלונג. אין סוף פון 18טען יאָהרהונדערט האָבען די קעניגע אויפ'ן קאָנטינענט, דער פּאַרלאַמענט אין ענגלאַנד און די רעוואָלוציאָנערע קאָנווענציע אין פראַנקרייך — אָבוואויל זיי האָבען געפיהרט מלחמות איינע אַנט־קעגען די אַנדערע, — אַלע איינגעשטימט אין דער בעהויפּטונג, אַז קיין בעזונדערע פערבאַנדען צווישען די בירגער טאָרען ניט עקזיסטירען אינערהאַלב דעם שטאַאַט; אַז קאַטאָרגע און דער טויט זיינען די איינציגע פּאַסיגע שטראָפען פאַר ארבייטער, וועלכע האָבען די העזה אריינצוטרעטען אין „קאָאַליציאָנען" (טרייד יוניאָנס). „עס טאָר ניט זיין קיין אַנדער שטאַאַט אין דעם שטאַאַט!" נאָר דער שטאַאַט און די שטאַאַט'ס קירך דאַרפען זיך קימערן וועגען די עפענטליכע עסקים, בעת די אונטערטהאַנען מוזען בלייבען לויזע הויפענס אינדיווידומען, וואָס זיינען ניט פערבונדען

מיט קיינע בעשטימטע בעגדער, און מוזען אפעלירען צו דער רעגירונג יעדעס מאל ווען זיי האבען א קהל'שע בעדערפנים. ביז דעם מיטען פון 19טן י. ה. איז דאס געווען די טעאריע און די פראקטיקע אין איירא‏פא. אפילו אויף קאמערציעלע און אינ־דוסטריעלע געזעלשאפטען האט מען געקוקט מיט פערדאכט. ווער רעדט שוין וועגען די ארבייטער: יוניאנס זיינען געווען אונגע־זעצליך נאך פאר אונזער געדענקען אין ענגלאנד און נישט ווייטער ווי מיט עטליכע און צוואנציג יאהר צוריק אויפ'ן קאנטינענט. דאס גאנצע סיסטעם פון אונזער שטאדט־ערציהונג איז אזוינס, אז אפילו דא אין ענגלאנד האלט א היבש טייל פון דער געזעלשאפט ביז אויף היינטיגען טאג פאר א רעוואלוציאנערען איינפיהר אזוינע קאנצעסיעס פון רעכט, וואס יעדער איינער, סיי פרייער, סיי לייב־אייגענער, האט געהאט פינף הונדערט יאהר צוריק אין דער דארפישער פאלקספערזאמלונג, אין דער גילדע, אין דעם קירכענ־בעצירק און אין דער שטאדט.

דאס, וואס דער שטאאט האט איינגעשלונגען אלע געזעלשאפט־ליכע פונקציעס, האט נויטיגערווייז געהאלפען דער ענטוויקלונג פון א ניט־געצוימטען ענג־גייסטיגען אינדיווידואליזם. אין דעם ערך וואס די צאהל התחיבות'ן צום שטאאט איז געוואקסען, אויף אזוי פיעל זיינען די בירגער בעפרייט געווארען פון זייערע התחיבות'ן איינע צו די אנדערע. אין דער גילדע — און אין מיטעלאלטער האט יעדער מענש בעלאנגט צו א וועלכער עס איז גילדע אדער ברודערשאפט — זיינען צוויי „ברידער" געווען מחויב צו זיצען און וואכען, איבערבייטענדיג כסדר איינער דעם אנדערן, ביי א „ברודער", וואס איז געלעגען קראנק: היינטיגע צייטען איז גענוג, אז מען גיט א שכן דעם אדרעס פון דעם נעהענטסטען שפיטאל פאר ארעמע לייט. אין דער בארבארישער געזעלשאפט, אז איינער האט צוגעקוקט צו א געשלעג צווישען צוויי מענשען און האט זיך ניט איינגעשטעלט, ניט צו דערלאזען צו בלוט־פערגיסונג, איז ער אליין אויך בעהאנדעלט געווארען ווי א מערדער; היינט אבער, אונטער דער טעאריע פון אן אל־בעשיצענדען שטאאט, דארף דער צוקוקער זיך ניט אריינמישען: עס איז דעם פאליציסט'ס געשעפט אריינ־צומישען זיך אדער ניט. און בעת אין א ווילד לאנד, צווישען די האטענטאטען, וואלט עס געווען סקאנדאלעז צו זעצען זיך עסען

ניט אויסשרייענדיג גאנץ הויך דריי מאָל, טאָמער איז פאַראַן ווער עס איז, וואָס וויל א טייל פון דער שפּייז, איז אַלץ וואָס עס פּאָדערט זיך פון א רעספּעקטאַבלען בירגער היינטיגען טאָג, ער זאָל נאָר צאָהלען זיין מכּס לעניים (שטייער פאַר אָרימע) און לאָזען די הונגעריגע פּערהונגערן. דער רעזולטאַט איז, אַז די טעאָריע וואָס האַלט, אַז מענשען קאָנען און זאָלען זוכען זייער אייגענעם גליק, ניט קוקענדיג אויף די נויטען פון אַנדערע מענשען, טריאומ־פירט איצט איבעראַל — אין געזעץ, אין דער וויסענשאַפט, אין דער רעליגיאָן. דאָס איז די היינטיגע רעליגיאָן, און טאָמער צווייפעלט איינער אין איהר ניצליכקייט, הייסט עס אַז ער איז אַ געפעהרליכער אוטאָפּיסט. די וויסענשאַפט פּראָקלאַמירט בקול רם, אַז דער קאַמפּף פון יעדערן אַנטקעגען אַלעמען איז דער גרונד־פּרינציפּ פון דער נאַטור און פון יעדער מענשליכער געזעלשאַפט. די ביאָלאָגיע שרייבט צו צו דעם קאַמפּף די פּראָגרעסיווע ענטוויק־לונג פון דער טהיערען־וועלט. די געשיכטע פיהרט אויך אָן דעם אייגענעם אַרגומענט; און די פּאָליטישע עקאָנאָמיסטען, אין זייער נאַאיוועהר אונוויסענהייט, שרייבען צו דעם גאַנצען פּראָגרעס פון דער מאָדערנער אינדוסטריע און מאַשינעריע צו די „וואונדערבאַרע" ווירקונגען פון דעמזעלביגען פּרינציפּ. די סאַמע רעליגיאָן פון די קירכען איז אַ רעליגיאָן פון אינדיווידואַליזם, וועלכע איז נאָר אַ ביסעל געמילדערט דורך מעהר אָדער ווייניגער וואוילטהעטיגע בעצי־הונגען צו די שכנים, — דערהויפּט אום זונטאָג. „פּראַקטישע" מענשען און טהעאָרעטיקער, וויסענשאַפטס־מענער און רעליגיאָנס־פּרעדיגער, אַדוואָקאַטען און פּאָליטיקער, שטימען אַלע איין אין איין זאַך, — אַז מען קאָן, נאַטירליך, עפּעס ווייכער מאַכען די גראָבע זייטען פון דעם אינדיווידואַליזם דורך צדקה, אָבער ער איז דאָך דער איינציגער זיכערער גרונד פאַר דער ערהאַלטונג פון דער געזעלשאַפט און פאַר איהר ווייטערן פּאָרטשריט.

עס זעהט, הייסט עס, אויס ווי אַן אַרויסגעוואָרפענע אַרבייט צו זוכען פּראַקטישע האַנדלונגען און אינסטיטוציעס פון געגענזיי־טיגער הילף אין דער היינטיגער געזעלשאַפט. וויפיעל האָט שוין געקאָנט בלייבען פון זיי? און דאָך, ווי נאָר מיר הויבען זיך אָן צוצוקוקען, ווי אַזוי די מיליאָנען מענשליכע בעשעפּעניסען לעבען, און מיר נעהמען זיך שטודירען זייערע טאָגטעגליכע בעציהונגען,

ווערען מיר איבערראשט פון דער אונגעהויערער ראַליע, וואס די פּרינציפּען פון גּעגענזייטיגער הילף און שטיצע שפּיעלען אפילו היינטיגע צייטען אין מענשליכען לעבען. אַבוואויל די צערשטערונג פון די געגענזייטיגע הילף־אינסטיטוציעס געהט שוין אָן אין פּראַקטיקע ווי אין טעאָריע גאַנצע דריי אדער פיער הונדערט יאָהר, לעבען פונדעסטוועגען הונדערטע מיליאָנען מענשען נאָך אַלץ אונטער אזוינע אינסטיטוציעס: זיי היטען זיי אָב מיט א פרומען געפיהל וואו זיי געפינען זיך נאָך און זוכען זיי ווידער אויפצוריכטען, וואו זיי האָבען שוין אויפגעהערט צו עקזיסטירען. יעדער איינער פון אונז לעבט איבער אין אונזערע געגענזייטיגע בעציהונגען מאָמענטען פון עמפּערונג קעגען דעם היינט־מאָדישען אינדיווידואַליסטישען גלויבען; און פערקעהרט, אזא גרויסער טייל פון אונזער טעגליכען פערקעהר בעשטעהט פון טהאַטען, וואס נעהמען זיך פון אונזערע געגענזייטיגע הילף־נייגונגען, אז אויב מען וואָלט די דאָזיגע טהאַטען געקאָנט אָבהאַלטען, וואָלט גלייך אויפגעהערט יעדער וייטערדיגער עטישער פּאָרטשריט. די מענשליכע געזעלשאַפט גופא וואָלט ניט געקאָנט אויפגעהאַלטען ווערען אפילו אזוי לאַנג, ווי דער לעבענסדויער פון איין איינציגען דור. אָט די פאַקטען, וועלכע ווערען דאס רוב פערנאַכלעסיגט פון די סאָציאָלאָגען, וואָס זיינען אבער פון דער גרעסטער וויכטיגקייט פאר דעם לעבען און ווייטערער דערהויבונג פון דער מענשהייט, וועלען מיר איצטער נעהמען אנאַליזירען: אָנהויבענדיג מיט די שטענדיגע אינסטיטוציעס פון געגענזייטיגער שטיצע, און אריבערגעהענדיג דערנאָך צו אזוינע טהאַטען פון געגענזייטיגער הילף, וועלכע שטאַמען אָב פון די פּערזענליכע אדער געזעלשאפטליכע סימפּאַטהיען.

ווען מיר וואַרפען א ברייטען בליק אויף דער איצטיגער צוזאַמענשטעלונג פון דער אייראָפּעאישער געזעלשאַפט, ווערען מיר גלייך איבערראַשט פון דעם פאַקט, וואָס די דאָרף־געמיינדע עקזיסטירט נאָך אַלץ, אין דעם ערך ווי מיר וועלען עס באַלד זעהן, טראָץ אַלעם דעם וואָס איז געטהאָן געוואָרען פטור צו ווערען פון איהר, און אז עס ווערען געמאַכט פיעל פערזוכען ענטוועדער זי ווי עס איז איבערצובויען, אדער צו געפינען עפּעס אנדערעס, וואָס זאָל פערנעהמען איהר אָרט. די אַלגעמיינע מיינונג וועגען

דער דאָרף־געמיינדע איז, אז אין מערב־אייראָפּאַ איז זי געשטאָר־
בען מיט א נאַטירליכען טויט, ווייל דער געמיינשאַפטליכער בע־
זיץ פון דער ערד האָט ניט געפּאַסט צו די מאָדערנע פאָדערונגען
פון דער אגריקולטור. דער אמת איז אָבער, אז די דאָרף־געמיינדע
איז אין ערגעץ ניט פערשוואונדען פון זיך אליין; פערקעהרט,
עס האָט אומעטום גענומען די הערשענדע קלאַסען יאהרהונדערטער
פון איינגע׳עקשנ׳טע, אבער ניט אלעמאָל ערפאָלגרייכע, אָנשטרענ־
גונגען זי צו פערניכטען און צו קאָנפיסקירען די ערד פון דער גע־
מיינדע.

אין פראַנקרייך האָט מען שוין אנגעהויבען בעראַבעווען די
דאָרף־געמיינדען פון זייער אונאָבהענגיגקייט און זייערע לענדע־
רייען, אזוי פריה ווי אין 16טען יאהרהונדערט. די ראַבירונג אָבער
איז ערשט אוועקגעגאַנגען לייכט און געוואָרען סקאַנדאַלעז אין
נעקסטען יאהרהונדערט, ווען די פּויערים זיינען דורך בערייסונגען
און מלחמות ארונטערגעבראַכט געוואָרען צו דעם צושטאַנד פון
קנעכטשאַפט און עלענד, וועלכער ווערט געשילדערט אין לעבעדיגע
פארבען פון אלע היסטאָריקער. „יעדער איינער האָט זיי בע׳גנב׳עט
אויף וויפיעל ער האָט געקאָנט... מען האָט ביי זיי געמאָנט אויס־
געטראַכטע חובות, כדי צוצונעהמען זייערע לענדער" — אזוי לע־
זען מיר אין א עדיקט, וואָס לודוויג דער 14טער האָט ארויסגעלאָזען
אין יאהר 1667 (1. עס פערשטעהט זיך, דעם שטאַאַט׳ס מיטעל גע־
גען די דאָזיגע צרות איז געווען, נאָך מעהר אונטערוואַרפען די גע־
מיינדען אונטער דער ממשלה פון שטאַאַט, און ער זאָל זיי אליין
בעראַבעווען. דער פאַקט איז, אז צוויי יאָהר שפּעטער האָט דער
קעניג קאָנפיסקירט די גאַנצע געלד־הכנסה פון די געמיינדען. און
וואָס איז שייך דעם פערכאַפּען פון די געמיינדע־לענדערייען, איז
עס וואָס ווייטער געוואָרען אלץ ערגער, און אין נעקסטען יאָהר־
הונדערט האָבען דער אָדעל און די גייסטליכע שוין גענהאַט אוועקגע־
נומען זעהר גרויסע שטרעקען לאַנד — א העלפט פון דער בעאַר־
בייטער ערד, לויט געוויסע אָבשאַצונגען — מעהרסטענטיילס כדי

1) דער דאָזיגער עדיקט ווערט ציטירט פון איניגע פּערפאַסער. אַכט
יאָהר פאַר יענעם דאַטום זיינען די געמיינדען אוועקגעשטעלט געוואָרען
אונטער דער אויפזיכט פון שטאַאַט.

צו לאָזען עס פוסטעווען1). די פויערים אָבער האָבען נאָך אַלץ אויפגעהאַלטען זייערע קאָמונאַלע אינסטיטוציעס, און ביז דעם יאָהר 1787 פלעגען די דאָרפישע פאָלקספערזאַמלונגען, וואָס זיינען בעשטאַנען פון אַלע הויזהאַלטער, זיך צונויפקומען אונטער דעם שאָטען פון גלאָקען־טורעם אדער פון א בוים, איינצוטיילען אָדער איבערטיילען די פעלדער, וואָס זיינען זיי געבליבען, צו בעשטימען די שטייערן און אויסוועהלען זייער עקזעקוטיווע, פונקט ווי דער רוסישער „מיר" טהוט נאָך היינטיגען טאָג. דאָס איז איצט פאָלשטענדיג בעוויזען דורך די פאָרשונגען פון באַבאָ2).

די פראַנצויזישע רעגירונג אבער האָט איינגעפונען, אז די פאָלקספערזאמלונגען זיינען „צו־טומעלדיג", צופיעל אונגעהאָרזאַם, און אין יאהר 1787 זיינען איינגעפיהרט געווארען אַנשטאָט זיי געוועהנליכע געמיינדעראַטהען, וואָס זיינען בעשטאַנען פון א מער (סטאַרשינאַ) און פון ביז זעקס סינדיקס (דעפוטאַטען), וועלכע זיינען אויסגעקליבען געווארען פון די רייכערע פויערים. צוויי יאָהר שפעטער האָט די רעוואָלוציאָנערע קאָנסטיטואירענדע פערזאַמלונג, וועלכע איז אין דעם פרט געווען איינשטימיג מיט דעם אַלטען רעזשים, פאָלשטענדיג בעשטעטיגט דעם דאָזיגען געזעץ (דעצעמבער דעם 14טען, 1789), און די דאָרפישע בורזשואַזיע האָט איצט פון איהר זייט זיך גענומען בערויבען די קאָמונאַלע ערד; און דאָס האָט אָנגעהאַלטען דורך דער גאנצער רעוואָלוציאָנערער פעריאָדע. ערשט דעם 16טען אוגוסט פון יאָהר 1792 האָט די קאָנווענציאָן (אַססעמבלעע לעגיסלאַטיוו) בעשלאָסען, אונטער דעם

---

1) „אויפ'ן גוט פון א גרויסען גרונדבעזיצער, אפילו ווען ער האָט מיליאָנען הכנסה, זייט איהר זיכער צו געפינען דאָס לאַנד ניט בעאַרבייט" (אַרטהור יאָנג). „אַ פערטער טייל פון באָדען איז געבליבען פוסטעווען"; „אין די לעצטע הונדערט יאָהר האָט זיך די ערד אומגעקעהרט צו א ווילדען צושטאַנד"; „די פריהער־בליהענדע סאָלאָן איז איצט געוואָרען א גרויסע בלאָטע", און אזוי ווייטער. (טהעראָן דע מאָנטאגע, ציטירט פון טעין אין „אָריזשין דע לא פראַנס קאָנטעמפאָרען", באַנד I, ז. 441).

2) א. באַבאָ, „לע וויללאַזש סו ל'אַנסיען רעזשים", 3טע אויפלאַגע, פאַריז, 1892.

דרוק פון די פויערימשע אויפשטאנדען, אומצוקעהרען די געמיינ־דען זייערע אבגענומענע ערד; 1) אבער זי האט אין דערזעלבער צייט בעשטימט, אז מען זאל די ערד פערטיילען אין גלייכע חלקים נאר צווישען די רייכע פויערים. דער בעשלוס האט נאטירליך ארויסגערופען נייע אויפשטאנדען, און ער איז אבגעשאפט געווא־רען דעם נעקסטען יאהר, ווען די קאנווענציאן, נאכדעם ווי די זשיראנדיסטען זיינען פערטריבען געווארען, האט בעשלאסען (דעם 11טען יוני, 1793), אז אלע געמיינדע־לענדערייען, וואס די גוטבע־זיצער און אנדערע האבען אוועקגענומען פון די פויערים זינט דעם יאהר 1669, זאלען אומגעקעהרט ווערען צו די געמיינדען, וועלכע קאנען — אויב זיי וועלען עס בעשליסען דורך א מאיאריטעט פון צוויי דריטעל שטימען — צוטיילען די געמיינדע־לענדער אין גלייכע חלקים צווישען אלע איינוואהנער, סיי רייכע, סיי ארימע, סיי „אקטיווע", סיי „פאסיווע" בירגער.

די געזעצען אבער וועגען פערטיילען די געמיינדע־לענדערייען זיינען אזויפיעל געגאנגען להיפך צו די בעגריפען פון די פויערים, אז מען האט זיי אין ערגעץ ניט געפאלגט, און וואו נאר די פויערים האבען אבגעקריגען וויפיעל עס איז פון זייער ערד, האבען זיי עס געהאלטען געמיינשאפטליך און געלאזען ניט־צוטיילט. באלד אבער זיינען אנגעקומען די לאנגע יאהרען פון מלחמות און רעאק־ציע, און די געמיינדע־לענדערייען זיינען פשוט קאנפיסקירט גע־ווארען פון שטאאט (אין יאהר 1794) אלס משכון פאר די שטאאט־אנלייהען. א טייל פון זיי זיינען ארויסגעשטעלט געווארען צום פערקויף, און אויף דעם אופן צוראבירט געווארען. דערנאך האט מען די ערד ווידער אומגעקעהרט צו די געמיינדען און ווידער קאנפיסקירט (אין יאהר 1813); און ערשט אין יאהר 1816 האט מען אומגעקעהרט דאס איבערגעבליבענע, אן ערך 15 מיליאן אקער פון די ערגסטע ערד, צו די דארף־געמיינדען. 2) דערמיט אבער

---

1) אין מזרח־פראנקרייך האט דאס געזעץ נאר בעשטעטיגט וואס די פויערים האבען שוין געהאט אליין געטהאן; אין אנדערע טיילען פון פראנקרייך איז דאס געזעץ, ווי דער שטייגער איז, געבליבען א טויטער בוכשטאב.

2) נאך דעם נצחון פון דער בורזשואזער רעאקציע זיינען די קא־

האָט זיך נאָך אַלץ ניט געענדיגט די צרות פון די געמיינדען. יע־
דער נייער רעזשים האָט געזעהן אין די קאָמונאַלע לענדערייען א
מיטעל מיט וואָס צו בעלוינען זיינע פּאַרטיי־העלפער, און מען האָט
דורכגעפיהרט דריי געזעצען (דעם ערשטען אין יאהר 1837 און דעם
לעצטען אונטער נאַפּאָלעאָן דעם דריטען), כדי צו בעוועגען די
דאָרף־געמיינדען זיי זאָלען צוטיילען זייער ערד. דריי מאָל האָט
מען די דאָזיגע געזעצען געמוזט צוריקרופען צוליעב דער אָפּאָזי־
ציע, וואָס זיי האָבען ארויסגערופען אין די דערפער, אָבער עפּעס
האָט מען אָבגעריסען פון זיי יעדעס מאָל; און נאַפּאָלעאָן דער
דריטער האָט, מיט דעם אויסרייד צו שטיצען די פערפאָלקאָמענסטע

מונאַלע לענדערייען דערקלערט געוואָרען (דעם 24טען אויגוסט, 1794)
פאַר שטאַאַט־אייגענטום, און צוזאַמען מיט די לענדערייען, וואָס זיינען
קאָנפיסקירט געוואָרען פונ׳ם אַדעל, האָט מען זיי ארויסגעשטעלט צום
פערקויפען און זיינען צוראַבירט געוואָרען פון די „שוואַרצע באַנדעס"
פון דער קליין־בורזשואַזיע. אמת, מען האָט די דאָזיגע ראַבירונג אָב־
געשטעלט דעם נעקסטען יאָהר (דאָס געזעץ פון 2טען פּרעריאַל 5טען
יאָהר פון דער רעפּובליק) און דאָס פריהערדיגע געזעץ איז צוריקגערו־
פען געוואָרען; אָבער דאַן זיינען די דאָרף־געמיינדען פּראָסט אָבגע־
שאַפט געוואָרען און די קאָלאָניאַל־ראַטהען זיינען איינגעפיהרט געווארען
אַנשטאָט זיי. ערשט זיעבען יאָהר שפּעטער (דעם 9טען פּרעריאַל XIIטען
יאָהר) ד. ה. אין 1801, זיינען די דאָרף־געמיינדען וויעדער איינגעפיהרט
געוואָרען, מען האָט אָבער ביי זיי אָבגענומען זייערע אַלע רעכט, און אין
36 טויזענד פראַנצויזישע געמיינדען זיינען די מערס און די סינדיקס
בעשטימט געוואָרען פון דער רעגירונג! אָט דאָס סיסטעם האָט זיך גע־
האַלטען ביז נאָך דער רעוואָלוציע פון 1830, ווען עס זיינען וויעדער
איינגעפיהרט געוואָרען געוועהלטע קאָמונאַל־ראַטהען אונטער דעם געזעץ
פון 1787. וואָס געהערט די געמיינדע־לענדערייען, האָט דער שטאַאַט זיי
וויעדער פערכאַפּט אין יאהר 1813, האָט זיי צוראַבירט און נאָר אַ טייל
פון זיי צוריק אבגעגעבען די קאָמונעס אין יאהר 1816. זעה די קלאַ־
סישע זאַמלונג פון פראַנצויזישע געזעצען פון דאַללאָ „רעפּערטואַר דע זשו־
ריספּרידענס"; אויך די ווערק פון דאָניאָל, דאַרעסט, באָננמער, באַבאָ
און פיעלע אַנדערע.

מעטאָדען פון אגריקולטור, אוועקגעשענקט גרויסע טיילען פון די קאָמונאַלע ערד צו איינינע פון זיינע פאַווארימען.

וואָס געהערט דער אויטאָנאָמיע פון די דאָרף־געמיינדען, איז וואָס האָט שוין געקאָנט בלייבען דערפון נאָך אַזויפיעל קלעפּ? די רעגירונג האָט געקוקט אויף׳ן מער און די סינדיקס ווי אויף ניט־בעצאָהלטע טשינאָוניקעס, וועלכע פעררינבטען געוויסע פונקציעס פון דעם שטאַאַט־מעכאַניזם. אפילו איצטער, אונטער דער דריטער רעפּובליק, האָט דער דאָרף ניט קיין ברעקעל זעלבסטשטענדינקייט, און קאָן ניט טהאָן די מינדסטע זאַך אָהן דער סאַנקציע פון כמעט דער גאַנצער רעגירונגס־מאַשין, ביז די פּרעפעקטען און די מיני־סטעריומס. עס איז כמעט אונגלויבליך, אָבער עס איז דאָך א פאַקט, אז ווען א פּויער וויל, למשל, אָבצאָהלען אין געלד פאַר זיין טייל ארבייט ביים פעררינבטען דעם געמיינדע־וועג, אנשטאַט אָנצו־האַקען אליין די נויטיגע סומע שטיינער, מוזען ניט ווייניגער ווי צוועלף פערשיידענע שטאַאַט־בעאַמטע געבען דערויף זייער איינ־שטימונג, און זיי דאַרפען אָנשרייבען א סך־הכל פון צ ו ו י י א ו ן פ ו פ צ י ג דאָקומענטען, איידער דער פּויער בעקומט די ערלויבניש איינצוצאָהלען דאָס געלד אין דעם געמיינדע־ראַטה. אַלעס איבעריגע טראָגט דעמזעלביגען כאַראַקטער.1)

וואָס עס האָט פּאַסירט אין פראַנקרייך, האָט אויך פּאַסירט אומעטום אין מערב־ און מיטעל־איירָאפּא. אפילו די הויפּט דאַטען פון די גרויסע אָנגריפען אויף די פּויערימשע לענדערייען זיינען די־זעלביגע. בנוגע ענגלאַנד איז דער איינציגער חילוק, וואָס די בערוי־בונג איז אויסגעפיהרט געוואָרען ניט דורך אַלגעמיינע געזעצען, נאָר דורך בעזונדערע אַקטען — מיט ווייניגער איילעניש, אָבער דערפאַר פיעל גרינדליכער ווי אין פראַנקרייך. די בערויבונג פון די געמיינדע־לענדער דורך די לאָרדען האָט זיך אויך אָנגעהויבען אין 15טען י. ה., נאָך דער נידערלאַגע פון דעם פּויערימשען אויפ־

---

1) אָט די פּראָצעדורע איז אזוי לעכערליך־נאַריש, אז קיינער וואָלט עס ניט געגלויבט, ווען א גאַנץ זאַכפערשטענדיגער שרייבער וואָלט ניט אויסגערעכענט אַלע צוויי און פופציג דאָקומענטען ביז אויגעם, אין דעם „זשורנאַל דעס עקאָנאָמיסטס" (1893 פאַר אַפּריל, ז. 94). דערזעלביגער מחבר גיט אויך אָן נאָך אייניגע אזוינע ביישפּיעלען.

שטאנד אין יאהר 1380 — ווי מען קאָן עס זעהן פון ראָסוס׳עס „היסטאָריא" און פון הענרי דעם 7טען׳ס א סטאטוט, אין וועלכע עס ווערט גערעדט וועגען די דאָזיגע ראבירונגען אונטער דעם קעפּיל: „פערברעכען און מעשים תעתועים, וואָס זיינען שעדליך.... דעם וואוילשטאנד פון כלל".1) שפּעטער, אונטער הענרי דעם 8טען, האָט זיך אנגעהויבען „די גרויסע אויספאָרשונג". ווי בעקאַנט, כדי צו מאכען א סוף פון דעם אוועקרויבען די געמיינדעלענדערייען; די אויספאָרשונג אבער האָט זיך אויסגעלאָזט דערמיט, וואָס זי האָט סאנקציאָנירט דאָס וואס איז שוין געשעהן.2) די געמיינדע־לענדערייען זיינען ווייטער אויך צוראבירט געוואָרען, און די פּויערים זיינען כסדר אוועקגעטריבען געוואָרען פון דער ערד. ספּעציעל אָבער זינט דעם מיטען פון 18טען י. ה. איז עס געוואָרען אין ענגלאנד איבעראל א סיסטעמאטישע פּאָליטיק איינפאָך אויסצוראָטען יעדען שפּור פון קאָמונאַלען אייגענטום; און דער וואונדער איז ניט, וואָס דאָס קאָמונאַלע אייגענטום איז פערשוואונדען, נאָר וואָס עס האָט זיך נאָך געקאָנט אזוי ווייט אויפהאלטען אפילו אין ענגלאנד, אז „עס האָט איבעראל עקזיסטירט אין דער צייט פון די זיידעס פון׳ם היינטיגען דור." 3) דער אמת׳ער צוועק פון די „ענקלאָוזשור אקטס", ווי מר. סעעבאָהם האָט בעוויזען, איז געווען אָבצושאפען דאָס סיסטעם פון געמיינדע־אייגענטום, 4)

---

1) דר. אָטשענקאָווסקי, „ענגלאַנד׳ס ווירטשאַפטליכע ענטוויקלונג אים אויסגאַנג דעם מיטעלאַלטערס" (יענא, 1879) ז. 35 א. וו., וואו די גאַנצע פראגע ווערט בעהאַנדעלט מיט פולער קענטניס פון די אורקוועלען.

2) נאַססע, „איבער די מיטעלאַלטערליכע פעלדגעמיינשאַפט אונד די איינהעגונגען דעם 16טען יאהרהונדערטס אין עגלאַנד" (באָנן, 1869) ז. 5, 4; ווינאָגראַדאָוו, „ווילעינעידזש אין ענגלאַנד" (אָקספאָרד, 1892).

3) סעעבאָהם, „דהי ענגליש ווילעדזש קאָממיוניטי", 3טע אויפלאַגע, 1884, ז. 15—13.

4) „אַן אונטערזוכונג פון די פּרטים פון דעם „ענקלאָוזשור אַקט" בעווייזט אויף קלאָר, אַז דער צוועק פון דעם אקט איז געווען אָבצושאפען דאָס סיסטעם (פון קאָמונאַלען אייגענטום), ווי עס איז אויבען בעשריבען געוואָרען" (סעעבאָהם, דאָרט גופא, ז. 13). און ווייטער: „זיי זיינען געוועהנליך געווען געשריבען אין איין נוסח, אָנהויבענדיג מיט דער

און עס איז אזוי גוט אָבגעשאַפט געוואָרען דורך די כמעט פיער טויזענד אַקטען, וואָס זיינען דורכגעפיהרט געוואָרען צווישען די יאָה־רען 1760 און 1844, אַז איצטער זיינען נאָר פערבליבען פון זיי גאנץ שוואכע שפורען. דאָס לאַנד פון די דאָרף־געמיינדען האָבען צו־גענומען די לאָרדען, און דער פּאַרלאַמענט האָט סאנקציאָנירט די עקספּראָפּריאציע אין יעדען איינציגען פּאַל. 1)

מעשה, אַז די אָפּענע און געמיינשאפטליכע פעלדער ליעגען צעשפּריים אין קליינע שטיקער, אויסגעמישט איינע מיט די אַנדערע אין אונבע־קוועמע פלעצער; אַז פערשיידענע פערזאָנען בעזיצען טיילען פון די דאָזיגע פעלדער און האָבען געמיינשאפטליכע רעכט אויף זיי... און עס איז ווינשענסווערטה, מען זאָל זיי צוטיילען און אַרומצאַמען, יעדער אייגענטימער זאָל קריגען אַ געוויסען בעשטימטען חלק" (ז. 14). פּאָר־טער'ס רשימה ענטהאַלט 3867 אַזוינע אקטען, פון וועלכע די גרעסטע צאָהלען פאלען אויס אויף די צעהנדליגע יאָהרען פון 1780—1770 און 1820—1800, פּונקט ווי אין פראנקרייך.

1) די „ענקלאָוזשור אַקטס" זיינען אַ שלאַגענדער ביישפּיעל פון דעם מוטהווילען פון דער לאַנד־אַריסטאָקראַטיע, וועלכער האָט אָנגעהאלטען אין ענגלאנד אונטער דעם שוץ פון פּארלאמענט ביז'ן סוף פון 19טען י. ה. און האַלט נאָך אָן אפילו ביז היינטיגען טאָג. לויט אָט דעם אַקט קומט אויס, אַז אויב דער יורש פון די געוועזענע פּעאָדאַלען, (אָדער דער וואָס האָט ביי זיי אָבגעקויפט דאָס רעכט), האָט אָבגעצוימט די פרייע געמיינזאַמע ערד מיט אַ צוים — אויף עטליכע צעהנדליג מייל — זיינען זיי געוואָרען זיין אייגענטום, אין קראפט פון דער פיקציע, וועלכע ווערט אונטערשטיצט פון די ענגלישע יוריסטען און פּראָפעסאָרען, אַז אויפ'ן געביעט, אויף וועלכער עס האָט זיך א מאָל אויסגעשפּרייט די ריכטערליכע מאַכט פון'ם פּעאָדאַלען לאָרד, האָבען געהערט אַלע לענדרייען צו איהם — אַ פיקציע, וועלכע איז פּאָלשטענדיג צעשמעטערט געוואָרען פון נאַססע און ווינאָגראדאָוו, און פונדעסטוועגען בלייבט זי אָנערקענט פון די ענגלישע געזעצגעבער. די געמיינדע האָט אין אַזאַ פאל געמוזט דערווייזען, אַז די אָבגעצוימטע ערד איז געווען איהר אייגענטום, וואָס זי האָט כמעט קיינמאָל ניט געקאָנט דערווייזען: 1סטענס, ווייל זי האָט דערויף ניט געהאַט קיינע דאָקומענטען, דען דאָקומענטען פלעגען גע־שריבען ווערען נאָר אויף פּערזענליכען אייגענטום. (עס איז בעקאַנט,

אין דייטשלאנד, אין עסטרייך, אין בעלגיען איז די דארף־געמיינדע אויך פערניכטעט געווארען פון דעם שטאאט. ביישפּיעלען פון געמיינאייגענטימער, וואס האבען אליין צוטיילט צווישען זיך די געמיינדע־לענדערייען, זיינען געוועז זעהר זעלטען; 1) פערקעהרט אבער געפינט מען אומעטום ווי די שטאאטען האבען זיי געצוואונגען פארצונעהמען די צוטיילונג, אדער האבען פשוט געהאלפען דער פריוואטער עקספּראפּריאציע פון זייערע לענדערייען. דער לעצטער קלאפּ פאר דעם קאמונאלען אייגענטום אין מיטעל־איירפּא דא־טירט אויך פון מיטען דעם 18טען יאהרהונדערט. אין עסטרייך האט די רעגירונג פּראסט אנגעווענדט געוואלט, אין יאהר 1768, צו צווינגען די געמיינדען צו צוטיילען זייערע לענדערייען, — און צוויי יאהר שפּעטער איז בעשטימט געווארען א ספּעציעלע קאמיסיע פאר דעם צוועק. אין פּרייסען האט פריעדריך דער צווייטער בע־פוילען די „יוסטיצקאלעגיען“ אין זיינע אוקאזען (אין די יאהרען 1752, 1763, 1765 און 1769) צו צווינגען די צוטיילונג. אין שלעזיען איז פאר דעם צוועק ארויסגעלאזט געווארען א ספּעציעלער בעפעהל אין יאהר 1771. דאס אייגענע איז פארגעקומען אין בעל־גיען, און אזוי ווי די קאמונעס האבען דעם בעפעהל ניט געפאלגט,

---

אז אויך אין רוסלאנד האבען די פּויערים געקראגען פארמאלנע דאקו־מענטען אויף דער אבשציגא־ערד ערשט נאך דעם יאהר 1861); און 2טענס דערפאר, וואס יעדער משפט פאר'ן ענגלישען געריכט, אויב ער דארף נאר אריבערגעהן פאר א העכערן געריכט, קאסט אב געוואלדיגע סומען — ביז עטליכע טויזענד דאלאר. אין דערזעלבער צייט האט דער פּארלאמענט ארויסגעגעבען, אין קראפט פון דעם „ענקלאוזשור אקט“, מעהר ווי 4000 בעזונדערע דאקומענטען, וואס בעשטעטיגען דאס רעכט פון פּערזענליכען אייגענטום אויף די גרעסטע שטיקער קהל'שע ערד פאר די פאמיליען פון די לארדען אדער די שפּעטיגערע בעזיצער, וואס האבען אבגעקויפט די גיטער פון די געבוירענע לארדען. און דער פּארלאמענט האלט נאך אלץ אין איין ארויסגעבען אזעלכע אקטען ביז אויף היינטיגען טאג.

1) אין דער שווייץ קאן מען זעהן אייניגע געמיינדען, וועלכע זוכען איצטער אויפצוקויפען צוריק די ערד, וואס זיי זיינען געוועז געצוואונגען צו פערקויפען בעת זיי זיינען רואינירט געווארען דורך די מלחמות.

איז אין יאָהר 1847 דורכגעפיהרט געוואָרען א געזעץ, וואָס בעמעכ־טיגט די רעגירונג איינצוקויפען די קאָמונאַלע לאַנקעס, כדי זיי וויעדער צו פערקויפען אין איינצעלנעם, און צו בעשטימען א צוואַנג־פערקויף פון די קאָמונאַלע לענדער, ווען עס האָט זיך נאָר געמאכט א קונה. 1)

קורץ, רעדען וועגען דעם נאַטירליכען טויט פון די דאָרף־געמיינדען צוליעב עקאָנאָמישע געזעצען איז פונקט אזא ביטערער שפּאַס, ווי ווען מען זאָל רעדען וועגען דעם נאַטירליכען טויט פון די סאָלדאַטען, וואָס ווערען אויסגעלעגט אויפ'ן שלאַכטפעלד. די פאַקטישע זייט פון דער זאַך איז פשוט: די דאָרף־געמיינדען האָבען געלעבט איבער טויזענד יאָהר; און וואו נאָר די פויערים זיינען ניט רואינירט געוואָרען דורך מלחמות און אָבצאָהלונגען, האָבען זיי ביסלעכווייז פערבעסערט די מעטאָדען פון בעאַרבייטען די ערד. אָבער אזוי ווי דער ווערטה פון דער ערד האָט זיך פערגרעסערט מחמת דעם וואוקס פון די אינדוסטריען, און דער אדעל האָט אונטער דער שטאַאַט־אָרגאַניזאַציע בעקומען אזא מאַכט, וואָס ער האָט קיינמאָל ניט געהאַט אונטער דעם פעאָדאַלען סיסטעם, האָט ער צוגענומען די בעסטע טיילען פון די קאָמונאַלע לענדערייען, און האָט אוועקגעלעגט אַלע זיינע כחות צו פערניכטען די קאָמונאַלע אינסטיטוציעס.

די אינסטיטוציעס אָבער פון דער דאָרף־געמיינדע פערענטפערן אזוי גוט די נויטען און פאַסען אזוי צו די בעגריפען פון די ערד־אַרבייטער, אז טראָץ אַלעם דעם איז אייראָפּא בעדעקט ביז אויף היינטיגען טאָג מיט לעבעדיגע איבערבלייבונגען פון די דאָרף־געמיינדען, און דאָס דאָרפישע לעבען איז פול מיט די מנהגים און געוועהנהייטען, וואָס נעהמען זיך פון דער געמיינדע־פעריאָדע. אפילו אין ענגלאַנד, טראָץ די אַלע שטרענגע מיטלען, וואָס זיינען אָנגענומען געוואָרען אנטקעגען דער אַלטער אָרדנונג, האָט מען נאָך געקאָנט געפינען די דאָזיגע מנהגים אפילו אזוי שפּעט ווי אין אָנ־

---

1) א. בוכענבערגער „אַגראַרוועזען אונד אַגראַרפּאָליטיק" אין א. וואַגנער'ס „האַנדבוך דער פּאָליטישען עקאָנאָמיע", 1893, באַנד I, ז. 280 און ווייטער.

הויב 19טען יאָהרהונדערט. מר. גאָממע — איינער פון די זעהר ווענינע ענגלישע געלעהרטע, וועלכע האָבען אויפמערקזאַם שטודירט דעם ענין — בעווייזט אין זיין ווערק, אז אין שאָטלאַנד געפינען זיך פיעלע שפורען פון דעם געמיין־בעזיץ פון דער ערד: די „רונריג טענאַנסי", ד. ה. דער סיסטעם, לויט וועלכען דער פרעמדער בעזיצט חלקים אין פיעלע פעלדער (די רעכט פון דעם געמיינדע־מיטגליעד זיינען איבערגעגאַנגען צום פערמער), איז פערבליבען אין פּאַרפּאַר־שייר ביז דעם יאָהר 1813, און אין געוויסע דערפער פון אינווערנעס איז ביז דעם יאָהר 1801 נאָך געווען אַ מנהג אויפצואַקערן די ערד פאַר דער גאַנצער געמיינדע, נים לאָזענדיג קיינע אָבגרעניצונגען, און דערנאָך פערטיילען עס על פּי גורל צו אַלעמען. אין קילמאָריע איז די פערטיילונג און איבערטיילונג פון די פעלדער געווען אין פולער קראַפט „ביז די לעצטע פינף און צוואַנציג יאָהר", זאָגט גאָממע, און די קראָפטער'ס־קאָמיסיע פון די 80יגער יאָהרען האָט עס נאָך געפונען אין קראַפט אויף איינינע אינזלען. 1) אין אירלאַנד האָט דאָס סיסטעם געהערשט ביז'ן גרויסען הונגער; און וואָס געהערט ענגלאַנד, לאָזען מארשאַל'ס ווערק, וועלכע זיינען געבליבען אונבעמערקט ביז נאַססע און סער הענרי מעין האָבען געמאַכט אויפמערקזאַם אויף דעם, קיין צווייפעל ניט איבער, אז דאָס סיס־טעם פון דער דאָרף־געמיינדע איז געווען וויים פערשפּרייט אין אָנהויב 19טען י. ה. כמעט אין אַלע ענגלישע גראַפשאַפטען. 2) ניט

---

1) ג. ל. גאָממע, „דהי ווילעדזש קאָממיוניטי, וויטה ספּעשעל רעפערענס טו איטס אָרידזשין אנד פאָרמס אָוו סורוויוועל אין גרייט בריטיין" (קאָנטעמפּאָרארי סייענס סיריעס) לאָנדאָן 1890, ז. 141-3; אויך זיין „פּרימיטיוו פאָלקמאָטס", (לאָנדאָן 1880) ז. 98 א. וו.

2) „כמעט אין אַלע טיילען פון לאַנד, דערהויפּט אין די מיטעלסטע און מזרח־„קאָונטיעס", אָבער אויך אין מערב — אין ווילשייר, צ. ב. ש. — אין דרום, ווי אין סוררעי, אין צפון, ווי אין יאָרקשייר — געפינען זיך גאַנץ גרויסע, אָפענע און געמיינשאַפטליכע פעלדער. פון 316 קירכען־בעצירקען אין נאָרטהאַמפּטאָנשייר זיינען 89 אין אַזאַ צושטאַנד; מעהר ווי הונדערט אין אָקספאָרדשייר; אַן ערך פופציג טויזענד אַקער אין וואַרוויקשייר; אין בערקשייר אַ האַלבע „קאָונטי"; מעהר ווי אַ העלפט אין ווילשייר; אין האָנטינגדאָנשייר איז פון דעם גאַנצען געביעט

מעהר ווי צוואנציג יאָהר צוריק איז סער הענרי מעין געווען „אויסער־געוועהנליך איבערראַשט פון דער צאָהל פעלען פון אוננאַרמאַלע אייגענטום־רעכט, וועלכע זעצען אונבעדינגט פאַראויס א פריהער־דיגען צושטאנד פון קאָלעקטיווען אייגענטום און געמיינזאמע בע־ארבייטונג"; און דאָס האָט ער ארויסגעטראָגען פון א לפי ערך קורצער פאָרשונג. 1) און אזוי ווי עס זיינען נאָך געווען קאָמונאלע אינסטיטוציעס ביז גאָר ניט לאַנג צוריק, איז גאָר קיין ספק ניט, אז מען וואָלט געקאָנט געפינען אין די ענגלישע דערפער א גרויסע צאָהל מנהגים און פיהרונגען פון געגענזייטיגער הילף, ווען די ענגלישע געלעהרטע וואָלטען נאָר געשאָנקען אויפמערקזאמקייט אויפ'ן דאָרפישען לעבען. 2)

וואָס געהערט דעם קאָנטינענט פון אייראָפּא, געפינען מיר א סך געמיינדע־אינסטיטוציעס, וועלכע האָבען עד היום אויפגעהאלטען זייער לעבענסקראַפט, אין פיעל טיילען פון פראנקרייך, דער שווייץ, דייטשלאנד, איטאליע, די סקאנדינאַווישע לענדער און שפּאניען — ניט צו רעדען שוין פון מזרח אייראָפּא. דאָס דאָרפישע לעבען אין אַט די לענדער איז פול מיט קאָמונאלע פיהרונגען און מנהגים, און די קאָנטינענטאלע ליטעראטור ווערט כמעט יעדען יאָהר רייכער

פון 240,000 אַקער, 130,000 אַקער געמיינשאפטליכע לאַנקעס, פלעצער צום פיטערען פיה און פעלדער". (מארשאל, ציטירט אין סער הענרי מעין'ס „ווילעדזש קאָממוניטיעס" אין די איסט ענד וועסט", ניו יאָרק, אויס־גאַבע, 1876, ז. 89, 88). מארשאל איז געווען אַ לאנד־אַגענט, וועלכער איז אַרומגעפאָהרען גאנץ ענגלאנד און האָט צונויפגעשטעלט פאַר די לענדלאָרדס אַ בעשרייבונג פון דאָס, וואָס מען וואָלט געקאָנט אַרויסקריגען פון די דאָזיגע געמיינשאפטליכע לענדערייען, אויב מען זאָל זיי אַבצוימען און דערקלערען אַלס אייגענע.

1) דאָרט, ז. 88; זעה אויך די 5טע לעקציע. דער גרויסער שטח פון „קאָממאָנס" אפילו ביי היינטיגען טאָג איז גוט בעקאַנט.

2) דורכקוקענדיג אַ היבשע צאָהל ווערק בנוגע דעם ענגלישען דאָרפסלעבען, האָב איך אָפּט געפונען אין זיי אויסגעצייכענטע בעשריי־בונגען פון די דאָרפישע לאַנדשאפטען א. ד. ג. איך האָב אָבער כמעט קיינמאָל ניט געטראָפען קיין בעשרייבונג פונ'ם אַלטעגליכען לעבען און די מנהגים פון דער אַרבייטענדער בעפעלקערונג.

מיט ערנסטע ווערק, וואָס גיבען זיך אָב מיט אַט דעם ענין און אַנדערע פראַגען, וואָס האָבען אַ שיכות דערצו. איך מוז דעריבער, אויסקלייבענדיג ביישפּיעלען, זיך בעשרענקען אויף אַזוינע, וואָס זיינען העכסט טיפּישע. די שווייץ איז אָהן צווייפעל איינער פון די העכסטע טיפּישע ביישפּיעלען. ניט נאָר די פינף רעפּובליקען — אורי, שוויץ, אַפּפּענצעל, גלאַרוס און אונטערוואַלדען — האַלטען היבשע טיילען פון זייערע לענדער אַלס אונגעטיילטע בעזיצונגען און ווערען רעגיערט פון זייערע פאָלקס־פערזאַמלונגען, נאָר אויך אין אַלע אַנדערע קאַנטאָנען זיינען די דאָרפגעמיינדען געבליבען ביי זייער ברייטער זעלבסט־רעגירונג, און בעזיצען געמיינשאַפטליך גרויסע טיילען פון דער פעדעראַלער טעריטאָריע. 1) צוויי דריטעל פון אַלע אַלפּען־לאָנקעס און צוויי דריטעל פון אַלע שווייצערישע וועלדער זיינען נאָך עד היום קאָמונאַל־לאַנד; און אַ היבשע צאָהל פעלדער, סעדער, וויינגערטנער, טאָרף־לאַנד, שטיינברעכערייען א. ד. ג. ווערען געהאַלטען געמיינשאַפטליך. אין וואַאַדטלאַנד, וואו אַלע פאַמיליען־פאָטערס בעטייליגען זיך נאָך אין די בעראַטונגען פון זייערע ערוועהלטע קאָמונאַל־ראַטהען, איז דער קאָמונאַלער גייסט בעזונדערס לעבעדיג. סוף ווינטער קלייבען זיך צונויף אַלע יונגע מענער פון איינינע דערפער און געהען אַוועק אויף עטליכע טעג אין די וועלדער אויסצוהאַקען ביימער און אַרונטערלאָזען זיי גליטשענדיג אַראָב־באַרג, און דאַן ווערט דאָס גאַנצע געהילץ פער־טיילט צווישען אַלע פאַמיליעס, אָדער עס ווערט פערקויפט פון זייערטוועגען. אָט די עקסקורסעס זיינען אמת'ע יום טובים פון

---

1) די פּויערים פון די פלאַך־לענדער אין דער שווייץ זיינען אויך אַרונטערגעפאַלען אונטער דער הערשאַפט פון אַדעל, און די העררן האָבען אַוועקגערויבט גרויסע טיילען פון זייערע ערד, אין 16טען און 17טען י. ה. (זעה צ. ב. ש. מיאַסקאָווסקי אין שמאָללערס „פאָרשונגען“, באַנד II, 1278, ז. 12 א. וו.) אָבער דער שווייצאַרישער בויערן־קריעג האָט זיך ניט געענדיגט מיט אַזאַ פערניכטענדער ניעדערלאַגע פון די פויערים, ווי אין אַנדערע לענדער, און אַ גרויסער טייל פון די געמיינדע־רעכט און קאָמונאַלע לענדער זיינען געבליבען גאַנץ. די זעלבסט־רעגירונג פון די געמיינדען איז פאַקטיש דער אמת'ער גרונד פון דער שווייצערישער פרייהייט.

מענליכער ארבייט. אויף די ברעגעס פון דער זשענעווא־אזערע ווערט א טייל פון דער ארבייט, וואס פאדערט זיך כדי צו האלטען די טערראסען פון די וויינגערטנער אין ארדנונג, עד היום געטהאן געמיינשאפטליך. אין פריהלינג, ווען דער טערמאמעטער האלט, אין דער פריה איידער די זון געהט אויף, ביים ארונטערפאלען נידעריגער ווי נול, און דאס פרעסטיל קאן פערדארבען די וויינשטאקען, וועקט דער וועכטער אויף אלע בעלי בתים, וועלכע שלעפען צונויף שטרוי און מיסט און מאכען א פייער, כדי איינצוהילען די וויינשטאקען אין וואלקענס רויך און אויף דעם אופן זיי פערהיטען פון פראסט. כמעט אין אלע קאנטאנען האבען די דארפסגעמיינדען די אזוי גערופענע „בירגער־נוטצען", ד. ה. זיי האלטען געמיינשאפטליך א געוויסע צאהל קיה, כדי צו בעזארגען יעדער פאמיליע מיט פוטער, אדער זיי האלטען געמיינזאמע פעלדער אדער וויינגערטנער, און די פראדוקטען ווערען פערטיילט גלייך צווישען אלע בירגער; אדער זיי גיבען אב זייער ערד אין ארענדע צום נוצען פון דער גאנצער געמיינדע. 1)

מען מעג עס אננעהמען אלס א כלל, אז דארט וואו די געמיינדען זיינען געבליבען ביי א ברייטען געביעט פון טהעטיגקייט, אזוי אז זיי זיינען געווען לעבעדיגע גליעדער פון דעם פאלקס־ארגאניזם, און וואו זיי זיינען ניט ארונטערגעבראכט געווארען ביז צו פאלשטענדיגער פערארעמונג, דארט האבען זיי אלעמאל געגעבען זייערע פעלדער די בעסטע אויפפאסונג. דעריבער געפינט מען טאקע אזא גרויסען קאנטראסט צווישען די געמיינדע־בעזיצונגען אין דער שווייץ און דעם עלענדען צושטאנד פון די „קאממאנס" אין ענגלאנד. די געמיינדע־וועלדער אין וואאדטלאנד און וואלליס ווערען אויסגעצייכענט גוט געהאלטען, לויט די רעגעלן פון דער מאדערנער וואלדוויסענשאפט. אין אנדערע ערטער זיינען די „פאסען" פון די געמיינדע־פעלדער, וועלכע בייטען זייערע אייגענטימער אונטער דעם סיסטעם פון איבערטיילונג על פי גורל, זעהר גוט געמיסטיגט, דער־

---

1) מיאסקאווסקי אין שמאללער'ס „פארשונגען", באנד II, 1879, ז. 15; אויך די ארטיקלען „דאמאנען" און „אלמענד" אין „האנדווערטערבוך דער שווייצערישען לאנדווירטהשאפט" פון דר. רייכסבערג, בערן, 1903.

הויפּט וואו עס זיינען פאַראַן געגנוג לאַנקעס און פיה. די הויכע לאַנקעס זיינען בדרך כלל גוט געהאַלטען, און די וועגען אויפ'ן לאַנד זיינען אין אַן אויסגעצייכענטען צושטאַנד. און ווען מיר בעוואונדערן דאָס שווייצערישע „שאַלע“, דעם באַרג־וועג, די פּויערימישע פיה, די טעררּאַסען פון די וויינגערטנער, אָדער דאָס שוהל־הויז פון דער שווייץ, מוזען מיר געדענקען, אַז ווען ניט די געמיינדע־וועלדער וואו מען נעהמט דעם בוי־האָלץ פאַר דעם „שאַלע“, ווען ניט די קאָמונאַלע שטיין־האַקערייען, וואו מען נעהמט די שטיינער, ווען די קיה וואָלטען זיך ניט געפּיטערט אויף די קאָמונאַלע לאָנקעס, און ווען די וועגען וואָלטען ניט געוועזן געמאַכט און די שוהל־הייזער געבויט דורך קאָמונאַלע אַרבייט, וואָלט געוועזן זעהר ווענינ וואָס צו בעוואונדערן. 1) געוויס האָט די געמיינדע אין דער שווייץ, ווי אומעטום, פערלאָרען אַ סך פון איהרע רעכט און פונקציעס, און די „קאָרפּאָראַציע“, וועלכע איז צונויפגעשטעלט געוואָרען פון אַ קליינער צאָהל אַלטע פאַמיליעס, האָט פערנומען דעם פּלאַץ פון דער פריהערדיגער דאָרף־געמיינדע, צו וועלכער אַלע האָבען אָנגעהערט. דאָך אָבער, וויפיעל עס איז געבליבען, איז געבליבען, לויט דער מיינונג פון ערנסטע פאָרשער,ביי זיין גאַנצער לעבענס־קראַפט. 2)

עס איז כמעט איבעריג צו דערצעהלען, אַז אין די שווייצערישע דערפער האָט זיך אויפגעהאַלטען ביז אויף היינטיגען טאָג אַ גרויסע צאָהל פיהרונגען און מנהגים פון געגענזייטיגער הילף. די אָבענד־פערזאַמלונגען צו שעהלען די וואַל־ניס, וואָס קומט פאָר נאָך דער רייה אין יעדען הויז; די אָבענד־געזעלשאַפטען צו נעהען דאָס אויסשטייער פון אַ כלה־מיידעל; דער איינפיהר צו רופען „העלפער“

---

1) זעה וועגען דעם ענין אַ רייה ווערק, וואָס ווערט דערמאָנט אין איינעם פון די פאָרטרעפליכע און געדאַנקען־רייכע קאַפּיטלען, וועלכע ק. ביכער האָט געשריבען צו דער דייטשער איבערזעצונג פון לאַוועלעי'ס „פּרימיטיוועס איינענטום“. זעה אויך מעיטצען „דאָס אַגראַר אונד פאָרסט־וועזען, דיע אַללעמענדען אונד דיע לאַנדגעמיינדען דער דויטשען שווייץ“ אין „יאַהרבוך פיר שטאַאַטס־וויסענשאַפט“, 1880, באַנד IV (אונטערזוכונגען דער אַרבייט מיאַסקאָווסקי'ס); אָ'בריען, „נאָוטס אין אַ סווים ווילעדזש“ אין „מאַקמילאַן'ס מאַגאַזין“ פאַר אָקטאָבער, 1885.

2) זעה אָנהאַנג XVII

בעת׳ן בויען אַ הויז און ביים אַריינברענגען די תבואה פון פעלד, ווי אויך פאַר אַלערליי אַרבייט, וואָס איינער פון דער געמיינדע קאָן דאַרפען; דער מנהג צו בייטען זיך מיט די קינדער פון איין קאַנטאָן אין דעם אַנדערן, כדי זיי זאָלען זיך אויסלערנען צוויי שפּראַכען, פראַנצויזיש און דייטש, און אַזוי ווייטער — זיינען אַלץ גאַנץ געוועהנליכע זאַכען. 1) פון דער אַנדערער זייט ווידער, זעהען מיר, ווי פערשיידענע מאָדערנע פאָדערונגען ווערען אויך פערענטפערט אין דעמזעלבען גייסט. אין גלאַרוס, צ. ב. ש., איז דער גרעסטער טייל פון די אַלפּען־לאַנקעס אויספערקויפט געוואָרען אין אַן עת צרה; די געמיינדען אָבער קויפען אויף פעלד־לאַנד נאָך היינטיגע צייטען, און נאָכדעם ווי די ניי־געקויפטע פעלדער זיינען געוועזן אין בעזיץ פון בעזונדערע געמיינדע־מיטגליעדער צעהן, צוואַנציג אָדער אין געוויסע פעלען דרייסיג יאָהר, קעהרען זיי זיך אום צוריק אין געמיינשאַפטליכען בעזיץ, און עס ווערט איבערגעטיילט לויט די בעדערפעניסען פון אַלע מיטגליעדער. עס געפינען זיך אויך אַ גרויסע צאָהל קליינע אַסאָציאַציעס, וואָס פּראָדוצירען, ווען אַפילו גאָר אין אַ קליינעם מאַסשטאַב, נויטיגע שפּייז־פּראָדוקטען, ווי ברויט, קעז און ווייִן. אַגריקולטור־קאָאָפּעראַטיווען זיינען אין דער שווייץ פיעל פערשפּרייט. אַסאָציאַציעס פון צעהן ביז דרייסיג פויערים, וועלכע קויפען געמיינשאַפטליך לאַנקעס און פעלדער און בעאַרבייטען זיי בשותפות, זיינען פון די געוועהנליכע פאַסירונגען; און מילכיגס־פעראיינען, צו פערקויפען מילך, פּוטער און קעז, אָרגאַניזירען זיך אומעטום. די שווייץ איז פּאַקטיש געוועזן דאָס געבורט־לאַנד פון אָט דעם סאָרט קאָאָפּעראַטיוועז. זי גיט אונז אויסער דעם אַ גוטע געלעגענהייט צו שטודירען אַלערליי סאָרטען גרויסע און קליינע פעראיינען, וואָס ווערען אָרגאַניזירט פאַר דער בעפרידיגונג פון אַלע מעגליכע היינטיגע בעדערפעניסען. אין געוויסע טיילען פון דער שווייץ קען מען געפינען אין יעדען דאָרף איינינע פעראיינען — צו בעשיצען זיך פון שריפות, צו שיפען זיך אין לאָדקעס, צו אויפהאַלטען די לאָדונגס־בריקען אויף די ברעגעס

1) די חתונה־מתנות, וועלכע זיינען אָפט אַ גאַנץ־בעדייטענדע שטיצע פאַר דעם יונגען פאָר פאָלק, דאָ אין ענגלאַנד, זיינען, ווי עס שיינט, אַן איבערבלייב פון די קאָמונאַלע זיטען.

פון אן אַזוערע, צו בעזאָרגען זיך מיט וואסער, און אַז. וו.; אויפ'ן לאנד וויעדער געפינט מען אַלערליי פעראיינען פון בויגען־שיסער, שאַרף־שיסער, טאָפּאָגראפען, אויספאָרשער פון פוס־וועגען, א. ד. ג. וועלכע נעהמען זיך פון די פאָדערונגען פון דעם מאָדערנעם מילי־טאַריזם.

די שווייץ איז אָבער בשום אופן ניט קיין אויסנאהם אין איירָאפּא, וואָרים מען קען געפינען דיזעלביגע אינסטיטוציעס און איינפיהרונגען אין די דערפער פון פראַנקרייך, איטאַליע, דייטש־לאַנד, דענעמארק, א. אַז. וו. מיר האָבען פריהער געזעהן, וואָס די הערשער פון פראַנקרייך האָבען געטהאָן, כדי צו פערניכטען די דאָרף־געמיינדע און אוועקנעהמען איהרע לענדערייען; אָבער ניט קוקענדיג אויף דעם אַלעם, בלייבט נאָך אַלץ איין צעהנטיל פון דער גאַנצער אַקער־פעהיגער ערד, ד. ה. אַן ערך דרייצעהן און אַ האַלב מיליאָן אַקער, ווי אויך אַ העלפט פון אַלע נאַטירליכע לאָנקעס און כמעט אַ פינפטעל פון אַלע וועלדער פון לאַנד, אין קאָמונאַלען בעזיץ. די וועלדער בעזאָרגען די געמיינדע־מיטגליעדער מיט ברענ־האָלץ, און דאָס בוי־האָלץ ווערט געהאַקט דאָס רוב דורך קאָמונאַלע אַרבייט, רעגעלמעסיג ווי עס דאַרף צו זיין; די פיטער־פעלדער זיינען פריי פאַר די פיה פון די מיטגליעדער פון דער געמיינדע, און די איבעריגע געמיינדע־פעלדער ווערען פערטיילט און איבערגע־טיילט, אין געוויסע טיילען פון פראַנקרייך — דערהויפּט אין די אַרדענען — אויף דעם געוועהנליכען אופן. 1)

אַט די עקסטרא מיטלען, וועלכע העלפען די אָרעמערע פויערים דורכצוקומען אַ ניט־געראַטענעם יאָהר און ניט צו מוזען פערקויפען זייערע שטיקלעך ערד, אָדער אריינפאַלען אין חובות, פון וועלכע זיי וואָלטען ניט קאָנען פטור ווערען, זיינען געוויס זעהר וויכטיג פאַר די פעלד־אַרבייטער און פאַר די כמעט דריי מיליאָן קליינע בעלי בתים־פויערים. עס איז אפילו אַ ספק צי דער קליינער פויער־

1) די קאָמונעס בעזיצען 4,544,100 אַקער וואַלד פון אַ סך הכל פון 24,813,000 אַקער אין גאַנצען לאַנד, און 300, 6,936 אַקער נאַטיר־ליכע לאָנקעס פון אַ סך הכל פון 11,394,000 אַקער אין גאַנץ פראַנקרייך. די איבעריגע צוויי מיליאָן אַקער זיינען פערנומען מיט פעלדער, גערטנער א. אַז. וו.

שטאנד וואלט זיך איבערהויפט געקאנט האלטען אהן די דאזיגע עקסטרא קוועלען. און ווי קליין דער געמיינדע־בעזיץ זאל ניט זיין, איז אבער זיין מאראלישע בעדייטונג נאך וויכטיגער איידער זיין עקאנאמישער ווערטה. ער האלט אויף אין דארפישען לעבען א קערן פון מנהגים און געוועהנהייטען פון געגענזייטיגער הילף, וואס דיענט בלי ספק ווי א מיטעל אבצוהאלטען די ענטוויקלונג פון אן ענגען אינדיווידואליזם און גייציגקייט, וועלכע דער קליינער לאנד־בעזיץ איז אזוי עלול ארויסצוברייננען. די געגענזייטיגע הילף אין אלע מעגליכע אומשטענדען פון דארפישען לעבען איז א טייל פון דעם טאג־טעגליכען לעבען אין אלע טיילען פון לאנד. אומעטום טרעפען מיר אונטער פערשיידענע נעמען די „שארוא“, ד. ה. די פרייע הילף פון די שכנים ביים אריינגעהמען די תבואה פון פעלד, ביים קלייבען די ווינטרויבען, ביים בויען א הויז א. ד. ג. אומעטום געפינען מיר דיזעלביגע אבענד־פערזאמלונגען ווי די וואס מיר האבען אויבען געזעהן אין דער שווייץ, און אומעטום פעראייניגען זיך די געמיינדע־מענשען פאר אלערליי סארטען ארבייט. כמעט אלע, וואס האבען געשריבען וועגען דעם פראנצויזישען דארף־לעבען, דערמאנען די דאזיגע געוועהנהייטען. נאר אפשר וועט זיין דאס בעסטע איך זאל דא ברייננען איייניגע אויסשניטען פון בריעף, וואס איך האב בעקומען פון מיינעם א פריינד וועמען איך האב געבעטען מיר מיטטיילען זיינע בעאבאכטונגען וועגען דעם ענין. די בריעף קומען פון אן עלטערן מענשען, וועלכער איז א צייט מיט יאהרען געוועזען דער מער פון זיין קאמונע אין דרום־פראנקרייך (אין דע־פארטאמענט אריעזש); די פאקטען, וועלכע ער דערמאנט, זיינען איהם בעקאנט פון פערזענליכער בעאבאכטונג פאר פיעלע יאהרען, און זיי האבען נאך די מעלה, וואס זיי קומען פון איין נאכבארשאפט, ניט דורכגעזיפטע ברעקלעך פון א גרויסען געגענד. איייניגע פונק־טען קאנען פארקומען קליינליך, אינגאנצען אבער גיבען זיי א בילד פון א גאנץ היבש קליין וועלטיל פון דארפישען לעבען.

„אין איייניגע קאמונעס אין אונזער נאכבארשאפט“, שרייבט מיר מיין פריינד, „האלט זיך דער אלטער מנהג פון „עמפרון“ אין פולער קראפט. ווען מען דארף אויף א פארם שנעל האבען א סך הענד — אויסצוגראבען קארטאפעל אדער קאסען היי — רופט מען צוזאמען די יונגוואַרג פון דער נאכבארשאפט; עס קומען אן א סך

בחורים און מיידלעך, טהוען אָב די ארבייט שפּיעלענדיג און פאַר אומזיסט, און אין אבענד, נאָך אַ פרעהליכער וועטשערע, נעהמט מען זיך טאַנצען."

„אין דיזעלביגע קאָמונעס, ווען אַ מיידעל דארף חתונה האָבען, קומען די מיידלעך פון דער נאכבארשאפט איהר העלפען נעהען דאָס אויסשטייער. אין איינעגע קאָמונעס שפּיענען נאָך די ווייבער עד היום זעהר פיעל. ווען עס קומט צום אָבדרעהען די פאָדים, ווערען צונויפגערופען אַלע פריינד, און די גאַנצע ארבייט ווערט אָבגעטהאָן אין איין אָבענד. אין פיעלע קאָמונעס פון אריעזש און אַנדערע טיילען פון דרום־מערב קומען זיך אַלע שכנים צוזאַמען העלפען אויסלושצען די קוקורוזע. מען טראַקטירט זיי מיט קאַשטאַנען־ניס און וויין, און די יונגע לייט גיעהען טאַנצען נאָך דער ארבייט. דער זעלבער מנהג פיהרט זיך אויך ביים מאַכען נוס־אויל און שטויסען קאַנאַפליעס. אין דער קאָמונע ל. קומט פאַר דיזעלביגע זאַך בעת'ן אריינפיהרען די תבואה. אָט די טעג פון שווערער ארבייט ווערען פעסט־טעג, וואָרים דער בעל־הבית בעטראַכט עס פאַר אַ כבוד צו טראַקטירען די פרייוויליגע ארבייטער מיט אַ גוטען מאָהלצייט. קיין געצאָהלט ווערט פאַר דער ארבייט ניט געגעבען: אַלע טהוען דאָס איינער פאַר דעם אַנדערן." 1)

„אין דער קאָמונע ס. ווערט אַלע יאָהר פערגרעסערט דער שטח פון די געמיינשאַפטליכע פיטער־פעלדער, אזוי אז כמעט דאָס גאַנצע לאַנד פון דער קאָמונע ווערט איצט געהאַלטען געמיינשאפטליך. די פאַסטיכער ווערען ערוועהלט פון אַלע אייגענטימער פון פיה; די פרויען וועהלען אויך. די אָקסען געהערן צו דער געמיינדע."

„אין דער קאָמונע מ. ווערען צונויפגעקליבען אינאיינעם אַלע קליינע סטאַדעס שעפּסען, פון 40 ביז 50 שטיק אין יעדערער, וואָס געהערן צו די געמיינדע־מיטגליעדער, און איינגעטיילט אין דריי אָדער פיער סטאַדעס, איידער מען שיקט זיי אַוועק זיך פּיטערן אין

1) אויף קאַווקאַז, ביי די גרוזינען, מאַכען זיי עס נאָך בעסער. אַזוי ווי דער מאָהלצייט איז אַ גרויסע הוצאה, און אַן אָרימאַן איז ניט בכח זיך צו לאָזען קאָסטען, ברייגגען דיזעלביגע שכנים, וואָס קומען העלפען צו דער אַרבייט, אַ שעפּס אויף דער סעודה.

די העכערע לאַנקעס. יעדער אייגענטימער געהט אַ וואָך צייט פיטערן די שעפּסען אַלס פּאַסטוך."

„אין דאָרף ס. האָבען עטליכע בעלי בתים געקויפט בשותפות אַ דרעש־מאַשין, און אַלע פאַמיליעס אינאיינעם שטעלען צוזאַמען די פּופּצעהן ביז צוואַנציג מענשען, וואָס פאָדערן זיך צו אַרבייטען אויף דער מאַשין. נאָך דריי דרעש־מאַשינען זיינען פאַראַן, וואָס זייערע אייגענטימער פערדינגען צו די וואָס דאַרפען זיי, אָבער די אַרבייט ווערט געטהאָן אויף זיי דורך זייטיגע העלפער, וועלכע ווערען איינגעלאַדען אויפ'ן געוועהנליכען אופן."

„אין אונזער געמיינדע ר. האָבען מיר געדאַרפט מויערן אַ וואַנט אַרום בית עולם. אַ העלפט געלד אויף צו קויפען קאַלך און בעצאָהלען די געלערנטע אַרבייטער האָט געגעבען דער בעצירק־ראַטה, און די אַנדערע העלפט האָט מען צונויפגעקליבען פון פרייוויליגע בייטרעגע. די אַרבייט צו טראָגען זאַמד און וואַסער, מאַכען וואַפּנע און דערלאַנגען די מויערער צום האַנד, איז אינגאַנצען געטהאָן געוואָרען פון פרייוויליגע, (פּונקט ווי עס טהוט זיך אין דער דיעמאַא פון די קאַבילען). די לאַנד־וועגען זיינען פערריכט געוואָרען אויפ'ן זעלביגען אופן, דורך פרייוויליגע טעג אַרבייט, וואָס אַלע געמיינדע־מענשען האָבען געגעבען פאַר דעם. אַנדערע קאָמונעס האָבען אויפ'ן זעלביגען אופן געבויט זייערע ברינימער. דער וויין־פּרעס און אַנדערע קלענערע מכשירים געהערען אָפטמאָל צו דער גאַנצער קאָמונע".

צוויי איינוואוינער פון דערזעלביגער נאַכבאַרשאַפט, וועמען מיין פריינד האָט געשטעלט איינציגע פראַגען, זיינען מוסיף די וויטערדיגע פּרטים: —

„אין אָ. איז מיט עטליכע יאָהר צוריק ניט געווען קיין מיהל. האָט די געמיינדע אויסגעבויט אַ מיהל, אַרויפלעגענדיג אַ שטייער אויף די מיטגליעדער. וועגען דעם מילנער האָט מען בעשלאָסען, כדי אויסצומיידען בעטרוג און פּאַרטייליכקייט, מען זאָל איהם צאָהלען צוויי פראַנק פאַר יעדען ברויט־עסער און די קאָרן זאָל ער מאָהלען פריי."

„אין סען זש. זיינען ניט פיעל פויערים פערזיכערט פון פייער. ווען עס טרעפט אַ שריפה — ווי עס האָט אונלענגסט פּאַסירט — גיבען אַלע עפּעס־וואָס דער פאַמיליע, וואָס האָט געליטען פון פייער

— א קעסעל, א לײלעך, א שטוהל א. אז. וו. — און אויף דעם אופן בויט מען אויף דער פאמיליע א געמיינע באלעבאטישקייט. אלע שכנים העלפען אויפבויען דאס הויז, און דערווײלע קווארטירט די פאמיליע פריי ביי די שכנים.״

אזוינע געוואוהנהייטען פון געגענזייטיגער שטיצע — און מען וואלט געקאנט ברײנגען נאך ביישפּיעלען אהן א צאהל — דער־קלערן אהן צווייפעל, פאר וואס די פראנצויזישע פויערים פער־אייניגען זיך אזוי לייכט צווישען זיך, כדי צו געברויכען נאך דער רייה דעם אקער מיט'ן פערד־געשפּאן, דעם וויין־פּרעס, די דרעש־מאשין, ווי אויך אבצוטהאן אלערליי לאנד־ארבייט אינאיינעם. די דארף־געמיינדען האבען פון אייביג אן אויפגעהאלטען די קאנאלען, אבגערייניגט די וועלדער, געפלאנצט בוימער, דרענירט (אבגעצויגען דאס וואסער) די זומפּען א. אז. וו. און זיי טהוען דאס אייגענע איצטער אויך. ניט לאנג צוריק זיינען אין לא בארן, פון בעצירק לאזער, וויסטע בערג פערוואנדעלט געווארען אין רייכע גערטנער דורך קאמונאלע ארבייט. „מענשען האבען געטראגען פרישע ערד אויף די פּלייצעס; מען האט אויסגעלעגט טערראסען און פער־פלאנצט קאשטאנען־בוימער, פערסיקען־בוימער און פרוכט־גערטנער; וואסער האט מען געבראכט דורך א קאנאל פון צוויי אדער דריי מייל לאנג.״ נאר די לעצטע צייט האבען זיי געגראבען א נייעם קאנאל, עלף מייל לאנג. 1)

דורך דעמזעלבען גייסט דערקלערט זיך אויך דער מערקוויר־דיגער ערפאלג, וואס עס האבען די לעצטע צייט געהאט די „סינ־דיקאט אגריקאל״ אדער די אסאציאציעס פון פויערים און פאר־מערס. ערשט אין יאהר 1884 האט מען אין פראנקרייך גאר אין גאנצען ערלויבט אסאציאציעס פון מעהר ווי נײנצעהן פּערזאן, און עס איז כמעט ניט נויטיג צו דערצעהלען, אז ווען מען האט געוואגט מאכען אט דעם „געפעהרליכען עקספּערימענט״ — אזוי האבען זיי זיך אויסגעדריקט וועגען דעם אין דעפּוטאטען־קאמער — האט מען אנגענומען אלע „פּארזיכטס־רעגעלען״, וואס די בעהערדען האבען נאר געקאנט ערפינדען. טראץ אלעם דעם אבער הויבט פראנקרייך

1) אלפרעד באדרילאר אין ה. באדרילאר'ס „די לאנד־בעפעלקערונג פון פראנקרייך״ (פראנצ.) דריטע סעריע, פּאריז, 1893, ז. 479.

אָן צו ווערען בעדעקט מיט סינדיקאטען. צווערשט האָבען זיי זיך אָרגאניזירט נאָר אויף צו קויפען מיסט און זריעה, אזוי ווי די פאלסיפיצירונג פון די צוויי פּראָדוקטען איז געווען אונגעהויער גרויס; 1) ביסלעכווייז אָבער האָבען זיי אויסגעשפּרייט זייער טהעטיגקייט אין פערשיידענע ריכטונגען און האָבען אריינגענומען אויף דעם פערקויף פון אגריקולטור-פּראָדוקטען און די פּערמאנענטע פערבעסערונג פון'ם באָדען. די פערוויסטונגען פון די וויינגערטנער אין דרום-פראנקרייך דורך די פילאָקסערא (וויינשטאָק-לייז) האָבען ארויסגערופען א גרויסע צאָהל אסאָציאציעס פון בעזיצער פון וויינגערטנער. פון צעהן ביז דרייסיג וויין-פלאנצער בילדען א סינדיקאט, קויפען א דאמפף-מאשין צו פּומפּען וואסער, און מאכען אלע נויטיגע איינאָרדנונגען צו בעוועסערן זייערע וויינגערטנער נאָך דער רייה. 2) נייע אסאָציאציעס צו בעשיצען דאָס לאנד פון פערפלייצונגען, צו בעוועסערן די פעלדער און אויפהאלטען קאנאלען, ווערען

---

1) דער „זשורנאל פון עקאָנאָמיסטען" (פראנצ.) פאר אויגוסט 1892, מיי און אוגוסט 1893, האָט געבראכט איניגע רעזולטאטען פון אנאליזען, וואָס זיינען געמאכט געוואָרען אין די אגריקולטור-לאַבאָראַטאָריען אין גענט און פּאַריז. די פעלשונגען זיינען אונגלויבליך גרויס, און אַזוי זיינען אויך די „המצאות" פון די „בכבוד'ע סוחרים". אין געוויסע גראָז-זריעה האָט מען געפונען 32 פּראָצענט זאמד-קערנער, וואָס זיינען געווען אַזוי קונציג געפארבט, אַז אפילו געניטע מענשען האָבען עס ניט געקענט כאַפּען. אַנדערע פּראָבען האָבען געהאט ריינע זריעת נישט מעהר ווי פון 52 ביז 22 פּראָצענט. וויקען-זאָמען האָבען געהאָט 11 פּראָצענט פון אַ גיפטיגען גראָז. אַ מעהל צו מאַכען פעט די פיה האָט געהאט 36 פּראָצענט סולפאַטען, און אַזוי ווייטער, אָהן אַ ברעג.

2) א. באַדרילאַר, דאָרט גופא, ז. 309. אין אָנפאַנג פלעגט איין פלאַנצער זיך אונטערנעהמען צוצושטעלען וואסער, און די איבעריגע האָבען איינגעשטימט צו געברויכען דאָס וואָסער אויף די וויינגערטנער. „וואָס עס כאַראַקטעריזירט בעזונדערס די דאָזיגע אַסאָציאַציעס", בעמערקט א. באַדרילאַר, „איז דער פאַקט, וואָס זיי האָבען ניט קיין שום געשריבענעם אָבמאַך. אַלץ ווערט איינגעאָרדענט אויפ'ן וואָרט. עס איז אָבער ניט געווען קיין איינציגער פאַל פון מיספערשטענדניסען צווישען די צדדים."

נאָכאַנאַנד אָרגאַניזירט; און דאָס, וואָס דאָס געזעץ פאָדערט, אַז אַלע פויערים פון דער נאָכבאַרשאַפט מוזען איינשטימען צו אַזוינע אונטערנעהמונגען, איז קיין אָבהאַלט ניט דערצו. אין אַנדערע געגענדען האָבען מיר די „פריטיערס" אָדער מילכיגער־פעראיינען, און אין איינינע פון זיי צוטיילט מען גאָר די פוטער און קעז אין גלייכע חלקים, ניט מעסטענדיג וויפיעל מילך יעדע קוה האָט געגעבען. אין דעם בעצירק אַריעזש געפינען מיר אַן אַסאָציאַציע פון אַכט בעזונדערע געמיינדען, כדי געמיינשאַפטליך צו בעאַרבייטען זייערע לענדערייען, וועלכע זיי האָבען פעראייניגט צוזאמען; סינדיקאַטען פאר פרייע ערצטליכע בעהאַנדלונג האָבען זיך אָרגאַניזירט אין 172 געמיינדען פון אַ סך הכל פון 337 אין יענעם בעצירק; אין פערבינדונג מיט די דאָזיגע סינדיקאַטען בילדען זיך אויך אויס אַסאָציאַציעס פון קאָנזומענטען; און אַזוי ווייטער. 1) „אַ גאַנצע רעוואָלוציע קומט פאָר אין אונזערע דערפער — שרייבט אַלפרעד באָדרילאַר — דורך אָט די אַסאָציאַציעס, וועלכע האָבען זייערע בעזונדערע כאַראַקטער־שטריכען אין יעדער פּראָווינץ."

כמעט דיזעלביגע זאַך קאָן מען אויך זאָגען וועגען דייטשלאַנד. וואו נאָר די פויערים האָבען געקאָנט אָבהאַלטען די בערויבונג פון זייערע געמיינדע־לענדער, דאָרט האַלטען זיי זיי אין געמיינשאַפטליכען בעזיץ, ווי מיר געפינען עס אין אַ גרויסען ערך אין ווירטעמ־

1) דאָרט גופא, ז. 300, 341 און ווייטער. דער פאָרזיצענדער פון סען זשיראָנע סינדיקאַט (אין אַריעזש) האָט געשריבען צו מיין פריינד דאָס פאָלגענדע: — „אונזער אַסאָציאַציע האָט פאַר דער טולוזער אויסשטעלונג גרופירט די אייגענטימער פון אַזוינע שטיק פיה, וואָס מיר האָבען גערעכענט כדאי צו שיקען אויסשטעלען. דער פעראיין האָט זיך אונטערגענומען צו שטעהן אַ העלפט פון די רייזע־און אויסשטעלונג־הוצאות; יעדער אייגענטימער האָט געצאָהלט אַ פערטיל, און דאָס איבעריגע פערטיל האָבען בייגעטראָגען די, וואָס האָבען געקריגען פריזען. דער רעזולטאַט איז געווען, וואָס פיעל האָבען אָנטייל גענומען אין דער אויסשטעלונג, וועלכע וואָלטען זאָנסט דאָס ניט געקענט טהאָן. די וועלכע האָבען בעקומען די העכסטע פריזען (350 פראַנק) האָבען בייגעטראָגען 10 פראָצענט דערפון, און די וועלכע האָבען גאָר קיין פריז ניט געקריגען, האָבען געהאַט צו שטעהן אַ הוצאה פון 6 ביז 7 פראַנק יעדערער.

בערג, באדען, האהענצאללערן און אין דער העססישער פראווינץ פון שטארקענבורג. 1) די געמיינדע־וועלדער ווערען בדרך כלל גע־האלטען אין אן אויסגעצייכענטען צושטאנד, און אין טויזענדער געמיינדען ווערען יעדען יאהר פערטיילט בוי־און ברען־האלץ צווי־שען אלע איינוואוינער. אפילו דער אלטער מנהג פון „לעשהאלץ־טאג“ איז וויית פערברייט: ווי דער דארף־גלאק הויבט אן קלינגען, געהען אלע אין וואלד נעהמען אזויפיעל ברען־האלץ וויפיעל זיי קאנען פערטראגען. 2) אין וועסטפאלען קאן מען געפינען געמיינדען, אין וועלכע דאס גאנצע לאנד ווערט בעארבייט ווי איין געמיינזאמע בעזיצונג, לויט אלע פאדערונגען פון דער מאדערנער אגראנאמיע. וואס געהערט די אלטע מנהגים און געוועהנהייטען, זיינען זיי אין קראפט אין די מעהרסטע טיילען פון דייטשלאנד. דער מנהג צו־נויפצורופען העלפער, וועלכער פיהרט צו אמת׳ע יום טובים פון ארבייט, איז גאנץ געוועהנליך אין וועסטפאלען, העססע און נאססאו. אין געגענדען, וואס זיינען רייך אין וועלדער, נעהמט יעדערער געוועהנליך דאס בוי־האלץ פון געמיינדע־וואלד און אלע שכנים בעטייליגען זיך אין בויען דאס הויז. אפילו אין די פארשטעדט פון פראנקפורט איז עס א רעגעלמעסיגער מנהג צווישען די גער־

---

1) אין ווירטעמבערג האבען 1629 געמיינדען פון א סך הכל פון 1910 קאמונאל־אייגענטום. אין יאהר 1863 האבען זיי פערמאגט איבער א מיליאן אקער לאנד. אין באדען האבען 1256 געמיינדען פון א סך־הכל פון 1,582 קאמונאל אייגענטום; אין די יאהרען 1884—1888 האבען זיי געהאלטען 121,500 אקער פעלדער אין געמיינזאמער בעארבייטונג און 675,000 אקער וואלד, דאס איז 46 פראצענט פון אלע וועלדער פון לאנד. אין זאקסען זיינען 39 פראצענט פון גאנצען געביעט אין קאמונאלען בעזיץ (שמאללער׳ס יאהרבוך, 1886, ז. 359). אין האהענצאללערן גע־הערן כמעט צוויי־דריטעל פון אלע לאנקעס, און אין האהענצאללערן־העכינגען 41 פראצענט פון גאנצען גרונד־בעזיץ די דארף־געמיינדען (בוכענבערגער, „אגראר־וועזען“, באנד I, ז. 300).

2) זעה ק. ביכער, וועלכער האט אין א ספעציעלען קאפיטעל, צו־געלעגט צו לאוועלעי׳ס „אוראייגענטום“, צונויפגעזאמעלט אלע אויס־קונפטען בנוגע צו דער דארף־געמיינדע אין דייטשלאנד.

טענירער, אז אין פאל איינער פון זיי ווערט קראנק, קומען אלע אום זונטאג בעארבייטען זיין גארטען. 1)

אין דייטשלאנד, ווי אין פראנקרייך — אזוי באלד ווי די רע־גיערונגען האבען אבגעשאפט זייערע געזעצען אנטקעגען די פויערים־שע אסאציאציעס — וואס עס האט פאסירט ערשט אין די יאהרען 1884—1888, — האבען די דאזיגע פעראיינען זיך אנגעהויבען ענט־וויקלען מיט א וואונדערבארער שנעלקייט, טראץ אלע געזעצליכע שטערונגען, וואס מען האט זיי געשטעלט אין וועג.2) „עס איז א פאקט", זאגט בוכענבערגער, „אז אין טויזענדער דארף־געמיינדען, וואו מען האט קיינמאל ניט געוואוסט פון קיין שום כעמישער מיסט אדער ראציאנאלער פיטערונג, זיינען בײדע פערבעסערונגען, א דאנק די דאזיגע פעראיינען, איינגעפיהרט געווארען אלס א געוועהנליכע זאך אין גאר אן אונערווארטעטער מאס" (באנד 2, ז. 507). אלערליי ארבייט־שפארענדע געצייג און אגריקולטור־מאשינעריע, ווי אויך בעסערע סארטען פיה, ווערען אויפגעקויפט דורך די אסאציאציעס, און עס ווערען איינגעפיהרט פערשיידענע איינארדנונגען, כדי צו פערבעסערען די קוואליטע פון די פראדוקטען. עס ווערען אויך ארגא־ניזירט פעראיינען צום פערקויפען די אגריקולטור־פראדוקטען, ווי אויך פערמאנענט צו פערבעסערען דאס לאנד.3)

פון דעם שטאנדפונקט פון סאציאל־עקאנאמיע האבען געווים אט די אלע בעמיהונגען פון די פויערים גאר א קנאפען ווערטה. זיי

---

1) ק. ביכער, דארט גופא, ז. 90—89.

2) וועגען דער דאזיגער געזעצגעבונג און די פיעלע שטערונגען, וואס זיינען זיי געלעגט געווארען אין וועג, אין דער פארם פון ביוראקרא־טישע פארמאליטעטען און איבערזיכטען, זעה בוכענבערגער'ס „אגראר־וועזען און אגראר־פאליטיק", באנד II, ז. 342—363 און נאטיץ אויף זייט 506.

3) בוכענבערגער, דארט גופא, באנד II, ז. 510. דער צענטראל־פערבאנד פון די לאנדווירטשאפטליכע קאאפעראציעס נעהמט ארום א סך הכל פון 1,679 פעראיינען. אין שלעזיען זיינען לעצטענס אן ערך 32,000 אקער לאנד דרענירט געווארען דורך 73 אסאציאציעס; 454,800 אקער אין פרייסען דורך 516 אסאציאציעס; אין בייערן זיינען פאראן 1,715 דרע־נירונג־ און בעוואסערונגס־פעראיינען.

קאָנען ניט ממשות׳דיג פערלייכטערען — און געוויס ניט באופן עס זאָל האָבען א קיום — דעם עלענד, צו וועלכען עס זיינען פעראור־טיילט די ערד־ארבייטער אין גאַנץ אייראָפּאַ. אָבער פון דעם מאָראַ־לישען שטאַנדפּונקט, וועלכען מיר בעטראַכטען איצטער, קאָן מען זייער וויכטיגקייט ניט איבערשעצען. זיי בעווייזען, אז אפילו אונ־טער דעם סיסטעם פון ריקזיכטלאָזען אינדיווידואַליזם, וואָס הערשט איצטער, האַלטען אויף די ערדארבייטענדע מאַסען מיט א פרומען געפיהל זייער ירושה פון געגענזייטיגער שטיצע; און וויבאַלד נאָר די שטאַאטען לאָזען אביסעל נאָך זייערע אייזערנע געזעצען, דורך וועלכע זיי האָבען צעריסען אַלע בענדער צווישען מענשען, אזוי גלייך ווערען די דאָזיגע בענדער ווידער צונויפגעבונדען, ניט קוקענדיג אויף די פיעלע פּאָליטישע, עקאָנאָמישע און סאָציאַלע שוועריגקיי־טען, און זיי פערבינדען זיך אויף דעם בעסטען אופן, וואָס פערענט־פערט די היינטיגע פאָדערונגען פון דער פּראָדוקציאָן. זיי צייגען אויך אָן אין וועלכער ריכטונג און אין וועלכער פאָרם מיר מוזען דער־וואַרטען דעם וויַיטערדיגען פאָרטשריט.

איך וואָלט גאַנץ לייכט געקאָנט ברענגען א סך מעהר אזוינע ביישפּיעלען, נעהמענדיג זיי פון איטאַליען, שפּאַניען, דענמארק און אזוי וויַיטער, און אָנצייגען אויף אייניגע אינטערעסאַנטע שטריכען, וועלכע זיינען אייגענטימליך פאַר יעדען פון די דאָזיגע לענדער.1) מען וואָלט אויך געדאַרפט דערמאָנען די סלאַווישע בעפעלקערונגען פון עסטרייך און די באַלקאַנען, צווישען וועלכע עס עקזיסטירט נאָך דער „פאַמיליען־פערבאַנד" און דער „ניט־צוטיילטער הויזהאַלט".2) איך אייל זיך אָבער צו רעדען וועגען רוסלאַנד, וואו דיזעלבע נייגונג צו געגענזייטיגער שטיצע נעהמט אָן געוויסע נייע און ניט פאָראויס־געזעהענע פאָרמען. חוץ דעם, ווען מיר בעטראַכטען די דאָרף־געמיינדע אין רוסלאַנד, קאָנען מיר זיך בענוצען מיט דער גרויסער מאַסע מאַטעריאַלען, וואָס אייניגע זעמסטוואָס האָבען צונויפגע־קליבען בעת זייער גרויסער הויז צו הויז אויספאָרשונג, וואָס האָט

1) זעה אָנהאַנג XVIII

2) וועגען די באַלקאַנען זעה לאַוועלעי׳ס „פּרימיטיווע אייגענטום".

ארומגענומען אַ בעפעלקערונג פון כמעט צוואַנציג מיליאָן פויערים אין פערשיידענע טיילען פון לאַנד. 1)

פון דער גרויסער צאָהל פאַקטען, וואָס איז געזאַמעלט געוואָרען דורך די רוסישע אַנקעטען, קען מען ציהען צוויי וויכטיגע שלוסען. אין מיטעלרוסלאַנד, וואו אַ פול דריטעל פון די פויערים זיינען גאַנץ רואינירט געוואָרען (דורך שווערע שטייערען, צו־קליינע חלקים פון ניט־פּראָדוקטיווער ערד, רויבערישע רענטען און זעהר שטרענגע איינמאָהנונג פון די שטייערען אין יאָהרען פון אונגערעטעניש), האָט זיך אין די ערשטע פינף־און־צוואַנציג יאָהר נאָך דער בעפרייאונג פון די לייבאייגענע ארויסגעוויזען אַ בעשטימטע טענדענץ איינצופיהרען פּריוואַטאייגענטום אין לאַנד אינערהאַלב די דאָרף־געמיינדען. אַ סך פעראָרימטע פויערים „אָהן פערד" האָבען אוועקגעוואָרפען זייערע חלקים, און די דאָזיגע שטיקלעך ערד זיינען געוואָרען דאָס אייגענ־טום פון די רייכערע פויערים, וועלכע האָבען געהאַט עקסטרא הכנסות פון האַנדעל, אָדער זיי זיינען אָנגעקומען צו זייטיגע סוחרים, וועלכע קויפען־אויף לאַנד, דערהויפּט כדי עס אָבצוגעבען די פויערים אין אַרענדע פאַר הויכע רענט. מען מוז אויך דערביי בעמערקען, אַז צוליעב אַ פערזעהן אין דעם לאַנד־אויסקויף־געזעץ פון יאָהר 1861 איז געוועזען זעהר לייכט אויסצוקויפען די פויערשע ערד פאַר זעהר אַ ביליגען פּרייז,2) און די רעגיערונגס בעאַמטע האָבען דאָס רוב אָנגע־ווענדט זייער גרויסען איינפלוס צו גונסטען פון פּריוואַט־בעזיץ און געגען דעם קאָמונאַלען בעזיץ. דאָך אָבער, זינט די 80־גער יאָהרען

1) די פאַקטען מכח דער דאָרף־געמיינדע, וואָס געפינען זיך אין כמעט הונדערט בענדער (פון 450) פון די דאָזיגע אויספאָרשונגען, זיינען קלאַ־סיפיצירט און רעזומירט אין אַן אויסגעצייכענט גוטער אַרבייט פון וו. וואָראָנצאָוו „קרעסטיאַנסקאָיע אָבשטשינאַ", פּעטערבורג, 1892, וועלכע, אַחוץ וואָס עס האָט אַ טעאָרעטישען ווערטה, ענטהאַלט אַ רייכען קאָמפּענ־דיום פון פאַקטען בנוגע דעם ענין. די דאָזיגע אַנקעטע האָט אויך אַרויסגע־רופען אַ גרויסע ליטעראַטור, און וועלכער די פראַגע פון דער מאָדערנער דאָרף־געמיינדע קומט צום ערשטען מאָל אַרויס פון דעם געביעט פון אַלגע־מיינע פראַזען און ווערט אַוועקגעשטעלט אויף דעם סאָלידען באַזיס פון זיכערע און אין אַלע פּרטים בעקאַנטע פאַקטען.

2) דער אויסקויף האָט געדאַרפט אָבגעצאָהלט ווערען אין 49 יאָהר

האט ווידער אנגעהויבען בלאזען א שטארקער ווינד געגען דעם פריוואטען בעזיץ פון לאנד אין די מיטעלרוסישע דערפער, און די מאסע פויערים, וועלכע שטעהען אין מיטען צווישען די רייכע און זעהר ארימע, ווענדען אן ענערגישע מיטלען אויפצוהאלטען די „אבשטשינא“. וואס געהערט די פרוכטבארע דרום-סטעפעס, וועלכע זיינען איצט די העכסט בעפעלקערטע און רייכסטע טיילען פון אייראפעאישען רוסלאנד, זיינען זיי אין 19טען י. ה. מעהרסטענטיילס קאלאניזירט געווארען לויט דעם סיסטעם פון פריוואטאייגענטום אדער אקופאציאן (ד. ה. בחזקה, כל זמן איינער זיצט אויף דער ערד און צאהלט שטייערן), וואס איז אין דער פארם סאנקציאנירט געווארען פון דער רעגיערונג. זינט אבער עס איז דארט איינגעפיהרט געווארען פערבעסערטע מעטאדען פון אגריקולטור מיט דער הילף פון מאשינעריע, האבען די פויערימשע אייגענטימער ביסלעכוויז אליין אנגעהויבען איבערצוגעהן פון פריוואט אייגענטום צום קאמונאלען בעזיץ, און מען קען שוין איצטער געפינען אין אט דעם תבואה-אוצר פון רוסלאנד א זעהר גרויסע צאהל פון זיך אליין-פארמירטע דארף-געמיינדען, וואס זיינען אויסגעוואקסען א קורצע צייט צוריק.1)

די קרים און דער טייל לאנד, וואס ליעגט צפון-צו פון קרים (טאווריטשעסקע גובערניע), פאר וועלכע מיר האבען גענויע פאקטען, גיבען אונז אן אויסגעצייכענטען ביישפיעל פון דער דאזיגער בעווע-

---

דורך א געוויסע יעהרליכע סומע. מיט דער צייט, ווען דער גרעסטער טייל איז שוין געווען אבגעצאהלט, איז געווארען אלץ לייכטער אויסצוקויפען עס איינגאנצען. און אזוי ווי מען האט געקאנט אויסקויפען יעדען איינגעטיילטען חלק אינדיווידועל, האבען זיך די הענדלער דערמיט בענוצט און האבען אבגעקויפט די חלקים בחצי חנם פון די רואינירטע פויערים. שפעטער האט מען דורכגעפיהרט א געזעץ, וואס האט פערבאטען אזויגע קניות.

1) וו. וו. איז זיין „קרעסטיאנסקאיע אבשטשינא“ האט גרופירט אינאייגעם אלע פאקטען בנוגע דער דאזיגער בעוועגונג. וועגען דער שנעלער אגריקולטור ענטוויקלונג פון דרום רוסלאנד און דער פערשפרייטונג פון מאשינען, קאנען די ענגלישע לעזער געפינען ידיעות אין די קאנסול'ס בעריכטען (פון אדעסא און טאגאנראג).

גונג. אָט די טעריטאָריע האָט זיך אָנגעהויבען קאָלאָניזירען, נאָכ־דעם ווי זי איז אַנעקסירט געוואָרען צו רוסלאַנד אין יאָהר 1783, פון איינוואַנדערער פון גרויס־רוסלאַנד, קליין־רוסלאַנד און ווייס־רוסלאַנד — קאָזאַקען, פרייע און אַנטלאָפענע לייבאייגענע — וועל־כע זיינען אָנגעקומען איינצעלווייז אָדער אין קליינע גרופּען פון אַלע ווינקלען פון רוסלאַנד. צוערשט האָבען זיי זיך גענומען פאַר פיה־צוכט, דערנאָך אַז זיי האָבען אָנגעהויבען בעאַרבייטען די ערד, האָט יעדער איינער פּעראַקערט אַזויפיעל וויפיעל ער האָט געקאָנט. ווען אָבער עס האָט זיך אָנגעהויבען אַ שטאַרקע נאָכפראַגע אויף ערד — אַזוי ווי די אימיגראַציע איז געוואַקסען און עס זיינען איינגעפיהרט געוואָרען בעסערע אַקעראייזענס — האָבען זיך אָנגעהויבען ביטערע מחליקות צווישען די איינגעוואַנדערטע. די מחליקות האָבען אָנגע־האַלטען יאָהרען־לאַנג, ביז וואַנען אָט די מענשען, וועלכע זיינען פריהער ניט געווען פערבונדען דורך קיינע געגענזייטיגע בענדער, זיינען ביסלעכווייז געקומען צום שכל, אַז מען מוז מאַכען אַ סוף צו די מחליקות, איינפיהרענדיג אָבשטשינאַ־אייגענטום. זיי האָבען געפאַסט בעשלוסען, אַז דאָס לאַנד, וואָס זיי האָבען פריהער געהאַל־טען אין אינדיווידועלען בעזיץ, זאָל פון דאַן אָן און ווייטער זיין זייער געמיינשאַפטליך אייגענטום, און זיי האָבען עס אָנגעהויבען אויסצוטיילען און איבערטיילען לויט די געוועהנליכע אָבשטשינאַ רעגעלען. די בעוועגונג האָט ביסלעכווייז זיך פיעל פערשפּרייט, און אויף אַזאַ קליינער טעריטאָריע.ווי די טאַווריטשעסקע גובערניע, האָבען די סטאַטיסטיקער געפונען 161 דערפער, אין וועלכע קאָמו־נאַלער בעזיץ איז איינגעפיהרט געוואָרען פון די פויערים־אייגענטי־מער אַליין, דערהויפּט אין די יאָהרען 1885—1855, אַ נ ש ט אָ ט דעם אינדיווידועלען בעזיץ. אַ גאַנצע רייה פערשיידענע טיפּען פון דאָרף־געמיינדען איז אויף דעם אופן פריי אויסגעאַרבייט געוואָרען פון די איינוואַנדערער.1) וואָס עס מאַכט דעם דאָזיגען קאָמונאַלען

1) אין אייניגע פעלען זיינען זיי אָנגעגאַנגען זעהר פאָרזיכטיג. אין איין דאָרף האָבען זיי אָנגעהויבען דערמיט, וואָס זיי האָבען פעראייניגט אַלע לאָנקעס, אָבער נישט מעהר ווי אַ קליין טייל פון די פעלדער (אַן ערד 5 אַקער פאַר אַ מענשען) אַלס קאָמונאַל אייגענטום; די איבעריגע ערד האָבען זיי געהאַלטען אין פּריוואַט־בעזיץ. שפּעטער, אין די יאָהרען 1862־64 איז דאָס סיסטעם אויסגעשבריט געוואָרען, אָבער ערשט אין

איינפיהר נאָך מעהר אינטערעסאַנט, איז דער פאַקט, וואָס ער איז פאַרגעקומען ניט נאָר צווישען די גרויס־רוסען, וועלכע זיינען געווען געוועהנט צו אַ דאָרף־געמיינדליכען לעבען, נאָר אויך צווישען די קליין־רוסען, וועלכע האָבען אונטער דער פּוילישער הערשאַפט שוין לאַנג פערגעסען די דאָרף־געמיינדען, ווי אויך צווישען די גריכען און בולגאַרען, און אפילו ביי די דייטשען, וועלכע האָבען אין זייערע רייכע און האַלב־אינדוסטריעלע וואָלגאַ־קאָלאָניעס שוין לאַנג אויס־געאַרבייט זייער אייגענעם טיפּ פון אַ דאָרף־געמיינדע.1) די מאַחמע־דאַנישע טאַטערן פון טאַורישער גובערניע האַלטען נאַטירליך זייער לאַנד לויט דעם מוסלמאַנישען געוועהנהייטס געזעץ, אַ מין בע־שרענקטעם פּערזענליך אייגענטום; אָבער אפילו ביי זיי איז אין איינינגע פעלען איינגעפיהרט געוואָרען די אייראָפּעאישע דאָרף־געמיינדע. וואָס געהערט די אַנדערע נאַציאָנאַליטעטען פון טאַורי־שער גובערניע, איז דער פּריוואַט־בעזיץ פון לאַנד אָבגעשאַפט גע־וואָרען ביי זעקס עסטהאָנישע, צוויי גריכישע, צוויי בולגאַרישע, איין טשעכישען און איין דייטשען דאָרף.

אַט די בעוועגונג איז כאַראַקטעריסטיש פאַר דעם גאַנצען גע־גענד פון די פרוכטבאַרע סטעפּען פון דרום. מען קען אָבער געפינען בעזונדערע ביישפּיעלען פון דעם אויך אין קליין רוסלאַנד. אַזוי געפינען מיר, אַז אין אַ געוויסע צאָהל דערפער פון טשערניגאָווער גובערניע זיינען די פויערים פריהער געווען פּריוואַט בעזיצער פון זייער ערד; זיי האָבען געהאַט בעזונדערע געזעצליכע דאָקומענטען פאַר זייערע שטיקער ערד, און זיי פלעגען פערדינגען און פערקויפען זייער ערד ווען זיי האָבען געוואָלט. אָבער אין די פופציגער יאָהרען פון 19טען י. ה. האָט זיך אָנגעהויבען צווישען זיי אַ בעוועגונג צו גונסטען פון דעם קאָמונאַל־בעזיץ — דער הויפּט ארגומענט דערפאַר איז געווען דער פאַקט, וואָס עס איז אַלץ מעהר געוואַקסען די צאָהל פון פעראָרימטע פאַמיליעס. צוערשט האָט איין דאָרף איינגעפיהרט די רעפאָרם, דערנאָך האָבען שוין די אַנדערע נאָכגעטהאָן; דער

1884 איז דער קאָמונאַל בעזיץ איינגעפיהרט געוואָרען פאָלשטענדיג. (וו. וו., „קרעסטיאַנסקאָיע אָבשטשינאַ", ז. 14—1.)

1) וועגען דער מענאָניטישער דאָרף־געמיינדע זעה א. קלאוז, „נאַשי קאָלאָניי", פעטערבורג, 1869.

לעצטער פאַל וואָס מיר ווייסען, דאַטירט פון יאָהר 1882. עס פער־שטעהט זיך, עס זיינען פאָרגעקומען מחליקות צווישען די אָרימע, וועלכע שטעלען זיך איין געוועהנליך פאַר דעם קאָמונאַלען בעזיץ, און די רייכע, וועלכע ווילען געוועהנליך בעסער דעם אינדיווידועלען בעזיץ; און די מחליקות האָבען אָפט געדויערט יאָהרען נאָכאַנאַנד. אין אייניגע פלעצער, וואו מען האָט ניט געקאָנט בעקומען די איינ־שטימונג, וואָס דאָס געזעץ האָט דאַמאָלסט געפאָדערט, האָט זיך דער דאָרף צוטיילט אין צווייען: איין טייל איז געבליבען ביי דעם אינדיווידועלען בעזיץ און דער אַנדערער האָט איינגעפיהרט דעם קאָמונאַלען בעזיץ; אַמאָל פלעגען זיי שפּעטער זיך צונויפגיסען אין איין געמיינדע, און אַמאָל פלעגען זיי בלייבען אַזוי צוטיילט.

בנוגע מיטעלרוסלאַנד איז עס אַ פאַקט, אַז אין פיעל דערפער וואו עס איז געוואַקסען אַ נייגונג צו דעם אינדיווידועלען בעזיץ, האָט זיך זינט דעם יאָהר 1880 אָנגעהויבען אַ מאַסען־בעוועגונג צו גונסטען פון דעם ווידער־איינפיהרען די דאָרף־געמיינדע. אפילו פויערים־בעזיצער, וועלכע האָבען יאָהרען־לאַנג געלעבט אונטער דעם אינדי־ווידואַליסטישען סיסטעם, האָבען זיך מאַסענווייז אומגעקעהרט צו די קאָמונאַלע אינסטיטוציעס. אַזוי צ. ב. ש. איז געווען אַ היבשע צאָהל געוועזענע־לייבאייגענע, וועלכע האָבען בעקומען נישט מעהר ווי אַ פערטעל פון די רעגעלמעסיגע ערד־חלקים, אָבער דערפאַר האָבען זיי עס געקראָגען פריי פון אָבצאָהלונג און אַלס אינדיווידועלען בעזיץ. אין יאָהר 1890 האָט זיך אָנגעהויבען צווישען זיי (אין קורסק, ריאַזאַן, טאַמבאָוו, אָריאָל און אַנדערע גובערניעס) אַ ווייט־פערשפּרייטע בעוועגונג צונויפצולעגען אַלע זייערע חלקים אינאיינעם און איינפיהרען די אָבשטשינאַ. די „פרייע ערדאַרבייטער“ (וואָילניע כליעבאָפּאַשצי), וועלכע זיינען בעפרייט געוואָרען פון לייבאייגענשאַפט אונטער דעם געזעץ פון יאָהר 1803, און האָבען געקויפט זייערע ערד־חלקים — יעדע פאַמיליע בעזונדער — זיינען איצט כמעט אַלע אונטער דעם אָבשטשינאַ סיסטעם, וועלכען זיי האָבען אַליין איינגעפיהרט. אָט די אַלע בעוועגונגען האָבען זיך אָנגעהויבען גאָר ניט לאַנג צוריק, און עס שליסען זיך אָן אָן זיי פויערים פון אַנדערע נאַציאָנאַליטעטען אויך. אַזוי צ. ב. ש. די בולגאַרען פון טיראַספּאָלער אויעזד, וועלכע האָבען אָבגעלעבט 60 יאָהר אונטער דעם סיסטעם פון פּריוואַט אייגענטום, האָבען איינ־

געפיהרט די דארף־געמיינדען אין די יאהרען 1876—1882. די דייטשע מענאניטען פון בערדיאנסק האבען אין יאהר 1890 גע־קעמפפט איינצופיהרען די דארף־געמיינדע, און די קליינע פויערים־בעזיצער צווישען די דייטשע באפטיסטען האבען אגיטירט אין זייע־רע דערפער פאר דערזעלביגער זאך. נאך איין ביישפיעל: אין סאמארער גובערניא האט די רוסישע רעגיערונג איינגעפיהרט בתורת עקספערימענט, אין די 40־גער יאהרען פון 19טען י. ה., 103 דערפער אויפ'ן יסוד פון פריוואט אייגענטום. יעדער הויזהאלט האט בעקו־מען א פראכטפולען ערד־חלק פון 105 אקער. אין יאהר 1890 האבען פון די 103 דערפער די פויערים פון 72 דערפער שוין געלאזט וויסען זייער פערלאנג איינצופיהרען די אבשטשינא. איך נעהם אט די אלע פאקטען פון דעם אויסגעצייכענטען ווערק פון וו. וו. וועלכער גיט פשוט איבער אין א קלאסיפיצירטער פארם די פאקטען, וואס זיינען פערצייכענט געווארען אין דער פריהער־דערמאנטער הויז צו הויז אנקעטע.

אט די בעוועגונג צו גונסטען פון געמיינדען־בעזיץ געהט איינ־גאנצען להיפך צו די היינטיגע עקאנאמישע טעאריען, וועלכע האלטען אז די אינטענסיווע ערד־בעארבייטונג קאן ניט געהן צוזאמען מיט דער דארף־געמיינדע. דאס בעסטע אבער וואס מען קאן זאגען וועגען די דאזיגע טעאריען איז, אז מען האט זיי קיינמאל ניט געשטעלט צו דער פראבע פון ערפאהרונג: זיי געהערען צום גע־ביעט פון פאליטישער מעטאפיזיק. די פאקטען, וואס מיר האבען פאר אונז, בעווייזען פערקעהרט, אז וואו נאר די רוסישע פויערים זיינען, א דאנק געוויסע גינסטיגע אומשטענדען, ניט אזוי פערארימט ווי זיי זיינען דורכשניטליך אומעטום, און וואו נאר עס האבען זיך איינגעפונען מענשען מיט וויסען און איניציאטיווע צווישען זייערע שכנים, דארט ווערט די אבשטשינא ערשט דער ריכטיגער מיטעל איינצופיהרען פערשיידענע פערבעסערונגען אין אגריקולטור, ווי בכלל אין דארפישען לעבען. אין אט דעם פאל, ווי אנדערסוואו, איז די געגענזייטיגע הילף א בעסערער מיטעל וואס פיהרט צום פרא־גרעס, איידער די מלחמה פון אלע אנטקעגען אלעמען, ווי מען קען עס זעהן פון די פאלגענדע פאקטען.

אונטער דער רעגיערונג פון ניקאליי דעם ערשטען פלעגען פיעלע קרוין־בעאמטע און לאנד־פריצים צווינגען די פויערים איינצופיהרען

קאָמונאַלע ערד־אַרבייט אויף קליינע שטיקער פון דער דאָרפישער ערד, כדי ווידער אָנצופילען די קאָמונאַלע שפייכלערס, נאָכדעם ווי זיי זיינען אויסגעליידיגט געוואָרען דורך הלואות פון תבואה, וואָס מען האָט געמאַכט צו די אָרימע מיטגליעדער. אַזוי ווי די דאָזיגע קאָמונאַלע בעאַרבייטונג פון אַ טייל ערד איז געווען פערבונדען ביי די פויערים אין די מוחות מיט זייערע ערגסטע עראינערונגען פון „פאָנשציזנע“ (לייבאייגענשאַפט), האָבען זיי עס אוועקגעוואָרפען אַזויבאַלד ווי לייבאייגענשאַפט איז אָבגעשאַפט געוואָרען; איצט אָבער הויבען עס אָן די פויערים ווידער איינצופיהרען פון זיך אַליין. אין איין אויעזד (אָסטראָגאָרסק, אין קורסקער גובערניע) איז געווען געננוג די איניציאַטיווע פון איין פערזאָן ווידער אויפצולעבען די קאָמונאַלע ערד־אַרבייט אין פיער פינפטעל פון אַלע דערפער אין דעם אויעזד. דאָס אייגענע טרעפט מען אָן אין מעהרערע אַנדערע ערטער. אין אַ בעשטימטען טאָג קומען די געמיינדע־מענשען צו דער אַרבייט: די רייכערע מיט אַן אַקער־געשפאַן אָדער אַ פערד און וואָגען, און די אָרימערע קומען נאָר מיט זייערע אַרבייטס־הענד; מען רעכענט זיך אָבער ניט וויפיעל אַרבייט יעדער איינער האָט געטהאָן. די תבואה, וואָס מען קלייבט אריין פון די דאָזיגע פעלדער, ווערט דערנאָך געברויכט אויסצולייהען די אָרימערע מיטגליעדער — דאָס רוב ניט על מנת להחזיר — אָדער מען שטיצט דערמיט יתומים און אלמנות, אָדער עס געהט אויפ'ן דאָרף־קלויסטער, אָדער פאַר דער שוהל, אָדער אָבצוצאָהלען אַ געמיינדע־חוב.1)

ווי מען קאָן דערוואַרטען פון מענשען, וואָס לעבען אונטער דעם סיסטעם פון דער דאָרף־געמיינדע, אַזוי געפינען מיר טאַקע אַז אַלע אַרבייטען, וואָס געהען אריין אַזוי צו זאָגען אין דער רוטין פון דאָר־פישען לעבען (פעררעכטען די וועגען און בריקען, די וואַסער־דאַמען,

1) אַזוינע קאָמונאַלע ערד־אַרבייט געפינען זיך אין 159 דערפער פון די 195 אין גאַנצען אָסטראָגאָזשק אויעזד; אין 150 פון די 187 דערפער פון סלאָוויאַנאָסערבסק אויעזד; אין 107 אָבשטשינאָס פון אַלעקסאַנד־ראָווסק, 93 אין ניקאָלאַיעווסק, 35 אין עליסאַוועטגראַד. אין איין דייטשע קאָלאָניע טהוען זיי אַזוינע קאָמונאַלע ערד־אַרבייט כדי אָבצוצאָהלען אַ חוב פון דער געמיינדע. אַלע העלפען מיט אין דער אַרבייט, אָבוואויל דעם חוב האָבען געמאַכט בלויז 94 הויזהאַלטער פון אַ סך הכל פון 155.

דרענירען די זומפּען, מאַכען בעוואַסערונג־קאַנאַלען, האַקען דעם וואַלד, זעצען בוימער א. אז. וו.) ווערען געטהאָן פון די גאַנצע גע־מיינדען. די ערד ווערט גענומען אין ארענדאַ און די לאַנקעס ווערען געקאָסעט אינאיינעם פון דער גאַנצער געמיינדע — פון אַלעמען, יונג און אַלט, מענער און פרויען, ווי טאָלסטאָי האָט עס אַזוי שעהן בעשריבען.1) אַזוינע ארבייטען זיינען פון די מעשים בכל יום, אומעטום איבערן גאַנצען לאַנד. אָבער די דאָרף־געמיינדע איז אויף בשום אופן ניט פיינדליך צו די מאָדערנע אַגריקולטור־פערבעסערונ־גען, ווען זי האָט נאָר בכח זיי איינצופיהרען, און ווען דאָס נויטיגע וויסען, וואָס איז געוועהנליך נאָר דעם רייכען׳ס פּריווילעגיע, פער־בלאָנדזשעט אַמאָל אויף צום פויער אין שטיבעל.

מיר האָבען אויבען דערמאָנט, אַז אין דרום־רוסלאַנד האָבען זיך שנעל פערשפּרייט די פערבעסערטע אַקעראַייזענס, און ווי עס צייגט זיך אַרויס זיינען אין פיעל פעלען די דאָרף־געמיינדען גופא געווען בעהילפליך אין פערברייטען זייער געברויך. די געמיינדע האָט געקויפט אַן אַקעראַייזען, האָט געמאַכט אַ פּראָבע מיט איהם אויף אַ טייל פון דער קאָמונאַלער ערד, און האָט אָנגעוויזען דעם פאַבריקאַנט אויף איניגע נויטיגע אויסבעסערונגען; אָפטמאָל האָבען געמיינדען אויך מיטגעהאָלפען אָנצוהויבען פאַבריצירען ביליגע אַקעראַייזענס אַלס אַ דאָרף־אינדוסטריע. אין מאָסקווער אויעזד, וואו די פויערים האָבען אונלענגסט געקויפט 5,560 אַקערס אין פינף יאָהר, איז דער אָנשטויס דערצו געקומען פון יענע געמיינדען, וועלכע ארענדירען אינאיינעם ערד, צוליעב דעם ספּעציעלען צוועק איינצופיהרען אַ פערבעסערטע ערד־קולטור.

אין צפון־מזרח פון רוסלאַנד, אין וויאַטקער גובערניע, האָבען קליינע אַסאָציאַציעס פון פויערים, וועלכע פאָהרען ארום מיט זייערע וועהער־מאַשינען (אויסצובלאָזען די מעקענע פון תבואה), וואָס ווערען פאַבריצירט אַלס אַ דאָרף־אינדוסטריע אין איינעם פון די אייזען־רייכע אויעזדען, פערשפּרייט דעם געברויך פון אַזוינע מאַ־שינען אין די אַרומיגע גובערניעס. די זעהר ווייטע פערשפּרייטונג

1) רשימות פון אַזוינע ארבייטען, וואָס זיינען אָנגעמערקט געוואָ־רען פון די זעמסטוואָ סטאַטיסטיקער, קאָן מען געפינען אין די „קרעס־טיאַנסקאָיע אָבשטשינאַ“ פון וו. וו., ז. 600—459.

פון דרעש־מאַשינען אין סאַמאַרער, סאַראַטאָווער און כערסאָנער גובערניעס נעהמט זיך פון דער טהעטיגקייט פון די פויערימשע אַסאָציאַציעס, וועלכע קאָנען בעהויפּטען צו קויפען אַ טהייערע מאַשין, בעת דער איינצעלנער פויער קאָן עס ניט. און אין דערזעלבער צייט, וואָס מיר לעזען כמעט אין אַלע עקאָנאָמישע טראַקטאַטען, אַז די דאָרף־געמיינדע איז פעראורטיילט געוואָרען אונטערצוגעהן זינט מען האָט געמוזט איינפיהרען די וועקסעל־ווירטהשאַפט (ראָטיישאָן אָוו קראָפּס) אנשטאָט דעם דריי פעלדער־סיסטעם, זעהען מיר ווי אין רוסלאַנד נעהמען אַ סך דאָרף־געמיינדען די איניציאַטיווע איינצופיהרען די דאָזיגע וועקסעל־ווירטשאַפט, פּונקט ווי זיי האָבען עס געטהאָן אין ענגלאַנד. נאָר איידער די פויערים נעהמען־אָן דעם דאָזיגען סיסטעם, טיילען זיי אויס אַ געוויסען שטח פון די געמיינדע־פעלדער פאַר אַן עקספּערימענט אין זייהען גראָז, און די געמיינדע קויפט די זריעה.[1] אויב די פּראָבע לאָזט זיך אויס גוט, געפינען זיי קיין שום שוועריגקייט ניט איבערצוטיילען זייערע פעלדער אַזוי, אַז עס זאָל זיך פּאַסען צו דעם פינף־אָדער זעקס־פעלדער־סיסטעם.

אָט דאָס סיסטעם ווערט איצט געברויכט אין ה ו נ ד ע ר־ט ע ר דערפער פון מאָסקווער, טווערער, סמאָלענסקער, וויאַטקער און פּסקאָווער גובערניעס.[2] וואו זיי קאָנען אָבשפּאָרען גענוג לאַנד,

1) אין מאָסקווער גובערניע פלעגט די פּראָבע געוועהנליך געמאַכט ווערען אויף דעם פעלד, וואָס איז געווען אָבגעלעגט פאַר דער קאָמונאַלער בעאַרבייטונג.

2) איניגע בייספּיעלען פון אַזוינע און עהנליכע פערבעסערונגען זיינען געבראַכט געוואָרען אין „פּראַווייטעלסטוועני וויעסטניק“, 1894, נום. 258—256. אַסאָציאַציעס צווישען די „פויערים אָהן פערד“ האָבען אָנגעהויבען צו בעווייזען זיך אויך אין דרום־רוסלאַנד. נאָך אַ זעהר אינטערעסאַנטער פאַקט איז די שנעלע ענטוויקלונג אין דרום־מערב סיביר פון צאָהלרייכע קאָאָפּעראַטיווע מעלקערייען אויף צו מאַכען פּוטער. הונדערטער אַזוינע קאָאָפּעראַטיווען האָבען זיך פערשפּרייט אין טאָבאָלסקער און טאָמסקער גובערניעס, און קיינער האָט אין אָנהויב ניט געוואוסט פון וואַנען די איניציאַטיווע פאַר דער בעוועגונג האָט זיך גענומען. געקומען איז זי פון די דענישע קאָאָפּעראַטיווען, וועלכע פלעגען עקספּאָרטירען זייערע

גיבען אָב די געמיינדען אַ געוויסען שטח אויף פאַר פּרוכט־קולטור. און ענדליך, די שנעלע פערשפּרייטונג, וואָס איז אונלענגסט פּאָרגע־קומען אין רוסלאַנד, פון קליינע מוסטער־פערמען, סעדער, גרינס־גערטנער און זייד־וואָרעם קולטור־פּלעצער — וועלכע האָבען זיך אָנגעהויבען ביי די דאָרף־שוהלען, אונטער דער ליטונג פון די שוהל־לעהרער, אָדער פון פרייוויליגע אָרגאַנאַמען — איז אויך אַ רעזולטאַט פון דער שטיצע, וואָס זיי האָבען בעקומען פון די דאָרף־געמיינדען.

אויסער דעם נעהמען די געמיינדען אונטער גאַנץ אָפט אַזוינע פּערמאַנענטע פערבעסערונגען, ווי דרענאַזש און בעוועסערונג. אַזוי צ. ב. ש. זיינען אין דריי אויעזדען פון מאָסקווער גובערניע — וועלכע זיינען אין אַ גרויסען טייל אינדוסטריאַליזירט — אויסגע־פיהרט געוואָרען אין די לעצטע 10 יאָהר דרענאַזש־ארבייטען אויף אַ גרויסען מאַסשטאַב אין ניט וועניגער ווי פון 180 ביז 200 פערשיי־דענע דערפער. ביי וועלכע די געמיינדע־מענשען האָבען אַליין געאַר־בייט מיט זייערע גראַבאייזענס. אין אַן אַנדער ווינקעל פון רוס־לאַנד, אין די טרוקענע סטעפּעס פון נאָוואָאוזענסקי אויעזד, האָבען די געמיינדען אויסגעבויט איבער אַ טויזענד וואַסער־דאַמען פאַר זייערע טייכען און האָבען אויסגעגראָבען עטליכע הונדערט טיעפע ברינעמער. אין אַ רייכע דייטשע קאָלאָניע, ווייעדער, אין דרום־מזרח רוסלאַנד, האָבען די געמיינדע־לייט, מענער און פרויען צוגלייך, געאַרבייט פינף וואָכען כסדר אויפצובויען אַ וואַסער־דאַם, צוויי מייל די לענג, פאַר דעם צוועק פון בעוועסערונג. וואָס וואָלטען פעראיינ־צעלטע מענשען געקאָנט אויפטהאָן אין אַזאַ קאַמפּף געגען דעם טרוקענעם קלימאַט? וואָס וואָלטען זיי געקאָנט דערגרייכען יעדערער פאַר זיך, אין דער צייט ווען דרום־רוסלאַנד האָט געליטען פון דעם מירמעלטהיער־אַנשיקענים, און אַלע איינוואוינער פון לאַנד, סיי רייכע, סיי אָרימע, געמיינדע־לייט און אינדיווידואַליסטען, האָבען געמוזט אַרבייטען מיט די אייגענע הענד לויז צו ווערען פון דער

אייגענע בעסטע פוטער און קויפען פּראָסטע פוטער פאַר זייער אייגענעם געברויך אין סיביר. נאָך עטליכע יאָהר פון אַזוינע האַנדעלס־בעציהונגען, האָבען זיי איינגעפיהרט אייגענע מעלקערייען אין סיביר. איצטער איז דורך זייער אונטערנעהמונג אויסגעוואַקסען אין סיביר אַ גרויסער עקס־פּאָרט־האַנדעל.

צרה? די פּאָליציי קאָן אין אַזוינע זאַכען ניט העלפען: פעראייניגונג איז די איינציג־מעגליכע תרופה.

נאָכדעם ווי איך האָב אַזוי פיעל גערעדט וועגען דער געגענזייטיגער הילף און שטיצע, וואָס די ערד־אַרבייטער פּראַקטיצירען אין די „ציוויליזירטע“ לענדער, געפין איך, אַז איך וואָלט נאָך געקאָנט אָנפילען אַ גרויסען באַנד מיט ביישפּיעלען פון׳ם לעבען פון הונדערטער מיליאָנען מענשען, וועלכע לעבען אויך אונטער דער אָפּעקונסטוואָ פון מעהר אָדער ווייניגער צענטראַליזירטע שטאַאַטען, אָבער זיינען ניט בעריהרט געוואָרען פון דער מאָדערנער ציוויליזאַציע און די מאָדערנע אידעען. איך וואָלט געקאָנט בעשרייבען דאָס אינערליכע לעבען פון אַ טערקישען דאָרף און זיין נעצווערק פון בעוואונדערענסווערטהע געגענזייטיגער הילף־מנהגים און איינפיהרען. בלעטער איך איבער מיינע נאָטיצען, וואָס זיינען פול מיט ביישפּיעלען פון פּויערשען לעבען אויף קאַווקאַז, טרעף איך אָן העכסט ריהרענדע פאַקטען פון געגענזייטיגער שטיצע. איך געפין די אייגענע מנהגים אין דער אַראַבישער ד י ע מ מ אַ אַ און דער אַפגאַנישער פ ו ר ר אַ, אין די דערפער פון פּערסיע, אינדיע און יאַוואַ, אין דער „ניט־צוטיילטער פאַמיליע“ פון די כינעזער, אין די לאַגערן פון די האַלבע נאָמאַדען פון צענטראַל־אַזיע און די נאָמאַדען פון וויטען צפון. זוכענדיג צווישען די נאָטיצען, וואָס איך האָב גענומען אָהן אַ סדר פון דער ליטעראַטור וועגען אַפריקאַ, געפין איך זיי איבערפילט מיט ענליכע פאַקטען — פון העלפער, וואָס ווערען צונויפגערופען אַריינצונעהמען די תבואה פון פעלד, פון הייזער, וואָס ווערען געבויט מיט דער הילף פון אַלע איינוואוינער פון דאָרף (אָפטמאָל צו פערריכטען דעם חורבן וואָס „ציוויליזירטע“ גזלנים האָבען ביי זיי געמאַכט), פון מענשען, וואָס העלפען איינער דעם אַנדערען אין אַן אונגליקספאַל, וואָס בעשיצען רייזענדע, און אַזוי ווייטער און ווייטער. און ווען איך לעז דורך אַזוינע ווערק ווי פּאָסט׳ס קאָמפּענדיום פון אַפריקאַנישען געוועהנהייטס־רעכט, פערשטעה איך, פאַר וואָס די דאָזיגע בעפעלקערונגען זיינען זיך ניט צולאָפען אין די וועלדער, טראָץ אַלע טיראַנייען, אונטערדריקונגען, בערויבונגען און איבערפאַלען, טראָץ שטאַם־מלחמות, מענשענפרעסערישע קעניגען, בעטריגערישע מכשפים און פריעסטער,

עקלאווען־יעגער, און דערגלייכען; פאַרוואָס זיי האָבען אויפגעהאַל־טען אַ געוויסע קולטור און זיינען פערבליבען מענשען, אַנשטאָט אַרונטערצופאַלען צו דעם שטאַנד פון אַרום־אירענדע פאַמיליעס פון די אויסשטאַרבענדע אָראַנג־אוטאַנס. דער פאַקט איז, אַז די שקלאַ־ווען־יעגער, די עלפאַנט־ביין רויבער, די קריעגערישע קעניגען, די מעטאַבעלער און מאַדאַגאַסקאַרער „העלדען" פערגעהען, לאָזענדיג נאָך זיך שפּורען, וואָס זיינען אָנגעצייכענט מיט בלוט און פייער, אָבער דער קערן פון די געגענזייטיגע הילף אינסטיטוציעס, געוועהנ־הייטען און מנהגים, וואָס זיינען אויסגעוואַקסען אין דעם שטאַם און אין דער דאָרף־געמיינדע, בלייבט. און אָט דאָס האַלט די מענשען פעראייניגט אין געזעלשאַפטען, אָפען פאַר'ן פּראָגרעס פון ציווילי־זאַציע און גרייט אָנצונעהמען דעם פּראָגרעס, ווען די צייט וועט קומען, בעת זיי וועלען טאַקע קריגען ציוויליזאַציע אַנשטאָט קוילען.

דאָס איינענע קאָן מען זאָגען אויך וועגען אונזער ציוויליזירטער וועלט. די נאַטירליכע און די סאָציאַלע אומגליקען געהען פאַריבער. גאַנצע בעפעלקערונגען ווערען פון צייט צו צייט פעראָרימט און פער־הונגערט; די סאַמע קוואַלען פון לעבען ווערען פערניכטעט ביי מיליאָנען מענשען, וועלכע זיינען אַריינגעוואָרפען געוואָרען אין דעם שטאָדטישען פּאָופּעריזם; דער פערשטאַנד און די געפיהלען פון מיליאָנען ווערען פער'סם'ט פון די לעהרען, וואָס זיינען אויסגעאַר־בייט געוואָרען אין די אינטערעסען פון די ווייניגע. דאָס אַלץ איז גאַנץ זיכער אַ טייל פון אונזער עקזיסטענץ. אָבער דער קערן פון די געגענזייטיגער שטיצע אינסטיטוציעס, געוועהנהייטען און מנהגים בלייבט לעבען אין די הערצער פון די מיליאָנען; דאָס האַלט זיי צוזאַמען. און זיי האַלטען זיך ליעבערסט ביי אָט די מנהגים, גלויבענס און טראַדיציעס, איידער אָנצונעהמען די לעהרען פון אַ מלחמה פון אַלע אַנטקעגען אַלעמען, וועלכע ווערען זיי אונטערגעטראָגען אין דעם נאָמען פון וויסענשאַפט, אָבער וועלכע זיינען לגמרי גאָר ניט קיין וויסענשאַפט.

קאַפּיטעל VIII

געגענזייטיגע הילף אין היינטיגער געזעלשאַפט

(פאָרטגעזעצט)

דאָס ענטשטעהן פון אַרבּייטער־יוניאָנס, נאָכדעם ווי די גילדען זיינען פער־ניכטעט געוואָרען דורכ'ן שטאַאַט. — זייערע קאַמפּפען. — געגענזייטיגע הילף אין סטרייקס. — קאָאָפּעראַציעס. — פרייע פעראייניגונגען פאַר פערשיידענע צוועקען. — זעלבסטאָפּפערונג. — אונצעהליגע פעראיינען פאַר צוזאַמען־ווירקען אויף אַלע מעגליכע געביעטען. — געגענזייטיגע הילף אין לעבען פון די אָרימסטע קוואַרטאַלען. — פערזענליכע הילף.

בעטראַכטענדיג דאָס אַלטעגליכע לעבען פון די דאָרפישע בע־פעלקערונגען פון אייראָפּאַ האָבען מיר געזעהן, אַז דאָס לעבען פון די פויערים, ניט קוקענדיג אויף אַלע אָנשטרענגונגען פון די היינטיגע שטאַאַטען צו פערניכטען די דאָרף־געמיינדע, איז אינגאַנצען דורכגע־דרונגען מיט געוועהנהייטען און מנהגים פון געגענזייטיגער הילף און שטיצע. מיר האָבען געפונען, אַז עס זיינען נאָך פערבליבען וויכ־טיגע שפּורען פון קאָמונאַלען ערד־בעזיץ, און אַזוי באַלד ווי די געזעצליכע שטערונגען , וואָס האָבען ניט דערלאָזען קיין דאָרפישע אַסאָציאַציעס, זיינען לעצטענס אָבגעשאַפט געוואָרען, האָט זיך שנעל פערשפּרייט אַ נעצווערק פון פרייע פעראיינען פאַר אַלערליי עקאָ־נאָמישע צוועקען צווישען די פויערים; און עס איז קלאָר, אַז די טענדענץ פון דער דאָזיגער יונגער בעוועגונג איז אויפצובויען עפּעס אַ מין פעראייניגונג, וואָס זאָל זיין עהנליך צו דער דאָרף־געמיינדע פון אַמאָליגע צייטען. צו אָט אַזוינע שלוסען זיינען מיר געקומען אין פאָריגען קאַפּיטעל, און איצטער דאַרפען מיר נאָך אונטערזוכען, וואָסערע אינסטיטוציעס פאַר געגענזייטיגער שטיצע קאָן מען געפי־נען אין היינטיגער צייט צווישען די אינדוסטריעלע בעפעלקערונגען.

די לעצטע דריי הונדערט יאָהר זיינען די אומשטענדען אין די שטעדט געווען פונקט אַזוי אונגינסטיג פאַר דעם וואַקסען פון אַזוינע אינסטיטוציעס, ווי זיי זיינען געווען אין די דערפער. עס איז פאַקטיש גוט בעקאַנט, אַז בעת די מיטעלאַלטערליכע שטעדט זיינען אונטערדריקט געוואָרען אין 16טען י. ה. דורך די וואַקסענדע מיליטערשטאַאַטען, זיינען אַלע אינסטיטוציעס, וואָס האָבען צוזאַמענגעהאַלטען די האַנדווערקער, מייסטערס און סוחרים אין די גילדען און שטעדט, פערניכטעט געוואָרען מיט גרויסער אכזריות. די זעלבסטרעגיערונג און די זעלבסטשטענדיגע יוריסדיקציע פון די גילדען און פון די שטעדט זיינען אָבגעשאַפט געוואָרען; די טרייהייט שבועה צווישען די ברידער פון אַ גילדע איז געוואָרען אַ קרימינאַלאַקט אַנטקעגען דעם שטאַאַט; דאָס אייגענטום פון די גילדען זיינען קאָנפיסקירט געוואָרען אויף'ן אייגענעם אופן, ווי די לענדערייען פון די דאָרף-געמיינדען; און דער שטאַאַט האָט אריינגענומען אין זיינע הענד די אינערליכע און טעכנישע אָרגאַניזאַציע פון יעדען געווערב. געזעצען, וואָס זיינען שטענדיג געוואָרען אַלץ גרויזאַמער, זיינען דורכגעפיהרט געוואָרען, כדי ניט צו דערלאָזען קיין שום פעראייניגונג צווישען די האַנדווערקער. פאַר אַ געוויסער צייט האָט דער שטאַאַט נאָך געדולדעט עפּעס אַ שאָטען פון אַן אָרגאַניזאַציע ווי די אַלטע גילדען זיינען געווען: סוחרי'שע גילדען האָבען געמענגט עקזיסטירען, אונטער דעם בעדינג זיי זאָלען פריי בעווי־ליגען געוויסע געלד-סומען פאַר די קעניגען, און אייניגע האַנדווערקער-גילדען האָט מען געלאָזט עקזיסטירען אַלס אדמיניסטראַטיווע אָרגאַנען. אייניגע גילדען פון דעם סאָרט שלעפּען נאָך עד היום זייער בעדייטונגסלאָזע עקזיסטענץ. דאָס אָבער, וואָס איז פריהער געווען די לעבענס-קראַפט פון דעם מיטעלאַלטערליכען לעבען און אינדוסטריע, איז שוין לאַנג פערלאָרען געגאַנגען אונטער דער צעדריקענדער משא פון דעם צענטראַליזירטען שטאַאַט.

אין ענגלאַנד, דאָס לאַנד וואָס קאָן דיענען אַלס דער בעסטער ביישפּיעל פון דער אינדוסטריעלער פּאָליטיק פון די מאָדערנע שטאַאַטען, זעהען מיר, אַז דער פּאַרלאַמענט האָט שוין אין 15טען י. ה. אָנגעהויבען די צערשטערונג פון די גילדען, נאָר די שאַרפסטע מיטלען געגען זיי האָט ער ספּעציעל אָנגענומען דעם נעקסטען יאָהרהונדערט. הענרי דער 8טער האָט ניט נאָר רואינירט די

אָרגאַניזאַציע פון די גילדען, נאָר ער האָט אויך קאָנפיסקירט זייער אייגענטום, און, ווי טולמאַן סמיטה האָט געשריבען, מיט נאָך וועניגער צערעמאָניעס און ענטשולדיגונג, איידער ער האָט ארויסגעוויזען בעת ער האָט קאָנפיסקירט די גיטער פון די מאָנאַסטירען.1) עדוארד דער 6טער האָט פערענדיגט זיין ארבייט, 2) און מיר געפינען שוין אין דער אַנדער העלפט פון 16טען י. ה., ווי דער פּארלאַמענט שליסט אַלע דיספּוטען צווישען די געווערקשאַפטסלייט און די סוחרים, וועלכע פלעגען פריהער געשלאָסען ווערען אין יעדער שטאָדט בעזונדער. דער פּארלאַמענט און דער קעניג האָבען ניט נאָר געמאַכט געזעצען פאר אַלע אַזוינע דיספּוטען, נאָר האַלטענדיג אין אויג די קרוין־אינטערעסען וואָס זיינען פערבונדען מיט די עקספּאָרטען, האָבען זיי באַלד אויך אָנגעהויבען בעשטימען וויפיעל לעהרלינגען עס דארפען זיין אין יעדען געווערב, און רעגולירען אין מינדסטען פּרט אפילו די טעכניק פון יעדער פאַבריקאַציע — דאָס געוויכט פון די שטאָפען, די צאָהל פעדים אין אַן אייל טוך, און דערגלייכען. מען מוז אָבער זאָגען, אז זייער אריינמישען זיך האָט געהאַט גאָר ווינציג ערפאָלג, ווייל אַזוינע דיספּוטען און טעכנישע פראגען, וועלכע פלעגען הונדערטע יאָהרען כסדר געשלאָסען ווערען דורך אַן אָבמאַך צווישען ענג־פערבונדענע גילדען און פעדערירטע שטעדט, ליגען גאָר אינגאַנצען אויסער דער מאַכט פון דעם צענטראַליזירטען שטאַאַט. דאָס שטענדיגע אריינמישען זיך פון די שטאַאַט־בעאַמטע האָט פּאַראַליזירט די געווערבען און לגמרי רואינירט די מעהרסטע פון זיי; און די פּאָליטישע עקאָנאָמען פון 18טען י. ה., וועלכע זיינען אויפגעשטאַנען אַנטקעגען

---

1) טולמין סמיטה, „ענגליש גילדס", לאָנדאָן, 1870, ז. 43.

2) דער אַקט פון עדוואַרד דעם 6טען — דער ערשטער אַקט פון זיין ממשלה — האָט בעפוילען איבערגעבען דער קרוין „אַלע פריינדשאַפט־און ברודערשאַפט־פעראייניגען און אַלע גילדען, וואָס געפינען זיך אין בערייך פון ענגלאַנד, וועלס און דעם קעניג'ס אַנדערע לענדער, ווי אויך אַלע לאַנדגיטער, גרונדשטיקער און אַנדערע ערבשטיקער, וואָס געהערען צו זיי אָדער צו וועמען עס איז פון זיי." דאָרט גופא. זעה אויך אָטשענקאָווסקי, „ענגלאַנד'ס ווירטשאפטליכע ענטוויקעלונג אים אויסגאַנג דעם מיטעלאַלטערס", יענא, 1879, קאַפּיטלען 2 און 5.

דעם שטאַאַט'ס רעגולירען די אינדוסטריען, האָבען נאָר אויסגע־דריקט די אונצופריעדענהייט, וואָס איז דאַמאָלסט געווען ווייט פערשפרייט. דאָס וואָס די פראַנצויזישע רעוואָלוציע האָט אָבגע־שאַפט דאָס דאָזיגע אריינמישען זיך פון די ביוראָקראַטען אין דער אינדוסטריע, איז בעגריסט געוואָרען אַלס אַ בעפרייאונגס־אַקט, און די אנדערע לענדער האָבען באַלד זיך גענומען אַ ביישפּיעל פון פראַנקרייך.

קיין בעסערען ערפאָלג האָט דער שטאַאַט ניט געהאַט אויך מיט דער רעגולירונג פון דעם ארבייטס־לוין. אין די מיטעלאַלטער־ליכע שטעדט, ווען דער אונטערשייד צווישען די מייסטערס און די לעהרלינגען אָדער געזעלען האָט זיך אָנגעהויבען צו־שאַרף ארויס־צווייזען אין 15טען י. ה., זיינען געשאַפען געוואָרען געזעלען־פערבאַנ־דען, וועלכע האָבען אָפטמאָל אָנגענומען אַן אינטערנאַציאָנאַלען כאַראַקטער, אַלס געגענמאַכט צו די פעראייניגען פון די מייסטערס און קויפלייט. איצטער האָט דער שטאַאַט זיך אונטערגענומען אויסצוגלייכען זייערע סכסוכים, און לויט דעם עליזאַבעטישען סטאַטוט פון יאָהר 1563, האָט דער פריעדענסריכטער געדאַרפט בעשטימען דעם ארבייטס־לוין אַזוי, עס זאָל גאַראַנטירען די געזעלען און לעהרלינגען אַ „בעקוועמען" לעבען. עס האָט זיך אָבער ארויסגעוויזען, אַז די ריכטער זיינען געווען אונבעהאָלפען אין מאַכען שלום צווישען די געגענגעזעצטע צדדים און האָבען קיין מאַכט ניט געהאַט צו צווינגען די מייסטערס זיי זאָלען פאָלגען זייערע בעשלו־סען. דאָס געזעץ איז בּיסלעכווייז געוואָרען אַ טויטער בוכשטאַב, און איז אָבגעשאַפט געוואָרען סוף 18טען יאָהרהונדערט. אין דערזעלבער צייט אָבער, וואָס דער שטאַאַט האָט זיך אָבגעזאָגט פון דער פונקציע צו רעגולירען דעם ארבייטסלוין, האָט ער פונדעסטוועגען פאָרטגע־זעצט שטרענג צו פערבאָטען אַלע פעראייניגונגען, וואָס די געזעלען און לוין־ארבייטער האָבען אָרגאַניזירט, כדי צו פערגרעסערען זייער לוין, אָדער וועניגסטענס איהם ניט צו לאָזען פאַלען נידעריגער איידער אַ געוויסען גראַד. דורכ'ן גאַנצען 18טען י. ה. האָט דער שטאַאַט געמאַכט געזעצען געגען די ארבייטער יוניאָנס, און אין יאָהר 1799 האָט ער ענדליך פערבאָטען אַלערליי סאָרטען פעראייני־גונגען, אונטער דער דראָהונג פון שווערע בעשטראָפונגען. פאַקטיש האָט דער בריטישער פּאַרלאַמענט געפאָלגט אין דעם פאַל דעם

ביישפיעל פון דעם פראנצויזישען רעוואלוציאנערען קאנווענט, וועלכער האט ארויסגעגעבען אין 1793טען יאהר א דראקאנישען געזעץ געגען אלע ארבייטער קאאליציעס — יעדע קאאליציע צווי־שען א געוויסער צאהל בירגער האט זיך גערעכענט ווי אן אטענטאט אנטקעגען די סואווערינעטעט פון שטאאט, וועלכער האט די עובדא, ווי עס האט געהייסען, צו בעשיצען אלע זיינע אונטערטאנען גלייך. די ארבייט פון פערניכטען די מיטעלאלטערליכע יוניאנס איז אויף דעם אופן געווען פאלענדיגט. סיי אין שטאדט, סיי אויפ'ן דארף האט דער שטאאט געוועלטיגט איבער איינצעל־מענשען, וועלכע זיינען געווען קאנפוואס פערבונדען צווישען זיך, און איז געווען גרייט צו שטערען דורך די שטרענגסטע מיטלען די ווידער־אויפ־בויאונג פון וועלכע עס איז בעזונדערע פערבאנדען צווישען זיי. אט אזוינע בעדינגונגען זיינען עס געווען, אונטער וועלכע די טענדענץ צו געגענזייטיגער הילף האט געדארפט זיך דורכלעגען א וועג אין 19טען יאהרהונדערט.

איז דען נאך נויטיג דא צו זאגען, אז קיינע פון די דאזיגע מיטלען האבען ניט געקאנט פערניכטען יענע טענדענץ? דורך דעם גאנצען 18טען יאהרהונדערט זיינען די ארבייטער־יוניאנס שטענדיג ווידער אויפגעבויט געווארען.1) זיי האבען ניט אויפגע־הערט צו עקזיסטירען אפילו אונטער די אכזריות'דיגע פערפאלגונגען פון די געזעצען פון די יאהרען 1797 און 1799. די ארבייטער האבען אויסגענוצט יעדען פערזעהן פון געזעץ, יעדע געלעגענהייט, וואס די מייסטערס האבען דורכגעלאזען און זיי ניט גע'מסר'ט, כדי אנצור־האלטען זייער ארגאניזאציע. אונטער דער מאסקע פון אונטער־שטיצונגס פעראיינען, בעערדיגונגס־געזעלשאפטען, אדער געהיימע ברודערשאפטען, האבען זיך די יוניאנס פערשפרייט אין דער אינ־דוסטריע פון די וועבער, צווישען די שעפילדער מעסער־שמידען, די קויהלען־גרעבער, און עס האבען זיך געבילדעט שטארקע פעדע־

1) זעה אין סידנעי וועב'ס ווערק וועגען די אסאסיאציעס, וואס האבען עקזיסטירט אין יענער צייט. די לאנדאנער האנדווערקער זיינען, דאכט זיך, קיינמאל ניט געווען בעסער ארגאניזירט, איידער אין די יאהרען 20—1810.

ראטיווע אָרגאַניזאַציעס, כדי צו שטיצען זייערע צווייגען אין צייט פון סטרייקס און פערפאָלגונגען.1)

דער צוריקרוף פון די געזעצען געגען פעראייניגונג (די „קאָמ־ביניישאָן לאָוס") אין יאָהר 1825 האָט געגעבען דער בעוועגונג א נייעם שטופּ. יוניאָנס און נאַציאָנאַלע פעדעראַציעס האָבען זיך אָרגאַניזירט אין אַלע טריידס,2) און ווען ראָבערט אָווען האָט געגרינדעט זיין „גראַנד נאַשיאָנאַל קאָנסאָלידייטעט טריידס־יוניאָן", האָט ער אין עטליכע מאָנאַט געקאָנט פערצייכענען א האַלבען מיליאָן מיטגליעדער. עס איז אמת, אז אָט די פּעריאָדע פון פער־העלטניסמעסיגער פרייהייט האָט ניט לאַנג אָנגעהאַלטען. אין די דרייסיגער יאָהרען פון 19טען י. ה. האָבען זיך ווידער אָנגעהויבען פערפאָלגונגען, און די בעקאַנטע גרויזאַמע פעראורטיילונגען פון דער צייט צווישען 1832 און 1848 זיינען געקומען באַלד נאָכדעם. די „גראַנד נאַשיאָנאַל יוניאָן" איז אויפגעלעזט געוואָרען, און איבער'ן גאַנצען לאַנד האָבען די פּריוואַט אונטערנעהמער, און די רעגיערונג אין איהרע אייגענע פאַבריקען, אָנגעהויבען צווינגען די אַרבייטער, אָבצורייסען אַלע פערבינדונגען מיט די יוניאָנס און אונטערצושריי־בען „דעם דאָקומענט", וואָס איז פערפאַסט געוואָרען פאַר דעם צוועק. יוניאָן־לייט זיינען פערפאָלגט געוואָרען אין די מאַסען אונטער דעם „מאַסטער ענד סערוואַנט אַקט". און עס איז גענוג געווען, אז דער מייסטער זאָל אָנקלאָגען די אַרבייטער פאַר א בלומרשט שלעכטער אויפפיהרונג, מען זאָל זיי גלייך אַרעסטירען און פעראורטיילען.3) סטרייקס זיינען אונטערדריקט געוואָרען אויף אַן אויטאָקראַטישען אופן, און די שרעקליכסטע אורטיילען

1) זעה סידנעי און ביטריס וועב „היסטאָרי אָוו טרייד־יוניאָניזם", לאָנדאָן, 1894, ז. 21—38.

2) „דהי נאַשיאָנאַל אַסאָסיאיישאָן פאָר דהי פּראָטעקשאָן אָוו לייבאָר" האָט איינגעשלאָסען אַן ערך פון 150 בעזונדערע יוניאָנס, וועלכע האָבען געצאָהלט הויכע בייטרעגע און האָבען געהאַט א מיטגליעדערשאַפט פון אַרום 100,000 אַרבייטער. די „בילדערס יוניאָן" און די „מיינערס יוניאָן" זיינען אויך געווען גרויסע אָרגאַניזאַציעס (וועב, דאָרט גופא, ז. 107).

3) איך האַלט זיך אָן וועב'ס ווערק, וועלכעס איז פול מיט דאָקומענ־טען, וואָס בעשטעטיגען זיינע אויספיהרען.

זיינען ארויסגעגעבען געוואָרען פאַר דערקלערען אַ סטרייק, אָדער פאַר זיין אַ דעלעגאַט פון די סטרייקער — שוין ניט צו רעדען פון די מיליטערישע אונטערדריקונגען פון סטרייק־אויפשטאַנדען, אָדער פון די פעראורטיילונגען, וואָס זיינען געקומען נאָך די אָפטע אויס־ברוכען פון געוואַלדטהאַטען. פּראַקטיצירען געגענזייטיגע שטיצע אונטער אַזוינע אומשטענדען איז געווים ניט געוועזען קיין לייכטע אויפגאַבע. און דאָך, ניט קוקענדיג אויף די אַלע שוועריגקייטען, וועלכע אונזער דור קאָן זיך קוים פאָרשטעלען, האָט זיך ווידער אָנגעהויבען אַן אויפלעבונג פון די יוניאָנס אין יאָהר 1841, און די צונויפשליסונג פון די ארבייטער איז זינט יעמאָלט שטענדיג געגאַנ־גען פאָרווערטס. נאָך אַ לאַנגען קאַמפּף, וואָס האָט אָנגעהאַלטען איבער הונדערט יאָהר, איז דאָס רעכט צו פעראייניגען זיך געוואונען געוואָרען, און איצט געהערען צו די טרייד־יוניאָנס כמעט אַ פערטעל פון אַלע רעגעלמעסיג־בעשעפטיגטע ארבייטער, ד. ה. אַן ערך אַ מיליאָן און אַ האַלב מענשען.1)

---

1) זינט די פערציגער יאָהרען זיינען פאָרגעקומען גרויסע ענדע־רונגען אין דער האַלטונג פון די רייכע קלאַסען צו די יוניאָנס. פונ־דעסטוועגען האָבען די באַסעס אפילו אין די זעכציגער יאָהרען געמאַכט אַ שטאַרקע פּראָבע מיט פעראייניגטע קרעפטען צו צוברעכען אַלע יוניאָנס דורך אַן אַלגעמיינעם לאָק־אויט, וואָס האָט בעריהרט גאַנצע בעפעלקערונ־גען. ביז דעם יאָהר 1869 איז דער איינפאַכער אָבמאַך צו סטרייקען און די דערקלערונג פון אַ סטרייק דורך פּלאַקאַרדען, שוין ניט צו רעדען ווע־גען פּיקעטען, אָפטמאָל בעשטראָפט געוואָרען, ווי פאַר דעם פערברעכען פון געוואַלט־דראָהונג. ערשט אין יאָהר 1875 איז דער „מאַסטער ענד סער־וואַנט אַקט" צוריקגערופען געוואָרען, פריעדליכעס פּיקעטען איז ערלויבט געוואָרען און „געוואַלט און דראָהונג" אין דער צייט פון אַ סטרייק איז ניט גערעכענט געוואָרען מעהר פאַר אַ ספּעציעלען פערברעכען, נאָר האָט געהערט צו דעם געביעט פון „קאָמאָן לאָו". דאָך האָט מען אפילו אין דעם דאָק־אַרבייטער סטרייק, אין יאָהר 1887, געמוזט אויסברענגען אונטער־שטיצונגס־געלדער אויף צו קעמפּפען אין די קאָורטס פאַר דעם רעכט צו פּיקעטען, און אין די פערפאָלגונגען פון די לעצטע עטליכע יאָהר שטעקט ווידער אַ געפאַהר, די ערבערטע רעכט זאָלען ניט פערשווינדען ווי אַ חלום.

וואָס געהערט די אַנדערע אייראָפּעאישע שטאַאטען, איז גענוג צו זאָגען, אַז ביז דאָ גאָר ניט לאַנג זיינען אַלערליי סאָרטען יוניאָנס בעשטראָפט געוואָרען ווי קאָנספּיראַציעס, און דאָך עקזיסטירען זיי אומעטום, ווען אפילו זיי מוזען אָפטמאָל אָננעהמען די פאָרם פון געהיימע געזעלשאַפטען. אין דער זעלבער צייט האָבען די סטרייקס פון די 90גער יאָהרען אונז געגעבען קלאָרע ביישפּיעלען פון דעם פערנעהם און כח פון די אַרבייטער אָרגאַניזאַציעס, ספּעציעל פון די „נייטס אָוו לייבאָר" אין די פעראייניגטע שטאַאטען און די אַרביי־טער פעראיינען אין בעלגיען. מען דאַרף אָבער אויסערדעם ניט פערגעסען, אַז דער פאַקט אַליין פון געהערען צו אַ יוניאָן, שוין אָבגעזעהן פון די פערפאָלגונגען, מיינט פאַר'ן אַרבייטער ניט ווייניג אָפּפּערען אין געלד, צייט און ניט־בעצאָהלטער אַרבייט, און עס שליסט אויך שטענדיג איין די ריזיקע צו פערלירען די אַרבייט נאָר דערפאַר אַליין, וואָס ער איז אַ יוניאָן־מאַן.1) דערצו איז נאָך דאָ דער סטרייק, אויף וועלכען דער יוניאָן־מאַן מוז אַלעמאָל זיין גע־פאַסט, און די ביטערע ווירקליכקייט פון אַ סטרייק איז, וואָס דער קליינער קרעדיט פון אַרבייטער'ס פאַמיליע ביים בעקער און קרעמער ווערט גיך אויסגעשעפּט, דער סטרייק־בענעפיט קלעקט ניט אפילו אויף ברויט, און דער הונגער לאָזט זיך באַלד אָנזעהן אויף די קינ־דערשע געזיכטער. פאַר דעם וואָס לעבט אין נאָהענטער בעריהרונג מיט די אַרבייטער, איז אַ פערצויגענער סטרייק אַ העכסט האַרצ־רייסענדעס בילד; און מען קאָן זיך לייכט פאָרשטעלען, וואָס אַ סטרייק האָט געמיינט פערציג יאָהר צוריק אין ענגלאַנד, און וואָס

1) אַ וועכענטליכער ביטראַג פון 6 פּענס, ווען דער פערדיענסט פון דער וואָך איז 18 שילינג, אָדער אַ ביטראַג פון אַ שילינג, ווען דער פער־דיענסט איז 25 שילינג אַ וואָך, מיינט אַ סך מעהר איידער געבען 9 פונט פון אַ וועכענטליכער הכנסה פון 300 פונט. דאָס רוב מיינט עס אָבריסען פון עסען; און ווען עס מאַכט זיך אַ סטרייק אין אַן אַנדער יוניאָן, מוז מען אָפט נאָך פערדאָפּלען דעם ביטראַג. די קלאָרע בעשרייבונג פון דעם טרייד־יוניאָן לעבען פון אַן אַרבייטער, וואָס ווערט געבראַכט אין דעם אויבענדערמאָנטען בוך פון מר. און מרס. וועב (ז. 431 און ווייטער) גיט אַן אויסגעצייכענטע אידעע וויפיעל אַרבייט עס פאָדערט זיך פון אַן ענג־לישען יוניאָן־מיטגליעד.

עס מיינט נאך איצטער, אומעטום אין די ניט גאנץ רייכע טיילען פון אייראפא. סטרייקס ענדיגען זיך שטענדיג, אפילו איצטער, מיט א פאלשטענדיגער רואינירונג און מיט א געצוואונגענער עמיגראציע פון גאנצע בעפעלקערונגען; און דערצו, דערשיסען סטרייקער פאר דער קלענסטער אורזאך, אדער גאר אהן אורזאך,1) איז עד היום נאך א גאנץ געוועהנליכע זאך אין אייראפא (און אמעריקא).

און דאך זיינען יעדען יאהר פאראן טויזענדער סטרייקס און לאק־אויטס אין אייראפא און אמעריקא — די שווערסטע און פערצויגענסטע קאמפפען זיינען בדרך כלל די אזוי אנגערופענע „סימפאטיע סטרייקס“, אין וועלכע מען טרעט ארויס צו שטיצען חברים אין א לאק־אויט, אדער צו שיצען די רעכט פון די יוניאנס. און בעת א טייל פון דער פרעסע איז גרייט צו דערקלערען, אז סטרייקס ווערען ארויסגערופען דורך „אנשרעקונגען“, קאן מען אבער הערען, ווי די וואס לעבען צווישען די סטרייקער, רעדען מיט בעוואונדערונג וועגען דער געגענזייטיגער הילף און שטיצע, וואס זיי צייגען שטענדיג ארויס. יעדערער האט געהערט וועגען דער קאלאסאלער מאסע ארבייט, וואס פרייוויליגע ארבייטער האבען אויפגעטהאן, ארגאניזירענדיג הילף אין דער צייט פון דעם לאנדאנער דאק־ארבייטער סטרייק; וועגען די מינען־ארבייטער, וועלכע האבען בייגעטראגען, נאכדעם ווי זיי זיינען אליין וואכענלאנג געגאנגען ליידיג, פיער שילינג א וואך צו דעם סטרייק־פאנד, אזוי באלד ווי זיי האבען אנגעהויבען ארבייטען; וועגען דעם מינען־ארבייטער׳ס אלמנה, וועלכע האט געבראכט אלץ וואס איהר מאן האט אבגעשפארט פאר׳ן לעבען און עס אבגעגעבען דעם סטרייק־פאנד, בעת׳ן גרויסען ארבייטער־קאמפף פון יארקשייר אין יאהר 1894; וועגען דעם לעצטען לעבעל ברויט, מיט וועלכען דער ארבייטער טיילט זיך אמאל מיט זיינע שכנים; וועגען די ראדסטאק מינען־ארבייטער מיט זייערע גרינס־גערטנער, וועלכע האבען איינגעלאדען פיער הונדערט מינען־ארבייטער פון בריסטאל זיי זאלען קומען נעהמען זייער חלק קאר־

1) זעה די דעבאטען וועגען דעם סטרייק פון פאלקענאי אין עסטרייך, פאר דעם עסטרייכישען רייכסטאג, דעם 10טען מאי, 1894, וואו דער פאקט איז פאלשטענדיג אנערקענט געווארען פון מיניסטעריום, ווי אויך פון דעם אייגענטימער פון דער מינע.

טאָפּעל און קרויט; און אַזוי ווייטער. אַלע ציַיטונגס-קאָרעספּאָנ־דענטען האָבען, אין פערלויף פון דעם גרויסען מיינער־סטרייק אין יאָרקשייר, אין 1894, געוואוסט פון אַ סך פון אַזוינע פאַקטען, הגם ניט אַלע קאָרעספּאָנדענטען האָבען געקאָנט שיקען בעריכטען פון אַזעלכע „זייטיגע" זאכען צו זייערע ציַיטונגען.1)

דער יוניאָניזם איז אָבער נאָך ניט די איינציגע פאָרם, אין וועל־כער עם דריקט זיך אויס דעם אַרבייטער'ס בעדערפעניש פון געגענ־זייטיגער שטיצע. עס זיינען פאַראַן אַחוץ דעם די פּאָליטישע פער־איינען, וועלכע פיעלע אַרבייטער בעטראַכטען אַלס וויכטיגער פאַר'ן טובת הכלל, איידער די טרייד־יוניאָנס, וואָס האָבען היינטיגע צייי־טען גאַנץ בעשרענקטע אויפגאַבען. עס פערשטעהט זיך, דער פאַקט אַליין פון בעלאַנגען צו אַ פּאָליטישער פּאַרטיי קאָן נאָך ניט דיענען פאַר אַ בעווייז פון אַ געגענזייטיגער־הילף טענדענץ. מיר ווייסען אַלע, אַז די פּאָליטיק איז אַ פעלד, אויף וועלכען די ריין־עגאָאיסטישע עלעמענטען פון דער געזעלשאַפט טרעטען אַריין אין העכסט פער־וויקעלטע קאָמבינאַציעס מיט אַלטרואיסטישע בעשטרעבונגען. אָבער יעדער ערפאַהרענער פּאָליטיקער ווייס, אַז אַלע גרויסע פּאָליטישע בעוועגונגען האָבען זיך אויפגעהויבען צוליעב גרויסע און אָפט גאַנץ ווייטע צוועקען, און די שטאַרקסטע בעוועגונגען זיינען געווען די, וועלכע האָבען אַרויסגערופען די גרעסטע ניט־פעראינטערעסירטע בעגייסטערונג. אַלע גרויסע היסטאָרישע בעוועגונגען טראָגען אָט דעם כאַראַקטער, און פאַר אונזער דור קאָן דער סאָציאַליזם דיענען אַלס ביישפּיעל פון אַזאַ בעוועגונג. „בעצאָהלטע אַגיטאַטאָרען" — איז דאָס ליעבלינגס־ווערטעל פון די, וועלכע ווייסען גאָרנישט וועגען דער דאָזיגער בעוועגונג. דער אמת איז אָבער — און איך רעד נאָר פון דאָס, וואָס איך ווייס פערזענליך — אַז ווען איך וואָלט געפיהרט אַ טאָג־בוך פאַר די לעצטע 35 יאָהר, און וואָלט פערצייכענט אין איהם אַלע פאַקטען פון איבערגעבענקייט און זעלבסט־אויפאָפּפערונג, וואָס איך האָב בעגעגענט אין דער סאָציאַליסטישער בעוועגונג, וואָלט דער לעזער פון אַזאַ טאָג־בוך נאָכאַנאַנד געהאַלטען דאָס וואָרט

---

1) אַ סך אַזוינע פאַקטען קאָן מען געפינען אין דעם „דיילי כראָניקעל" און טיילווייז אויך אין דעם „דיילי ניוס" פון אָקטאָבער און נאָוועמבער פון יאָהר 1894.

„הערָאיזם“ אויף די ליפּען. די מענשען אָבער, וועגען וועלכע איך וואָלט דאָרטען גערעדט, זיינען ניט געוועזן קיין העלדען; זיי זיינען געוועזן געוועהנליכע מענשען, וואָס זיינען בעגייסטערט פאַר אַ גרויסער אידעע. יעדע סאָציאַליסטישע צייטונג — און עס זיינען פאַראַן הונדערטער אין אייראָפּאַ אַליין — האָט איהר געשיכטע פון יאָהרען פון אויפאָפּפערונג, אָהן יעדער האָפנונג אויף בעלוינונג, און אין דער גרעסטער מעהרהייט פון די פעלען, אפילו אָהן שום פערזענליכער אַמביציע. איך האָב געזעהן פאַמיליעס, וועלכע האָבען ניט געוואוסט מיט וואָס זיי וועלען דורכלעבען דעם מאָרגענדיגען טאָג — דער מאַן איז באָיקאָטירט פון אַלעמען אין זיין קליין שטעדטעל פאַר זיין מיטאַרבייטען אין דער צייטונג, און די פרוי האַלט אוים די פאַמיליע מיט דעם ביסעל, וואָס זי קאָן פערדיענען פון נעהען — ווי זיי האָבען זיך אָבגעמאַטערט אַזוי יאָהרען לאַנג, ביז וואַנען זיי האָבען געמוזט זיך צוריקציהען, זאָגענדיג צו די חברים, אָהן אַ שום קלאַנג פון פאָרוואורף: „טהוט איהר די אַרבייט ווייטער; מיר קאָנען שוין מעהר ניט!“ איך האָב געזעהן מענשען, וואָס זיינען געווען קראַנק אויף שווינדזוכט און האָבען עס געוואוסט, און דאָך פלעגען זיי אַרומלויפען אין שנעע און אין נאַסקייט פאָרצובערייטען פערזאַמלונגען; קורץ פאַר׳ן טויט פלעגען זיי נאָך אַליין האַלטען רעדעס, און צולעצט, בעת אַזאַ אַרבייטער האָט געמוזט אַוועק אין שפּיטאָל, פלעגט ער זאָגען: „נו, פריינד, מיט מיר איז שוין אוים; די דאָקטוירים זאָגען, אַז איך קאָן מעהר ניט לעבען ווי עטליכע וואָכען. זאָגט די חברים, אַז עס וועט מיר זיין אַ פרייד, ווען זיי וועלען קומען מיך בעזוכען“. — איך האָב געזעהן פאַקטען, וועלכע מען וואָלט אָנגערופען „אידעאַליזירונג“, ווען איך וואָלט דאָ דערצעהלט וועגען זיי; און אפילו די נעמען פון די דאָזיגע מענשען, וועלכע זיינען כמעט געווען אונבעקאַנט, אַחוץ אין דעם ענגען קרייז פון זייערע פריינד, וועלען באַלד פערגעסען ווערען, ווען זייערע פריינד וועלען אויך אַוועקגעהן פון דער וועלט. באמת ווייס איך אַליין ניט וואָס מען דאַרף מעהרער בעוואונדערען: די אונבעגרענציטע איבערגעבענקייט פון אָט די איינצעלנע, אָדער די גאַנצע סומע פון קליינע איבערגעבענקייט־טהאַטען פון דער גרויסער מאַסע? יעדעס פעקיל פערקויפטע צייטונגען, יעדע פערזאַמלונג, יעדע הונדערט שטימען, וואָס זיינען געוואונען געוואָרען אין אַ

סאָציאַליסטישען וואהל־קאַמפּף, שטעלען מיט זיך פאָר אַזוי פיעל ענערגיע און אָפּפער, פון וועלכע דער זייטיגער מענש האָט קיין שום בעגריף ניט. און וואָס די סאָציאַליסטען טהוען איצטער, איז געטהאָן געוואָרען אין יעדער פאָרטשריטליכע און פאָלקס־פּאַרטיי, סיי פּאָליטישע, סיי רעליגיעזע, אין דער פערגאַנגענהייט. אַלע פריהערדיגע פאָרטשריטען זיינען אויפגעטהאָן געוואָרען דורך אַזוינע מענשען און דורך אַזאַ איבערגעבענקייט.

די קאָאָפּעראַציעס, דערהויפּט אין ענגלאַנד, ווערען אָפט בע־שריבען אַלס אַ „אינדיווידואַליזם אויף אַקציעס“, און עס איז קיין ספק ניט, אַז אין זייער איצטיגער פאָרם העלפען זיי ענטוויקלען אַ קאָאָפּעראַטיווען עגאָיזם, ניט נור בנוגע דער געמיינשאַפט בכלל, נור אויך צווישען די מיטגליעדער גופא. עס איז אָבער פונדעסטוועגען זיכער, אַז אין אָנהויב האָט די בעוועגונג געטראָגען אַ כאַראַקטער פון געגענזייטיגער הילף. אפילו איצטער זיינען איהרע היציגסטע טהוער איבערצייגט, אַז קאָאָפּעראַציע פיהרט די מענשהייט צו אַ העכערער האַרמאָנישער שטופע פון עקאָנאָמישע בעציהונגען; און פערברענגענדיג אַ געוויסע צייט אין עטליכע פלעצער פון צפון־ענגלאַנד, וואו די קאָאָפּעראַציעס זיינען בעזונדערס ענטוויקעלט, איז אונמעגליך ניט איינצוזעהן, אַז אַ גרויסע צאָהל פון די איינפאַכע מיטגליעדער האַלטען זיך אויך ביי דערזעלביגער מיינונג. די מעהרסטע פון זיי וואָלטען פערליערען זייער אינטערעס אין דער בעוועגונג, ווען זיי וואָלטען ניט געהאַט אָט דעם גלויבען; און מען מוז מודה זיין, אַז אין די לעצטע עטליכע יאָהר האָבען זיך אָנגע־הויבען בעווייזען צווישען די מיטגליעדער ברייטערע אידעאַלען פון אַן אַלגעמיינעם וואוילשטאַנד און פון סאָלידאַריטעט צווישען די פּראָדוצירער. עס איז אָהן צווייפעל פאַראַן איצט אַ טענדענץ איינ־צופיהרען בעסערע בעציהונגען צווישען די אייגענטימער פון די קאָאָפּעראַטיווע פאַבריקען און די אַרבייטער.

די בעדייטונג פון קאָאָפּעראַציע אין ענגלאַנד, האָלאַנד און דענעמאַרק איז בעקאַנט, און אין דייטשלאַנד, דערהויפּט אויפ'ן רהיין, זיינען די קאָאָפּעראַטיווע געזעלשאַפטען שוין געוואָרען אַ

וויכטיגער פאַקטאָר פון אינדוסטריעלען לעבען.1) רוסלאַנד אָבער איז אפשר דער בעסטער געביעט וואו צו שטודירען די קאָאָפעראַציע אין איהרע אונענדליך־פערשיידענע פאָרמען. אין רוסלאַנד איז עס אַ נאַטירליך געוויקס, אַ ירושה נאָך פון מיטעלאַלטער; און בעת אַ פאָרמעלע קאָאָפעראַטיווע געזעלשאַפט וואָלט זיך געדאַרפט ראַנגלען מיט אַ סך געזעצליכע שטערונגען און מיט דעם אונצוטרויען פון דער ביוראָקראַטיע, איז די ניט־פאָרמעלע קאָאָפעראַציע — דער אַ ר ט ע ל — דורכגעדרונגען אין עצם לעבען פונ׳ם רוסישען פויער. די געשיכטע „ווי מען האָט געשאַפען רוסלאַנד" און ווי סיביר איז קאָלאָניזירט געוואָרען, איז די געשיכטע פון די יאַגד־ און האַנדעל־אַרטעלען אָדער גילדען, וועלכע האָבען געפיהרט צו די דאָרף־געמיינדען. איצטער געפינען מיר דעם אַרטעל אומעטום: אין יעדער גרופע פויערים, וועלכע געהט אוועק פון דעמזעלביגען דאָרף אויף אַרבייט אין פאַבריק, אין אַלע בוי־ווערק פאַכען, צווישען די פישער און די יעגער, ביי די אַרעסטאַנטען אויפ׳ן וועג קיין סיביר, ביי די פאַקענטרעגער אויף די אייזענבאַהנען, די שיק־יונגען פון דער בערזע, די אַרבייטער פון טאַמאָזשנע, אומעטום אין די דאָרף־אינדוסטריען, וועלכע בעשעפטיגען ביז זיעבען מיליאָן מענשען — מיט איין וואָרט, מיר געפינען די אַרטעלען פון קאָפ ביז די פיס פון דער אַרבייטס־וועלט, אי בעשטענדיגע אי צייטווייליגע, סיי פאַר פּראָדוקציאָן, סיי פאַר קאָנזומציאָן אונטער זייערע אַלע מעגליכע פאָרמען. גרויסע אַרטעלען האַלטען עד היום אין אַרענדע אַ סך פיש־פאַנג פּלעצער אויף די טייכען וואָס פאַלען אַריין אין קאַספּישען ים; דער טייך אוראַל געהערט צו אַלע אוראַלער קאָזאַקען, וועלכע טיילען איין און טיילען איבער די פאַנג־פּלעצער — אפשר די רייכסטע אין דער וועלט — צווישען די דערפער, אָהן שום אַריינמישען זיך פון דער זייט פון דער רעגיערונג. דער פיש־פאַנג אויפ׳ן אוראַל, די וואָלגאַ און אַלע טייכען פון צפון־רוסלאַנד ווערט בעטריבען דורך אַרטעלען. אחוץ אָט די בעשטענדיגע אָרגאַניזאַציעס זיינען פאַראַן גאָר אָהן אַ

---

1) די 31,473 פּראָדוקטיווע־ און קאָנזומענטען־פעראייניגען פון מיטעל־רהיין האָבען געוויזען אַרום דעם יאָהר 1890 אַ יעהרליכע הוצאה פון 18,437,500 פונט שטערלינג; 3,675,000 פונט זיינען בעוויליגט געוואָרען דורכ׳ן יאָהר אין הלואות.

צאָהל צייטווייליגע ארטעלען, וואָס ווערען געשאַפען פאַר יעדען ספּעציעלען צוועק. ווען צעהן אָדער צוואַנציג פויערים פון אַ געוויסען געגענד קומען אין אַ גרויסער שטאָדט ארבייטען אַלס וועבער, סטאָליארעס, מויערער, שיפּ־בויער און דערגלייכען, אָרגאַניזירען זיי זיך אַלע אין אַן ארטעל. זיי דינגען אַ דירה, נעהמען אַ קעכין (זעהר אָפט שטעלט זיך טהאָן די אַרבייט די פרוי פון איינעם פון זיי), קלייבען אויס אַ „סטאַראָסטאַ“, עסען אַלע אינאיינעם, און יעדער איינער צאָהלט זיין חלק פאַר'ן עסען און קוואַרטיר אין קאַסע פון אַרטעל. אַ פּאַרטיי אַרעסטאַנטען אויפ'ן וועג קיין סיביר טהוט אַלעמאָל אויך אַזוי, און דער סטאַראָסטאַ, וואָס זיי וועהלען אויס, איז דער אָפיציעל־אַנערקענטער פערמיטלער צווישען די אַרעסטאַנטען און דעם מיליטערישען הויפּט פון דעם „קאָנוואָי“, וואָס פיהרט די ארעסטאַנטען. אין די קאַטאָרזשנע טורמעס האָבען די אַרעסטירטע דיזעלביגע אָרגאַניזאַציע. די פּאַקען־טרעגער אויף די באַהנען, די שיק־יונגען פון דער בערזשע, די אַרבייטער אויפ'ן טאַמאָזשנע, די שטאָדטישע שליחות־טרעגער, וואָס די אָרגאַניזאַציע איז פערענטוואָרטליך פאַר יעדען מיטגליעדער, האָבען אַזאַ גוטע רעפּוטאַציע, אַז די סוחרים געטרויען אַן אַרטעל־מיטגליעד די גרעסטע סומע געלד אָדער באַנק־פּאַפּירען. אין די בוי־ווערק פאַכען אָרגאַניזירען זיך אַרטעלען פון 10 ביז 200 מיטגליעדער, און די גרויסע פּאָדריאַטשיקעס ציהען אַלעמאָל פאָר צו האָבען צו טהאָן מיט אַן אַרטעל, איידער מיט בעזונדער־געדונגענע אַרבייטער. די פּראָבע, וואָס דאָס קריעגס־מיניסטעריום האָט ניט לאַנג צוריק געמאַכט, אַריינצוטרעטען אין דירעקטע בעציהונגען מיט פּראָדוקטיוו־אַרטעלען, וואָס האָבען זיך אָרגאַניזירט אין די הויז־אינדוסטריען ספּעציעל צוליעב דעם צוועק, און זיי געבען אַ בעשטעלונג אויף שטיוועל און אַלערליי מעשענע און אייזערנע אַרטיקלען, האָט זיך אַרויסגעציינט העכסט צופריעדענשטעלענד; אַזוי איז אויך די אייזענגיסעריי פון וואָטקינסק, וואָס די רעגיערונג האָט אָבגעגעבען אין אַרענדע צו אַן אַרבייטער־אַרטעל, מיט אַ יאָהר זיעבען־אַכט צוריק, געוועזען אַ גרויסער ערפאָלג.

מיר קאָנען אָט אַזוי זעהן אין רוסלאַנד, ווי די אַלטע מיטעלאַלטערליכע אינסטיטוציע, וועלכע דער שטאַאַט האָט ניט געשטערט (וועניגסטענס אין איהר ניט־פאָרמעלער ערשיינונג), איז געבליבען

לעבען עד היום און נעהמט אָן די פערשיידענסטע פאָרמען לויט די פאָדערונגען פון דער מאָדערנער אינדוסטריע און האנדעל. וואָס געהערט די באלקאנען, דער טערקישער אימפעריע און קאווקאז, האָבען די אלטע גילדען זיך אויפגעהאלטען דאָרטען אינגאנצען. די „עס־נאפס“ אין סערביען האָבען אינגאנצען אויפגעהאלטען זייער מיטעל־אלטערליכען כאראקטער: זיי שליסען איין אי די מייסטערס, אי די לוין־ארבייטער, זיי רעגולירען דעם פאך און זיינען אויך אינסטי־טוציעס פאר געגענזייטיגער שטיצע ביי דער ארבייט און אין פאל פון קראנקהייט.1) די „אמקארי“ אויף קאווקאז, און דערהויפּט אין טיפליס, האָבען נאָך אחוץ אָט די פונקציעס אויך א היבשען איינ־פלוס אויפ׳ן מוניציפּאלען לעבען.2)

אין פערבינדונג מיט די קאָאָפּעראציעס האָב איך אפשר אויך געדארפט דערמאָנען די אונטערשטיצונגס פעראיינען, די „אָדד פעללאָוס“ פעראיינען, די קלובען אין די דערפער און שטעדט צו בעזאָרגען מעדיצינישע בעהאנדלונג, די בעקליידונג־ און בעערדי־גונגס־פעראיינען, די קליינע פעראיינען וואָס ווערען אָפט אָרגאני־זירט צווישען די פאבריק־מיידלעך, וואו זיי צאָהלען איין עטליכע פעניס א וואָך און דערנאָך ציהען זיי דורך א גורל די סומע פון א פונט שטערלינג, פאר וועלכער מען קען שוין עפּעס קויפען, און אזוי ווייטער. אין אלע אזוינע פעראיינען און קלובען קאָן מען געפינען א רעכט ביסעל געזעלשאפטליכקייט און לעבענס־פריידען, ווען אפילו דער „דעביט און קרעדיט“ פון יעדען מיטגליעד ווערט גענוי אויס־גערעכענט. עס זיינען אָבער פאראן אזוי פיעל געזעלשאפטען, וואָס זיינען געבויט אויף דער גרייטקייט צו אָפּפערען צייט און געזונד, און אפילו דאָס לעבען, ווען נויטיג, אז מיר קאָנען פאָרברייננגען א סך ביישפּיעלען פון די בעסטע פאָרמען פון געגענזייטיגער שטיצע.

צום אלעם ערשטען מוז מען דאָ דערמאָנען די רעטונגס־שיף געזעלשאפט („לייפבאָאט אסאָסיאיישאָן“) אין ענגלאנד און אנדערע

---

1) „בריטיש קאָנסולאר רעפּאָרט“, אפּריל 1889.

2) א וויכטיגע פאָרשונג וועגען דעם ענין איז פערעפענטליכט גע־וואָרען אין רוסיש, אין די „זאפּיסקי“ פון דער קאווקאזער געאָגראפישער געזעלשאפט, באנד VI 2, טיפליס, 1891, פון ק. עגיאזאראָוו.

עהנליכע אינסטיטוציעס אויפ׳ן קאָנטינענט. די ענגלישע געזעלשאַפט האָט איצט אַריבער דריי הונדערט רעטונגס־שיפלעך אויף דעם ים־ברעג פון די ענגלישע אינזלען, און זי וואָלט איצט שוין געהאט צוויי מאָל אזוי פיעל שיפלעך, ווען די פישער־לייט וואָלטען ניט געווען אזוי אָרים, אַז זיי האָבען ניט ביכולת זיי צו קויפען. די מאַנשאַפטען פון די שיפלעך בעשטעהען אָבער פון וואָלונטערען, וועמעס גרייטקייט צו אָפּפערען זייער לעבען כדי צו ראַטעווען מענשען, וועלכע זיינען זיי אַבסאָלוט פרעמד, האָלט יעדען יאָהר אויס די שטרענגסטע פּראָבע: יעדען ווינטער ווערען אייניגע פון די מוטיגסטע לעבענס־רעטער פערלאָרען אין די שטורעמדיגע וואסערען. און ווען מיר פרעגען אָט די מענשען, וואָס טרייבט זיי צו ריזיקירען זייער לעבען אפילו ווען עס איז ניטאָ קיין פערשטענדיגע אויסזיכט אויף ערפאָלג, איז זייער ענטפער אַ שטייגער אזוי: אַ שרעקליכער שנעע־שטורעם, וואָס האָט געטריבען איבער׳ן לאַמאַנש, האָט געבושעוועט אויף דעם פלאַכען, זאַמדיגען ברעג פון אַ קליינעם דערפעל אין קענט, און אויפ׳ן זאַמד ניט ווייט פונ׳ם דערפעל האָט דער ים ארויסגעוואָרפען אַ קליינע איין־זעגעל שיף, וואָס איז געווען אָנגעלאָדען מיט אַפּעלסינען. אין אָט די ניט־טיפע וואסערען קאָן זיך נאָר האַלטען אַ פלאַך־דעקיגע לאָדקע פון אַ גאַנץ איינפאַכער אַרט, און אַרויסשיפען זיך אין איהר אין אַזאַ שטורעם־ווינד האָט געהייסען זיך לאָזען אויף אַ כמעט זיכערען טויט. און דאָך האָבען זיך די מענשען אַוועקגעלאָזט אין איהר, האָבען געקעמפּפט מיט׳ן ווינד שטונדען לאַנג, און די לאָדקע האָט זיך צוויי מאָל איבערגעקעהרט. איין מאַן איז דערטרונקען געוואָרען, די אַנדערע האָט דאָס וואסער אַרויסגעוואָרפען אויפ׳ן ברעג. איינער פון אָט די אַרויסגעוואָרפענע, אַן אינטעליגענטער ברעג־וועכטער, איז אויף מאָרגען געפונען געוואָרען ליעגענדיג אַ צו׳הרג׳עטער און אַ האַלב פערפראָרענער אין שנעע. איך האָב איהם געפרעגט, ווי אַזוי האָבען זיי זיך דאָס בעשלאָסען צו מאַכען אַזאַ פערצווייפעלטען פערזוך? „איך ווייס אַליין ניט" — איז געווען זיין ענטפער: — „דאָרטען אין ים האָבען זיך מענשען געטרונקען; דער גאַנצער דאָרף איז געשטאַנען אויפ׳ן ברעג און אַלע האָבען געזאָגט, אַז עס וואָלט געווען אַ משוגעת צו לאָזען זיך אויפ׳ן ים, אַז מיר וועלען קיינמאָל ניט קאָנען דורכשניידען די ברויזענדע וואלען. מיר האָבען געזעהן פינף אָדער זעקס

מענשען אָנגעקלאַמערט אָן זעגעלבוים, וועלכע האָבען אונז געגעבען פערצווייפעלטע סיגנאַלען. מיר האָבען אַלע געפיהלט, אַז מען מוז עפּעס טהאָן פאַר זיי, אָבער וואָס האָבען מיר געקאָנט טהאָן? עס איז אַוועק איין שטונדע, צוויי שטונדען און מיר זיינען נאָך אַלץ דאָרט געשטאַנען. עס איז אונז אַלעמען געוועזן שווער אויפ'ן האַרצען. מיט איינמאָל האָט זיך אונז געדאַכט, אַז מיר הערען זייער געשריי דורכ'ן פייפען פון שטורעם־ווינד: זיי האָבען מיט זיך אַ קליין אינגעל. דאָס האָבען מיר שוין לענגער ניט געקאָנט אויסהאַלטען. „מיר מוזען געהן", האָבען מיר אַלע אויף איין מאָל אויסגערופען. די ווייבער האָבען אויך אַזוי געזאָגט; זיי וואָלטען געקוקט אויף אונז ווי אויף פייגלינגע אויב מיר וואָלטען ניט געגאַנגען — הגם אויף מאָרגען האָבען זיי געזאָגט, אַז מיר זיינען געווען נאַרען, וואָס מיר זיינען געגאַנגען... ווי איין מאַן האָבען מיר זיך געוואָרפען אויף דער לאָדקע און זיך אַוועקגעלאָזט. די לאָדקע האָט זיך איבערגעקעהרט, אָבער מיר האָבען זי ווידער אויפגעשטעלט. דאָס ערגסטע איז געווען, ווען דער אומגליקליכער... האָט זיך דערטרונקען ביי דער זייט פון לאָדקע און מיר האָבען איהם בשום אופן ניט געקאָנט ראַטעווען. דאַן איז געקומען אַ מורא'דיגער וואַל, די לאָדקע האָט זיך ווידער איבערגעקעהרט און עס האָט אונז אַרויסגעוואָרפען אויפ'ן ברעג. די מענשען פון שיף זיינען געראַטעוועט געוואָרען דורך די לאָדקע פון ד., און אונזער לאָדקע האָט מען געכאַפּט עטליכע מייל פון דאַנען. מיך האָט מען געפונען אויף מאָרגען אין שנעע."

דאָס אייגענע געפיהל האָט געטריבען די מינען־גרעבער פון רהאָנדאַ וואַלעי, ווען זיי זיינען געגאַנגען ראַטעווען זייערע חברים פון דער פערפלייצטער מינע. זיי האָבען געמוזט דורכקריכען אַ קופּה קויהלען פון 96 פוס דיק, כדי צוצוקומען צו זייערע לעבעדיג־בעגראָבענע חברים. אָבער ווען עס איז זיי נאָך געבליבען ‚זוכ צוקריכען 9 פוס, האָט זיי אַרומגעכאַפּט דער מינען־גאַז. זייערע לאָמפּען האָבען זיך אויסגעלאָשען און זיי האָבען זיך געמוזט צוריקציהען. אַרבייטען אונטער אַזוינע אומשטענדען האָט געהייסען ריזיקירען יעדען אויגענבליק צוריסען צו ווערען פון אַן עקספּלאָזיאָן. אָבער דאָס קלאַפּען פון די בעגראָבענע אַרבייטער האָט זיך נאָך אַלץ געהערט, די מענשען האָבען נאָך געלעבט און גערופען נאָך הילף, און עטליכע

מינען־ארבייטער האבען זיך פרייוויליג ארויסגערופען צו ריזיקירען מיט׳ן לעבען און געהן זיי ראטעווען; און בעת זיי זיינען ארונטער אין דער מינע, האבען זייערע ווייבער זיי נאכגעקוקט מיט שטילע טרערען אין די אויגען — אבער קיין ווארט האבען זיי ניט געזאגט זיי אבצוהאלטען.

אט דאס איז דער תמצית פון דער מענשליכער פסיכאלאגיע. אחוץ אויפ׳ן שלאכטפעלד, וואו מענשען ווערען צורייצט ביז משוגעת, „קאנען זיי ניט אריבערטראגען" אויפרופען נאך הילף, ביז וואנען זיי ענטפערען ניט אויף זיי. דער העלד געהט, און וואס דער העלד טהוט, פיהלען א ל ע, אז זיי מוזען עס אויך טהאן. די סאפיזמען פון מוח קאנען ניט בייקומען דעם געפיהל פון געגענזייטיגער הילף, ווייל דאס געפיהל האט זיך איינגעזויגען אין בלוט דורך טויזענדער יאהרען פון מענשליכען געזעלשאפטליכען לעבען און הונדערטער טויזענדער יאהרען פון פאר־מענשליכען לעבען אין געזעלשאפטען.

מען קאן אונז אבער פרעגען: „און וואס וועסטו זאגען וועגען דעם פאל אין הייד־פארק, וואו מענשען זיינען דערטרונקען געווארען אין דעם סערפענטיין־טייך אין מיטען פון א גרויסען עולם, פון וועלכען קיינער האט זיך ניט א ריהר געטהאן זיי צו ראטעווען? אדער וואס קאן מען זאגען וועגען דעם קינד, וואס איז אריינגעפאלען אין רידזשענט׳ס פארק קאנאל — אויך אין געגענווארט פון א יום־טוב׳דיגען עולם — און איז גערעטעט געווארען נור דורך דעם איינ־פאל פון א מיידעל, וואס האט אריינגעלאזען אין וואסער א ניור־פאנדלאנד הונד, וועלכער האט איהם ארויסגעשלעפט?" דער ענט־פער אויף דעם איז גאנץ פשוט. דער מענש איז א פראדוקט אי פון זיינע מיטגעבוירענע אינסטינקטען, אי פון זיין ערציהונג. ביי די מינען־ארבייטער און די זעע־לייט רופען ארויס זייער געמיינשאפט־ליכע בעשעפטיגונג און זייער טאג־טעגליך נאהענטעס צוזאמענ־לעבען א געפיהל פון סאלידאריטעט, און די געפאהרען, וואס רינגלען זיי ארום, ערציהען אין זיי מוט און טאפפערקייט. פערקעהרט וויע־דער, אין די שטעדט, וואו עס פעהלען אזוינע געמיינשאפטליכע אינ־טערעסען, האדעוועט זיך אויס א גלייכגילטיגקייט, און דער מוט און די טאפפערקייט, וועלכע האבען זעלטען א געלעגענהייט זיך ארויסצואווייזען, פערשווינדען אדער געהען אוועק אין אן אנדער ריכטונג. אחוץ דעם לעבט אין די דערפער פון די מינען־ארבייטער

און די פישער־לייט די טראַדיציע פון דעם העלד פון דער מינע און פון ים, אַרומגעוויקעלט אין אַ פּאָעטישען גלאַנץ. וואָסערע טראַדיציעס קאָן אָבער האָבען דער ערב־רב פון אַ לאָנדאָנער עולם? די איינציגע טראַדיציעס, וואָס זיי וואָלטען געקאָנט האָבען געמיינשאַפטליך, האָט געדאַרפט געשאַפען ווערען פון דער ליטעראַטור; אָבער אַזאַ ליטעראַטור, וואָס זאָל זיך פערגלייכען מיט די דאָרפישע העלדען־געשיכטען, איז כמעט ניט בנמצא. די גייסטליכע פלייסען זיך נאָר צו בעווייזען, אַז אַלץ וואָס שטאַמט פון דער מענשליכער נאַטור איז זינדיג, און אַז אַל דאָס גוטס אין מענשען קומט פון אַן איבערנאַטירליכען אורשפּרונג, און זיי איגנאָרירען מעהרסטענטיילס די פּאַקטען, וועלכע קאָנען זיי ניט דיענען פאַר אַ ביישפּיעל פון הימלישער בעגייסטערונג אָדער גאָט׳ס גנאָד. און וואָס געהערט די וועלטליכע שרייבער, איז זייער אויפמערקזאַמקייט געריכטעט נאָר אויף איין סאָרט העראָיזם — דער העראָיזם, וואָס פערשטאַרקט דעם געדאַנק פון שטאַאַט. זיי בעוואונדערען נאָר דעם רוימישען העלד, אָדער דעם סאָלדאַט אויפ׳ן שלאַכטפעלד, און געהען פערביי די העלדישקייט פון פישער, ניט שענקענדיג איהם קיין שום אויפמערקזאַמקייט. דער דיכטער און דער מאַלער קאָנען נאַטירליך אַמאָל ווערען געריהרט פון דער שעהנקייט פון דעם מענשענ׳ס הארץ בכלל; אָבער זיי קענען נאָר זעלטען־ווען דאָס לעבען פון די אָרימע קלאַסען, און בעת זיי קאָנען בעזינגען אָדער מאָלען דעם רוימער אָדער דעם קריעגס־העלד אין דער קאָנווענציאָנעלער אומגעבונג, קאָנען זיי ניט איינדרוקספול בעזינגען אָדער מאָלען דעם העלד, וואָס בעגעהט זיינע העלדישקייטען אין די בעשיידענע אומגעבונגען, וועלכע זיינען זיי פרעמד. ווען זיי וואַגען דאָס צו טהאָן, קומט עס דערפאַר אַרויס נישט מעהר ווי אַ פּוסטע פראַזע.[1]

---

1) ענטלויפען פון אַ פראַנצויזישער טורמע איז זעהר שווער; אַמאָל אָבער האָט געטראָפען, אַז אַן אַרעסטאַנט איז אין יאָהר 1884 אָדער 1885 ענטלאָפען פון איינער פון די פראַנצויזישע טורמעס. עס האָט איהם אָבגעגאָלטען אויסצובעהאַלטען זיך דעם גאַנצען טאָג, אָבוואויל מען האָט באַלד געקלאַפּט טרעוואָגע און די פויערים פון דעם געגענד האָבען איהם אומעטום אַרומגעזוכט. דעם נעקסטען טאָג איז ער געלעגען פערבאָרגען אין אַ גראָבען, דערביי נעבען אַ קליינעם דערפעל. מעגליך אַז ער האָט

די אונצעהליגע פעראיינען, קלובען און פערבאַנדען פאַר די צוועקען פון צייט־פערטרייב, פון שטודיום און פאָרשונג, פון בילדונג און אַזוי ווייטער, וועלכע זיינען אין דער לעצטער צייט אַזויפיעל אויסגעוואַקסען, אַז עס וואָלט גענומען יאָהרען בלויז אויסצורעכענען זייערע נעמען, זיינען נאָך אַן אויסדרוק פון דער אייביג־ווירקענדער טענדענץ, וואָס רופט די מענשען צו פעראייניגונג און געגענזייטיגער שטיצע. אייניגע פון אָט די פעראיינען, גלייך ווי די מחנות יונגע פויגלען פון פערשיידענע מינים, וואָס קומען צוזאַמען אין הערבסט, האָבען דעם איינציגען צוועק צו געניסען דאָס לעבען אינאיינעם. יעדער דאָרף אין ענגלאַנד, דער שווייץ, דייטשלאַנד און אַזוי ווייטער,

---

געוואָלט גנב'ענען עפּעס עסען, אָדער וועלכע עס איז קליידער, כדי צו קאָנען אַראָבוואַרפען פון זיך זיינע טורמע־קליידער. אַזוי ווי ער איז געלעגען אין גראָבען, האָט דערווייל אויסגעבראָכען אַ פייער אין דאָרף. ער האָט געזעהן ווי אַ פרוי איז אַרויסגעלאָפען פון איינעם פון די ברענענדיגע הייזער און האָט געהערט איהרע פערצווייפעלטע געשרייען, זיך בעטענדיג מען זאָל ראַטעווען איהר קינד אין אַן אויבערשטען עטאַזש פון אַ ברענענדיג הויז. קיין איינער האָט זיך ניט אָבגערופען. דאַן איז דער ענטלאָפענער אַרעסטאַנט אַרויסגעשפּרונגען פון זיין בעהעלטעניש, האָט זיך אַריינגעריסען אין פייער, און מיט אַ פער'שרפה'טען געזיכט און אָנגעצונדענע קליידער האָט ער אַרויסגעבראַכט דאָס קינד אַ לעבעדיגס פון פייער און אָבגעגעבען דער מוטער. פערשטעהט זיך, דער זשאַנדאַרם, וועלכער איז דערצו גלייך אָנגעקומען, האָט איהם באַלד אַרעסטירט אויפ'ן אָרט. מען האָט איהם אַוועקגעפיהרט צוריק אין טורמע. אַלע פראַנצויזישע צייטונגען האָבען בעשריעבען די פּאַסירונג, אָבער קיינע פון זיי האָט זיך ניט אינטערעסירט צו פערלאַנגען אַז מען זאָל איהם בעפרייען. ווען ער וואָלט בעשיצט אַ טורמע־וועכטער פון אַן אָנפאַל פון זיינעם אַ חבר־אַרעסטאַנט, וואָלט מען געמאַכט פון איהם אַ העלד. אָבער זיין טהאַט איז גאָר געווען מענשליך, זי האָט דעם שטאַאַט־אידעאַל ניט געבראַכט קיין נוצען, ער אַליין האָט עס ניט צוגעשריבען צו אַ פּלוצלימדיגע בעגייסטערונג פון גאָט'ס גנאָד — איז עס געווען גענוג מען זאָל איהם גלייך פערגעסען. אפשר האָט מען איהם נאָך מוסיף געווען זעקס אָדער צוועלף מאָנאַט טורמע פאַר וואָס ער האָט גע'גנב'עט — דעם „שטאַאַטס אייגענטום“ — די טורמע קליידער.

האָט זיינע קריקעט־, פוסבאָל־, טעניס־, קעגעל־, אָדער טויבען־קלובען, מוזיקאַלע אָדער געזאַנג־פעראיינען. אַנדערע פעראיינען זיינען נאָך מעהר פערשפּרייט, און איניגע, ווי צוםביישפּיעל דער פערבאַנד פון בייסיקל־פאָהרער, האָט פּלוצלינג זיך מורא׳דיג ענט־וויקעלט. הגם די מיטגליעדער פון אָט דעם פערבאַנד האָבען צווי־שען זיך גאָר ניט געמיינשאַפטליכעס, אַחוץ זייער ליעבע צו פאָהרען בייסיקל, האָט זיך שוין אויסגעבילדעט צווישען זיי אַ מין פּריוי־מאַסאָנעריי פאַר געגענזייטיגער הילף, דערהויפּט אין די ווייטע, פער־וואָרפענע העקען, וואו עס קומען ווענינ בייסיקליסטען צופאָהרען. זיי קוקען אויף אַ „סי איי סי“ קלוב (סייקליסטס׳ אַלייאַנס קלאָב) אין אַ דאָרף, ווי אויף אַן אייגענער היים, און פיעלע פעסטע פריינד־שאַפטען זיינען געשלאָסען געוואָרען אויף זייער יעהרליכען צונויפ־פאָהר. די „קעגעל־ברידער“ אין דייטשלאַנד זיינען אַן עהנליכע געזעלשאַפט; אַזוי אויך די טורנ־פעראיינען (וועלכע האָבען 300,000 מיטגליעדער אין דייטשלאַנד), די ניט־פאָרמעלע ברודערשאַפט פון רודערער (וואָס שיפען זיך אויף די טייכען) אין פראַנקרייך, די יאַכט־קלובען, א. אז. וו. אַזוינע פעראיינען, פערשטעהט זיך, ענדערען ניט די עקאָנאָמישע סטרוקטור פון דער געזעלשאַפט, זיי העלפען אָבער, דערהויפּט אין די קליינע שטעדטלעך, צו פערגלעטען די סאָציאַלע אונטערשיעדען, און אַזוי ווי זיי האָבען אַלע אַ טענדענץ צוזאַמענ־צושליסען זיך אין גרויסע נאַציאָנאַלע און אינטערנאַציאָנאַלע פער־באַנדען, העלפען זיי גאַנץ זיכער דעם וואוקס פון פערזענליכען פריינדשאַפטליכען פערקעהר צווישען אַלערליי סאָרטען מענשען, וואָס זיינען צושפּרייט אין אַלע טיילען פון דער וועלט.

די אַלפּען־פעראיינען, דער יאַגד־שוטץ־פעראיין אין דייטש־לאַנד, וועלכער האָט אריבער 100,000 מיטגליעדער — יעגער, שטו־דירטע וואַלד־קענער, זאָאָלאָגען און גלאַט נאַטור־ליעבהאָבער — און די אינטערנאַציאָנאַלע אָרניטאָלאָגישע געזעלשאַפט, וועלכע שליסט איין, זאָאָלאָגען, פויגעל־ציכטער און איינפאַכע דייטשע פויערים, טראָגען אויך דעמזעלביגען כאַראַקטער. זיי האָבען ניט נאָר אויפגעטהאָן אין עטליכע יאָהר אַ גרויסע מאָס זעהר ניצליכע אַר־בייט, וואָס נאָר גרויסע געזעלשאַפטען קאָנען ריכטיג טהאָן (צונויפ־שטעלען לאַנדקאַרטען, בויען שוטץ־הייזער, בערג־וועגען; פאָרשונ־

גען פון טהיער־לעבען, פון שעדליכע אינזעקטען, פון פויגעל־וואנדערונגען א. אז. וו.), נאָר זיי שאַפען אויך נייע פערבינדונגען צווישען מענשען. צוויי בערג־קלעטערער פון פערשיידענע נאַציאָנאַליטעטען, וועלכע בעגעגענען זיך אין אַ שוטץ־הויז אויף קאַווקאַז, אָדער דער פּראָפעסאָר און דער פּויער,ביידע אָרניטאָלאָגען, וועלכע פערווײלען אין איין הויז, זיינען שוין מעהר ניט קיין פּרעמדע איינע מיט די אַנדערע. אַזוי אויך די „אָנקעל טאָבי'ס סאָסייעטי“ פון ניו־קאַסעל, וועלכע האָט געווירקט אויף איבער 300,000 איינגלעך און מיידלעך זיי זאָלען קיינמאָל ניט פערניכטען די פויגעל־נעסטען און זאָלען זיך בעגעהן גוטהערציג מיט אַלע בעלי־חיים, האָט זיכער אויפגעטהאָן אַ סך מעהר פאַר דער ענטוויקלונג פון מענשליכע געפיהלען און צו שאַפען אַ געשמאַק פאַר נאַטור־וויסענשאַפט, איידער הונדערטער מאָראַל־פּרעדיגער און די מעהרסטע פון אונזערע שולען.

מיר קאָנען ניט אויסלאָזען, אפילו אין אָט דער שנעלער איבערזיכט, די טויזענדער וויסענשאַפטליכע, ליטעראַרישע, קינסטלערישע און בילדונגס־געזעלשאַפטען. ביז איצטער האָבען די וויסענשאַפטליכע קערפּערשאַפטען, וועלכע דער שטאַאַט האָט גענוי קאָנטראָלירט און אָפט אויך אונטערשטיצט, זיך אין אַלגעמיין בעוועגט אין אַ גאַנץ ענגען קרייז, און אָפט האָט מען אויף זיי געקוקט איינפאַך ווי אויף געלעגענהייטען צו בעקומען אַ שטאַאַט־שטעלע, בעת די שמאָלקייט גופא פון זייער קרייז האָט אָהן צווייפעל געפיהרט צו קליינליכע אייפערזוכט מחליקות. ביי דעם אַלעם איז עס דאָך אַ פאַקט, אַז אפילו אַזוינע געזעלשאַפטען פערגלעטען אויך ביז אַ געוויסער מאָס די חלוקים פון יחוס, פון פּאָליטיק און פון רעליגיע; בעת אין די קלענערע און ווייטערע שטעדטלעך ווערען די וויסענשאַפטליכע, געאָגראַפישע אָדער מוזיקאַלישע געזעלשאַפטען, דערהויפּט יענע, וועלכע אַפּעלירען צו אַ גרעסערען קרייז פון אַמאַטערען, קליינע צענטערס פון אינטעלעקטועלען לעבען — אַ מין רינג, וואָס קייטעלט צוזאַמען דאָס ברעקעל שטעדטעל מיט דער גרויסער, ברייטער וועלט, און אַ פּלאַץ וואו מענשען פון זעהר פערשיידענע פּאָזיציעס בעגעגענען זיך אויף אַ גלייכען פוס. כדי צו קאָנען אָבשאַצען דעם פולען ווערטה פון אַזוינע צענטערס, מוז מען זיך בעקענען מיט זיי, צום ביישפּיעל, אין סיביר. וואָס געהערט די אונצעהליגע ערציהונגס און בילדונגס פעראיינען, וועלכע הויבען ערשט איצט אָן ארונטער־

צוזעצען די מאָנאָפּאָל פון שטאַאט און קירך איבער דער ערציהונג, איז גאַנץ זיכער, אַז זיי וועלען אין אַ קורצער צייט ווערען די הויפּט קראַפט אויף אַט דעם געביעט. די פרעבעל פעראייגען האָבען מיר שוין צו פערדאַנקען דעם קינדערגאַרטען סיסטעם, און די פּיעלע פּאָרמעלע און ניט־פּאָרמעלע בילדונגס־געזעלשאַפטען האָבען מיר צו פערדאַנקען דעם הויכען מאַסשטאַב פון פרויען־בילדונג אין רוסלאַנד, אבוואויל די דאָזיגע געזעלשאַפטען און גרופּען האָבען די גאַנצע צייט געהאַט צו קעמפּפען געגען דעם ווידערשטאַנד פון דער מעכטיגער רעגירונג. 1) עס איז בעקאַנט, אַז די פערשיידענע פּעדאַגאָגישע געזעלשאַפטען אין דייטשלאַנד האָבען אויפגעטהאָן פּיעל גוטעס אין אויסארבייטען די היינטיגע מעטאָדען ווי צו לערנען וויסענשאַפטען אין די פּאָלקסשולען. אין די דאָזיגע געזעלשאַפטען געפינען אויך די לעהרער זייער בעסטע שטיצע. ווי עלענד וואָלט דער איבערגעארבייטער און ווענניג־בעצאָהלטער לעהרער זיך גע־פיהלט אָהן זייער הילף! 2)

---

1) דער מעדיצינישער אינסטיטוט פאַר פרויען (וואָס האָט געגעבען רוסלאַנד דאָס גרעסטע טייל פון איהרע 700 פרויען־דאָקטוירים), די פיער שולען וואָס רופען זיך „די העכערע פרויען־קורסען“, אין וועלכע עס זיינען געווען אין יאָהר 1887, ווען מען האָט זיי צוגעמאַכט, אַרום טויזענד סטודענטינס, (זיי זיינען ווידער געעפענט געוואָרען אין יאָהר 1895), און די העכערע קאָמערץ־שול פאַר פרויען, זיינען דורכאויס אַ רעזולטאַט פון דער ארבייט פון די דאָזיגע פּריוואַטע געזעלשאַפטען. די זעלבע געזעלשאַפטען האָבען מיר צו פערדאַנקען דעם הויכען מאַסשטאַב, וואָס די פרויען־גימנאַזיען האָבען דערגרייכט זינט זיי האָבען זיך גע־עפענט אין די 60יגער יאָהרען. די הונדערט גימנאַזיען, וואָס זיינען איצט צעשפּרייט איבער דער גאַנצער אימפּעריע (מיט איבער 70,000 שילער), פערגלייכען זיך מיט די הויי־סקולס פאַר מיידלעך אין ענגלאַנד; אַלע לעהרער אָבער מוזען זיין געענדיגטע פון אוניווערזיטעטען.

2) דער „פעראיין פיר פערברייטונג געמיינניצליכער קענטניסע“, הגם ער צעהלט מעהר ווי 5,500 מיטגליעדער, האָט שוין געעפענט מעהר ווי 1000עפענטליכע און שול ביבליאָטעקען, האָט אָרגאַניזירט טויזענדע לעקציעס און האָט אָבגעדרוקט העכסט ווערטהפולע ביכער.

אַט די אַלע פעראיינען, געזעלשאַפטען, ברודערשאַפטען, פער־באַנדען, אינסטיטוטען און אַזוי ווייטער, וועלכע צעהלען זיך איצטער אין די צעהנדליגע טויזענדער אין אייראָפּאַ אַליין, און פון וועלכע יעדער איינצעלנער פעראיין שטעלט מיט זיך פאָר אַן אונ־געהויערע סומע פון פרייוויליגע, אונאייגענגוציגע און ניט־בעצאָהל־טע אָדער ניט־גענוג בעצאָהלטע ארבייט — וואָס זיינען זיי אויב ניט אַזויפיעל ערשיינונגען, אונטער אַן אונענדליכער פערשיידענהייט פון פאָרמען, פון דערזעלביגער אייביג־לעבענדער מענשליכער טענדענץ צו געגענזייטיגער הילף און אונטערשטיצונג? כמעט דריי הונדערט יאָהר האָט מען די מענשען ניט דערלאָזען פערבינדען זיך אַפילו פאַר ליטעראַרישע, קינסטלערישע און בילדונגס צוועקען. געזעלשאַפטען האָבען זיך געקאָנט אָרגאַניזירען נאָר מיט דעם וויסען און אונטער'ן שוץ פון דער רעגירונג אָדער פון דער קירך, אָדער זיי האָבען געמוזט עקזיסטירען אַלס געהיים־געזעלשאַפטען, אַ שטייגער ווי די פריי־מאַסאָנען. איצטער אָבער אַז דער ווידערשטאַנד פון שטאַאַט איז געבראָכען, וואַקסען זיי אויס אומעטום און כאַפּען אַרום אַלע פיעל־זייטיגע צווייגען פון מענשליכער טהעטיגקייט. זיי הויבען אָן בעקומען אַן אינטערנאַציאָנאַלען כאַראַקטער און העלפען בלי ספק — ביז אַזאַ גראַד, וואָס מיר האָבען ביז איצט נאָך ניט געקאָנט אָבשאַצען, — אַרונטערצוברעכען די ווענט, וואָס די רעגירונגען האָבען אויפגעבויט צווישען די נאַציאָנאַליטעטען. טראָץ די קנאה, וואָס ווערט ערצויגען פון דער סוחרישער קאָנקורענץ, און טראָץ די שנאה, וואָס ווערט אַרויסגערופען דורך די רוחות פון אַ צעפוילטער פערגאַנגענהייט, וואַקסט דאָס בעוואוסטזיין פון אינטערנאַציאָנאַלער סאָלידאַריטעט אי צווישען די לייטענדע גייסטער פון דער וועלט, אי צווישען די אַרבייטער־מאַסען, זינט זיי האָבען אויך געוואונען דאָס רעכט פון אינטערנאַציאָנאַלע בעציהונגען. און עס איז דערביי קיין ספק ניט, אַז אָט דער גייסט פון סאָלידאַריטעט האָט געהאַט אַ געוויסען איינפלוס ניט צו דערלאָזען צו אַ אייראָפּעאישען קריעג אין די לעצטע דרייסיג יאָהר.

די רעליגיעזע וואוילטהעטיגקייט־פעראיינען, וועלכע שטעלען אויך פאָר מיט זיך אַ גאַנצע וועלט פון אַרבייט, מוזען גאַנץ זיכער דאָ אויך דערמאָנט ווערען. עס איז קיין שום ספק ניט, אַז די גרויסע מעהרהייט פון זייערע מיטגליעדער ווערען בעוועגט פון די

זעלביגע געגענזייטיגע הילף־געפיהלען, וועלכע ליעגען אין דער טבע פון דער גאנצער מענשהייט. ליידער ווילען די רעליגיעזע לעהרער פון די מענשען דוקא צושרייבען די דאָזיגע געפיהלען צו אַן איבער־נאַטירליכען מקור. פיעלע פון זיי מאַכען די בעהויפּטונג, אַז בעוואוסטזיניג געהאָרכט ניט דער מענש דעם רוף פון געגענזייטיגער הילף, כל זמן ער ווערט ניט אויפגעקלערט דורך די לעהרען פון דער בעשטימטער רעליגיאָן, וועלכע זיי פּערטרעטען, און די מייסטע פון זיי, אַזוי ווי סען אוגוסטין, ווילען ניט צוגעבען, אַז די „היידנישע ווילדע“ בעזיצען אַזוינע געפיהלען. מעהר ווי דאָס, דאָס ערשטע קריסטענטום, ווי אַלע אַנדערע רעליגיאָנען, האָט אייגענטליך טאַקע אַפּעלירט צו די ברייטע מענשליכע געפיהלען פון געגענזייטיגער הילף און סימפּאַטיע; די קריסטליכע קירך אָבער האָט געהאָלפען דעם שטאַאט אויסראָטען אַלע בעשטעהענדע אינסטיטוציעס פון געגענזייטיגער הילף און שטיצע, וועלכע זיינען עלטער פאַר איהר, אָדער האָבען זיך ענטוויקעלט אויסער איהר. און אַנשטאָט געגענזייטיגער הילף, וואָס יעדער ווילדער רעכענט, אַז ער איז עס שולדיג זיין שטאַם־ברודער, האָט זי געפּרעדיגט צדקה, וועלכע טראָגט דעם כאַראַקטער פון אַ הימעלשער בעגייסטערונג און ממילא שליעסט עס איין אַ געוויסע גדלות אין דעם וואָס גיט, איבער דעם וואָס נעהמט. מיט אָט דער בעגרעניצונג, אָבער אָהן אַ שום כונה צו בעליידיגען יענע, וואָס האַלטען זיך פאַר אַן אויסדערוועהלטע קערפּערשאַפט, בעת זיי טהוען איינפאַך מענשליכע טהאַטען, מעגען מיר זיכער בעטראַכטען די זעהר גרויסע צאָהל רעליגיעזע וואויל־טהעטיגקייט־פעראיינען אַלס אַ פאָלגע פון דערזעלביגער געגענזייטיגער הילף־טענדענץ.

אָט די אַלע פאַקטען בעווייזען, אַז דאָס אונבעקימערטע האַבעוועז פאַר די פּערזענליכע אינטערעסען, ניט האָבענדיג קיין איינזעהעניש מיט די בעדערפעניש פון אַנדערע מענשען, איז ניט דער איינציגער כאַראַקטער־שטריך פון היינטיגען לעבען. נעבען אָט דער עגאָאיסטישער שטרעמונג, וועלכע פאָדערט אַזוי גאוה׳דיג די ראָליע פון פיהרערשאַפט אין די מענשליכע עסקים, בעמערקען מיר אַ האַרטנעקיגען קאַמפּף פון די דאָרפישע און אַרבייטער־בעפעלקע־רונגען וויעדער איינצופיהרען בעשטעהענדיגע אינסטיטוציעס פון גע־

גענזייטיגער הילף און שטיצע: און מיר ענטדעקען אַ ווייט־פער־שפּרייטע בעוועגונג אין אַלע קלאַסען פון דער געזעלשאַפט, וואָס שטרעבט איינצופיהרען אַלע־ליי פערשיידענע, מעהר אָדער וועניגער בעשטענדיגע, אינסטיטוציעס צוליעב דעמזעלביגען צוועק. אָבער ווען מיר געהען איבער פון דעם עפענטליכען לעבען צום פּריוואַט־לעבען פון דעם היינטיגען מענשען, ענטדעקען מיר ווידער גאָר אַ נייע, זעהר ברייטע וועלט פון געגענזייטיגער הילף און שטיצע, וועלכע געהט נאָר דערפאַר דורך אונבעמערקט פון די מעהרסטע סאָציאָלאָגען, ווייל זי איז בעשרענקט אויף דעם ענגסטען קרייז פון דער פאַמיליע און פערזענליכער פריינדשאַפט. 1)

---

1) זעהר וועניגע סאָציאָלאָגישע שרייבער האָבען דעם ענין גע־שאָנקען זייער אויפמערקזאַמקייט. דר. איהערינג איז איינער פון זיי און זיין אַרבייט איז זעהר לעהררייך. ווען אָט דער גרויסער דייטשער יוריסט האָט אָנגעפאַנגען זיין פילאָסאָפיש ווערק „דער צוועק אים רעכט“, האָט ער געהאַט בכונה צו אונטערזוכען „די טרייבקרעפטען, וועלכע רופען אַרויס דעם געזעלשאַפטליכען פאָרטשריט און האַלטען איהם אויף“ און אויף דעם וועג געפינען „די טעאָריע פון דעם געזעלשאַפטליכען מענשען“. ער האָט צוערשט אונטערזוכט די עגאָאיסטישע קרעפטען, איינשליסענדיג דעם היינטיגען לוין־סיסטעם און דעם צוואַנג אין די פערשיידענע פּאָ־ליטישע און סאָציאַלע געזעצען. און לויט זיין גענוי־אויסגעאַרבייטעטען פּלאַן, האָט ער געהאַט בכונה אָבצוגעבען דעם לעצטען פּאַראַגראַף פון זיין ווערק פאַר די עטהישע קרעפטען — דעם פליכט־געפיהל פון געגענזייטיגער ליעבע — וועלכע דיענען דעמזעלביגען צוועק. ווען ער האָט אָבער גענומען אונטערזוכען די סאָציאַלע פונקציעס פון אָט די צוויי פאַקטאָרען, האָט ער געמוזט אָנשרייבען אַ צווייטען באַנד, צוויי מאָל אַזוי גרויס ווי דער ערשטער, און דאָך האָט ער בעוויזען צו בעהאַנדלען נישט מעהר ווי די פערזענליכע פאַקטאָרען, פאַר וועלכע מיר קאָנען אין די ווייטערדיגע זייטען אָבגעבען בלויז אַ פּאָר שורות. ל. דאַרגון האָט בעהאַנדעלט דעמ־זעלביגען געדאַנק אין זיין בוך „עגאָיזמוס אונד אַלטרואיזמוס אין דער נאַציאָנאַלעקאָנאָמיע“, לייפּציג, 1885, און האָט צוגעגעבען איניגע נייע פאַקטען. ביכנער׳ס „ליעבע“ און איניגע בעאַרבייטונגען פון דעם בוך, וואָס זיינען ערשיענען אין ענגלאַנד און אַמעריקא, בעהאַנדלען דעמזעל־ביגען ענין.

אונטער דעם היינטיגען געזעלשאַפטליכען סיסטעם זיינען אַלע פעראייניגונגס־בענדער צווישען די איינוואוינער פון איין גאַס אָדער איין נאַכבאַרשאַפט אויפגעלעזט געוואָרען. אין די רייכערע קוואַרטאַלען פון די גרעסערע שטעדט לעבען מענשען אינאיינעם און ווייסען אַפילו ניט ווער עס זיינען זייערע שכנים פון דער צווייטער טהיר. אין די גאַסען אָבער וואו די מאַסען וואוינען, קענען די מענשען איינער דעם אַנדערן זעהר גוט און קומען נאָכאַנאַנד אין געגענזייטיגער בעריהרונג. נאַטירליך, קליינליכע מחליקות קומען פאָר אין די געדיכטע געסלעך אַזוי גוט ווי אַנדערסוואו; עס וואַקסען אָבער אויס געווּיסע גרופּירונגען לויט די פּערזענליכע נייגונגען, און אין אַזוינע קרייזען קומט פאָר אַזויפיעל געגענזייטיגע הילף, פון וועלכער די רייכערע קלאַסען האָבען קיין בעגריף ניט. ווען מיר קוקען זיך צו, צום ביישפּיעל, צו די קינדער פון אַן אָרימער נאַכבאַרשאַפט, וועלכע שפּיעלען זיך אויפ'ן גאַס, אויפ'ן קירך־הויף, אָדער אויף אַ פעלד, בעמערקען מיר גלייך, אַז עס עקזיסטירט צווישען זיי אַן ענגער צונויפבונד, ווען אַפילו זיי רייסען זיך אַרום צווישען זיך; און אַז דער דאָזיגער צונויפבונד בעשיצט זיי פון אַלערליי סאָרטען אומגליקען. זאָל אַ קינד זיך נייגעריג איינבויגען אַ קוק צו טהאָן איבער אַ גראָבען וואו מען לעגט אַ וואַסער־טרויב, שרייט גלייך אויס אַנאַנדער פּיצעל קינד: „געה אַוועק, 'עסט קריגען די קדחות־פיבער פון דעם גראָבען!" „ניט קלעטער דאָרטען אויפ'ן וואַנד, דער באַהן 'עט דיך איבערפאָהרען אויב דו'סט אַרונטערפאַלען! געה ניט צו נאָהענט צו דער קאַנאַווע! עס ניט די יאַגדעס, ס'איז סם — דו וועסט שטאַרבען!" דאָס זיינען די ערשטע לעקציעס, וואָס דאָס קליינוואַרג בעקומט, ווען עס קומט זיך צונויף מיט זיינע חברים אין דרויסען. וויפיעל קינדער, וואָס זייערע שפּיעל־פּלעצער זיינען די טראָטוארען אַרום „די אַרבייטערס' מוסטער־הייזער", אָדער די ברעגען פון טייך און די בריקען איבער די קאַנאַלען, וואָלטען איבערגעפאָהרען געוואָרען פון די וועגענער, אָדער וואָלטען דערטרונקען געוואָרן אין די שמוציגע וואַסערן, ווען עס וואָלט ניט געווען אָט דער סאָרט געגענזייטיגער הילף! און ווען עס טרעפט, אַז אַ בחור'ל איז אַריינגעפאַלען אין אַ קאַנאַווע, אָדער אַ מיידעלע מיט לאַנגע צעפּלעך האָט זיך דאָך אַרונטערגעקולעט אין וואַסער אַריין, הויבען די חברה־קינדער אויף אַזאַ מין

געשריי, אַז די גאַנצע נאַכבאַרשאַפט לויפט זיך צונויף געבען הילף.

דאַן קומט דער פערבאַנד פון די מוטערס. „איהר קאָנט זיך גאָר ניט פאָרשטעלען" (האָט מיר אונלענגסט דערצעהלט אַ פרוי אַ דאָקטאָר, וועלכע וואוינט אין אַן אָרימער נאַכבאַרשאַפט) „וויפיעל זיי העלפען איינע די אַנדערע. ווען אַ פרוי האָט גאָרנישט צוגעגרייט, אָדער האָט ניט געהאַט מיט וואָס צוצוגרייטען, פאַר'ן קינד וואָס זי האָט ערוואַרטעט — און ווי אָפט דאָס טרעפט! — ברייננגען אַלע שכנות, יעדערע עפּעס־וואָס, פאַר דעם נייי־געבוירענעם. איין שכנה פּאַסט אויף די קינדער, אַנאַנדערע קומט אַריין אַכטונג געבען אויפ'ן הויז, די גאַנצע צייט וואָס די מוטער ליעגט אין קינפּעט". דאָס איז אַ געוועהנליכע ערשיינונג; אַלע וואָס לעבען צווישען די אָרימע דערצעהלען וועגען דעם. מיט טויזענדערליי קליינינגקייטען אונטערשטיצען די מוטערס איינע די אַנדערע און גיבען אַכטונג אויף פרעמדע קינדער. אַ דאַמע פון די רייכערע קלאַסען מוז זיך אויסלערנען אַ געוויסע איינגעהאַלטענקייט — צי עס איז גוט אַזוי, צי שלעכט, זאָלען זיי אַליין בעשליסען — צו קאָנען פערבייגעהן אַ דערפרוירען און הונגעריג קינד אין גאַס, ניט בעמערקענדיג עס. די מוטערס אָבער פון די אָרימערע קלאַסען האָבען עס זיך ניט אויסגעלערנט. זיי קאָנען ניט פערטראָגען דאָס אָנבליק פון אַ הונגעריגען קינד; זיי מוזען איהם געבען עסען, און זיי גיבען טאַקע. „ווען די שול־קינדער בעטען ברויט, איז זעלטען אַז די אָרימע זאָגען זיי אָב, אָדער ריכטיגער — זיי זאָגען זיי קיינמאָל ניט אָב", שרייבט מיר אַ פריינדין, וועלכע האָט עטליכע יאָהר געאַרבייט אין ווהייטשעפּעל, אין פערבינדונג מיט אַן ארביי־טער־קלוב. אָבער אפשר וועלען מיר בעסער געבען נאָך עטליכע אויסצוגען פון איהר בריעף: —

„אויפּפּאַסען אויף אַ קראַנקען שכן אָדער שכנה, ניט דערוואַרטענדיג די מינדסטע געצאָהלט דערפאַר, איז אַן אַלגעמיינער רעגעל צווישען די אַרבייטער. דאָסגלייכען, ווען אַ פרוי האָט קליינע קינדער און מוז געהן אַרבייטען, גיט אַנאַנדער מוטער אַכטונג אויף די קינדער."

„ווען די ארבייטער וואָלטען זיך איינער דעם אַנדערן ניט אויס־געהאָלפען, וואָלטען זיי גאָרניט געקאָנט עקזיסטירען. איך קען פאַמיליען, וועלכע העלפען איינער דעם אַנדערן נאָכאַנאַנד מיט געלד, מיט עסען, מיט קויהלען, וועלכע העלפען אויסהאָדעווען די קינדער, העלפען אין אַ צייט

פון קראַנקהייט, אָדער ווען איינער שטאַרבט אין דער פאַמיליע.״

„מיין און דיין״ ווערט אָבגעהיט אַ סך ווייניגער צווישען די אָרימע, ווי ביי די רייכע. זיי באָרגען נאָכאַנאַנד איינער ביי דעם אַנדערן שיך, קליידער, היט א. ד. ג. זאַכען, וואָס זיי דאַרפען גלייך האָבען, ווי אויך אַלערליי ווירטשאַפט־כלים.״

„לעצטען ווינטער (אין יאָהר 1894) האָבען די מיטגליעדער פון פעראייניגטען ראַדיקאַלען קלוב צונויפגעקליבען צווישען זיך אַ ביסעל געלד און האָבען אָנגעפאנגען נאָך ניי־יאָהר צוטיילען פריי ברויט און זופּ די קינדער וואָס געהען אין שול. ביסלעכווייז איז די צאָהל קינדער געוואַקסען, ביז זיי האָבען געהאַט צו בעזאָרגען 1,800 קינדער. דאָס געלד איז געקומען פון זייטיגע מענשען, אָבער די גאַנצע ארבייט איז געטהאָן געוואָרען דורך די קלוב־מיטגליעדער. מאַנכע פון זיי, וועלכע זיינען געווען אויסער אַרבייט, פלעגען קומען פיער אוהר פאַר־טאָג וואַשען און שעהלען די גרינסען; פינף פרויען פלעגען קומען אַרום 9 אָדער 10 אַ זייגער (נאָכדעם ווי זיי האָבען אָבגעטהאָן זייער הויז־אַרבייט) העלפען קאָכען, און פלעגען בלייבען ביז 6 אָדער 7 אוהר וואַשען די געשיר. און מיטאָג־צייט, צווישען צוועלף און האַלב נאָך איינס, פלעגען קומען פון צוואַנציג ביז דרייסיג אַרבייטער העלפען דערלאַנגען די זופּ, און זיינען געבליבען אַזוי לאַנג וויפיעל צייט זיי האָבען געקאָנט אָב־רייסען פון זייער מיטאָג־שטונדע. דאָס האָט אָנגעהאַלטען צוויי מאָנאַט. קיינער האָט קיין שום געצאָהלט ניט געקריגען.״

מיין פריינדין האָט מיר איבערגעגעבען אויך פערשיידענע איינצעל־פעלען, פון וועלכע איך קלייב דאָ אוים די מעהר טיפּישע:

„אַ מוטער האָט אָבגעגעבען איהר מיידעלע, אַנניע וו., אויף האָדע־וואַניע ביי אַן אַלטער פרוי אין ווילמאָנט סט. אין קורצען איז די מוטער געשטאָרבען, און די אַלטע פרוי, וועלכע איז אַליין געווען זעהר אָרים, האָט ווייטער געהאַלטען דאָס קינד אָהן אַ גראָשען געצאָהלט. ווען די אַלטע פרוי איז אויך געשטאָרבען, איז דאָס קינד, וואָס איז ערשט אַלט געווען בלויז פינף יאָהר, נאַטירליך געווען פערנאַכלעסיגט און אַרומ־געריסען; עס האָט זיך אָבער באַלד געפונען אַנאַנדער פרוי, מרס. ס., אַ שוסטער׳ס ווייב, מיט אייגענע זעקס קינדער, וועלכע האָט איהר צוגענומען צו זיך. אונלענגסט, ווען דער מאַן איז געווען קראַנק, האָט די גאַנצע פאַמיליע פּשוט ניט געהאַט גענוג צו עסען.

דאָ ניט לאנג האָט מרס. מ., אַ מוטער פון זעקס קינדער, אויפגעפּאַסט אויף מרס. מ—ג, וועלכע איז געלעגען קראַנק צו בעט, און האָט דאָס עלטסטע קינד גענומען צו זיך.... אָבער צי דען דאַרפט איהר אַזוינע פאַקטען? דאָס זיינען דאָך די געוועהנליכסטע זאַכען... איך קען אויך מרס. ד. (עס ווערט אָנגעגעבען דער אַדרעס), וועלכע האָט אַ נייה־מאַשין און נייהט נאָכאַנאַנד פאר אַנדערע, קיינמאָל ניט נעהמענדיג קיין שום געצאָהלט, אָבוואויל זי האָט אַליין פינף קינדער און איהר מאַן צו בענייהען... און אַזוי ווייטער.“

עס איז קלאָר פאַר יעדען איינעם, וואָס קען וויפיעל עס איז דאָס לעבען פון דעם אַרבייטער־קלאַס, אַז ווען עס וואָלט ביי זיי ניט פאָרקומען קיין געגענזייטיגע הילף אין אַ גאַנץ גרויסען ערך, וואָלטען זיי קיינמאָל ניט געקאָנט זיך דורכשלאָגען דורך זייערע אַלע מאַטערנישען. עס איז נאָר אַ צופאַל, ווען אַן אַרבייטער־פאַמיליע קאָן אויסלעבען איהרע יאָהרען און ניט דורכמאַכען אַזוינע אומשטענדען, ווי אין דעם קריזיס, וואָס דער סטענגע־וועבער דזשאָזעף גוטטערידזש האָט בעשריבען אין זיין אויטאָביאָגראַפיע. 1) אויב זיי געהען ניט אַלע צו גרונד אין אַזוינע פעלען, דאַרפען זיי עס פערדאַנקען דער געגענזייטיגער הילף. אין גוטטערידזשעס' פאַל האָט אַן אַלטע ניאַנקע, וועלכע איז אַליין געווען שרעקליך אָרים, זיך בעוויזען פונקט אין דער צייט, ווען די פאַמיליע איז געזונקען אין אָבגרונד, און האָט געבראַכט ברויט, קויהלען און בעט־צייג, וועלכע זי האָט בעקומען אויף קרעדיט. אָבער אָהן דער דאָזיגער הילף פון אַנדערע אָרימע לייט, וויפיעל מעהר פאַמיליען וואָלטען יעדען יאָהר אינגאַנצען פערזונקען אין אָבגרונד! 2)

---

1) „ליכט און שאָטען אין'ם לעבען פון אַ האַנדווערקער“ (ענגליש), קאָווענטרי, 1893.

2) פיעלע רייכע לייט קאָנען ניט פערשטעהן, ווי אַזוי די גאָר אָרימע קאָנען העלפען איינע די אַנדערע, ווייל זיי שטעלען זיך ניט פאָר פון וואָס פאר אַ קליינער סומע שפּייז אָדער געלד עס העננט אָפטמאָל אָב דאָס לעבען פון אַן אָרימאַן. לאָרד שעפטסבורי האָט פערשטאַנען די דאָזיגע שרעקליכע וואַרהייט, ווען ער האָט געגרינדעט דעם „פאָנד פאַר מיידלעך, וואָס פערקויפען בלומען און סאַלאַט“ („פלאַוערס ענד וואָטער־קרעסס גערלס' פאָנד“) צו לייהען די מיידלעך אַ הלואה פון אַ פונט

מר. פּלימסאָל, וועלכער האָט געלעבט אַ געוויסע צייט צווישען די אָרימע אויף 7 שילינג, 6 פּענס אַ וואָך, האָט געמוזט מודה זיין, אַז די גוטהערציגע געפיהלען צו די אָרימע לייט, מיט וועלכע ער האָט אָנגעהויבען זיין לעבען צווישען זיי, האָבען זיך געענדערט אויף „אַ האַרציגע אַכטונג און בעוואונדערונג". ווען ער האָט געזעהן, ווי די בעציהונגען צווישען די אָרימע זיינען דורכגעדרונגען מיט געגענזייטיגער הילף און אונטערשטיצונג, און האָט קענען געלערנט די איינפאַכע וועגען, אין וועלכע די דאָזיגע שטיצע ווערט געגעבען. נאָך אַן ערפאַהרונג פון פיעל יאָהרען איז ער געקומען צום שלוס, אַז: „ווען מען דענקט זיך איבער, איז אייגענטליך די גרעסטע מעהרהייט פון די אַרבייטער דיזעלביגע מענשען ווי די, צווישען וועלכע איך האָב געלעבט". 1) די ערציהונג פון יתומים, אַפילו אין

סטערלינג און מאַנכעס מאָל אויך צוויי פונט סט., כדי זיי זאָלען האָבען מיט וואָס צו קויפען אַ קאָרב מיט בלומען, ווען דער ווינטער קומט אָן און זיי געפינען זיך אין אַ טרויעריגער לאַגע. די הלואות האָט מען געגעבען מיידלעך, וועלכע האָבען „קיין סיקס פּענס ביי דער נשמה ניט געהאַט", און דאָך האָבען זיי אַלעמאָל געקריגען אַנאַנדער קבצן, וואָס האָט ערב געווען פאַר זיי. „פון אַלע בעוועגונגען, אין וועלכע איך האָב אַנטייל גענומען, — האָט לאָרד שעפטסבורי געשריבען — האַלט איך דעם פאָנד פאר די בלומען־ מיידלעך אַלס דעם ערפאָלגרייכסטען... ער האָט זיך אָנגעהויבען אין יאָהר 1872, מיר האָבען געהאַט פון 800 ביז 1000 אויסשטענדיגע הלואות, און מיר האָבען אין דער גאַנצער צייט קיין 50 פונט סט. ניט פערלאָרען... ווען עס איז געגאַנגען פערלאָרען — אונטער די אומשטענדען האָט עס גאָר אַ קליינעם בעטרעף — איז די סבה געווען קראַנקהייט אָדער אַ טויט־פאַל, קיינמאָל ניט בעטרוג". („דהי לייף אנד וואָרק אָוו דהי סעווענטה עירל אָוו שאַפטסבורי", פון עדווין האָדער, באַנד III, ז. 322, לאָנדאָן, 6־1882) מעהר פאַקטען וועגען דעם פונקט קאָן מען געפינען אין טש. בוטה'ס „לייף אנד לייבאָר אין לאָנדאָן", באַנד I; אין מיסס בעאַטריס פּאָטטער'ס „פּיידזשעס פראָם א וואָרק גערל'ס דיואַרי" (ניינטינטה סענטיורי, סעפּט. 1888, ז. 310) און אַזוי ווייטער.

1) סאמועל פּלימסאָן „אַור סימען", ביליגע אויסגאַבע, לאָנדאָן, 1870, ז. 110.

די אָרימסטע פאַמיליען, איז אַזאַ וויט־פערשפּרייטער מנהג, אַז מען קאָן עס בעשרייבען אַלס אַן אַלגעמיינער רעגעל. אַזוי, צ. ב. ש., ביי די מינען־אַרבייטער האָט זיך אַרויסגעצייגט, נאָך די צוויי עקספּלאָזיאָנען אין וואָרדען וועיל און אין לונד היל, אַז „כמעט אַ דריטעל פון די מענשען, וואָס זיינען דער׳הרג׳ט געוואָרען, האָבען אויסגעהאַלטען, ווי די בעזונדערע קאָמיסיעס האָבען פעסטגעשטעלט, אַנדערע קרובים אַ חוץ זייערע ווייבער און קינדער.“ „האָט איהר נאָכגעדענקט — פרעגט מר. פלימסאָל — וואָס דאָס הייסט? די רייכע און די וואוילהאַבענדע טהוען עס אויך גאַנץ געוויס. אָבער בעטראַכט נאָר דעם אונטערשיעד“. בעטראַכט וואָס עס מיינט געבען אַ שילינג אויסצוהעלפען אַ חבר׳ס אלמנה, אָדער 6 פּענס צושטייער אויף די קאָסטען פון אַ לויה, פאַר אַן אַרבייטער, וואָס פערדיענט 16 שילינג אַ וואָך און האָט אַ ווייב מיט 5 אָדער 6 קינדער צו דערנעהרען. 1) אָבער אַזוינע בייטרעגע זיינען פון די מעשים בכל יום צווישען די אַרבייטער פון דער גאַנצער וועלט, אפילו אויף קלענערע זאַכען איידער אין טויטען־פעלען, און אויסהעלפען דעם אַנדערן מיט אַרבייט איז די געוועהנליכסטע זאַך אין זייער לעבען. זייער לעבען.

1) דאָרט גופא. פלימסאָן לעגט צו: איך וויל ניט אַרונטערמאַכען די רייכע, אָבער איך מיין, אַז מען מעג צווייפלען, צי אָט די אייגענ־שאַפטען זיינען אַזוי פיעל ענטוויקעלט ביי זיי, ווי ביי די אָרימע. וואָרים הגם פיעלע פון זיי האָבען אָרימע קרובים, וועלכע מאָנען ביי זיי שטיצע, האָבען דאָך די דאָזיגע אייגענשאַפטען ניט אַזוינע אָפטע געלע־גענהייטען צו ווערען אויסגעאיבט. עס זעהט אויס, אַז רייכקייט דער־שטיקט אין אַ סך פעלען די מענשליכקייט פון די רייכע, און זייערע סימפּאַטיען ווערען, איך וועל ניט זאָגען פיעל שמעלער, אָבער זיי נעהמען אָן, אַזוי צו זאָגען, אַ קלאַסען־כאַראַקטער: זייערע סימפּאַטיען דער־וועקען זיך נאָר פאַר די לײדען פון זייער אייגענעם קלאַס און אויך פאַר די לײדען פון מענשען, וואָס שטעהען אין אַ העכערן קלאַס פאַר זיי. זעלטען־ווען אַז זיי סימפּאַטיזירען מיט נידעריגערע פאַר זיך, און זיי זיינען אַ סך מעהר געניגט צו בעוואונדערן אַ געוויסע מוטהיגע טהאַט... איידער צו בעוואונדערן די שטענדיגע טאַפּפערקייט און גוטהערציגקייט, וועלכע זיינען די טאָג־טעגליכע שטריכען פון אַן ענגלישען אַרבייטער׳ס

געווים פעהלען אויך ניט קיין האנדלונגען פון געגענזייטיגער הילף און שטיצע צווישען די רייכערע קלאסען. נאטירליך, ווען מען דענקט פון די אכזריות, וואס די רייכערע ארבייט־געבער ווייזען ארוים צו זייערע ארבייטער, פיהלט מען זיך געגויגט צו ווערען זעהר שטארק פעסימיסטיש בנוגע דער מענשליכער נאטור. פיעלע מוזען נאך געדענקען די צארנדיגע פעראכטונג, וואס איז ארויס־גערופען געווארען בעת דעם גרויסען יארקשייר סטרייק פון יאהר 1894, ווען די מינען־בעזיצער האבען געריכטליך פערפאלגט אייניגע אלטע מינען־ארבייטער, וועלכע האבען צונויפגעקליבען א ביסעל קויהלען פון א פערלאזענער שאכטע. און אפילו אז מיר זאלען שוין לאזען אן א זייט די שרעקליכע מעשים אין די צייטען פון קאמפף און בירגער־קריעג, ווי א שטייגער די אויסשלאכטונג פון טויזענדער ארעסטירטע ארבייטער נאכ'ן פאל פון דער פאריזער קאמונע — ווער קאן לעזען, צום ביישפיעל, ניט אויפציטערענדיג, די ענטדעקונגען פון די ארבייט־קאמיסיעס פון ענגלאנד אין די 40יגער יאהרען, אדער לארד שאפטסבורי'ס ווערטער וועגען „די שרעקליכע פערוויסטונגען פון מענשליכע לעבענס אין די פאבריקען, וואו מען האט געשיקט קינדער פון מושב עניים, אדער פשוט אויפ־געקויפט קינדער אין גאנצען לאנד צו פערקויפען זיי אלס שקלאפען צו דער פאבריק" 1) — ווער קאן דאס לעזען און ניט נשתומם ווערען פון דער ניעדעריגקייט, אויף וועלכער דער מענש איז פעהיג, ווען גרויסע פראפיטען שטעהען אין קאן? מען מוז אבער צוגעבען, אז עס איז ניט רעכט ארויפצוווארפען די גאנצע שולד פון אזוינע האנדלונגען אויף דער פערברעכערישקייט פון דער מענשליכער נאטור. זיינען דען ניט געווען די לעהרען פון די וויסענשאפטס־מענער, און אפילו פון א היבשען טייל פון די גייסטליכע, ביז דא גאר ניט לאנג, לעהרען וואס האבען איינגעפלאנצט אונצוטרויען, פעראכטונג און כמעט שנאה צו די ארימערע קלאסען? האבען ניט וויסענשאפטס־מענער געלערנט, אז זינט לייבאייגענשאפט איז אב־

לעבען" — און פונקט אזויפיעל פון דעם לעבען פון די ארבייטער איבער דער גאנצער וועלט.

1) „לייף און דהי סעווענטה עירל און שאפטסבורי", פון עדווין האדדער, באנד I, ז. 38־137.

געשאַפט געוואָרען איז אָרימקייט אַ סמן פון פערדאָרבענקייט? ווי ווייניג פאַרשטעהער פון דער קירך האָבען געהאַט דעם מוט צו טאַדלען די קינדער־מערדער, און וויפיעל, פערקעהרט, האָבען געלערנט, אַז די ליידען פון די אָרימע און אַפילו די שקלאַפעריי פון די ניגערס איז דער הייליגער ווילען פון דעם רבש״ע! איז ניט דער נאָנקאָנפאָרמיזם אין ענגלאַנד געווען גרעסטענטיילס אַ פאָלקס־פּראָטעסט אנטקעגען די אכזריות׳דיגע בעהאַנדלונג פון די אָרימע דורך די אָפיציעלע קירך?

מיט אַזוינע גייסטיגע פיהרער איז קיין וואונדער ניט, וואָס די געפיהלען פון די רייכערע קלאַסען זיינען געוואָרען, ווי מר. פלימסאָל האָט בעמערקט, ניט אַזויפיעל אָבגעטעמפּט, ווי „אין קלאַסען געטיילט“. זיי זיינען זעלטען אַרונטערגעגאַנגען צו די אָרימע, פון וועמען די וואוילהאַבענדע זיינען אָבגעטיילט דורך זייער אַרט לעבען, און וועמען זיי קענען איבערהויפּט ניט פון דער בעסערער זייט אין זייער אַלטעגליכען לעבען. צווישען זיך אָבער — אַראָברעכענענדיג די ווירקונג פון דער געלדזוכט־ליידענשאַפט און די אונזיניגע פערשווענדערייען, וואָס רייכקייט בריינגט מיט — צווישען זיך, אין דעם קרייז פון דער פאַמיליע און זייערע פריינד, פּראַקטיצירען די רייכע די אייגענע געגענזייטיגע הילף און שטיצע, ווי די אָרימע. דאָקטאָר איהערינג און ל. דאַרגון זיינען פאָלשטענדיג גערעכט ווען זיי זאָגען, אַז אויב מען וואָלט געקאָנט סטאַטיסטיש אויסרעכענען די אַלע געלדער, וואָס געהען איבער פון איינעם צו דעם אַנדערן אין דער פאָרם פון גמילות חסדים און אונטערשטיצונג, וואָלט דער סך הכל געווען אונגעהויער גרויס, אַפילו אין פערגלייך מיט די געשעפטען פון וועלט־האַנדעל. און ווען מיר וואָלטען געקאָנט צולעגען צו דעם, ווי מען דאַרף עס זיכער טהאָן, אַלץ וואָס ווערט פערברויכט אויף גאַסטפריינדשאַפט, קליינע געגענזייטיגע טובות, אויף העלפען איינאָרדענען אַנדערע מענשענ׳ס עסקים, אויף מתנות און נדבות, וואָלטען מיר זיכער ערשטוינט געוואָרען פון זייער בעדייטונג אין דער נאַציאָנאַל־עקאָנאָמיע. אַפילו אין דער וועלט, וואָס ווערט רעגירט פון דעם קאָמערציעלען עגאָיזם, בעווייזט אַזאַ אויסדרוק ווי צ. ב. ש. „יענע פירמע האָט אונז בעהאַנדעלט האַרטהערציג“, אַז עס גיט אויך אַ פריינדליכע בעהאַנדלונג, דער היפּך פון דער האַרטהערציגער, ד. ה. דער שטרענג־

געזעצליכער בעהאנדלונג; און יעדער קאָמערסאַנט וויס וויפיעל פירמעס עס ווערען יעדען יאָהר גרעטעוועט פון באַנקראָט דורך די פריינדליכע שטיצע פון אַנדערע פירמעס.

וואָס געהערט צו די צדקות און טובת הכלל־ארבייטען, וועלכע ווערען פרייוויליג געטהאָן פון אַזויפיעל וואוילהאבענדע פּערזאָנען, ווי פון די אַרבייטער, און דערהויפּט פון די פּראָפּעסיאָנעלע מענשען, וויס יעדער איינער די ראָליע, וואָס די צוויי סאָרטען וואויל־טהאַטען שפּיעלען אין היינטיגען לעבען. אויב דער אמת'ער כאַראַקטער פון דעם סאָרט וואוילטהאַט ווערט אָפט פערשמוצט דורך דער שטרעבונג צו קריגען אַ נאָמען, פּאָליטישע מאַכט, אָדער געזעלשאַפטליכע אויסצייכענונג, קאָן דאָך קיין ספק ניט זיין, אַז אין די מעהרסטע פעלען קומט דער טריעב פון די זעלביגע געגענ־זייטיגע הילף־געפיהלען. אָפטמאָל טרעפט, אַז מענשען וועלכע האָבען אָנגעקליבען רייכטימער, געפינען ניט אין דעם די צופריעדענ־שטעלונג, וואָס זיי האָבען דערוואַרט. אַנדערע ווידער הויבען אָן צו פיהלען, אַז וויפיעל די נאַציאָנאַל־עקאָנאָמען זאָלען ניט רעדען וועגען רייכקייט אַלס די בעלוינונג פאַר פעהיגקייט, איז דאָך זייער בעלוינונג צו אַ גרויסע. עס דערוועקט זיך אין זיי דאָס בעוואוסטזיין פון דער מענשליכער סאָלידאַריטעט; און הגם דאָס לעבען פון דער „הויכער" געזעלשאַפט איז אַזוי איינגעאָרדענט, אַז עס פערשטיקט דעם דאָזיגען געפיהל דורך טויזענדער קינסטליכע מיטלען, דאָך טרעפט אמאָל אַז ער קריגט די אויבערהאַנד, און דעמאָלט זוכען זיי אַן אויסגאַנג פאַר אָט דער טיעפער מענשליכער בעדירפעניש און גיבען אַוועק זייער פערמעגען אָדער זייערע קרעפטען פאַר עפּעס אַ זאַך, וואָס וועט לויט זייער מיינונג דיענען צום נוצען פון כלל.

מיט איין וואָרט: ניט די פערניכטענדע קרעפטען פון דעם צענטראַליזירטען שטאַאַט, און ניט די לעהרען פון געגענזייטיגען האַס און אונדערבאַרימליכען קאַמפּף, וואָס זיינען געקומען, בעפּוצט אין אַ וויסענשאַפטליכער בעקליידונג, פון דיענסטפערטיגע פילאָ־סאָפען און סאָציאָלאָגען, האָבען ניט געקאָנט אויסוואָרצלען דעם געפיהל פון מענשליכער סאָלידאַריטעט, וואָס ליעגט אַזוי טיעף אין דעם מענשען'ס מוח און האַרצען, ווייל דער געפיהל ציהט זיין יניקה פון דער גאַנצער ביזאהעריגער ענטוויקלונג. דאָס, וואָס איז

אַ רעזולטאַט פון דער ענטוויקלונג זינט איהרע גאָר ערשטע שטופען, קאָן ניט פערניכטעט ווערען פון איין ערשיינונג פון דערזעלביגער ענטוויקלונג. די בעדערפעניש פון געגענזייטיגער הילף און שטיצע, וואָס האָט די לעצטע צייט געפונען אַ מקום מקלט אין דעם ענגען קרייז פון דער פאַמיליע, אָדער צווישען די שכנים אין אָרימען קוואַרטאַל, אין דאָרף אָדער ביי די געהיימע אַרבייטער־פעראיינען, לאָזט זיך ווידער הערען אפילו אין אונזער היינטיגער געזעלשאַפט, און מאָנט איהרע רעכט צו זיין, ווי זי איז אַלעמאָל געוועזען, דער הויפּט־פיהרער אויפ'ן וועג פון ווייטערדיגען פּראָגרעס. אָט דאָס זיינען די אויספיהרען, צו וועלכע מיר מוזען קומען, ווען מיר דענקען גרינדליך נאָך די גרופּען פאַקטען, וואָס זיינען בקיצור אויסגערעכענט געוואָרען אין די לעצטע צוויי קאַפּיטלען.

שלום־וואָרט

ווען מיר נעהמען איצטער צונויף די לעהרען, וואָס מיר קאָנען ארויסטראָגען פון דער אונטערזוכונג פון דער היינטיגער געזעל־שאפט, אינאיינעם מיט די פאקטען בנוגע דער וויכטיגקייט פון געגענזייטיגער הילף פאר דער ענטוויקלונג פון דער טהיערען־וועלט און פון דער מענשהייט, קאָנען מיר ארויספיהרען פון אונזער פאָר־שונג די פאָלגענדע שלוסען.

אין דער טהיערען־וועלט האָבען מיר געזעהן, אז די גרעסטע מעהרהייט פון די מינים לעבען אין געזעלשאפטען, און אז זיי געפינען אין דער פעראייניגונג די בעסטע וואָפען פאר דעם קאמפף אום לעבען: נאטירליך, פערשטעהענדיג דעם אויסדרוק אין זיין ברייטען דארווינישען זין — ד. ה. ניט ווי א קאמפף פאר די טרוקענע מיטלען פון עקזיסטענץ, נאָר ווי א קאמפף געגען אלע נאטירליכע אומשטענדען, וואָס זיינען אונגינסטיג פאר דעם מין. די מינים בעלי חיים, ביי וועלכע דער אינדיווידועלער קאמפף פער־נעהמט דעם קלענסטען פלאץ און די געגענזייטיגע הילף האָט דער־גרייכט די העכסטע ענטוויקלונג, זיינען אונבעדינגט די צאָהל־רייכסטע, געפינען זיך אין דער בעסטער לאגע און זיינען מעהר איידער אלע אנדערע גרייט פאר ווייטערן פאָרטשריט. דער געגענ־זייטיגער שוץ, די מעגליכקייט צו גרייכען א הויכען עלטער און אנקלייבען ערפאהרונג, די העכערע גייסטיגע ענטוויקלונג און דער ווייטערער וואוקס פון געזעלשאפטליכע געוועהנהייטען, פערזיכערן דעם קיום פון דעם מין, זיין פערשפרייטונג אויף א גרעסערן געביעט און זיין ווייטערע פראָגרעסיווע ענטוויקלונג. פערקעהרט, ווידער, די ניט־געזעלשאפטליכע מינים זיינען אין דער גרעסטער מעהרהייט פון די פעלען פעראורטיילט צום אונטערגעהן.

אריבערגעהענדיג דערנאָך צום מענשען, האָבען מיר געפונען, אז ער האָט געלעבט אין קלאנען און שטאמען שוין אין דעם גאָר ערשטען אָנהויב פון דער שטיין־צייט, אז ער האָט שוין ענטוויקעלט

א גאַנצע רייהע פון געזעלשאַפטליכע אינסטיטוציעס אויף זיין נידעריגער ווילדער שטופע, אין קלאַן און אין שטאַם; און מיר האָבען געפונען, אַז די גאַר ערשטע שטאַם־מנהגים און געוועהנהייטען האָבען געגעבען דער מענשהייט דעם קערן פון די אַלע אינסטיטוציעס, וועלכע זיינען שפּעטער געוואָרען די הויפּט־פאָרמען פון ווייטערן פּאָרטשריט. פון דעם ווילדען שטאַם איז אַרויסגעוואַקסען די באַרבאַרישע דאָרף־געמיינדע; דאַן האָט זיך ענטוויקעלט אַ נייער, ברייטערער קרייז פון געזעלשאַפטליכע מנהגים, איינפיהרען און אינסטיטוציעס, וועלכע לעבען נאָך טיילווייז אפילו איצטער, געבויט אויף די פּרינציפּען פון געמיינשאַפטליכען בעזיץ און פערטיידיגונג פון אַ געוויסען געביעט, אונטער דער יוריסדיקציע פון דער דאָרפישער פאָלקס־פערזאַמלונג און אין דער פעדעראַציע פון דערפער, וועלכע האָבען אָנגעהערט, אָדער האָבען געגלויבט אַז זיי האָבען אָנגעהערט, אָן איין פעלקערשאַפט. און ווען נייע פאָדערונגען האָבען מיטגעבראַכט די מענשען צו זוכען אַ נייעם וועג, האָבען זיי עם געפונען אין דער שטאָדט, וועלכע האָט מיט זיך פאָרגעשטעלט אַ דאָפּעלטען נעצווערק: געביעט־איינהייטען (ד. ה. די דאָרף־געמיינדען) פערבונדען מיט די גילדען, וועלכע זיינען ענטשטאַנען פון דער געמיינזאַמער בעשעפטיגונג ביי אַ געוויסער קונסט־אָדער האַנד־ווערק, אָדער פאַר דעם צוועק פון געגענזייטיגער בעשיצונג און פערטיידיגונג.

און שליסליך האָבען מיר אין די לעצטע צוויי קאַפּיטלען געבראַכט פאַקטען צו בעווייזען, אַז הגם דאָס אויפקומען פון׳ם שטאַאַט נאָך דעם מוסטער פון אימפּעריאַליסטישען רוים האָט געמאַכט אַ געוואַלטזאַמען סוף פון אַלע מיטעלאַלטערליכע אינסטיטוציעס, וועלכע האָבען געדיענט די צוועקען פון געגענזייטיגער שטיצע, האָט אָבער אָט די נייע פאָרם פון ציוויליזאַציע ניט געקאָנט לאַנג אָנהאַלטען. דער שטאַאַט, וואָס איז געבויט אויף׳ן באַזיס פון ניט־פערבונדענע איינצעלנע מענשען, פאַר וועלכע ער וויל זיין דער איינציגער פעראייניגונגס־באַנד, האָט ניט דערפילט זיין צוועק. די טענדענץ צו געגענזייטיגער הילף האָט ענדליך צעבראָכען זיינע אייזערנע געזעצען; זי איז ערשיענען פון דאָס ניי און זיך ווידער אויסגעדריקט אין אַן אונענדליכער צאָהל פון פעראייניגונגען, וועלכע שטרעבען אומצופאַסען אַלע זייטען פון לעבען

און אַרייננעהמען אין זייערע הענד אַלץ, וואָס דער מענש האָט נויטיג צום לעבען און צו ווידערשאַפען אַלץ, וואָס דאָס לעבען פערצעהרט.

מען וועט וואַהרשיינליך איינוועגדען געגען דעם, אַז אויב אַפילו די געגענזייטיגע הילף שטעלט מיט זיך יאָ פּאָר איינעם פון די פאַקטאָרען פון ענטוויקלונג, דעקט זי דאָך ניט מעהר ווי איין זייט פון די מענשליכע בעציהונגען; אַז נעבען אָט דער שטרעמונג, ווי מעכטיג זי זאָל ניט זיין, איז פאַראַן, און איז אַלעמאָל געווען, די אַנדער שטרעמונג — די זעלבסט־בעהויפּטונג פון דעם אינדיווידום, וואָס האָט זיך אויסגעדריקט ניט נאָר אין זיינע אָנשטרענגונגען צו געווינען פערזענליכע־אָדער קלאַסען־הערשאַפט עקאָנאָמיש, פּאָליטיש און גייסטיג, נאָר אויך אין זיין פיעל וויכטיגערער, הגם ווייניגער דייטליכער, אויפגאַבע דורכצוברעכען די בענדער, מיט וועלכע דער שטאַם, די דאָרף־געמיינדע, די שטאָדט און דער שטאַאט בינדען דעם איינצעלנעם, און וועלכע האָבען די טבע צו ווערען וואָס ווייטער אַלץ מעהר פערהאַרטעוועט און שטייף. מיט אַנדערע ווערטער, מיר מוזען בעטראַכטען אויך אָט די זעלבסט־בעהויפּטונג פון דעם אינדיווידום אַלס אַ פּראָגרעסיווען עלעמענט.

עס איז קלאָר, אַז קיין איבערבליק איבער עוואָלוציע קאָן ניט זיין פאָלשטענדיג, סיידען מען זאָל אַנאַליזירען אָט די ביידע הערשענדע שטרעמונגען. די זאַך איז אָבער, וואָס די זעלבסט־בעהויפּטונג פון׳ם אינדיווידום אָדער פון גרופּען אינדיווידומען, זייערע קאַמפּפען פאַר הערשאַפט און די קאָנפליקטען וואָס זיינען געקומען דערפון, זיינען שוין אַנאַליזירט און בעשריבען געוואָרען און אַפילו גלאָריפיצירט געוואָרען זינט די אוראַלטע צייטען. עס איז אַ פאַקט, אַז ביז דער לעצטער צייט האָט דוקא די שטרעמונג אַליין געצויגען די אויפמערקזאַמקייט פון דעם עפּישען פּאָעט, דעם כראָניקער, דעם היסטאָריקער און דעם סאָציאָלאָג. די היסטאָריע, ווי זי איז ביז אַהער געשריבען געוואָרען, איז כמעט אינגאַנצען אַ בעשרייבונג פון די מיטלען און וועגען, דורך וועלכע די טעאָקראַטיע, די מיליטערישע מאַכט, די אויטאָקראַטיע און שפּעטער די הערשאַפט פון די רייכע קלאַסען איז איינגעפיהרט, פעסטגעשטעלט און אויפגעהאַלטען געוואָרען. די קאַמפּפען צווישען אָט די קרעפטען שטעלען פאַקטיש צונויף דעם גאַנצען אינהאַלט פון דער געשיכטע. מיר קאָנען

דעריבער רעכענען, אַז די בעדייטונג פון׳ם אינדיווידום אַלס פאַקטאָר אין דער מענשליכער געשיכטע איז געגוג בעקאַנט — הגם עס איז נאָך געבליבען אַ סך פּלאַץ פאַר אַ נייער אונטערזוכונג פון דעם ענין, לויט דעם פּלאַן וואָס איז אָקאָרשט אָנגעוויזען געוואָרען. דאַגעגען, דעם פאַקטאָר פון געגענזייטיגער הילף האָט מען ביז איצט גאָר אין גאַנצען פערזעהן: די שריפטשטעלער פון היינטיגען און עבר׳דיגען דור האָבען עס פּשוט אָבגעלייקענט אָדער אַפילו אויסגעלאַכט. דעריבער איז נויטיג געווען פריהער פאַר אַלץ צו בעווייזען די אונגעהויערע ראָליע, וואָס אָט דער פאַקטאָר שפּיעלט אין דער ענטוויקלונג אי פון דער טהיערען־וועלט, אי פון די מענשליכע געזעלשאַפטען. און ערשט ווען דאָס איז שוין פאָלשטענדיג אָנערקענט, וועט מען קאָנען זיך נעהמען פערגלייכען די וויכטיגקייט פון די ביידע פאַקטאָרען.

עס איז קלאָר פון אויבען אויף, אַז אָבשאַצען זייער פערהעלטניסמעסיגע בעדייטונג דורך אַ מעהר אָדער וועניגער סטאַטיסטישער מעטאָדע איז אונמעגליך. איין איינציגע מלחמה, ווי מיר אַלע ווייסען, קאָן פערשאַפען אַ סך מעהר שלעכטס, דירעקט און אַ צייט שפּעטער, איידער הונדערטע יאָהרען פון אונגעשטערטער טהעטיגקייט פון דעם געגענזייטיגען הילף־פּרינציפּ קאָן ארויסברייגגען גוטעס. ווען מיר זעהען אָבער, אַז אין דער טהיערען־וועלט געהען פּראָגרעסיווע ענטוויקלונג און געגענזייטיגע הילף האַנד אין האַנד, בעת פערקעהרט, דער קאַמפּף אינערהאַלב פון דעם מין געהט צוזאַמען מיט אַ רעגרעסיווער ענטוויקלונג; ווען מיר בעמערקען ווייעדער, אַז ביים מענשען איז אַפילו דער ערפאָלג אין קאַמפּף און מלחמה פּראָפּאָרציאָנעל אָבהענגיג פון דער ענטוויקלונג פון געגענזייטיגער הילף אין יעדער פון די צוויי קעמפּפענדע נאַציאָנען, שטעדט, פּאַרטייען אָדער שטאַמען, און אַז אין פּראָצעס פון ענטוויקלונג האָט אַפילו די מלחמה גופא (אויף ווי ווייט זי קאָן ווירקען אין דער ריכטונג) געדיענט די צוועקען פון געגענזייטיגער הילף אין דער נאַציאָן, אין שטאָדט אָדער אין שטאַם — קאָנען מיר שוין בעקומען אַ בעגריף וועגען דעם הערשענדען איינפלוס פון דעם פאַקטאָר פון געגענזייטיגער הילף אַלס אַן עלעמענט פון פּראָגרעס. אָבער מיר זעהען אויך, אַז די געגענזייטיגע הילף און איהרע כסדר׳דיגע ענטוויקלונגען האָבען בעשאַפען די ריכטיגע צושטאַנדען

פֿון געזעלשאַפֿטס־לעבען, אין וועלכע דער מענש האָט בעקומען די מעגליכקייט אויסצובילדען זיינע קונסט־ווערק, זיין וויסען און זיין גייסט; און אַז די פּעריאָדען, ווען די אינסטיטוציעס, וואָס זיינען געבויט אויף דער טענדענץ פֿון געגענזייטיגער הילף האָבען געגרייכט זייער העכסטע ענטוויקלונג, זיינען אויך געווען די פּעריאָדען פֿון גרעסטען פּראָגרעס אין קונסט, אינדוסטריע און וויסענשאַפֿט. אין דער ווירקליכקייט בעווייזט אונז די פֿאָרשונג פֿון דעם אינערליכען לעבען פֿון די מיטעלאַלטערליכע שטעדט און פֿון די אַלטע גריכישע שטעדט, אַז די קאָמבינאַציע פֿון געגענזייטיגער הילף, ווי זי האָט זיך פּראַקטיצירט אין דער גילדע און אין דעם גריכישען קלאַן, מיט אַ ברייטער איניציאַטיווע, וואָס איז געבליבען פֿאַר׳ן אינדיווידום און דער גרופּע, מחמת דעם פעדעראַטיווען פּרינציפּ, האָבען געגעבען דער מענשהייט די צוויי גרעסטע פּעריאָדען פֿון איהר געשיכטע — די אַלטע גריכישע שטאָדט און די פּעריאָדע פֿון די מיטעלאַלטערליכע שטעדט; בעת פערקעהרט, די פערניכטונג פֿון יענע אינסטיטוציעס אין די שפּעטערדיגע שטאַאַט־פּעריאָדען פֿון דער געשיכטע, שטימט אין ביידע פֿעלען מיט דעם אַריינטרעטען פֿון אַ שנעלען אונטערגאַנג.

וואָס געהערט דעם ראַשיגען אינדוסטריעלען פֿאָרטשריט, וואָס איז פֿאָרגעקומען אין 19טען י. ה. און וועלכען מען בעצייכענט געוועהנליך אַלס אַ טריאומף פֿון די פּרינציפּען פֿון אינדיווידואַליזם און קאָנקורענץ, איז גאַנץ זיכער, אַז דער דאָזיגער פֿאָרטשריט האָט אַ פיעל טיעפערען אורשפּרונג. נאָכדעם ווי עס זיינען געמאַכט געוואָרען די גרויסע ענטדעקונגען פֿון 15טען י. ה., דערהויפּט די ענטדעקונג פֿון לופט־דרוק, וואָס האָט זיך געשטיצט אויף אַ רייה פֿאָרטשריטען אין פיזיקע — און זיי זיינען געמאַכט געוואָרען אונטער דער אָרגאַניזאַציע פֿון דער מיטעלאַלטערליכער שטאָדט — נאָכדעם ווי אָט די ענטדעקונגען זיינען געמאַכט געוואָרען, האָט שוין נויטיגערווייז געמוזט קומען די ערפינדונג פֿון דער דאַמפּף־מאַשין מיט דער גאַנצער רעוואָלוציע, וואָס די עראָבערונגען פֿון אַ נייער מאַכט ברייגגט מיט זיך מיט. ווען די מיטעלאַלטערליכע שטעדט וואָלטען דערלעבט צוצופיהרען זייערע ענטדעקונגען צו דעם פּונקט, וואָלטען די עטישע פֿאָלגען פֿון דער רעוואָלוציע, וואָס די דאַמפּף־מאַשין האָט מיטגעבראַכט, געווען גאַנץ אַנדערע, אָבער די רעוואָ־

לוציע אליין פון דער טעכניק און וויסענשאפט וואלט אונבעדינגט געוועזן דיזעלביגע. אין דער אמת'ן איז עס נאך אן אפענע פראגע, צי דער אלגעמיינער אונטערגאנג פון די אינדוסטריען, וואס איז געקומען נאך דער פערניכטונג פון די פרייע שטעדט, און האט זיך דער עיקר געלאזט מערקען אין ערשטען טייל פון 18טען י. ה., האט ניט א רעכט ביסעל אבגעהאלטען דאס אנקומען פון דער דאמפף־מאשין מיט דער גאנצער שפעטערדיגער אינדוסטריעלער רעוואלוציע. ווען מיר בעטראכטען די ערשטוינענדע שנעלקייט פון אינדוסטריעלען פארטשריט פון דעם 12טען ביז'ן 15טען י. ה. — אין וועבעריי, מעטאל־ארבייט, ארכיטעקטור און נאוויגאציע — און קלערען איבער צו וועלכע וויסענשאפטליכע ענטדעקונגען דער דאזיגער פארטשריט האט געפיהרט ביים סוף פון 15טען י. ה. — מוזען מיר זיך פרעגען, צי האט ניט די אלגעמיינע אבשוואכונג פון קונסט און אינדוסטריע אין איראפא נאכ'ן אונטערגאנג פון דער מיטעלאלטערליכער ציוויליזאציע, אדרבא גאר געשטערט די מענשהייט צו ציהען אלע מעגליכע נוצען פון יענע וויסענשאפטליכע עראבערונגען. דאס וואס עס איז פערשוואונדען דער קינסטלער־האנדווערקער, אדער דאס וואס גרויסע שטעדט זיינען רואינירט געווארען און דער פערקעהר צווישען זיי איז אבגעשטארבען, האט אודאי ניט געקאנט העלפען דער אינדוסטריעלער רעוואלוציע; און עס איז טאקע א פאקט, אז דזשיימס וואטט האט פערבראכט צוואנציג יאהר אדער מעהר פון זיין לעבען אויף צו מאכען זיין ערפינדונג פראקטיש־ניצליך, ווייל ער האט אין 18טען י. ה. ניט געקאנט געפינען, — וואס ער וואלט זעהר לייכט געקאנט געפינען אין מיטעלאלטערליכען פלארענץ אדער בריגגע, — גוטע בעלי־מלאכות, וואס זאלען קאנען אויסארבייטען זיינע איינפעלע אין מעטאל און געבען די טיילען פון זיין מאשין די אבגערונדעטקייט און פינקטליכקייט, וואס די דאמפף־מאשין פאדערט.

צושרייבען, אלזא, דעם אינדוסטריעלען פראגרעס פון 19טען י. ה. צו דעם קריעג פון אלע געגען אלעמען, וואס ער האט פראקלאמירט, הייסט דענקען ווי דער מענש, וועלכער ווייס ניט די ריכטיגע אורזאכען פון רעגען און שרייבט עס צו דעם קרבן, וואס ער האט געבראכט זיין ליימענעם געטץ. פאר דעם אינדוסטריעלען פארטשריט, ווי פאר יעדען אנדער נצחון איבער דער נאטור, זיינען גאנץ

געוויס געגענזייטיגע הילף און נאָהענטע פערבינדונגען, איצט ווי אַמאָל, אַ סך מעהר ניצליך איידער דער געגענזייטיגער קאַמפּף.

די העכערע וויכטיגקייט פון דעם פּרינציפּ פון געגענזייטיגער הילף ווייזט זיך אָבער אינגאַנצען אַרויס דערהויפּט אויפ'ן געביעט פון דער עטהיק. אַז די געגענזייטיגע הילף איז דערווירקליכער פונדאַמענט פון אונזערע עטהישע בעגריפען, איז דאַכט זיך קלאָר גענוג. אָבער וואָס פאַר אַ מיינונג מען זאָל ניט האַלטען מכח דעם ערשטען אורשפּרונג פון דעם געגענזייטיגען הילף־געפיהל אָדער אינסטינקט — צי מען זאָל איהם דערקלערען דורך אַ ביאָלאָגישער אורזאַך, צי דורך אַן איבערנאַטירליכער אורזאַך — איין זאַך איז זיכער, אַז מיר מוזען זוכען די שפּורען פון זיין ערשטען אָנהויב אַזוי וויים צוריק, ווי אויף די נידעריגסטע שטופען פון דער טהיערען־וועלט, און פון דאַן אָן קאָנען מיר נאָכפאָלגען זיין ניט־אונטערבראָכענע ענטוויקלונג, טראָץ פיעלע שטערונגען, דורך אַלע שטופען פון דער מענשליכער ענטוויקלונג, ביז אויף היינטיגען טאָג. אפילו די נייע רעליגיאָנען, וואָס זיינען געבוירען געוואָרען פון צייט צו צייט — אַלעמאָל אין אַזוינע עפּאָכען, ווען דער פּרינציפּ פון געגענזייטיגער הילף האָט געהאַלטען ביים אונטערגעהן אין די טעאָקראַטיען און דעספּאָטישע שטאַאַטען פון מזרח, אָדער בעת די רוימישע אימפּעריע איז געזונקען — אפילו זיי האָבען בלויז ווידער בעשטעטיגט דעמזעלביגען פּרינציפּ. זיי האָבען געפונען זייערע ערשטע אָנהענגער צווישען די אָרימע און נידעריגע, אין די אונטערסטע און אונטערדריקטסטע שיכטען פון דער געזעלשאַפט, וואו דער געגענזייטיגער הילף־פּרינציפּ איז די נויטווענדיגע גרונדלאַגע פון טאָג־טעגליכען לעבען; און די נייע פאָרמען פון פעראייניגונג, וואָס זיינען איינגעפיהרט געוואָרען אין די גאָר ערשטע בודדהיסטישע און קריסטליכע געמיינדען, אין די ברודערשאַפטען פון מעהרען, און דערגלייכען, האָבען אָנגענומען דעם כאַראַקטער פון אַ צוריקקעהר צו די בעסטע פאָרמען פון געגענזייטיגער הילף אין דעם פּרימיטיווען שטאַם־לעבען.

יעדעס מאָל אָבער ווען עס איז געמאַכט געוואָרען אַ פערזוך זיך אומצוקעהרען צו אָט דעם אַלטען פּרינציפּ, איז זיין גרונד־אידעע אַלץ אויסגעברייטערט געוואָרען. פון דעם קלאַן האָט ער זיך אויסגעשפּרייט צו דער פעלקערשאַפט, דאַן צו דער פעדעראַציע פון פעלקערשאַפטען און נאָך ווייטער, צו דער נאַציאָן, ביז ענדליך — וועניג־

סטענס אין אידעאל — צו דער גאַנצער מענשהייט. אין דערזועלבער צייט איז ער אויך עדעלער געוואָרען. אין פּרימיטיווען בודדהיזם, אין אורשפּרינגליכען קריסטענטום, אין די שריפטען פון אייניגע מאַחמעדאַנישע לעהרער, אין די ערשטע רעפאָרמאַציאָנס-בעוועגונגען, און דערהויפּט אין די עטישע און פילאָזאָפישע בעוועגונגען פון 18טען י. ה. און פון דער היינטיגער צייט, ווערט וואָס ווייטער אַלץ שטאַרקער פערוואָרפען דער געדאַנק פון נקמה אָדער פון פערגעלטונג: גוטס פאַר גוטס און שלעכטס פאַר שלעכטס. דער העכערער בעגריף אז מען טאָר ניט נעהמען „קיין נקמה פאַר שלעכטס" און אז מען דאַרף פריי געבען דעם אַנדערען מעהר וויפיעל מען דערוואַרט פון איהם צו קריגען, ווערט פּראָקלאַמירט אַלס דער אמת'ער פּרינציפּ פון מאָראַל — אַ פּרינציפּ וואָס איז העכער איידער די גענויע אויסגעמאָסטענקייט, פּינקטליכע אָרענטליכקייט און טרוקענע גערעכטיגקייט, און איז זעהר מסוגל צו ברענגען גליקליכקייט. און דער מענש ווערט אויפגעפאָדערט ניט צו לאָזען זיך פיהרען אין זיינע האַנדלונגען בלויז פון דעם געפיהל פון ל י ע ב ע, וועלכער בעציהט זיך אַלעמאָל אויף פּערזאָנען, אָדער אין בעסטען פאַל אויפ'ן שטאַם, נאָר פון דעם ב ע וו ו א ו ס ט ז י י ן פ ו ן ז י י ן א י י נ ה י י ט מיט יעדען מענשליכען וועזען.

אין דער אָנווענדונג פון געגענזייטיגער הילף, וועלכע מיר קאָנען צוריקפיהרען צו די ערשטע אָנהויבען פון ענטוויקלונג, געפינען מיר אויף דעם אופן דעם פּאָזיטיווען און אונצווייפעלהאַפטען אורשפּרונג פון אונזערע עטהישע בעגריפען; און מיר קאָנען בעהויפּטען, אז אין דעם עטהישען פּראָגרעס פון מענשען האָט די הויפּט-ראָליע געשפּיעלט די געגענזייטיגע שטיצע, ניט דער געגענזייטיגער קאַמפּף. אין דער ברייטער אָנווענדונג פון געגענזייטיגער הילף אויך אין אונזער צייט, זעהען מיר די בעסטע גאַראַנטיע פאַר אַ נאָך מעהר דערהויבענער ענטוויקלונג פון דער מענשליכער ראַסע.

אַנהאַנג

I — מחנות שמעטערלינגען, וואַסער־פליעגען א. ד. ג.

(צו זייטע 30)

מ. ס. פּיפּערס האָט פערעפענטליכט אין „נאַטורקונדינג טיד־שריפט פאָר נעדערלאַנדש אינדיע“, 1891, טייל 5., זייט 198 (רע־צענזירט אין „נאַטורוויסענשאַפטליכע רונדשאו“, 1891, באַנד 6, זייט 573), אינטערעסאַנטע פאָרשונגען וועגען די מאַסען־אויספלוגען פון שמעטערלינגען, וואָס קומען פאָר אין האָלענדיש אָסט־אינדיע, ווי עס זעהט אויס, אונטער דעם איינפלוס פון די גרויסע צוג־ווינדען, פער־אורזאַכט פון דעם מערב־מאָנסון. אַזוינע מאַסען־אויספלוגען קומען געוועהנליך פאָר אין די ערשטע מאָנאַטען נאָך דעם איינטרעטען פון דעם מאָנסון, און אינדיווידומען פון ביידע געשלעכטער נעהמען בכלל אַנטייל דעריין, אָפטמאָל אָבער בעשטעהען די מחנות פון אינדיווידומען, וואָס געהערען צו דריי פערשיידענע מינים פון דער גאַטונג עאופּהאָעאַ. עס זעהט אויס, אַז דער צוועק פון די דאָזיגע אויספלוגען איז אויך די געשלעכטליכע צוזאַ־מענקונפט. עס איז, פערשטעהט זיך, גאַנץ מעגליך, אַז די אויס־פלוגען זיינען ניט אַ רעזולטאַט פון איבערלעגטער האַנדלונג, נאָר פיעל מעהר אַ פאָלגע פון נאָכאַהמונג, אָדער פון דעם וואונש נאָכצו־פליהען די איבעריגע.

בעיטס האָט געזעהן אויפ'ן טייך אַמאַזאָן די געלבע און אָראַנזש־פאַרביגע קאַללידריאַס „זיך פערזאַמלען אין געדיכט־געפּאַקטע מאַסען, אָפטמאָל צוויי אָדער דריי מעטער אין אומפאַנג, אַלע מיט זייערע פליגלען אָנגעשטעלט אין דער הויך, אַזוי אַז דער ברעג טייך האָט אויסגעקוקט ווי אויסגעלעגט מיט קראָקוס־בעיטען.“ זייערע וואַנדערענדע מחנות, וואָס זיינען אריבערגעפלויגען דעם טייך פון צפון צו דרום, „האָבען זיך געצויגען אָהן אַן אונטער־ברעכונג פון פריהמאָרגען ביז זונען־אונטערגאַנג.“ („נאַטוראַליסט אַן דהי אַמאַזאָן“, ז. 131).

די וואַסער־פֿליִעגען קומען זיך צונויף, בעת זייערע לאַנגע וואַנ־דערונגען איבער די פּאַמפּאַס, אין צאָהללאָזע מחנות, וועלכע ענט־האַלטען אינדיווידומען פון פערשיידענע מינים (הודסאָן „נאַטוראַ־ליסט אַן דהי לאַ פּלאַטאַ", ז. 30 און ווייטער). די היישעריקען (גראַס־האָפּערס — זאָניאָפּאָדאַ טאַרסאַטאַ) זיינען אויך זעהר געזעל־שאַפטליך (הודסאָן, דאָרט גופא, ז. 125).

II — די מוראַשקעס.

(צו זייטע 34)

פּיער הובער'ס „פאָרשונגען וועגען די מוראַשקעס" (אַ בוך, וואָס איז ערשיענען צוערשט אין יאָהר 1810, אין זשענעווע, און שפּעטער אין אַ ביליגער אויסגאַבע, אין יאָהר 1861, פון וועלכען ווערק עס האָבען געדאַרפט זיין שטאַרק פערשפּרייט ביליגע אויסגאַבען אין אַלע שפּראַכען), איז ניט נאָר די בעסטע אַרבייט איבער דעם געגענ־שטאַנד, נאָר איבערהויפּט אַ מוסטער פון אַ ווירקליך־וויסענשאַפט־ליכער פאָרשונג. דאַרווין איז געווען גאַנץ גערעכט, וואָס ער האָט פּיערר הובער'ן געהאַלטען פאַר אַ גרעסערען נאַטור־פאָרשער אפילו ווי זיין פאָטער (פראַנסוא הובער) איז געווען. יעדער יונגער נאַטור־פאָרשער מוז לעזען דאָס בוך, ניט נאָר צוליעב די פאַקטען, וואָס עס ענטהאַלט, נאָר כדי צו לערנען זיך די מעטאָדען פון פאָרשונג. ווי צו האָדעווען מוראַשקעס אין געמאַכטע גלעזערנע נעסטען; ווי צו מאַכען אַלע עקספּערימענטען, וואָס די שפּעטיגערע פאָרשער, אויך לובבאָק, האָבען געמאַכט — קאָן מען אַלץ געפינען אין הובער'ס וואונדערפולען קליינעם ווערק. די לעזער פון פּראָפעסאָר פאָרעל'ס און לובבאָק'ס ווערק וויסען גאַנץ געוויס, אַז אי דער שווייצאַרישער פּראָפעסאָר, אי דער ענגלישער געלעהרטער, זיינען צוגעטראָטען צו זייער אַרבייט אין אַ קריטישער שטימונג, מיט דער כונה אָבצו־שלאָגען הובער'ס בעהויפּטונגען בנוגע די וואונדערבאַרע אינסטינק־טען פון געגענזייטיגער הילף ביי די מוראַשקעס; אָבער נאָך אַ גע־נויער אונטערזוכונג האָבען זיי נאָר געקאָנט בעשטעטיגען די דאָזיגע בעהויפּטונגען. ליידער אָבער איז עס כאַראַקטעריסטיש פאַר דער מענשליכער נאַטור, אַז ער וועט גערן גלויבען יעדע בעהויפּטונג

וועגען דעם מענשענ׳ס כח צו ענדערען ווען ער וויל די ווירקונג פון די נאַטור־קרעפטען, און אין דער זעלבער צייט וועט ער ניט וועלען צוגעבען בעוויזענע וויסענשאַפטליכע פאַקטען, וועלכע פיהרען צו פערקלענערען דעם מרחק צווישען דעם מענשען און זיינע מיט־ברידער פון דער טהיערישער וועלט.

מר. סאַדהערלענד („אָרידזשין ענד גראָוטה אָוו מאָראַל אינ־סטינקט") האָט הפנים אָנגעפאַנגען זיין בוך מיט דער כונה צו בע־ווייזען, אז אַלע מאָראַלע געפיהלען האָבען זיך גענומען פון די עלטע־רענ׳ס אויפפאַסונג און דער פאַמיליען־ליעבע, וועלכע ערשיינען נאָר ביי די וואַרים־בלוטיגע בעלי־חיים; ממילא זוכט ער צו פערקלענערען די בעדייטונג פון דער סימפּאַטיע און קאָאָפּעראַציע, וואָס מען גע־פינט ביי די מוראַשקעס. ער ציטירט ביכנער׳ס בוך „דאַס גייסטעס־לעבען דער טהיערע" און איז אויך בעקאַנט מיט לובבאָקס עקספּערי־מענטען. וואָס גהערט הובער׳ס און פאָרעלל׳ס ווערק, פטר׳ט ער זיי אָב מיט דעם פאָלגענדען זאַץ: „אָבער זיי — ביכנער׳ס ביישפּיע־לען פון סימפּאַטיע צווישען מוראַשקעס — ליידען אַלע, אָדער דאָס רוב פון זיי, פון אַ געוויסען סענטימענטאַלען צוג... וואָס עס פּאַסט זיך מעהר פאַר שוהלביכער, איידער פאַר פאָרזיכטיגע וויסענשאַפט־ווערק; און דאָס זעלבע לאָזט זיך אויך זאָ־גען (די אונטערשטריכען זיינען מיינע) וועגען אייניגע פון הובער׳ס און פאָרעלל׳ס בעקאַנטע אַנעקדאָטען" (באַנד I, זייט 298).

מר. סאַדהערלאַנד גיט ניט גענוי אָן, וועלכע אַנעקדאָטען ער מיינט; אָבער מיר שיינט, אז ער האָט מסתמא קיינמאָל ניט געהאַט די געלעגענהייט דורכצולעזען הובער׳ס און פאָרעלל׳ס ווערק. נאַטור־פאָרשער, וועלכע קענען די דאָזיגע ווערק, געפינען ניט אין זיי קיין „אַנעקדאָטען".

דאָ קאָן מען דערמאָנען פּראָפעסאָר גאָטטפריעד אַדלערז׳ס ווערק וועגען די מוראַשקעס אין שוועדען (1886). עס איז קוים נויטיג צו זאָגען, אז הובער׳ס און פאָרעלל׳ס בעאָבאַכטונגען, וועלכע זיינען אַזוי חדוש׳דיג פאַר מענשען, וואָס האָבען פריהער ניט שטו־דירט דעם געגענשטאַנד, ווערען פאָלשטענדיג בעשטעטיגט פון דעם שוועדישען פּראָפעסאָר (ז. 136 און 137).

פּראָפעסאָר ג. אַדלערז ברייננט אויך זעהר אינטערעסאַנטע

עקספּערימענטען צו בעווייזען די ריכטיגקייט פון דאָס, וואָס הובער האָט שוין בעאָבאַכטעט: אַז מוראַשקעס פון צוויי בעזונדערע נעסטען אַטאַקירען ניט איינע די אַנדערע אַלעמאָל. איינעם פון זיינע עקספּערימענטען האָט ער געמאַכט מיט די מוראַשקעס טאַפּינאָמאַ עררּאַטיקום, און אַן אַנדערען — מיט דעם גע־וועהנליכען מין רופאַ. אָנקלייבענדיג אַ גאַנצען נעסט אין אַ זעקעל, האָט ער עס אויסגעשאָטען זעקס פוס ווייט פון אַן אַנדער נעסט. דאָס האָט ניט אַרויסגערופען קיין געשלעג צווישען זיי, נאָר די מוראַשקעס פון צווייטען נעסט האָבען גלייך גענומען אוועק־טראָגען די פּופּען (די ניט־גאַנץ־ענטוויקעלטע יונגע מוראַשקעס) פון די ניי־געבראַכטע. בדרך כלל, ווען פּראָפ. אַדלערז האָט צונויפגע־בראַכט אַרבייטענדע מוראַשקעס פון פערשיידענע נעסטען, וועלכע האָבען געהאַט מיט זיך זייערע פּופּען, איז ניט פּאָרגעקומען צווישען זיי קיין געשלעג, נאָר ווען ער האָט צונויפגעפיהרט מוראַשקעס אָהן זייערע פּופּען, פלעגט זיך אָנהויבען אַ געשלעג (ז. 186—185).

ער האָט אויך פערפאַלקאָמט פאָרעלל׳ס און מאַק־קוק׳ס בעאָב־אַכטונגען וועגען די „פעלקער“ פון די מוראַשקעס, וועלכע בעשטעהען פון אַ סך נעסטען, און לויט זיינע אייגענע אָבשאַצונגען, אַז אין יעדען נעסט פון דעם מין פאָרמיקאַ עקזעקטאַ געפינען זיך אַ דורכשניט פון 300,000 מוראַשקעס, קומט ער צום שלוס, אַז אַזוינע „פעלקער“ קאָנען האָבען צעהנדליגע אָדער הונדערטע מיליאָ־נען איינוואוינער.

מעטערלינק׳ס אויסגעצייכנעט־געשריבענעס בוך וועגען ביענען, הגם עס ענטהאַלט ניט קיין נייע בעאָבאַכטונגען, וואָלט געווען זעהר ניצליך, ווען עס וואָלט געווען ווייניגער פערשטעלט פון „מעטאַפי־זישע“ ווערטער.

אַן אויסגעצייכענטער סך הכל פון די לעצטע ווערק וועגען די מוראַשקעס־ערדבעאַרבייטער געפינט זיך אין ברעהם׳ס פּראַנצויזי־שער אויסגאַבע, צוזאַמענגעשטעלט פון זש. קינקעל ד׳הערקולעי.

III — גענגענזייטיגע הילף ביי שפּערלינגען.

(צו זייטען 47, 59)

די לעצטע יאָהרען איז מיר אויסגעקומען צו בעאָבאַכטען געזעל־

שאפטען פון שפערלינגען אין גערטענדעל פון אונזער הייזעל אין בראמלעי. עס איז בעקאנט, אז די שפערלינגען זיינען גרויסע געשלעג־פיהרער און כעסנים (סאנגווינעקער), און רייסען זיך אפט ארום פאר א קליינינקייט. אבער דערפאר שטעלען זיי זיך שטארק איין איינער פאר דעם אנדערען, און דאן מאכען זיי אזוינע געוואל־טען, אז איהר ווערט ניט־ווילענדיג אויפמערקזאם אויף זיי. אזוי צ. ב. ש., האט איינמאל א פארעל שפערלינגען זיך בענוצט מיט דער געלעגענהייט, וואס אין ווינקעל דאך פון אונזער שכנ'ס הויז איז ארויסגעפאלען א ציעגעל, און האט זיך דארט אויסגעבויט א נעסט. די דראסלען (אזוינע זינג־פויגלען מיט שווארצע פעדערען), כאטש זיי לעבען ווינטער בשלום מיט די שפערלינגען און שפייזען זיך אינ־איינעם, פונדעסטוועגען ווי עס ווייזט אויס ווארפען זיי אמאל ארויס די יונגינקע שפערלינגען פון זייערע נעסטען. נו, האט זיך א דרא־סעל געמאכט א מאדע קומען שרעקען דאס דאזיגע פארעל שפער־לינגען. ער פלעגט קומען צופליהען, זיך אוועקזעצען אויפ'ן רינע פון דאך, נעבען זייער נארע, און פלעגט זיך אמאל סטארען צוקריכען צום נעסט דורכ'ן דורכגאנג אונטער די דאך־ציעגעל. דאן פלעגען אלע שפערלינגען פון אונזער גערטענדעל אויפהויבען א שרעקליכען טומעל, מיט גרויס כעס אנפליהען און ארויפשפרינגען אויפ'ן דרא־סעל און איהם צווינגען אבצוטרעטען. מיר האבען אלעמאל גע־וואוסט ווען דער דראסעל איז צוגעפלויגען צום נעסט פון די שפער־לינגען — אזא קוויטשעריי און טומעל איז אונמעגליך ניט צו בעמערקען.

אויך אזא טומעל, נאר פון אן אנדער סארט, פלעגען די שפער־לינגען אויפהויבען, ווען א יונג פויגעלע פלעגט ארויספאלען פון א נעסט. דער ליארם און אויפרעגונג אין אזוינע פעלען איז געווען אונ־געוועהנליך, און מיר פלעגען זיך שוין גלייך דערוויסען פון דער מעשה. די קאלאניע פלעגט זיך בערוהיגען ערשט דאן, ווען מען האט אויפגעהויבען דאס קליין־פויגעלע (אויב ניט וואלטען איהם די קעץ אויפגעגעסען) און מען האט איהם אוועקגעזעצט אין א לעדיגען צימער מיט אן אפענעם פענסטער. זיין מוטער פלעגט דאן צו־פליהען צו איהם, זיך אוועקזעצען אויפ'ן ראהם פון פענסטער, און אויב איך האב קיין טעות ניט, פלעגט זי אמאל אויך אריינפליהען אין צימער. צו אבענד צו, אדער אויף מארגען, פלעגט זי איהם

ארויסלאָקען אויפ'ן דאך פון א צוגעבויטען שטיבעל, וואָס איז צוגע־
קומען צום פענסטער. דאן פלעגט ארום איהם גלייך צונויפפליהען
פון ערגעץ־וואו א גאנצע מאסע שפּערלינגען, און זיי האָבען אלע
משונה'דיג געליארעמט — אפּנים פון שמחה; און דער יונגינקער
האָט זיך אָנגעקליבען מיט מוטה, האָט זיך איינגעקעהרט ווי עס איז
אראָבפליהען פון דאך און האָט זיך אויסגעלערענט פליהען.

IV — פעראייניגונגען צו בויען נעסטען.

(צו זייט 60)

אָדיבאָנ'ס טאָג־ביכער („אָדיבאָן ענד היז דזשוירנאַלס", ניו יאָרק, 1898), דערהויפּט די וואָס זיינען שייך צו זיין לעבען, אין די דרייסיגער יאָהרען (פון פאָריגען יאָהרהונדערט), אויף די ברעגעס פון לאבאראדאָר און סט. לאָרענס טייך, ענטהאלטען אויסגעצייכענטע בעשרייבונגען פון די נעסט־בויענדע פעראייניגען פון די וואסער־פויגלען. רעדענדיג וועגען „דעם פעלזען", איינעם פון די אינזלען פון מאגדאלען אָדער אמהערסט, האָט ער געשריבען: — „אום עלף אוהר האָב איך פון מיין שיף געקאָנט גאנץ קלאָר דערזעהן זיין שפּיץ און האָב געדענקט, אז ער איז בעדעקט מיט שנעע, עטליכע פוס דיק. עס האָט אויסגעזעהן, ווי דער שנעע האָט פערדעקט יעדעם טייל פון זיינע פלאכע, ארויסשטעקענדע טרעפּ". דאָס איז אָבער גאָר ניט געווען קיין שנעע: דאָס זיינען געווען ווייסע טעלפּעל־פויגלען, וועלכע זיינען זיך רוהיג געזעסען אויף זייערע איער, אָדער אויף זייערע ניי־ אויסגעבריהטע פויגעלעך, — מיט די קעפּלעך אויסגעדרעהט צו דער זייט וואו דער ווינד האָט געבלאָזען, כמעט אָנריהרענדיג איינע די אנדערע, זיצענדיג אָט אזוי אין רעגעלמעסיגע רייהען. די לופט פון אויבען, אָן ערך הונדערט עלען איבער דעם פעלזען, ווי אויך א גע־ ווייסע שטרעקע ארום איהם, „איז געווען פול מיט פליהענדע פויגלען, וואָס האָט אויסגעזעהן ווי א געדיכטער שנעע וואָלט געפאלען די־ רעקט איבער אונז." קיטטיוואקע־מעווען און לוממען האָבען גע־ בריהט אויפ'ן זעלבען פעלזען („דזשוירנאַלס", באנד 1, ז. 363—360).

ניט ווייט פון דעם אינזעל אנטיקאָסטי איז דער ים „בוכשטעב־ ליך געווען בעדעקט מיט לוממען און קליינע פינגווינען (אלקא

טאָרדא)." אַביסעל ווייטער איז די לופט פול געווען מיט די סאַמעט־
ענטלעך. אויף די פעלזען פון דער בוכטע זיינען געזעסען און גע־
בריהט די זילבער־מעווען, די ים־שוואַלבען (גרויסע, אַרקטישע און
וואַהרשיינליך פאָסטער'ס), די טרינגאַ פוזיללאַ, די ים־מעווען, די
אַלקען, די סקאָטער־ענטען, די ווילדע גענז (אַנסער קאַנאַדענזיס),
דער רויט־בריסטיגער מערגאַנזער, די קאָרמאָראַנען א. אַז. וו. דער־
הויפט זיינען געווען אַ סך ים־מעווען; „זיי פלאָגען שטענדיג אַלע
אַנדערע פויגלען, טרינקען אויס זייערע אייער און עסען אויף זייערע
יונגע"; „זיי פערנעהמען דאָ דעם פלאַץ פון די אָדלערען און
האַביכטען".

אויפ'ן מיססורי, אַריבער סט. לואי, האָט אָדיבאָן געזעהן, אין
יאָהר 1843, גייער און אָדלערען בריהען זייערע אייער קאָלאָניעס־
ווייז. ער דערמאָנט „לאַנגע ליניען פון הויכען ברעג, אַרומגערינגעלט
פון מורא'דיג גרויסע קאַלך־פעלזען מיט מאָדנע לעכער, וואו מיר
האָבען געזעהן ווי עס פלעגען אַריינפליהען פאַרנאַכט גייער און
אָדלערען" — אייגענטליך, ווי ע. קועס בעמערקט אין אַ הערה (באַנד
1, ז. 458), זיינען עס געווען טערקישע בוזאַרדס און פליכעוואַטע
אָדלערען.

איינס פון די בעסטע בריהונגס־פלעצער נעבען די בריטישע
ברעגעס זיינען די פאַרנע־אינזלען, און מען קאָן געפינען אין טש.
דיקסאָנ'ס ווערק „אַמאָנג דהי בוירדס אָוו נאָרטהערן שיירס" אַ לע־
בעדיגע בעשרייבונג פון די דאָזיגע פלעצער, וואו צעהנדליגע טויזענ־
דער מעווען, ים־שוואַלבען, עידער־ענטען, קאָרמאָראַנען, רעגענ־
פייפער, אויסטער־פאַנגער, לוממען און לונדען קומען זיך צוזאַמען
יעדען יאָהר. „ווען מען קומט צו נעהנטער צו די דאָזיגע אינזלען,
איז דער ערשטער איינדרוק, אַז אָט די מעווען (די קלענערע, מיט די
שוואַרצע רוקענדלעך) האָבען מאָנאָפּאָליזירט דעם גאַנצען געגענד:
אַזוי פיעל זיינען זיי דאָרטען פאַראַן. עס דוכט זיך ווי די לופט איז
אָנגעפילט מיט זיי, און דער באָדען און די נאַקעטע פעלזען זיינען
בעדעקט מיט זיי; און ווען אונזער שיפעל איז ענדליך צוגעקומען
צום שטיינערנעם ברעג און מיר זיינען מיט חשק אַרויסגעשפּרונגען
אויף דער יבשה, זיינען די פויגלעך געוואָרען טומעלדיג אויפגע־
רעגט, און האָבען אַזוי לאַנג פראָטעסטירט מיט זייערע געשרייען,
ביז וואַנען מיר זיינען ניט אָבגעפאָהרען" (ז. 219).

אינטערעסאנטע בעמערקונגען וועגען דער שייכות צווישען דער ענטוויקלונג פון פאמיליען־לעבען ביי די לאנגפיסיגע פויגלען און דער פערקלענערונג פון דער צאהל אייער, וואס זיי זיצען אויס, האט געמאכט א. ס. פאליאקאוו אין דער נאטורפארשער־געזעלשאפט פון פעטערבורגער אוניווערזיטעט (פראטאקאל פון דער זאאלאגישער אבטיילונג, 17טען דעצ., 1874).

V. — צי די גרויסע פויגלען העלפען די קליינע ביים איבערוואנדערן?

(צו זייט 62)

אן ענגלישער נאטורפארשער און זאאלאג (דזשיימס עד. הארטינג, „רעקריאיישאן אוו א נאטוראליסט") האט בעטראכט אין א בעזונדער קאפיטעל פון זיין בוך די אלע פעלען, וואס זיינען איהם געוועזען בעקאנט וועגען דעם, אז די גרויסע פויגלען העלפען אמאל די קליינע ביים איבערוואנדערן, וועלכע זעצען זיך דאן אויף זיי צווישען די שולטערן. א ב ס א ל ו ט ־ ז י כ ע ר ע פאקטען זיינען ניטא, היות ווי עס איז כמעט אונמעגליך, קוקענדיג פון אונטען, צו זעהן א פויגעל, וואס זיצט אויף אן אנדערער; נאר ערפאהרענע נאטורפארשער־ארניטאלאגען האלטען דעם פאקט פאר זעהר וואהרשיינליך.

די פאלגענדע זיינען די פאקטען, וואס הארטינג האט צונויפגעקליבען. דער בעקאנטער ארקטישער פארשער, דר. דזש. רע, אין זיין בעריכט צו דער לינעאישער געזעלשאפט האט מיטגעטיילט, אז די אינדיאנער פון דעם שטאם קרעע (אין הודסאן־לאנד) האבען בעהויפטעט, אז איינע פון די קלענערע וואנדערענדע פויגלען זעצט זיך בעת'ן אריבערפליהען אויף דער קאנאדער גאנז. די אינדיאנער פון אט דעם שטאם בעטרייבען אין א גרויסער מאס א געיעג אויף אט דער גאנז, וועלכע זיי טרעפען אן ווען זי פליהט אריבער פון די דרום־לענדער אין זייער טעריטאריע. דאס אייגענע האט דער דר. רע געהערט פון די אינדיאנער אויף די ברעגעס פון דעם אטאבאסקי און די „גרייט סלייוו לייקס", וועלכע וואוינען ארום 1500 ווערסט צו צפון־מזרח פון די פריהער־דערמאנטע אינדיאנער.

דר. לענגעפּ (אין זיין בוך „בייבל קאָסטאָמס אין בייבל לענדס“) דערמאָנט וועגען אַ סך קליינע פויגלעך, וועלכע פליהען אריבער פון פּאַלעסטינאַ אין אַראַביע און עגיפּטען אויפ'ן רוקען פון די בושלען. ווען די בושלען פליהען פון צפון צו דרום, פליהען זיי נידעריג, און די קליינע פויגלעך פליהען אַרויף אויף זיי. אָפטמאָל הערט זיך דאָס צווימשערן פון די פויגעלעך, בעת זיי זיצען שוין אויף די שולטערן פון די גרויסע פויגלען. וועניגסטענס זאָגען אַזוי די אָרטיגע איינוואוינער; מען דאַרף אָבער געדענקען, אַז קיינער צווייפעלט ניט וועגען דעם, אַז די קליינע פויגלעך מאַכען דורך זייער אריבערפליהען אינאיינעם מיט די גרויסע — דאָס איז אַן אַלגעמיין־בעוואוסטער פאַקט. דאָס צוויטשערן אָבער פון די קליינע איז פאַר זיך אַליין נאָך ניט קיין בעוויז, אַז זיי זעצען זיך אויף די גרויסע.

דער אמעריקאנער, פּראָפעסאָר קלייפּאָל, זאָגט אָבער, אַז ער האָט זיך פּערזענליך איבערצייגט, בעת ער איז געווען אויפ'ן אינזעל קריט, אַז די עק־פאָכערס און אַנדערע קליינע פויגלעך, איבערפליהענדיג פון אייראָפּאַ אין די דרום־לענדער, זעצען זיך אויפ'ן רוקען ביי די בושלען. צוערשט האָט ער עס ניט געוואָלט גלויבען, נאָר ווען אַ פישער האָט אין זיין געגענוואַרט אויסגעשאָסען אין אַ מחנה אריבערפליהענדע בושלען, האָט קלייפּאָל אַליין געזעהן ווי די דאָזיגע פויגעלעך האָבען זיך אויפגעהויבען פון אויבען פון דער דאָזיגער מחנה און זיינען פערשוואונדען („נייטשור“, 24טען פעברואַר, 1881).

אַ דייטשער שריפטשטעלער, אַדאָלף עבעלינג, האָט דיזעלבע זאַך אָפט געהערט דערצעהלען אין קאַירָאָ, און דער בעריהמטער רייזענדער און אָרניטאָלאָג, הייגלין, האָט איהם געזאָגט אין קאַירָאָ, אַז ער האַלט דעם פאַקט פאַר גאַנץ וואַהרשיינליך, אָבוואויל פּערזענליך האָט ער ניט געהאַט קיין געלעגענהייט דאָס צו בעשטעטיגען.

דער בעוואוסטער שוועדישער רייזענדער, העדענבערג, בעהויפּטעט, אַז ער האָט אַליין אָפט געהערט, אויפ'ן אינזעל ראָדאָסאַ, די שטימען פון קליינע פויגעלעך, וועלכע האָבען איבערגעוואַנדערט צוזאַמען מיט די שטאָרכען; און איינמאָל האָט ער אַליין געזעהן עטליכע פויגעלעך, וואָס זיינען אַרונטערגעפלויגען פון די רוקענס פון די שטאָרכען, בעת זיי זיינען אָנגעקומען אויפ'ן אינזעל.

ט. ה. נעלסאָן האָט געשריבען אין ענגלישען זשורנאַל „דהי

זאָלאָדזשיסט" (פעברואר, 1882, ז. 73), אז דער אויפזועהער פון וואסער־דאַם ביים אויסגוס פון טייך טעעס, אין ענגלאנד, שטעהענדיג דעם 16טען אָקטאָבער, אין אַ טרוקענעם קאַלטען וועטער, ביים ברעג דאַם, האָט ער דערזעהן אַן איילע, (סאוואַ אין רוסיש), וועלכע איז געפלויגען פון ים אַ פערמאַטערטע, און האָט בעמערקט עפּעס אויף איהרע שולטערן. די איילע האָט זיך אַוועקגעזעצט אויף די שטריק־ווערק, 15 פוס ווייט פון איהם, און באַלד איז ארונטערגע־שפּרונגען פון איהר רוקען אַ קליין פויגעלע און איז אַוועקגעפלויגען איבער'ן דאַם. איידער ער האָט זיך געכאַפּט פאר'ן ביקס, איז די איילע אַוועקגעפלויגען, דאָס פויגעלע אָבער האָט ער דערשאָסען, און דער דאָרטיגער זאָאָלאָג האָט בעשטימט, אַז עס איז געווען אַ גאָלד־פעדעריג צוינקעניגעל.

אזאַ קליינטשיק, שוואַך־פליהענד פויגעלע וואָלט קוים געקאָנט אליין אריבערפליהען דעם דייטשען ים אַנטקעגען ווינט. עס וואַנדערט אָבער רעגעלמעסיג און קומט צופליהען אין ענגלאנד אלעמאָל פריהער פאר'ן וואַלד־האָהן (וואודקאָק) און מען רופט עס טאקע דערפאַר אין ענגלאנד „דער אריינבריינגער פון וואַלד־האָהן" (וואודקאָק פּיילאָט). די פישערלייט פון די דאָזיגע וואסער־ברעגען האָבען אָפט בעמערקט, ווי דאָס דאָזיגע פויגעלע זעצט זיך אויף זייערע שיפלעך.

מיט איין וואָרט, רעזומירענדיג דאָס, וואָס מיר ווייסען וועגען דער פראגע, קאָנען מיר זאָגען דאָס פאָלגענדע: די זאָאָלאָגען האָבען קיין פּאָזיטיווע, בעשטימטע בעאָבאַכטונגען וועגען דעם ניט געמאַכט. די אָרטיגע איינוואוינער אָבער פון די געגענדען, וואוהין די פויגעלעך קומען צו פליהען, זיינען בכלל זיכער, אַז די קליינע פויגעלעך, וועלכע קומען צו פליהען צוזאַמען מיט די גרויסע פויגלען, זעצען זיך ביי די גרויסע אויפ'ן רוקען — מעגליך אָבער, אַז דאָס פּאַסירט נאָר צום סוף פון זייער רייזע איבער'ן ים.

VI — צופּאַסונגען אויסצובײַדען קאָנקורענץ. עקוואַטאָר־פּאַס פון אפריקא.

(צו זייט 64)

צום גליק איז ביז היינטיגען טאָג נאָך פאַראַן איין געגענד,

וואו דאָס לעבען פון די חיות איז פערבליבען דאָס זעלבע ווי אמאָל, איידער עס איז אָנגעקומען דער מענש, א בעוואָפּענטער מיט פייער־געווער. דאָס איז דער עקוואַטאָר־פּאָס פון אפריקא, וועגען וועלכען מיר האָבען אַן אויסגעצייכענטען ווערק פון ק. ג. שיללינג („ווימה פלאשלייט ענד רייפל", 2 בענדער, לאָנדאָן, 1906; (דער אָריגינאַל איז אין דייטש; איך האָב זיך בענוצט מיט דער ענגלישער איבערזעצונג) — א שרייבער, וועלכער איז גוט בעקאַנט צווישען זאָאָלאָגען אלס אַן אויטאָריטעט וועגען טהיערען־לעבען אין אפריקא און אַן עקספּערט־נאַטור־פאָרשער.

אין דרום־אפריקא — זאָגט ער — האָבען די ווייסע און די אָרטיגע איינוואוינער, בעוואָפּענט מיט פייער־געוועהר, אויסגע־הרג'ט אונגעהויערע צאָהלען ווילדע חיות, אַזוי אַז אייניגע מינים זיינען אינגאַנצען פערשוואונדען און דער אויסזעהן גופא פון דער טהיערען־בעפעלקערונג איז גאָר געוואָרען אַנאַנדערער. „אַזוי זיינען פערשוואונדען: דער ווייס־עקיגער ג נ ו (אַזא מין אַנטעלאָפּ), דער באַנטעבאָק־הירש, דער בלעסבאָק, די קוואגא, די בארג־זעברא, דער שעהנער, וויסליכער אַנטעלאָפּ, דער קאַפּ'שער בופעלאָקס, דער עלפאַנט, דער אַזוי־גערופענער נאָז־האָרן, דער שווארצער נאָז־האָרן (רהינאָצעראָס), דער זשיראַף, דער היפּאָפּאָטאַמוס און דער שטרויס — מיט דער אויסנאַהם פון עטליכע געבליבענע וואַריעטעטען פון די ערשטע דריי מינים". דערביי דאַרף מען געדענקען, אַז מען פלעגט זיי בעגעגענען אין אונצעהליגע מאַסען נאָך אין דעם ערשטען דריטעל פון 19טען יאָהרהונדערט, און פריהערדיגע צייטען זיינען זיי געווען נאָך מעהר צאָהלרייך.

אפילו אויפ'ן עקוואַטאָר־פּאָס פון אפריקא ווערט זייער צאָהל אויך קלענער, און מען בעגעגענט שוין ניט די זעבר־עס סטאַדעןנווייז, ווי פּראָפ. ג. מייער האָט זיי געזעהן (זעה זיין בוך „קילימאַנ־דזשאַראָ"), עטליכע יאָהר פריהער פאַר שיללינגס'עס עקספּעדיציע; די סטאַדעס פון די עלפאַנטען און בופעלאָקסען זיינען אויך פיעל שיטערער געוואָרען. נאָך אַלעם דעם, לעבען מאַסען חיות נאָך אַלץ אין גרויסע געזעלשאַפטען, און די פעראייניגונגען פון פערשיידענע מינים, וואָס שיללינגס דערמאָנט, זיינען מערקווירדיג.

אויף די בערג־פלאַכען פון עקוואַטאָרישען טייל אפריקא, נאָך די גרויסע רעגענס, ווערען אונגעהויערע שטרעקען אין דריי וואָכען

פערטרונקען פון וואסער, און אַלע נידעריגע פלעצער ווערען זומפּען אָדער אָזערעס, וועלכע ציהען־צו אונגעהויערע צאָהלען פון אַלע מעגליכע חיות, וואָס בעוואוינען דעם גאנצען טרוקענעם שטח פון די הויכע סטעפּעס. „אונצעהליגע מחנות גנז און ענטלעך האָבען בעדעקט די אויבערפלעך פון די אָזערעס — שרייבט שיללינגס — און אויף די ברעגעס האָבען זיך געפּיטערט טויזענדער גנז און זעברעס; פון די ווייטסטע גרעניצען פון די הויכע סטעפּעס האָבען זיך צונויפגעקליבען די נאָז־האָרנס אין זייערע געוועהנליכע טרינק־פּלעצער צווישען די שילף־ראָהרען; עס האָבען זיך אויך אומגע־קעהרט די וואסער־בעק, די האַרטעבעסטען, (אַזוינע ארטען אַנטע־לאָפּען), די גאַזעלען און איינינע בופעלאָקסען" (ז. 91 און 92).

די בעשרייבונג פון דעם לעבען אויף די ברעגעס פון אָט די ציימווייליגע אָזערעס, וואָס שיללינגס האָט געגעבען, ווי אויך זיינע אויסגעצייכענטע פאָטאָגראַפיעס — וועלכע ער האָט טיילווייז גענומען ביי נאַכט ביי אַ שנעלען פלאַם — זיינען מערקווירדיג דערמיט, וואָס זיי בעווייזען וועלכע גרויסע מאַסען פערשידענ־אַרטיגע חיות עם קליבען זיך צוזאַמען אין די דאָזיגע ערטער, און ווי זיי גיט זיך איין צוזוקומען סטאַדענווייז ביי נאַכט זיך אָנצו־טרינקען, ניט ווערענדיג פערצוקט פון די לייבען, וואָס קלייבען זיך אויך דאָרטען צונויף, נאָר אַ דאַנק דער וואַכזאַמקייט און פאָרזיכ־טיגקייט פון זייערע מרגלים און וועכטער. גלייך ווי די זון פער־געהט, ביז אויף מאָרגען פריה, הויבען אָן צו פליהען צו דער אָזערע הונדערטע טויזענדער פערשידענע פויגלען און עס קומען זיך אָנ־טרינקען די פערשידענאַרטיגסטע זויגטהיערען. עס איז אינטערע־סאַנט. אַז אויף זיינע ערשטע עקספּעדיציעס האָט שיללינגס געזעהן, ווי לייבען געהען אויף געיעג מחנות'ווייז, און מען קאָן עס אויך זעהן אויף זיינע ביינאַכטיגע פאָטאָגראַפיעס. אויף איין פאָטאָ־גראַפיע זעהען זיך דריי לייבען, וואָס גנב'נען זיך אונטער צו זייער רויב. שיללינגס אליין האָט קיינמאָל ניט געזעהן מעהר ווי זיבען לייבען צוזאַמען (ז. 133); אָבער ווען נאָר אַ לייב האָט אַ ברוס געטאָן ביי נאַכט, האָבען זיך גלייך אָבגערופען עטליכע אַנדערע לייבען. איינמאָל, ווען אויפ'ן ברעג פון אַ ציימווייליגער אָזערע האָבען זיך צונויפגעקליבען זעהר פיעל פערשיידענע חיות, און שיללינגס האָט געהערט דאָס ברומען פון אַ סך לייבען, האָט ער

זיך גענומען אויף מאָרגען פריה פונאַנדערקלייבען זייערע שפּורען:
„איך האָב זיך איבערציינט — שרייבט ער — נאָך די געפונענע שפּורען, אַז וועניגסטענס דרייסיג לייבען האָבען בעזוכט דעם אָרט דורך דער נאַכט“ (ז. 132). „אַ געעהרטער ענגלישער בעאָבאַכטער (שרייבט ער אויף ז. 345) האָט איינמאָל געזעהן 27 לייבען צוזאַמען.“ אין דער צייט וואָס שיללינגס האָט דורכגעמאַכט זיינע עקספּעדיציעס, איז עס געווען אַ געוועהנליכע זאַך צו טרעפען עטליכע לייבען צוזאַמען געהן אויף געיעג.

VII — די געזעלשאַפטליכקייט פון חיות.
(צו זייט 68)

דער אומשטאַנד, וואָס די חיות האָבען געלעבט מעהר געזעלשאַפטליך, בעת דער מענש האָט זיי וועניגער פערפאָלגט, ווערט בעשטעטיגט דורך פיעלע פאַקטען, פון וועלכע מען קאָן זעהן, אַז די חיות וועלכע לעבען איצטער אין איינזאַמקייט, אין די געגענדען וואָס זיינען בעוואוינט פון מענשען, לעבען סטאַדעסווייז אין די ניט־בעפעלקערטע געגענדען. אַזוי האָט פּזשעוואַלסקי געפונען אויף די אויסגעטריקענטע פּלאַטאָ־וויסטענישען פון צפון־טיבעט בערען וואָס לעבען אין געזעלשאַפטען. ער דערמאָנט צאָהלרייכע „סטאַדעס יאַקס, קהולאַנס, אַנטעלאָפּען און אַפילו בערען“. די בערען, זאָגט ער, לעבען אויף די זעהר צאָהלרייכע קליינע גריזונעס און זיינען אליין אַזוי גרויס אין צאָהל, אַז „ווי די איינגעבוירענע האָבען מיר פערזיכערט, האָבען זיי אָפט געפונען צו הונדערט ביז הונדערט און פופציג בערען שלאָפען צוזאַמען אין איין הייהל“ (דער יאָהר־בעריכט פון דער רוסישער געאָגראַפישער געזעלשאַפט פאַר דעם יאָהר 1885, ז. 11). אין סקאָרעסבי'ס צייטען, ד. ה. אין די צוואַנציגער יאָהרען פון 19טען י. ה., זיינען די ווייסע בערען געווען אַזוי צאָהלרייך און האָבען געלעבט אין אַזוינע גרויסע סטאַדעס, אַז סקאָרעסבי (אַ גוטער בעאָבאַכטער) האָט זיי פערגליכען מיט סטאַדעס שעפּסען. די האָזען (לעפּוס לעהמאַני) לעבען אין גרויסע געזעלשאַפטען אויף דער טראַנסקאַספּישער טעריטאָריע (נ. זארודני, אין בולעטין פון דער מאָסקווער נאַטורפאָרשער געזעלשאַפט, 1889). די קליינע קאַליפאָרניער פוקסען, וועלכע לעבען,

ווי ס. האָלדען זאָגט, ארום דעם ליקק אָבזערוואטאָריום אויף א געמישטער דיעטע פון מאַנזאַניטאַ יאַגדעס און די היהנער פון די אַסטראָנאָמען", זיינען ווי עס שיינט, אויך זעהר געזעלשאַפטליך. אפילו די לייבען, ווי מיר האָבען געזעהן אין דעם פאָריגען אַנהאַנג, געהען אויף געיעג געמיינשאַפטליך אין דעם נאָך ווילדען טייל פון עקוואטאָר־שטח פון אפריקא.

אייניגע זעהר אינטערעסאַנטע ביישפּיעלען פון ליעבע צו געזעל־שאַפט ביי חיות געפינען זיך אין ס. דזש. קאָרניש'עס ווערק „אַנימאַלס אט וואָרק אנד פּליי" (לאָנדאָן, 1896). אַלע בעלי חיים, בעמערקט ער גאַנץ ריכטיג, האָבען פיינט איינזאַמקייט. ער ברייננט אויך אַמוזאַנטע ביישפּיעלען וועגען דער געוועהנהייט פון די פערדי־הינד אויסצושטעלען וועכטער. די דאָזיגע געוועהנהייט איז אַזוי שטאַרק איינגעוואָרצעלט אין זיי, אַז זיי האַלטען שטענדיג אַ וועכטער אַפילו אין לאָנדאָנער זאָאָלאָגישען גאַרטען און אין דעם „זשאַרדען ד'אַקקלימאַטאַסיאָן" אין פּאַריז (ז. 46).

פּראָפעסאָר קעססלער איז געווען גאַנץ גערעכט אָנווייזענדיג, אַז צוליעב דעם וואָס די יונג־אויסגעוועסענע פויגעלעך האַלטען זיך אויף איינאיינעם אין הערבסט, ענטוויקלען זיך ביי זיי געפיהלען פון געזעלשאַפטליכקייט. מר. קאָרניש (אין זיין אויבען דערמאָנטען בוך) האָט געגעבען אייניגע ביישפּיעלען פון שפּיעלערייען ביי יונגע זויגטהיערען, ווי דהיינו יונגע שעפּסלעך, וועלכע האָבען ליידענ־שאַפטליך ליעב זיך צו שפּיעלען און „לויפט נאָך מיר נאָך", אָדער אין „איך בין בעל הבית" (איך האָב אליין מעהרערע מאָל געזעהן ווי זיי שפּיעלען זיך אין דעם שפּיעל); ווי אויך זייער ליידענשאַפט צו מאַכען שווערע שפּרונגען. יונגע הירשען האָבען ליעב צו שפּיעלען אין „כאַפּ מיך", און כאַפּען מיינט ביי זיי אָנריהרען מיט'ן נעזיל. אויסערדעם האָבען מיר דאָס אויסגעצייכענטע ווערק פון קאַרל גראָסס „דהי פּליי אָוו אַנימאַלס".

VIII — די אָראַנג־אוטאַנען זיינען אַמאָל געווען מעהר געזעלשאַפטליך.

(צו זייט 81)

ווי עס איז צו זעהן פון דעם ווערק פון פּראָפ. עדוואַרדאָ בעק־

קאַרי. דעם איטאַליענישען באָטאַניקער, וועלכער האָט ארומגערייזט אין סאַראַוואַקאַ (באָרנעאָ), ראָטען אוים די דאָרטיגע איינוואוינער די אָראַנג־אוטאַנגען מיט זייערע דיענע, פערגיפטעטע קוילען, וואָס זיי בלאָזען אַרוים, ליעגענדיג אין אַ בעהעלטעניס, דורך אַ לאַנגע רעהר. עס איז קיין וואונדער ניט, וואָס די אָראַנג־אוטאַנגען ציהען פאָר אונטער אַזוינע אומשטאַנדען צו פיהרען אַן איינזאַמען לעבען; עס זיינען אָבער פאַראַן פאַקטען, וואָס ווייזען אָן, אַז פריהער האָבען די אָראַנג־אוטאַנגען יאַ געוואוסט פון געזעלשאַפטליכקייט, און אפילו איצטער קלייבען זיי זיך אַמאָל צונויף אין ניט־גרויסע גרופּען, ווען די פרוכט דוריאַנאַ ווערט צייטיג. — „די בעסטע צייט פאַר געיעג אויף די אָראַנג־אוטאַנגען, שרייבט בעקקאַרי, איז ווען די דאָזיגע פרוכט ווערט פערטיג. מען קאָן זיי דאַמאָלסט לייכט געפינען צו פינף, זעקס אָדער מעהר אויף איין בוים. בעת איך בין געווען אין מאַראָפאַ האָבען די אָראַנג־אוטאַנגען ארומגעבלאָנדזשעט אין די וועלדער זוכענדיג שפּייז, און עס איז ניט גרינג געווען זיי צו געפינען, דערהויפּט עטליכע צוזאַמען. פון דעסטוועגען האָב איך געזעהן 8 זייערע אין איין טאָג, 4 אויף איין בוים". אפילו די וואַריעטעט טיאַפינג. וועלכע איז קלענער איידער די וואַריעטעט קאַססען, בעווייזט זיך אויך אין גרופּען, און די דאַיאַקען זאָגען, אַז פיעלע פון זיי בעווייזען זיך אַרום די דערפער, ווען די פרוכט דוריאַנאַ ווערט צייטיג (רייזען אין די גרויסע וועלדער פון באָרנעאָ", ענגלישע אויסגאַבע, ז. 204).

בעקקאַרי האָט אויך געזעהן אַ סך פון זייערע נעסטען אָדער לאַגער־פּלעצער. „דאָס וואָרט „נעסט", שרייבט ער, פּאַסט זיך זעהר צו זייערע געלעגערס אָדער אָבדוה־פּלעצער, וועלכע זיי ריכטען צו אויף די ביימער, וואו זיי וואוינען פאַר אַ שטיקעל צייט. זיי מאַכען זיך אַ געלעגער פון אָנגעבראָכענע צווייגלעך און לעגען זיי אוים דאָרט וואו דער בוים צוטיילט זיך אויף צוויי. עס זעהט זיך ניט קיין שום פערזוך צונויפצוקלייבען די צווייגען ווי עס געהער צו זיין, אָדער מאַכען עפּעס אַ פאָרהאַנגעל. עס ווערט פּשוט געמאַכט אַ פּלאַטפאָרמע, אויף וועלכער די חיה קאָן זיך אוועקלעגען. די נעסטען פון די אָראַנג־אוטאַנגען, וועלכע איך האָב געזעהן, זיינען אפּנים געווען נאָר פאַר איין פּערזאָן. עס קאָן זיין, אַז אַ פּאָריל בויט זיך אַ מעהר בעקוועמען געלעגער, איך האָב אָבער קיין זאַך

נישט געפונען, וואָס זאָל אָנצייגען אויף הויזליכע געוועהנהייטען ביי אַט די פּרימאַטען" (ז. 143). דאָך, אויף אָנצוקלייבען שפּייז קומען די אָראַנג-אוטאַנגען זיך אָפטמאָל צוזאַמען עטליכע איינ-איינעם.

IX — די מניעות צו איבערבעפעלקערונג.

(צו זייט 106)

הודסאָן אין זיין אויסגעצייכענטען בוך „נאַטוראַליסט אָן דהי לאַ פּלאַטאַ" (קאַפּיטעל 3), האָט אַ זעהר אינטערעסאַנטע בעשריי-בונג וועגען דער פּלוצלונגדיגער פערמעהרונג פון אַ געוויסען מין מייז, און וועגען די פאָלגען פון דער דאָזיגער פּלוצלונגדיגער „לע-בענס-כוואַליע".

„אין די זומער-מאָנאַטען פון די יאָהרען 1872, שרייבט ער, האָבען מיר געהאַט אַ סך זונענשיין מיט אָפטע, קורצע רעגענס, אַזוי אַז אין די הייסע מאָנאַטען איז ניט געווען קיין דוחק אין ווילדע בלומען, ווי עס פלעגט אָפט פּאַרקומען אין די פּאָריגע יאָהרען." דער סעזאָן, הייסט עס, איז געווען זעהר גינסטיג פאַר די מייז, און „די דאָזיגע פּרוכטבאַרע קליינע ברואים האָבען זיך שנעל אַזויפיעל פערמעהרט, אַז די הינט און די קעץ האָבען כמעט אויסשליסליך געלעבט אויף זיי. די פוקסען, וויזעלטהיערען און אָפּאָסומס האָבען געמאַכט פון זיי גרויסאַרטיגע מאָהלצייטען, און אפילו דער אינזעקטען-פרעסערישער אַרמאַדילאָ האָט זיך גענומען כאַפּען מייז." די עופות זיינען געוואָרען רויבעריש און „די געלע טיראַנען-פויגלען און די גווירא-קוקוק האָבען קיין אַנדער זאַך ניט געכאַפּט אַ חוץ מייז." אין הערבסט זיינען אָנגעקומען מאַסען שטאָרכען און קורץ-אויערדיגע אוילען אויף הנאה האָבען פון דער אַלגעמיינער סעודה. דאַן איז געקומען אַ זעהר טרוקענער ווינטער; די גראָז איז אויפגעגעסען געוואָרען אָדער עס איז צעטריקענט געוואָרען אין שטויב, און די מייז, ניט האָבענדיג מעהר קיין שפּייז און בעשיצונג, האָבען אָנגעהויבען אויסצושטאַרבען. די קעץ האָבען זיך אַוועקגעשלייכט צוריק אין די הייזער; די קורץ-אויערדיגע אוילען — אַ מין וואָס וואַנדערט אַרום — איז אַוועקגעגאַנגען, און די קליינע אוילען וואָס וואוינען אין גריבער, זיינען אַזוי אָבגעצעהרט

געוואָרען, אַז זיי האָבען קיין כח ניט געהאַט צו פליהען, און „האָבען זיך אַרומגעדרעהט נעבען די הייזער אַ גאַנצען טאָג, אויסקוקענדיג אויף עפּעס אַ ביסען." אונגלויבליכע צאָהלען שעפּסען און בהמות זיינען געפאַלען יענעם ווינטער אין אַ זעהר קאַלטען מאָנאַט, וואָס איז געקומען נאָך דער אויסטריקעניש. וואָס געהערט די מייז, מאַכט הודסאָן די בעמערקונג, אַז נאָך דער גרויסער רעאַקציע איז קוים געבליבען אַ שריד ופליט פאַרטצווזעצען דעם מין."

דער דאָזיגער ביישפּיעל האָט נאָך אַ ספּעציעלען אינטערעס דערמיט וואָס ער בעווייזט, ווי אַ פּלוצלונגדיגע פערמעהרונג פון אַ מין אויף די הויכע פליינען און בערג־פלעכען, ציהט גלייך צו פיינד פון אַנדערע טיילען פון די פליינען, און אויך אַז די מינים, וועלכע זיינען ניט בעשיצט דורך אַ געזעלשאַפטליכער אָרגאַניזאַציע, מוזען על פּי נויט פאַלען אַ קרבן פאַר זייערע שונאים.

נאָך אַן אויסגעצייכענטען ביישפּיעל צום פּונקט גיט דער־זעלביגער פּערפאַסער פון דער אַרגענטינישער רעפּובליק. דער קאָיפּו איז דאָרטען אַ געוועהנליכער גריזון — ווי אַ ראַץ אין אויס־זעהן, אָבער די גרויס ווי אַן אָטטער. ער איז אַ וואַסער־חיה לויט זיין דגילות און זעהר געזעלשאַפטליך. „אין אָבענד, שרייבט הוד־סאָן, קומען די קאָיפּוס אַלע אַרויס שווימען און שפּיעלען זיך אין וואַסער, און שמועסען צוזאַמען אין מאָדנע טענער, וואָס קלינגען ווי די זיפצען און קרעכצען פון פערוואונדעטע און קראַנקע מענשען. דער קאָיפּו, וואָס האָט אַ ווייכע פוטער־פעל אונטער די לאַנגע גראָבע האָהר, פלעגט פיעל עקספּאָרטירט ווערען נאָך אייראָפּאַ, נאָר ארום 60 יאָהר צוריק האָט דער דיקטאַטאָר ראָסאַס אַרויסגעגעבען אַן אוקאַז, וואָס האָט פערבאָטען צו כאַפּען די דאָזיגע חיה'לעך. דער פּועל יוצא איז געווען, אַז די חיה'לעך האָבען זיך אונגעהויער פער־מעהרט, און אָוועקוואַרפענדיג זייער וואַסער־לעבען, זיינען זיי גע־וואָרען ערד־וואוינער און וואַנדערער. און זיינען געוואָרען פול אומעטום אַרומזוכענדיג שפּייז. פּלוצלונג איז אויף זיי אָנגעפאַלען עפּעס אַן אונבעקאַנטע מגפה, פון וועלכער זיי זיינען שנעל אומ־געקומען און זיי זיינען כמעט אינגאַנצען אויסגעראָטעט געוואָרען (ז. 12).

אויסראָטונג דורך די הענד פון מענשען פון איין זייט, און דורך אַנשטעקענדע קראַנקהייטען פון דער אַנדער זייט, זיינען אָט

אזוי די הויפט שטערונגען, וועלכע לאָזען די מינים זיך ניט צופיעל פערמעהרען — ניט די קאָנקורענץ פאר די לעבענס־מיטעל, וואָס איז געוועהנליך גאָר ניטאָ; וואו די קאָנקורענץ קומט יאָ פאָר, מיידען עס אוים די חיות ביז א געוויסען גראד דורך אויסוואנדערונגען אָדער דורך אַן איבערבייט פון זייער שפּייז.

פאקטען וואָס בעווייזען, אז אפילו לענדער וועלכע האָבען א סך א מילדערן קלימאט איידער סיביר, זיינען אויך אזוי ניט גענוג בעפעלקערט, קאָן מען ברייננען אין די צעהנדליגע. אין בעיטס' גוט־בעקאנטען ווערק געפינען מיר דיזעלביגע בעמערקונג אפילו וועגען די ברעגעם פון דעם טייך אמאזאָן.

„עס זיינען, אמת, פאראן — האָט בעיטס געשריבען — פערשיידענארטיגע זויגטהיערען, פויגלען און רעפּטיליען, זיי זיינען אָבער צעוואָרפען אויף א גרויסען שטח און שרעקען זיך זעהר פאר מענשען. דער געגענד איז אזוי גרוים און אזוי איינארטיג בעדעקט מיט וואלד, אז מען בעגעגענט גרויסע צאָהלען בעלי חיים נאָר אין זוייטע צווישענרוימען, וואו עס געפינט זיך עפּעס א ספּעציעלער אָרט, וואָס איז מעהר אָנציהנד איידער די אַנדערע ערטער" (נאטורראליסט אן דהי אמאזאָן, 6טע אויפלאגע, ז. 31).

דער פאקט איז נאָך מעהר אויפפאלענד דערמיט, וואָס די פאונא פון בראזיליע, וועלכע איז אָרים אין זויגטהיערען, איז ווייט ניט אָרים אין פויגלען, און די בראזילישע וועלדער קאָנען צושטעלען גענוג שפּייז פאר פויגלען, ווי מען קאָן עס זעהן פון א ציטאטע, וואָס מיר האָבען פריהער געבראכט וועגען די פויגעלשע געזעלשאפטען. און דאָך זיינען די וועלדער פון בראזיליע, פונקט ווי די וועלדער פון אזיע און אפריקא, ניט איבערבעפעלקערט, נאָר אדרבא צו־וועניג בעפעלקערט. דאָס אייגענע איז ריכטיג בנוגע די פאמפאסען פון דרום־אמעריקא, וועגען וועלכע הודסאָן בעמערקט, אז עס איז ווירקליך ערשטוינענד מען זאָל אויף אזא ברייטע טעריטאָריע, וואָס איז בעדעקט מיט גראָז און אזוי אָנגעמאָסטען פאר גראָז־עסענדע בעלי חיים, מעהר ניט געפינען ווי איין קליינעם מין מעלי גרה'דיגע פיה. ווי בעקאנט פיטערן זיך איצטער אויף א טייל פון די דאָזיגע פרעירים מיליאָנען שעפּסען, בהמות און פערד, וועלכע מענשען האָבען איינגעפיהרט. פויגלען זיינען אין די פאמפּוסען פאראן וועניג אי אין מינים, אי אין צאָהל.

X — צופּאַסונגען אויסצומיידען קאָנקורענץ.

(צו זייט 108)

מאַסען ביישפּיעלען פון אַזוינע צופּאַסונגען קאָן מען געפינען אין די ווערק פון אַלע נאַטור־פאָרשער, וועלכע האָבען שטודירט דאָס לעבען פון די בעלי חיים אין דער נאַטור גופא. אַלס איין אינטערעסאַנטען ביישפּיל פון אַלע איבעריגע קאָן דיענען דער האָריגער אַרמאַדיללאָ, וועגען וועלכען וו. ה. הודסאָן זאָגט, אַז „ער האָט זיך אויסגעקליבען אַן אייגענעם סאָרט לעבען פאַר זיך און דעריבער געדייהט ער, בעת זיינע קרובים שטאַרבען גאַנץ שנעל אויס. זיין שפּייז איז העכסט פערשיעדענאַרטיג. ער עסט אַלערליי סאָרטען אינזעקטען און גראָבט אויס ווערים און לאַרוועז פון עטליכע צאָלל טיעף אין דער ערד. ער האָט זעהר ליעב אייער און יונגע פויגעלעך; ער עסט אַ נבילה פּונקט אַזוי גערן ווי דער יאַסט־רעב, און ווען ער האָט ניט קיין פליישיגס, בענוגענט ער זיך מיט אַ וועגעטאַריאַנישע דיעטע — ער עסט קלעווער און אַפילו קוקורוזע־קערנער. דעריבער ווען אַנדערע בעלי חיים הונגערן, איז דער האָריגער אַרמאַדיללאָ אַלעמאָל פעט און שטאַרק" („נאַטוראַליסט אָן דהי לאַ פּלאַטאַ", ז. 71).

די אַנפּאַסונגס־פעהיגקייט פון דעם קיביץ־פויגעל מאַכט מעגליך די זעהר ברייטע פערשפּרייטונג פון דעם דאָזיגען מין. אין ענגלאַנד „פיהלט ער זיך פּונקט אַזוי היימיש צווישען די פערזייהטע פעלדער, ווי אין די ווילדע פלעצער". טש. דיקסאָן זאָגט אין זיין בוך „בוירדס אָוו נאָרדהערן שיירס" (ז. 67): „פערשיעדענאַרטיג־קייט פון שפּייז איז נאָך מעהר דער רעגעל ביי די רויב־פויגלען". אַזוי צ. ב. ש. דערוויסען מיר זיך פון דעמזעלביגען פערפאַסער (ז. 60 און 65), אַז „די קאָרשונעס פון די בריטישע זומפּען נעהרען זיך ניט נאָר אויף קליינע פויגלען, נאָר אויך אויף קראַטען און מייז, אויף זשאַבעס, יאַשצערקעס און אינזעקטען, בעת דאָס רוב פון די קלענערע שאַקאַלען נעהרען זיך גרעסטענטיילס אויף אינזעקטען".

דער זעהר לעהררייכער קאַפּיטעל, וואָס וו. ה. הודסאָן ווידמעט דער פאַמיליע קריך־פויגלען פון דרום־אַפריקאַ איז נאָך אַן אויס־געצייכענטער ביישפּיעל פון די אופנים, ווי אַזוי אַ גרויסער טייל פון דער טהיערען־בעפעלקערונג מיידט אויס קאָנקורענץ און דער־

גרייכט אַ זעהר היבשע פערמעהרונג אין אַ געוויסער געגענד, ניט בעזיצענדיג קיינע פון די וואָפען, וואָס ווערען געוועהנליך בעטראַכט אַלס אַ גרינדליכע נויטווענדיגקייט אין דעם קאַמפף פאַר עקזיסטענץ. די דאָזיגע פאַמיליע קריך־פויגלען איז פערשפרייט איבער אַן אונ־געהויערן שטח, פון דרום־מעקסיקאָ ביז פּאַטאַגאָניע, און עס זיינען שוין בעקאַנט ניט וועניגער ווי 290 מינים, וואָס געהערן צו 46 גאַטונגען, און דער הויפּט־שטריך פון דער גאַנצער פאַמיליע איז די גרויסע פערשיעדענאַרטיגקייט אין די געוועהנהייטען פון איהרע מיט־גליעדער.

ניט נאָר די פערשיידענע גאַטונגען און מינים האָבען ספּעציעל אייגענע געוועהנהייטען, נאָר אַפילו דערזעלביגער מין קאָן אָפטמאָל האָבען פערשיידענע רגילות'ן אין פערשיידענע געגענדען. „איינינע מינים ק ס ע נ אָ פּ ס און מ אַ ג אַ ר אָ ר נ י ם קלעטערן ווי די האָלץ־פּיקער ווערטיקאַל אויף די בוימער־שטאַמען צו זוכען אינזעקטען, אָבער ווי די מייז־פויגלען (סיניצאַ, אויף רוסיש), זוכען זיי אויך אַרום די קליינע צווייגלעך און די בלעטער אויף דעם סאַמע ברעג פון די צווייגען, אַזוי אַז זיי זוכען אַרום דעם גאַנצען בוים, פון וואָרצעל ביז די בלעטער אויפ'ן העכסטען שפּיץ. דער ס ק ל ע־ד ו ר ו ס, אָבוואויל ער איז אַן איינוואוינער פון די טונקעלסטע וועלדער און איז פערזאָרגט מיט שאַרפע געבויגענע נעגעל, פון דעסטוועגען זוכט ער ניט זיין שפּייז אויף די בוימער, נאָר אויס־שליסליך אויף דער ערד צווישען די אַרונטערגעפאַלענע צעפוילטע בלעטער; נאָר דער חידוש איז, אַז ווען ער דערשרעקט זיך פאַר עפּעס, פליהט ער אַרויף אויפ'ן שטאַם פון דעם נעהנטסטען בוים, קוועטשט זיך צו צו איהם אין אַ ווערטיקאַלער פּאָזיציע, און בלייבענדיג אַזוי שטיל און בעוועגונגסלאָז מיידט ער אויס די גע־פאַר ענטדעקט צו ווערען, צוליעב זיין טונקעלען קאָליר וואָס בע־שיצט איהם.“ און אַזוי ווייטער. זיי אונטערשיידען זיך אויך זעהר שטאַרק אין זייערע געוועהנהייטען פון בויען נעסטען. אַזוי געפינט מען, אַז אין איין און דערזעלביגער גאַטונג בויען דריי מינים אַ ליימענעם נעסט ווי אַן אויווען, אַ פערטער בויט אַ נעסט פון שטעקלעך אין די בוימער, און אַ פינפטער גראָבט זיך אַ לאָך אין זייט פון אַ ברעג פון אַ טייך, ווי אַן אייזפויגעל.

אָט די זעהר גרויסע פאַמיליע, וועגען וועלכער הודסאָן זאָגט,

אַז זי פּילט אָן „יעדען טייל פון דעם דרום־אַמעריקאַנער קאָנטינענט, דען עס איז ווירקליך ניטאָ אַ קלימאַט, אַ באָדען, אָדער אַ געוויקס, וואָס האָט ניט אַ וועלכען עס איז מין פון אָט די פויגלען“, — געהערט, ווי ער אַליין דריקט זיך אויס, „צו די וועניגסטענס־בעשיצטע פויגלען“. ווי די ענטלעך, וואָס סיעווערצאָוו האָט דערמאָנט (זעה אין טעקסט), האָבען זיי ניט קיין קרעפטיגען שנאָבעל און ניט קיין קלויען־נעגעל; „זיי זייען שרעקעדיגע בעשעפּעניסען, וואָס ווייזען ניט אַרויס קיין ווידערשטאַנד און האָבען ניט קיין כח אָדער וואָפען; זייערע בעוועגונגען זיינען ניט אַזוי שנעל און ניט אַזוי ענערגיש ווי ביי אַנדערע פויגלען, און זייער פליה איז זעהר אַ שוואַכער“. זיי בעזיצען אָבער — ווי אי הודסאָן, אי אַזאַראַ האָבען בעמערקט — „אין אַ גרויסער מאָס דעם געזעלשאַפטליכען אינסטינקט“, אָבוואויל „די בעדינגונגען פון זייער לעבען, וואָס פאָדערן איינזאַמקייט, שטערן זעהר פיעל די געזעלשאַפטליכע געוועהנהייטען“. זיי קאָנען ניט איינפיהרען אַזוינע גרויסע געמיינשאַפטען אויסצובריהען זייערע אייער, וועלכע מיר טרעפען אָפט אָן ביי די ים־פויגלען, ווייל זיי לעבען אויף די אינזעקטען פון די בוימער און מוזען פאָרזיכטיג דורכזוכען בעזונדער יעדען בוים — און זיי טהוען זייער זאַך אויף אַ זעהר געשעפטמעסיגען אופן — אָבער דערפאַר רופען זיי נאָכאַנאַנד איינע די אַנדערע אין די וועלדער, „שמועסענדיג איינע מיט די אַנדערע איבער לאַנגע שטרעקען“. זיי פערייניגען זיך אין די „וואַנדערענדע מחנות, וועלכע זיינען אַזוי גוט בעקאַנט פון בעיטס׳ בילדליכער בעשרייבונג; און הודסאָן איז געקומען צו דער איבערצייגונג, אַז אָט „די דענדראָ־קאָלאַפּטידע זיינען איבעראַל אין דרום־אַמעריקאַ די ערשטע, וועלכע פעראייניגען זיך פאַר געמיינשאַפטליכע טהאַטען, און אַז די פויגלען פון אַנדערע פאַמיליען געהען זיי נאָך און פעראייניגען זיך מיט זיי, וויסענדיג פון ערפאַהרונג, אַז וואו זיי געהען קאָן מען דערוואַרטען אַ רייכען ביסען“. עס איז איבעריג צו צולעגען, אַז הודסאָן האָט אַ הויכע מיינונג וועגען זייער פערשטענדיגקייט. געזעלשאַפטליכקייט און אינטעליגענץ געהען אַלעמאָל האַנד אין האַנד.

XI — דער אורשפרונג פון דער פאַמיליע.

(צו זייט 124)

אין דער צייט בעת איך האָב געשריבען אָט דעם קאַפּיטעל אין טעקסט, האָט עס אויסגעזעהן ווי די אַנטראָפּאָלאָגען וואָלטען אַלע געהאַט איינגעשטימט, אַז די פּאַטריאַרכאַלישע פאַמיליע, ווי מען געפינט זי ביי די אידען און אין רוימישען קעניגרייך, איז אַ לפי ערך שפּעטערע ערשיינונג אין די מענשליכע אינסטיטוציעס. זינט יענער צייט אָבער זיינען פּערעפּענטליכט געוואָרען אייניגע ווערק, וועלכע בעשטרייטען די אידעען, וואָס זיינען פאָרגעבראכט געוואָרען פון באכאָפען און מאקלענאַן, סיסטעמאַטיזירט געוואָרען דערהויפּט דורך מאָרגאַן, און ווייטער ענטוויקעלט און בעשטעטיגט געוואָרען דורך פּאָסט, מאַקסים קאָוואַלעווסקי און לובבאָק. די וויכטיגסטע פון די דאָזיגע ווערק זיינען: די אַרבייט פון דעם דענישען פּראָפעסאָר ס. נ. סטאַרקע („די פּרימיטיווע פאַמיליע“, 1889), און פון דעם העלסינגפאָרסער פּראָפעסאָר עדוארד וועסטער־מאַרק („די געשיכטע דער מענשליכען עהע, 1891, און אַ צווייטע אויסגאַבע אין 1894). עס האָט געטראָפען מיט אָט דער פראַגע וועגען די פּרימיטיווע אינסטיטוציעס פון דער עהע דאָס אייגענע, וואָס עס האָט פּאַסירט מיט דער פראַגע וועגען די פּרימיטיווע אינסטיטוציעס פון לאַנד־אייגענטום. ווען מאורער און נאססע'ס אַנשויאונגען וועגען דער דאָרף־געמיינדע, וועלכע זיינען ווייטער ענטוויקעלט געוואָרען פון אַ גאַנצער שולע בעגאַבטע פאָרשער, זיינען אָנגענומען געוואָרען ביי אַלע מאָדערנע אַנטראָפּאָלאָגען אויפ'ן געביעט פון די פּרימיטיווע קאָמוניסטישע אינסטיטוציעס פון קלאַן, זיינען ערשיענען אַזוינע ווערק פון פוסטעל דע קולאַנזש'ס אין פראַנקרייך, פ. סיבאָם'ס, דעם אָקספאָרד פּראָפעסאָר'ס אין ענגלאַנד, און אייניגע אַנדערע, וועלכע האָבען פּראָבירט — מיט מעהר גלאַנץ איידער ווירקליכער פאָרשונגס־טיעפקייט — אונטערצוגראָבען די דאָזיגע אידעען און אַרויפוואַרפען אַ צווייפעל אויף די אויספיהרען, צו וועלכע די מאָדערנע פאָרשונג איז געקומען (זעה פּראָפ. ווינאָ־גראַדאָוו'ס פאָררעדע צו זיין מערקווירדיגען ווערק „ווילליינידזש אין ענגלאַנד“). אַזוי אויך ווען די אידעען וועגען דער אָבוועזענ־הייט פון דער פאַמיליע אויף דער שטאַם־שטופע פון דער מענשהייט

האָט אַנגעהויבען אָנגענומען צו ווערען פון די מעהרסטע אַנטראָ־פּאָלאָגען און פאָרשער פון די אוראַלטע רעכטס־פערהעלטניסע, האָבען זיי נויטיגערווייז ארויסגערופען אַזוינע ווערק ווי סטאַרקע'ס און וועסטערמאַרק'ס, אין וועלכע דער מענש איז פאָרגעשטעלט געוואָרען, אין איינקלאַנג מיט דער אידישער טראַדיציע, ווי ער וואָלט אָנגעפאַנגען זיין געזעלשאַפטליך לעבען מיט דער פאַמיליע, — מיט דער פּאַטריאַרכאַלישער פאַמיליע, פערשטעהט זיך, — און ווי ער וואָלט קיינמאָל ניט געהאַט דורכגעמאַכט די שטופען, וואָס זיינען בעשריבען געוואָרען פון מאַקלענאַן, באַכאָפען אָדער מאָרגאַן. די דאָזיגע ווערק, פון וועלכע די גלענצענד־געשריבענע „געשיכטע דער עהע" איז בעזונדערס וויט פערשפּרייט געוואָרען, האָבען אָהן צווייפעל געהאַט אַ געוויסע ווירקונג: די וואָס האָבען ניט געהאַט די געלעגענהייט צו לעזען די דיקע בענדער, וואָס די מחליקה האָט ארויסגערופען, האָבען אָנגעהויבען צו צווייפלען; בעת אייניגע אַנטראָפּאָלאָגען, וואָס זיינען יאָ געוועזען בעקאַנט מיט דעם ענין, אַ שטייגער ווי דער פראַנצויזישער פּראָפעסאָר דורקהיים, האָבען אָנגענומען אַ פּשרה'דיגע, אונבעשטימטע האַלטונג.

קיין דירעקטע שייכות מיט דער ספּעציעלער אויפגאַבע פון אַ ווערק וועגען געגענזייטיגער הילף האָט די דאָזיגע מחליקה ניט. דער פאַקט, אַז מענשען האָבען געלעבט אין שטאַמען פון די ערשטע שטופען פון ענטוויקלונג אָן, ווערט ניט בעשטריטען אפילו פון די, וועלכע פיהלען זיך שאָקירט פון דעם געדאַנק, אַז מענשען האָבען געקאָנט דורכלעבען אַזאַ שטופע, ווען די פאַמיליע, ווי מיר פער־שטעהען זי היינט, האָט ניט עקזיסטירט. דער ענין אָבער איז אינטערעסאַנט פאַר זיך אליין און פערדיענט מען זאָל איהם דער־מאָנען, אָבוואויל מען מוז צוגעבען, אַז כדי איהם געהעריג צו בעהאַנדלען וואָלט מען געדאַרפט אָנשרייבען אַ גאַנצען בוך.

ווען מיר זוכען אויפצוהויבען דעם שלייער, וואָס פערדעקט פון אונז די אוראַלטע אינסטיטוציעס, און דערהויפּט אַזוינע אינ־סטיטוציעס, וואָס האָבען עקזיסטירט ביים ערשטען ערשיינען פון מענשליכע וועזענס, קומט אונז אויס — היות ווי עס קאָנען דאָך ניט זיין קיין דירעקטע עדות — אָבצוטהאָן די זעהר מיהזאַמע אַרבייט פון נאָכזוכען אויף צוריק יעדע אינסטיטוציע, און גענוי בעמערקען אפילו איהרע שוואַכסטע שפּורען אין די עקזיסטירענדע

געוואוינהייטען, מנהגים, טראַדיציעס, ליעדער, פאָלק־לאָר א. ד. ג. דאָן, צונויפבינדענדיג די בעזונדערע רעזולטאַטען פון יעדערער פון אָט די בעזונדערע פאָרשונגען, מוזען מיר אין געדאַנק ווידער אויפ־שטעלען די געזעלשאַפט, וואָס איז געבויט געוואָרען אויף דער צוזאַ־מען־עקזיסטענץ פון אָט די אַלע אינסטיטוציעס. מען קאָן שוין ממילא דערפון פערשטעהן וואָס פאַר אַן אונגעהויערע מאַסע פאַקטען און וואָס פאַר אַ גרויסע צאָהל גענויע פאָרשונגען איבער בעזונדערע פונקטען עס פאָדערט זיך, כדי צו קאָנען קומען צו אַ וועלכען עס איז זיכערען שלום. דאָס איז טאַקע וואָס מען געפינט אין די מאָנו־מענטאַלע ווערק פון באַכאָפען און זיינע נאָכפאָלגער, און וואָס מען געפינט ניט אין די ווערק פון דער אַנדער שול. די מאַסע פאַקטען, וואָס פראָפ. וועסטערמאַרק האָט דורכגעוואָרפען, איז אָהן צווייפעל גרויס גענוג, און זיין ווערק איז גאַנץ געוויס זעהר ווערטהפול אַלס אַ קריטיק; עס קאָן אָבער קוים פועל זיין, אַז די וועלכע קענען די ווערק פון באַכאָפען, מאָרגאַן, מאַקלענאַן, פאָסט, קאָוואַלעווסקי און אַנדערע, אין אָריגינאַל, און זיינען בעקאַנט מיט דער שטה פון דער דאָרף־געמיינדע, זאָלען בייטען זייער מיינונג און אָננעהמען די פאַטריאַרכאַלישע פאַמיליען־טעאָריע.

אזוי ערלויב איך מיר צו זאָגען, אַז די אַרגומענטען, וואָס וועסטערמאַרק האָט גענומען פון די בעקאַנטע געוואוינהייטען פון די פרימאַטען, האָבען ניט דעם ווערטה, וואָס ער שרייבט צו צו זיי. די ידיעות, וואָס מיר האָבען וועגען די פאַמיליען־פערהעלטניסען ביי די געזעלשאַפטליכע מינים אַפפען פון היינטיגע צייטען, זיינען זעהר ניט זיכערע, און די ביידע ניט־געזעלשאַפטליכע מינים, דער אָראַנג־אוטאַן און דער גאָרילאַ, מוזען אויסגעשלאָסען ווערען פון דער דיסקוסיאָן, ווייל זיי ביידע, ווי איך האָב אָנגעוויזען אין טעקסט, זיינען גאַנץ קלאָר אויסשטאַרבענדע מינים. נאָך וועניגער ווייסען מיר וועגען די פערהעלטניסען, וואָס האָבען עקזיסטירט צווישען די זכרים און נקבות ביי די פרימאַטען, וועלכע האָבען געלעבט אַרום דעם סוף פון דער טערציערער פעריאָדע. די מינים, וועלכע האָבען דאַן געלעבט, זיינען וואהרשיינליך שוין לאַנג אויס־געשטאָרבען, און מיר האָבען ניט די קלענסטע אַהנונג וואָסערע פון זיי איז געוועזען די אוראַלטע פאָרם, פון וועלכער עס האָט זיך אַרויסגעוויקעלט דער מענש. אַלץ וואָס מיר קאָנען זאָגען מיט

וויפיעל עס איז וואהרשיינליכקייט איז. אַז עס האָבען געמוזט עקזיסטירען פערשיידענע פאַמיליען־און שטאַם־פערהעלטניסע ביי די פערשיידענע מינים אַפּען, וועלכע זיינען אין יענע צייטען געווען זעהר צאָהלרייך; און אַז די געוועהנהייטען פון די פּרימאַטען האָבען זינט יעמאָלט זיך געמוזט זעהר פיעל ענדערן, אויפ'ן זעלבען שטייגער ווי עס זיינען פאָרגעקומען ענדערונגען אפילו אין די לעצטע צוויי הונדערט יאָהר אין די געוועהנהייטען פון א סך אַנדערע מינים זויגטהיערען.

די דיסקוסיאָן מוז דעריבער אינגאַנצען געפיהרט ווערען נאָר בנוגע צו די מענשליכע אינסטיטוציעס; און אין דער גענויער אונטערזוכונג פון יעדען בעזונדער שפּור פון יעדער אוראַלטער אינסטיטוציע, אין פערבינדונג מיט אַלעם דעם, וואָס מיר וויסען וועגען יעדער אַנדערער אינסטיטוציע פון דעמזעלבען פאָלק אָדער דעמזעלביגען שטאַם, ליעגט די הויפּט־שטאַרקייט פון דער אַרגומענטאַציע פון דער שטה, וואָס בעהויפּטעט, אַז די פּאַטריאַרכאַלישע פאַמיליע איז אַן אינסטיטוציע, וואָס האָט א פערהעלטניסמעסיג שפּעטען אורשפּרונג.

דער פאַקט איז, אַז ביי די פּרימיטיווע מענשען איז פאַראַן א גאַנצער קרייז פון אינסטיטוציעס, וועלכע ווערען פאָלשטענדיג פערשטענדליך, ווען מיר נעהמען אָן די אידעען פון באַכאָפען און מאָרגאַן, אָבער זיינען לגמרי אונפערשטענדליך אָהן זיי. אַזעלכע זיינען: דאָס קאָמוניסטישע לעבען פון קלאַן, כל זמן ער האָט זיך ניט צושפּאָלטען אין בעזונדערע פּאָטערשאַפט־פאַמיליען; דאָס לעבען אין „לאַנגע הייזער“ און אין קלאַסען, וואָס וואוינען אין בעזונדערע לאַנגע הייזער, לויט דעם אַלטער און דער שטופע פון מינדיגקייט, ווען די יונגע לייט ווערען גערעכענט פאַר דערוואַקסענע מיטגליעדער פון שטאַם (מ. מאַקליי, ה. שורץ); די בעגרעניצונג אויף דעם פערזענליכען אָנקלייבען פון אייגענטום, פון וועלכע מיר האָבען געגעבען אייניגע ביישפּיעלען אויבען אין טעקסט; דער פאַקט, וואָס די פרויען, וועלכע מען האָט אַוועקגענומען פון אַנאַנדער שטאַם, האָבען אַפריהער געהערט צום גאַנצען שטאַם, איידער זיי זיינען געוואָרען פּריוואַט אייגענטום; און אַנדערע עהנליכע אינסטיטוציעס, וועלכע לובבאָק האָט אַנאַליזירט. אָט דער ברייטער קרייז פון אינ־

סטיטוציעס, וועלכער איז ביסלעכווייז אָבגעשוואַכט געוואָרען און ענדליך איינגאַנצען פערשוואונדען אין דער שטופע פון דער דאָרף־געמיינדע, שטעהט אין פאָלקאָמענעם איינקלאַנג מיט דער טעאָריע פון „שטאַם־עהע"; די שולע אָבער פון דער פאַטריאַרכאַלישער פאַמיליע געהט זיי פערביי און שענקט זיי כמעט קיין אויפמערק־זאַמקייט ניט. דאָס איז געוויס ניט דער ריכטיגער וועג ווי צו בעהאַנדלען דאָס פּראָבלעם. פּרימיטיווע מענשען האָבען ניט מעהרערע אינסטיטוציעס, וואָס שטעהען איינע איבער דער אַנדערער אָדער נעבען דער אַנדערער, ווי מיר האָבען איצטער. זיי האָבען נאָר איין אינסטיטוציע, דעם קלאַן, וועלכע פערקערפּערט אַלע געגענזייטיגע פערהעלטניסען פון די מיטגליעדער פון דעם קלאַן. עהע־פערהעלטניסען און אייגענטום־פערהעלטניסען זיינען קלאַן־פערהעלטניסען. און דאָס ווענינגסטע, וואָס מיר מעגען דער־וואַרטען פון די פערטיידיגער פון דער פאַטריאַרכאַלישער פאַמיליען־טעאָריע איז, זיי זאָלען אונז בעווייזען, ווי אזוי דער אָקאָרשט־דערמאָנטער קרייז פון אינסטיטוציעס (וועלכער ווערט שפּעטער פערשוואונדען) האָט געקאָנט עקזיסטירען ביי אַ קבוץ פון מענשען, וועלכע לעבען אונטער אַ סיסטעם, וואָס איז אקוראט דער היפּך פון די דאָזיגע אינסטיטוציעס — דאָס סיסטעם פון בעזונדערע פאַמיליעס, וועלכע ווערען רעגיערט פון אַ „פּאַטער פאַמיליאַס".

מען קאָן אויך ניט אָנערקענען קיין וויסענשאַפטליכען ווערטה אין דער מעטאָדע, ווי אזוי די פערטיידיגער פון דער פּאַטריאַר־כאַלישער טעאָריע זוכען אָבצופּטר'ן געוויסע ערנסטע שוועריג־קייטען. מאָרגאַן, צ. ב. ש., האָט בעוויזען דורך אַ היבשע צאָהל פאַקטען, אַז ביי אַ סך פּרימיטיווע שטאַמען עקזיסטירט אַ שטרענג־אָבגעהיט „סיסטעם פון גרופּען־קלאַסיפיקאַציע", און אַז אַלע אינ־דיווידומען פון איין קאַטעגאָריע אדרעסירען איינער דעם אַנדערן ווי זיי וואָלטען געווען ברידער און שוועסטער, בעת די אינדיווידומען פון אַן אינגערער קאַטעגאָריע רופען אָן זייער מוטער'ס שוועסטער מוטער, א. אז. וו. זאָגען אַז דאָס מוז זיין אַן איינפאַכער „פאַסאָן דע פּאַרלע" — אַן ארט רעדען וואָס דריקט אויס רעספּעקט צו עלטערע — איז זיכער אַ לייכטע מעטאָדע אָבצופּטר'ן די ארבייט פון דערקלערן, פאַרוואָס עפּעס האָט אָט דער ספּעציעלער אופן ווי אויסצודריקען רעספּעקט און ניט קיין אַנדער אופן עקזיסטירט ביי

אַזויפיעל פעלקער פון פערשיידענער אָבשטאַמונג, און איז ביי פיעלע
פון זיי אַפילו געבליבען לעבען ביז היינטיגען טאָג? מען מעג אודאי
מודה זיין, אַז „מאַ“ און „פּאַ“ זיינען די לייכטסטע קלאַנגען אויס-
צורעדען פאַר אַ קינד; די פראַגע איז אָבער — פאַרוואָס ווערט
אָט דער טייל פון „קינדער-שפּראַך“ געברויכט פון דערוואַקסענע
מענשען, און דוקא אָנגעווענדעט צו אַ געוויסער, שטרענג-בעשטימ-
טער קאַטעגאָריע פּערזאָנען? פאַר וואָס ביי אַזויפיעל שטאַמען,
וואו די מוטער און איהרע שוועסטער ווערען אָנגערופען „מאַ“,
ווערט דער פאָטער בעצייכענט מיט'ן נאָמען „טיאַטיאַ“ (וואָס איז
עהנליך צו דיאַדיאַ, אַן אָנקעל), „דאַד“, „דאַ“ אָדע „פּאַ“? פאַר-
וואָס דער נאָמען מוטער, וואָס מען גיט די טאַנטעס פון דער מאַמעס
צד, ווערט שפּעטער פערביטען אויף אַ בעזונדער נאָמען? און
אַזוי ווייטער. ווען מיר דערוויסען זיך אָבער, אַז ביי אַ סך ווילדע
נעהמט דער מוטער'ס שוועסטער פּונקט אַזאַ פעראַנטוואָרטליכען
טייל אין אויסהאָדעווען דאָס קינד, ווי די מוטער אַליין, און אַז די
אַנדער „מוטער“ (דער מוטער'ס שוועסטער) וועט זיך אָפּפערן,
ווען דער טויט נעהמט צו אַ בעליעבט קינד, כדי איהם צו בעגלייטען
אויף זיין רייזע אויף יענער וועלט — דערזעהען מיר געוויס אין אָט
די נעמען עפּעס טיעפערעס איידער אַ פּשוט'ן „פּאַסאָן דע פּאַרלע“,
אָדער אַרט רעדען, וואָס דריקט אויס רעספּעקט. ספּעציעל נאָך,
ווען מיר געפינען אַז עס עקזיסטירט גאָר אַ גאַנצע גרופּע פון אַזוינע
איבערגעבליבענע נעמען (לובבאָק, קאָוואַלעווסקי און פּאָסט האָבען
זיי גרינדליך אונטערזוכט), וועלכע ווייזען אַלע אָן אויף איין ריכ-
טונג. עס פערשטעהט זיך, מען קאָן זאָגען, אַז די פערוואַנדשאַפט
רעכענט זיך פון דער מוטער'ס זייט, „ווייל דאָס קינד האַלט זיך
אויף מעהרער ביי זיין מוטער“; אָדער מען קאָן דערקלערן דעם
פאַקט, וואָס אַ מאַן'ס קינדער פון עטליכע ווייבער פון פערשיידענע
שטאַמען געהערען צו זייערע מוטערס' קלאַנען, ווייל דער ווילדער
„פערשטעהט ניט קיין פיזיאָלאָגיע“: אָבער דאָס זיינען ניט קיין
אַרגומענטען, וואָס ענטשפּרעכען אַפילו וויפיעל-ניט-איז די ערנסט-
קייט פון די פראַגען, וואָס ליעגען אין די פאַקטען. ספּעציעל ווען
עס איז בעוואוסט, אַז דער חוב צו טראָגען דער מוטער'ס נאָמען,
שליסט אויך איין די אָנגעהעריגקייט צו דער מוטער'ס קלאַן אין
אַ ל ע הינזיכטען: ד. ה. עס שליסט איין דאָס רעכט אויף אַ טייל

פון אַלץ וואָס געהערט דעם קלאַן פון דער מוטער, ווי אויך דאָס רעכט אויף זיין בעשיצונג, קיינמאָל ניט אָנגעגריפען צו ווערען פון זיינע מיטגליעדער, און דעם חוב צו נעהמען ראַכע פאַר בעליידיגונגען געגען איהם.

אַפילו ווען מיר זאָלען צוגעבען פאַר אַ מאָמענט, אַז אַזוינע ערקלערונגען זיינען צופריעדענשטעלענד, וואָלטען מיר אָבער באַלד אויסגעפונען, אַז מען מוז האָבען אַ בעזונדער ערקלערונג פאַר יעדער קאַטעגאָריע פון די פאַקטען — און די פאַקטען זיינען זעהר צאָהלרייך. ווען מיר דערמאָנען בלויז עטליכע, האָבען מיר: די איינטיילונג פון די קלאַנען אין קלאַסען, בעת עס זיינען ניט פאַראַן קיינע צוטיילונגען בנוגע דעם אייגענטום אָדער געזעלשאַפטליכער שטעלונג; די עקזאָגאַמיע (הייראַט אויסער'ן שטאַם) און די פאָלגליכע מנהגים, וואָס לובבאָק האָט אויסגערעכענט; די בלוט-ברידערשאַפט און אַ רייה עהנליכע מנהגים, וואָס בעצוועקען אָנצו-ווייזען אויף דער איינהייט פון אָבשטאַמונג; די ערשיינונג פון פאַמיליען-געטער נאָכדעם ווי עס האָבען שוין עקזיסטירט שטאַם-געטער; דער ווייבער-בייט, וועלכער עקזיסטירט ניט נאָר ביי די עסקימאָזען אין צייטען פון נויט, נאָר איז אויך וויט פערשפרייט ביי אַ סך אַנדערע שטאַמען פון אַ גאַנץ אַנדער אָבשטאַמונג; די לויזקייט פון די הייראַט-בענדער, וואָס מיר געפינען אויף די נידעריגערע שטופען פון ציוויליזאַציע; די פיעלפאַכע הייראַטען, ווען מעהרערע מענער הייראַטען איין ווייב, וואָס געהערט צו זיי נאָך דער רייה; די אָבשאַפונג פון די עהע-בעשרענקונגען אין דער צייט פון פעסטליכקייטען, אָדער אין יעדען פינפטען, זעכסטען, אָדער אַנאַנדער טאָג; דאָס צוזאַמענוואוינען פון פאַמיליען אין „לאַנגע הייזער"; דער אומשטאַנד וואָס דער חוב צום ערציהען דעם יתום פאַלט, אַפילו אין אַ שפּעטערע פעריאָדע, אויפ'ן אָנקעל פון דער מוטער'ס צד; די היבשע צאָהל איבערגאַנגס-פאָרמען, וואָס בעווייזען דעם שטופענאַרטיגען איבערגאַנג פון מוטער-אָבשטאַמונג צו פאָטער-אָבשטאַמונג; די בעגרעניצונג פון דער צאָהל קינדער דורכ'ן קלאַן — ניט דורך דער פאַמיליע — און די אָבשאַפונג פון דעם דאָזיגען שטרענגען פערבאָט אין צייטען פון וואוילשטאַנד; דער פאַקט, וואָס די פאַמיליען-בעשרענקונגען קומען נאָך די קלאַן-בעשרענקונגען; וואָס די אַלטע קרובים האָבען זיך געאָפּפערט אין די אינטערעסען

פון שטאַם; דער „לעקס טאַליאָנים" פון שטאַם און אַ סך אַנדערע געוועגהייטען און מנהגים, וועלכע זיינען געוואָרען אַ „פאַמיליען־אַנגעלעגענהייט" נאָר דאַן, ווען די פאַמיליע אין מאָדערנעם זין פון וואָרט איז ענדליך אויפגעבויט געוואָרען; די חתונה־און ערב חתונה־צערעמאָניעס, פון וועלכע מען קאָן געפינען אויספאַלענדע ביישפּיעלען אין די ווערק פון סער דזשאָהן לובבאָק און איינינע מאָדערנע רוסישע פאָרשער; דער פאַקט וואָס עס זיינען ניטאָ קיינע הייראַט־פייערליכקייטען וואו עס גילט נאָך די מוטערליכע אָבשטאַמונג, און די ערשיינונג פון אַזוינע פייערליכקייטען ביי די שטאַמען, וואָס האַלטען זיך אָן דער פאַטערליכער אָבשטאַמונג — אַט די אַלע און פיעלע אַנדערע 1) פאַקטען בעווייזען, ווי דורקהיים בעמערקט, אַז „די עהע, אין היינטיגען זין פון וואָרט, איז נאָר געדולדעט געוואָרען און האָט בעגעגענט שטערונגען פון קרעפטען, וואָס זיינען געוועזען פיינדליך צו איהר." אַזוי אויך די פערניכטונג בעת איינער שטאַרבט פון אַלץ וואָס געהערט צו איהם פערזענליך; און ענדליך די גאַנצע אונגעהויערע מאַסע לעבען־געבליבענע פיהרונגען, 2) מיטהען, (וואָס זיינען אַנגעוויזען געוואָרען פון באַכאָפען און זיינע פיעלע נאָכפאָלגער), פאָלק־לאָר, אַ. ד. ג., קומען זיך אַלע צוזאַמען אין איין און דערזעלביגער ריכטונג.

עס פערשטעהט זיך, דאָס אַלעס בעווייזט נאָך ניט, אַז ס'איז געוועזען אַ פּעריאָדע, ווען די פרוי איז בעטראַכט געוואָרען אַלס העכער פאַר'ן מאַן, אָדער אַז זי איז געוועזען דער „הויפּט" פון קלאַן; דאָס איז אַ גאַנץ בעזונדערער ענין, און מיין פערזענליכע מיינונג איז, אַז אַזאַ פּעריאָדע האָט קיינמאָל ניט עקזיסטירט. עס בעווייזט אויך ניט, אַז ס'איז אַמאָל געוועזען אַ צייט, ווען עס האָבען גאָרניט עקזיסטירט קיינע שטאַם־בעשרענקונגען אויף דעם פערקעהר צווישען די געשלעכטער — דאָס וואָלט געוועזען אַבסאָלוט געגענגעזעצט צו אַלע

1) זעה „מעררידזש קאַסטאַמס אין מעני לענדס" פון ה. נ. הוטשינסאָן, לאָנדאָן, 1897.

2) פּיעל נייע און אינטערעסאַנטע פאָרמען פון אַזוינע פיהרונגען זיינען צונויפגעזאַמעלט געוואָרען פון ווילהעלם רודעק, אין זיין „געשיכטע דער עפּענטליכען זיטליכקייט אין דייטשלאַנד", און אַנאַליזירט פון דורקהיים אין „סאָציאָלאָגישע יאַהרביכער" (פראַנצ.), באַנד 2, ז. 312.

בעקאנטע פאקטען. אבער ווען מען בעטראכט אלע פאקטען, וואס זיינען אין דער לעצטער צייט ארויסגעבראכט געווארען, אין זייער צוזאמענהאנג איינע מיט די אנדערע, איז אונמעגליך ניט צו אנער־קענען, אז אויב עס האבען אפשר זיך איינגעפונען איינצעלנע פאר־לעך מיט זייערע קינדער אין דעם פרימיטיווען קלאן, זיינען אזוינע אנאפנג־פאמיליען געווען נאר געדולדעטע אויס־נאהמען, אבער ניט די אינסטיטוציעס פון דער צייט.

XII—די פערניכטונג פון פערזענליכען אייגענטום אויפ'ן קבר

(צו זייט 138)

אין דעם מערקווירדיגען ווערק פון דזש. מ. דע גראאט („דהי דעלידזשיאז סיסטעמס אוו טשאינא", לעידען, 1892-97) געפינען מיר א בעשטעטיגונג פון דער אידעע, וואס איז ארויסגעזאגט גע־ווארען אין טעקסט. אין כינא (ווי אין אנדערע לענדער) איז געווען א צייט, ווען גאר דאס פערזענליכע אייגענטום פון פער־שטארבענעם איז פערניכטעט געווארען אויף זיין קבר — זיינע בעוועגליכע גיטער, זיינע קנעכט, אפילו זיינע פריינד און וואסאלען, און פערשטעהט זיך, זיין אלמנה. די מאראליסטען האבען געמוזט אנפיהרען א שווערען קאמפף איידער זיי האבען פועל געווען צו מאכען א סוף פון דעם מנהג.

ביי די ענגלישע ציגיינער איז דער מנהג צו פערניכטען אלע מטלטלים פון געשטארבענעם פערבליבען ביז אויף היינטיגען טאג. דאס גאנצע פערזענליכע אייגענטום פון דער ציגיינערשער קעניגין, וועלכע איז געשטארבען אין יאהר 1896, אין דער סביבה פון דער שטאדט סלו, איז פערניכטעט געווארען אויף איהר קבר. די ע־שטע זאך האט מען דערשאסען איהר פערד און איהם בעגראבען. דערנאך האט מען צעבראכען און פערברענט איהר וואגען מיט'ן ביידעל, אין וועלכען זי פלעגט ארומפאהרען, די געשפאנען פון די פערד און די קליינע חפצים פון איהר בעליבתישקייט. די מעשה איז געווען בעשריבען אין איניגע צייטונגען, און ביי מיר געפינען זיך נאך די אויסשניטען.

XIII — די „ניט־געטיילטע פאַמיליע“

(צו זייט 171)

איינציגע ווערטהפולע אַרבייטען וועגען דער דרום־סלאַווישער זאַדרוגאַ, אָדער „פיעלפאַכע פאַמיליע“, אין פערגלייך מיט אַנדערע פאָרמען פון פאַמיליען־אָרגאַניזאַציע, זיינען פערעפענטליכט געוואָרען נאָך דעם ווי דאָס בוך איז געוועזן אָנגעשריבען. ערנסט מילער׳ס אָבהאַנדלונג (אין „יאַהרבוך דער אינטערנאַציאָנאַלער פעראייניגונג פיר פערגלייכענדע רעכטסוויסענשאַפט אונד פאָלקס־ווירטהשאַפטסלעהרע“, 1897) און א. ע. געשצאָוו׳ס „זאַדרוגאַ אין בולגאַריאַ“ און „דאָס אייגענטום און אַרבייט פון דער זאַדרוגאַ אין בולגאַריען“ (ביידע ווערק געשריבען אין דער בולגאַרישער שפּראַך). איך מוז אויך דערמאָנען די גוט־בעקאַנטע פאָרשונג פון באָגישיטש („דע לאַ פאָרמע דיטע „אינאָקאָזנאַ“ דע לאַ פאַמיללע רוראַלע שעז לע סערבעסעט לע קראָאַטעס“, פּאַריז, 1884), וועלכע איז ניט אַריין אין טעקסט.

XIV — דער אורשפּרונג פון די גילדען

(צו זייט 233)

דער אורשפּרונג פון די גילדען איז אַן ענין, וועגען וועלכען עס זיינען געוועזן פיעל חלוקי דעות. עס איז גאָר קיין ספק ניט, אַז געווערקשאַפט־גילדען, אָדער „קאָלעגיען“ פון בעלי מלאָכות האָבען עקזיסטירט אין אַלטען רוים. ווי מען קאָן ווירקליך זעהן פון א שטעלע אין פּלוטאַרך, האָט נומאַ אַרויסגעגעבען געזעצען וועגען זיי. „ער האָט איינגעטיילט דאָס פאָלק“, זאָגט זיך דאָרטען, „אין געווערבען... בעפעהלענדיג זיי צו האָבען ברודערשאַפטען, פעסטליכקייטען און פערזאַמלונגען. און האָט אָנגעוויזען וועלכע גאָטעס־דיענסטען זיי זאָלען אַנשטאַלטען צו די געטער, לויט דער ווירדע פון יעדער קערפּערשאַפט“. עס איז אָבער כמעט זיכער, אַז דער רוימישער קיסר האָט ניט ערפונדען אָדער איינגעפיהרט די דאָזיגע געווערקשאַפט־קאָלעגיען: זיי האָבען שוין געהאַט עקזיסטירט אין אַלטען גריכענלאַנד. לויט אַלע וואַהרשיינליכקייטען, האָט ער זיי בלויז געשטעלט אונטער זיין קעניגליכער געזעצגעבונג, פּונקט ווי פיליפּ לע בעל, 15 הונדערט יאָהר שפּעטער, האָט געשטעלט די

געווערקשאַפטען פון פראַנקרייך, צו זייער גרויסען שאָדען, אונטער דער קעניגליכער אויפזיכט און געזעצגעבונג. איינער פון נומא'ס נאָכפאָלגער, סערוויאוס טוליאוס, האַט אויך, ווי מען זאָגט, ארויס־געגעבען איניגע געזעצען בנוגע די קאָלעגיען. 1)

עס איז דעריבער גאַנץ נאַטירליך, אַז די היסטאָריקער זאָלען זיך שטעלען די פראַגע, צי די גילדען, וועלכע האָבען זיך אַזוי שטאַרק פונאַנדערגעבליהט אין 12טען י. ה., און אַפילו אין 10טען און 11טען י. ה., זיינען ניט אויפגעלעבטע פעראייניגונגען פון די אַלטע רוימישע „קאָלעגיען" — דערהויפּט נאָך ווען מען געפינט, אַז זיי זיינען געווען, ווי עס איז צו זעהן פון דער פריהערדיגער ציטאַטע, גאָר עהנליך צו די מיטעלאַלטערליכע גילדען. 2) עס איז ווירקליך בעקאַנט, אַז קאָרפּאָראַציעס פון אַט דעם רוימישען טיפּ האָבען עקזיסטירט אין דרום־גאַליען ביז אין 5טען יאָהרהונדערט אריין. אויסערדעם האָט מען געפונען אין פּאַריז, אויפגראָבענדיג ערגעץ וואו די ערד, אַן אויפשריפט וואָס בעווייזט, אַז אין לוטעציאַ האָט עקזיסטירט אַ קאָרפּאָראַציע פון „וואַסער־מענשען" (נאַוטע) אונטער דעם קיסר טיבעריוס; און אין חארטאַ, וואָס מען האָט געגעבען די פּאַריזער „וואַסער־סוחרים", אין יאָהר 1170, רעדט זיך וועגען זייערע רעכט, ווי זיי עקזיסטירען „אַב אַנטיקוואָ" (משנים קדמוניות). 3) עס וואָלט דעריבער גאָר קיין וואונדער ניט געווען, ווען די דאָזיגע קאָרפּאָראַציעס וואָלטען זיך געהאַלטען אין פראַנקרייך אין די ערשטע צייטען פון מיטעלאַלטער, נאָך דעם אריינ־דרינגען פון די באַרבאַרען.

אָבער ווען מען גיט עס אַפילו צו, איז אַלץ ניטאָ קיין גרונד צו האַלטען, אַז די האָלאַנדישע קאָרפּאָראַציעס, די נאָרמאַנדישע גילדען, די רוסישע „ארטעלען", די גרוזינישע „אמקארי" א. אז. וו. האָבען אַלע אויך געמוזט אונבעדינגט האָבען אַ רוימישען אָדער

1) ע. מארטין סט. לעאָן „די געשיכטע פון די האַנדווערקער־קאָרפּאָראַציעס פון זייער אורשפּרונג ביז זיי זיינען אונטערדריקט גע־וואָרען אין יאָהר 1791", א. אַז וו. (פראנצ.) פּאַריז, 1897.

2) דאָס רוימישע „סאָדאַליטיאַ", ווי ווייט מיר קאָנען אורטיילען, (זעה דעמזעלבען פערפאַסער, ז. 9) ענטשפּרעכט די קאַבילישע „קאָפּס".

3) דאָרט גופא, ז. 51.

אַפילו אַ ביזאַנטישען אורשפּרונג. געוויס איז דער פּערקעהר צווישען די נאָרמאַנען און דער הויפּט־שטאָדט פון דער מזרח־רוימישער אימפּעריע געוועזן זעהר אַ לעבעדיגער, און די סלאַווען (ווי עס איז בעוויזען געוואָרען פון די רוסישע היסטאָריקער און דערהויפּט פון דאַמבאָ) האָבען אין דעם דאָזיגען פּערקעהר גענומען אַ לעבעדיגען אַנטייל. די נאָרמאַנען און די רוסען, הייסט עס, האָבען געקאָנט אימפּאָרטירען די רוימישע אָרגאַניזאַציע פון געווערקשאַפט־קאָרפּאָראַציעס אין זייערע אייגענע לענדער. ווען מיר זעהען אָבער, אַז דער אַרטעל איז געווען דער גרונדשטריך פון אַלטעגליכען לעבען ביי אַלע רוסען שוין אין 10טען י. ה., און אַז דער דאָזיגער אַרטעל, אַבוואויל קיין געזעצגעבונג האָט ביז דער לעצטער צייט איהם ניט רעגולירט, האָט אַקוראַט דיזעלביגע כאַראַקטערצייכען ווי דער רוימישער „קאָלעגיום“ און די וועסט אייראָפּעאישע גילדע, זיינען מיר נאָך מעהר גענויגט צו האַלטען, אַז די מזרח־גילדע האָט נאָך אַפילו אַן עלטערן אורשפּרונג איידער דער רוימישער „קאָלעגיום“. די רוימער האָבען פּאַקטיש גאַנץ גוט געוואוסט, אַז זייערע „סאָדאַ־ליטיאַ“ און „קאָללעגיאַ“ זיינען דאָס, וואָס די גריכען האָבען אָנגערופען „העטערי“ (מאַרטין ס. לעאָן, ז. 2), און אויף וויפיעל מיר זיינען בעקאַנט מיט דער געשיכטע פון די מזרח־לענדער, קאָנען מיר בעהויפּטען, און מיר האָבען דאַכט זיך קיין טעות ניט, אַז די גרויסע מזרח־פעלקער, ווי אויך עגיפּטען, האָבען אויך געהאַט די זעלביגע גילדען־אָרגאַניזאַציעס. די גרונדשטריכען פון דער דאָזיגער אָרגאַניזאַציע זיינען דיזעלביגע וואו מיר זאָלען זיי ניט געפינען. עס איז אַ פעראייניגונג פון מענשען, וואָס בעטרייבען דיזעלביגע פּראָפעסיאָן אָדער האַנדווערק. אַט די פעראייניגונג האָט, פּונקט ווי דער פּרימיטיווער קלאַן, איהרע אייגענע געטער און איהר אייגע־נעם גאָטעסדיענסט, וועלכע ענטהאַלטען אַלעמאָל געוויסע מיס־טעריען, וואָס זיינען אייגענטימליך פאַר יעדען בעזונדערען פעראיין. די פעראייניגונג בעטראַכט אַלע איהרע מיטגליעדער ווי ב ר י ד ע ר און ש וו ע ס ט ע ר — מעגליך (אין אָנהויב) אויך מיט אַלע פאָלגען, וואָס אַזאַ קרובה'שאַפט האָט מיט זיך מיטגעבראַכט אין דער גענס, אָדער ווענינגסטענס מיט אַזוינע צערעמאָניעס, וואָס האָבען אָנגעוויעזען אָדער סימבאָליזירט די קלאַן־פערהעלטניסען צווישען ברודער און שוועסטער. און צולעצט האָבען מיר אין אַט

דער פעראייניגונג אַלע התחיבות'ן פון געגענזייטיגער שטיצע, וועלכע האָבען עקזיסטירט אין דעם קלאַן, און דאָס זיינען: די אונמעגליכקייט צו בעגעהן אַ מאָרדטהאַט אינערהאַלב פון דער ברודערשאַפט, די קלאַן־פעראַנטוואָרטליכקייט פאַר'ן געריכט, און די התחיבות, אין פאַל פון קלענערע מחליקות, פאָרצוברענגען די זאַך פאַר די ריכטער, אָדער בעסער געזאָגט, פאַר די פערמיטלער פון דער גילדע־ברודערשאַפט. די גילדע — קאָן מען זאָגען — איז אויף דעם אופן געבויט לויט דעם מוסטער פון קלאַן.

איך בין דעריבער גענויגט צו דענקען, אַז די זעלביגע בעמערקונגען, וואָס זיינען געמאַכט געוואָרען אין טעקסט בנוגע דעם אורשפרונג פון דער דאָרף־געמיינדע, פּאַסען פונקט אַזוי גוט אויף דער גילדע, דעם אַרטעל און אויף די האַנדווערקער־ און שכנים'שע־ברודערשאַפטען. ווען די בענדער, וועלכע האָבען פריהער פעראייניגט די מענשען אין זייערע קלאַנען, זיינען לויז געוואָרען צוליעב די וואַנדערונגען, דעם אויפטרעטען פון פאָטערליכע פאַמיליען און דער וואַקסענדער פערשיידענאַרטיגקייט פון די בעשעפטיגונגען — האָט די מענשהייט בעשאַפען אַ נייע טעריטאָריעלע פערבינדונג אין דער פאָרם פון דער דאָרף־געמיינדע. און נאָך אַ פערבאַנד — אַ בעשעפטיגונגס־פערבאַנד — איז אויסגעאַרבייט געוואָרען אויפ'ן געביעט פון אַ פאָרגעשטעלטער ברודערשאַפט: עס איז געשאַפען געוואָרען אַ „פאָרגעשטעלטער קלאַן", וועלכער האָט זיך אויסגעדריקט צווישען צוויי אָדער עטליכע מענשען דורך דעם „געמיש פון בלוט־ברודערשאַפט" (דאָס סלאַווישע „פאָבראַטימסטוואָ"), און צווישען אַ גרעסערע צאָהל מענשען פון פערשיידענע אָבשטאַמונגען, ד. ה. פון אַזוינע וואָס שטאַמען אָב פון פערשיידענע קלאַנען און וואוינען אין דערזעלבער שטאָדט אָדער דעמזעלבען דאָרף, (אָדער אפילו אין פערשיידענע שטעדט אָדער דערפער) — דורך דער פראַטרי, העטערי, אַמקאַרי, אַרטעל, גילדע.1)

1) עס איז צו בעוואונדערען מיט וואָס פאַר אַ קלאָרקייט אָט די־זעלביגע אידעע איז אויסגעדריקט אין אַ בעקאַנטען זאַץ ביי פלוטאַרך וועגען נומאַ'ס געזעצגעבונג פאַר די געווערב־קאָלעגיען. „אויף דעם אופן — האָט פלוטאַרך געשריבען — איז ער געווען דער ערשטער, וואָס האָט פערטריבען פון שטאָדט יענעם גייסט, וועלכער האָט בעוואויגען מענשען צו

וואָס געהערט דער אידעע און פאָרם פון דער דאָזיגער אָרגאַ־ניזאַציע, זיינען איהרע עלעמענטען שוין אָנגעוויזען געוואָרען אין דער פעריאָדע פון „ווילדקייט“ און זיינען איבערגעגעבען געוואָרען ביז דער גאַנץ לעצטער צייט. מיר ווייסען, אַז עס זיינען פאַראַן אין די קלאַנען פון אַלע ווילדע בעזונדערע געהיימע אָרגאַניזאַציעס פון קריעגס־פיהרער, מכשפים, יונגע לייט א. ד. ג., און אויך מיסטעריען, אין וועלכע עס ווערען איבערגעגעבען די ידיעות וועגען געיעג און קריעג־פיהרונג, מיט זייערע ענטשפרעכענדע שבועות און צערעמאָ־ניעס (מאַסקירטע טענץ א. ד. ג.). אָט די סאָרטען געווערב־מיסטע־ריען, וועלכע מיקלוכא מאַקליי האָט אָנגערופען מיט'ן נאָמען „קלובען“, זיינען לויט אַלע וואַהרשיינליכקייטען געווען די פראָטאָ־טיפען פון די צוקינפטיגע גילדען.1)

זאָגען: „איך בין אַ סאַבינער“, אָדער „איך בין אַ רוימער“, אָדער „איך בין טאַציוס' אַן אונטערטאַן“, אָדער „איך בין אַן אונטערטאַן פון ראָמו־לוס“. מיט אַנדערע ווערטער: דורך די קאָלעגיען איז פערניכטעט געוואָ־רען דער געדאַנק פון פערשיידענער אָבשטאַמונג.

1) ה. שורץ'ס ווערק, וואָס גיט זיך אָב מיט די „אַלטער־קלאַסען“ און געהיימע פערבאַנדען אין פערלויף פון די ערשטע (באַרבאַרישע) שטופען פון ציוויליזאַציע, („אַלטער־קלאַסען און מענערפערבענדע: איינע דאַר־שטעלונג דער גרונדפאָרמען דער געזעלשאַפט“, בערלין, 1902), וואָס איז מיר אָנגעקומען צו זעהן בעת איך האָב געהאַלטען אין לעזען די קאָרעק־טורען פון אָט דעם בוך, ענטהאַלט אַ מאַסע פאַקטען, וועלכע בעשטעטיגען די אויבענגעבראַכטע השערה וועגען דעם אורשפרונג פון די גילדען. די קונסט פון בויען דאָס גרויסע קאָמונאַל־הויז און דערביי ניט בעליידיגען די גייסטער פון די אויסגעהאַקטע ביימער; די קונסט פון שמידען די מעטאַלען אויף אַזאַ אופן, וואָס זאָל בעפריעדיגען די פריינדליכע גייס־טער, וועלכע היטען די מעטאַלען; די סודות פון געיעג און די סעקרעטען פון די צערעמאָניעס און מאַסקירטע טענץ, וואָס זיינען גורם דעם ערפאָלג פון יאַגד; די קונסט פון אויסלערנען די אינגלעך פערשיידענע מלאכות; די געהיימע מיטלען ווי אָבצוטרייבען די כשוף פון די פיינד, און פאָלגליך די קונסט פון קריעג־פיהרונג; די מלאכה צו מאַכען לאָדקעס, נעצען פאַר'ן פיש־פאַנג, פאַנג־שטריק פאַר חיות און פאַסטקעס פאַר פויגלען; און ענד־ליך די ווייבערשע מלאכות פון וועבען און פאַרבען — אָט די אַלע זאַכען

בנוגע צו דעם אויבענדערמאָנטען ווערק פון ע. מאַרטין־סיינט־לעאָן וויל איך צולעגען, אַז עס ענטהאַלט זעהר ווערטהפולע ידיעות וועגען דער אָרגאַניזאַציע פון די געווערבען אין פּאַריז (ווי עס איז צו זעהן פון בואַלאָ׳ס ווערק „דאָס בוך פון די בעלי מלאכות“, פּראַנ.) און אַ גוטע רעזומע פון די ידיעות, וואָס זיינען שייך צו די קאָמונעס פון פערשיידענע טיילען פון פראַנקרייך, מיט אַלע ביאָגראַפישע אָנ־ציינונגען. מען מוז אָבער געדענקען, אַז פּאַריז איז געווען אַ „קע־ניגליכע שטאָדט“ (ווי מאָסקווע אָדער וועסטמינסטער) און בכן האָבען די פרייע אינסטיטוציעס פון דער מיטעלאַלטערליכער שטאָדט קיינמאָל דאָרטען ניט געגרייכט אַזאַ ענטוויקלונג ווי אין די פרייע שטעדט. זיי שטעלען ווייט ניט פאָר מיט זיך „דאָס בילד פון אַ טיפּישער קאָרפּאָראַציע“, נאָר פערקעהרט, די פּאַריזער קאָרפּאָראַציעס, „געבוירען און ערצויגען אונטער דער דירעקטער אויפזיכט פון דער מלוכה“, האָבען טאַקע צוליעב דעם גופא קיינמאָל ניט געקאָנט גרייכען דעם וואונדערבאַרען וואוקס און דעם איינפלוס אויפ׳ן גאַנ־

זיינען אין די אַלטע צייטען געווען מלאכות און „קונסטען“, וואָס האָבען געמוזט בלייבען געהיימניסען, כדי צו קאָנען דורכגעפיהרט ווערען מיט ערפאָלג. (אין ענגליש האָט דאָס וואָרט „קרעפט“ די בעדייטונג אי פון מלאכה, אי פון כשוף.) זיי זיינען דעריבער איבערגעגעבען געוואָרען פון די ערשטע צייטען אָן אין געהיימע געזעלשאַפטען אָדער „מיסטעריען“ בלויז צו די, וואָס האָבען אויסגעהאַלטען זעהר אַ שטרענגע פּראָבע ביים אַריינטריט. ה. שורץ בעווייזט ווי דאָס לעבען פון די ווילדע איז דורכ־געדרונגען פון געהיימע געזעלשאַפטען און „קלובען“ (פון קריעגפיהרער און יעגער), וועלכע האָבען פּונקט אַזאַ אַלטע אָבשטאַמונג, ווי די עהע־קלאַסען אין די קלאַנען, און זיי ענטהאַלטען שוין אלע עלעמענטען פון דער צוקינפטיגער גילדע: געהיימניס, אונאבהענגיגקייט פון דער פאַמיליע און אַמאָל אויך פון קלאַן, געמיינזאַמען דיענסט צו ספּעציעלע געטער, גע־מיינשאַפטליכע מאָהלצייטען, אייגענע יוריסדיקציע אין דער געזעלשאַפט און ברודערשאַפט. די קוזנע און דאָס הויז, וואו עס שטעהען די לאָד־קעס, זיינען געוועהנליך אָבטיילונגען, וואָס געהערען צו מענער־קלובען; די „לאַנגע הייזער“ אָדער „פּאַלאוורס“ ווערען געבויט פון ספּעציעלע בעלי־מלאכות, וועלכע ווייסען דעם סוד ווי צו מפצה זיין די ייוסטער פון די אויסגעהאַקטע בוימער.

צען שטאָדטישען לעבען, וועלכע זיי האָבען בעקומען אין צפון־מזרח פון פראנקרייך, אין ליאָן, מאָנפעלליע, נימע א. אַז. וו., אָדער אין די פרייע שטעדט אין איטאַליע, פלאַמאַנדיע, דייטשלאַנד א. אַז. וו. און דוקא דאָס, וואָס דער מחבר האַלט פאַר א מעלה, איז גאָר געווען א חסרון, דען ער אַליין בעווייזט אויספיהרליך אין פערשיידענע טיילען פון זיין בוך, ווי דאָס אריינמישען זיך פון דער קייזערליכער מאַכט אין רוים און פון דער קעניגליכער מאַכט אין פראנקרייך האָט צערשטערט און פאַראַליזירט דאָס לעבען פון די פאַך־גילדען.

XV — דער מאַרק און די מיטעלאַלטערליכע שטאָדט.

(צו זייט 249)

אין א ווערק וועגען דער מיטעלאַלטערליכער שטאָדט („מארקט אונד שטאַדט אין איהרעם רעכטליכען פערהעלטניס“, לייפציג, 1896) האָט ריעטשעל ענטוויקעלט די אידעע, אַז מען מוז זוכען דעם אור־שפרונג פון די דייטשע מיטעלאַלטערליכע פריישטעדט אין דעם מ א ר ק. דער אָרטיגער מארק, וואָס איז אַוועקגעשטעלט געוואָרען אונטערן שוץ פון א בישאָף, א קלויסטער, אָדער א פרינץ, האָט אָנ־געקליבען ארום זיך א בעפעלקערונג פון הענדלער און בעלי־מלאכות, אָבער ניט קיין ערדבויער. די סעקציעס, אין וועלכע די שטעדט זיינען געוועהנליך געווען איינגעטיילט, וואָס זיינען זיך פונאנדערגעגאַנגען פון מארק־פלאַץ און זיינען בעזעצט געוואָרען, יעדע סעקציע מיט בעלי מלאכות פון א ספעציעלען פאַך, דיענען, לויט זיין מיינונג, אלס א בעוויז פאר זיין טעאָריע: די סעקציעס האָבען געוועהנליך צו־נויפגעשטעלט די אַלטע שטאָדט, בעת די נייע שטאָדט איז געווען א פויערשער דאָרף, וואָס האָט געהערט צו א פרינץ אָדער דעם קעניג. די ביידע טיילען זיינען רעגיערט געוואָרען לויט פערשיידענע געזעצען.

עס איז אודאי אמת, אַז דער מארק האָט געשפּיעלט א וויכטיגע ראָליע אין דער ערשטער ענטוויקלונג פון אַלע מיטעלאַלטערליכע שטעדט, דערמיט וואָס ער האָט בייגעטראָגען צו דער פערגרעסערונג פון דעם רייכטום פון די בירגער און האָט אין זיי ארויסגערופען געדאַנקען פון אונאָבהענגיגקייט; אָבער, ווי עס איז שוין בעמערקט געוואָרען פון קאַרל העגעל — דעם וואויל־בעקאַנטען פּראָפעסאר פון

א זעהר גוטען אלגעמיינעם ווערק איבער די דייטשע מיטעלאלטער־ליכע שטעדט („די ענטשטעהונג דעם דייטשען שטעדטע ווזענס“, לייפציג, 1898) זיינען די שטאדטישע געזעצען און די מארק־געזעצען געווען גאנץ בעזונדערע זאכען. ער קומט צום שלוס (בעשטעטיגענ־דיג אויף דעם אופן די אנזיכטען, וואס זיינען ארויסגעזאגט געווארען דא אין אונזער בוך), אז די מיטעלאלטערליכע שטאדט האט געהאט א דאפעלטען אורשפרונג. עס זיינען אין איהר געווען צוויי בעפעל־קערונגען, וואס האבען געלעבט זייט ביי זייט, איינע א דארפישע, די אנדערע א ריין שטאדטישע“; די דארפישע בעפעלקערונג, וואס האט פריהער געלעבט אונטער דער ארגאניזאציע פון דער „אלל־מענדע“ אדער דארף־געמיינדע, איז אינקארפארירט געווארען אין דער שטאדט.

בנוגע די הענדדלער־גילדען פערדיענט ספעציעל דערמאנט צו ווערען די ארבייט פון הערמאן וואן דען לינדען („לע גילד מארשאנד דאן לע פיי־בא א מאיאן אזש“, גאנד, 1896). דער פערפאסער געהט דורך די שטופענארטיגע ענטוויקלונג פון זייער פאליטישער מאכט און פון דער אויטאריטעט, וואס זיי האבען ביסלעכוויז בעקומען איבער דער אינדוסטריעלער בעפעלקערונג, דערהויפט איבער די טוך־הענדלער, און בעשרייבט דעם פערבאנד, וואס די האנדווערקער האבען געשלאסען, כדי צו קעמפפען אנטקעגען זייער וואקסענדער מאכט. דער געדאנק, וואס איז ענטוויקעלט געווארען דא אין בוך וועגען דעם ערשיינען פון די האנדעלס־גילדען אין א שפעטערער פעריאדע ווען עס האבען אנגעהויבען אונטערצוגעהן די שטאדטישע פרייהייטען, געפינט אויף דעם אופן א בעשטעטיגונג אין וואן דען לינדען׳ס פארשונגען.

XVI — די דארף־געמיינדע אין ענגלאנד און איהרע היינטצייטיגע שפורען.

(צו זייטען 302, 305, 326)

בעת איך האב פערפערטיגט די רוסישע אויסגאבע פון אט דעם בוך, אין אנהויב 1907, האב איך בעקומען דעם מערקווירדיגען ווערק פון דר. גילבערט סלאטער, „די איינצוימונג פון די געמיינדע־לענדערייען, געאגראפיש בעטראכט“ אין דעם געאגראפישען זשורנאל

פון דער לאָנדאָנער געאָגראַפישער געזעלשאַפט, פאַר יאַנואַר, 1907. —דר. סלאַטער אונטערזוכט אין דעם דאָזיגען ווערק ניט אַזוי די איינצוימונג פון די געמיינשאַפטליכע פוסטע און פיטער־לענדער, ווי די איינצוימונג פון די בעאַרבייטעטע פעלדער, וועלכע זיינען פערבליבען — אָפטמאָל ביז דער גאַנץ לעצטער צייט — אין געמיינשאַפטליכען געברויך (און וועלכע זיינען אַמאָל איבערגעגאַנגען אין פּריוואַט־בעזיץ). כדי צו דערקלערען זיין געדאַנק, נעהמט ער אַלס ביישפּיעל די דערפער קאַסטאָר און וועלזוואָרס נעבען פּיטערבאָראָ, וואו די איינצוימונג, וועלכע האָט צערשטערט די געמיינדע, איז פאָרגעקומען ערשט אין דעם יאָהר 1892. אין אָט די צוויי דערפלעך זיינען אַלע הייזער, אויסער די מיהל און די אייזענבאַהן־סטאַנציע, געווען צונויפגעשפּאַרט אַרום קירך און פאַזשע דעם גרויסען וועג. הינטער די הייזער זיינען געלעגען פערצוימטע פּלעצער אויף צו פּיטערען די פערד. ווייטער, צו צפון־און דרום־צו האָבען זיך געצויגען פעראַקערטע פעלדער, אָהן וועלכע עס איז אָבצוימונגען, אַחוץ וואו־ניט־וואו נאָך געבליבענע סטעזשקעס, וואָס זיינען ערטערווייז געווען פערוואַקסען מיט שטרויכען.

אַלע בעלי־בתים פון דעם דאָזיגען דאָרף, אַרום צוואַנציג אין צאָהל, האָבען געהאַט „פּאַסען“, פונקט ווי אין דער רוסישער אָבשטשינאַ. אַזוי צ. ב. ש. האָט דער רעקטאָר (דער גלח פון קירך) געהאַט 100 אַקער לאַנד אין 145 בעזונדערע פּאַסען (סטריפּס), וואָס זיינען מיט קיין זאַך ניט אָבגעטיילט געווען פון אַנדערע פּאַסען, אַחוץ מיט אַ בעט־שניט וואָס איז דורכגעפיהרט געוואָרען מיט'ן אַקער. אינמיטען פון די דאָזיגע בעאַרבייטעטע פעלדער זיינען איבערגעלאָזט געוואָרען עטליכע געמיינשאַפטליכע פּיטער־פּלעצער; אין צפון־מערב'דיגען ווינקעל איז געווען אַ פּוסטער פּלאַץ — אויף דעם אַרט ווי די געוועהנליכע ענגלישע „קאָממאָנס“ — און צו דרום־צו ביים טייך נען האָבען זיך געצויגען די געמיינשאַפטליכע לאָנקעס, וועלכע זיינען געווען איינגעטיילט אין נאָך קלענערע פּאַסען איידער אין די פעראַקערטע פעלדער. אָט די אַלע פּאַסען, אפילו פון די פעראַקערטע פעלדער, זיינען געווען אונטערוואָרפען די געמיינדע־דעכט פון פּיטערען די פיה.

אַלס ביילאַגע צו דר. סלאַטער'ס בוך געפינט זיך אַ פּלאַן פון דאָרף לאַקסטאָן, וועלכער איז פערבליבען עד היום אין געמיינשאַפט־

ליכען בעזיץ, און אַט דער פּלאַן איז מערקווירדיג עהנליך, כמעט אַ פּינקטליכע קאָפּיע פון די פּלענער פון די רוסישע אָבשטשינאַס, ווי מיר געפינען זייאין דעם בעקאַנטען ווערק פון פּ. פּ. סעמיאָנאָוו.

דער דאָרף, די אָבשטשינאַ, זאָגט סלאַטער, איז דאַן געווען אַן אַגריקולטור־איינהייט, ניט אַ פּויערשער הויף. דער פּאַרמער האָט געמוזט ארבייטען ניט לויט זיין פּאַנטאַזיע, נאָר לויט דעם פּלאַן וואָס איז געמיינשאַפטליך אויסגעארבייט געוואָרען פון דער גע־מיינדע. דער סיסטעם פלעגט זיין דער געוועהנליכער פערפאָל־קאָמטער דריי־פעלדער־סיסטעם, ד. ה. 1) ווייץ, 2) זומער־תבואה און 3) אָנשטאָט אַ פּוסטער — ארבעס, לינזען א. ד. ג.

יעדען פריהלינג פלעגען אַלע בעלי־בתים זיך צונויפקלייבען און בעשטימען יעדען איינעמס רעכטען לויט דער צאָהל חלקים (סטינטס), וואָס ער שטעלט פאָר. אויף די געמיינשאַפטליכע פיטער־פעלדער האָט אַ חלק פאַרגעשטעלט מיט זיך דאָס רעכט צו פיטערען איין פערד, אָדער צוויי קיה, אָדער צעהן שעפּסען. די לאָנקעס זיינען געווען אָפען פאר אַלע בעלי־בתים פון דעם ערשטען אויגוסט ביז דעם צווייטען פעברואר; די ווינטער־און זומער־פעלדער — פון שניט־צייט ביז׳ן פרוזעען, און וואָס געהערט דעם דריטען פעלד, פלעגט מען יעדען יאָהר בעשטימען, מיט וואָס מען זאָל עס פערזעען און ווען מען זאָל עס עפענען פאר דער געמיינ־שאַפטליכער פּאַשע.

ווען דער געמיינשאַפטליכער בעזיץ איז צערשטערט געוואָרען, איז דער גאַנצער שטח צובראָקעלט געוואָרען אין אַ געוויסע צאָהל פאַרמס, און יעדער פאַרמער האָט געמוזט ארוימצוימען זיין ערד.

אַט דאָס זיינען די אינטערעסאַנטע פונקטען, וואָס דר. סלאַטער האָט ענטדעקט. נאָכהער האָט ער אונטערגענומען גאָר אַ גרויסאַר־טיגע ארבייט. עס האָט זיך ארויסגעשטעלט, אַז הגם דאָס פער־כאַפּען פון די געמיינשאַפטליכע לענדערייען איז דורכגעפיהרט גע־וואָרען, אין 18טען און 19טען יאָהרהונדערט, אין גאַנץ ענגלאַנד און וועלס, זיינען פון דעסטוועגען ווייט ניט אומעטום אָבגעצוימט גע־וואָרען די אַקער־פעלדער. אין פילע קאָונטיעס זיינען אָבגעצוימט געוואָרען בלויז די פּוסטע און די פיטער־פעלדער. דאַן האָט דער פּערפּאַסער גענומען לייענען יעדען אָבצוימונגס־אַקט בעזונדער, כדי אויסצוגעפינען וויפיעל עס איז אין יעדען פאַל בעזונדער פערניכטעט

געוואָרען דער געמיינשאַפטליכער ערד־בעזיץ אויף אַקער־ערד (אויסער לאַנקעס און פּוסטע פעלדער), און ער האָט צוזאַמענגעשטעלט א רשימה: וואָס פאַר א טייל פון גאַנצען שטח פון יעדער קאָונטי איז פערבליבען אַלס אַקער־פעלדער אין געמיינשאַפטליכען בעזיץ. עס האָט זיך ארויסגעוויזען, אַז אין איינינע קאָונטיעס האָט עס אויסגעמאַכט א פערטעל (אין בערקשייר, יאָרקשייר, ווילטשייר), און א דריטעל (אין נאָרפאָלק, נאָטינגהאַם, בעק, קעמברידזש), אָדער גאָר ארום א העלפט (אין יאָרק, אָקספאָרד, בעדפאָרד, רעטלאַנד, הונטינגדאָן, נאָרטהאַמפּטאָן) פון דעם גאַנצען שטח פון דער אַקערפעהיגער און ניט אַקערפעהיגער ערד פון דער קאָונטיע.

אין די דאָזיגע אַלע פעלען איז אָבער קיין איבערטיילונג פון דער ערד שוין ניט פאָרגעקומען. די פאַסען אין פערשיידענע פעלדער האָבען געהערט צו יעדען בעזיצער פון דור צו דור, זינט זיי זיינען אָנגעקומען (אָפּטמאָל אויף על פי קניה) צו דעם אָדער יענעם פון די געמיינדע־מיטגליעדער. נאָר שוין זייענדיג פּריוואַט בעזיצער פון זייערע פאַסען האָבען די מיטגליעדער פאַר הונדערטער יאָהרען נאָכאַנאַנד אַלץ געפיהרט א געמיינשאַפטליכע בעל־בתישקייט, פ ע ר ב ע ס ע ר ע נ ד י ג ד ע ר ב י י ד ע ם ס י ס ט ע ם פ ו ן ד ע ר ע ר ד ־ ב ע אַ ר ב י י ט ו נ ג.

דער סיסטעם פון יאָהר־יעהרליכער געמיינדע־איבערטיילונג פון דער ערד, וואָס איז בעקאַנט אונטער דעם נאָמען „רון ריג“ אין שאָטלאַנד און וויילס, „רון דייל“ אין אירלאַנד און „ריג אָלד רעננאַ!“ אין קייטסנעס, עקזיסטירט נאָך ביז היינטיגען טאָג אין שאָטלאַנד און וואהרשיינליך ערגעץ־וואו אויך אין אירלאַנד. אין מיטען 19טען יאָהרהונדערט איז עס אפילו געווען זעהר וויים פערשפּרייט. וועגען דעם האָט אויך גערעדט וויליאַם מארשאַל, וועלכען מיר האָבען דערמאָנט אין טעקסט, בעשרייבענדיג פערשיידענע טיילען פון ענגלאַנד.

בכלל איז די ארבייט פון דר. סלאטער, וואָס איז געווען געדרוקט אין זשורנאַל פון דער געאָגראַפישער געזעלשאַפט, אויף וועלכער ער האָט אָבגעגעבען פערצעהן יאָהר פון זיין לעבען, פול מיט די אינטערעסאַנטעסטע פאַקטען וועגען דער געמיינשאַפטליכער בעאַקערונג, וועגען דעם „פעראייניגטען אַקער“, וועגען פערמערריי זאַלבעפערט צוזאַמען, און בכלל וועגען די פערשיידענע טיפּען פון דער דאָרף־געמיינדע אין פערשיידענע טיילען פון ענגלאַנד.

דר. סלאטער'ס בוך „דהי ענגליש פעזאנטרי ענד דהי ענקלאָ־זשור אָוו קאָממאָן פיעלדס", וואָס איז ארויסגעגעבען געוואָרען פון דער שול פאר עקאָנאָמיע, אין יאָהר 1907, איז פול מיט אינטערע־סאַנטע פאקטען. פון דאָרטען קאָן מען זעהן, אז אין יאָהר 1873, בע־גרינדעט אויף די פאקטען פון דער קעניגליכער קאָמיסיע, האָבען זיך נאָך געפונען געמיינשאפטליכע פעלדער (אקער־פעלדער, וואָס ווערען נאָך עד היום בעארבייטעט) אין 905 „פארישעס" (קירך־בעצירקען) פון ענגלאנד און וויילס, און זיי האָבען פערנומען 166,593 אקער, און אז אין 500 אנדערע „פארישעס" זיינען געווען נאָך ארום הונדערט טויזענד אקער פון אזוינע לענדעריייען. דער געמיינשאפטליכער בעזיץ פון בעאַקערטע פעלדער איז אויף דעם אופן פערבליבען אין א צעהנטען טייל פון אלע „פארישעס" פון ענגלאנד און וויילס, טראָץ אלע מיטלען, וואָס דער פארלאמענט האָט אָנגעווענדעט כדי צו דער־שטיקען די דאָזיגע פאָרם פון ערד־בעזיץ.

XVII — וועגען דער דאָרף־געמיינדע אין דער שווייץ.

(צו זייט 309)

די איבערגעבליבענע געמיינדע־בעזיצונגען אין דער שווייץ האָ־בען אָנגענומען אייניגע אינטערעסאַנטע פאָרמען, אויף וועלכע דער דאָקטאָר ברופבאכער האָט פריינדליך געצויגען מיין אויפמערקזאמ־קייט, צושיקענדיג מיר די ווערק וואָס איך דערמאָן שפעטער.

דער צוגערישער קאַנטאָן בעשטעהט פון צוויי טהאָלען: דער טהאָל ע ג ע ר י און דער דעק פון צוגערישען טהאָל. אין דעם דאָזיגען קאַנטאָן געהען אריין — צו געברויכען די טערמי־נאָלאָגיע פון דר. קארל רוטטימאַנן — צעהן „פּאָליטישע" געמיינ־דען; ד. ה. געמיינדען, וועלכע שטעלען צונויף אדמיניסטראַטיווע איינהייטען. אין „אַט די אלע פּאָליטישע געמיינדען פון צוגערישען קאַנטאָן, זאָגט ק. רוטטימאַנן, אויסער מענצינגען, נייכיינע און דישאַ, געפינען זיך אינאיינעם מיט פריוואַטען אייגענטום פון לאנד, ברייטע טיילען פון טעריטאָריע (פעלדער און וועלדער), וואָס געהע־רען צו גרעסערע און קלענערע געמיינדע־קאָרפּאָראַציעס (אַללמענד), וועלכע בענוצען זיך מיט זיי געמיינשאפטליך. אזוינע געמיינדע־

פערבאַנדען זיינען איצט בעקאַנט אין צוגישען קאַנטאָן אונטער דעם נאָמען קאָרפּאָראַציעס. אין די פּאָליטישע קאָמונעס פון אָבערגערי, אונטערגערי, צוג, וואַלכוויל, כאַם, שטיינהאַוזען און כור־נענבערג איז פאַראַן צו איין קאָרפּאָראַציע אין יעדער געמיינדע, נאָר אין דער געמיינדע באַאַר זיינען פאַראַן פינף בעזונדערע קאָרפּאָראַ־ציעס."

די רעגיערונג שאַצט דעם אייגענטום פון די דאָזיגע קאָרפּאָראַ־ציעס אין 6,786,000 פראַנק. די סטאַטוטען פון די קאָרפּאָראַציעס אנערקענען, אַז די בעזיצונגען פון די אַלמענדען איז „זייער געמיינ־שאַפּטליכעס אייגענטום, וואָס קאָן ניט אָבגעטיילט און אָבגעריסען ווערען פון זיי און קאָן ניט ווערען פער׳משכנ׳ט".

די מיטגליעדער פון אָט די קאָרפּאָראַציעס זיינען די אַלטע פאַמיליעס פון די בורגער. אַלע אַנדערע מיטגליעדער פון די גע־מיינדען, וועלכע געהערען ניט צו די אַלטע פאַמיליעס, געהערען ניט צו די קאָרפּאָראַציעס און בענוצען זיך ניט מיט די רעכט אויף די אַלט־געמיינדליכע לענדערייען. אויסער דעם זיינען אייניגע פאַמי־ליעס אין עטליכע געמיינדען פון דעם קאַנטאָן אויך בירגער פון דער דאָרף־געמיינדע פון צוג. אַמאָליגע צייטען האָט אויך עקזיסטירט א קלאַס תושבים־פרעמדע (בייזאַסען, אָנגעקומענע), וואָס האָבען פער־נומען א צווישענדיגע פּאָזיציע צווישען די בירגער און די ניט־בירגער, איצטער אָבער איז שוין אזא קלאַס מעהר ניטאָ. נאָר די בירגער האָבען א רעכט אויפ׳ן אַלמענד, וועלכע זיינען פערשיידען אין פערשיידענע געמיינדען, און בעציהען זיך אין אייניגע געמיינדען אויך אויף די הייזער, וואָס זיינען געבויט אויף דער געמיינדע־ערד. אָט די רעכט, וועלכע רופען זיך „גערעכטיגקייטען", קאָנען ווערען געקויפט, און אפילו מענשען פון פרעמדע לענדער קאָנען זיי קויפען.

אויף דעם אופן האָט דער צופלוס פון פרעמדע ארויסגעבראַכט אין די געמיינדען פון דער צוגערישער רעפּובליק דאָס אייגענע, אויף וואָס מיאַסקאָווסקי און מ. קאָוואַלעווסקי האָבען אָנגעוויזען אין אַנדערע טיילען פון דער שווייץ. בלויז די יורשים פון די אַלטע געמיינדע־מיטגליעדער האָבען א רעכט אויף די געמיינדע־לענדע־רייען, וועלכע זיינען נאָך געגוג גרויס ביז היינטיגען טאָג. וואָס געהערט צו די איבעריגע איינוואוינער פון יעדער געמיינדע, שטעלען זיי נאָר צונויף א „פּאָליטישע געמיינדע", ד. ה. אַן אַדמיניסטראַטיווע

גרופּע, וועלכע האָט ניט אַלס אַזעלכע קיינע רעכט אויף דעם געמיינדע־אייגענטום.

די בעשרייבונג פון דעם פּראָצעס ווי אַזוי די געמיינדע לענדע־רייען זיינען פּערטיילט געוואָרען צווישען די געמיינדע־מיטגליעדער צום סוף 18טען יאָהרהונדערט און וועלכע קאָמפּליצירטע פאָרמען פון געברויך עם זיינען דערפון ארויסגעקומען, קאָן מען געפינען אין דר. קאַרל רוטטימאַנן'ס ווערק „די צוגערישען אַללמענד קאָרפּאָראַציאָנען" און פּראָפ. מאַקס גייאור'ס „אַללאַנד לונגען צום שווייצערישען רעכט", בערן, 1904 (ענטהאַלט אויך אַ ביבליאָגראַפיע וועגען דעם ענין).

אַן אַנדער ווערק גיט אַן אויסגעצייכענטען בעגריף וועגען דער פּריהערדיגער דאָרף־געמיינדע אין בערנער יורא. דאָס איז אַ מאָנאָגראַף פון דר. הערמאַן רעננעפּאַהרט „די אַללמענד אים בערנער יורא", ברעסלאַוול, 1905. דאָ זיינען גרויסאַרטיג דערקלערט די פּערהעלטניסען צווישען דעם העררען און די דאָרף־געמיינדען, ווי אויך די ווירטשאַפטליכע פיהרונגען אין די דאָרף־געמיינדען. מיר האָבען דאָ אויך אַ בעשרייבונג פון די מיטלען, וואָס די פּראָנצוויזען האָבען אָנגענומען בעת זיי האָבען ערוֹבערט די שווייץ צום סוף פון 18טען יאָהרהונדערט, כדי צו פּערניכטען די דאָרף־געמיינדע, צווינגענדיג זי צו צעטיילען איהרע לענדערייען און איבערגעבען די ערד, אויסער די וועלדער, אין פּריוואַט־אייגענטום — און טאַקע דאָרט ווערט דערצעהלט, ווי די דאָזיגע געזעצען זיינען דורכגעפאַלען. אַן אַנדער אינטערעסאַנטער טייל פון רעננעפּאַהרט'ס ארבייט בעווייזט, ווי די געמיינדען פון בערנער יורא האָבען די לעצטע פופציג יאָהר געקאָנט ארויסבעקומען די גרעסטע הכנסה פון זייער ערד און פּערגרעסערען איהר פּראָדוקטיוויטעט, ניט פּערניכטענדיג דעם געמיינשאַפטליכען בעזיץ (זעה זייטען 165 ביז 175).

דער מאָנאָגראַף פון דר. עד. גראַף „די אויפטהיילונג דער אַללמענד אין דער געמיינדע שאעץ", בערן, 1890, דערצעהלט דיזעלבע געשיכטע פון דער דאָרף־געמיינדע, און וועגען דער געצוואונגענער צוטיילונג פון דער ערד אין קאַנטאָן לוצערן.

דר. ברופּבאַכער, וועלכער האָט פּאָרטרעפליך אַנאַליזירט די אַלע ארבייטען אין דער שווייצערישער פּרעסע, האָט מיר אויך צוגעשיקט די פאָלגענדע ווערק: דר. קאַרל בירקלי'ס „די אורשפּרונג דער

איידגענאָסענשאַפט אויס דער מאַרק־גענאָסענשאַפט", ציריך, 1891, דר. קאַרל ביכער'ס לעקציע „די אַלמענדע אין איהרער ווירטשאַפט־ליכען אונד זאָציאַלען בעדויטונג", בערלין, 1902 (זאָציאַלע שטרייט פראַגען", XII) און דר. מאַרטין פאַססבענדערס לעקציע וועגען דעם איינגענעם ענין.

צו בעקענען זיך מיט דער איצטיגער לאַגע פון געמיינדע־אייגענטום אין דער שווייץ קאָן מען אָנווייזען צווישען אַנדערע אויף דעם אַרטיקעל „פעלדגעמיינשאַפט" אין דר. רייכבערג'ס „ווערטער־בוך דער שווייצערישער פאָלקסווירטשאַפט, סאָציאַלער פאָליטיק אונד רעגיערונג", באַנד I, בערן, 1903.

XVIII — נאָך ביישפיעלען פון געגענזייטיגער הילף, וואָס עקזיסטירט איצטער אין די דערפער פון האָלאַנד.

(צו זייט 320)

דער „באַריכט פון דער נידערלאַנדישער אַגריקולטור־קאָמיסיע" ענטהאַלט פיעלע ביישפיעלען, וואָס זיינען שייך צו דעם ענין, און מיין פריינד מ. קאָרנעליסען האָט געפעליגסט אויסגעקליבען פאַר מיר די ענטשפּרעכענדע שטעלען פון די דיקע בענדער פון דעם באַריכט.

דער מנהג צו האַלטען איין דרעש־מאַשין, וואָס ווערט געפיהרט פון איין פאַרם צו דער אַנדערער נאָך דער רייה, איז גאַנץ שטאַרק פערשפּרייט אין די נידערלענדער, אַזוי גוט ווי אין אַנדערע לענדער. היע און דאָ אָבער געפינט מען אַ געמיינדע, וועלכע האַלט אַ דרעש־מאַשין פאַר דער געמיינדע בשותפות.

די פאַרמערס, וועלכע האָבען ניט גענוג פערד פאַר'ן אַקער, באָרגען די פערד פון זייערע נאָכבאַרען. דער מנהג צו האַלטען אַ קאָמונאַלען־בוהאַי־אָקס, אָדער אַ קאָמונאַלען זכר־פערד איז זעהר אַלגעמיין.

ווען אַ דאָרף דאַרף הויבען דעם גרונד (אין די נידעריגע געגענ־דען), כדי צו בויען אַ קאָמונאַלע שוהל, אָדער אַ הויז פאַר איינעם פון די בויערן, ווערט געוועהנליך צונויפגערופען אַ „הילף" (בעדע). דאָסזעלבע ווערט געטהאָן ווען אַ בויער דאַרף זיך אַריבערציהען פון

איין אָרט אויף דעם אנדערען. די „בעדע“ איז בכלל א ווייט־פערשפּרייטער מנהג און קיינער, סיי אָרים, סיי רייך, פערפעהלט נים זיך אָבצורופען מיט זיין פערד און וואָגען.

דער איינפיהר אז איניגע ערד־ארבייטער זאָלען געמיינשאַפט־ליך אָבדינגען א לאָנקע וואו צו פיטערען זייערע בהמות, געפינט זיך אין פערשיידענע טיילען פון לאַנד. עס טרעפט אויך אָפּט, אז דער פאַרמער וואָס האָט אַן אקער און פערד, בעאַקערט דאָס לאַנד וואָס געהערט צו זיינע געדונגענע ארבייטער.

וואָס געהערט די פאַרמערשע פעראיינען אויפצוקויפען זריעה, עקספּאָרטירען גרינסען נאָך ענגלאַנד א. אז. וו. זיינען זיי איצט פול אומעטום. דאָסזעלבע קאָן מען אויך געפינען אין בעלגיען. אין יאָהר 1896, זיעבען יאָהר נאָכדעם ווי עס האָבען זיך אָנגעהויבען גרינדען די פויערימשע גילדען, צוערשט אין פלעמישען טייל פון לאַנד, און בלויז פיער יאָהר זינט זיי זיינען איינגעפיהרט געוואָרען אין דעם וואַלון טייל פון בעלגיען, האָבען זיך שוין איינגעפונען 207 אזוינע גילדען מיט א מיטגליעדערשאַפט פון צעהן טויזענד.

אָנווייזער און וואָרט־ערקלערער

וואו עס ווערען אָנגעוויזען די הויפּט ענינים פון בוך און נעמען פון די מעהר בעריהמטע פּערפאַסער, ווי אויך די בעדייטונג פון איינינע פרעמד־ווערטער.

א

אַאַזיע — אַ פרוכטבאַרער אָרט אין אַ וויסטעניש. — ז. 261.

אבאַ—דער געמיינשאַפטליכער גע־יעג ביי די בוריאַטען.—ז. 191.

אַגריקולטור־קאָאָפּעראַטיווען — אין דער שווייץ. — ז. 310.

אָדיבאָן (דזשאהן דזשיימס (1780—1851) אַמעריקאַנער נאַטור־פאָרשער און אָרניטאָלאָג. — ז. 42, 66, 69, 71.

אָדלערס — זייערע פעראייניגונ־גען. — ז. 42—43, 129.

אויסטראַליער איינגעבאָרענע, זייער לעבען און זיטען, ז. 129-131

אויסטריקענונג, וואָס געהט אָן אין צענטראַל אַזיע זינט דער אייז־פּעריאָדע, ז. 99, 163.

אולום — דער בוריאַטישער נאָמען פאר דאָרף־געמיינדע, ז. 189.

איבערגאַנגס־צושטאַנד פון דער געזעלשאַפטליכער אָרגאַניזאַציע פון די אייראָפּעאישע פעלקער, בעת זיי זיינען געקומען צוערשט אין בעריהרונג מיט די רוימער, ז. 165.

אידעאַליזירונג — די צו־חויבע פאָרשטעלונג פון אַ זאַך, ז. 343.

אידעען און פּרינציפּען, די מאַכט וואָס זיי האָבען אויף די שיקזאַ־לען פון דער מענשהייט, ז. 284.

איהערינג דר., בעריהמטער דייט־שער יוריסט, ז. 358, 366.

איזאָלירונג (ווערען אָבגעזונדערט פון די איבעריגע) אלס אַ פאַק־טאָר אין דער ערשיינונג פון נייע וואריעטעטען, ז. 97—98.

אייז־פּעריאָדע, ז. 115—16.

איינהייט פון שטאַם און די אויוני־פלוסען, וועלכע האָבען גע־שטרעבט זי צו פערניכטען, ז. 157—58.

אינטערנאַציאָנאַלע סאָלידאַרי־טעט, ז. 356.

אינסטינקט פון געמיינשאפטליכ־קייט און סאָלידאַריטעט, ז. 12,13.

אכזריות פון די „ווילדע" און היינטיגע ציוויליזירטע פערגלי־כען, ז. 146.

פון ארבייט־געבער צו זייערע ארבייטער, ז. 365.

אַלטום, דר. ב., אַ דייטשער וואלד־קענער, ז. 104.

אַלטרואיסטישע (טובת הכלל'דיגע) בעשטרעבונגען אין גרויסע פּאָ־ליטישע בעוועגונגען, ז. 342.

אָליגאַרכיע (די הערשאַפט פון אַ קליינעם קלאַס) פון די סוחרים, ז. 250.

אַלעאוטען, נאָהענטע קרובים פון די עסקימאָזען, זייער שטאַם־מאָראַל, ז. 138—40.

אַנאַיאַ — בעשיצונג פון אָנגריפען, ביי די קאַבילען, ז. 196. ביי די קאַווקאַזישע פעלקער, ז. 199.

אַמאַטערען (ז. 354) „ליעבהאָבער" פון אַ געוויסען צווייג פון וויסענשאַפט אָדער קונסט, אין געגענזאַץ צו די „פּראָפעסיאָנעלע", וואָס בעשעפטיגען זיך דערמיט אַלס זייער פּראָפעסיאָן.

אַסאָציאַציעס געפינען זיך אויף אַלע שטופען פון ענטוויקלונג, ז. 82, 83.

אַפּפען, זייער געזעלשאַפטליכקייט, ז. 79—82.

ארבייטער - אָרגאַניזאַציעס אין ענגלאַנד אין די יאָהרען פון די שווערסטע פערפאָלגונגען, ז. 337.

ארבייטער־קאָנגרעסען אין מיטעלאַלטער, ז. 256.

אַרטעלען, די רוסישע גילדען און קאָאָפּעראַציעס, ז. 230, 345.

אַריבערגאַנג־וואַריעטעטען, זייער פערניכטונג, ז. 95—100.

אַרכיטעקטור־ווערק פון די מיטעלאַלטערליכע שטעדט, ז. 223, 273 און ווייטער.

אַרכעאָלאָגען (פאָרשער פון אַלטערטהימער) ז. 117.

אָרניטאָלאָג — דער וואָס גיט זיך אָב מיט דעם שטודיום פון פויגלען, ז. 353.

„אַריפמעטישער אַרגומענט", גענומען פון מאַלטוס'ן, ז. 100

ב

באַכאָפען י., בעריהמטער פּערפאַסער פון „מוטעררעכט", ז. 113, 121.

באַרבאַרען־וואַנדערונגען, דיאורזאַך דערפון, ז. 163—64.

באַרבאַרישע יוסטיץ, הויפּטשטריך ז. 182.

בודיאַטען, די מאָנגאָלישע, זייערע דאָרף־געמיינדען און לעבענספיהרונגען, 188—192.

בושלען — זייער געזעלשאַפטליכקייט, פאָרזיכטיגקייט און פערשטאַנד, ז. 50—51.

בושמענער — זייער לעבען און געזעלשאַפטליכקייט, ז. 125—27

ביישפּיעלען פון געגענזייטיגער הילף צווישען אָרגאַניזירטע ארבייטער, ז. 341 און ווייטער.

ביכנער לודוויג, ליעבע און סימפּאַטיע ביי חיות; אויסזעצונגען זיין הויפּט אידעע, ז. 11, 12.

ביענען, געגענזייטיגע הילף ביי, ז. 37—40

אַנטי־סאָציאַלע אינסטינקטען — ז. 39.

בישאָפען, וואָס האָבען פערטיידיגט די פרייהייטען פון די שטעדט, זיינען געוואָרען הייליגע, ז. 221

בלוט־ראַכע, די ערקלערונג פון דעם מנהג, ז. 159—142.

בעיטס וו. (אַן ענגלישער נאַטור־פאָרשער) פערפאסער פון „אַ נאַ־טורפאָרשער אויפ'ן טייך אַמאַ־זאָן", ז. 13, 103.

בעפרייאונג פון די שטעדט אין 12טען י. ה., ז. 235

בעשרענקונג פון הייראַט פער־העלטניסען — די ערקלערונג דערפון, ז. 125.
אַנטקעגען צופיעל געבורטען ביי די ווילדע, ז. 142.

ברעהם אלפרעד (1884—1829) דייטשער נאַטורפאָרשער, ז. 43, 49, 51, 52, 58, 80.

ג

גאָטעס־אורטייל, ז. 179

גייסטיגע פעהיגקייטען זיינען אין העכסטען גראַד אַ געזעלשאפט־ליכע פעהיגקייט, ז. 88

גילדע אַ נייע פאָרם פון פעראייני־גונג, ז. 224 און ווייטער.
איהר גרונד־כאַראַקטער, ז. 232.

גלייכגילטיגקייט צו געמיינשאפט־ליכע אינטערעסען פון די שטאָד־טישע איינוואוינער, ז. 350.

געגענזייטיגע הילף צווישען די אָרימע, ז. 359 און ווייטער.
צווישען די רייכע, ז. 365.

געדאנק פון גערעכטיגקייט — די גרונדלאַגע, אויף וועלכער עס איז אויפגעבויט געוואָרען די אויטאָריטעט פון די קעניגע און פעאָדאַלע הערשער, ז 209.

געזעלשאַפטליכקייט — אַן אַל־געמיינער שטריך אַפילו ביי רויב־פויגלען, ז. 43.
גיט דעם גרעסטען פאָרצוג אין קאַמפף פאר עקזיסטענץ, ז. 87.

געטהע אַלס נאַטור־פאָרשער, ז. 10.

געמיינשאַפטליכע ערד־ארבייט אַן אַלגעמיינע פאָרם פון פרימי־טיווער אַגריקולטור, ז. 174 און ווייטער.

געמיינשאַפטליכע מאָהלצייטען, וואָס ווערען אָבגעהיט אַלס טראַ־דיציע, ז. 175.

גערעכטיגקייט־געפיהלען — אַ פאָרבעדינג פון געזעלשאפטלי־כען לעבען, ז. 88.

„גראַנד נאַשיאָנאַל יוניאָן" פון ראָבערט אָווען, אין ענגלאַנד, סוף די צוואַנציגער יאָהרען פון פאָריגען יאָהרהונדערט, ז. 338.

גרונד־אידעען אין דעם 11טען י. ה. — זעלבסט־פערטרויען, פע־דעראַליזם און זעלבסטשטענדיג־קייט פון יעדער גרופע, ז. 284.

גריזונעס זייערע ענטוויקעלטע פאָרמען פון געגענזייטיגער הילף, ז. 68—73.

ד

דאַיאַקס (אין באָרנעאָ), זייער בלוט־ראַכע, ז. 151.
זייער מאָראַל, ז. 153—152.

דאָפּעלטע מאָראַל אין דער גאנ־צער מענשליכער ענטוויקלונג, ז. 57—156.

דאָקומענטען, אַ סך הכל פון 52, וואָס מוזען אָנגעשריבען ווערען אין פראנקרייך, איידער די מינדסטע געזעלש. אַרבייט קאָן געטהאָן ווערען, ז. 300.

דאַרווין, טשאַרלז, קאמפף פאַר עקזיסטענץ אַלס פאקטאָר פון ענטוויקלונג, ז. 23—19;
דער קאמפף צווישען די אײנצעלנע פון דעמזעלבען מין, ז. 92 און ווייטער;
די מענשליכע אָבשטאַמונג פון געזעלשאַפטליכע אַפּען, ז. 114;
די געזעלשאפטליכע פעהיגקייטען פון מענשען זיינען די הויפט ווירקענדע קראפט פון זיין ווייטערדיגער ענטוויקלונג, ז. 153.

דאָרף־געמיינדע — אַ נייע פאָרם פון געזעלשאַפטליכער אָרגאַניזאַציע, ז. 166 און ווייטער.
אַ נאַטירליכער פּראָדוקט פון דער שטאַם־אָרגאַניזאַציע, ז. 168.
ליטעראטור וועגען דער דאָרף־געמיינדע, פוס־נאָט צו ז. 168.
ביי די איינגעבוירענע פון אַמעריקא, ז. 200.

הױנטציױטיגע איבערבלייבונגען, ז. 304 און ווייטער.

דיעמאַא — די פאָלקספערזאמלונג פון דער קאַבילישער דאָרף־געמיינדע, ז. 192 און ווייטער.

דראקאָנישע געזעצען (ג ר ו י ז א מ ע, מ ע ר ד ע ר י ש ע געזעצען, אַ נאָמען נאָך דעם גריכישען געזעצגעבער דראַקאָ) געגען אַרבייטער ק אָ אַ ל י צ י ע ס (פעראײניגונגען), אין ענגלאַנד, אין יאָהר 1799, אין פראנקרייך אין יאָהר 1793, ז. 337.

דרייער־געריכטען אין דער באַרבאַרישער געזעלשאפט, ז. 179.

דרענאַזש (ז. 330) אָבציהען וואַסער פון זומפּיגע פלעצער דורך גראָבענס.

ה

האָבבס׳ שטאַנדפּונקט וועגען דער נאַטור פון מענשען, ז. 111
„האָבעזישע" מלחמה פון יעדען אנטקעגען אַלעמען, (נאָך דעם ענגלישען דענקער ט אָ מ אַ ס ה אָ ב ב ע ס, געלעבט אין 17טען י. ה.), ז 23, 34.
האָזען און קראָליקעס — זייערע פערשיידענע טעמפּעראמענטען, ז. 73.
האָטענטאָטען — זייער לעבען און געזעלשאפטליכקייט, ז. 127-29.
האַנדעלס־גילדען, ז. 250 פוסנאָט.
האַנדעל־שטעדט פון איטאַליע, ז. 222.
האַנזאַ, נאָרד־דייטשע און פלעמישע, ז. 270.
האָקסלי, זיין בליק אויף דער נאַטור פון די בעלי חַיים, ז. 24—23, 112.
הודסאָן וו., פערפאַסער פון „אַ נאַטוראַליסט אן לא פלאַטאַ", ז. 85, 86.
היישעריקען און שמעטערלינגען, זייערע געמיינשאפטען, ז. 30 און אָנהאַנג 1.
הירשען, זייערע צופעליגע וואַנדערונגען אויפ׳ן אמור, ז. 76-77.

וו

וואַטט דזשיימס, דער ערפינדער פון דאמפף־מאַשין, ז. 374.

וואַלליים, אַלפרעד ראַסעל, ז. 93.
וואַלונטערען — פרייוויליגע, ז. 348.
וואסער־הייזלעך פון דער שטיין־צייט, ז. 118.
וואריעטעטען, ערשיינונג פון נייע, ז. 96.
וועהרגעלד, וואָס מען האָט גע־דאַרפט בעצאָהלען פאר פערלע־צונגען, ז. 183.
וועניאַמינאָוו א. (אַ בעריהמטער רוסישער מיסיאָנער).
זיינע בעמערקונגען וועגען די אלעאוטען, ז. 138.
זיין אַרבייט צווישען די טונגו־זען, קאמטשאדילען און טשוק־טשען, ז. 143.
וועקסעל־ווירטהשאַפט (ז. 329) אַ געוויסער סיסטעם צו פער־זעען די פעלדער יעדען יאָהר מיט עפּעס אַנדערס.
ווערק, אין וועלכע מען קאָן גע־פינען בעשרייבונגען פון געגענ־זייטיגע הילף ביי בעלי חיים, הערה צו ז. 26.

ז

זאָאלאָגיע (די וויסענשאַפט וועגען אַלע בעלי חיים) — קומט צום שלוס, אַז די עלטסטע פאָרם פון געזעלשאַפטליכען לעבען איז גע־ווען די גרופּע, די פעלקערשאפט און ניט די פאמיליע. ז. 114.
זויג־טהיערען, פעראייניגונג און געגענז. הילף איז ביי זיי דער רעגעל, ז. 65.
ביישפּיעלען פון געזעלשאפטליכ־קייט ביי אַלע מינים, ז. 64-91.
זעלבסט־בעהויפּטונג פון׳ם יחיד — אַלגעמיינע בעמערקונג וועגען איהר ראָליע און ענטוויק־לונג פון דער מענשהייט, ז. 16-17, 371.
זשוקעס, געגענזייטיגע הילף צווי־שען דעם מין, וואָס הייסט טוי־טען־גרעבער, ז. 30—31.

ט

טאָפּאָגראַף — בעשרייבער פון געגענדען און פלעצער.
טהעאָקראַטישע שטאַאטען (ז. 215) — ממשלת כהנים, רעגי־רונג אין נאָמען פון רעליגיאָן.
טיילאָר עדוארד ב. ענגלישער אַנטראָפּאָלאָג, ז. 113, 119.
טריאַדען (פּאָעמען אָדער בעשריי־בונגען פון דריי געגענשטאַנדען אָדער פּאַסירונגען אונטער איין נאָמען), אין וועלכע עס זיינען איבערגעגעבען געוואָרען די אינ־סטיטוציעס פון די באַרבאַרען, ז. 178.
טשערנישעווסקי׳ס בעמערקונג, „פון שלעכטס קאָן קיין גוטס נישט אַרויסקומען“, ז. 107.

י

יונגערע גילדען, זייערע אויפ־שטאנדען, ז. 259-60.
יורישדיקציע פון די געמיינדען, ז. 217 און ווייטער.
פון די גילדען, ז. 258.

ל

לאנד־פערבאנדען, וואָס זיינען אַרויסגעוואקסען אָנשטאָט די פריהערדיגע בלוט־פערבאנדען, ז. 166.

לאָרד שעפטסבורי, זיין פאָנד פאַר בלומען־מיידלעך, ז. 362, פוס־נאָט.

לובבאָק, סער דזשאהן, (אַן ענגלי־שער נאַטורפאָרשער), ז. 115, 127.

לווינאַרבייט אין די מיטעלאַלטער־ליכע שטעדט, ז. 253.

ליכטענשטיין (אַ בעריהמטער רייזענדער), ז. 126.

לעהרלינג און מייסטער אין די מיטעלאַלטערליכע גילדען, ז. 3—252.

מ

מאַלטוס, זיין פאָרשטעלונג וועגען אַ קאמפף פון אַלע אַנטקעגען אַלעמען, ז. 21.

מאַקלענאַן דזשאהן פ., פערפאַסער פון „שטודיען אין אוראַלטער געשיכטע, „די פּאַטריארכאַלע טעאָריע" א. א. ז. 113, 121.

מאָראַלישע אויטאָריטעט פון דער דאָרף־געמיינדע, ז. 180-1.

מאָראַלישע פּרינציפּען פון די באַרבאַרען, ז. 184-6.

מאָרגאַן, ליואיס ה. (אַמעריקאַנער פעלקער־פאָרשער), ז. 121.

מאַרק־פּלאַץ פון די ערשטע באַר־באַרישע צייטען, ז. 248 און ווייטער.

מוסטער־פערמען אין רוסלאַנד, ז. 330.

מוראשקעס, זייער געגענזייטיגע הילף, ז. 37—32.

מיטליידם - געפיהל ביי ווילדע חיות, ז. 90.

מיטעלאַלטערליכע פרייע שטעדט, די עהנליכקייט אין די הויפּט־שטריכען פון זייער גע־בוי, ז. 246, די ליטעראַטור וועגען דעם, ז. 247 פוסנאָט. די קאמפּען וואָס זיי האָבען געהאַט אַנצופיהרען געגען די פריצים, ז. 260 און ווייטער. די פּער־צויגענע מלחמות צווישען זיך גופא, ז. 265. וואָס זיי האָבען אויפגעטהאָן פאַר דער אייראָפּע־אישער ציוויליזאַציע, אורזאַכען פון זייער אונטערגאנג, ז. 279 און ווייטער.

מיליטערישע טעאָריע פון דעם אורשפּרונג פון הערשאַפט, ז. 212.

מיקלוכא־מאַקלאַי, זיין לעבען אין נייגווינעא, ז. 132.

„מיר", די רוסישע דאָרף־געמיינ־דע, ז. 173, 297.

מלחמות און רייסערייען צווישען מענשען, ז. 62—160.

מנהגים פון געגענזייטיגער הילף אין היינטיגע צייטען, אין דער שווייץ, ז. 11—307.

אין פראַנקרייך און אַנדערע לענדער, ז. 311 און ווייטער.

מסחר אין מיטעלאַלטער, ז. 242 און ווייטער.

מעין סער הענרי, (ענגלישער יו־ריסט), ז. 113.

מעלי־גרה'דיגע, זייער געזעל־שאַפטליכקייט, ז. 78—75.

נ

נאַטור, וואָס זי לערנט אונז בנוגע דער עקזיסטענץ און דעם פּראָ־גרעס, ז. 109.

נאַטירליכע מניעות פון אַ צו־שטאַרקער פערמעהרונג, ז. 21, 101, 103.

נאָנקאָנפאָרמיזם אין ענגלאַנד — די ניט־צושטימונג צו דער ענגלישער קירך, ז. 366.

נאָרמאַנען — די ריכטער און קניאַזען ביי די רוסישע סלאַווען, ז. 211.

ניט־צוטיילטע פאַמיליע אָדער הויז ווירטשאַפט, ז. 169‏-70.

נעאָליטישע פעריאָדע (די נייעסטע אָדער שפּעטערע שטיין צייט), ז 116.

נעגאַריאַ — די דאָרף־געמיינדע ביי די מאַלאַיער, ז. 200.

ס

סאַגאַס און עפּישע דיכטונגען (ז. 182).

סאַגאַ — אַלט סקאַנדינאַווישע לעגענדען און היסטאָרישע ערצעהלונגען.

עפּיק — אַ פּאָעטישע בעשרייבונג פון גרויסע פּאַסירונגען אָדער מעשים פון בעריהמטע העלדען.

סאַוואָנאַראָלאַ גיעראָנימאָ, זיין ענטפער צו דער שטאָדט פלאָרענץ אין 15טען י. ה., ז. 286.

סאָפּיזמען — פּשט'לער און דריידלער פון מוח, ז. 350.

סואַווערען (ז. 200) — אויבערהאַר.

סואַווערעניטעט (ז. 237) — די אויבערהערשאַפט, די העכסטע מאַכט.

סוסליקעס, די שרעקליכע פיינד פון די תבואה־פעלדער אין דרום רוסלאַנד, ז. 69, 105.

„סינדיקאַט־אַגראָקאָל", די פראַנצויזישע אַסאָציאַציעס פון ערד־אַרבייטער, ז. 315.

סיעווערצאָף, אַ רוסישער זאָאָלאָג, ז. 28, 42, 43, 56.

ספּענסער הערבערט, ז. 9, 22, 82.

ע

עגאָאיסטישע שטרעמונגען אין היינטיגען לעבען, ז. 357.

עטהיק — מאָראַל־לעהרע, ז. 375. עטהישער פּראָגרעס איז געבויט אויף געגענזייטיגער שטיצע, ז. 376.

עלפאַנטען, זייערע „פאַמיליען־פערבינדונגען", ז. 78.

עמבריאָלאָגיע — די וויסענשאַפט וואָס בעהאַנדעלט די ערשטע ענטוויקלונג פון אַן אָרגאַניזם. די עמבריאָלאָגיע פון די מענשליכע אינסטיטוציעס, מיינט זייער גאָר ערשטע ענטוויקלונג (ז. 113).

ענג־גייסטיגער אינדיווידואַליזם, אַ פאָלגע פון'ם שטאַאַט, ז. 293.

ענטוויקלונג פון דער מענשהייט, איהר כאַראַקטער, ז. 162.
ענטוויקלונג פון נאַציאָנען, ז. 186.

„ענקלאָזשור - אַקטס", זייער אמת'ער צוועק אָבצושאַפען דאָס סיסטעם פון געמיינדע אייגענטום, ז. 301.

עסקימאָזען — זייער לעבען, גע־
זעלשאַפטליכע אָרגאַניזאַציע,
אייגענטום־פערטיילונג א. אַ. וו.
ז. 140—134.

עקאָנאָמישער פאָרטשריט פון די
איטאַליענישע שטעדט אין דעם
12טען י. ה., ז. 266.

פ

פאָפעריזם — דער צושטאַנד פון
קבצנות, ז. 332.

פאַטריארכאַלע פאַמיליע, ז. 165,
171.

פאָליאקאָוו איוואַן סעמיאנאָ־
וויטש, אַ רוסישער זאָאָלאָג, ז.
29, 59.

פאַלעאָ - עטנאָלאָגיע — פאַלעאָ
מיינט אוראַלטע און עטנאָלאָ־
גיע — וויסענשאפט וועגען
דעם אורשפרונג פון פעלקער און
ראַסען. ז. 113.

פאָליגאַמישע פאַמיליע (ווען אַ
מאַן האלט מעהרערע ווייבער).

מאָנאָגאַמישע (ווען דער מאַן
האַלט איין ווייב), ז. 114.

פאַלעאָליטישע פעריאָדע — די
אוראַלטע שטיין־צייט, ווען מענ־
שען האָבען זיך בענוצט בלויז
מיט כלים און געצייג פון שטיי־
נער. ז. 115.

פאָסט, דר. א. הערמאַן, דייטשער
יוריסט, ז. 113.

פאָפאַגיי — זיינע לעבענס־גע־
וועהנהייטען, ז. 54—52.

פאָפואַסען — זייערע זיטען און
מנהגים, ז. 131-32.

פויערים־אסאָציאַציעס אין רוס־
לאַנד, ז. 329.

פליאָצען (ז. 113), די לעצטע
שיכט פון דער געאָלאָגישער פער־
יאָדע, וואָס הייסט די טערציערע
(דריטע).
די מיטעלסטע שיכט הייסט
מ י אָ צ ע ן, די ערשטע שיכט
הייסט א י אָ צ ע ן.
די געאָלאָגישע פעריאָדען זיינען
איינגעטיילט אין פרימערע (ער־
שטע), סעקונדערע (צווייטע) און
טערציערע (דריטע).

פעליקאַנעס — זייער פיש־פאַנג,
ז. 46.

פערמאַנענטע (וואָס האָט אַ קיום
אויף שטענדיג), פערבעסערונגען
פון די פעלדער, ז. 330.

פסק־אַרויסגעבער — זיינען גע־
נומען געוואָרען פון געוויסע
פאַמיליען און האָבען געהאַט אַ
גרויסע אויטאָריטעט, ז. 210.

פראָגרעסיווע ענטוויקלונג פון די
מינים קאָן ניט זיין בעגרינדעט
אויף די פעריאָדען פון שאַרפער
קאָנקורענץ, ז. 7.

פריוואַט־אייגענטום אין לאנד,
ז. 171 און ווייטער.

פרימיטיווע מענשען, זייער כאַ־
ראקטעריסטיק, ז. 157-154.

פרימיטיווע פעלקער, די לענדער
וואו זיי וואוינען, ז. 20-119.

פרימיטיווער קאָמוניזם ביי די
פאַפואַסען, ז. 132.
ביי די פויערלענדער, ז. 134.
ביי די עסקימאָזען, ז. 136.

פרעירי־הינט, אַמעריקאנער, זייע־
רע געזעלשאַפטען, ז. 70.

פ

פאַטער־מאַרד ביי די ווילדע, די ערקלערונג דערפון, ז. 46-144.

פאַמיליע, די השערה אַז דער מענשליכער מין האָט אָנגעהויבען זיין לעבען אין קליינע אומוואַנדערענדע פאַמיליען, ז. 114-112.

איהרע ערשטע שפּראַצען, ז. 123.

פאַמיליען־אַסאָציאַציעס ביי די העכערע בעלי חיים, ז. 41.

פאָרטשריט פון ענטוויקלונג — ניט געבויט אויף איבערלעבונגען פון אומגליקס־צייטען, ז. 106.

פאָרטשריט פון קונסטווערק אונטער דעם מיטעלאַלטערליכען גילד־סיסטעם, ז. 257.

פויגלען — זייערע אויספלוגען מחנות'ווייז און אַנדערע געוועהנהייטען פון געגענז. הילף, ז. 54—45.

זייערע וואַנדערונגען און נעסטען־בויען, ז. 63—55.

די געמיינשאפטען פון זייערע יונגע, ז. 60.

זייערע טענץ און געזענג, ז. 86—84.

„פויגעל־בערג", ז. 57.

פעאָדאַליזם — זיין געשיכטע און די בעסטע היסטאָריקער, וועלכע האָבען בעשריבען די ענטוויקלונג פון געוואַלדהערשאפט, ז. 215.

פעאָדאַלע באַראָנען, ז. 262.

פעדעראַטיווער פּרינציפּ פון מיטעלאַלטער, ז. 271.

פעדעראַציעס פון שטעדט און דערפער אין 12טען יאָהרהונדערט, ז 70—268.

פערד־פאַמיליע, אין די אזיאַטישע סטעפּעס, ז. 74.

זייערע אמאָליגע וואַנדערונגען, ז. 75.

פריי־פּאַפּיערען (טשאַרטערס) פון די שטעדט, ז. 234 און ווייטער.

פרייע שטאָדט פון מיטעלאַלטער, ז. 233 און ווייטער.

אַלס ניט־צענטראַליזירטער שטאַאַט, ז. 236.

אַלס דאָפּעלטע פעדעראַציע, ז. 238.

איהר הויפּט־אויפגאבע און גרונדלאַגע, ז. 239.

פריעדליכקייט פון מענשען, ז. 187.

פריעדליכקייט פון די באַרבאַרען. די סבה וואָס זיי זיינען שפּעטער פערקנעכט געוואָרען, ז. 207 און ווייטער.

פרעבעל־פעראיינען, ז. 355.

צ

צדקות און טובת־הכלל־אַרבייט, ז. 367.

צווייג־בילדונג פון די דאָרפישע געמיינדען, ז. 178.

צוריק־רוף פון די געזעצען געגען אַרבייטער־יוניאָנס אין ענגלאַנד, אין יאָהר 1825, ז. 338.

צענטערס פון אינטעלעקטועלען לעבען, ז. 354.

צערשטערונג פון די גילדען אין ענגלאַנד זינט דעם 15טען י. ה. ז. 39—334.

צפון־אזיע, די גרויזאמקייט פון דער נאַטור, שפּאַרעוודיגקייט פון דער טהיערען־בעפעלקערונג, ז. 6—5.

ק

קאָאָפּעראַציעס אין ענגלאַנד און אַנדערע לענדער, ז. 47—344.

קאַבילען — זייער לעבען און פיהרונגען, ז. 196—192.

קאָוואַלעווסקי מאקסים, רוסישער געלעהרטער, ז. 113.

קאַווקאַזער בערג־פעלקער, זייער לעבען און מנהגים, ז. 199—197.

קועס, דר. עליאָט, אַמעריקאַנער נאַטור פאָרשער, 48, 59.

קאַטהעדראַלען פון די מיטעלאַל־טערליכע שטעדט, אַלס סימבאַל פון זייערע פעראייניגטע האנד־ווערקען, ז. 275.

קיך־רעשטלעך אָדער אָבפאַלען, ז. 18—117.

קאָלאָניאַלע שטופען אין דער ענטוויקלונג פון טהיערען־וועלט, ז. 9.

קאָמונאַלע הייראַט, ז. 122.

קאָמפּענדיום — אַ קורץ־געפאַס־טעס ווערק וועגען אַ געוויסען ענין, ווי פּאָסט'ס קאָמפּענדיום פון אַפריקאַנישען געוועהנהייטס־רעכט, ז. 331.

קאמפף פאר עקזיסטענץ אין זיין ברייטען און ענגען זין, ז. 23—20.

די ראָליע פון קאמפף און קאָנ־קורענץ, 109—91.

קאַניבאַליזם (מענשענפרעסעריי), ערקלערונג פון דעם אורשפּרונג און זיין שפּעטיגער ענטוויק־לונג, ז. 49—147.

קאָנסטרוקטיווע כחות פון די פאָלקסמאַסען, אין 10טען און 11טען י. ה., ז. 220.

קאַף — אַן אסאָציאַציע ביי די קאַבילען, עהנליך צו די מיטעל־אַלטערליכע גילדען. ז 196 און וויטער.

קאָרשונעס, זייער געזעלשאפטליב־קייט, ז. 45—43.

קונסטווערק פון די מיטעלאַלטער־ליכע שטעדט, ז. 8—277.

קיביץ־פויגעל, זיין מוטהיגע אטא־קע אויף גרויסע רויב־פויגלען, ז. 48.

קינדער־מאָרד ביי די ווילדע, די ערקלערונג דערפון, ז. 144־141.

קלאַן־אָרגאַניזאַציע, בנוגע די הייראַט־פערהעלטניסען, ז. 121.

קלאַסען־כאַראַקטער פון די סימ־פּאַטיען פון די רייכע, ז. 364 פוסנאָט.

קליינע פויגלעך זיינען גובר די שטאַרקע רויב־פויגלען אַ דאנק זייער געזעלשאַפטליכען ווירקען, ז. 49.

קעסלער, זיין לעקציע וועגען דעם געזעץ פון געגענזייטיגער הילף, ז. 8, 28—25.

קריסטליכע גלחים אַלס פּסק־אַרויסגעבער, ז. 12—211.

קרעבסען, זייערע געמיינשאפטלי־כע וואַנדערונגען צום ים; די הילף וואָס זיי האָבען אַרויסגע־צייגט אַ געפאַלענעם חבר אין דעם אקוואריום אין בריטאן; זייער האַלטען וואַך, ז. 31—32.

ר

ראַבירונג פון די דאָרף־געמיינ־דען, אין פראנקרייך, זינט דעם 16טען י. ה., ז. 296. אין ענג־לאנד, זינט דעם 15טען י. ה, ז. 300. אין דייטשלאנד, עסט־רייך און בעלגיען, ז 303.

ראצען, די ביבער און ביזעם־ראַ־צען, זייער געמיינשאַפטליכע אַרבייט, ז. 71—72.

רוססאָ'ס בליק אויף דער נאַטור, ז. 24.

זיין אידעאַליזירען די ווילדע, ז. 154.

רוסישע „אַבשטשינאַ", ז. 322 און ווייטער.

רעזולטאַטען פון געגענזייטיגער הילף אין דער מיטעלאַלטערלי־כער שטאָדט, ז. 271 און ווײ־טער.

רעטונגס־שיף געזעלשאַפט אין ענגלאנד, ז. 347—49.

רעליגיעזע וואוילטהעטיגקייט־פעראיינען, ז. 356—57.

רעפאָרמאַציאָנס־בעוועגונג, איהר קאָנסטרוקטיווער אידעאַל, ז. 290.

רעקלו עליזע, ז. 127.

רעקלו עֶלי, ז. 143

ש

שטאַאט, די טעאָריע אַז אַלע גע־זעלשאפטליכע עסקים מוזען זיין אונטערוואָרפען צו איהם, ז. 292.

שטאַאטליכע רעגולירונג פון די אינדוסטריען, ז. 336.

שטאָדט ־ מויערן, וואָס זיינען אויפגעבויט געוואָרען אין 9טען און 10טען י. ה., ז. 218.

שטעדט פון מיטעלאַלטער, זייער בעפרייאונג, ז. 216 און ווייטער.

שטרייטען, וואָס קומען פאָר צווי־שען די „ווילדע" — זייער אור־זאַך, ז. 133.

שפייז, געברויך פון אַ נייעם סאָרט, אלס סבה פון נייע וואַריעטעטען, ז. 98.

שפערלינגען — ווי זיי טיילען זיך מיט שפייז, ז. 46—47.

זייער אַטאַקע אויפ'ן שפארבער, ז. 50.

מעמוארען פון אַ רעוואָלוציאָנער

פון

פעטער קראַפּאָטקין

איבערזעצט פון ג. דייוויד.

אונטער דער רעדאקציאָן פון דר. י א מעריסאָן.

יובילעאום אויסגאַבע

מיט אַ פאָררעדע פון געאָרג בראַנדעס.

דאָס בוך איז אַן אויטאָביאָגראפיע פון פעטער קראָפּאָטקין און ענטהאַלט געטרייע און העכסט אינטערעסאַנטע בילדער פון דער רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג פון רוסלאַנד, דער שווייץ, פראַנקרייך און ענגלאַנד.

526 זייטען פון גרויסען פאָרמאַט, געבונדען, קלאָטה, 75 סענט נעט.

דע לוקס אויסגאַבע, האַלב לעדער און סילק, עקסטרא פאַפּיער, $1.50 נעט. פאָרטאָ פריי.

געגענזייטיגע הילף

פון פעטער קראַפּאָטקין

איבערזעצט פון דר. י. א. מעריסאָן

$1.50 נעט. פאָרטאָ פריי.

מיט בעשטעלונגען זיך ווענדען צו דעם סעקרעטער פון דער „קראָפּאָטקין ליטעראטור געזעלשאַפט״:

S. MARGOLIES, BOOK STORE, 1560 MADISON AVENUE, NEW YORK

אויך צו קריגען אין אַלע בוך־האנדלונגען.

די קראפאטקין ליטעראטור געזעלשאפט

אפעלירט צו אלע גענאסען און סימפאטיזירער צו ווערען איהרע מיטגליעדער און העלפען פערשפרייטען אויפקלעהרונג און בילדונג צווישען דעם אידישען פאלק.

די געזעלשאפט האט אנגענומען די פאלגענדע סטאטוטען:

1. דער צוועק פון דער געזעלשאפט איז ארויסצוגעבען סאציאל־וויסענשאפטליכע ווערק אין אידיש.

2. יעדער איינער, וואס סימפאטיזירט מיט דער אויפגאבע פון דער געזעלשאפט און צאהלט איין 1 דאלאר א יאהר, קאן אויפגענומען ווערען אלס מיטגליעד.

3. יעדער מיטגליעד בעקומט צוגעשיקט פריי אלע ביכער, וואס די געזעלשאפט גיט ארויס דורכ'ן יאהר.

4. איין מאל א יאהר (אין מאנאט יאנואר) קומט פאר א גענעראל־פערזאמלונג פון אלע מיטגליעדער, אויף וועלכער עס ווערט אבגעגעבען א יעהרליכער בעריכט פון דער טהעטיגקייט פון דער געזעלשאפט און עס ווערט געוועהלט א דריטעל פון פערוואלטונגס־ראטה.

אלס פרעמיום

פאר נייע מיטגליעדער, וואס שיקען ארייז זייער $1.00 בייטראג פאר דעם יאהר 1914, גיט די געזעלשאפט איהרע פריהערדיגע אויסגאבען פאר האלב פרייז:

די מעמוארען, דע לוקס אויסגאבע, פאר 75 סענט.
(פאר פארטא 25 סענט עקסטרא).

די געגענזייטיגע הילף, פאר 50 סענט.
(פאר פארטא 12 סענט עקסטרא).

שיקט אייערע בייטרעגע צו אונזער טרעזשורער:

Dr. J. A. Maryson, 250 East Broadway, New York